

ეპისტოლური შეკვიდრება

ტომი X

XIX-XX საუკუნეების ქართულ შუქრალთა

ეპისტოლური შეკვიდრება

ტომი X

გრიგოლ თბუღიანი (ნაწილი IX)

ISBN 978-9941-33-596-9

XIX-XX საუკუნეების ქართულ მწერალთა ეპისტოლური ძეგლი

ტომი X

გრიგოლ თბილისი (ნაწილი IX)

გამომცემლობა „უნივერსალი“
თბილისი 2023

უპკ (UDC) 821.353.1-155+821.353.1-6
ე-726

ინტერდისციპლინური ჰუმანიტარიის
სასწავლო-სამეცნიერო ინსტიტუტი
Teaching-Research Institute for Interdisciplinary Humanities

შოთა რუსთაველის საქართველოს
ეროვნული სამეცნიერო ფონდი
Shota Rustaveli National Science Foundation of Georgia

სამეცნიერო პროექტი „XIX-XX საუკუნეების ქართველ მწერალთა ეპისტოლური მემკვიდრეობის აკადემიური გამოცემა (X-XI ტომები)“ (გრანტი №FR-21-2197) ხორციელდება შოთა რუსთაველის საქართველოს ეროვნული სამეცნიერო ფონდის ფინანსური მხარდაჭერით. წინამდებარე კრებულში გამოთქმული ნებისმიერი მოსაზრება ეკუთვნის ავტორთა კოლექტივს და, შესაძლოა, არ ასახავდეს ფონდის შეხედულებებს.

The project „**Scholarly Edition of the 19th-20th cc. Georgian Writers' Epistolary Legacy (Volumes X-XI)**“ (Grant №FR-21-2197) is being made possible by financial support from Shota Rustaveli National Science Foundation of Georgia. All ideas expressed herewith are those of the authors and may not represent the opinions of the Foundation itself.

www.rustaveli.org.ge

© ინტერდისციპლინური ჰუმანიტარიის სასწავლო-სამეცნიერო ინსტიტუტი ყველა უფლება დაცულია.

ბამომცემლობა „უნივერსალი“

თბილისი, 0186, ა. პოლიტოვსკაიას №4, ☎: 5(99) 33 52 02, 5(99) 17 22 30
E-mail: universal505@ymail.com; gamomcemlobauniversal@gmail.com

Tbilisi, 0186, a. politkovskaias №4, ☎: 5(99) 33 52 02, 5(99) 17 22 30
E-mail: universal505@ymail.com; gamomcemlobauniversal@gmail.com
ISBN 978-9941-22-185-9 (ყველა ტომისთვის)
ISBN 978-9941-33-596-9 (X ტომი)

პროექტის სამეცნიერო ხელმძღვანელი – ფილოლოგიის დოქტორი, იაკობ გოგებაშვილის სახელობის თელავის სახელმწიფო უნივერსიტეტის ასისტენტ პროფესორი **მზია გიგაშვილი**

ტომის რედაქტორები:

ფილოლოგიის მეცნიერებათა დოქტორი,

პროფესორი **ქეთევან გიგაშვილი**

ფილოლოგიის მეცნიერებათა დოქტორი,

პროფესორი **მაია (მარიამ) ნინიძე**

ისტორიის დოქტორი,

პროფესორი **გიორგი გოცირიძე**

კრებული იბეჭდება ინტერდისციპლინური ჰუმანიტარიის სასწავლო-სამეცნიერო ინსტიტუტის სამეცნიერო საბჭოს თანხმობით.

შესავალი

წინამდებარე X ტომით ვაგრძელებთ XIX-XX საუკუნეების ქართველ მწერალთა ეპისტოლური მემკვიდრეობის მრავალტომეულის აკადემიურ გამოცემას, რომლითაც მკითხველის წინაშე წარვადგენთ გრიგოლ ორბელიანის წერილების მე-9 ნაწილს. მისი ქრონოლოგიური ჩარჩო მოიცავს 1874-1877 წლებში დაწერილ ბარათებს.

მკითხველს შევახსენებთ, რომ დასახელებული ავტორის წერილები ჩვენი მრავალტომეულის გამოცემაში მე-2 ტომიდან იბეჭდება.

II და III ტომებში¹ შევიდა პოეტის წერილების I და II ნაწილები, რომლებმაც მოიცვა 1832-1850 წლებში დაწერილი 191 წერილი. II ტომში გამოქვეყნდა 1832-1844 წლების ბარათები. მათმა რაოდენობამ 82 შეადგინა. აქ შევიდა აკაკი განწერელიას გრიგოლ ორბელიანის წერილების I ტომში² დაბეჭდილი 63 წერილი, რომლებსაც დაემატა ნიკოლოზ ბარათაშვილის თხზულებათა 1922 წლის გამოცემაში³ პირველი პუბლიკაციის სახით გამოქვეყნებული 1 წერილი, ზუგდიდის ისტო-

¹ XIX-XX საუკუნეების ქართველ მწერალთა ეპისტოლური მემკვიდრეობა, ტომი II, გრიგოლ ორბელიანი (ნაწილი I), ტომის რედაქტორები: ქეთევან გიგაშვილი, მარიამ ნინიძე, გამომცემლობა „საარი“, თბ., 2012.

XIX-XX საუკუნეების ქართველ მწერალთა ეპისტოლური მემკვიდრეობა, ტომი III, გრიგოლ ორბელიანი (ნაწილი II), ტომის რედაქტორები: ქეთევან გიგაშვილი, მარიამ ნინიძე, გამომცემლობა „საარი“, თბ., 2012.

² გრიგოლ ორბელიანი, წერილები, ტომი პირველი, 1832-1850, აკაკი განწერელიას რედაქციით და შენიშვნებით, კოტე გორდელაძის წინასიტყვაობით, სახელმწიფო გამომცემლობა, ტფილისი, 1936.

³ ნ. ბარათაშვილი, ლექსები, ბედი ქართლისა, წერილები, ს. ფირცხალავას გამოც., ტფ., 1922.

რიულ-ეთნოგრაფიული მუზეუმის შრომების I ტომში⁴ (რომელიც სოლომონ ცაიშვილმა გამოსცა) ასევე პირველი პუბლიკაციის სახით გამოქვეყნებული 1 წერილი, გამოუქვეყნებელი 12 რუსული და 5 ქართული წერილი. ასე რომ, II ტომში პირველად გამოქვეყნდა 17 წერილი. გამოცემაში დათარიღდა 74 ეპისტოლე.

III ტომში დაიბეჭდა გრიგოლ ორბელიანის 1845-1850 წლებში დაწერილი 109 წერილი: მათგან 4 რუსული, ხოლო დანარჩენი – ქართული. ოთხივე რუსული ბარათისთვის ჩვენი გამოცემა პირველი პუბლიკაცია იყო. აქვე პირველად გამოქვეყნდა ილია ორბელიანისადმი გაგზავნილი 5 წერილი. ასე რომ, III ტომში პირველად დაიბეჭდა 9 წერილი. დათარიღდა 20 ეპისტოლე.

III ტომში წარმოდგენილი წერილების უმრავლესობა შესულია აკაკი გაწერელიას „გრიგოლ ორბელიანის წერილების“ I ტომში, სამი გამოქვეყნებულია ზუგდიდის სახელმწიფო ისტორიულ-ეთნოგრაფიული მუზეუმის შრომების I ტომში, ხოლო 1 – ნიკოლოზ ბარათაშვილის თხზულებათა 1922 წლის გამოცემაში.

IV ტომმა⁵ მოიცვა 1851-1852 წლების წერილები, რომელთა რაოდენობამ 77 შეადგინა. მათგან 34 ბარათი რუსულია. ისინი ჩვენს გამოცემაში პირველად გამოქვეყნდა. აქვე პირველად დაიბეჭდა 3 ქართული წერილი, რომლებიც დაუთარიღებელი იყო და დათარიღების შემდეგ 1851-1852 წლების წერილების ქრონოლოგიურ რიგში მოთავსდა. ასე რომ,

⁴ ზუგდიდის სახელმწიფო ისტორიულ-ეთნოგრაფიული მუზეუმის შრომები, ტომი I, საქართველოს სსრ მინისტრთა საბჭოსთან არსებული კულტურულ-საგანმანათლებლო დაწესებულებების საქმეთა კომიტეტი, ზუგდიდის მუზეუმის გამოცემა, თბ., 1947.

⁵ XIX-XX საუკუნეების ქართველ მწერალთა ეპისტოლური მემკვიდრეობა, ტომი IV, გრიგოლ ორბელიანი (ნაწილი III), ტომის რედაქტორები: ქეთევან გიგაშვილი, მარიამ ნინიძე, გამომცემლობა „უნივერსალი“, თბ., 2013.

ჩვენი გამოცემა 37 წერილისთვის პირველი პუბლიკაცია იყო. IV ტომში დათარიღდა 6 ბარათი. წერილების უმრავლესობა გამოაქვეყნა აკაკი განწერელიამ 1937 წელს გრიგოლ ორბელიანის წერილების II ტომში,⁶ ხოლო 4 წერილი დაიბეჭდა ზუგდიდის ისტორიულ-ეთნოგრაფიული მუზეუმის შრომების I ტომში.

V ტომი დაეთმო გრიგოლ ორბელიანის 1853-1855 წლების წერილებს, რომელთა რაოდენობამ 133 შეადგინა. ამათგან 38 წერილი რუსული იყო, რომლებიც ჩვენს გამოცემაში პირველად გამოქვეყნდა. ასევე პირველად დაიბეჭდა 7 ქართული ეპისტოლე. ამდენად, V ტომში პირველად გამოქვეყნდა 45 წერილი. დათარიღდა 8 უთარილო ბარათი.

VI ტომში დაიბეჭდა 1856-1858 წლების 134 წერილი, ამათგან პირველი პუბლიკაციის სახით – 46: 31 რუსული, 15 – ქართული. დათარიღდა 21 წერილი, ხოლო ერთ ბარათში გამოვლინდა მექანიკური შეცდომა (31 ოქტომბრის ნაცვლად ავტორს ეწერა 31 ნოემბერი).

VII ტომში შევიდა გრიგოლ ორბელიანის 88 ეპისტოლე. აქედან 12 წერილი, დანერგილი 1859 წელს, გამოქვეყნებულია აკაკი განწერელის მიერ 1937 წელს გრიგოლ ორბელიანის წერილების ზემოთ ნახსენებ II ტომში (მკვლევარმა პოეტის წერილების გამოცემა სწორედ 1859 წლით დაამთავრა), 3 წერილი კი გამოცემულია სოლომონ ცაიშვილის მიერ 1947 წელს ზემოთ ნახსენებ ზუგდიდის სახელმწიფო ისტორიულ-ეთნოგრაფიული მუზეუმის შრომების I ტომში.⁷

1860 წლის შემდგომი წერილების აბსოლუტური უმრავლესობა და აგრეთვე უთარილო წერილები (რომლებიც დათარიღების შედეგად 1859-1864 წლების ქრონოლოგიურ რიგში მოთავსდა), დღემდე გამოუქვეყნებელი იყო. ისინი VII ტომში

⁶ გრიგოლ ორბელიანი, წერილები, ტომი მეორე, 1851-1859, აკაკი განწერელის რედაქციით და შენიშვნებით, სახელმწიფო გამომცემლობა, თბილისი, 1937.

⁷ გვ.: 302-334.

პირველად დაიბეჭდა. ასეთი იყო 73 ეპისტოლე. ამათგან 34 – რუსული, ხოლო 39 – ქართული.

ტომში დათარიღდა 14 ბარათი.

VIII ტომში დაიბეჭდა ავტორის 104 წერილი, 76 რუსული, 28 – ქართული. გამოცემაში დათარიღდა 13 ბარათი. ათეულობით წერილი ჩვენს გამოცემაში პირველად გამოქვეყნდა.

IX ტომში შევიდა პოეტის 102 წერილი, აქედან 56 რუსული, დანარჩენი – ქართული. მათგან დღემდე დაბეჭდილი იყო 8 წერილი. აქედან ორი – იონა მეუნარგიას მონოგრაფიაში: „ცხოვრება და ღვაწლი თ. გრიგოლ ორბელიანისა“,⁸ ხოლო 6 – ზუგდიდის სახელმწიფო ისტორიულ-ეთნოგრაფიული მუზეუმის შრომების I ტომში. 13 წერილის ნაწყვეტი გამოქვეყნებულია იონა მეუნარგიას მონოგრაფიაშივე, მათგან 1 ფრაგმენტი იმ 6 წერილიდან ერთ-ერთიდანაა, რომელიც ზუგდიდის მუზეუმის შრომებშია დაბეჭდილი. ეს არის ლევან მელიქიშვილისადმი №5 (801). 1 ფრაგმენტი გამოქვეყნებული აქვს ნათელა იმედაძეს.⁹ ამდენად, IX ტომში პირველად გამოქვეყნდა 94 ბარათი. დათარიღდა 22 ეპისტოლე.

იონა მეუნარგიას ზემოთ ნახსენებ მონოგრაფიაში გვხვდება 1870-1873 წლებში დაწერილი სხვა წერილების ფრაგმენტებიც, რომელთაც ვერ მივაკვლიეთ ჩვენს სიძველეთსაცავებში. საფიქრებელია, რომ ეს წერილები დაიკარგა. ამ ნაწყვეტებიდან ორი ანასტასია ორბელიან-ოკლობჟიოსადმია გაგზავნილი (არ არის გამორიცხული, ორივე ნაწყვეტი

⁸ მეუნარგია, ი. (1905). ცხოვრება და ღვაწლი თ. გრიგოლ ორბელიანისა, გადმობეჭდილი მოამბე-დან, ელექტრონის სტამბა, წიგ. გამომც. ქართვ. ამხანაგობისა, ტფილისი:

https://dspace.nplg.gov.ge/bitstream/1234/6040/5/Cxovreba_Da_Ghvawli_Grigol_Orbelianisa_1905_Gateqstebuli.pdf (ხელმისაწვდომი იყო 2023 წლის 18 ივლისისთვის).

⁹ გრ. ორბელიანის გამოუქვეყნებელი ეპისტოლარული მემკვიდრეობის შესწავლისათვის: „წუნალისტიკის თეორიისა და ისტორიის საკითხები“, თბილისი, 1978.

ერთი წერილიდან იყოს. მეუნარგიას ერთისთვის ზუსტი თარიღი აქვს მიწერილი, ხოლო მეორისთვის – მხოლოდ წელი და დანამდვილებით ამისი მტკიცება, რა თქმა უნდა, არ შეგვიძლია); ორი ნაწყვეტი (ორივე ერთ წერილს ეკუთვნის) ლევან მელიქიშვილისადმი, ხოლო ერთიც – ერმოლოვისადმი (სავარაუდოდ, ალექსეი ერმოლოვისადმი).

წინამდებარე X ტომში შესულია გრიგოლ ორბელიანის 100 წერილი. ამათგან – 39 ქართული და 61 რუსული. გაცემებში დათარიღებულია 8 ბარათი.

წერილების ნაწილი დაცულია ხელნაწერთა ეროვნულ ცენტრში, ნაწილი – ეროვნულ ისტორიულ არქივში, სამი წერილი – ეკატერინე ქავჭავაძე-დადიანისადმი №8 (830) და №9 (855), ასევე ნიკო დადიანისადმი №1 (831) პირველი პუბლიკაციის სახით დაბეჭდილია ზუგდიდის სახელმწიფო ისტორიულ-ეთნოგრაფიული მუზეუმის შრომების I ტომში (1947 წელი).¹⁰ იონა მეუნარგიას წიგნში კი – „ცხოვრება და ღვაწლი თ. გრიგოლ ორბელიანისა“ – შესულია ფრაგმენტები შემდეგი წერილებიდან: ბარბარე ბაგრატიონ-ორბელიანისადმი №63 (835), №71 (874), №74 (897) და №76 (923), ანასტასია ორბელიან-ოკლობჟიოსადმი №2 (860), ქეთევან ალექსი-მესხიშვილ-ორბელიანისადმი №131 (865), გრიგოლ ბაგრატიონ-გრუზინსკისადმი №1 (866), ნიკო ზურაბის ძე ქავჭავაძისადმი №16 (899), №17 (902), №18 (906) და №19 (918), ნესტორ წერეთლისადმი №1 (896), ნიკოლოზ კარმალინისადმი №1 (903), ივანე ოკლობჟიოსადმი №2 (909), სალომე დადიან-მიურატისადმი №2 (924), ასევე თითო-თითო ფრაზა ორიოდ სხვა წერილიდან. აღნიშნული წერილები სრული სახით და ასევე ყველა დანარჩენი წერილი ქვეყნდება პირველად.

იონა მეუნარგიას წიგნშივე დამონებულია ნაწყვეტი გრიგოლ ორბელიანის ნათესავის, ალექსანდრე ბარიატინსკის სიმამრის – დიმიტრი ორბელიანისადმი მიწერილი 1875 წლის

¹⁰ იმ პერიოდში ასე იწოდებოდა მუზეუმი.

26 იანვრით დათარიღებული წერილიდან,¹¹ რომელიც არ არის შემონახული. როგორც ჩანს, დროთა განმავლობაში დაიკარგა. იმის გამო, რომ ის ნაწყვეტია, წერილების რიგში ვერ ვბეჭდავთ, თუმცა წარმოვადგენთ აქ, შესავალ ნაწილში, იმ სახით, რა სახითაც არის მოცემული მითითებულ წიგნში:

„...ნეტაი შენ, დიმიტრი, რომ ხარ მოშორებული და არ გესმის ყოვლის მხრით ამათი (თავად-აზნაურთა) კვნესა სიღარიბისა გამო! მოვიდა ჩვენზე წარღვნა და არსადა სჩანს ახალი ნოეს კიდობანი, სადაცა შევაფაროთ თავი ჩვენი, არსადა სჩანს გამომხსნელი! ვითხოვეთ მილლიონი სესხად ხაზინისაგან სამის პროცენტით, როგორცა ისესხა პრიკაზმა; ეს იყო უკანასკნელი ჩვენი იმედი და ღონისძიება და მინისტრმა გვითხრა უარი, და ან მინისტრი რას დასდევს ჩვენს განწირულს მდგომარეობას და საუკუნოდ დაეცემა ჩვენი თავად-აზნაურობა, ოდესმე ბრწყინვალე თავის ისტორიულის ცხოვრებითა, რომლისა სახელი პატივის-ცემით იხსენებოდა თვით ინდოეთშიაცა და რომელიცა ანცა არის ღირსი ყოვლად მოწყალისა ყურადღებისა თავის თავ-დადებით ერთგულებითა; განჰქრება ჩვენი სახსენებელი მიწისა პირით, მაგრამ მართებლობამ უნდა კი იცოდეს, რომ ჩვენს ადგილზე ღირსებით ვერ დადგებიან ვერცა სომხობა, ვერცა თათრობა და ვერცა თვით რუსობა. აქ მხოლოდ ჩვენა ვართ და უნდა ვიყვნეთ ჩვენვე, თვით მართებლობისვე სასარგებლოდ; თორემ, ვინ იცის, იქნება მოვიდეს ის დღე, რომ სანთლებით დაგვიწყონ ძებნა და ველარ გვიპოვონ განყალბულნი! ეს არის სამწუხარო, რომ ჩვენთან ერთად იღუპება მთლად გლეხობაცა: კახეთის ვენახები ერთიანად დაგირავებულია სომხების ხელში, ისე რომ თავის დღეში ვერ გამოვლენ ვალიდამ და ხალხი მუშაობს მხოლოდ სომხებისთვის მუქთად... მუქთად!!! განა უნინ ბატონები ასე იყენენ საზარელნი?“

გრიგოლ ორბელიანის არქივში, რომელიც ხელნაწერთა ეროვნულ ცენტრშია დაცული (C: №701 / №100), ინახება და-

¹¹ გვ. 111.

ვით ჩუბინოვის (ჩუბინაშვილის) მისდამი 1876 წლის 17 ოქტომბერს გაგზავნილი წერილი, რომლის ბოლოშიც მისი მინაწერია: „დავჰმთი პირშავად, პასუხი ვერ მივჰსწერე ავათმყოფობისა და სიბერის უძლურებისაგამო. გრიგოლი 1877 წელი მაისის 15^ს.“ რადგანაც ეს მხოლოდ მინაწერია და არა წერილის პასუხი, წერილების რიგში ვერ შეგვაქვს, თუმცა მისი დაკარგვაც არ გვინდოდა და ამიტომ შესავალ ნაწილში წარმოვადგინეთ.

წერილების აბსოლუტური უმრავლესობა მოღწეულია ავტოგრაფის სახით. მხოლოდ ერთი წერილის შემთხვევაში გვაქვს ასლი. ეს არის რევაზ ანდრონიკაშვილისადმი №1 (884), რომელიც თარიღდება 1876 წლის 15 ოქტომბრით (A: ფონდი 481, აღწერა 2, საქმე №365, 35r-v).

ორი წერილი (ეკატერინე ჭავჭავაძე-დადიანისადმი №9 (855) და ივანე ოკლობჯიოსადმი №2 (909) დაცულია როგორც ავტოგრაფის, ისე ასლის სახით. პირველი წერილი თარიღდება 1875 წლის 3 აპრილით (მისი ავტოგრაფიც და ასლიც ინახება ზუგდიდის დადიანების სასახლეთა ისტორიულ-არქიტექტურულ მუზეუმში სხვადასხვა ნომრით: ავტოგრაფი: Z (ზსიემ), 24525 /ლიტ. არქ. 1125; ასლი: Z (ზსიემ), 36253 /ლიტ. არქ. 2172), ხოლო მეორე – 1877 წლის 26 ივნისით (მისი ავტოგრაფი და ასლი დაცულია ეროვნულ ისტორიულ არქივში: ავტოგრაფი: A: ფონდი 5, აღწერა 1, საქმე №7515^ა, 58r-v; ასლი: A: ფონდი 5, აღწერა 1, საქმე №7515, 96r-v, 97r-v).

წინა (IX) ტომის მასალაზე მუშაობისას პირველად შეგვხვდა წერილის ორი ავტოგრაფული ნუსხა. ეს იყო სოფიო ერისთავ-ორბელიანისადმი №3 (804). მისი ერთი ავტოგრაფი ინახება ხელნაწერთა ეროვნულ ცენტრში (C: გრიგოლ ორბელიანის არქივი, №485), ხოლო მეორე – ეროვნულ ისტორიულ არქივში (A: ფონდი 5, აღწერა 1, საქმე №7515^ა, 117r-v).

წინამდებარე ტომში შემავალ რამდენიმე წერილსაც აღმოაჩნდა ორი ავტოგრაფული ნუსხა, რომელთაგან ერთი თეთრი პირია, ხოლო მეორე – შავი. შესაბამისად, მოგვეცა

საშუალება, პირები ერთმანეთისთვის შეგვედარებინა და გავგეგო, რას ცვლის გრიგოლ ორბელიანი გადათეთრების დროს, როგორია მისი ტექსტისადმი დამოკიდებულება. საკითხის მოკლე ანალიზს წარმოვადგენთ წერილში „ტექსტისათვის“, რომლითაც იწყება წინამდებარე გამოცემის სამეცნიერო აპარატი. აქ მხოლოდ დავასახელებთ ასეთ წერილებს:

ნიკო ზურაბის ძე ჭავჭავაძისადმი №10 (848);

ნიკო ზურაბის ძე ჭავჭავაძისადმი №11 (877);

ნიკო ზურაბის ძე ჭავჭავაძისადმი №17 (902);

ნიკო ზურაბის ძე ჭავჭავაძისადმი №18 (906);

ნიკო ზურაბის ძე ჭავჭავაძისადმი №19 (918).

ტომში, ცხადია, დაბეჭდილია წერილების თეთრი პირები, სამეცნიერო აპარატში მოცემულია სრული ინფორმაცია (პასპორტები) შავი პირების შესახებ. მკითხველისთვის გრიგოლის წერილების თეთრი და შავი პირების ურთიერთმიმართებაზე ნათელი წარმოდგენის შექმნის მიზნით, ნიმუშად ავიღეთ ერთ-ერთი წერილი, კერძოდ, ნიკო ზურაბის ძე ჭავჭავაძისადმი №11 (877) და შავი პირის მონაცემები სრულად ავსახეთ სქოლიოში (აღნიშნული გვაქვს B ლიტერით).

წინამდებარე გამოცემაში დაბეჭდილი წერილების ადრესატები არიან გრიგოლ ორბელიანის რძალი, ილია ორბელიანის ქვრივი – ბარბარე ბაგრატიონი-ორბელიანისა (14 წერილი); ბიძაშვილის, ანა ასლანის ასულ ორბელიან-ჭავჭავაძის, ვაჟი – ნიკოლოზ ზურაბის ძე ჭავჭავაძე (10 წერილი); იმხანად მეფისნაცვლის მთავარი სამმართველოს დეპარტამენტის უფროსი – დიმიტრი სიმონის ძე სტაროსელსკი (5 წერილი); ასევე რძალი, ზაქარია ორბელიანის ქვრივი – ქეთევან ალექსიმეხიშვილი-ორბელიანისა (4 წერილი); ბიძაშვილი – ყაფლან ასლანის ძე ორბელიანი (4 წერილი); კავკასიის სამხედრო ოლქის შტაბის უფროსი – პლატონ პავლოვი (4 წერილი); კავკასიის მეფისნაცვლის, მიხეილ რომანოვის, მეუღლე – ოლღა თეოდორის ასული ბადენელი-რომანოვისა (4 წერილი); გრიგოლის ყოფილი მდივანი და ახლობელი – დიმიტრი ჯორჯაძე (3 წერილი); სამეგრელოს დედოფალი – ეკატერინე ჭავჭავაძე-

დადიანისა (2 წერილი); ეკატერინეს ქალიშვილი – სალომე და-
დიანი-მიურატისა (2 წერილი); გრიგოლის ბიძაშვილის, სოფიო
იაკობის ასულ ორბელიანის, მეუღლე – გენერალი დიმიტრი
ივანეს ძე სვიატოპოლკ-მირსკი (2 წერილი); კავკასიის მეფის-
ნაცვლის მთავარი სამმართველოს საზოგადო საქმეთა განყო-
ფილების დირექტორი – ნიკოლოზ ივანეს ძე ბარანოვსკი (2
წერილი) და სხვები.

წერილები გამოცემაში დაბეჭდილია ძირითად ტექსტად,
ხოლო ქართული თარგმანები მათ შემდეგაა წარმოდგენილი.
ტექსტში ვარსკვლავებით აღნიშნული გვაქვს ქართულ წერი-
ლებში ჩართული რუსული სიტყვები თუ ფრაზები და მათი
თარგმანები მოცემული გვაქვს წერილის ბოლოს.

კრებული პროდუქტია ადგილობრივი ინსტიტუციური
თანამშრომლობისა. იგი მომზადდა ინტერდისციპლინური ჰუ-
მანიტარიის სასწავლო-სამეცნიერო ინსტიტუტში, რომელიც
წარმოადგენს პროექტის განმახორციელებელ წამყვან დაწესე-
ბულებას. ტომის მომზადებაში ჩართულნი იყვნენ მეცნიერები
იაკობ გოგებაშვილის სახელობის თელავის სახელმწიფო უნი-
ვერსიტეტიდან, სოხუმის უნივერსიტეტიდან, ხელნაწერთა
ეროვნული ცენტრიდან და ივანე ჯავახიშვილის სახელობის
თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტიდან.

ტექსტები გამოსაცემად მოამზადეს, პასპორტები, შენიშ-
ვნები, შესავალი წერილი, სტატია „ტექსტისათვის“, რუბრიკა
„ადრესატის მისამართი“ და ლექსიკონი დაურთეს მზია გიგაშ-
ვილმა და ქეთევან გიგაშვილმა, კომენტარები და დათარიღება
ეკუთვნის მაია (მარიამ) ნინიძეს, პირთა და გეოგრაფიულ სა-
ხელთა ანოტირებული საძიებლები – გიორგი გოცირიძესა და
თამარ ლეკაიძეს.

ქართულენოვანი წერილები ავტოგრაფებიდან გადმოწერა
და ხელნაწერები აღწერა ნათია ხუცურაულმა, ხოლო რუსული
წერილები დაამუშავეს ლია კიკნაძემ, ეთერ ბერუაშვილმა და
არსენ ბერთლანმა.

პროექტის სამეცნიერო ჯგუფი მადლობას უხდის წა-
მყვანი დაწესებულების აღმასრულებელ დირექტორს, ისტო-

რიის დოქტორს, პროფესორ გიორგი გოცირიძეს, მხარდაჭერისათვის პროექტის განხორციელების ყველა ეტაპზე.

ვრცელი შესავალი წერილი იხ. ჩვენი გამოცემის II ტომში: „XIX-XX საუკუნეების ქართველ მწერალთა ეპისტოლური მემკვიდრეობა, ტომი II, გრიგოლ ორბელიანი (ნაწილი I), თბ., 2012, გვ. 3-12.

Henry M. D. 3

1874

ეკატერინე ჭავჭავაძე-დადიანისადმი №8 (830)

უგანათლებულესო კნეინავ,
უმონყალესო დაო ეკატერინავ!

წუხელის სრულიად მოულოდნელად თქუჴნმა ნიკომ
მაცნობა ტელეგრამითა სასიხარულო ამბავი: დანიშვნა თჴსი
ლრაჴინია მარია ადელბერლისასზე. ღმერთმან მოუვლინოსთ
კურთხევა თჴსი ნიკოსაცა და მის სასძლოსაცა და ჴყოს სი-
ცოცხლე მათი ბედნიერად ურთიერთისა სიყუარულითა, ისე
როგორცა ჴსურს გულსა თქუჴნსა. – ასე არის აჴ ჩუჴნი სა-
ზოგადოდ ლოცუა ღმისადმი¹ და თქუჴნცა მოგილოცავ ჴემ-
მარიტისა სიხარულითა. ახლაკი განისვენებს გული თქუჴნი
ღელვისაგან მუხთალისა სოფლისა.²

დაგიკოცნი ხელებსა და ჴემმარიტითა პატივისცემითა
და ერთგულებით სიყუარულითა ვეგები მარადის

თქუჴნისა უგანათლებულესისა
ერთგული მოსამსახურე თ³ გრიგოლ ორბელიანი

5^ს იანვ: 1874.
თბილისით.⁴

[მარცხენა არშიაზე მინანერია:]

თქუჴნი სასურველი ანდრია ვნახე და მაგისმა ხილვამ
გულით გამახარა.

ნიკო დადიანისადმი №1 (831)

თქუჴნო უგანათლებულესობავ,
კნიაზო ნიკოლოზ დავითისძე!

გულით, სულით, ჭეშმარიტის სიყუარულით მოგილოცავ დანინდვასა ღრაჭინია მარია ადელბერლისასზე. უფალსა ღმერთსა ვჰსთხოვ მოიღოს ორთავე თქუჴნზე კურთხევა თჴსი დღეგრძელობისა და ბედნიერად ცხოვრებისათჴს თქუჴნისა. მერნმუნეთ, ამავე სიტყუჴბითა გლოცავენ ყოველნი თქუჴნნი ნათესაენი და ძველად პატივისმცემელნი თქუჴნისა ოჯახისა.

ჭეშმარიტითა პატივისცემითა და ერთგულებით სიყუარულითა ვეგები მარადის

თქუჴნისა უგანათლებულესისა
მორჩილი მოსამსახურე
თ¹ გრიგოლ ორბელიანი

5^ს იანვ: 1874.
თბილისით.²

ნიკოლოზ ბარანოვსკისადმი №6 (832)

6го Генв: 1874.¹

Николаю Ивановичу Барановскому.²

Наступил новый год, и я, по заведенному порядку, опять обращаюсь к вам с моею покорнейшею просьбою: сделать ваше обычное распоряжение о переводе Пенсии из здешняго Казнач.^{Ба}

в С: Петерб:^{oe}, следующей Генерал Майорше Варв: Ильин^{he}
Княги^{he} Орбел: и ея сыну Георгію Ильичу³ К^{no} Орбеліани.

Радостно пользуюсь этим случаем, чтоб всею искрен-
ностью пожелать вам с вашим семейством жизни покойной, ми-
ра душевнаго и уверить вас в моем истинно-глубоком уваженіи,
с коим имею честь быть.

ნიკოლოზ ბარანოვსკისადმი №6 (832)

6^h იანვ: 1874.

ნიკოლოზ ივანოვიჩ ბარანოვსკის.

დადგა ახალი წელი და მე, შემოდებული წესისამებრ, კვლა-
ვაც მოგმართავთ უმორჩილესის თხოვნით: ჩვეულებისამებრ მიუთი-
თოთ აქაური ხაზინიდან ს: პეტერბ:^{an} პენსიის გადარიცხვის თაობა-
ზედ, ლენერალ მაიორშა ვარვარა ილინ:^{ha} და მის ვაჟს, გიორგი
ილინს კ^h ორბელიანს, რომ ეკუთვნით.

სიხარულით ვსარგებლობ ამ შემთხვევით, რათა თქვენ და
თქვენს ოჯახს მთელი გულით გისურვოთ მშვიდობიანი ცხოვრება,
სულიერი სიმშვიდე და დაგარნმუნოთ ჩემს ჭეშმარიტსა და ღრმა
პატივისცემაში, რომლითაც პატივი მაქვს, ვიყო.

ნიკოლოზ ბარანოვსკისადმი №7 (833)

8to Генв: 1874.¹

Николаю Ивановичу Барановскому.²

В вашем обязательном письме ко мне от вчерашняго чис-
ла, видно, что К^a Варвара Ильин:, по распоряженію вашему, по-
лучит в свое время Пенсію из Петер: Казнач:^{ba}, но относительно

ея сына, которому также определено ежегодно по 1000 р., ничего не упоминается.

Это недоумение мое вынудило меня вновь обращаться к вам с докучливым вопросом – которым я нежелалбы беспокоить вас – разрешить мне: откуда сын К^н Варвары Ильинишны должен получить определенное ему содержание?

ნიკოლოზ ბარანოვსკისადმი №7 (833)

8^ს იანვ: 1874.

ნიკოლოზ ივანოვიჩ ბარანოვსკის.

ჩემდამი თქვენი გუშინდელი თავაზიანი წერილიდამ ჩანს, რომ თქვენი მითითებით კ^{სა} ვარვარა ილინიშნა დროულად მიიღებს პენსიას პეტერ: ხაზინ^{დამ}; მაგრამ არაფერია ნათქვამი მისი ვაჟის შესახებ, რომელსაც ასევე დანიშნული აქვს ყოველწლიურად 1000 რ:.

ჩემმა ამ შეცბუნებამ მაიძულა კვლავ მოგმართოთ მომაბეზრებელი თხოვნით – რომლითაც არ მსურდა შემენუხებინეთ – გამარკვიოთ: საიდან უნდა აიღოს ვარვარა ილინიშნას ვაჟმა კუთვნილი პენსია?

ალექსანდრე სვისტუნოვსადმი №4 (834)

11^{ნო} ფევ: 1874: Свистунову. Началь: Окр: штаба
Кавказ: Воен: Округа.¹

М: Г:

Александр Павлович!²

Кутайскск^{ნო} Конно Иррег^{ნაგო} полка Ротмистр Петр Копейшвили увольняется в отставку, после 29^н летней боевой его

службы, из коих 14 лет прослужил в этом полку, получил в награду отличной службы Чины: штабРотмистра и Ротмистра, ордена: Св: Станисл: 3^{ей} степени с бантом и Св: Анны 3^{ей} ст: с бантом, командуя 5 лет постоянно Сотнею.

Конечно, всему есть предел, и Копейшвили, подобно другим служащим, когданибудь должен оставить Службу. Но, отставка для того, кто, после 29^и летней верной службы, ненаходит даже хижины, гдебы мог укрыться с семейством от непогоды, ни клочка земли, обработка которой, быть может, доставила бы ему хоть скудное средство к жизни, – отставка для того есть верный приговор к голодной смерти, так как, к несчастію Копейшвили 15 лет волонтерной его службы совершенно теряются, неприбавляя ничего к законному праву на получение в отставке содержанія! –

Ваше Прево, не удивляйтесь, если я, ходатайствуя за него, прошу вашего милостиваго, милосерд(н)аго вниманія к нему. Мне грешно забыть его 15^и летнюю боевую службу в Дагестане, где я, неоднократно, был свидетелем его замечательной храбрости и самой чистой преданности к Правительству. Теперь, мир; а в мирное время все мы хороши, все мы из преданности шумим о самопожертвованіи. Но, верьте, совсем нето бывает большею частью, навойне! А Копейшвили, ныне почти никому неизвестный, имел свое значеніе, когда своею личностью, он увлекал массу Дагестанских Всадников в самый разгар битвы! Как видно, он и в этом полку не переставал отличаться своею обычною храбростью, что доказывается полученными им орденами с бантом. – И такіе заслуженные старики, обеспеченные милостью Правит^{ва} насущным хлебом, за верную их службу, всегда и везде бывают лучшими проповедниками, красноречивейшими распространителями среди молодаго поколенія идеи о святом чувстве верности и преданности к великодушному Правительству. Не оставляйте таких стариков на жертву голода, потому только, что они, по ветхости, уже бесполезны для службы!

С радостью присоединяю к моему ходатайству письмо командира Кутайс^{არო} полка, свидетельствующее о похвальной службе Копейшвили, и убедительно прошу ваше Прево: Приймите участие в судьбе старого служащего, окажите ему с семейством помощь, возможность к скудному существованию; и, верьте, чтобы вы ни сделали в пользу его, всё будет справедливо, всё будет благо пред Богом!

ალექსანდრე სვისტუნოვისადმი №4 (834)

11^ბ თებ: 1874: სვისტუნოვს. კავკას: სამხედ: ოლქის
საოლქ: შტაბის უფრ:

მონ: ხელ:
ალექსანდრ პავლოვიჩ!

ქუთაის^{ას} ცხენოსანთა ირეგულარ^{ული} პოლკის როტმისტრი პეტრე კოპეიშვილი 29 წლის სამხედრო სამსახურის შემდეგ, საიდანაც 14 წელი წამსახურევი აქვს ამ პოლკში, აპირებს გადადგომას. საუკეთესო სამსახურისთვის იგი დაჯილდოებულია შტაბროტმისტრისა და როტმისტრის წინებით; ორდენებით: წმ. სტანისლ: მე-3 ხარისხის ბანტითა და წმ. ანას მე-3 ხარისხის ბანტით, 5 წელი მუდმივად მეთაურობდა ასეულს.

რა თქმა უნდა, ყველაფერს აქვს საზღვარი და კოპეიშვილიც, სხვა მოსამსახურეთა მსგავსად, ოდესმე უნდა გადადგეს სამსახურიდან. მაგრამ ადამიანისთვის, ვისაც 29-წლიანი ერთგული სამსახურის შემდეგ ქოხიც კი არ გააჩნია, რომ ოჯახთან ერთად თავი შეაფაროს უამინდობისას, ერთი მტკაველი მიწაც კი არა აქვს, რომლის დამუშავება მისცემდა მას სულ მცირე საარსებო სახსრებს, – სამსახურიდან გადადგომა აშკარა განაჩენია შიმშილით სიკვდილისათვის, რადგანაც, საუბედუროდ, 15-წლიანი მოხალისეობრივი სამსახური მთლიანად ეკარგება, ვინაიდან სამსახურიდან გადადგომის შემდეგ ხელფასი არ ენიშნება.

თქვენო აღმატებულებაჲ, ნუ გაგიკვირდებათ, თუ შუამდგომლობისას ვითხოვ თქვენს მოწყალე, გულისხმიერ ყურადღებას მის-

დამი. ცოდვად მიმაჩნია მისი 15-წლიანი სამხედრო სამსახურის დავიწყება დაღესტანში, სადაც მე არაერთხელ გავმხდარვარ მისი შესანიშნავი სიმამაცისა და მთავრობისადმი უზადო ერთგულების მოწმე. ახლა მშვიდობაა და მშვიდობიან დროს ჩვენ ყველანი კარგები ვართ, ყველანი ვყვირივართ ერთგულებასა და თავგანწირვაზე, მაგრამ, მერწმუნეთ, უმეტეს შემთხვევაში სულ სხვანაირადაა ომში. კოპეიშვილს კი, რომელსაც დღეს თითქმის არავინ იცნობს, ჰქონდა ფასი, როცა თავისი პიროვნული თვისებებით ყველაზე ცხარე ბრძოლებში გაიყოლებდა ხოლმე დაღესტნელ მხედრებს. როგორც ჩანს, ის ამ პოლკშიც გამოირჩეოდა თავისი ჩვეული სიმამაცით, რაც აშკარად ჩანს მის მიერ მიღებული ბანტიანი ორდენებით. – და ასეთი დამსახურებული მოხუცები, თავიანთი ერთგული სამსახურისთვის მთავრობის წყალობით უზრუნველყოფილნი ჩვენი არსობის პურით, ყველგან და ყოველთვის წარმოადგენენ საუკეთესო მქადაგებლებს, ახალგაზრდა თაობაში სულგრძელი მთავრობის მიმართ ერთგულებისა და თავდადების წმინდა იდეების ყველაზე მჭევრმეტყველ გამავრცელებლებს. ნუ გასწირავთ ასეთ მოხუცებს შიმშილისათვის მხოლოდ იმიტომ, რომ სიძაბუნის გამო სამსახურისთვის ახლა უკვე გამოუყენებელნი არიან.

ჩემს შუამავლობას სიხარულით ვურთავ ქუთაისის პოლკის მეთაურის განცხადებას, რომელიც ადასტურებს კოპეიშვილის სანაქებო სამსახურს, და დაბეჯითებით ვთხოვ თქვენს აღმატებულებას: მიიღეთ მონაწილეობა ძველი ჯარისკაცის ბედში, აღმოუჩინეთ დახმარება ოჯახთან ერთად, მიეცით მწირი არსებობის საშუალება და მერწმუნეთ, რომ რაც არ უნდა გააკეთოთ მის სასარგებლოდ, ღვთის წინაშე ყველაფერი იქნება სამართლიანი და სიკეთისათვის ქმნილი!

ბარბარე გაბრატიონ-ორბელიანისადმი №63 (835)

24 февр: 1874. Тифлис.¹

Мой друг Варвара! Имею честь, или точнее выразиться, честь имею, прислать вашему здоровью 300 р.,² и этим можнобы закончить письмо; но, странно, откуда рождается вопрос: вида-

ляли ты Конскую скачку? Когда один самонадежно несется как вихрь и в минуту проскакивает круг, в то время как другой тащится заним джанд(ж)алом,³ в поте лица, задыхаясь; но, всётаки приходит кагданибудь к цели! Этим сравненіем, я хочу спросить тебя, Георгій пролетелли экзаменный круг, или джанджалом, спотыкаясь дотащился до 4^x или 5^н баллов?

Что мой Вано поделывает? Помоглоли его ревматизмам лекарство, отсюда высланное? Бедная Залуа Хорешана, как мы уважали её! Что делать? В этом міре слёзы и радость живут вместе водной квартире. Эту истину все мы знаем, а сердце рвётся от печали! Цалую мою Патара Залуа Сашу.

Вчера был у меня Нико Мингрельскій; славный молодой человек. Он выезжает 12 марта в Петерб.; где на праздниках будет свадьба его с дочерью Адельберга. Я душевно радуюсь, слыша совсех сторон похвальный отзыв об ней.

В то время, когда мы ждали, вотвот, разцветут миндальныя и персиковыя деревья, февраль принёс нам неожиданно страшную зиму: снег по колено, морозы до 13 гр.; незнаем, как спастись, на дворе мороз, в домах холод, печи и камины не согревают комнат! Сказано Азія, ну, Азія и есть! Всё неожиданности, да восторженности; хотьбы когданибудь спокойное немецкое постоянство.

Вот как, наши молодые дамы ревностно стараются день и ночь! Майко⁴ родила дочь, так легко, так скоро, точно ребёнок был завернут в платке. Како⁵ родила дочь; еще прежде их Тамара⁶ родила дочь. Только бедная Елена⁷ родила сына, но он вскоре умер, а она сама заболела без надежды; но теперь, Благодареніе Богу, ей лучше и лучше. Аннета здесь.

Я⁸ прохворал всю зиму, немогу освободиться от простуды. Ираклій⁹ едва не умер; Вахтанг¹⁰ отчаянно был болен; Леван Меликов¹¹ заболел здесь сильно, теперь всем им хорошо. У Статковских умер сын 3^x лет. Глубоко опечалены родители, в особенности Алексей Петрович. Одна только Бабале переносит

Горе с твердостью, утешая и поддерживая их всех. Махлаз, не совсем приятно проходит для нас эта зима.

Вот самая новая¹² новость из новостей: Мадам Минквиц приехала в Тифлис с намерением жить постоянно в Дербенде. Не думаю, чтоб этот ее выбор был удачен. Старший ее сын очень высок, очень строен, очень красив, в особенности очень сильно здоровый Прапорщик Джагунскаго Полка.

Цалую моего Дядю Георгія и благословляю вас.

ბარბარე ბაბრატიონ-ოზბელიანისადმი №63 (835)

24 თებერვ: 1874. თბილისს.

ჩემო მეგობარო ვარვარა! მაქვს პატივი, ან უფრო ზუსტად რომ გამოვხატო, პატივი მაქვს, თქვენი ჯანმრთელობისთვის გამოგიგზავნოთ 300 მან. და ამით შეიძლებოდა დამემთავრებინა წერილი, მაგრამ საოცარია, საიდან მეზადება კითხვა: გინახავს შენ ცხენების დოლი? როცა ერთი თავდაჯერებით მიქრის გრიგალივით და ერთ წუთში გაირბენს წრეს, ხოლო ამ დროს ჯანჯალით მისდევს მას მეორე, სახეგაოფილი, აქოშინებული, მაგრამ, ბოლოს და ბოლოს, მაინც მიდის მიზნამდე! ამ შედარებით, მინდა გკითხო, გიორგიმ ქროლვით ჩაიარა საგამოცდო წრე, თუ ჯანჯალით, ბორძიკ-ბორძიკით, გაჭირვებით მიჩანჩალდა 4 ან 5 ქულამდინ?

რას შვრება ჩემი ვანო? უშველა მის რევმატიზმებს აქედან გამოგზავნილმა წამალმა? სანყალი ძალუა ხორეშანი. როგორ პატივს ვცემდით! რას იზამ? ამქვეყნად ცრემლები და სიხარული ერთ ჭერქვეშ ცხოვრობენ. ეს ჭეშმარიტება ყველამ ვიცით, მაგრამ გული დარდს გაუბრის! ვკოცნი ჩემს პატარა ძალუა სამას.

გუშინ ნიკო მინგრელსკი იყო ჩემთან. დიდებული ახალგაზრდაა. 12 აპრილს მიემგზავრება პეტერბ.; სადაც დღესასწაულებზე მისი და ადელბერდის ქალიშვილის ქორწილი გაიმართება. მე სულთ და გულთ ვხარობ, მესმის რა მისი ქება ყოველი მხრიდან.

მამინ, როცა ყველანი მოუთმენლად ველოდით ნუშისა და ატმის ხეების აყვავებას, თებერვალმა საშინელი ზამთარი მოგვიტანა:

მუხლებამდე თოვლი, 13 გრ-მდე ყინვა, არ ვიცით, როგორ ვუშვე-
ლოთ თავს, გარეთ ყინვაა, სახლებში სიცივე, ღუმელები და ბუხრე-
ბი ვერ ათბობენ ოთახებს! ნათქვამია, აზიაა, და, მართლაც, აზიაა!
ერთთავად მოულოდნელობები და აღფრთოვანებები, ოდესმე მაინც
გვეღირსებოდეს გერმანული მშვიდი უცვლელობა.

აი, როგორი მონდომებით მოქმედებენ ჩვენი ახალგაზრდა ქა-
ლები დღედაღამ: მაიკომ გააჩინა გოგონა, ისე ადვილად და სწრა-
ფად, თითქოს ბავშვი თავსაფარში ყოფილიყო გახვეული. კაკოს შე-
ეძინა გოგონა; მათზე ადრე თამარმა გააჩინა გოგონა. მხოლოდ საბ-
რალო ელენეს შეეძინა ვაჟი, რომელიც მალევე გარდაიცვალა, თვი-
თონ კი უიმედოდ გახდა ავად; მაგრამ ახლა, მადლობა ღმერთს,
უკეთ არის. ანეტა აქ არის.

მე მთელი ზამთარი ვიავადმყოფე, გაციებისგან ვერ გავთავი-
სუფლდი. ირაკლი ლამის მოკვდა; ვახტანგი უიმედოდ იყო ავად;
ლევან მელიქოვი აქ მიძიმედ იყო ავად, ახლა ყველა კარგადაა.
სტატკოვსკებს მოუკვდათ 3 წლის ბიჭი. მშობლები ღრმად დამწუხ-
რებულნი არიან, განსაკუთრებით ალექსეი პეტროვიჩი. მარტო ბაბა-
ლეს გადააქვს მწუხარება მოთმინებით და დანარჩენებს აიძულებს
და ამშვიდებს. მახლაზ, არცთუ სასიამოვნოდ მიდის ეს ზამთარი
ჩვენთვის.

აი, ყველაზე ახალი ამბავი ახალი ამბებიდან: მადამ მინკვიცი
ჩამოვიდა თბილისში მუდმივად დერბენდში ცხოვრების მიზნით. არა
მგონია, მისი ეს არჩევანი კარგი იყოს. მისი უფროსი ვაჟი ძალიან
მაღალი, ძალიან ლამაზი აღნაგობის, ძალიან ლამაზი და, განსაკუთ-
რებით, ძალიან დიდი ფიზიკური ძალის მქონე პროპორშიკია დრა-
გუნთა პოლკში.

ვკოცნი ჩემს ბიძია გიორგის და გლოცავთ.

ალექსანდრე ნიკოლაისადმი №15 (836)

13го Марта 1874.¹

Баро: Алекса: Павл: Николаю.²

Глубоко опечален, что мое нездоровье лишает меня, поистине, искренняго удовольствія быть у вас наобеде среди лиц, которых я привык любить и уважать, и притом вспомнить всегда незабвенное для нас время быстро-пролетевшей юности, и того великаго нашего учителя к^{на} Михайла Семеновича, с именем котораго связывается всё лучшее внас, всё благое внашей жизни и службе.

ალექსანდრე ნიკოლაისადმი №15 (836)

13^h მარტს 1874.

ბარ: ალექს: პავლ: ნიკოლაის.

ძალიან მწყდება გული, რომ ჩემი ავადმყოფობა არ მაძლევს საშუალებას, ჭეშმარიტად გულწრფელი სიამოვნება მივიღო თქვენთან სადილზე ყოფნით იმ ადამიანებს შორის, რომლებიც მიყვარს და პატივს ვცემ და, ამასთანავე, გავიხსენო სწრაფად გაფრენილი ჩვენი ახალგაზრდობის წლები და ჩვენი დიდი მასწავლებელი, თავადი მიხეილ სიმონიჩი, რომლის სახელთანაც დაკავშირებულია ყველაფერი საუკეთესო, რაც ჩვენშია, ყველა სიკეთე ჩვენს ცხოვრებასა და სამსახურებრივ საქმიანობაში.

სოფიო ერისთავ-ორბელიანისადმი №5 (837)

1874-მარტ: 17^ს- დღესა თბილისით¹ ბოთლისხს.

ჩემო საყუარელო ძალუავ, დედავ, დაო სოფიო! ძლივს მომეცა იმოდენი ძალი, რომ ჩუჭულებრივ კიდევ შევიძელ მონერა შენდა. ავად ვიყავ; ეხლაც ვერა ვარ სრულებით კარგად; მთელი ზამთარი გავატარე ხველითა და გულისტკივილითა; ჩემთვის არცყო თეატრი, არცა ბალები, არცა კრუჟოკი და კლუბი; მეტადრე მანუხებდა უბოსტონობა. – ეჰ, ასე ყოფილა თურმე: ჯერ ერთი მოგუაკლდება, მერე მეორე; ხან იმასა ვჰსჩივით, ხან იმას მივტირით, და ასე ნელ-ნელა, ნელ-ნელა ვერუჭვით მოშორებასა ყოვლისა მისგან, რაცა უნინ ან გუასიამოვნებდა, ან გუახარებდა, ან გუაბედნიერებდა; და ბოლოს, ასე ვჰრჩებით მარტო, ასე² უცნობ გარეშეთათჳს, რომ როცა გადავალთ საიქიოს, ერთი ფოთოლიც არ შეირყევა სააქაოს. „ბიჭო, ეგ ვისა ჰმარხვენ? რა მოგახსენო შენიჭირიმე“ აი, ეს იქნება მხოლოდ.³ ამ ფიქრებს ადრევე უნდა შეეჩვიოს კაცი, მაგრამ, ეჰ, არც ეს ყოფილა ადვილ შესაძლებელი, და არცა ხან-გრძელი სიცოცხლე სანატრელ, რადგანაც გვიჩვენებს მხოლოდ ამაოების ჯელმნიფობას და ყოვლისა წარმავალობასა! ამ სოფელში მხოლოდ ერთია უეჭველი, აუცდენელი – სიკუდილი. ვიბადებით, რათა მოვჰკუდეთ! ეს ზეგარდამო შეურყეველი წესი დიდი საშინელებაა გულის-წმიერის მგრძნობელის კაცისათჳს, თუ არჰსუფევდეს ღმერთი სიმართლისა და სიყუარულისა, რომელიცა ამა წესითა⁴ უფრო ცხადად გვიჩუწნებს უკეთესსა სიცოცხლესა! თვარემ სადღა იქნებოდა სიმართლე მისი?⁵ ნეტარ მას, ვისაცა ჰსწამს ესე.

აი სისუსტე სხეულისა, აი დიდმარხუა და მისი ნისლიანი დღეები, სად გაიტაცებენ კაცის ჰაზრებსა? აბა, შემეძლოს და წავიდე ამაღამ კონცერტსში, სადაცა განთქმული ევროპასში ვიოლონჩელისტი⁶ მიგველის, რომ დაგვატკბოს,⁷ დაატყუშოს თავის მუზიკითა,⁸ თუ მაშინვე სრულებით არ ვიყო სხუა გუნებაზედ, სხუა ფიქრებზე; ეს რალა არის? საკურვლად არის

დაბადებული კაცი! არცა იმის ღონე აქუს, რომ სულ ჰსიამოვნებდეს, არცა ის შეუძლიან, რომ სულ ჰსწუხდეს; ამ სოფლის სიამოვნებისათვისაც თავს იკლავს, იმ სოფლის უკუდაებისათვისაც ჰზრუნავს გულ-მტკივნეული! ეს მეტის მეტი გაუმაძღრობაა; მაგრამ⁹ ამ გაუმაძღრობასაც დიდი მნიშვნელობა აქუს: ამით¹⁰ ეძებს უკუდაებასა; მხოლოდ უკუდაება გააძღობს კაცსა და ესე უზენაესი¹¹ მღუთაებრივი ჰაზრი საიდან და რათა აქუს გულსში ღრმად დანერგილი, თუ მართლად არა რა არის¹² სიკუდილის მეტი? შე, უბადრუკო დედაკაცო, იწამე და!

მართლად, ამ ბაიყუშმა ზამთარმა მოიცალა მარტო ჩუჭნზე: მე ვიყავ ავად აქამოდის; ირაკლი კინალამ არ მოკუდა და ეხლაც ძლივს ხინხილებს; ლევან დაიტანჯა, აქიმებმა ვერა გაიგესრა სნეულებისა, ასმევდენ ქინაქინას 20, 40, 50 გრამსა და¹³ ბოლოს რევანდმაკი მოარჩინა, და მაშინვე¹⁴ გამოსწია¹⁵ შურისაკენ; ჭილავეი კინალამ არ დაახრჩო ქუნთრუშამ; საწყალი ჯომარდიძეს ცოლი ძლივს ჰფეთქავს; გიორგი მუხრანსკის ცალი თვალი უხდება; შენი საკუთარი ისაკ მხოლოდ ეხლა გამობრწყინდა ვიზიტებად; საწყალს ელენას ასტაჭიევისას ეყოლა ვაჟი და მოუკუდა და თვთცა კინალამ არ გაგიჟდა რძის თავში ავარდნითა. რალა ვჰსთქუა, შენნი თანამედროენნი კინალამ ერთიანად არ გადავსახლდით საიქიოს; მხოლოდ გიორგი სარაჯვეიკი დამარხეს ამ დღეებში.

ჩუჭნი ბანკი ჯერაც გარიყულია; ამითკი ნუგეშგუცემენ, რომ მალე შეიტანენ ღოსუდარს: სოვეტსში. დიახ კარგი; მაგრამ მე საბოლოოდ მაინც ვერარას ვჰხედავ კეთილსა მიზეზისაგამო სხვსა და სხვსა. ლთშან¹⁶ ჰქმნას, რომ ამასში მე ვიყო შემცდარი. პრიკაზი დაიკეტება და ამის ანგარიშებსა და საქმეებსა გადაჰსცემენ აქაურს ღოსუდარსტ: ბანკსში; მაშინ მოხდება გაყიდვა იმ მამულებისა, რომელთაგან არ შეუტანიათ პროცენტები, ესე იგი, თითქმის მთლად საქართველო გაიყიდება. შენ წარმოიდგინე, რა ვაება, გოდება, მოელის ჩუჭნს¹⁷ ქუჭყანასა! ეს არის.

საკუთრივ საქართველოსათვის ახალი წარღვნა, რომლი-
დამაც იშვიათი ვინმე გადარჩება ახალს ნოეს კიდობანში....¹⁸
აქ ხომ მსყიდველნი არ არიან სომხების გარდა, და რალა თქმა
უნდა, რომ სულ უფასოდ წაგვივა მამულები ან სომხების
ხელში, ანუ ხაზინასში, და დარჩება განყალბებული, ულუკმა-
პუროდ, უნუგეშოდ, საბრალო ჩუჭნი თავად-აზნაურობა, რო-
მელიცა იყო აქამომდე ამ ქუჭყნისა პატრონი, მფარველი, მე-
ბრძოლე, შემნახველი ათასწელიწადების განმავლობასში.
ესეთა¹⁹ ბრწყინვალეთა დღეთა²⁰ მოელის ამ ახალს²¹ ხანს
ჩუჭნი საქართველო, და საკურველი ეს არის, რომ მაინც კი-
დევე ვერა ვჰხედავთ დაბრმაებულნი იმ ბნელს უფსკრულსა,
რომელსშიაცა უთოოდ²² უნდა ჩავჰსცვივდეთ; მაგრამ, ვინ
იცის, იქნება ამგუარ შემთხუჭვასში ჰსჯობია დაბრმავება?
რაზე გავიხეთქოთ ადრე გული უბედურების შორიდან²³ დანა-
ხვითა? როცა ჩავჰსცვივდებით, მაშინ ჩავჰსცვივდეთ, და მა-
ნამდისკი... ზინკრი კიკო, ზინკრი კიკო!! დაჰკარ!...²⁴

რა საკურველია, ადრევე შეიტყობდი, რომ ტასო და
ონიკოვი მორიგდნენ: ტასომ გამოისყიდა იმისაგან²⁵ ექუსია-
თასის თუმნისა თამასუქები სამიათასად; ეს კარგად მოხდა.
ახლა ტასო შეუდგა იმ ფიქრებსა და პლანებსა, რომ დანარჩე-
ნიცა როგორმე გამოიხსნას მოვალეებთან მორიგებითა, და ამ
განზრახვისათვის²⁶ ამერიკანეცი გაგზავნა რუსეთში, რომ²⁷ გა-
სყიდოს ყირიმის მამული; და თუ ესე კეთილად დაბოლოვდა,
საკუთრივ ჩემთვის იქნება დიდი ბედნიერება, რომ კიდევე მე-
ღირსება ჩუჭულეებრივ თქუჭნთან ყოფნა; დრო აღარ არის
ჩუჭნის დაშორებისა.....²⁸ ჩემს გულით საყუარელს ივანეს და
ნიკოს დავკოცნი;²⁹ და ღთწ³⁰ იყოს მარადის თქუჭნი³¹ მფარ-
ველი.³²

როგორ არის და ან სადა, ვისთან, ჩემი მაჰმადა?

დანიელ პოპრუჟენკოსადმი №1 (838)

13¹⁰ Апр: 1874. г. В Шуру¹

Протоіерею Попруженко.

Глубоко уважаемый Отче Даниїл! Выезжая в Россію из Кавказа вы вспомнили обо мне и почтили меня прощальным письмом. Невыразимо чувство глубоко-покойной радости, невыразимо и истинное чувство моей благодарности за память, которую вы сохранили обо мне в теченіи 30 лет! Ваше письмо оживило в моём сердце, и те грозныя событія, которыя, спомощью Божьего, преодолены были нами, и те немногія лица, которыя оживляли, одушевляли Геройским мужеством небольшой наш отряд, запертый в трущобе Зираны! Прошло то грозное событіе, прошли и те лица, только нам с вами знакомы; настало новое время мира; оно всегда заслоняет собою прошедшее, и теперь новыя требованія времени кипятъ новую жизнь и о старом нет досуга вспоминать. Всему своя очередь. Но с чистою, светлою совестью можем сказать, что и мы, в своё время, послужили Богу и Великому Государю верою и правдою! Мы прошли грозное поле войнскаго дѣятельности. За нами появились новыя дѣятели мира. Дай Бог им болѣе мужества, болѣе правды, которыя некогда одушевляли и нас! Дай Бог, чтоб населеніе огромнаго края, после кровавой войны, отдохнуло, успокоилось, твердо стало на истинный путь цивилизаціи под благотворным покровительством законности, Правосудія и того сердечнаго попечительства, которое одно только и привязывает с благословеніем народъ къ Правительству!

Помнители беднаго Пассека, так безвременно погибшаго? Помнители Ясинскаго, который в Зиринах, в трудныя минуты, пел по Польски молитвы: Святыи Бозе, Святыи мощный,

Свянтый неслмертєльный, Змилуйся над нами! Помнитєли Суровыя лица наших солдат, которые с героическим мужеством переносили зимныя невзгоды, в грязи, в снєгу, в метєли, работая безропотно по укрєплєнію. Помнитєли, как вы уговаривали, благословляя голодных солдат, петь Конину, которые сверх изодранной одежды носили сырую конскую кожу? Да, незабвенны эти трудные дни для тех, которые пережили их! Смешно, но я помню даже вашего дядка, который, – во время нашего внезапного отступлєнія из Хунзиха, – на ваш вопрос: почему не взял с собою хлеба, а несет ни к чему ненужный глиняный кувшин, отвечал: «Батюшка, да ведь эта водка»!!! Так, воспоминанія о давно прошедшем, даже с умиленіем³ о пустяках порождают улыбку удовольствія.

Уважаемый Отче! Состарелся я; снєгом покрылась моя голова; грудь болит; силы изменяют, словом: все прелести старости познакомились со мною. Вижу, близиться роковой час переселєнія... Чтож? Уповаю на милосердіє Всевышняго, к[ак]⁴ Христіанин, ожидаю безропотно, смиренно, минуты перехода туда ... туда!... [Вс]єго⁵ один гренадерскій шаг!!!

Бог да благословит вас, и там, где вы теперь, и там, где вы будете, но, иногда помяните и меня добрым словом в ваших молитвах. Грєшен я, яко есмь человек!

С чувством истиннаго, искреннего уваженія имею честь быть....

დანიელ პოპრუჟენკოსადმი №1 (838)

13^ს აპრ: 1874 წ. შურას

პროტოიერიეი პოპრუჟენკოს.

ღრმად პატივცემულო მამაო დანიელ! კავკასიიდან რუსეთს გამგზავრებისას გაგახსენდით და პატივი მეცით გამოსამშვიდობებელი წერილით. გამოუთქმელია ღრმა, დამამშვიდებელი გრძნობა სიხარულისა, გამოუთქმელია ასევე ჩემი წრფელი გრძნობა ხსოვნისთვის, რომელიც 30 წლის მანძილზე შემოგინახავთ ჩემზედ! თქვენმა წერილმა გულში გამიცოცხლა ის მრისხანე მოვლენები, რომლებიც, ღვთის შეწევნით, დავძლიეთ, ის არცთუ მრავალრიცხოვანი ადამიანები, რომლებიც გმირული ვაჟკაცობით აცოცხლებდნენ, ასულიერებდნენ ზირანის ქვესკნელში გამომწყვდეულ ჩვენს მცირე რაზმს! ჩაიარა იმ მრისხანე ამბავმა, წარვიდნენ ის პიროვნებებიც, ნაცნობნი ოდენ ჩვენთვისა; დადგა ახალი დრო მშვიდობისა; ის მუდამ წინ ეფარება წარსულს და აწ დროის ახალი მოთხოვნები ამოძრავებენ სიცოცხლეს და დრო აღარ რჩება წარსულზე ფიქრისათვის. ყველაფერს თავისი წესი აქვს. მაგრამ სუფთა, ნათელი სინდისით შეგვიძლია ვთქვათ, რომ თავის დროზე ჩვენც რწმენითა და სიმართლით ვემსახურეთ ღმერთსა და დიდ ხელმწიფესა! ჩვენ გავიარეთ სამხედრო მოღვაწეობის მკაცრი ეტაპი. ჩვენს შემდეგ გამოჩნდნენ ქვეყნის ახალი მოღვაწენი. ღმერთმა მისცეს მათ მეტი სიმამაცე, მეტი სიმართლე, რაც ოდესღაც ჩვენ გვაგულიანებდა! ღმერთმა ინებოს, რომ სისხლიანი ომის შემდეგ [ამ] ვრცელი მხარის მოსახლეობამ დაისვენოს, დამშვიდდეს, მყარად დადგეს ცივილიზაციის ჭეშმარიტ გზაზე კანონიერების, სამართლიანობისა და იმ გულითადი მზრუნველობის ქვეშ, რომელიც ერთადერთია, რაც ხალხს აკავშირებს ხელისუფლებასთან!

თუ გახსოვთ საბრალო პასეკი, აგრე უდროოდ რომ დაიღუპა? იასინსკი თუ გახსოვთ, განსაცდელის ჟამს ზირინაში პოლონურად რომ გალობდა ლოცვებს: წმიდაო ღმერთო, წმიდაო ძლიერო, წმიდაო უკუდავო, შეგვიწყალებ ჩუენ! გახსოვთ მკაცრი სახეები ჩვენი ჯარისკაცებისა, რომლებიც გმირული ვაჟკაცობით იტანდნენ ზამთრის გაჭირვებას სიმაგრეებზე მუშაობისას ტალახში, თოვლში, ქარბუქში? გახსოვთ, კონინას მღერას რომ მოუწოდებდით მშიერ ჯარისკაცებს,

რომლებსაც დაგლეჯილი სამოსით მიჰქონდათ ცხენის ნედლი ტყავი? დიახ, დაუფინყარია ეს მძიმე დღეები მათთვის, ვინც ისინი გადაიტანა! სასაცილოა, მაგრამ მე მახსოვს თქვენი დიაკვანიც კი, რომელმაც ხუნძახიდან ჩვენი მოულოდნელი დახვეის დროს თქვენს კითხვაზედ: რატომ არ წამოიღო პური და არაფრის მაქნისი თიხის დოქი კი მოჰქონდა, გიპასუხათ: „მამაო, ეს ხომ არაყია!!!“ ასე, დიდი ხნის გარდასული ამბების მოგონებანი, გულსაც რომ გვიჩუყებენ, კმაყოფილ ღიმილს გვგვრიან უმნიშვნელო რამეებზედა.

პატივცემულო მამაო! დაგებრდი; თოვლით დამეფარა თავი; მკერდი მტკივა; ძალ-ღონე გამომეცალა, მოკლედ: სიბერის ყველა ხიბლი მეწვია. ვხედავ, მიახლოვდება გადაბარგების საბედისწერო წუთი.... რას იზამ? უფლის წყალობის იმედადა ვარ, რ[ოგორც] ქრისტიანი, და უდრტივინველად, მორჩილად ველი იქ წასვლის წუთებს იქა!... ოდ[ენ] ერთი გრენადერული ნაბიჯილა რომ დარჩა!!!

ღმერთმა დაგლოცოთ იქაც, საცა ან იმყოფებით, და იქაც, საცა იქნებით, მაგრამ კეთილი სიტყვით ხანდახან მეც გამიხსენეთ თქვენს ლოცვებში. ცოდვილი ვარ, ვითარცა კაცი!

ქეშმარიტი, წრფელი პატივისცემის გრძნობით პატივი მაქვს, ვიყო....

ვლადიმერ ლევაშოვისადმი №2 (839)

22го Апр: 1874. Графу Владимиру Васильевичу Левашеву.¹

Старый мой товарищ Исарлов просил меня быть ходатаем пред вашим Сіят.^{ВОН} о деле его, которое, по уверению здешняго начальства над Государст: Имуществами, находится ввашем Правленіи. Дело ето состоит втом, что у Исарлова есть горныя пустоши, принадлежащія ему по купчим крепостям; но лесничіе с недавняго времени воспрещают ему пользоваться своим имением. Об этом Исарлов обращался здесь с просьбами, но ему отвечали, что от вас, как от Главнаго началь^а в Кутайс:^{он} Губерніи, зависит решеніе этого дела.

Решив явиться пред вами ходатаем за Исарлова, я покорнейше прошу, вопервых: снисходительно взглянуть на это письмо без нахмурения бровей и, вовторых: приказать рассмотреть дело это, и, по мере справедливости, оказать Исарлову ваше милостивое покровительство.

Не в моем характере беспокоить коголибо, тем менее вас, Граф, подобными просьбами, приносящими немало скуки; но, что делать? Существуют отношения, являются невызываемые нами обстоятельства, которые превышают силы человеческия.

Вы, конечно, знаете от какой опасности Бог спас жизнь Вел: Князя в Лагодехе. Но, бедный Ден² досихпор еще совсем в надежном состоянии. К: Мирский с женою находится там, ожидая с трепетом сердца положительно верного ответа от врачей, которые еще не совсем убеждены в благопріятном исходе лечения разбитой у Дена ноги. Какой бедственный Случай! Какое мучительное положение Мирских!

Прошу Глубокоуважаемую Графиню принять от меня выражение чувства самой истинной, самой искренней преданности.

ვლადიმერ ლევაშოვისადმი №2 (839)

22^ლ აპრ: 1874. გრაფ ვლადიმერ ვასილევჩი ლევაშევს.

ჩემმა ძველმა ამხანაგმა ისარლოვმა მთხოვა შუამავლობა თქვენი ბრწყინ.^ლ წინაშე მის საქმესთან დაკავშირებით, რომელიც, სახელმწ: ქონების აქაური უფროსობის რწმუნებით, თქვენს გამგებლობაშია. საქმე ისაა, რომ ისარლოვს აქვს მთაგორიანი უსარგებლო მიწა, რომელიც მას ეკუთვნის ნასყიდობის სიგელის საფუძველზე, მაგრამ ბოლო დროს მეტყვევები უკრძალავენ თავისი მიწით სარგებლობას. ამის თაობაზე ისარლოვმა რამდენჯერმე თხოვნით მიმართა აქ, მაგრამ მას პასუხობდნენ, რომ ამ საქმის გადაწყვეტა დამოკიდებული იყო თქვენზე, როგორც ქუთაის.^ლ გუბერნიის უფროს^{ჰა}.

რაკი ვიკისრე თქვენ წინაშე ისარლოვის შუამდგომლობა, უმორჩილესად გთხოვთ, რომ, ჯერ ერთი: შეწყნარებითა და წარბეზის შეჭმუხვნის გარეშე შეხედოთ ამ წერილს, და მეორე: უბრძანოთ ამ საქმის განხილვა და ისარლოვს სამართლიანობის ფარგლებში აღმოუჩინოთ თქვენი გულმონწყალე მფარველობა.

მე არ მჩვევია ვინმეს შეწუხება მსგავსი, უსიამოვნების მომტანი, თხოვნით და, მით უმეტეს, თქვენი, გრაფო, მაგრამ რას იზამ? არსებობს ურთიერთობები, ჩვენგან დამოუკიდებელი გარემოებები, რომლებიც ადამიანურ ძალებს აღემატება.

თქვენ, რა თქმა უნდა, გეცოდინებათ, როგორი საფრთხისაგან იხსნა ღმერთმა დიდი თავადი ლაგოდეზში. საბრალო დენის ჯანმრთელობა მაინცდამაინც საიმედო არ არის. კ: მირსკი მეუღლითურთ ისევ იქ არის და გულის კანკალით ელოდება დადებით პასუხს ექიმებისგან, რომლებიც ჯერ კიდევ არ არიან დარწმუნებულნი დენის მოტეხილი ფეხის მკურნალობის სასიკეთოდ დამთავრებაში. რა ცუდი შემთხვევაა! რა სატანჯველში არიან მირსკები!

ღრმად პატივცემულ გრაფინიას ვთხოვ მიიღოს ჩემგან ყველაზე ჭეშმარიტი, ყველაზე გულწრფელი ერთგულების გრძნობის გამოხატვა.

ივანე კონსტანტინეს აქ ორბელიანისადმი №1 (840)

რა მშვენიერი დარებია; რამდენს გიგონებთ მანდაურს ნირპლიანს ღრუბელში მყოფსა!¹ აქ ქვეყანა სულ გარეთ არის; დადიან, დარბიან, მიაჭენებენ; შინ მიდიან მხოლოდ დასაძინებლად. ნათელი, მყუდრო, წმინდა ჰაერი, მზე კაშკაშებს; ერთის სიტყვით ქვეყანაზე მხოლოდ ერთი არის საქართველო, ისიც ჩუშნი! კაცმა აქ უნდა იცხოვროს, პეტრეებულშიკი ემსახუროს, ისიც მოკლეს ხანს. – ასე ჩემო ვანო, ახლა აბა მიაშბე შენის ფეხების ამბავი.

[1874 წლის 19 მაისამდე]

19 Мая 1874 г: Тифлис.¹

Мой друг, моя Матушка Варвара! Благодарю, истинно благодарю за известіе о успешном экзамене, зданном Георгіем на Званіе Камер:Пажа. Давно, очень давно, я ничему не радовался так искренно, как вчера утром, когда совершенно машинально, ни от кого ничего не ожидая, я взял с письменнаго стола пакет, распечатал и прочел твою телеграму. Спасибо тебе; Уррра Георгію, кричу во всё горло! – Знаю обычай, что в подобных слугаях подноситься подарок, конечно денежныя; но, увы, я Банкрот; карман мой дырявее кармана Георгія; Пусть я буду в долгу унего. Знаю однакож и то, что ты великій Министр Экономіи и великая мастерица делать всё из ничего. Выручи меня пред Георгіем; за мною не пропадет.

Но.....² этим словом я часто надоедаю тебе, т: е:, я хотел бы сказать, неужели Георгій остановиться на этом Экзамене, на половине дороги, полагая, что он достиг цели окончательно! Ведь, всё, что он делал досих пор, было только лишь приготовленіе к вступленію в высшее учебное Заведеніе? и, неужели он в своё время, не шагнёт большим Гренадерским шагом в Академію? Ааа!.. Ну, мой дядя Гіоргій, дай слово теперьже! Я не упомянул бы об этом, если бы не надеялся на твои способности. Зачем же зарывать их в землю? Дай им развернуться всё сторонно, во всё блеске. Самыя большія затрудненія уже преодолены тобою; остается немного, чтоб довершить зданіе. Быть офицером, хотя бы и гвардейским, право, невеликое слово! Надо быть академиком по какой нибудь отрасли знанія, а твои умственные силы, более нежели достаточны для этого. Почему же тебе не быть тем, чем можешь быть?

Мой любимец Ваню был здесь и уехал на воды вместе с сестрой Тасо и ея детьми. Он, в самом деле, болен; но, невзирая

на его ревматизм, пріезд его взволновал Тифлис и пошли обеды сменятыя ужинами!

Какая безпутная погода здесь! В апреле вдруг жары дошли до 25 гр., они выжили, высушили поля; а теперь, даже сегодня, только 9 гр., и дует, непрерывныя холодныя, ядовитыя ветры с Севера. Словом, настоящая Азія! Голод угрожает нашей стране; нехорошо.

Мы узнали только вчера о жизни матери Исака Туманова, потому, что похоронили её! Она прожила 95 лет, и никто уже не знал о ея существованіи, кроме Исака. Жить столько лет в забвеніи!!! и зачем?

Цалую тебя, твои руки, твою голову и голову Георгіа, и благословляю.

პარპარი გაბრატიონ-ორბელიანისადმი №64 (841)

19 მაისს 1874 წ: თბილისი.

ჩემო მეგობარო, ჩემო დედილო ვარვარა! მადლობელი ვარ, გულწრფელად გმადლობ გიორგის მიერ კამერპაუის წოდების მოსაპოვებლად გამოცდის წარმატებით ჩაბარების ამბის შეტყობინებისათვის. დიდი ხანია, ძალიან დიდი ხანია, არაფერს გავუხარებოვარ ასე გულწრფელად, როგორც გუშინ დილით გავიხარე, როცა სრულიად მოულოდნელად, ისე, რომ არავისგან არაფერს ველოდი, საწერი მაგიდიდან ავიღე პაკეტი, გავხსენი და შენი ტელეგრამა წავიკითხე. მადლობა შენ; ვაშშშშა გიორგის, ყვეფირი მთელი ხმით! – ვიცი, რომ ასეთ შემთხვევებში, ჩვეულების თანახმად, საჩუქარს მიართმევენ ხოლმე, რა თქმა უნდა, ფულადს, მაგრამ, ვაგლახ, მე ბანკროტი ვარ; ჩემი ჯიბე გიორგის ჯიბეზე ცარიელია; ისევ მე ვიყომის ვალში. მაგრამ ვიცი, რომ შენ ხარ დიდი მინისტრი ეკონომიისა და დიდი ოსტატი არაფრისგან ყველაფრის შექმნისა. გამომიყვანე მდგომარეობიდან გიორგის წინაშე; ჩემთან არ დაგეკარგება.

მაგრამ... ამ სიტყვით ხშირად გაბეზრებ თავს, ე. ი., მინდოდა მეტეკა, რომ ნუთუ გიორგი შეჩერდება ამ გამოცდაზე, შუა გზაზე იმ

ფიქრით, რომ საბოლოოდ მიაღწია მიზანს! ყველაფერი, რასაც დღემდე აკეთებდა, ხომ მხოლოდ მზადება იყო უმაღლეს სასწავლებელში შესასვლელად? ნუთუ ის თავის დროზე დიდ გრენადერულ ნაბიჯს არ გადადგამს აკადემიისკენ? ააა!.. აბა, ჩემო ბიძია გიორგი, მომეცი სიტყვა ახლავე! ამას არ ვახსენებდი, შენს შესაძლებლობებს რომ არ ვეყრდნობოდე. რატომ უნდა დამარხო ისინი მიწაში? მიეცი მათ საშუალება, შემობრუნდნენ ყოველმხრით მთელი თავისი ბრწყინვალეობით. ყველაზე დიდი სირთულეები უკვე გადალახული გაქვს; შენობის დასრულებამდე ცოტალა დარჩა. იყო ოფიცერი, თუნდაც გვარდიისა, მართლაც, დიდი ვერაფერი სიტყვაა! უნდა იყო აკადემიკოსი ცოდნის რომელიმე დარგში, შენი გონებრივი შესაძლებლობები კი საკმარისზე მეტიცაა ამისათვის. რატომ არ უნდა იყო ის, ვინც შეიძლება იყო?

ჩემი საყვარელი ვანო იყო აქ და წავიდა წყლებზე თავის დასთან, ტასოსთან, და მის შვილებთან ერთად. ის ნამდვილად ავადაა, მაგრამ, მიუხედავად რევმატიზმისა, მისმა ჩამოსვლამ ააფორიაქა თბილისი და გაიმართა სადილები და მასზე მოყოლებული ვახშმები!

რა უთავბოლო ამინდებია აქ! აპრილში სიცხემ მოულოდნელად 25 გრ-ს მიაღწია და გადაბუგა და გაახმო მინდვრები; ახლა, დღესაც კი, მხოლოდ 9 გრ-ია და უბერავს უწყვეტი, ცივი, შხამიანი ქარი ჩრდილოეთიდან. ერთი სიტყვით, ნამდვილი აზიაა! ჩვენს ქვეყანას შიმშილობა ემუქრება; ცუდია.

მხოლოდ გუშინ გავიგეთ ისაკ თუმანოვის დედის არსებობის შესახებ, რადგან დავმარხეთ! მან 95 წელი იცოცხლა და მისი არსებობის შესახებ არავინ იცოდა, ისაკის გარდა. იცხოვრო ამდენი წელი დავიწყებულმა!!! და რატომ?

გკოცნი, გიკოცნი ხელებს, თავს და გიორგის თავს და გლოცავთ.

ბარბარე გაბრატიონ-ორბელიანისადმი №65 (842)

2го Июля 1874. Тифлис.¹

Мой друг Варвара! Посылаю 300 р.;² это прежде всего. Потом, твое последнее письмо вопросом о том, куда Георгию выдти из Корпуса, поставило меня в затруднительное положение.

Долго размышляя, обсуждая вопрос со всех сторон, прихожу всякій раз кодному и тому же заключенію, что Георгій, к глубокому моему огорченію, по своим средствам не может служить, ни в Кавалергардѣ, ни в Конной Гвардіи, ни в Лейб Гусарах.

По твоим словам, в первый же год потребуется на самые необходимые, неотложные расходы, 11/т: р.; т: е: $\frac{1}{4}$ часть его капитала; а потом ежегодно на содержаніе 6/т: р:.

Мое же убежденіе вот что нашептывает: В этих полках служат и могут служить одны только богачи. В этом обществе богачей нинакакія суммы определенныя – нельзя рассчитывать; никто не может с уверенностью сказать «Я издержу только столько тысячи.» Самыя богатейшіе молодые люди наживают там богатыя болезни и громадныя долги, которые погубили не одну знатную фамилію в Россіи. Роскошь, дошедшая до безумія, с ея многообразными прихотями, неимеющими границ, – с ея подавляющею силою увлеченія, слишком могущественно вліяет на юное сердце, даже и на неюное. Человек слаб, противиться не может ея чарам, которыя ежедневно, на каждом шагу, опустовывают молодое сердце, и в театре, и в садах, и на гуляніи, и в обществе дам, и в обществе холостых товарищей; и на всё это необходимы деньги и деньги, вино, карты, хорошенькія женщины – чаровницы! да где же взять силы для сопротивленія? Какія тут помогут расчеты, или характер? И что такое твои 6/т: ? Подай 60/т:; есть куда и на что расходовать; и все эти расходы будут необходимы, все нужны до зареза! Нельзя же твоему сыну, живя в кругу обольщенія, отречься от них. В Петербургѣ нет Пуритан; ну, и Георгію нельзя всегда сидеть в заперти, отчужденный от товарищей. И так, по моему убежденію, Георгій не может служить в этих трех полках. Перейдем к другому роду оружія. Это – моя любимица Артиллерія. Не может ли Георгій поступить туда? Там, между офицерами господствует скромность, степенность, единство, братство, строгая нравственность, научныя занятія. Блеск развратной роскоши, или пустота свет-

ской жизни, не существуют там. Конечно, и между артиллеристами есть много молодых богатых людей; но дух, но направление совершенно иное. Все нравственные начала, возвышающія достоинство человека, какія подмечаются и в Георгіа, в этом обществе, установятся, укрепятся в нем на всю жизнь, и современем, он былбы человеком, уважаемым по характеру. Полагаю, что здесь 4/т: в год поддержалибы достоинство Георгіа между его товарищами.

Но, ежели и этого неимея, тогда, по моему мненію, Преобр: им. Семенов: Полк, представилбы Георгію теже выгоды по службе в Гвардіи, но с меньшим расходом, т: е: в 4/т:, тогда, как средство Георгіа едва хватит на два года, служа в Кавалергардах, или в Лейбгусарах. А потом, потом, всѣтаки надо выдти куда нибудь; но уже неимея ничего.

Впрочем, высказывая мое мненіе, я еще неостановился на нем окончательно. На днях переговорю с К^М Мирским, и тогда дам решительный ответ навопрос, который и для меня важен.

Найди случай представиться Ея Высоч:^{ВУ} Ольге Феодоровне, которая теперь уже в Петерб: и любит тебя. Она, зная все опасности роскошной Сталичной жизни, серьезно озабочена, не менее тебя, мыслью о старшем своем сыне, кому отдать его, куда определить, чтоб он не попал в тот омут распленія, в котором гибнет жизнь кипучей, не опытной молодости. Столкуйтесь! Переговорите о ваших сыновьях.

Сегодня я получил письмо от Ваню из Пятигорска; ему очень полезны воды; теперь он в Эсендуках, откуда, после 15^{ти} ванн, переедет в Железноводск, где и Тасо Оглобжію с детьми и Сагиновы. Кетевана в Боржоме; думаю, более из подражанія.

Недавно похоронили бедную Елену Джомардизеву; и стало одною красавицею менее.

Мирскіе и Опочинины в Коджоре; я наднях выезжаю в Табахмели, но досихпор и здесь холодно; вчера было всего 14 гр: утром. Какое странное лето!

Давид здесь, совсем помолодел, похорошел; Сандро, первый меч на вечерах. Тифлис: кружки, не знает усталости в танцах.

На днях военно окруж: Суд приговорил старшаго сына Минквица к 4^х летнему аресту в крепости за дуэль, на которой убил своего товарища Ваха. Мать в отчаяніи. Дело началось с попойки и кончилось смертью молодаго Ваха. Вот последствія дурнаго воспитанія.

ბარბარე ბაბრატაიონ-ოზგელისაძის №65 (842)

2^ბ ივლისს 1874. თბილისი.

ჩემო მეგობარო ვარვარა! გიგზავნი 300 რ.; ეს პირველ რიგში. შემდეგ: შენმა ბოლო წერილმა, რომელშიც მეკითხები, თუ რა უნდა ქნას გიორგიმ კორპუსიდან გამოსვლის შემდეგ, მძიმე მდგომარეობაში ჩამაყენა. ამ საკითხზე დიდი ხნის ფიქრისა და მსჯელობის შემდეგ ყოველ ჯერზე ერთსა და იმავე დასკვნამდე მივდივარ, რომ გიორგის, ჩემდა სამწუხაროდ, თავისი სახსრებით არ შეუძლია სამსახური არც კავალერგარდში, არც ცხენოსანთა გვარდიაში და არც ლეიბგუსარებში.

შენი თქმით, პირველივე წელს ყველაზე აუცილებელ, გადაუდებელ ხარჯებს დასჭირდება 11/ათასი რ.: ე. ი. მისი კაპიტალის $\frac{1}{4}$ ნაწილი; შემდეგ, ყოველ წელს არსებობისთვის – 6/ათასი რ:

ჩემი რწმენა კი, აი, რას ჩამწურჩულებს: ამ პოლკებში მსახურობენ და შეუძლიათ იმსახურონ მხოლოდ მდიდრებმა. ამ საზოგადოებაში ვერანაირ გარკვეულ თანხაზე ვერ დაანყო გეგმებს. არავის შეუძლია დაბეჯითებით თქვას, რომ „მხოლოდ ამდენ ათასს დაეხარჯავ.“ უმდიდრესი ახალგაზრდები იძენენ იქ სერიოზულ სწეულებებსა და უზარმაზარ ვალებს, რამაც არაერთი რუსეთში ცნობილი გვარი დაღუპა. უგონობამდე მისული განცხრომა თავისი ათასნაირი უსაზღვრო ახირებით, გატაცების ყოვლის დამთრგუნველი ძალით ძლიერ მოქმედებს ახალგაზრდა გულზე და არაახალგაზრდა გულზეც კი. ადამიანი სუსტია, ვერ ერევა მის ჯადოსნურ ძალას, რომელიც ყოველდღიურად, ყოველ ნაბიჯზე ანადგურებს ახალგაზრდა გულს თეატრშიც, ბალებშიც, სეირნობის დროსაც, ქალთა სა-

ზოგადოებაშიც, უცოლო ამხანაგების საზოგადოებაშიც; და ამ ყველაფრისთვის აუცილებელია ფული და ისევ ფული, ღვინო, ბანქო, ლამაზი ქალები – ჯადოსნურად მიმზიდველები! და სად გამონახონ ძალა წინააღმდეგობის გასაწევად? რას უშველის აქ ანგარიშიანობა ან ხასიათი? და რა არის შენი 6/ათასი რა? 60/ათასიც რომ მისცე, გამოჩნდება, სად და რაზე უნდა დაიხარჯოს; და ეს ხარჯები იქნება აუცილებელი, უკიდურესად აუცილებელი! შენი ვაჟი, რომელიც ამ ცდუნებების წრეში იცხოვრებს, თავიდან ვერ აიცილებს მათ. პეტერბურღში პურიტანები არ არიან და, ამდენად, გიორგი მუდამ ჩაკეტილი ვერ იცხოვრებს, ამხანაგებისგან მოწყვეტილი. ამგვარად, ჩემი რწმენით, გიორგის არ შეუძლია ამ სამ პოლკში სამსახური. გადავიდეთ სხვა სახის იარაღზე. ეს ჩემი საყვარელი არტილერიაა. ვერ შეძლებს გიორგი იქ შესვლას? იქ ოფიცრებს შორის გაბატონებულია მორიდებულობა, სიდინჯე, ერთიანობა, ძმობა, მკაცრი ზნეობრიობა, მეცნიერული მეცადინეობები. გარყვნილი ფუფუნების ბრწყინვალეობა ან მაღალი წრის საზოგადოების ცხოვრების სიცარიელე არ არსებობს იქ. რა თქმა უნდა, არტილერისტებს შორისაც არის ბევრი მდიდარი ახალგაზრდა, მაგრამ იქ სულ სხვა სული, სხვა მიმართულებაა. ამ საზოგადოების ყველანაირი ზნეობრივი საწყისი, რაც ამაღლებს ადამიანის ღირსებას და რაც გიორგიშიც შეიმჩნევა, გამყარდება, განმტკიცდება მასში მთელი ცხოვრების მანძილზე და დროთა განმავლობაში ის დადგება ხასიათით საპატივცემულო ადამიანი. ვფიქრობ, რომ იქ 4/ათ: წელიწადში დაიცავდა გიორგის ღირსებას ამხანაგებს შორის.

მაგრამ, თუ ესეც არ ექნება, მაშინ, ჩემი აზრით, პრეობრ: ან სემიონ: პოლკი გიორგის იმავე სარგებელს მისცემდა გვარდიაში სამსახურისას, ოღონდ ნაკლები ხარჯებით, ე.ი. 4/ათასით მაშინ, როცა გიორგის თანხა ორ წელსაც ვერ გასწვდება კავალერგვარდიაში, ან ლეიბგუსარში სამსახურის პირობებში. შემდეგ კი, შემდეგ უნდა წავიდეს სადმე სხვაგან, მაგრამ უკვე არაფრის მქონე.

სხვათა შორის, ჩემი აზრის გამოთქმისას მე ჯერ კიდევ საბოლოოდ არ ვჩერდები მასზე. ამ დღეებში მოველაპარაკები კ:^ბ მირსკის და მაშინ მოგცემთ გადაწყვეტილ პასუხს კითხვაზე, რომელიც ჩემთვისაც მნიშვნელოვანია.

გამოძებნე შესაძლებლობა, წარუდგე მის უმაღლ:^{აღ}, ოღლა თეოდოროვნას, რომელიც ახლა პეტერბურღშია და უყვარხარ. მან იცის მდიდრული, დედაქალაქური ცხოვრების ყველა საშიშროება,

ის შენზე ნაკლებად არ არის შეწუხებული თავის უფროს ვაჟზე ფიქრით, თუ ვის ჩააბაროს, სად განამწესოს, რათა არ მოხვდეს გახრწნილების იმ მორევში, რომელშიც იღუპება მჩქეფარე, გამოუცდეელი ახალგაზრდების სიცოცხლე. ისაუბრეთ! მოილაპარაკეთ თქვენს ვაჟიშვილებზე.

დღეს მივიღე ვანოს წერილი პიატიგორსკიდან; წყლები ძალიან მოუხდა; ახლა ის ესენდუკშია, საიდანაც 15 აბაზანის შემდეგ გადავა ჟელეზნოვოდსკში, სადაც არიან ტასო ოკლობოვიო შვილებით და საგინოვები. ქეთევანი ბორჯომშია, მგონია, უფრო მიბაძვით.

ცოტა ხნის წინ დაკრძალეს საწყალი ელენე ჯომარდიძე; და ერთი ლამაზმანით ნაკლები დარჩა.

მირსკები და ოპოჩინინები კოჯორში არიან; მე რამდენიმე დღეში წავალ ტაბახმელას, მაგრამ ამ დრომდე აქაც სიცვიეობია: გუშინ მხოლოდ 14 გრ. იყო დილით. რა უცნაური ზაფხულია!

დავითი აქ არის, ძალიან გაახალგაზრდავდა, გალამაზდა; სანდრო პირველი მამრია საღამოებზე, თბილის: წრეებში, ცეკვაში დალლა არ იცის.

რამდენიმე დღის წინ სამხედრო საოლქო სასამართლომ მინკეიცის უფროს ვაჟიშვილს 4-წლიანი პატიმრობა მიუსაჯა ციხე-სიმაგრეში გატარებით, დუელისთვის, რომელშიც მოკლა თავისი ამხანაგი ვახო. დედა სასონარკვეთილებაშია. საქმე დაიწყო ქეიფით და დამთავრდა ახალგაზრდა ვახოს სიკვდილით. აი, ცუდი აღზრდის შედეგი.

ქეთევან ალექსი-მესხიშვილ-ორბელიანისადმი №128 (843)

ჩემო საყუარელო ძალუავ ქეთევან! ვჰმადლობ ღმერთსა, რომ მშვიდობიანად დაბინავებულხართ ბორჯომსა, მაგრამ ბორჯომის წყალს აგრე მალე რომ გამოუჩენია თავისი ძალი ვერ არის კარგი ნიშანი: თვალების სისუსტე თურმე სიბერესა ჰსცოდნია; ჭეშმარიტად ასე ჰსთქუა ძალუა მაკრინემ, ამ ნიშნით, რომ სოსიკოსთან ჩაისა ვჰსუამდით ერთად. – და იმედი მაქუს, რომ ახლაკი დაიჯერებთ, რომ რაცა დაძველდა, იმას ველარა გაა(ა)ხლებს,¹ ველარა გააყმანვილებს, ვერცა ბორჯომი და ვერცა იმის იქითაც, და ტყუილად არის შრომა თქუც-

ნი! იქნება ეს სიტყვები მაკრინემ თქუწნზე არა ჰსთქუა, მაგრამკი ასე ჰსთქუა ჩაცინებითა. რა საკურველია, სოსიკომ და მეცა ტაში დაუკარით ყიჟინითა.

აქ, თითქმის, ყოველს დღეს მოდის წვიმა რამდენსამე საათს, და აგრილებს ჰაერს, ასე რომ ჯერ ისევ პალტოები არ მოგვიხსნია. არის დიდი კონცერტობა და თეატრი; გამოჩნდა ახალი მომღერალი ქალი ბიჩური², და ჩუწნა ვიძახით, ბრავო! ბრავო!!

ხვალ, ან ზეგ წამოვა ბორჯომს ირაკლი თავის სახლობით; დავით ჭავჭავაძე წავიდა წინანდალს და წაიყუანა კაკოცა.

ვარინკა და გიორგი კარგად არიან; გიორგი ლაგირშია. ელისაბედს ძალიან მოჰხდენია ქართლში მგზავრობა; ძალიან მხიარულობს; იმ დღესაც დიდი წვეულობა ჰქონდა, ქალებით სავსე გაჭიმული სადილი. ყაფლანც კარგად არის.

მაკრინამ მითხრა, რომ ლიზა როგორღაც ვერ არის კარგათაო, მაგრამ ალექსანდრეკი არასა მწერს. ამ დღით მაკრინე ჰზის ფანჯარასთან და ჰშლის ქალაღდა. დღეს დილით შემომძახა, მოვლენ და ვნახავთ! მე ვჰკითხე, ვისზე ლაპარაკობ? – გაიცინა და არა მითხრარა!

ახლაკი დროა რომ დაბრუნდეთ. თუმცა ვიცი, რომ შენი დაბრუნება არ არის შენს ნებაზე, მაგრამ მაინც მოგაგონე, რომ ნუ აჰყოლიხარ თავშლაჰკიანსა და გრძელკუდას ქალსა, კეთილს არაფერს შეხვდები. –

მომილოცავს, ჯეირანკას ორი ლამაზი ლეკვი ჰყავს, გიმეებათ.

რათ გიკვირს, რომ ტასომ არ იცოდეს ქართული? რა საჭიროა, ან ვინ იცის? რათ უნდა? ქართული წიგნები უსარგებლოა კითხვისათვის, და ბარათების ქართულად მიწერა, მეტად დასაძრახისია. – ერთი შენლა დარჩი, რომ მიჰხდე ქართულს ენას და ქართულს თა(ვ)საკრავსა.³ ამ დღეებში ქართლიდამ მოვიდნენ ორნი ქმრიანი ქალები, აქ ჩაიცვეს რუსულად და ისე დაბრუნდნენ შინ. – აი ამას გიქადაგებს შენ ყოველ დღე ტასო, რომ ნუხარ აგრე დარჩენილი, ქუჰყანიდამ გამორჩეული! სხუა არა იყოსრა, ტასოსთჰსაც მეტად ძნელია შენთან ერთად სია-

რული ბორჯომის წყალთან, აბა რას იტყვიან?

თქუჴნი მარადის ერთგული და პატივისმცემელი
გრიგოლ ორბელიანი

10^ბ ივლისს 1874.
თბილისით.⁴

[IV გვერდზე ავტორის მინაწერია რუსულად:]

от Княгини Орбелиани
от Княгин Орбелиани⁵

ქეთევან ალაქსი-მესხიშვილ-ორბელიანისადმი¹ **№129 (844)**

ჩემო საყუარელო ძალუავ ქეთევან! გეტყობათ ძალიან ჩაგიტკბათ ბორჯომი, რომ ერთხელ ველარ მოიცალეთ წიგნის ჩემთან მოწერისათვის. როგორ მოუხდა თქუჴნს რევმატიზმებს, ან ტასოს ჭანტაზიებსა მანდაური წყალი? მგონია, ახლაკი დრო იყოს საქრისტიანოსაკენ დაბრუნებისა. ხომ ნახეთ ბორჯომი და თქუჴნცა გნახეს, აღსრულდა თქუჴნი სურვილი, და დაბრუნდით! თუ გინდა ოთხი თვეც დარჩეთ, ისევ ეგვევ ბორჯომი იქნება, და ცვლილება არა მოხდება.

ქალაქიდან გასვლა თუ გაგიგონიათ, აი ისე უნდა გავიდნენ, როგორცა წასულს ორშაბათს გაბრძანდა² მარტყობისაკენ ჩუჴნი სოფიო! ერთს ჭაეტონში უჯდა მაკრინე და პატარა თავისი ქალი; მეორე ჭაეტონში უსხდნენ რიჟოვა მისის, მგონია, დისწულით; მესამე ჭაეტონში უჯდა თალალა ქალითა მისის შვილითა და მართა; ერთს ჭურღონში უსხდნენ თავის მუახლები,³ ბიჭები და თავის საკუთარი ბარგი; მეორეს ჭურღონში უსხდნენ რიჟოვის გოგო-ბიჭი, მაკრინესი და მათი ბარ-

გი; მესამეს ჭურგონში იყო მხოლოდ მიხეილა პოვორი თავის სამზარეულოთი და ყოველგვარ საგძალითა; მეოთხეს ჭურგონში პაჭუა ივანე ბიჭი თავის ცოლითა და ერთი კიდევ ვილაცა დედაკაცი უჯდათ ერთის ძიძათი და პატარა ყმანვილითა; ერთი ჭურგონიც იყო კიდევ ბიჭების ბარგი და ერთი ტიკი ღვინო და ორი ტომარა ფქვილი. – ასე გაბძანდა სოფიო მარტყოფში სალოცავად, სადაცა დაჰყოფს მარიამობის სწორამდის. – მერნმუნეთ, მე ამას არ გეხუმრებით; არქიერსაც დიდის პატივით მიუღია, და უბძანებია ამათოჴს სახლების დაცლა და მომზადება.

დღეს ტაბახმელის საყდარში იყო ქორწილი, ჩინოვნიკმა შჩუკინმა შეირთო, მგონია, ჟდანოვა ქვრივი, მაგრამ ყმანვილი ქალი და ლამაზი. საყდარიდამ⁴ შემოვიპატიჟე ჩემს სახლში ზურნით, საზანდრებითა; შამპანსკით მილოცუა, შოკოლადი, ყავა, ხილი; აქვე იყუნენ მეფე-დედუფლის დედმამა, მირსკი და სოფიო; სოსიკო, აგლობჴიო, ამიროვი, ონიკოვი,⁵ ყაფლან და სხუანი შაჴერები. – მერმე მეფედედუფალი შაჴერებით და მირსკიანნი წავიდნენ კოჯორსა და დანარჩენნი ჩემთან იყუნენ სადილათ, ვიკოზირეთ სადამომდის და მერმე ესენიც წავიდნენ ქალაქს და ყაფლან კოდაზე. – აი რა ამბავი იყო დღეს ტაბახმელას, სრულებით მოულოდნელი.

მირსკის შვილი დღეს მოსულა კოჯორს ოტპუსკში და ჯერ მე არ მინახავს.

აქ ამაზე მეტი არა ვიცირა, და თუ თქუჴნ მომატებული რამე მოგხსენდათ, მეც მაცნობეთ.

ტასოს სიყუარულით მოვიკითხავ; ამ წიგნს ჰალალბედზე ვჴგზავნი, არ ვიცვი სადა ხართ.

თქუჴნი მარადის ერთგული
თ⁶ გრიგოლ ორბელიანი

31^ა ივლისს 1874.
ტაბახმელა⁷

1874 ავგ: 18. Табахмела. В Петер:¹

Мой друг Варвара! На последнее твоё письмо от 19го Июля, я как нистарался скорее ответить, но досих пор, как будто, всё недоставало уменя времени; а между тем, я ездилже в Коджори и на рождение Майки;² и на рождение Алексея Петровича, играл и в Яралаш, и в Бостон, и делал визиты (с) Свистуновой. Вот та-ково всегда то покоряющее влияние условий обществ: жизни, сила той окружающей сферы, в которой, по воле судьбы, человеку приходится жить, как члену общества. Хочешь, не хочешь, по-коряйся, исполняя в точности установленныя условия. Я, кажет-ся, уже немолод, много видел на пути жизни, многое испытал, страсти улеглись, и могбы, конечно, теперь разорвать пути этих условий, но всётаки, непризнавая их, покоряюсь им. Я говорю всё это, имея в виду будущность Георгія, зная по опыту, как трудно юному сердцу бороться с мнением окружающей нас сре-ды. Вот почему Кавалергардскій полк ужасает меня. Страшусь, чтоб Георгій, увлечённый вихрем молодой жизни, не испытал, подобно мне, в годы юности, что значит горькая чаша бедности. Я трус, потому что воображение мое забегает слишком впереди. Ты, матушка, меня прости за трусость; прошу не за себя, а за бу-дущность Георгія, до которой, быть может, я и недоживу. Но, лучше отвечать по пунктам.

1) Никто сильнее меня не желает, чтоб Георгій служил в Кавалгар: в этом отношении из лучших Гвардейс: полков; но, можетли он, по своему состоянію,³ жить там? В этом заклю-чается весь вопрос, и рассмотрим его.

2) Георгій имеет $\frac{45}{\pi}$ р: – на первое его обзаведение в полку, по твоему расчету, нужны $\frac{7}{\pi}$. Значит, надо тронуть капитал, кото-

рый сократиться до $\frac{37}{11}$, потому что билеты теряют при промене, по крайней мере, 15р: на 100. Для счастья Георгія, конечно, можно потерять $\frac{8}{11}$; но, кто порукою, что потери не пойдут, впоследствии еще далее, до последнаго нуля. Вот, где мой страх. Ты – мать, можешьли и ручаешьсяли за сына? Отвечай твердым и решительным голосом мне.

3) Мое именіе на Кавк: Линіи даст 2500р:; из них Казначейство удерживает 500 р: на разныя Губер: повинности; остальныя $\frac{2}{11}$ Георгій будет получать аккуратно в три трети.

Проценты с $\frac{37}{11}$ и к ним добавочный небольшой доход с именія Георгія также составит $\frac{2}{11}$, да твоих $\frac{1}{11} = \frac{5}{11}$ рублям. Вот всё.

Ради Иисуса Христа, можетли Георгій, неоставаясь всегда в тени, жить в Кавалерг: полку, где нужны нетолько дорогія верховыя лошади, но и экипаж, рысаки, и многое, многое, по нашему пустыя, но там весьма необходимыя, до зареза, вещи и расходы? Ты говоришь о какомто офицере-феномене, который только с 3500 р: служит в этом блестящем, по богатству и изящному вкусу, полку. Это – удивленіе, и должен быть Немец! Но, если он на ваш вопрос ответит с чистосердечіем, вы узналибы много горечи в его жизни, которую выдерживает из расчетов по службе, и за это ему Слава! Твой же сын будетли таким феноменом? Имеетли силу характера остановиться на $\frac{5}{11}$? Страшись испытывать Судьбу.

4) Предлагая Артиллерію, или Преобр: Полк, я помнил и о изломанной ноге Георгія; помнил и то, что Артил: офицеры верьхами, а в Пехоте все Адъютанты. Но ты говоришь, что для Георгія, или Кавалергардія, илиже Армія! По моему мненію, это – резкая крайность.

Высказывая всё это по святому чувству моего долга, я всё-таки не противлюсь твоему намерению. Средства к жизни Георгия известны тебе; необходимые расходы Кавалерг: офицера также известны; сообрази всё это, и если найдешь возможным для Георгия служить в этом полку, зачем я стану противиться счастью Георгия? Конечно, Кавалерг: полк лучше Селенгинского Пехотного! Следоват: вопрос в сущности очень простой и заключается только в том: $\frac{5}{11}$ достаточноли для Георгия, служа в Кавалерг:? Если достаточно, ну с Богом и нечего разсуждать!! Если же нет, пусть выбирает Артил:, или Преобр: полк. И там он может быть верхом, и с этими средствами уже не будет в тени, а к тому времени подрастут и Арабские жеребяты в моем табуне. Скажи Георгию с приказаніями.

19го Авгв:⁴

Вот и это письмо немог я докончить: поскакал вчера в Коджори праздновать Семнадцатилетіе Пети и Генерал Адьютанство К^я Николая Мирского. Пили за их здоровье, пили и за твое с Георгием здоровье; после обеда молодежь пела, играла в Крок, старики в вист; Алексей Петрович читал письмо в стихах К^ю Дмитрию Орбел:, еще недоконченное. Вечером я возвратился в Табахмели.

К: Дмит: Мирский приедет в Петер: в Октябре, или даже ранее; прошу тебя, моя матушка, поговори с ним относительно Георгия.

Петя, и днём, и ночью, в КамерПаж: мундире, даже спит в нем.

Поразведай о Пенсии Георгия; здесь я боюсь возбудить вопрос об этом.

ბარბარე ბაბრათიონ-ორბელიანისადმი №66 (845)

1874 18 აგვ: ტაბახმელა. პეტერ:^ა

ჩემო მეგობარო ვარვარა! როგორ ვცდილობდი, მალე მეპასუხა შენს ბოლო, 19 ივლისის, წერილზე, მაგრამ დღემდე თითქოს დრო არ მყოფნიდა; ამ დროს კი ხომ წავედი კოჯორშიც, მაიკოს დაბადების დღეზეც, ალექსეი პეტროვიჩის დაბადების დღეზეც. ვთამაშობდი ერალაშს, ბოსტონს, მივდიოდი სტუმრად სვისტუნოვასთან. ასეთია დამმორჩილებელი გავლენა საზოგ: ცხოვრების პირობებისა, ძალა იმ გარემომცველი წრისა, რომელშიც, ნებისთ თუ უნებლიეთ, ბედის განგებით უწევს ადამიანს ცხოვრება, როგორც საზოგადოების წევრს. გინდა, არ გინდა, უნდა დაემორჩილო და ზუსტად შეასრულო დადგენილი პირობები. მე მგონი, უკვე აღარა ვარ ახალგაზრდა, ცხოვრების გზაზე ბევრი რამ ვნახე, ბევრი რამ გამოვცადე, ვნებები დაცხრა და, რა თქმა უნდა, შემეძლო ახლა მაინც გადავსულიყავ ამ პირობების გზიდან, მაგრამ, მიუხედავად იმისა, რომ არ ვეთანხმები მათ, მაინც ვემორჩილები. ამ ყველაფერს რომ ვამბობ, გიორგის მომავალს ვითვალისწინებ, რადგან გამოცდილებით ვიცი, როგორი ძნელია ახალგაზრდა გულისთვის გარემომცველი წრის წინააღმდეგ ბრძოლა. აი, რატომ მზარავს კავალერგარდის პოლკი. მეშინია, ახალგაზრდული ცხოვრების ქარიშხლით გატაცებულმა გიორგიმ სიჭაბუკის წლებში ჩემსავით არ განიცადოს, რას ნიშნავს სიღარიბის მწარე ფიალა. მე მშიშარა ვარ იმიტომ, რომ ჩემი წარმოსახვა ძალიან შორს მიდის. დედილო, მაპატიე ჩემი სიმხდალე; ჩემთვის კი არ გთხოვ, არამედ გიორგის მომავლისათვის, რომელსაც მე შეიძლება ვერც კი მოვესწრო. თუმცა ჯობს პუნქტობრივად გიპასუხო.

1) ჩემზე მეტად არავის უნდა, რომ გიორგი კავალერგარდში მსახურობდეს: გვარდიის პოლკებს შორის საუკეთესოში; მაგრამ თავისი ფინანსური მდგომარეობით შეუძლია კი გიორგის იქ ცხოვრება? აი, ამაში მდგომარეობს მთელი კითხვა და, მოდი, განვიხილოთ.

2) გიორგის აქვს 45/ათ: რ: შენი ანგარიშით, პირველადი მონცობისათვის პოლკში საჭიროა 7/ათ: . ე. ი. უნდა შევევბოთ კაპიტალს, რომელიც 37/ათ:-მდე შემცირდება იმიტომ, რომ ბილეთების გადაცვლისას, სულ ცოტა, 15 რ: მაინც იკარგება ყოველი 100-იდან. რა თქმა უნდა, გიორგის ბედნიერებისათვის ღირს 8/ათ:-ის დაკარ-

გვა, მაგრამ ვინ იქნება თავდები, რომ შემდეგში დანაკარგი უფრო შორს არ წავა, უკანასკნელ ნულამდე. აი, რისი მეშინია. შენ დედა ხარ, შეგიძლია თავდებად დაუდგე შვილს? მტკიცედ და გადანწყვით მიპასუხე.

3) ჩემი მამული კაკვ: ხაზზე მომცემს 2500 რ::; აქედან 500 რ:-ს ხაზინა აკავებს სხვადასხვა საგუბერნიო ბეგარაში; დანარჩენ 2/-ათ:-ს გიორგი აკურატულად მიიღებს ხოლმე სამ ნაწილად.

პროცენტები 37/ათ:-იდან და მასზე დამატებული მცირე შემოსავალი გიორგის მამულიდან აგრეთვე შეადგენს 2/ათ:-ს და კიდევ შენი 1/ათ: = 5/ათ: რუბლს. აი, სულ ეს არის.

იესო ქრისტეს გულისათვის, შეუძლია კი გიორგის მუდამ ჩრდილში ყოფნის გარეშე იცხოვროს კავალერგ: პოლკში, სადაც საჭიროა არამარტო ძვირფასი საჯდომი ცხენები, არამედ ეკიპაჟიც, ჩორთით მოსიარულე ცხენებიც და ბევრი, ბევრი, ჩვენი აზრით, სრულიად უბრალო რამე, მაგრამ იქ ძალიან აუცილებელი, ყელის გამოჭრამდე საჭირო საგნები და ხარჯები? შენ ლაპარაკობ ვილაც ოფიცერ-ფენომენზე, რომელიც მხოლოდ 3500 რ:-ით მსახურობს ამ სიმდიდრითა და დახვეწილი გემოვნებით მბრწყინავ პოლკში. ეს საოცრებაა და გერმანელი უნდა იყოს! მაგრამ თუ ის გულწრფელად უპასუხებს თქვენს შეკითხვას, თქვენთვის ცნობილი გახდებოდა მის მიერ გავლილი ბევრი სიმწარე, რომელსაც უძლებს სამსახურის გათვალისწინებით, და ამისთვის დიდება მას! შენი შვილი იქნება კი ასეთი ფენომენი? აქვს ძალა, რომ იკმაროს 5/ათ:? გეშინოდეს ბედის გამოცდის.

4) არტილერიის პრეობრ: პოლკის შეთავაზებისას მე მახსოვდა გიორგის მოტეხილი ფეხი; მახსოვდა ისიც, რომ არტილ: ოფიცრები ცხენოსნები არიან, ქვეითი ჯარისა კი – ადიუტანტები. შენ კი ამბობ, რომ გიორგისთვის ან კავალერგარდია, ანდა არმია! ჩემი აზრით, ეს იშვიათი უკიდურესობაა.

ამ ყველაფერს ვამბობ ჩემი მოვალეობის წმინდა გრძნობით, მაგრამ შენს განზრახვას მაინც არ ვენიანალმდეგები. გიორგის ფინანსური შესაძლებლობები შენთვის ცნობილია; ასევე ცნობილია კავალერგ: ოფიცრის აუცილებელი გასავალი. გაითვალისწინე ეს ყველაფერი და, თუ შესაძლებლად მიიჩნევ გიორგის სამსახურს ამ პოლკში, მე რატომღა აღუუდგები წინ მის ბედნიერებას? რა თქმა უნდა, კავალერგ: პოლკი ჯობია სელენგინის ქვეით ჯარს! აქედან გამომდინარე, საკითხი, არსებითად, ძალიან მარტივია და მდგომარე-

ობს მხოლოდ შემდეგში: 5/ათ: ეყოფა თუ არა გიორგის კავალერგ: სამსახურისას. თუ სამყოფია, ღმერთმა უშველოს და სალაპარაკოც აღარაფერია!! თუ არადა, მაშინ აირჩოს არტილ: ან პრეობრ: პოლკი. იქ ის იქნება ცხენოსანი და ამ სახსრებით უკვე აღარ იქნება ჩრდილში. იმ დროისათვის კი ჩემს ჯოგში არაბული კვიცებიც წამოიზრდებიან. გააჭენე, გიორგი, გაეცი ბრძანებები.

19^ა აგვ:

აი, ეს წერილიც ვერ დავამთავრე: გუშინ ცხენით წავედი კო-ჯორში პეტიას ჩვიდმეტი წლის იუბილესა და კ:^ა ნიკოლაი მირსკის გენერალ ადიუტანტობის საზეიმოდ აღსანიშნავად. შევსვით მათი ჯანმრთელობისთვის, შევსვით შენი და გიორგის ჯანმრთელობისთვისაც; სადილის შემდეგ ახალგაზრდები მღეროდნენ, კროკს თამაშობდნენ, მოხუცები კი – ტვისტს; ალექსეი პეტროვიჩი კითხულობდა კ:^ა დიმიტრი ორბ:-დმი ლექსად დაწერილ წერილს, ჯერ კიდევ დაუმთავრებელს. საღამოს ტაბახმელაში დავბრუნდი.

კ: დიმიტ: მირსკი ოქტომბერში ჩამოვა პეტერ: შეიძლება უფრო ადრეც; გთხოვ, ჩემო დედილო, დაელაპარაკე გიორგის შესახებ.

პეტია დღისით და ღამით კამერპაჟის მუნდირშია გამოწყობილი, ძილის დროსაც კი აცვია.

გაიკითხე გიორგის პენსიის ამბავი; ამ საკითხის აქ აღძვრის მეშინია.

ბარბარე გაბრატიონ-ორბელიანისადმი №67 (846)

Октябрь: 1874 Тифлис.

Не стану упрекать тебя, мой друг Варвара, зато, что в два месяца едва, едва, я получаю от тебя одно письмо. Чтож! И за это спасибо, благодарю искренно. Главное, ты и Георгій здоровы, ну, и слава Богу! Но, при всем том, мне хотелосьбы знать, как Георгій дежурил при нашей Вел. Княгине вовремя Петербургских праздников, о которых, без сомнения, напишешь мне

потому, что вдруг, неожиданно, явились препятствія: наем квартиры, устройство ея, раставленіе мебели, картин ипр. Ну, и за это, слава Богу, что, наконец, нашли квартиру по сердцу. Хорошая квартира в жизни играет великую роль в отношеніи здоровья и, следовательно, вотношеніи расположенія духа. Я искренно радуюсь этой твоей находке, предвидя, что отныне из твоей хорошенкой квартиры я уже буду получать в два месяца два письма.

Барон Николай сдочерью выехал За границу в отпуск на 11 месяцев. Зиму он проведет в Риме, чтоб познакомить свою дочь с изящными искусствами, которыми так богат этот вечный город. Я очень люблю Маку¹ за ея ум, за белизну ея сердца и доброту души, которыя так резко отличают ея от ея ровесниц. Потом проедут чрез Петерб: в Финляндію, а в Сент: возвратятся в Тифлис.

К: Дмит: Мирскій и Софія прибудут в Петерб: в начале Нояб:. Ден² почти совсем здоров, теперь выправляют ему ногу, но кажется будет хромать.

Их Высочества прибудут из Боржома в Тифлис 14го Окт:, и тогда начнутся смотры и маневры в Лагере за Верою.³

Здесь чудная осень, тепло, светло; обеды всадах; всё живет наоткрытом воздухе; только поздняя ночь загоняет людей вдома. Жить надо здесь! Чтоже ты, моя матушка, прижалась к печке, чтоб согреться? Пора, брось этот плаксивый, печальный Петерб:, царство ревматизма, кашля, холеры, чахотки! Жить можно только в Грузіи; да в мире только одна Грузія и есть!

С нетерпеніем жду от тебя подробнаго письма, брось Багратіоновскую леньность.

Цалую тебя и Георгія и благословляю.

ბარბარე ბაბრათიონ-ორბელიანისადმი №67 (846)

ოქტომბ: 1874 თბილისი.

არ გისაყვედურებ, ჩემო მეგობარო ვარვარა, იმისათვის, რომ ორ თვეში ერთხელ ძლივს, ძლივს ვიღებ შენგან ერთ წერილს. რას ვიზამ? ამისთვისაც მადლობა, გმადლობ გულწრფელად. მთავარია, შენ და გიორგი ჯანმრთელად ხართ, მადლობა ღმერთს! მაგრამ, ამასთანავე, მინდა ვიცოდე, როგორ მორიგეობდა გიორგი ჩვენს დიდ კნეინასთან პეტერბურლის დღესასწაულებზე, რაზეც უეჭველად მომწერ, რადგან, დავუშვათ, მოულოდნელად გაჩნდა დაბრკოლებები: ბინის დაქირავება, მისი მოწყობა, ავეჯისა და სურათების განლაგება და ა.შ. ჰოდა, ამისთვისაც მადლობა ღმერთს, რომ, ბოლოს და ბოლოს, იპოვეთ სასურველი ბინა. ცხოვრებაში კარგი ბინა უდიდეს როლს თამაშობს ჯანმრთელობასთან და, შესაბამისად, სულიერ განწყობასთან მიმართებით. გულწრფელად მიხარია შენი ეს მონაპოვარი იმის გათვალისწინებით, რომ ამიერიდან შენი ლამაზი ბინიდან ორ თვეში უკვე ორ წერილს მივიღებ.

ბარონი ნიკოლაი ქალიშვილთან ერთად 11 თვით საზღვარგარეთ წავიდა შვებულებით. ზამთარს რომში გაატარებს, რათა ქალიშვილს გააცნოს სახვითი ხელოვნება, რომლითაც ასე მდიდარია ეს მარადიული ქალაქი. ძალიან მიყვარს მაკა თავისი გონების, სუფთა გულისა და გულკეთილობის გამო, რაც ასე მკვეთრად განასხვავებს მას თანატოლებისაგან. შემდეგ პეტერბურლის გავლით გადავლენ ფინეთში, სექტემბერში კი დაბრუნდებიან თბილისში.

კ: დიმიტ: მირსკი და სოფია ჩამოვლენ პეტერბურლს ნოემბ: დასაწყისში. დენი თითქმის სრულიად ჯანმრთელია, ახლა ფეხს უსწორებენ, მაგრამ, ეტყობა, იკოჭლებს.

მათი უდიდებულესობანი 14 ოქტომბერს ჩამოვლენ თბილისში ბორჯომიდან, შემდეგ კი დაიწყება დათვალიერებები და მანევრები ვერის ბანაკში.

აქ მშვენიერი შემოდგომაა, თბილა, სინათლეა; სადილები ბალებში; ყველაფერი ღია ცის ქვეშ; მხოლოდ გვიანი ღამე აიძულებს ადამიანებს, შევიდნენ სახლებში. კაცმა აქ უნდა იცხოვროს! რა გემართება, ჩემო დედილო, ღუმელს ეფიცები გასათბობად? დროა, მიატოვო ეგ მტირალა, მოწყენილი პეტერბ:, რევმატიზმის, ხველების, ქოლერის, ქლექის სამეფო! ცხოვრება შეიძლება მხოლოდ სა-

ქართველოში; დიახ, მსოფლიოში მხოლოდ ერთი საქართველოა!
მოუთმენლად ველი შენგან ვრცელ წერილს, უკუაგდე ბაგრა-
ტიონისეული სიზარმაცე.
გოცნით შენ და გიორგის და გლოცავთ.

კონსტანტინე ორლოვსკისადმი №4 (847)

...Октя:¹ 1874 г:

Тифлис: Губер: Константину Ивановичу Орловскому.²

В Астаре, стране Скорпионов и Лихорадки заброшен служеб-
бою и бедностью Надвор: Совет: К: Леонид Баратов и сидит там
с женою и детьми, служа по карантинно, таможенной части. Ко-
нечно, для человечества еще невелико несчастіе, если он и по-
гибнет; земной шар не сдвинется с своей оси, в Европе невозни-
кнутся волненія; разве Бисмарк скажет, ну, слава Богу, одним
врагом менее! Но, жена беднаго Леонида, моя родная племян-
ница; ея дети растут в бедности, в глуши, без всякой Азбуки!

К этим словам ничего неприбавляю, зная по опыту, что ва-
ше сердце, всегда добру доступное, заранее поймет мою заду-
шевную просьбу: 1) Простить прошлое по службе Леониду и 2)
Назначить его Мировым посредником в Тифл: участке, если Ис-
рафил Бек, по какому нибудь случаю, оставит это место.

Ради ваших детей, подайте руку спасенія ему, забытому и
Богом, и людьми; будьте воскресителем его несчастнаго семей-
ства.

კონსტანტინე ორლოვსკისადმი №4 (847)

...ოქტ: 1874 წ:

თბილის: გუბერ: კონსტანტინე ივანოვიჩ ორლოვსკის.

ასტარაში, მორიელებისა და ციებ-ცხელების ქვეყანაში, სამსახურისა და უსახსრობის გამო უპატრონოდაა მიგდებული ნადვორ: სოვეტ: კ: ლეონიდ ბარათოვი და ზის იქ ცოლსა და შვილებთან ერთად და მსახურობს საბაჟოს საკარანტინო განყოფილებაში. ცხადია, კიდევ რომ დაილუპოს, კაცობრიობისთვის არ არის დიდი უბედურება; დედამიწის სფერო არ გადაიხრება თავისი ღერძიდან; ევროპაში არ იფეთქებს მღელვარება; მხოლოდ ბისმარკი თუ იტყვის: მადლობა ღმერთს, ერთი მტერი მოგვაკლდაო! მაგრამ საბრალო ლეონიდის მეუღლე ჩემი ალალი დისწულია; მისი შვილები იზრდებიან სიღარიბეში, მიყრუებულ ადგილას, ყოველგვარი ანბანის გარეშე!

ამ სიტყვებს არაფერს ვუმატებ, რადგან გამოცდილებით ვიცი, რომ თქვენი გული, ყოველთვის სიკეთისადმი განწყობილი, წინასწარ მიხვდება ჩემს გულითად თხოვნას: 1) მიუტევეთ ლეონიდს წარსული სამსახურთან დაკავშირებით და 2) დანიშნეთ იგი მომრიგებელ შუამავლად თბილ: განყოფილებაში, თუ ისრაფილ ბეკი შემთხვევით დატოვებს ამ ადგილს.

თქვენი შვილების სასიკეთოდ გაუნოდეთ დახმარების ხელი ამ ღვთისგან და ხალხისგან დავინწყებულ ადამიანს; გახდით მისი საცოდავი ოჯახის მკვდრეთით აღმდგენელი.

ნიკო ზურაბის ქა ჭავჭავაძისადმი №10 (848)

ჩემო საყუარელო ძმაო ნიკო! ვჭგრძნობ, რომ ამ წიგნის კითხვაში დაიღმიჭები. მერწმუნე, მეცა დიდად ვერიდები, რომ არ შეგანუხოთ არცა შენ, და არცა კნიაზი ლევან, თხოვნითა, რომლისა აღსრულება ზოგჯერ არცკია შესაძლებელი; მაგრამ, რა ვქენა? არის კაცთაშორის ზოგიერთი მოვალეობა, რომლისა ტვრთი გვაძევს კისერზე და ამისგამო ვართ თანამდებნი მის მადლობით გადახდისა, მეტადრე მაშინ, როდესაც

ნამსახური სიყრმითვე კაცი, გამომჩენი გაჭირების დროსა თავდადებით, სისხლის დათხევით ერთგულებისა, ანაზღეულად მოგუადგება კარსა მოხუცებული, შვიდის შვილის პატრონი და ჰსტირის ლუკმა-პურისათჳს! რა ეჰქნა, როგორ არ შეგანუხო, როგორ არ შეგევედრო, რომ ამ წიგნის მომრთმევი, უწინდელი ჩემი ნოქარი, რამდენჯერმე დაჭრილი, მიიღო მონყალებითა, შეიბრალო ეს საბრალო შტაბსკაპიტანი დიბირმაჰმა,¹ სულგრძელებითა მიუტეო, თუ, ვითარცა კაცი, არის შემცოდე როგორმე, და წარადგინო თორმეტს თუმანს პენციაზე, თუ მეტი არ შეიძლებოდეს, რომ ამით მაინცა, როგორმე გააჩანჩალოს დანარჩენი თჳსი სიცოცხლე; ანუ სხუა რიგად, როგორცა დაინახო შესაძლებელად, შეენიე, ოღონდკი მიეც ღონისძიება ცხოვრებისათჳს. მეც აქა შევეხვეწენები კნ: ლევანსა, შტაბისნაჩაღნიკსა და როგორც იქნება გამოვიხსნით შიმშილისაგან ამ სანყალსა, რომლისა მამა, გამოჩენილი ნურიჩი, სამის ვაჟკაცების შვილებითა, იყუნენ ჩემნი მახლობელნი, და დღედაღამ მცუჴლნი ჩემის სიცოცხლისა დასაფარავად! შეენიე ამ სანყალსა, და ღთჳ² შენცა შეგენევა! – ეს ასე:

ახლა მოვიდეთ თბილისში. არის მშვენიერი, სწორედ გაზაფხულის დარი, მყუდრო, ბრწყინვალე, თბილი, და მიმორბიან მუშთაიდის გზაზედ ჭაეტონები, კავალკადები, და მეტადრე, ორშაბათობით, გროვა-ქალები, დაქვეითებულნი, შეთქმულობით, მისეირნებენ დიდუბის ეკკლესი(ი)საკენ,³ და მათ შორის ჩუჴნი რძალი მაკრინე, წინამძღომი ჩუჴნის ქუჩის ქალებისა. ახლა დიდს მოდაში არის ეს დანგრეული ეკკლესია.

დაინუა თამამშოვის ქარვასლა და მასთან ჩუჴნი მშუჴნიერი თეატრი, ძვირფასი სახსოვარი კნ: გაგარინის სახელისა, და მხოლოდ იმ ღამეს შევიტყეთ ზედმინევნით, რომ თბილისში არა ყოფილა პაჴარნის კამანდა. შეგროვდა მრავალი ხალხი და მწუხარებით შეჰყურებდა, როგორცა ადიოდა ალი ვარსკულაებამდის!

ილია ჭავჭავაძე წავიდა პეტერბულს, რომ ეგებ ვინმე ბანკირი იპოვნოს ჩუჴნის ბანკისათჳს; ვნახოთ, ეგებ გამოჩნდეს ვინმე დურაკი. – ნეტავი იცოდე, რა მოუთმენელობით

მოელის ჩუქნი საზოგადოება ბანკის გახსნასა. გულ-დაჯერებულნი არიან, რომ როდესაც ბანკი გაიხსნება, მაშინვე გაჰქრება ვალი თავისთავად!

წაიკითხავდი რესკრიპტსა ღრ: ლევაშოვის სახელზე, რომელმანცა გასაკვირველის გონიერებით მოვლითა აღიყუანა იმერეთი იმ კეთილ-დღეობის სიმაღლედ, რომელზედაც ან ჰსუფევს მხარე იგი, გაბედნიერებული მოუღალავის მის მზრუნველობითა.

ახალი სუდის წესი ჯერ ვერ დაძველდა, ესე იგი, ჯერ ვერ შეეჩვია ამას ხალხი, ვერ შეითვსა, ვერ მიჰხუდა, უმეცრებისაგამო, ამის სიკეთეს; და ახლა ეს შემოვიდა ჩუჭულებად, რომ როდესაც მოიტაცებენ ვეება სურო ცხუარსა, ანუ საქონელსა, პატრონები მიდიან პირდაპირ მტაცებლებთან და თავიანთ საქონელსა იხსნიან ფულითა. მტაცებლობა გახდა აშკარა ვაჭრობად. – თვთ ღუბერნატორი თავის ოფიციალნის წარდგენაში ამტკიცებს, რომ მარტო ერთს სოფელს – ახატელი – კახეთიდან საქონლის მოტაცებითა აქუს ყოველ-წლივ რამდენიმე ათასი თუმანი შემოსავალი!!! აი სიკეთე ახლის სუდების განწყობისაგან! – ახლა ახატელში ჩააყენეს პრისტავი ათის ყაზახითა; ვნახოთ რა გამოვა რისაგან? – თქუჭნის დაუდევნელობისაგან დაღისტანიკი დარჩა უკან. თუ გინდათ მაგ მხარის გაბედნიერება საჩქაროდ გააწყეთ ახალი სუდი და განისვენეთ. აბა, როდემდის უნდა მოითმინონ ადათი⁴ ბარბაროზობისა? – ყაფლან ამბობს, რომ „ეხლა⁵ მეათც(ხ)რამეტე⁶ საუკუნე არის; დრო არის მღვიძარებისა!“

ყაფლან ქულჭათით ჩამოვიდა კოდიდამ მხიარულად, ყოჩაღად.

კაკო და ზაქარია შერიგდნენ; შეიტყობდი ამათ შესაწუხარს ამბავსა, რომლისა განმეორება მწყინს და არა გწერ.

ჩემო ნიკო, რად დამივინწყე? როდის შეგიწვი მწუადად გველი? რატომ ერთხელ აღარა მომწერე შენი ამბავი, ანუ მხოლოდ ორი სიტყუა?

ბოთლიხში ვარ,

მშვიდობითა ვარ!

როდესაც ნახო კნ: ლევან, ჩემმაგიერ ჭეშმარიტი გული-
თადი პატივისცემა მოახსენე, ეგრეთუჴ ჩემს ტეტუშკას კნეი-
ნას საშას. დამავინწყდა, რალა დროსია მაგის საშ(ა)ობა?⁷
ვასილი დიდის სიყუარულით მომიკითხე.

შენი მარადის ბედნიერების მოსურნე
თ⁸ გრიგოლ ორბელიანი

1^ა დეკემ: 1874.
თბილისით.⁹

დიმიტრი ჯორჯაძისადმი №109 (849)

ჩემო ბატონო კნიაზო დემეტრე!

ჯერ არცკი დაუმარხავთ საბრალო იოსებ მამაცოვი,
მაგრამ ზედი-ზედ მოვიდნენ ჩემთან ორნი სათხოვნელად,
რომ როგორმე გაურიგო იმათ ადგილი მისი, რომელიცა დაი-
ცალა в Губернском присутствіи по Крестьянским Делах.* ეს
ორნი გახლავან, ლუკა ისარლოვი და მიხეილ ალექსეევ-მესხი-
ევ.

ამათ შევჴფიცე, რომ მე ვერავის ვერა ვსთხოვ, თუ არ
დიმიტრის ჯორჯაძესა,¹ და აი მოვჴმართავ თქუჴნკენ ამ
თხოვნითა, იმ ჰაზრითა, – როგორც ამათ მასწავლეს – რომ
ხვალ უთოოდ ნახავთ საყდარში ლუბერნატორსა და იქ ეგების
დაასწროთ თქუჴნ სხუათა და თქუჴნ ყველაზე პირველად
ჴსთხოვოთ იმას ამ ორთაგან ერთისა დანიშვნა მამაცოვის მა-
გიერ.

ვიცი ამით განუხებ, მაგრამ რომ იცოდე, რა რიგად მე
თვთ მენუხება თქუჴნი შენუხება, უეჭველად შემიბრალედი.

თქუჴნი მარადის ბედნიერების მსურველი
თ² გრიგოლ ორბელიანი

7^ბ დეკემ: 1874³

* გლეხთა საქმეების საგუბერნიო განყოფილებაში.

ბარბარა ბაბრატიონ-ორბელიანისადმი №68 (850)

11^თ Декаб: 1874. Тифлис¹

Мой друг Варвара! Имея в виду – казенное [кредиторское] – увеличение дохода в пользу Георгія, я решился предложить тебе и Георгію следующую спекуляцію.

Антон Солом: Корганов, к которому я имею полное доверіе, как человеку честному, характером благородному, взял на подряд поставку провіанта из Казани в Дагестан, на весьма выгодных условіях. Он постоянно занимается этою операціею, и потому в этом деле очень опытен.

Вам предлагаю дать ему на один год 30/т:² р: банковыми билетами, которые и посылаю к вам теперь же с ним. За это, он обязался, по прошествіи года, возвратить полностью всю сумму, и теперь в процен:³ за год, т: е: 1800 р:⁴ которые мною уже получены от него, равно и купоны с этих билетов до мая, на 750 р:⁵

Таким образом, Георгій, кроме обыкновенных процентов, получит ещё 1800 р,⁶ что весьма недурно для Георгія, в особенности, в первые дни его офицерства.

Здесь надо сказать и то, что, в этом деле есть и черная сторона, хотя нет опасенія в том, чтоб Корганов сделался несостоятельным, по исполненію подряда, взятаго им на выгодных условіях, но, он, как человек, может умереть, и тогда, конечно,

возникнут с нашей стороны жалобы, протесты о возврате наших денег. Вот эта черная сторона действительно наводит беспокойство. Однакож, все, имеющіе банковые билеты, поступают таким образом, пуская их в подобные обороты, и неужели, мы одни из всех должны подвергнуться именно этому несчастію, т. е: смерти молодого контрагента, по своему образу мыслей, достойнаго лучшей участи?

Я выставил вам обе стороны дела, решеніе же его зависит от вас. Ежели согласитесь на это предложеніе, тогда Георгій, как уже совершенно-летний, по указанію Нотаріуса, наложит банковую надпись на билеты, и деньги 1800 р.⁷ и купоны до 1го мая останутся у меня. Еслиже, нет, тогда банковые билеты в 30 т.⁸ р: удержите у себя, купоны останутся у меня, а полученные мною от купонов 1800 р,⁸ будут мною возвращены ему обратно, равно и его обязательство, которое находится у меня.

Вот в этом состоит всё мое Геніальное финансовое сообщеніе, которое, откровенно скажу, даже не принадлежит мне: Сосико и другіе друзья мои посоветовали и я принял их Совет.

Воспользуйся пребываніем К^а Дмитрія в Петерб., посоветуйся сним, а сделай «как твое сердце предскажет.» – Так, некогда великій Руставели учил Грузин – наших предков.

Здесь всё обстоит благополучно.

Цалую тебя и Георгія; Да защитит вас Господь.

ბარბარე ბაბრატიონ-ორბელიანიშადმი №68 (850)

11^ბ დეკემბ: 1874. თბილისს

ჩემო მეგობარო ვარვარა! ვითვალისწინებ რა ხაზინის [საკრედიტო] შემოსავლის გაზრდას გიორგის სასარგებლოდ, გადავწყვიტე, შენ და გიორგის შემოგთავაზოთ შემდეგი სპეკულაცია.

ანტონ სოლომ: ყორღანოვმა, რომლის მიმართაც მაქვს სრული ნდობა, როგორც პატიოსანი, ბუნებით კეთილშობილი ადამიანისადმი, ნარდად აიღო სურსათის მიწოდების საქმე ყაზანიდან დალესტანში სავსებით ხელსაყრელი პირობებით. ის მუდმივად დაკავებულია ამ ოპერაციით და ამიტომ ამ საქმეში ძალიან გამოცდილია.

თქვენ გთავაზობთ, რომ მისცეთ მას ერთი წლით 30/ათ: რ: საბანკო ბილეთებით, რომელსაც ახლავე გიგზავნით მასთან ერთად. ამისთვის მან ვალდებულია იკისრა, რომ ერთი წლის შემდეგ დაგიბრუნებთ მთლიან თანხას, ახლა კი მოგცემთ ერთი წლის პროცენტს, ე. ი. 1800 რ:¹, რომელიც მე უკვე მიღებული მაქვს მისგან და ასევე ამ ბილეთების კუპონები 750 რ:² მაისამდე.

ამგვარად, გიორგი, გარდა ჩვეულებრივი პროცენტებისა, მიიღებს კიდევ 1800 რ:¹, რაც სულაც არ არის ცუდი მისთვის, მით უმეტეს, მისი ოფიცრობის პირველ დღეებში.

აქ უნდა ვთქვა ისიც, რომ ამ საქმეს შავი მხარეც აქვს, თუმცა იმის საშიშროება არ არსებობს, რომ ყორღანოვი გაკოტრდება და ვერ შეასრულებს ნარდს, დადებულს ძალიან ხელსაყრელი პირობებით, მაგრამ იგი, როგორც ადამიანი, შეიძლება გარდაიცვალოს და მაშინ, რა თქმა უნდა, ჩვენი მხრიდან აღეძრავთ საჩივარს, პროტესტს ჩვენი ფულის დასაბრუნებლად. აი, ეს შავი მხარე კი მართლაც მადარდებს. თუმცა ყველა, ვისაც საბანკო ბილეთები აქვს, ასე იქცევა და ასე ატრიალებს ფულს და ნუთუ მხოლოდ ჩვენ ერთს უნდა შეგვემთხვეს ეს უბედურება, ე. ი. ახალგაზრდა, აზროვნების მიხედვით უკეთესი ხვედრის ღირსი კონტრაგენტის სიკვდილი?

მე წარმოგიდგინეთ საქმის ორივე მხარე, გადანყვეტილების მიღება კი თქვენზეა. თუ დათანხმდებით ამ წინადადებას, მაშინ გიორგი, როგორც უკვე სრულწლოვანი, ნოტარიუსის მითითებით, ბილეთებზე გააკეთებს საბლანკო წარწერას, ხოლო ფული – 1800 რ: და კუპონები 1 მაისამდე ჩემთან დარჩება. თუ არ დათანხმდებით, მაშინ 30 ათ: რ:-ის საბანკო ბილეთებს თქვენ დაიტოვებთ, კუპონები ჩემთან დარჩება, ხოლო კუპონებიდან აღებულ 1800 რუბ:³ უკან დავუბრუნებ მას, ასევე მის ობლიგაციას, რომელიც ჩემთან არის.

აი, ამაში მდგომარეობს მთელი ჩემი გენიალური ფინანსური მოსაზრება, რომელიც, გულახდილად გეტყვი, მე არც კი მეკუთვნის. სოსიკომ და სხვა ჩემმა მეგობრებმა მირჩიეს და მეც მივიღე მათი რჩევა.

ისარგებლე კ^ზ მირსკის პეტერბ-ში ყოფნით, ჰკითხე მას რჩე-
ვა, მაგრამ მოიქეცი ისე, „როგორც შენი გული გიკარნახებს“ – ასე
არიგებდა ოდესლაც დიდი რუსთაველი ქართველებს – ჩვენს წინაპ-
რებს.

აქ ყველაფერი კარგადაა.

გკოცნით შენ და გიორგის; უფალი გფარავდეთ.

ბარბარე თუმანიშვილ-ანდრეევსკისადმი №2 (851)

თუმანოვისას.¹

ჩემო საყუარელო დაო ბარბარე! გულ-მტკივნეულობით
მოგახსენებ, რომ მომივიდა ამბავი ბანკიდამ, საიდანაც, ეს
რამდენიმე ხანია, აღარ იძლევიან სესხსა, თუ არ ორსა, სამსა
ვაჭარსა, და დღეს ექნებათ რჩევა იმაზე, თუ რამდენი ხანი
უნდა კიდევ ასრე იყოს ბანკი? და თუ ეს მიზეზიც არყოფი-
ლიყო, უნდა მოგახსენო გულწრფელობით, რომ მაშინაც ვერ
გავბედავდი თავდებად დადგომასა. გუშინ შენმა მწუხარებამ
ასე დამიბნია გონება, რომ სრულებით განუსჯელად, უფიქ-
რელად, უანგარიშოდ, დაგეთანხმე თავდებობაზე, და როდე-
საც წაბჰანდი, მეც მაშინ გამოვფხიზლდი, და ცხადად დავი-
ნახე ჩემი უგუნურება და შეუძლებლობა, და ღმერთს ერწმუ-
ნეთ, რომ მეტის მწუხარებისაგან წუხელის სრულად დამეკარ-
გა მოსვენება და ძილი, და მოუთმენელობით ველოდი გათე-
ნებას, რომ მალე მეცნობებინა თქუწნოვს ჩემი უგუნურება.
რა ვჰქნა, არშემიძლიან! ამას სირცხვილით ვამბობ, მაგრამ
აღსარება ჰსჯობს გულისსინდინდით; და მხოლოდ ამასკი გეხ-
ვენები, რომ არ შემრისხო, არ შეჰსცუალო შენი კეთილი გუ-
ლი ჩემზე.

მე ამასთანავე ვიბარებ ჩემს ორს მეგობარს, იქნება
იმათ შეისყიდონ შენი ნივთები კარგ ფასად. თუ ეს მოხერხდა,
დამიჯერე, ეს ჰსჯობს ყოველსა აღებულს ვალსა, რომელიცა
მოითხოვს დიდს სარგებელსა და თავის დროზე, მაინც თავ-

ნის დაბრუნებასაცა. და თუ ესეც არმოხდა, მაშინ, მგონია, უკეთესი იყოს, რომ ნივთები დააგირაოთ ჩუწნს დვორიანსკის ბანკში, ორის, სამის, წლის ვადითა.

ბაბაღეჯან, თუ ღთ² გრწამს, ეს ჩემი განუსჯელობით ქცევა მომიტეო, და შენი გული არ შეჰსცუალო ჩემზე.³

[1874 წლის შემდეგ]

ბიორგი ბაბრათიონ-მუხრანელისადმი №2 (852)

3^ბ მარტს 1875. მუხრანსკის.¹

ჩემო ბატონო, კნ: გიორგი კონსტე! იყო ჩემთან უბადრუკი შირხან,² რწისა³ ცოლსა ჰგზავნიან ციმბირში გრიგოროვის მოკულისათჳს, და მთხოვა, რომ ვიშუამდგომელო თქუწნს წინაშე და შეგავედროთ ესე, რათა მიჰსცეთ ამას ნება თქუწნის ხილვისა, რომ მოგახსენოთ თავის გულის მწუხარება. თუ შეიძლება და ინახვინებთ, გთხოვ დაუნიშნოთ დრო.

ამ შირხანის მამისდა აღაბეგუმალა,⁴ იბრაიმ ხანის ქალი, იყო პლ⁵ ცოლი ჭეთალის შაჰისა.⁶

შირხანის ცოლი, განმზადებული საციმბიროდ, არის შვილისშვილი იმ ჯაფარყულისა ხოის ხანისა,⁷ რწიცა⁸ გადუდგა რუსეთის ერთგულებისათჳს ჭეთალის შაჰსა, და იმპერატ: ალექსანდრემ პლშა⁹ უწყალობა მას საუკუნოდ ნუხის სახანო, ხოის სამაგიეროდ.

ასე გახლავსთ ამათი ბიოლრაჰია.

მე, რა საკურველია, არ შევალ სუდის გადანყვეტილობის განხილუაში; მაგრამ, ამ სამწუხარს საქმეში არისკი ერთი რაჲმე საეჭვო. თუ, მართლად, შირხანის სახლი იყო ბუდედ ავაზაკებისა, მაშინ ცხადია, რომ უნდა დაისაჯოს არა ცოლი მისი, არამედ თვთ შირხანი! განა შეიძლება, რომ ავაზაკები თავისუფლად შედიოდნენ ცოლთან, მასთან შეექცეოდნენ ვახშმად ფლავზე; და ქმარმა მოუთმინოს, და მეტადრე, არცკი იცოდეს ყოველი ესე, მაშინ, როდესაც ჰყუანან მოზდილნი შვილები და მრავალნი მსახურნი? – ეს, მეტადრე თათრობაში, ყოვლად შეუძლებელია.

ჩემის ჰაზრით, – იქნება ვიყო შემცდარი, – ამ საქმეში არის რალაცა ამბავი, ჯერ ამჟამად აუხსნელი, რწიცა¹⁰ ნათლად გამოჩნდება თავის დროზე, და მაშინ ვინლა, ან რალა ეშ-

ველება? მაგრამ ესეცკი უნდა გუახსოვდეს, რომ ჩუჴნს საბრალოს მარიამ დედუფალს, ლუთიურს დედაკაცსა, დაჴსნამეს სიკუდილი ლაზარევისა.¹¹

მახლაზ, მაინც და მაინცა დედაკაცის ციმბირში გაგზავნა რა არის? პეტროვსკი, გროზნა, სუხუმი, ლამაკინის სატახტო ქალაქი, განა არ ეყოფა საკმაოდ დასასჯელად?

იყავნ ნება უფლისა, რლწისა¹² მადლი გფარვიდეს თქუჴნ მარადის.

ივანე კონსტანტინეს კე ორბელიანისადმი №2 (853)

ჩემო გულით საყუარელო ვანო! აქაურს ოკრუჴნ: სუდსა მოუვიდა ბძანება, რომლითაც დაუბარებიათ ობჴჩიის სობრანიესში¹ მთლად საქმე საჴყალტუთანისა და ამ დღეებშიაც გამოგზავნიან აქედამ. ახლა, ჩემო ბატონო, შენი მეცადინეობა ამჟამად ეს უნდა იყოს, რომ ნემენცების საქმე განიხილოს ობჴჩიის სობრანიემ ადრე ცალკე² და არ მოუცადოს საჴყალტუთანის საქმესა, რადგანაც შარშან ზაფხულშივე მთლად ნემენცების³ საქმე გამოგზავნილია აქედამ და ტყუილად რათ უნდა მოუცადონ? – მეშინიან, ვაითუ, ეს ორი სრულიად სხუა და სხუა საქმე ერთს დროს მოინდომონ განსახილველად, და ამით ერთს წელიწადს კიდევ გაჴსწევს, და ჩუჴნკი ეხლავ ვილუპებით. ამაში შენ უნდა დატრიალდე ჩარხსავით და აქა იქ ჴსთხოვო ათჴერ, ოცჴერ, რომ ეგების მაისამდის გადაჴსწევიტონ ერთი მაინცა, ნემენცების საქმე, თუ ორივე ვერ მოახერხეს სიბევრისაგამო! მხოლოდ შენახარ ჩუჴნი იმედი და უნდა კიდევ ჴსძლიო ესოდენს დაბრკოლებას, და მისცე მხურვალე მოძრაობა გაყინულსა, გაშეშებულს საქმეს. შენ, ისევ შენ, სხუა არა ვინ არის! საწყალი ივანე დაღისტინიდამ ყოველს წიგნში მწერს და მკითხავს „როდის გადაჴსწედება ნემენცების საქმე, რომ მეც მელირსოს საქართველოსში მოსვლაო?“

ჩემი საკუთარი ძალუა საშა ჩამიპროშტე.

ძალუა ვარინკას ამბავი არა ვიცირა აი რამდენი თვე არის, და ვარ მოუსვენებლობასში; გიორგი ხომ არ გამხდარა კიდეც ავათ? შენ მაინც დატუქსე ძალუა.

ტასო რას ჰშვრება, როგორ მოდის დონეზე მაგის საქმე? – კარგად ვიცი, ეგ ვერას გაარიგებს, თუ არ მიეშველები.

სოსიკო და ყველანი შენნი კარგად არიან; დათიკო გლუხარიჩი დაქორწილდა სარაჯოვის მეორეს ქალზე.

ჩუჭნი ბანკი გაიხსნა, მაგრამ ჯერკი ვერავის უსესხნია ბევრის ჭორმალნოსტების გამო.

ლთმა⁴ ჰქმნას, რომ ჩუჭნმა თავად-აზნაურობამ მიიღოს რაიმე შემწეობა მისგან, მაგრამ მეკი დიდად ეჭვში ვარ.

4 Марта 1875 года.⁵

Приехал сюда Генерал Корсаков открывать в Тифлисе Военную Гимназію, а во Владикавказе Прогимназію. Конечно, Правительство делает великое благодеяніе Краю, привлекая тысяча праздных молодых людей к образованію; но, по моему мнению, здешній Край и даже вся Азія, в настоящее время, более нуждается в Политехнической школе, недостаток которой с каждым днем становится весьма осязательным. Гимназіи, Университеты, Академіи, доставляют людей только для Государственной службы, и этих людей увидишь только в Канцеляріях или на Плацу. Все они живут на счет Правительства, и всётаки масса их умирает в бедности, не принеся никакой пользы своими познаніями сельскому хозяйству, цветущее состояніе котораго и составляет единственную основу благоденствія и для населенія, и для Государства. Визгалов,⁶ великій математик – Магистр, сидит в Канцеляріи у Губернатора и вместе с Кола Эристовым нумерует текущія бумаги. И сколько, таким образом погибают в Канцеляріях, умственных и нравственных сил! Для Чиновников весьма достаточны существующія Учебныя Заведенія.

Нам нужны теперь люди иной Науки, люди, которые воздѣлывалибы Землю, извлекаая из недр ея сокрытыя сокровища, и тем обогащая и себя, и весь Край! Чего нетъ здѣсь? Железо, медь, свинецъ, сера, мраморъ, нефть, уголь, шелкъ, хлопчатая бумага, ма- рена, виноградъ, фрукты, вся канорада, скотоводство, овцевод- ство, шерсть, табуны лучшихъ въ мірѣ лошадей; въ лесахъ орехи, каштаны, негной, Пальма, всё, всё, а между темъ населеніе бедно, бедно! Вотъ здѣсьто, единственною помощью можетъ явиться только Политехническая школа, а не Греческій языкъ; она вско- ром времени изменилабы видъ всего Края, разливъ знанія полезна- го труда, результатомъ котораго вездѣ и всегда довольство и бла- годенствіе. А когда народъ богатъ, Государство богато, и самое Правительство не былобы поставлено въ необходимости истрачи- вать столько матеріальныхъ средствъ на народное образованіе. Также самыя расходы, ассигнованныя нынѣ Заботливымъ Прави- тельствомъ на содержаніе военъ: Гимназій, принеслибы иную вел- икую пользу, употребивъ ихъ на учрежденіе Политехнич. школы! – Въ теченіи 10 лѣтъ мало что изменилось здѣсь въ Сельскомъ хозяй- ствѣ: тотже плугъ, таже арба, тотже способъ жатвы и мопотбы, уничтожающій силу, самую жизнь работниковъ и рабочей скоти- ны, и тотже прадедовскій Маранъ.* маხლაზ!

ამ მინუტში მითხრა სოსიკომ, რომ ელიზბარ ერისთავი წამოვიდა რუსეთში ცოლის შესართავად, მგონია აკაკიას ცო- ლის და. –

ლთ⁷ იყოს შენი მფარველი; რატომ არასა მწერ? სულ ჩემგან ელი წიგნსა, რომ მხოლოდ პასუხი მომწერო. – საშა კიდეც ჩამიკოცნე.

შენი ბედნიერების მოსურნე თ⁸ გრიგოლ ორბელიანი

4^b მარტს 1875

თბილისით.⁹

თუ მაისამდის, ესე იგი, კანიკულამდის, არ გაათავებინე ნემენცების საქმე მაინცა, მაშინ იცოდე, რომ, ირან ხარაბეს!!

ეხლა დადგა ჩუშნოვს ზამთარი, როცა ნუში და ატამი აჰყუავდნენ, გაჩნდა თოვლი და 8 გრადუსი ყინვა. Сказано Азія, Азія и есть. ** ასე ამბობდენ უნინ ძველი სალდათები.

[| გვერდის ზედა მარცხენა ნაწილში ავტორის ხელით
შავი ფანქრით მინანერია:]

Читал***

* 4 მარტი 1875 წელი.

გენერალი კორსაკოვი ჩამოვიდა აქ თბილისის სამხედრო გიმნაზიის გასახსნელად, ვლადიკავკაზში კი – პროგიმნაზიისა. რა თქმა უნდა, მთავრობა ძალიან დიდ სიკეთეს ჩადის ჩვენი მხარისათვის, რომ ათასობით უქმადმყოფ ახალგაზრდას იზიდავს განათლებისკენ; მაგრამ, ჩემი აზრით, აქაური მხარე და მთელი აზიაც კი ამჟამად უფრო მეტად პოლიტიკური სკოლას საჭიროებს, რაც დღითიდლე უფრო აშკარად ჩანს. გიმნაზიები, უნივერსიტეტები, აკადემიები მხოლოდ სახელმწიფო სამსახურისთვის ამზადებენ ადამიანებს, რომელთაც დაინახავ მხოლოდ კანცელარიებში, ან სამხედრო სასწავლო მოედნებზე. ისინი ყველანი მთავრობის ხარჯზე ცხოვრობენ, მიუხედავად ამისა, მათი უმრავლესობა სიღარიბისგან იხოცება და თავისი ცოდნით ვერანაირი სარგებლობა ვერ მოაქვს სოფლის მეურნეობისათვის, რომლის აყვავებული მდგომარეობა წარმოადგენს ერთადერთ საფუძველს მოსახლეობისა და სახელმწიფოს კეთილდღეობისათვის. ვიზგალოვი, უდიდესი მათემატიკოსი, მაგისტრი, გუბერნატორის კანცელარიაში ზის და კოლა ერისთავთან ერთად მიმდინარე საბუთებს ნომრავს. რამდენი გონიერი და ზნეობრივი ძალა ილუბება კანცელარიაში ასე! ჩინოვნიკებისთვის სავესებით საკმარისია არსებული სასწავლო დაწესებულებები. ჩვენ ახლა სხვა მეცნიერები გვესაჭიროება, ადამიანები, რომლებიც დაამუშავებენ მიწას, წიაღიდან ამოიღებენ დაფარულ განძეულობებს და თვითონაც გამდიდრდებიან და მთელ მხარესაც გაამდიდრებენ! რა არ არის აქ? რკინა, სპილენძი, ტყვია, გოგირდი, მარმარილო, ნავთობი, ქვანახში-

რი, აბრეშუმი, ბამბეული, ენდრო, ყურძენი, ხილი, მესაქონლეობა, მეცხვარეობა, მატყლი, მსოფლიოში საუკეთესო ცხენების ჯოგი; ტყეებში კაკალი, ნაბლი, ურთხელი, პალმა, ყველაფერი, ყველაფერი, და ამ დროს მოსახლეობა ღარიბია, ღარიბი! აი, აქ ერთადერთ დახმარებად შეიძლება მოგვევლინოს მხოლოდ პოლიტიკური სკოლა და არა ბერძნული ენა; ის მოკლე დროში შეცვლიდა მთელი მხარის სახეს, გაავრცელებდა სასარგებლო შრომის ცოდნას, რასაც ყველგან და ყოველთვის მოსდევს დოვლათიანობა და კეთილდღეობა. და როცა ხალხი მდიდარია, სახელმწიფოც მდიდარია, და მთავრობაც არ იქნებოდა იძულებული, ამდენი მატერიალური საშუალებები დაეხარჯა სახალხო განათლებაზე. იგივე თანხა, მზრუნველი მთავრობის მიერ დღეს სამხედ: გიმნაზიაზე დახარჯული, ბევრად დიდ სარგებელს მოიტანდა პოლიტიკე: სკოლის დაარსების შემთხვევაში! – 10 წლის განმავლობაში აქ ბევრი არაფერი შეცვლილა სოფლის მეურნეობაში: იგივე გუთანი, იგივე ურემი, იგივე ხერხი, მკისა და ლენვის იგივე მეთოდი, მუშებისა და მუშა საქონლის ძალისა და თვით სიცოცხლის გამანადგურებელიც კი, და იგივე მამაპაპური მარანი.

** ნათქვამია, აზიაა, მართლაც, აზიაა.

*** ნავიკითხე.

დიმიტრი ჯორჯაძისადმი №110 (854)

ჩემო ბატონო,
კნიაზო დემეტრე.

გთხოვ გამახაროთ ხვალ, ესე იგი, კვირას სამს საათზე ჩემთან სადილად მობძანებითა, შინაურულად.

თქუჴნი მარადის ერთგული თ¹ გრიგოლ ორბელიანი

22^ლ მარტს 1875.²

ეკატერინე ჭავჭავაძე-დადიანისადმი №9 (855)

თქუჴნო უგანათლებულესობავ,
უმონყალესო დაო ეკატერინავ.

ჭემმარიტითა გულითადის სიხარულითა გილოცავ ნიკოს ქალსა, ესე იგი, გილოცავ ბებიობასა. ღთჴმან¹ ნუ განაშოროს თქუჴნის ოჯახისაგან კურთხევა თჴსი და მარადის ჴყოს გული თქუჴნი სავსედ მხიარულებითა; და მგონია, დროც იყოს.

აქაური ამბავი არა არისრა მწუხარების მეტი. ყოვლის მხრით ისმის კვნესა, ყოვლის თავად-აზნაურის სახე არის მოღრუბლული გამწარებულის ფიქრებითა სიღარიბისაგამო; მთლად ჩუჴნი საზოგადოება არის ჩაფლული გადუხდელს ვალში და გამომხსნელი არსად არის, არათუ საქმით, ცარიელი სიტყუაც არ ისმის ნუგეშცემისა. მთლად საქართველო იყიდება, და თუ გამოჩნდა ვინმე ფულიანი, ის დიახ იაფად და ადვილად შეიქმნება ბატონად ქართლისა და კახეთისა! გავჴმართეთ ბანკი, მაგრამ არავის გუაქუს იმედი, რომ ამით გვეშველოს რაჴმე, და ვართ ასე გულს ჴელ-დაკრეფილნი! მერწმუნეთ, ჩემის ავათმყოფობის გარ(დ)ა, ესრეთი სამწუხარო მდგომარეობა ჩუჴნის საზოგადოობისა უფრო უმეტესი იყო მიზეზი, რომ აქამდის ველარ მოგწერეთ; ვიცოდი რომ დიდად შეგანუხებდა ეს შესანუხარი მოხსენება ჩემი. –

სანყალი მამუკას შვილი დათიკო დავჴმარხეთ წასულს კვირას სიონში თავის მამაპაპის მეზობლად.

გუშინ გადაწყვიტა ოკრუჴნ: სუდმა საქმე საძაგელის კიკო ჩოლაყაყვისა და მის საბრალოსა ცოლისა. კიკოს ჴგზავნიან ხუთის წლით ირკუთსკის ღუბერნიაში და მერე თორმეტის წლით ციმბირის ღუბერნიებში საცხოვრებლად. – ძლივს მოაშორეს ამ ქუჴყანას ეს კაცი, გულით, გონებით, აყროლებული! ისტორიაში არ იპოება ამის მსგავსი მტარვალი.

ირაკლი, ღთჴს² მონყალებით, მოდის ნელ-ნელა ღონეზე, ასე რომ კარგს დარში გამოდის გარეთ და თავის სახლის

ნინ ჰზის ტროტუარზე, და ჩუჰნცა იქვე უკეთებთ ვიზიტსა, უსხედვართ აქეთ იქით და ვლაპარაკობთ ქუჰყნის ჭორებსა! დავით არის წინანდალს მშვიდობიანად თავის სახლშითა.

ტასო გაგარინისა, მგონია, მალე უნდა გამოვიდეს პეტერბურლიდამ, და ჯერ არ ვიციკი როგორ დააბოლოვა თავის ყირიმის მამულის გაყიდვა.

სრულებით მოულოდნელად ველიკაა კნეჟნა გახდა ავად ნითელათი,³ *коръ*,^{*} მაგრამ, ღთწით,⁴ არა უჭირსრა. მეტად და მეტად მშვენიერდება; სახე, სიკეთის გამომთქმელი, თავმდაბალ[ი], წყნარი; წელი ნაზი, მაღლა, მაღლა ასული; ხმა – სალამური, ერთის სიტყვით, სწორედ ველიკაა კნეჟნა!

ჩემი ძმისწული გიორგი გახლავსთ კამერპაჟი, და მაისში, თუ ღთწ⁵ შეენევა, ღვარდიაში გამოვა აფიცრად, და მასთან ერთად კნ: მირსკი, და სუმბათოვი – მიხეილის შვილი. ძალუა ვარინკაც კარგად არის.

იქამდის შეიცუალა ჩუჰულებითა თბილისი, რომ დიდმარხვაშიაც არ მოიშალა ტანციობა კრუჟოკში! ეს მეტისმეტად გარდამეტებულია, დამლაშებულია. მარხვა არის დაწესებული სასულიერო ფიქრისა და საქმისათვს, და არა ტანციობისათვს, რომელიცა უეჭველად აღვიძებს მხოლოდ გულისთქმასა ხორციელებრივის ცთომისათვს. მაგრამ თბილისი მალე გაასწრობს პარიჟსა სარწმუნოების უარისყოფითა და ამაო ცხოვრების შეყვარებითა. მე ასე ვჰხედავ.

როდის მოელთ ნიკოს ცოლშვილითა? ანდრია როგორ გაენყო პეტერბურდის ჰაერსა? მშვენიერის სალომესი რა იცით? მაგათის ამბავის დაწვრილებით აღწერთა გამახარეთ, და ჩემმაგიერ მოკითხვა და კურთხევა შეუთვალეთ. სამნივე მეტად კარგები არიან, ღთმან⁶ გიცოცხლოსთ და გიცოცხლოს მრავალჟამიერ ჩემდა საბედნიეროდ.

თქუჰნი მარადის ერთგული მოსამსახურე
თ⁷ გრიგოლ ორბელიანი

3^ლ აპრილს, 1875 წ.
თბილისით.⁸

გრიგოლ დადიანი მშვიდობიანად არის. თქუზნი ყაფ-
ლან მოხუცებული პატივისცემით ხელს კოცნას მოგახსენებს.

* ნითელა

იაკინთე ალაქსი-მესხიშვილისადმი №2 (856)

7^ლ აპრ: 1875 თბილისით¹

ჩემო ბატონო, საყუარელო იაკინთე! მომიტევე, ვერ მო-
ვასწარ, რომ შენის წერილის პასუხი წამოელო შენსავე კაცსა.
ქალაქის ამბავი მოგეხსენება: ერთი სტუმარი რომ გაათავებს
ვიზიტსა, მეორე ალებს კარსა, და ასე მიდის დღე სადილო-
ბამდის; სადილის შემდეგ, ჩუზნს ხანში მიწვევნილის კაცისა-
თვს საჭიროა, ცოტა მაინცა, ჩათვლენა; ამასთანა, დღესასწა-
ულები, პარადები, ვიზიტები, და აბა, სადღა არის დრო წერი-
სათვს?

დაგვიანდა, მაგრამ მაინც კიდევ მოგახსენებთ მე და
ყაფლან დიდსა მადლობასა თუთის ნამყენებისათვს. დიახ
კარგი; მაგრამ მოვესწროფითა ამათ ნაყოფსა? და აი ნახე,
როგორ შეიცუალა საქართველო: ყულლარის ბატონსა მიგ-
ზავნის ზემოქართლელი თუთის ხესა, და კრუჟოკში² არ იშლ-
იან ტანციობასა დიდმარხუამიაცა!

ახალი ამბავი ეს გახლავს აქა: ოკრუჟ: სუდმა გაამარ-
თლა ლენერ: ისრაჰილბეგ, რლსაცა³ აბრალებდენ კაცის
კვლასა, და ამის წინად დაჰსაჯა მყრალი კიკო ჩოლაყ:⁴ За ис-
тязание своей жены* ხუთის წლით ირკუტსკში გაგზავნით და
მერე 12 წლით საცხოვრებლად ციმბირის ლუბერნიებში.

4^ლ აპრ იყო ქართულს თეატრში სალიტერატურო და_სა-
მუსიკო სადამო.⁵ – ასე ეწერა აჭიშკაში – ძალიან ცუდად გა-

მოჩნდენ რაჲ: ერისთ: და დიმიტ: ყიფ:;⁶ რაღაც ღთ⁷ გაუნ-
ყრათ, სულ ვერ წაიკითხეს, და ძალიან კარგად იყუნენ დათი-
კო გლუხარიჩი ერისთ, ილია ჭავჭ, და აკაკია წერეთელი.⁸

15 აპრ:⁹

ქე¹⁰ აღსდგა!

ახლა ჩუწნცა მოვიდეთ და გამოვიკვლიოთ ზოგიერთი
თვსება ჩუწნის ენისა. მერწმუნე, შენმა ჭეშმარიტებით კრიტი-
კულად განხილვამ დიდად გამახარა, და გულთ ვინატრი შენს
აქ ყოფნას, რომ აწინდელის მწერლებისათჳს გვემხილებინა
თვსება და სილამაზე ქართულის ენისა. კრიტიკა არ არის არ-
ცა მტერობა, არცა შური და არცა განკიცხუა; არის მხოლოდ
მაჩუწნებელი უწესობისა და უნიჭობისა; წერაში არის მცველი
ენის თვსებისა და მის სინმინდისა, და უიმისოდ არცა სხუა
რაჲმე ჴელოვნება, არცა გაკეთდება, არცა გამშვენიერდება.
კრიტიკა არის თვთვე კანონი, რწისა¹¹ დარღვევა უეჭველად
წახედენს ყოველსავე ჴელოვნებასა; ამისთჳს უთოოდ უნდა
ჰსუფევდეს კრიტიკა და ჰქონდეს მას ლიტერატურაში ხმა მა-
ღალი!

შენი ჰაზრი, რწიცა¹² გამოაჩენს ქართულის ენის
ღრმად ცოდნასა, სრულიად მართალია პრაკტიკის მიხედვით;
მართალია, ვამბობთ და ვჰსწერთ „სახლში, ქუჴყანაზე“¹³ და
არა სახლსში, ანუ, ქუჴყანასზე, მაგრამ, რა ვჰქნათ, რომ ეს-
რეთი წერა, – თუმცა მეცკი ვჰსწერ აგრე, – არის შეცთომა,
უკანონობა? რა ვჰქნათ, რომ ტეორია, დაფუძნებული ენის
თვსებაზე, გვიჩუწნებს სრულიად სხუას დაწესებულს კანონ-
სა, რწსაცა¹⁴ უნდა შეეუდგეთ ჩუწნცა? რა ვჰქნათ, როგორ
შევათანხმოთ ტეორია პრაკტიკასა ისე, რომ არა დაირღვეს,
არა წახედეს თვსება და სინმინდე ენისა? თბილისში მრავალნი
ლაპარაკობენ და ჰსწერენ „იმან მოვიდა, ისინი წავიდა.“¹⁵ და

ესე, ცხადად ჰსჩანს, რომ ჰსწარმოებს მხოლოდ კანონის უცოდინარობითა.

ჯერ პირუჭლად მოიხსენე ზოგიერთი ჩუშნის ენისა თვსება, ანუ საფუძველი, რლზედაც¹⁶ მე ვჰსდგევარ, და რლზის¹⁷ გარე, ჯერ აქამომდის, სხუა არა გუაქუსრა ჯელთ-მ(ძ)ლუანად, თუ არა უკანონო წერა უნიჭო მესხისა და მის მიმდეეთა.

ქართველი არის ბუნებით გულ-მსწრაფლი, ფიცხი, მოუთმენელი; ამისგამო ლაპარაკიცა მისი არის აჩქარებული, გაცხარებული; ჰსცდილობს, მალე გააგებინოს ჰაზრი თვსი, თითქოს არა ჰსცალიან ლაპარაკისათვს, და სიფიცხეში არ დაჰსდევეს კანონსა, ჰყლაპავს ზოგჯერ ნახევარს სიტყუასა, და ხშირად აკლებს ერთს, ორს ასოსა სიტყუაში. მაგრამ ესრეთის ლაპარაკის ძალითა არ უნდა შეიცუალოს, არ უნდა დაიკარგოს წერასში,¹⁸ არცა კანონი უბნობისა, და არცა თვსება და სინმინდე ენისა. თვთ მეც აქა, ჩემის დაუდევენლობით, ვჰსწერ არეულად, ხან ისე, ხან ასე, წინააღმდეგ ჩემისვე ჰაზრისა: მეც გახლავარ ქართველი, კანონებს ვერ გაუძლებთ; მაგრამ კანონიკი უნდა იყოს!

ჩუენი ანბანა (sic) არის დიდად მდიდარი ხმის განწილვაში; ხშირად ერთი ბგერა გაიყოფა ორად, ესე იგი, ორ ასოდ, ორ ხმად: გ და ღ, ს და შ, ტ და თ, კ და ქ, ც და წ, პ და ფ,¹⁹ და ესენი, როცა შეჰხუდებიან ერთიერთსა, მაშინ ამათ შორის უძლიერესი აქრობს უღონოსა და გვესმის მხოლოდ ხმა ძლიერისა, ესრეთ: ასო ს იკარგება, ლაპარაკსში, როცა შეჰხუდება მეზობლად შ, ანუ, ზ, და გვესმის მხოლოდ ეს უკანასკნელნი, მაგალ: ლამაზს თვალებსში, გვესმის ლამაზ თვალეში. ამავე კანონით ტ^წ აქრობს თ^{სა}, კ^წ ქ^{სა}, პ^წ აქრობს ფ^{სა} და სხუანი; მაგრამ წერასში უნდაკი იხმარებოდენ, რათა არა დაირღვეს კანონი, გამოკულებული ენის თვსებისაგან.

თანდებულნი ზედა, შინა, მოითხოვენ მიცემითსა ბრუნვასა: ქუშყანასაზედა, სახლსაშინა, და, ზემოხსენებულისა მიზეზისაგამო, ლაპარაკსში შემოკლებიან და გარდაიქცევიან, ზე, ში, რომელნიცა მაინც კიდევ არიან იგივე თანდებულნი,

და მაშასადამე მოითხოვენ მასვე მიცემითსა ბრუნვასა, და რადგანცა ვართ, სიჩქარისაგამო, დაჩუჭულნი რაოდენისამე ასოს ჩაყლაპასა, ამისგამო ვამბობთ და ვჰსწერთ, „ქუჭყანაზე, სახლში“ და არის წინააღმდეგი კანონისა.

და ახლა გავჰშინჯოთ, ქუჭყანაზე, სახლში, რლს²⁰ ბრუნვაში არიან? ქუჭყანა, არის წრფელობითსში, სახლი არის არა რომელსამე ბრუნვასში; მაშა, რა კანონი უნდა დაიდუას ამა თანდებულთათჳს? – თჳსება ჩუჴნის ენისა მოითხოვს, რომ, რადგანცა სიტყუანი, მაგალითად მყუანილნი (?), უნდა მიიქცნენ მიცემითსში მათის თანდებულის ძალითა, ამისგამო მათ უნდა დაემატოსთ ს, და მერე მიუჯდეს ზე, ანუ, ში, და გამოვიდეს, ქუჭყანასზე, სახლსში, რადგანცა გამოთქმასშიაცა მაინც იკარგება ს, და ამისგამო ჩუჭულებრივს ლაპარაკსაცა არ უშლის. თორემ თანდებულნი, ზე, ში, თუ მოითხოვდენ წრფელობითსა ბრუნვასა, როგორცა ჰსწერენ მრავალნი „ქუჭყანაზე, მიწაში“ და არა მიცემითსა, როგორცა მოითხოვს თჳსება ენისა, მაშ როგორ ითქმის ამ კანონით „მობძანდით ჩემი სახლიში, ანუ მაღალი მთაზე?“ მსწავლულიცა და უსწავლელიცა იტყვის „მობძანდით ჩემს სახლში, ანუ მაღალს მთაზე!“ და აბა გაშინჯეთ: ჩემსა, ჩემს არის მიცემითი, ეგრეთუჴ მაღალსა, მაღალს; სახლში, მთაზე, არიან მასვე მიცემითსში, მხოლოდ სიჩქარისაგამო, ვერ გვესმის ასო, ს, განქარვებული უისაგან და ფისაგან. – მრავალნი ჰსწერენ „ჩემ სახლში მაგრამ ესეც არის უკანონო, და არიან მხოლოდ შემოკლებით გამოთქმულნი „ჩემს სახლსში.“

მე ასე მგონია, და ასეც მჯერა თჳსება ჩუჴნის ენისა, და ამ შემთხუჴვასში სხუა კანონი ჯერ აქამომდის არა გუაქუსრა მის მეტი, რადცა აქა მოვიხსენიე.

მაგრამ, ვინიცობაა, თუ ეს მოხსენებული ტეორია მართლად დაძველდა, გაცუდ(დ)ა, და აღარ ჰჴუჴნის აწინდელსა ჩუჴნსა ენასა, მაშინ არ შეიძლება, რომ დაიდუას კანონად ესე; უკანონო[ნოდ]კი არ შეიძლება.

1) [ყოველი] სიტყუა, რწიცა²¹ დაბოლოვდება, ა, ე, ო, უ, და რლსაცა²² უნდა მიუჯდეს თანდებული ზე, ანუ ში, მაშინ ის სიტყუა დაიდუას წრფელობითში, მაგალ: ქუწყანაზე, მინაში, ხეში, ხეზე, ოქროში, ოქროზე, და სხუანი; მაგრამ ამ სიტყუებსა, თუ აქუსთ ზედ-შესრული, მაშინ ეს უკანასკნელი უნდა უთოოდ იყოს მიცემითში, მაგალ: მაღალს მთაზე, ჩემს ქუწყანაში, ფოთლიანს ხეზე, ღრუბლიანს დღეში და სხუ[ნი,] რათა იგულისხმებოდეს მაინცა, რომ არა მარტო ზედშესრული, არამედ არსებითიცა არის მიცემითში.

და 2) ყოველი სიტყუა, რწიცა²³ დაბოლოვდება ი^ა, და რლსაცა²⁴ უნდა მიუჯდეს რწიმე²⁵ ზემოხსენებულთაგანი თანდებული, მაშინ უკანასკნელი ასო, ი, მოისპობა და დაერთება მას თანდებული, მაგალ: სახლი – სახლში, სახლზე, კარი – კარში, კარზე, ბანზე, წყალში, წყალზე, და სხუანი; მაგრამ ამათი ზედშესრულიც მაინც უნდა იყოს მიცემითში, მაგალ: მშუშნიერს ცხენზე, ლამაზს თვალეებში, ჩემს წერილში, შენს სახლში და სხუანი.

მგონია, ეს უკანასკნელი კანონი უფრო უადვილესად მიეკერება აწინდელს წერას; მაგრამ, მე თვთ ვჰგრძნობ, რომ არც ეს არის ის შეურყეველი დედა-ბოძი, რლზედაც²⁶ უნდა დამკვიდრდეს ახალი კანონი ახლანდელთა მწერლებთათჳს. მაშ, რა ვჰქნათ? თუ ჴელთსამძლუანი კანონი არ დაიდუა, სრულებით გადარევენ ჩუშნს ენასა! აბა, კარგად აჰსწონეთ ეს ჩემი ჰაზრი, – თუ ჰაზრი აიწონება, – და მიბძანე შენი საკუთარი ჰაზრი. სასაცილოკი არის, რომ ორნი მოხუცებულნი, ამ სოფლიდამ თითქმის გასულნი, ვჰლაპარაკობთ და ვჰბაასობთ ქართულს ენაზე!

გუშინ ჩუშნს კლუბში იყო სადილი, სადაცა ბძანდებოდა ველიკიი კნიაზიცა. სადილზე მოუვიდა ამას ტელეგრამა იმპერატორისა, რლშიაც²⁷ აუწყებდა, რომ ორი რკინის გზა დაუმტკიცა ჩუშნს მხარეს, თბილისიდან ბაქოს,²⁸ და თბილისიდანვე ჯულჴსა.²⁹ ამაზე შეიქმნა დიდი სიხარული, მილოცვა, სა-

დღეგრძელოები თავისის ურათი! მართლად და ეს გზები დი-
დად აამაღლებს ჩუჴნს ქუჴყანასა.

მოგილოცავ ქე³⁰ აღდეგსა; ღთშა³¹ მაღირსოს ბევრჯელ
ხილვა შენი. ნატალიას ჴელსკოცნას მოვახსენებ დღესასწაუ-
ლების მილოცვითა.

ძალუა ქეთევან, ტასო, კარგად არიან; დედაკაცებს რა
უჭირსთ; ვაი ჩუჴნი ბრალი! ყაფლან ამბობს „ეს ქუჴყანა
არის დედაკაცებისაო“!³²

19^ს აპრ: 1875.

* თავისი ცოლის წამების გამო.

დიმიტრი ჯორჯაძისა და ვასილი ზოლოტარიოვისადმი №1 (857)

ჩემო ბატონებო
დემეტრე და ვასილი გრიგორი(ს)ძევ!¹

დიდად საჭიროა და გთხოვთ, რომ თუორნივე ერთად
ვერ მობძანდებით ჩემთან, ერთერთი მაინც მობძანდით ეხლა-
ვე.²

თქუეჴნი ერთგული
თ³ გრიგოლ ორბელიანი

25^ს აპრ.⁴

[არა უგვიანეს 1875 წლისა]

16 Мая 1875 г. в Петербург.¹

Мой друг Варвара! Цалую тебя записью от 4¹⁰ Мая, которое я получил третьего дня. Слава богу! В два мѣ² одно письмо, и неожиданно, и утешительно. Но надо признаться, что и без этого письма, я имел верныя сведения о твоём житье-бытье и о болезни Георгія. Ну, да не об этом теперь.

В последних моих письмах, сколько мне помнится, я, убежденный твоими выводами, положительно отвечал, выразив полное согласіе на поступленіе Георгія в Кавалергарды, и предложил, с своей стороны, только одно условіе, которое предлагается и теперь: ежели $\frac{5}{4!}$ достаточны для него, то с Богом, пусть идет в Кавалерг., а сумма эта будет состоять из $\frac{1}{4!}$ твоих, из $\frac{2}{4!}$ моих, и $\frac{2}{4!}$ самага Георгіа. На этом я стоял и тогда, стою и теперь, и благословляю его от души на новую жизнь, на новое поприще. Правда, вначале, когда возник этот вопрос, мне казалось, что эта сумма слишком недостаточна для Князя Кавалергарда Орбел.; теперь же я радуюсь моей ошибке, совершенно успокоенный, и тво(и)м завереніем, и моим довереніем к Георгію в том, что он в своих расходах будет строго расчетлив и внимателен. Собственно же противу Кавалерг: Полка, лучшаго из Гвард: Полков, конечно, я немог ничего сказать, кроме похвалы.

Молодость моя прошла в бедности, и знаю, как тяжесть неумолимой ея силы сгибает шею молодого человека. Часто я выступал в поход, неимея и трех руб.; и, конечно, я страдал, но терпел; и Бог свидетелем, что во мне нерождалось чувство зависти к богатым. Терпел, уповая на милость Всевишняго; Однакож многіе из моих хороших товарищей погибли навсегда от недостатка силы характера.

Конечно, Георгій богаче меня, — и это немного еще значит, — но, всётаки далеко небогатый он человек; поэтому я желалбы, чтоб он был проникнут этою мыслию о своем состояніи, не ужасался недостаточностью. Тогда он nebude в нужде, nebude в зависимости ни от кого. Зависимость — очень горькое положеніе, всегда порождающее рабскія чувства. Небудет в зависимости, потому что, тогда последует он мудрому обычаю Англич:, которые никогда не израсходуют всего своего дохода, какбы ничтожен небыл в количестве, неоставив в запасе чтонибудь, хотьбы самую безделицу. Вот этот запас и доставляет, современем, человеку желанную независимость. Независимость — великое дело в жизни: она спасает человека от многих черных дел. Так, каждый, в своей сфере, может быть независим, издерживая только то, что имеет и при том оставляя чтонибудь в запасе, который на языке финансистов известен под именем запаснаго капитала,³ без котораго самый богатейшій Банк вскоре окажется несостоятельным; у военных запас называется резервом,⁴ без котораго идти в сраженіе, по меньшей мере, безразсудно; у Интендантовже это названіе заменилось Магазином.⁵ И еслибы наша фамилія последовала указанію этой немудреной мудрости, она не погиблабы так глупо. Вот, что я желалбы передать Георгію для руководства с тем, чтоб он помнил, в теченіи своей жизни; это весьма простое средство быть всегда при деньгах, и следоват:^{но} быть всегда независимым, что и, по самой алгебре, выходит весьма верно: деньги равны независимости.

Георгія надо лечить серьёзно, чтобы болезнь не сделалась хроническою. Не следуетли даже ехать ему Заграницу? В прочем, я всётаки незнаю, чем он болен?

Мирскіе возвратились в добром здоровьи; я даже нахожу, что они помолодели; однакож Дмитрій выезжает Заграницу лечиться. Но, вот удивленіе, Иван Мухр:, а главное, и его жена, выезжают Заграницу!!! Конечно, с ними и Лиза с мужем.

Нынешнее лето проведу я в Цавкисе, разставаясь, с большим сожалением, с чудным климатом Табахмели. А нечего делать, дом едва, едва держиться.

15го Мая Их Высо^{ва} выехали: Она с детьми прямо в боржом, а Великий Князь кругом на Александреполь тудаже на лето.

В настоящее время здесь собраны все начальники, в руках которых находится Судьба Кавказа: Леван Меликов, Бар: Сакен, Нико Чавч:, Кармалин, Лорис Меликов, Рославлев, Старосельский и Властов.

Старшая дочь бедной Нины Наталія 9^и лет, а младшая, Анастасія 7^и. Последняя только теперь начинает говорить, и неудивительно: от Леонида нельзя было ожидать лучшего наследства.

Бар: Николай назначается Членом Государ: Совета и более невозвратиться в край. Я уважал его за твердый ум и благородство души; Любил Маку⁶ за ея юность и светлую сердечность. Бог знает, увижули их?

Цалую тебя и Георгія, да защитит вас Господь Бог.

Едва окончил сегодня, т: е: 19го Мая, это письмо, которое передается нашему общему другу Алек: Оникову, отправляющемуся в Петерб.: —

პარპარე გაბრატიონ-ორბელიანისადმი №69 (858)

16 მაისი 1875 წ. პეტერბურღს.

ჩემო მეგობარო ვარვარა! გკოცნი 4 მაისის წერილისთვის, რომელიც მესამე დღეს მივიღე. მაღლობა უფაღს! ორ თვეში ერთი წერილი მოულოდნელიცაა და მანუგეშებელიც. მაგრამ უნდა გამოგიტყდე, რომ ამ წერილის გარეშეც მქონდა საიმედო ცნობები შენს

ასავალ-დასავალზედ და გიორგის ავადმყოფობაზედ. მაგრამ ამაზე ახლა არა.

ჩემს ბოლო წერილებში, რამდენადაც მახსოვს, მე, შენს დასკვნებში დარწმუნებული, დადებითად გპასუხობდი, გამოგზავდი რა სრულ თანხმობას გიორგის შესვლაზედ კავალერგარდში, მხოლოდ ერთი პირობით ჩემი მხრიდან, რომელიც ძალაში რჩება ახლაც:

თუკი ⁵საკმარისია მისთვის, ღმერთმა ხელი მოუმართოს, შევიდეს

კავალერგ.^შ, ეს თანხა შევსებული იქნება შენი ¹—ით, ჩემი ²—ით

და თავად გიორგის ²—ით. ეს აზრი მქონდა მაშინაც, მაქვს ახლაც

და გულით ვულოვაც მას გზას ახალი ცხოვრებისაკენ, ახალი სარბიელისაკენ. მართალია, თავიდან, როცა საკითხი წამოიჭრა, მე მეჩვენებოდა, რომ ეს თანხა ძალზე ცოტა იყო კავალერგარდელი კნიაზი ორბელ:^{თვის} ან კი, სრულიად დამშვიდებულს, მიხარია, რომ ვცდებოდი, რომ შენი რწმენითაც და გიორგისადმი ჩემი ნდობითაც ის ძალზედ მომჭირნე და ყურადღებიანი იქნება თავის ხარჯებში. ხოლო კავალერგ: პოლკზე, როგორც გვარდ: პოლკებიდამ საუკეთესოზე, სანინააღმდეგოს ვერაფერს ვიტყვი, გარდა საქებარისა.

ჩემმა სიჭაბუკემ სიღუხჩირეში განვლო და ვუნცი, მისი ულმობელი ძალა როგორ უგრეხს კისერს ჭაბუკსა. ხშირად გავსულვარ ლაშქრობაში, სამი რუბ: რომ არ მქონია, და, რა თქმა უნდა, განვიცდიდი, მაგრამ ვითმენდი; და ღმერთია მოწამე, რომ ჩემში არ გაჩენილა შური მდიდრებისადმი. ვითმენდი უფლის წყალობის იმედად. თუმცა კი ბევრი ჩემი კარგი ამხანაგი სამუდამოდ დაიღუპა ხასიათის სიმტკიცის უქონლობითა.

რა თქმა უნდა, გიორგი ჩემზე მდიდარია, — და ეს რალაცას კიდევ ნიშნავს, — მაგრამ, მაინც, სულ არ ეთქმის მას მდიდარი კაცი; ამიტომ ვისურვებდი, რომ მას გამგდარი ჰქონდეს ეს ჰაზრი, მის მდგომარეობას რომ ეხება, თავზარი არ დასცეს უქონლობამა. მაშინ არ იქნება ის გაჭირვებული, არ იქნება დამოკიდებული არავისზე. დამოკიდებულად ყოფნა ძალზე მწარე ხვედრია, მუდამ მონურ გრძნობებს რომ ჰბადებს. არც იქნება დამოკიდებული, თუკი ის გაჰყვება ბრძნულ წესს ანგლ:^{ბისას}, რომლებიც, რაც არ უნდა მცირედი ჰქონდეთ, არასოდეს, არასოდეს დახარჯავენ მთელ თავის შემოსავალს იმგვარად, რომ მარაგში არ დაიტოვონ თუნდაც სულ მცირედი. აი, სწორედ ეს მარაგია, სასურველ დამოუკიდებლობას

რომ მისცემს ადამიანს დროთა განმავლობაში. დამოუკიდებლობა – დიდებული რამეა ცხოვრებაში: ის იფარავს კაცს მრავალ ბნელ საქმეთაგან. ასე, თავის გარემოში ყველას ძალუძს იყოს დამოუკიდებელი, ხარჯოს მხოლოდ იმდენი, რამდენიც გააჩნია და, ამასთანავე, გადადოს რამე მარაგად, რაც ფინანსისტების ენაზედ ცნობილია სარეზერვო კაპიტალის სახელით, რომლის გარეშეც თვით უმდიდრესი ბანკიც კი მალევე გაკოტრდება; სამხედროებთან მარაგს ეწოდება რეზერვი, ურომლისოდაც საბრძოლველად გასვლა, სულ ცოტა, უგუურებაა; ინტენდანტებთან კი ეს სახელი შეიცვალა მაღაზიითა. და ჩვენი გვარი ამ მარტივ სიბრძნეს რომ მიჰყოლოდა, არ გადაშენდებოდა აგრე სულელურადა. აი, რისი გადაცემა მსურდა გიორგისთვის სახელმძღვანელოდ – იმისათვის, რათა ახსოვდეს მთელი თავისი სიცოცხლის განმავლობაში; ეს ერთობ უბრალო გზაა, რათა მუდამ იქონიო ფული, და აქედან გამომდ^{ნა} იყო მუდამ დამოუკიდებელი, რაც, თვით ალგებრის მიხედვით, გამოდის ერთობ სწორი: ფული უდრის დამოუკიდებლობას.

გიორგის სჭირდება სერიოზული მკურნალობა, რათა ავადმყოფობა ქრონიკულად არ ექცეს. ეგებ საზღვარგარეთ წასვლაც კი იყოს მისთვის საჭირო? თუმცა მე მაინც არ ვუნყი, რა სჭირს მას?

მირსკები ჯანსაღად დაბრუნდნენ; გაახალგაზრდავებულებიც კი მეჩვენებიან; თუმცა კი დიმიტრი სამკურნალოდ მიემგზავრება საზღვარგარეთ, მაგრამ, აი, საკვირველება, ივანე მუხრ.: ხოლო, რაც მთავარია, მისი მეუღლეც მიემგზავრებიან საზღვარგარეთა!!! აბა, რა, მათთან ერთად, ლიზაც მეუღლითურთ.

ამ ზაფხულს წავიკისში გავატარებ, დიდი მწუხარებით დავემშვიდობები ტაბახმელას საუცხოო ჰავას. სხვა გზა არ არის, სახლი ძლივსლა დგას ფეხზედ.

15 მაისს მათი უდიდ^{ნა} გაემგზავრნენ: ის, ბავშვებთან ერთად, – პირდაპირ ბორჯომს, ხოლო დიდი კნიაზი – იქითკენვე საზაფხულოდ ალექსანდროპოლზე შემოვლითა.

ამჟამად აქ შეიკრიბა ყველა უფროსი, ვის ხელთაც არის კავკასიის ბედი: ლევან მელიქოვი, ბარ: საკენი, ნიკო ჭავჭავ, კარმალინი, ლორის მელიქოვი, როსლავლიოვი, სტაროსელსკი და ვლასტოვი.

საბრალო ნინოს უფროსი ქალიშვილი, ნატალია, 9 წლისაა, ხოლო უმცროსი, ანასტასია – 7^{ნა}. ეს უკანასკნელი ახლავს იწყებს ლაპარაკს და გასაკვირი არცაა: ლეონიდისგან არც იყო მოსალოდნელი უკეთესი შთამომავლობა.

ბარ: ნიკოლაი ინიშნება სახელმწ: საბჭოს წევრად და უკვე აღარ დაბრუნდება მხარეში. მე პატივსა ვცემდი მას საღი გონებისა და კეთილშობილი გულისათვის; მიყვარდა მაკა მისი სიჭაბუკისა და წრფელი გულითადობისთვის. ღმერთმა უწყის, ვიხილავ კი მათ?

გოცნით შენ და გიორგის, გფარავდეთ უფალი ღმერთი.

ძლივს დავასრულე დღეს, ანუ 19 მაისს, ეს წერილი, რომელიც გადაეცემა ჩვენს საერთო მეგობარს, ალექ: ონიკოვს, პეტერბ:^ა რომ მოემგზავრება.

პლატონ პავლოვისადმი №1 (859)

Платону Петровичу Павлову.¹

Имею честь возвратить, с моею благодарностью, Записку, в которой излагается мое мнение, относительно введения общеобязательной военной повинности на Кавказе.

2го Июня 1875.²

Тифлис.³

პლატონ პავლოვისადმი №1 (859)

პლატონ პეტროვიჩ პავლოვს.

მაქვს პატივი, მაღლიერებით დაგიბრუნოთ ბარათი, რომელშიც გადმოცემულია ჩემი მოსაზრება კავკასიაში სავალდებულო სამხედრო სამსახურის შემოღების შესახებ.

2^ა ივნისს 1875.

თბილისით.

ანასტასია ორბელიან-ოკლოპიოსადმი №2 (860)

ჩემო საყუარელო ტასიკო! გწერ, ამ ნიშნით, რომ აქაური სიცხე ავიდა 27 გრადი, და მე ჯერ ისევ აქა ვარ, და სოფიოც ჯერ ისევ აქა იქ ლოტობოს, და ძალუა მაკრინაც ამბობს „არა შეილო, არა, ჯერ რა დროს სიცხეა?“¹ და ჩუწნცა გვჯერა და ვიმაგრებთ გულსა და ვინმენდთ ოფლსა, საღამომდის შემწყვდეულნი დაბნელებულს ოთახში! ერთი არავინ გამოჩნდა, რომ გვითხრას „უბრალოდ რათ იტანჯებით?“ მაგრამ, ხომ მოგეხსენება, ასეა ეს წყეული ქალაქი: მითომ საქმეები გუაქუს, მითომ რაღასაც ვაკეთებთ. აი, შენის ქმრისა არ იყოს: სუამს ესენდუკის წყალსა და დადის, დადის; Иван Дмитриевич, стойте, нет, нет, я немогу, я воду пью!* ამასაც ეს წყალი საქმედ გაუჩენია; და სუყველანი ვეძებთ მიზეზებს, რომ როგორმე დავრჩეთ ქალაქში კიდევ ორიოდ დღეს.

მოგხსენდებოდა, აიყარნენ აპაჩინიანნი, მირსკიანნი, შვილის შვილისშვილებით, ძიძებით, გამდლებით, კრუხებით და გადასახლდენ ბორჯომს, და სამმა ვალონმა² რკინის გზაზე ძლივს ასწიეს და წაიღეს ესოდენი ხალხი, რომელთა წივილ-კივილით აივსო ბორჯომის ხეობა. იმ დროსვე ვნახე, რკინის გზით მიმავალი, მაიკო,³ კნენა ამილახვრისა, გულ-ჩამკუდარი ქალაქისაგან მოშორებითა. მეც შევჰსძახე, მაიკო, პოტაშჩილიო, პოტაშჩილიო, ვაი ამ სოფლიდამ გამოკლებულსა და დაკარგულსა!! მეტის სიმწარით გაეცინა საბრალოსა.

ზაქარია ჭაფჭა: სახლობით წავიდა პიატიგორსკსა; ირაკლიანნი და ასტაფიევი, ჩუწნსავით ჯერ ემზადებიან და ისევ აქ არიან.

(„)მტკურის პირს, ჩარხთან, თავის ლაზათებითა,⁴

სუფრა გაშლით, დამხუდნენ იქ დარდიმანდნი.“

დღიმ: ონიკოვის დარდები.⁵

ამისწინად შევიყარენით სულ ყმანილკაცები, მე, ჩილაევი, გიორგი მუხრანსკი, შახავსკოი, მირსკი, ლევან, ისაკ, ჯორჯაძე, სულთან-გირეი, სოსიკო, ალაღაროვი, სტაროსელსკი, და ნავედით სალამოზე ორთაჭალას და მტკურის პირზე ჩავსხედით ზურნით, ქიანურ-თარით, და ლაზათიანის მომღერლითა, და იყო ჰაერი მშვენიერი, ღამე მთვარიანი. ამ დროს, სად იყო, სად არ იყო, წამოვიდა ერთი ნავი დასტითა, და სწორედ ჩუჴნ პირდაპირ შუამტკუარზე დადგა. – მოთავემ დაიძახა, წმინდა სანთლები აანთეთ! და აენტო ნავის გარეშე წმინდა სანთლები ჩირაღდნად! დაიძახა, გაშალეთ სუფრა! და გაიშალა სუფრა. მოართვეს მოთავეს თეფში ოთხის სტაქნებით, და დალია ოთხივე დიდის მოხდენით; მერე თითონ აავსო ოთხივე და ჩაურიგა რიგზე ყველას ოთხოთხი და ამით გაჩაღდა ლხინი, ჩუჴნი აქედამ, იმათი – შუამტკურიდამ. – გამოჩნდა, რომ ნავის ადმირალი იყო კუნძუას⁶ ძმა, ყასაბი.. – შუა ლხინში რომ შევიდნენ, დაიძახა ადმირალმა – ასე დავარქვით მოთავეს – ახლა მწუადი მოვიდეს! ამ სიტყუაზე, ერთი ნავიდამ გადმოვიდა მალაუსა, ჯერ ჩაილუპა და მერე მძოვარით ამოვიდა, მოუსვა ვეება მკლავები და გამოვიდა ტიტველა⁷ მიკიტნის დუქანთან, საიდამაც ცხელ-ცხელი შამფურები ჰუტნალაღით გაიტანა ნავში, და შეიქნა ახალი ჩამორიგება ოთხოთხის სტაქნებისა ერთად. ჩუჴნის საზანდრების სიმღერაზე ისინი ძალიან იხრაკებოდნენ და ხშირად იძახოდნენ „ერთი კიდევ გეთაყვა!“⁸ ჯანუმ, გოზუმ!“ დიდის სიამოვნებით უყურებდა შახავსკოი იმათ დარბაისლობით შექცევას. – პირველს საათზე ჩუჴნ აქედამ ავიყარენით, და იქიდანაც იმათი ნავი ნელნელა ცურვით წავიდა ზევით ხიდისაკენ.

იყო ორჯელ ქართული თეატრი; ერთხელ დიახ კარგად ითამაშეს გადმოთარგმნილი მოლიერის სკაპენ,⁹ და მეორედკი დიახ ცუდად, ყვარყვარე,¹⁰ ქართულის ისტორიიდან.

სალამ-სალამოდ დავდივართ ხან ლეტნის თეატრის კონცერტში, ხან კრუჟოკში, და ზოგჯერ მონპლეზირსა; ამის გარდა ლევანისას ვჰკოზირობთ იარალაშსა და ასე ვატარებთ დროსა. მახლაზ, ჩუჴნი ამჟამად სიცოცხლე არის ღამით.

მოვიდა დიმიტრი ორბელიანი და გუშინ ვიყავით ერთად სადილად ირაკლისას, რომელიცა ეხლა არის ძალიან მოხედ-
ვით.

მოვიდა ვილაცა კნეინა ღოლიცინა ლამაზის ქალითა, სა-
ქართველოს სანახავად.

ამ თვის ოცამდის მეც ავალ წავიკის; მეტს ველარ მო-
ვითმენ, თორემ არ წავიდოდი.

შენი შვილები ჩამიკოცნე კარგად, ლაზათიანად.

Расцелуй мою Тетушку Сашу и Запрети носить черное
платье. Поцелуй За меня Ваню и да Благословит всех вас Гос-
подь Бог! **

შენი მარადის გრიგოლ ორბელიანი

13 Июня 1875

Тифлис¹¹

К: Дмитрий выезжает За Границу лечиться. ***

შენი ქმარი დღეს აბანოში ბძანდებოდა.

[! გვერდის ზედა ნაწილში უკუღმა ავტორის მინაწერია:]

ვანოს უთხარ, რომ თავის ამბავი მომწეროს დაწვრი-
ლებით.

* ივან დიმიტრიევიჩი, მოიცადეთ. არა, არა, არ შემოძლიან, წყალს
ვსვამ.

** ჩამიკოცნე ჩემი ძალუა საშა და აუკრძალე შავი კაბის ტარება.
ჩემ მაგივრად აკოცე ვანოს და უფალმა ღმერთმა დაგლოცოთ ყვე-
ლა!

*** თ: დიმიტრი მიემგზარვება საზღვრგარეთ სამკურნალოდ.

პარპარა გაბრატიონ-ოგბალიანისაძი №70 (861)

26го Июня 1875 г: Тифлис.¹

Что стобою, моя матушка, мой друг Варвара? Последнее твое письмо удивляет меня, ясно выказывая какое-то тревожное состояніе твоего духа. И чего я там не нашел: и глубокое сожаленіе о том, что по изменившимся обстоятельствам, приходится тебе изменить прежній свой План, относительно определенія Георгія вместо Кавалерг: Полка в Лейб Гусⁱⁱⁱ; и прежде дать тебе займы² деньги; и намѣки на какіе-то воображаемыя недостатки, будь-тобы подмеченныя мною в Георгіе и пр: и пр:.

Господь с тобою! Впервых,³ я не вижу особенной беды, если измененіе твоего Плана доставит Георгію некоторую выгоду по службе, и такіе Планы изменяются по совершенно неожиданному обстоятельству! Притом Команд: ЛейбГу: Полка Мейндорф, человек умный, с добрым сердцем, ктому же хорошо нам знакомый; надеюсь, не без удовольствія, пріймет он в полк Георгія, которому, в то же время, будет и лучшим наставником, что весьма важно для всякаго вначале вступленія на Службу. К чему же тут сожаленіе о Плане?

Второе,⁴ могу тебя уверить и притом успокоить твое, не кстатъ, взволнованное чувство материнской любви, что я искренно люблю Георгія, как за благородство его характера, так и за горячее стремленіе приготовить себя Наукою, чтоб, впоследствии, стать в числе образованных деятелей на пользу Государст: и обществен: службе. Да и Георгій не подавал мне повода думать о нем иначе; и я не постигаю этой напраслины которую насильно навязываешь мне. Во многих моих письмах ты увидишь одну и ту же мысль, которую выражаю и теперь, а именно: чрезвычайно трудно жить молодому небогатому человеку в кругу богатых товарищей, в столице, полной обольщеній. Следует ли из этого заключить, что я нахожу какіе-то воображаемые не-

достатки в Георгіа? Напротив, я всегда был убежден, что он вполне достоин твоих неусыпных попеченій к его воспитанію и образованію.

Но что всего непонятнее для меня, так это твоя просьба, чтоб я дал тебе деньги взаймы!!!⁵ Как ты думаешь об этом, моя матушка, хороша просьба? Я же думаю, что ты несомненно еще узнала меня, несомненно еще убедилась, что я – нечужой Георгію. Я необижаюсь, потому что обидеть меня трудно. Этого мало, обещаешь возвратить мне деньги чрез 6 лет!!! Матушка, что всё это значит? Да, наконец, убеждали, что я – Юпитер бессмертный? Ну, допустим даже, что я проживу еще 6 лет; к чему же, мне тогда деньги?

Очевидно, это письмо написано тобою под влияніем сильной душевной скорби, причину которой нетрудно объяснить: Георгій болен; да будет проклят Петерб.: климат! Ради Бога, бросай всё, и Кавалергар:, и ЛейбГус:, и, без потери времени, лети в Ванны, или куда укажут венскіе Доктора. Ты пишешь, у Георгія лихорадка, боль в груди, опухоль в печени. Что же еще остается из организма неповрежденным? Прежде всего возстанови его здоровье, и ежели непомогут воды, бросай всё, приезжай сюда, родной климат всё исправит. Счастье человека живет и вне военной службе. Будь только тверда духом, уповая на всевышняго.

[...] т: р:, да пред этим отправил 300; остальные дошло потом; до того же времени обойдись какнибудь.³ Это слово в Россіи имеет великое значеніе. Посылая, я надеюсь, ты удержишь слово и возвратишь долг чрез 6 лет непременно мне живому,⁴ иначе, если прекратится моя жизнь, – теперь же объявляю, – я подам Мировому Судье жалобу натебя, нарушительнице контрак: условія.

Здесь идут непрерывные дожди; температура, поднявшаяся до 27 гр:, опустилась на 14 гр: – Жители Боржома и Коджора, отуманенные,⁵ начинают топить печи. Я еще в Тифлисе.

Леван уехал сегодня в Шуру с тремя сыновьями, которые окончили курс в Гимназии, и в Августе он привезет в Петерб.: на экзамены в Университет. Славные мальчишки, очень нравственные и с хорошими способностями.

Цалую тебя и Георгия и да защитит вас Господь Бог!

ბარბარე ბაბრატიონ-ორბელიანისადმი №70 (861)

26^ლ ივნისს 1875 წ: თბილისი.

რა გჭირს, ჩემო დედილო, ჩემო მეგობარო ვარვარა? შენი ბოლო წერილი მაოცებს, რადგან მასში ნათლად ჩანს შეშფოთებული მდგომარეობა შენი სულისა. და რა არ ამოვიკითხე მასში: ღრმა სინანული იმაზე, რომ ვითარების შეცვლა გაიძულებს, უარი თქვა შენს ადრინდელ გეგმაზე გიორგის საკითხთან დაკავშირებით, რომ კავალერგარ: პოლკის ნაცვლად ის შესულიყო ლეიბგუსს; და შენი თხოვნა, რომ გასესხო ფული; გადაკრული სიტყვები რალაც ნაკლზე, რომელიც თითქოსდა მე შევნიშნე გიორგიში. და ა. შ. და ა. შ.

ღმერთი იყოს შენთან! ჯერ ერთი, მე ვერ ვხედავ ვერავითარ უბედურებას იმაში, თუკი შენი გეგმის შეცვლა გიორგის მოუტანს გარკვეულ სარგებელს სამსახურში და ასეთი გეგმები იცვლება სრულიად მოულოდნელი გარემოებების გამო! ამასთანავე, ლეიბგუსს-ის პოლკის მეთ: მეინდორფი გონიერი და გულკეთილი ადამიანია, თანაც, ჩვენთვის ახლო ნაცნობი; ვიმედოვნებ, რომ სიამოვნებით მიიღებს პოლკში გიორგის და, ამავე დროს, მისთვის კარგი დამრიგებელიც იქნება, რაც ძალიან მნიშვნელოვანია ყველასთვის, ვინც პირველად იწყებს სამსახურს. და რალა სადარდებელია გეგმის შეცვლა?

მეორე: შემიძლია დაგარწმუნო და, ამავე დროს, დავამშვიდო დედობრივი სიყვარულით უმიზეზოდ აფორიაქებული შენი გული, რომ მე გულწრფელად მიყვარს გიორგი როგორც მისი კეთილშობილი ხასიათის, ისე მეცნიერული განათლებისკენ მხურვალე მისწრაფების გამო, რათა მომავალში ჩადგეს სახელმწ: და საზოგად: სამსახურის სასარგებლოდ მოღვაწე განათლებულ ადამიანთა რიგებში. და გიორგის არც მოუცია მიზეზი, რომ მასზე სხვანაირად მეფიქრა; მე ვერ ვხვდები ამ ცილისწამების აზრს, რომელსაც ნაძალადევად მახვევ

თავს. ბევრ ჩემს წერილში შენ დაინახავ ერთსა და იმავე აზრს, რომელსაც ახლაც გამოვთქვამ, კერძოდ: ღარიბი ახალგაზრდა კაცისთვის ძალიან ძნელია მდიდარ ამხანაგთა წრეში ცხოვრება ცდუნებებით სავსე დედაქალაქში. აქედან უნდა დავასკვნათ, რომ რაღაც წარმოსახვით ნაკლს ვხედავ გიორგიში? პირიქით, ყოველთვის დარწმუნებული ვიყავი, რომ ის სავსებით იმსახურებს შენ მიერ გაწეულ თავდადებულ ზრუნვას მის აღზრდასა და განათლებაზე.

მაგრამ ჩემთვის ყველაზე მეტად გაუგებარია შენი თხოვნა, რომ ფული გასესხო!!! რას ფიქრობ ამაზე, ჩემო დედილო, ეს რა თხოვნაა? მე კი ვფიქრობ, რომ შენ ჯერ კიდევ ვერ გამიცანი, ბოლომდე ვერ დარწმუნდი, რომ მე უცხო არა ვარ გიორგისთვის. არ მწყინს იმიტომ, რომ ჩემი წყენინება ძნელია. ეს ცოტაა. მპირდები, რომ ფულს 6 წელიწადში დამიბრუნებ!!! დედილო, რას ნიშნავს ეს ყველაფერი? დაბოლოს, დარწმუნებული ხარ, რომ მე უკვდავი იუპიტერი ვარ? კარგი, დავუშვათ, რომ 6 წელიწადს კიდევ ვიცოცხლებ. რაღად მინდა მაშინ ფული?

აღბათ, ეს წერილი შენი დიდი სულიერი მღელვარების დროს არის დანერილი, რისი მიზეზის გამოცნობაც ძნელი არ არის: გიორგი ავად არის, ღმერთმა დაწყევლოს პეტერბ: კლიმატი! ღვთის გულისათვის, მოეშვი ყველაფერს, კავალერგარდასაც და ლეიბგუხარსაც და დროის დაუკარგავად გაფრინდი აბაზანებზე, ანდა, სადაც ვენების ექიმები გირჩევენ. მწერ, რომ გიორგის აქვს ციებ-ცხელება, ტკივილი მკერდში, ღვიძლში სიმსივნე, რაღა რჩება ორგანიზმში დაუზიანებელი? უპირველეს ყოვლისა, ალუდგინე ჯანმრთელობა და, თუ წყლები არ უშველის, მიატოვე ყველაფერი, აქ ჩამოდი, მშობლიური კლიმატი ყველაფერს გამოასწორობს. ადამიანის ბედნიერება სამხედრო სამსახურის გარეშეც არსებობს. შენ ოღონდ მედგრად იყავი სულით და მიენდე უზენაესს.

[...] ათ. რ. მაგის წინ გამოგიგზავნე 300; დანარჩენს მერე გამოგიგზავნი; მანამდე კი როგორმე იოლად გადი. ამ სიტყვას რუსეთში დიდი მნიშვნელობა აქვს. გიგზავნი რა, იმედი მაქვს, შეასრულებ შენს სიტყვას და 6 წლის შემდეგ დამიბრუნებ ვალს, აუცილებლად ცოცხალს, მაგრამ თუ ჩემი სიცოცხლე შეწყდება, – ახლავე ვაცხადებ, რომ მომრიგებელ მოსამართლესთან გიჩივლებ, როგორც კონტრ: პირობების დამრღვევს.

აქ გადაუღებლად წვიმს, ტემპერატურა, რომელიც 27 გრ:-მდე უწევდა, 14 გრ:-მდე დაეცა. – ბორჯომისა და კოჯორის მცხოვ-

რებლები, გონებაარეულები, ღუმლების დანთებას იწყებენ. მე ისევ თბილისში ვარ.

ლევანი დღეს შურაში წავიდა თავის სამ ვაჟიშვილთან ერთად, რომლებმაც დაასრულეს გიმნაზიის კურსი, და აგვისტოში მათ წაიყვანს პეტერბ: უნივერსიტეტში გამოცდებისთვის. კარგი ბიჭები არიან, ძალიან ზნეობრივები და ნიჭიერები.

გკოცნით შენ და გიორგის და გფარავდეთ უფალი ღმერთი!

ოლღა პადენელ-რომანოვისადმი №2 (862)

В Боржом

Ея Императорскому Высочеству Государыне
Великой Княгине Ольге Феодоровне.

С Чувством Глубочайшаго уваженія, поздравляя ваше Высоч.^{во} с тезаименитством, молю Бога, да низпошлет Он Свое благословленіе на Вас и ваше Августейшее Семейство.

Печален дух мой, что старость лишает меня силы и счастья, лично выразить Вам чувство моей чистейшей преданности.

1875 Июля 11 дня Тифлис.

ოლღა პადენელ-რომანოვისადმი №2 (862)

ბორჯომს

მის საიმპერატორო უდიდებულესობას, ხელმწიფას,
დიდ კნიაგინია ოლღა თეოდოროვნას.

ღრმა პატივისცემის გრძნობით ვულოცავ თქვენს უდიდებ:ს^ს სახელობის დღეს და შევთხოვ ღმერთს, მოგმადლოთ თავისი ღოცვა-კურთხევა თქვენ და თქვენს უავგუსტეს ოჯახს.

ვწუხვარ, რომ სიბერე არ მაძლევს ძალას და ბედნიერებას, პირადად გამოგიხატოთ ჩემი ჭეშმარიტი ერთგულების გრძნობა.

1875 ივლისის 11 თბილისით.

ოლღა გაღენაღ-რომანოვისადმი №3 (863)

Ея император: Высоч:^{by} Госуд: В^{ой} Княгине
Ольге Феодоровне.

Глубоко радуюсь, поздравляя ваше Высоч:^{bo} с днем рождения Ея Высочества Великой Княжны Анастасии Михайловны, разцветающей розы на радость Августейших родителей.

[1875 წლის 11 ივლისი]

ოლღა გაღენაღ-რომანოვისადმი №3 (863)

მის საიმპერატო: უდიდებულ:^{აბ}, ხელმწიფ: დიდ კნიაგინიას
ოლღა თეოდოროვნას.

დიდად ვხარობ, გილოცავთ რა მისი უდიდებ:^{აბ}, უავგუსტესი მშობლების სასიხარულოდ გაფურჩქნილი ვარდის, ანასტასია მიხაილოვნას, დაბადების დღეს.

[1875 წლის 11 ივლისი]

ქეთევან ალაქსი-მესხიშვილ-ორბელიანისადმი¹

№130 (864)

ჩემო ძალუავ ქეთევან! აი ახლა ქალაქშიაც სრულებით აგრილდა: წვიმაც მოვიდა, მთვარეც ენკენისთვისა დაიბადა, აგვისტოც ხომ ანგარიშში არ ჩავარდება, და რალა საჭიროა სოფლის წმინდად გაპენტილი ჰაერი; ამასთანა ბალ-ბალ ჩასეირნება მაგაზენებისაკენ, ზოგიერთებისა გვერდზე შლიაპის დახურვა, მართლად დიდს სიამოვნებას აძლევს, თუ ცოტა ნაზის კოჭლობითაც ქოლგაზე დაბჯენით, მილახლახებს, – მეტად მოსახდენიც არის.

ჩუჴნ აქ წავკისში ვგდივართ თვლემაში, და თუ ხანდახან ვინმე მოწყალებას მოიღებს² და ამოდის აქ ქალაქიდან, მაშინკი დილიდამ საღამომდის ვკოზირობთ, და საღამოთი მისუსტებულნი, მე აქვე მივიძინებ მეცხრე საათზე, და სტუმრები ისევ თბილისისაკენ მორბიან ძალისა და ღონის მისაღებულად.

ნეტავი თქუჴნ, რომ არ მოშორდით ქალაქსა და აღსრულდა გულითადი სურვილი თქუჴნი; ნეტავი თქუჴნ, რომ ხართ მაგ უზომოს სიხარულში და არა ჰგრძნობთ არცა სიცხესა, არცა მტვერსა! და ანუ რა არის სიცხე, მტვერი, ოფლი და მის სუნი, თუკი გულს უხარიან? მართალია, ბედნიერებისათჳს ბევრს რასმეს მოითმენს კაცი.

დიდად მადლობელნი უნდა იყუნეთ აპოლონისა; ეგ რომ არ დაჭრილ იყო, ხომ მოაკლდებოდით ეგოდენს სიხარულსა ქალაქში ყოფნით? ტასო ამბობს, („ნეტავი³ მეორე ტყვიაც მოხვედროდაო, უფრო აღარსად გავიდოდით ქალაქიდანაო.“ ასე მიამბო ისაკმა გუშინ, ესეიგი ფერისცვალობას.

მაინც და მაინც, როგორ არის აპოლონი? როგორც მესმის, კიდეც მორჩენილა; მაშ როგორი დაჭრილობაა.

ყაფლან სიყუარულით მომიკითხეთ, ეგრეთვე ძალუა მაკრინე და მაიკო.

თქუჴნი მარადის ერთგული თ⁴ გრიგოლ ორბელიანი

7^ლ აგვისტოს 1875.

წავკისით.⁴

მომირთმევია სამი თუმანი.

ეს წიგნი გუშინ ვერ გამოგზავნე, დამავიწყდა. საღამოზე თქვენი წიგნიც მომივიდა, და ვარინკას ტელეგრამაც, გიორგის მოსვლია აფიცრობა.

8^ლ აგვისტოს.⁵

[კონვერტის წინა მხარეს წერია:]

ღთით⁶

ეს წიგნი მიერთოს მდაბლად,
კნეინას ქეთევანს დიმიტრის ასულს,
ორბელიანისას,⁷

მთაში, ბარში, ბათუმში, ახალციხეს, პარიჟ-ვენაში⁸

ანუ

სადაცა იმყოფებოდეს.⁹

ქეთევან ალექსი-მესხიშვილ-ორბელიანისადმი

№131 (865)

ჩემო ძალუავ ქეთევან! შენგან გამოგზავნილი ნესვი მომივიდა, მაგრამ არ ვარგოდა; მომივიდა საზამთრო, ისიც ნეს-
ვ(ზე)¹ უარესი იყო. ეს არაფერი: ნესვი რა არის, საზამთრო
რა არის? სიტყუა არის ხსოვნა, რომ მომიგონე მე, ობოლი,
ოხერ-ტიალი, ცოლი არა, შვილი, არა, უდაბურს წავკისში გა-
დავარდნილი, გადაყრუებული! აბა, სიტყუა ეს არის,
ვჴგრძნობ და გმადლობ გულით, სულით. –

დღეს იყუნენ ჩემთან სადილად გიორგი მუხრანსკი, გულკევიჩი, ჯორჯაძე, შერვაშიძე, დოხტორ მრეველოვი; ძალიან დიდი წვიმა იყო და კარგათაც აცვიდა, მაგრამ მაინც კიდეე ვზაფხულობთ და გულს ვიმაგრებთ.

ყაფლან, თქვენ თითონ, ჩემ მაგიერ მოიკითხეთ, ეგრეთვე ტასოცა და აპოლონცა. – აპოლონ დიდი მხდალი ყოფილა: ზარბაზნის ტყვია რომ მოხვედროდა, რაღას იქმოდა; ეტყობა, რომ ტასოს ბიძაშვილი ყოფილა.

თქვენი მარადის ერთგული
თ² გრიგოლი

15^ლ აგვის: 1875.
წავკისით.³

პრიგოლ გაბრატიონ-გრუზინსკისადმი №1 (866)

11^ნ Сент: 1875. В Москву

Светл. Князю Григорію Ильичу Грузинскому.¹

Порученіе ваше я исполнил в тотже день, тем с большею готовностью, что самое дело было достойно вашего высокого происхождения, и по великодушію, и по христіанской любви к ближнему. Я искренно радуюсь, видя в вас, по возвышенным чувствам – достойнаго сына глубокоуважаемых ваших родителей. Бог видит нетолько дела добрыя, честныя, но и намереніе. Жизнь коротка – спешите делать добро.

Присланныя вами 500 р.² переданы по принадлежности Левану Сардж(в)еладзе³ и расписка его при этом прилагается.

Письмо ваше живо напомнило мне давно ушедшіе года, и моей жизни, и вашей тогда еще разцветавшейся юности. Теперь,

я уже состарелся, хорошо ознакомившись совсеми прелестями старческой жизни: зрѣніе слабеет, зубы растерялись, ноги не слушаются, память изменяет, словом, мало по малу разрушаюсь, приближаясь к концу Земной жизни, но, без болезни, уповая на Милость Создателя, прощающаго грехи и заблужденія безумных лет молодости.

Тифлис растет, цветет, ежегодно украшается новыми великолепными зданіями; только наш дом, как дом стараго истаго Консерватора, остается в томже виде, не изменяясь. Теже, знакомыя вам, комнаты, тотже балкон, на котором бедная Вера³ любила, в лунныя ночи, сидеть и слушать дальные звуки Зурны, или Саламури,⁴ а Лиза,⁵ веселая, умная, безпечно распевала своим звонким голосом. Да, я их любил искренно за их чистоту Сердечную. Для меня дорог, по воспоминаніям, этот старый, незватный дом, в котором жили и умерли мои родители, мои братья, и, признаюсь, для меня былобы невыносимо его обновленіе.

В Тифлисе – Опера, Кружок, Тифл: Собраніе, Англ: Клуб, и здешная молодежь весело проводит время. Железная дорога дошла до Владикавказа, а с другой стороны от Поти до Тифлиса, и есть надежда, что в скором времени протянется до Баку, и таким образом, чрез два, три года, Черное и Каспійское моря свяжутся железною дорогою. Боржом и Коджори превратились в небольшіе летныя, красивые города. Так, Грузія безостановочно идет вперед, развиваясь, и матеріально, и умственно.

Недавно я получил письмо от Варинки из Виши; куда она пріехала лечить ЛейбГусара Георгія тамошними водами. В Тифлис пріехал ЛейбКазак Сумбатов, сын Кетоши,⁶ очень симпатичный молодой человек. Так, появляется уже новое, юное поколеніе, – будущіе преобразователи и защитники Края.

Ираклій Грузинскій полтора года болен, и Доктора немогут залечить открывшуюся у него в боку рану. Изумительны его могучая, физическая сила и терпеніе, с которым он переносит

эту болезнь. Его семейство вполне достойно того великаго уваженія, которое оказывается ему здешним населеніем.

Вел: Кн: Наместник выехал с Август: своим семейством в Крым.

Недавно сканчалась здесь известная красавица своего времени, блестевшая замечательным умом, Кн:^а Варвара Кобулова.⁷ Она, первая, решилась отвергнуть кошеби⁸ и надеть башмаки! Старая Грузія, в своем негодованіи, долго шумела противу ея за этот неслыханный Либерализм, страшно разрушавшій основы нравственности. Теперь же, увы, в Тифлисе женское Грузинс: Платье – большая редкость. Так, в міре всё подвержено Закону превращенія, измененія.

Я так рад случаю говорить с вами, что не замечаю скучную длину этого письма. Но, вспомните, с тех пор, как мы растались, прошли более 20 лет: простительно заговориться.

Будьте здоровы, а счастье придет самособой; забывайте искренно вам преданнаго. – –

Что вы так крепко заселились в белокаменной Москве? Разве не знаете, что жить можно только в Грузіи, стране Богом благословенной, и красотою природы, и живительным воздухом, и богатством производительной Земли. Возвращайтесь в страну отцов ваших и останетесь мне благодарны за Совет.

ბრიგოლ გაბრატიონ-გრუზინსკისადმი №1 (866)

11^ა სექტ: 1875. მოსკოვს

უწმინდ: კნიაზს გრიგოლ ილიჩ გრუზინსკის.

თქვენი დავალება აღვასრულე იმავე დღეს მით უფრო დიდის მზადყოფნით, რომ თავად საქმე შეეფერებოდა თქვენს კეთილმო-

ბილ წარმომავლობას – სულგრძელობითაც და მოყვასისადმი ქრისტიანული სიყვარულითაც. გულწრფელად ვხარობ, ოდეს გხედავთ თქვენ, აღსაესეს ამალღებული გრძნობებით – ღირსეულ ძეს ღრმად პატივცემული თქვენი მშობლებისას. ღმერთი ხედავს არა მხოლოდ კეთილ, პატიოსან საქმეებს, არამედ ზრახვასაც. სიცოცხლე ხანმოკლეა – იჩქარეთ სიკეთის ქმნა.

თქვენი გამოგზავნილი 500 რ: დანიშნულებისამებრ გადაეცა ლევან სარჯ(ვ)ელაძეს და მისი ხელწერილიც მაქვს.

თქვენმა წერილმა ცხადად გამახსენა დიდი ხნის გარდასული წლები ჩემი ცხოვრებისაც და თქვენი მაშინდელი ჯერ კიდევ მჩქეფარე სიჭაბუკისაც. დავბერდი უკვე, კარგად გავეცან სიბერის ყველა მშვენიერებას: მხედველობა მიქვეითდება, კბილები დამცვივდა, ფეხები არ მემორჩილება, მეხსიერება მღალატობს, მოკლედ, ნელ-ნელა ვიშლები და მიწიერი სიცოცხლის დასასრულს ვუახლოვდები, მაგრამ ავადმყოფობის გარეშე, უფლის ნყალობის იმედად, სიჭაბუკისდროინდელი უგუნური წლების ცოდვებსა და შეცდომებს რომ გვპატიობს.

თბილისი იზრდება, ყვავის, ყოველ წელს იმკობა ახალი, დიდებული ნაგებობებით; მხოლოდ ჩვენი სახლი, ვითარცა სახლი ჭეშმარიტი მოხუცი კონსერვატორისა, რჩება იმგვარივე, არ იცვლება. იგივე თქვენთვის ნაცნობი ოთახები, იგივე აივანი, რომელზედაც საბრალო ვერას უყვარდა მთვარიან ღამეებში ჯდომა და ყურისგდება ზურნის შორეული ხმისთვის ან სალამურისთვის, ლიზა კი, მხიარული, ჭკვიანი, უდარდელად მღეროდა თავისი წკრიალა ხმითა. დიახ, მე ისინი გულწრფელად მიყვარდნენ მათი გულის სინძინდის გამო. ჩემთვის, ჩემს მოგონებებში, ძვირფასია ეს ძველი, აუნაზღაურებელი სახლი, რომელშიაც იცხოვრეს და გარდაიცვალნენ ჩემი მშობლები, ძმები და, გამოგიტყდებით, ჩემთვის აუტანელი იქნებოდა მისი განახლება.

თბილისში გვაქვს ოპერა, წრე, თბილ: შეკრება, ანგლ: კლუბი და აქაურ ახალგაზრდობას მხიარულად გაჰყავს დრო. რკინიგზა მივიდა ვლადიკავკაზამდინ, მეორე მხრიდამ კი – ფოთიდან თბილისამდინ, და არის იმედი, რომ მალე ბაქომდინაც მიაღწევს და, ამგვარად, ორი-სამი წლის შემდეგ შავი და კასპიის ზღვები შეერთდებიან რკინიგზითა. ბორჯომი და კოჯორი გარდაიქცნენ მომცრო, საზაფხულო ღამაზ ქალაქებად. ასე, საქართველო შეუჩერებლად მიდის წინ, ვითარდება მატერიალურადაც, გონებრივადაც.

ახლანას ვარინკას წერილი მივიღე ვიშიდამ, სადაც ის ჩავიდა, რათა იქაური წყლებით უმკურნალოს ლეიბგუსარ გიორგისა. თბილისს ჩამოვიდა ლეიბკაზაკი სუმბათოვი, ქეთოშას ვაჟი, ძალზედ სიმპათიური ახალგაზრდა კაცი. ასე, ჩნდება ახალი, ჭაბუკი თაობა – ამ მხარის მომავალი გარდამქმნელი და დამცველი.

ირაკლი გრუზინსკი, წელიწადნახევარია, ავადაა და ექიმებს არ ძალუძთ მოუშუშონ გვერდში გახსნილი ჭრილობა. გამოგნებელია მისი ფიზიკური სიძლიერე და მოთმინება, რითაც მას გადააქვს ეს ავადმყოფობა. მისი ოჯახი სრულად იმსახურებს იმ დიდ პატივისცემას, რომელსაც მის მიმართ გამოხატავს აქაური მოსახლეობა.

დიდი კნ: მეფისნაცვალი აგვ:-დან ოჯახითურთ გაემგზავრა ყირიმს.

ამასწინათ აქ გარდაიცვალა თავისი დროის ცნობილი ლამაზმანი, შესანიშნავი გონებით რომ ბრწყინავდა – კნ:^{აა} ვარვარა ქობულოვა. მან პირველმა გადაწყვიტა, უარი ეთქვა ქოშებზედ და ჩაეცვა ბაშმაკები! ძველი საქართველო, აღშფოთებული, დიდხანს ხმაურობდა მისი ამ გაუგონარი ლიბერალიზმის გამო, მორალური საფუძვლების საშინელი ნგრევა რომ გამოიწვია. ან კი, ვაგლახ, დიდი იშვიათობაღაა თბილისში ქალის ქართ: კაბა. ასე, სამყაროში ყოველივე ემორჩილება გარდაქმნის, ცვლილების კანონსა.

მე ისე მახარებს თქვენთან საუბრის შესაძლებლობა, რომ ვერც ვამჩნევ, მოსაწყენად გრძელი რომ გამომდის ეს წერილი. მაგრამ გაიხსენეთ, მას შემდეგ, რაც მე და თქვენ დავმორდით, განვლო 20 წელიწადზე მეტმა: გვეპატიება სიტყვის გაგრძელება.

იყავით ჯანმრთელი, ბედნიერება კი თავისით მოვა; ნუ დაივიწყებთ გულწრფელად თქვენს ერთგულს. – –

რატომ დამკვიდრდით ასე საფუძვლიანად თეთრი ქვით ნაგებ მოსკოვში? განა არ უწყით, რომ ცხოვრება შეიძლება მხოლოდ საქართველოში, ღვთით ნაკურთხ ქვეყანაში, ბუნების სილამაზეც რომ ნაბოძები აქვს, მაცოცხლებელი ჰაერიც და ნაყოფით მდიდარი მიწებიცა. დაბრუნდით თქვენს მამაპაპეულ მხარეში და მადლობელი დამრჩებით ამ რჩევისათვის.

სოფიო პრისტავ-ორბელიანისადმი №6 (867)

15^ა სექტემბერი: 1875. თბილისი¹

ჩემო საყუარელო დაო-რძალო სოფიო! სიხარულით გილოცავ მშვიდობით მოსვლასა ქართლ-საქრისტიანოში; მაგრამ უფრო მაშინ ვიქნები ბედნიერი, როცა ივანესაც აქ ვიხილავ გულ-მოსვენებით დაბინაებულსა. განა ვინღა ვართ ამ ქუჩყანაში, რომ ჩუწნცა ვიყუნეთ ასე განშორებულნი და ანუ როდემდის? – მეტადრე, ამ შემთხუწვაში, მე ვარ სიბერის დროს შესაბრალისი მარტო მყოფობით ჩუწნს დაობლებულს, დაყრუებულს ქუჩაში. იმედი მქონდა, რომ ქალაქზე გამოივლიდი და გნახავდი, და აბა, ახლა რა ვჭენა, როგორ გნახო? მე ტანტალი აღარ შემიძლიან, და აღარცალა სხუა რამე!... ფეხები აღარ მომდევენ, კბილები სადღაც დამეფანტნენ, თვალებიც კარგად ველარ ჰხედუწნ, ერთის სიტყვით, ნელნელა მიმოკლდება გზა სიცოცხლისა, და ჰააა, სადაც არის, დაბოლოვდებაცა, ამინ. და აი, ამ შემთხუწვაში, რა ითქმის: „იყო კაცი და სახელი მისი, ... რათ გინდა რომ ვჰსთქუა? – და ჰსცხოვრებდა იგი ქუჩყანაზე ესრეთ: ჰსჭამდა, ჰ....ვდა, ეძინა, და ამყოფით განატარა სამოცი წელი. მერე, ერთხელ კიდევ ჭამისა და ისა ... შემდეგ, როცა ჩუწულებრივ დაიძინა,...“² მიიძინა საუკუნოდ. და წაასვენეს იგი გოდებითა და გალობითა ვერაზე,³ და ჩაფლეს მიწაში ღრმად, და ამით დასრულდა სიცოცხლეცა და სახსენებელიცა მისი ქუჩყანაზე!“ ნუთუ მართლად ეს არის სიცოცხლე კაცისა? – მაგრამ ჰსჯობს, ამგუარს უადგილოს ფიქრსა თავი დავანებოთ.

მოვიდა საშა მელიქ..⁴ თავის ლამაზის ქალითა, დედა ბედნიერი შვილებითა; დიდად მიამა ხილვა მისი; არ შეცუულია არცა გულითა, არცა სახითა.

მოგხსენდებოდათ, რომ გარდაიცუალა ბარბარე კნეი: ქობულოვისა, ოდესმე მშვენიერი, და მარადის გონიერი, და სავსე ზრდილობითა. ეს იყო პირუტლი, რლშანცა⁵ უარჰყო

ქოშები⁶ და ჩაიცუა ბაშმაკები.⁷ მაშინ, ძველმა საქართველომ შეჰქენა ხმა-მაღლივ ღალადისი ყვედრებისა ესრეთის შერყევისათვის ზნეობისა! და ეხლაკი იშვიათად იპოვებდა საქართველოში ქართული ტანისამოსი ქალისა, თუ კაცისა. ჰეი საწყალო, გზა-დაკარგულო საქართველოვ, დაბრმავებით მეტად ჩაფლულო უგუნურების სიღრმეში! ასე გაშინჯეთ, ჩემის იაკინტეს ქალი ერთხელ მეუბნებოდა „მე კარტული არ ვიცი!“⁸ და საბრალოსა დიდ ქებად ეგონა უცოდინარობა თავის ენისა.

გუშინ ერთბაშად აცივდა დიდად; საგურამოს მთები დაითოვლა. გაგონილა ამისთანა არეული წელიწადი? აგვისტომდის იწვიმა, და ახლა თოვლია.

გაჩნდა ოპერა; ჰოო, არც ავია, არც საქები, მაგრამ მიდის და მიდის ხალხი; მომღერლებთაგან მე უფრო მომწონს კონტრალტო ტიოცი, მეტადრე ციგანკას როლში, და ბარიტონი კარნინი;¹⁰ სხუანიკი, ფუჭ. –

ვანო,¹¹ დიდად გამხმარი, დიდად დამჭკნარი ავათმყოფობით, მოვიდა აქ თავის ცოლითა, მაგრამ აქეი მოიხედა კარგად; საშინელი ტკივილები აღარ მოსდის, და ახლა ვერ შეგვიტყვია, ვინ მოარჩინა, – თუ მორჩა, – დოხტორმა, რლმა¹² ჩაუშვა ფეხში ქინაქინა, თუ ვილამაც, აქაურმა კაცმა, რლწა¹³ ყოველ-დღე უზელს ტანსა ბალახებისაგან გამოხდილის ზეთითა, და ასმევს თითო რუმკას იმავეს ბალახების წვენსა? და გუაქუს ამაზე დიდი ბაასი და ჩხავილი. – ირაკლიმაც დაითხოვა მინკევიჩი და მიანდო თავისთავი თურმანიძესა, და ვნახოთ, აზია ჰსჯობიაა ევროპასა?

შენი საკუთარი ისაკ ჩუჭულებრივ შორიდამ გეხარხარება. ნეტავი შენს ბედსა! არა, ამას რათ უხარიან შენი მოსვლა?

–

ჩემი გიორგი – ლეიბგუსარი – იმყოფება, ავათმყოფობისგამო, ვიშში¹⁴ თავის დედიტა, და იქიდან, თუ არ დაუგვიანდათ, წავლენ ზღუაში საბანებლად. იშვიათი ვინმე გადურჩება წყეულს პეტერბურლის ჰაერსა, რომ არ შეიქნეს მისგან დაშხამული.

ჩემს საყუარელს დას ეკატერინას სულით, გულით, ჩავკოცნი, ეგრეთუშ შენს ძმას და დებსა. ივანეს ამბავი მომწერე დანვრილებით, დანვრილებით. – ყაფლან კარგათ არის, მეტადრე როცა მარტო არის თავის ქეიფზე.

საწყალი კატო ივანოვისა ძალიან ავათ არის, რაკ.¹⁵

ლთი¹⁶ იყოს თქუჴნი მფარველი, და ნუ დამივინყებ მარადის ერთგულსა...

უეჭველია¹⁷ ქართველს დაურქმევია ამ ქალაქისათჴს სახელად ვიშ.¹⁸ განკურნებულსა იქაურის წყალისაგან განსვენებაში უთქუამს, ვიშ!¹⁹ და ჭრანცუზებესკი თავის ენად მიაჩნიათ.

ალექსანდრე კარცოვისადმი №1 (868)

Генер: Адьют: Александрѹ Петровичѹ Карцовѹ.¹ – в Харьков
9го Ноя. 1875.

Убедительнейше прошу вас вооружиться терпением и снисходительно выслушать бедственную историю злополучной личности, которая наднях должна была прибыть в Харьков в арестантском поезде, как преступница.

Жил некогда в Персіи Джафаркули Хан, наследственный владетель Хойскаго Ханства, который, ввремя осады Эривани К^м Циціановым, передался Россіи совсем своим Ханством; но, как осада была безуспешна, Циціанов отступил, то Хан, боясь мести Шаха, вынужден был выселиться в Грузію с семейством. Импер: Алекс: I^{го}, ценя его преданность, пожаловал ему наследственно Нухинское Ханство, где он и окончил свою жизнь, а сын его Исмайл Хан, с которым я был очень дружен, сделался Ханом; но вскоре и этот умер внезапно, оставив малолетнюю дочь, თუბებეგმა,² которая впоследствии вышла замуж за очень богатаго человека, Ширхана, внука Карабахскаго Хана. И вот

эта самая женщина, родная тетка которой была первою женою Фетали Шаха Персидскаго, теперь, в ручных Кандалах, отправляется с сыном в Ссылку чрез Харьков в Томск, а сын ее остается в вашем городе.

Преступленіе же ея, за которое она наказывается, следующее: Елисаветоп: Уезд: Началь: Григоров, получил сведеніе, что в доме ея скрылась шайка разбойников, – так ему донесли, – поспешил собрать стражу, жителей и окружить дом Хана, который в то время находился в отсутствіи. Григоров, когда входил в дом, был убит выстрелом из ружья. Когда же подросла рота Солдат, разбойники сдались; жители же бросились в дом и ограбили его, в полном смысле слова, дочиста.³ Разбойники пред Судом сознались, что они узнав об отсутствіи Хана, напали на дом с целью ограбить, а в случае и убить детей зато, что прежде Хан убил двух из этой шайки. Но, намереніе их не исполнилось, так как вскоре они сами были окружены жителями и Солдатами. Это подтвер(ж)дено и показаніями Ханши и народною молвою.

Говоря это, я не имею в виду, ни оправдывать несчастную женщину, ни осуждать решеніе Суда, да это было бы и позд(н)о, и бесполезно. Я только хочу сказать, что ежели, в самом деле, Ханеній дом был пристанищем разбойников, то, по моему мненію, нужно было наказать Хана, а не его жену с сыном, о которой я обращаюсь просьбою к вашему Христиански-человеколюбивому Сердцу, оказать чрез посредство Губернатора, из жалости единственное утешеніе, оставшееся ей в міре: неразлучайте мать от сына, не лишайте их последней отрады жить вместе в Тюремном Заточеніи.⁴ По действительно-болезненному ея состоянію, она не выдержит дорогу в Томск; Закон же, в таких случаях, весьма милостивее к злополучным преступникам.

Я забыл сказать, что летом разбойники убили и самого Хана в Тифлисе. Так, уничтожилась фамилія, знаменитая, и по происхожденію, и побогатству. О превратность судьбы!

Екатерина Николаевна, я люблю вас искренно, уважаю глубоко в душе; Это чувство неразлучно со мною. Но этого мало для меня, мне хотелосьбы разцеловать вас миллион раз! Вот жадность.

Алекс: Петрович, нужноли сказать о моей преданности, о моем искреннем уважении квам, как человеку, и как деятелю на пользу Государственной Службы? Будьте здоровы, здоровы и забывайте далеко живущаго отвас За горами, вашего покорнаго Слугу.

ალექსანდრე კარცოვისადმი №1 (868)

გენერ: ადიუტ: ალექსანდრე პეტროვიჩ კარცოვს. – ხარკოვს.
9^ბ ნოემ. 1875.

უმორჩილესად გთხოვთ, მოთმინებით აღიჭურვოთ და შეწყნარებით მოისმინოთ მძიმე ისტორია ბედკრული პიროვნებისა, რომელიც ამ დღეებში უნდა ჩამოსულიყო ხარკოვში პატიმრის მატარებლით, როგორც დამნაშავე.

ოდესღაც სპარსეთში ცხოვრობდა ჯაფარყული ხანი, ხოის სახანოს მემკვიდრეობით მფლობელი, რომელიც კ^ჰ ციციანოვის მიერ ერევნის ალყაში მოქცევის დროს მთელი თავისი სახანოთი რუსეთს ჩაჰბარდა, მაგრამ ალყის წარუმატებლობის გამო ციციანოვმა უკან დაიხია. მაშინ ხანი, შაჰის მხრიდან შურისგების შიშით, იძულებული გახდა, საქართველოში გადმოსახლებულიყო ოჯახით. იმპერატორმა ალექს: I^მ, ერთგულებისათვის მას სამემკვიდრეოდ ნუხის სახანო აჩუქა, სადაც ალესრულა, მისი ვაჟი კი – ისმაილ ხანი, რომელთანაც ძალიან ვმეგობრობდი, გახდა ხანი; მაგრამ მალე ისიც გარდაიცვალა მოულოდნელად და დარჩა მცირეწლოვანი გოგონა თუბეგემა, რომელიც შემდეგ გათხოვდა ძალიან მდიდარ კაცზე, შირხანზე, ყარაბახის ხანის შვილიშვილზე. და, აი, სწორედ ეს ქალი, რომლის ალალი დეიდა სპარსეთის შაჰის, ფეტალის, პირველი ცოლი იყო, ხელბორკილდადებული ვაჟიშვილთან ერთად მიჰყავთ გადასახ-

ლებაში – ხარკოვის გავლით ტომსკში, ვაჟი კი რჩება თქვენს ქალაქში.

მისი დანაშაული კი, რომლისთვისაც ისჯება, შემდეგია: მაზრ: უფრ: გრიგოროვმა მიიღო შეტყობინება, რომ მის სახლში იმალებოდნენ ყაჩაღები, – ასე მოახსენეს მას, – ამიტომ მან სასწრაფოდ შეკრიბა მცველები, მცხოვრებლები და ალყა შემოარტყა ხანის სახლს, რომელიც იმ დროს სახლში არ იყო. გრიგოროვი სახლში შესვლისას მოკლულ იქნა თოფით. ჯარისკაცების ასეული რომ მივიდა, ყაჩაღები გაიქცნენ, მცხოვრებლები კი შევარდნენ სახლში და, ამ სიტყვის სრული მნიშვნელობით, პირნმინდად გაძარცვეს. ყაჩაღებმა სასამართლოს წინაშე აღიარეს, რომ გაიგეს რა ხანის სახლში არყოფნის შესახებ, თავს დაესხნენ სახლს გასაძარცვად და, თუ შესაძლებელი იქნებოდა, ბავშვებიც უნდა მოეკლათ იმის გამო, რომ ხანს ადრე მოკლული ჰყავდა მათი ჯგუფის ორი წევრი. მაგრამ განზრახვა ვერ აისრულეს, რადგან თვითონ აღმოჩნდნენ გარშემორტყმულნი მცხოვრებლებითა და ჯარისკაცებით. ეს ჩვენება დადასტურებულია ხანის მეუღლის მიერ და ხალხში არსებული მითქმამოთქმით.

ამას რომ ვამბობ, არ განვიზრახავ არც იმ უბედური ქალის გამართლებას, არც სასამართლოს გადაწყვეტილების განსჯას, ეს იქნებოდა დაგვიანებული და უშედეგო. მარტო იმის თქმა მინდა, რომ, თუკი ხანის სახლი ნამდვილად იყო ყაჩაღების თავშესაფარი, მაშინ, ჩემი აზრით, უნდა დაესაჯათ ხანი და არა მისი მეუღლე ვაჟთან ერთად, რომლის გამოც თხოვნით მივმართავ თქვენს ქრისტიანულად კაცთმოყვარე გულს, რომ, გუბერნატორის შემწეობით, სიბრალულის გამო, მისცეთ მას ერთადერთი ნუგეში, რომელიც დარჩა ამქვეყნად: ნუ დააშორებთ დედას თავის შვილს, ნუ წაართმევთ მათ უკანასკნელ სიხარულს, ერთად იცხოვრონ საპატიმროში. ნამდვილად ავადმყოფური მდგომარეობის გამო იგი ვერ გაუძლებს ტომსკამდე მგზავრობას; ასეთ შემთხვევაში კანონი საკმაოდ შემწყნარებლურია ბედკრული პატიმრებისადმი.

დამავინყდა მეთქვა, რომ ზაფხულში ყაჩაღებმა თვით ხანიც მოკლეს თბილისში. ასე განადგურდა გვარი, ცნობილი როგორც წარმომავლობით, ასევე სიმდიდრით. ო, ბედის უკუღმართობაე!

ეკატერინა ნიკოლაევნა, მე თქვენ გულწრფელად მიყვარხართ, პატივს გცემთ სულის სიღრმეში. ეს გრძნობა განუყრელია

ჩემგან. მაგრამ ეს ცოტაა ჩემთვის, მე ვისურვებდი თქვენს კოცნას მილიონჯერ! აი, სიხარბე.

ალექს: პეტროვიჩ, ნუთუ საჭიროა მოგახსენოთ ჩემი თქვენდამი ერთგულების, გულწრფელი პატივისცემის შესახებ, როგორც ადამიანისადმი, ისე სახელმწიფო მოღვაწისადმი? იყავით ჯანმრთელად, ჯანმრთელად და ნუ დაივიწყებთ თქვენგან შორს, მთებს გადაღმა, მცხოვრებ თქვენს მორჩილ მსახურს.

მიხეილ ასტაფიევისადმი №1 (869)

10го Нояб: 1875.¹

Михайлу Ивановичу Астафьеву.²

Убедительнейше прошу вас прочесть, без нахмурения бровей, мою покорную просьбу, назначить Чиновника Шароева на одну из открывшихся вакансій в вашем Управлении.

Рекомендуя вам его, как человека одаренного прекрасными умственными способностями и высокою нравственностью, я убежден, что он, усердием и честным исполнением служебной обязанности, скоро обратит на себя ваше Милостивое внимание.

На эту просьбу решился еще и потому, что грустно видеть молодых людей с университетским образованием, заброшенных в полном забвении. А его знаю я лично, по служению его в Совете Наместника Кавказского, и верю, что вы, современем, будете мне благодарны за эту об нем рекомендацию, ежели в назначении его вы не встретите особенно важных затруднений.

Сискренным уважением и совершенною преданностью имею честь быть...

მიხეილ ასტაფიევისადმი №1 (869)

10^ა ნომბ: 1875.

მიხეილ ივანოვიჩ ასტაფიევს.

დაბეჯითებით გთხოვთ, ჩემი უმორჩილესი თხოვნა წაიკითხოთ ნარბების შეჭმუხვნის გარეშე და ჩინოვნიკი შაროვეი დანიშნოთ ერთ-ერთ ვაკანსიაზე თქვენს მმართველობაში.

თქვენ წინაშე მას რეკომენდაციას ვუწევ, როგორც შესანიშნავი გონებრივი შესაძლებლობებითა და მაღალი ზნეობრივი თვისებებით დაჯილდოებულ ადამიანს და დარწმუნებული ვარ, რომ იგი სამსახურებრივი მოვალეობის ბეჯითად და პატიოსნად შესრულებით მაღე მიიპყრობს თქვენს მოწყალე ყურადღებას.

ამ თხოვნით მომართვა იმანაც გადამანწყვეტინა, რომ გული მტკივა, როცა უნივერსიტეტის განათლებამიღებულ ახალგაზრდებს ვხედავ უყურადღებოდ მიგდებულებს. მე მას პირადად ვიცნობ კავკასიის მეფისნაცვლის საბჭოში მუშაობის დროიდან და მჯერა, რომ დროთა განმავლობაში მაღლობას მეტყვეით ამ რეკომენდაციისთვის, თუ მისი დანიშვნისას მნიშვნელოვან სიძნელეებს არ შეხვდებით.

გულწრფელი პატივისცემითა და სრული ერთგულებით პატივი მაქვს, ვიყო....

ეკატერინე კუშჩინა-კარცოვისადმი №3 (870)

1^ო Дек: 1875. Екатерине Николаевне Карцовой, в Харьков¹

Неожиданно пораженный горестным известіем окончині моего друга, Александра Петровича, я не нахожу слов для полного выражения моей глубокой, сердечной скорби. Ваше Сердце поймет всю глубину моей печали, зная мою искреннюю привязанность к нему, котораго любил за честность, за правдивость, заче-

ловечность, котораго уважал за светлый ум и чистейшую преданность к Царю и Отечеству.

В сію минуту я возвратился из Дворцовой церкви, где вприсутствіи Его Высочества, Генералитета и Множества уважавших Покойнаго, была отслужена Панихида попом.

Уважаемая Екатерина Николаевна, обратимся и мы смольбою к благоути Всевышняго, да ниспошлет Он утешеніе вам и покровительство вашим детям. Нелишайте меня вашей дружбы.

ეკატერინე ზუზუჩინა-კარცოვისადმი №3 (870)

1^ა დეკ: 1875. ეკატერინა ნიკოლაევნა კარცოვას, ხარკოვს

ჩემი მეგობრის, ალექსანდრე პეტროვიჩის, გარდაცვალების შესახებ სამწუხარო ამბის გაგებით მოულოდნელად გაოცებული, სიტყვებს ვერ ვპოულობ ჩემი ღრმა, გულითადი მწუხარების გამოსახატავად. თქვენი გული გაიგებს ჩემი მწუხარების მთელ სიღრმეს, იცის რა, როგორი გულწრფელი სიახლოვე მაკავშირებდა მასთან. მე ის მიყვარდა მისი პატიოსნების, ალაღმართლობისათვის, პატივს ვცემდი ნათელი გონებისა და მეფისა და სამშობლოსადმი უანგარო ერთგულებისათვის.

ამ წუთში დავბრუნდი სასახლის ეკლესიიდან, სადაც მისი უმაღლესობის, გენერალიტეტისა და განსვენებულის უამრავი პატივისცემლის თანდასწრებით მღვდელმა პანაშვიდი გადაიხადა.

პატივცემულო ეკატერინა ნიკოლაევნა, მოდით, ჩვენც ღოცვით შევთხოვოთ უზენაესს გულმონყალება, რომ მან მოგანიჭოთ ნუგეში და თქვენს შვილებს – მფარველობა. ნუ მომაკლებთ თქვენს მეგობრობას.

ვლადიმერ კარპოვიჩისადმი №1 (871)

В Ахалцых, 2го Дек: 1875. Владим: Валеріановичу Карповичу.¹

Простите моим старческим недугам, помешавшим мне досихпор отвечать на ваше обязательное письмо от 3го Нояб:, в котором Ахалцыхское Благотвор: Общ:, в своем лестном ко мне вниманіи, почтило меня предложением принять в этом обществе звание члена – Покровителя.

Вполне оценивая честь, оказанную мне этим предложением, я покорнейше прошу вас, Милост: Госуд:, выразить мою истинную признательность обществу с душевным пожеланием ему полного преуспения в достиженіи истинно-христианской, высоконравственной цели.

Васже, М: Г: прошу принять уверение в моем искреннем уваженіи и преданности итд...

ვლადიმერ კარპოვიჩისადმი №1 (871)

ახალციხეში. 2^ბ დეკ: 1875.

ვლადიმ: ვალერიანოვიჩ კარპოვიჩს.

მიუტევეთ ჩემს ბებრულ უძღურებას, რის გამოც აქამდე ვერ გიპასუხეთ 3 ნოემბრით დათარიღებულ თქვენს თავაზიან წერილზე, რომლითაც ახალციხის საქველმოქ: საზ: სასიამოვნო ყურადღება გამოიჩინა ჩემ მიმართ და პატივი დამდო, მიმელო ამ საზოგადოების წევრი-მფარველის წოდება.

სავსებით ვაფასებ რა ამ შემოთავაზებით ჩემდამი გამოხატულ პატივს, უმორჩილესად გთხოვთ, მოწყალ: ხელმწ:, საზოგადოებას გადასცეთ ჩემი გულწრფელი მადლიერება ჭე-

შმარიტად ქრისტიანული, მაღალზნეობრივი მიზნის მიღწევის საქმეში სრული წარმატების გულითადი სურვილით.

თქვენ კი, მოწე: ხელმწი, გთხოვთ ირწმუნოთ ჩემი თქვენდამი ჭეშმარიტი პატივისცემა და ერთგულება და ა. შ.

თეოდორ ვოლფრაიმისადმი №1 (872)

2го Декаб: 1875. Федору Хрістіановичу Вольфраму.¹

Неимея чести быть свами коротко знакомым, тем неменее, я позволю себе смелость просить вас выслушать благосклонно мою покорнейшую просьбу.

В вашем управленіи открылась вакансія надолжность столоначальника. Дозволяю себе рекомендовать вам наэто место Коллеж: Ассесора Шароева, котораго прежняя служба в Совете Намест: Кавказскаго отличалась честностью, усердіем, знаніем и тою скромностью, которая всегда придавала блеск его прекрасным умственным способностям.

Рекомендуя его вам, я убежден, что он своим похвальным служеніем вскоре обратит насебя ваше милостиво-справедливое вниманіе и, современем, и мне скажете слово благодарности за рекомендацію вам дастойнаго Чиновника. [итд]

თეოდორ პოლზრამისადმი №1 (872)

2^ა დეკემბ: 1875. თეოდორ ქრისტიანოვიჩ ვოლფრამს.

მართალია, არ მაქვს პატივი თქვენთან ახლო ნაცნობობისა, მაგრამ მაინც გავკადნიერდები, რომ გთხოვოთ, კეთილგანწყობით მოისმინოთ ჩემი უმორჩილესი თხოვნა.

თქვენს სამმართველოში გაიხსნა ვაკანსია საქმისმწარმოებლის თანამდებობაზე. თავს უფლებას ვაძლევ და თქვენ წინაშე ამ ადგილზე რეკომენდაციას ვუწევ კოლეჟ: ასესორს, შაროვეს, რომელიც კავკასიის მეფისნაც: საბჭოში მუშაობისას გამოირჩეოდა პატიოსნებით, სიბეჯითით, ცოდნითა და ისეთი თავმდაბლობით, რომელიც ყოველთვის შუქს ჰფენდა მის შესანიშნავ გონებრივ თვისებებს.

ვუწევ რა მას რეკომენდაციას თქვენ წინაშე, დარწმუნებული ვარ, რომ თავისი სანაქებო მუშაობით ის მალე მიიქცევს თქვენს მონყალე, სამართლიან ყურადღებას და რამდენიმე ხნის შემდეგ მადლიერების სიტყვებს მეტყვით ღირსეული ჩინოვნიკის რეკომენდაციისთვის.

1876

მიხეილ ჯომარდიძისადმი №1 (873)

12 Февр: 1876. Михайлу Григ: Джомарди(д)зе.¹

В Александр: Пехот: Полку служит Подпор: Долуханов, Офицер весьма хорошо подготовленный и усердный, в судьбе котораго, по прежним моим отношеніям к его родным, – я принимаю живое участіе. Полк его расположен в Кутайсе, где Долуханов, с первых же дней прибытія Полка в этот город, нажил себе Абхазскую Лихорадку, известную своею злокачественною неотвязчивостью, и он изнемогает страданіями, но оставить службу, победности, неможет. Для спасенія его жизни, с которою неразрывна и участь его семейства, я убедительнейше прошу вас, если только не встретите особенно важных затрудненіи, – дозволит ему перейти на службу в Шушинскую Команду, где родной климат могбы возстановить его здоровье.

Этим милостивым вниманіем вашим к его положенію, вы спасёте жизнь весьма достойнаго молодаго человека и вместе стем пріобретете для Службы полезнаго офицера.

მიხეილ ჯომარდიძისადმი №1 (873)

12 თებერ: 1876. მიხეილ გრიგ: ჯომარდიძეს.

ალექსანდრ: ქვეით პოლკში მსახურობს პოდპორ: დოლუხანოვი, საკმაოდ კარგად მომზადებული და დაუზარელი ოფიცერი, რომლის ბედითაც მნიშვნელოვნად ვარ დაინტერესებული, გამომდინარე მის ახლობლებთან ჩემი ადრინდელი ურთიერთობებიდან. მისი პოლკი იმყოფება ქუთაისში, სადაც დოლუხანოვს პოლკის ამ ქალაქში ჩასვლის პირველივე დღეებიდან შეხვდა აფხაზური ციებ-ცხელება,

ცნობილი ძნელად განსაკუთრებული დაავადების სახელით, და იგი იტანჯება ამით, მაგრამ სამსახურის მიტოვება არ შეუძლია უსახსრობის გამო. მისი სიცოცხლის გადასარჩენად, რომელთანაც უშუალოდ დაკავშირებულია მისი ოჯახის ბედი, უმორჩილესად გთხოვთ, რომ, თუ მნიშვნელოვანი დაბრკოლებები არ იქნება, მისცეთ მას შუშის რაზმში გადასვლის უფლება, სადაც მშობლიური კლიმატი დაეხმარება ჯანმრთელობის აღდგენაში.

მისი მდგომარეობის მიმართ ამ მოწყალე ყურადღების გამოჩენით თქვენ გადაარჩენთ ნამდვილად ღირსეული ახალგაზრდა კაცის სიცოცხლეს და, ამასთანავე, შეიძენთ სამსახურისთვის ძალზე სასარგებლო ოფიცერს.

ბარბარე გაბრატიონ-ორბელიანისადმი №71 (874)

17 Марта 1876. Тифлис¹

За письмо твое от 3 Марта цалую тебя в голову, мой друг варвара, цалую твои руки, цалую твоего и моего Георгія, и молю Бога, да неоставит Он вас без своей помощи навсяком месте, ввсякое время.

Чувствую, вижу, знаю и, потому грущу, что ты, в средствах к жизни, должна быть очень и очень стеснена там, где вокруг тебя издерживаются десятками тысячи; что ты во всем, даже необходимом, должна себе отказывать, чтобы дать Георгію некоторую возможность жить с приличіем вокруг своих богатых товарищей. Положеніе ваше наводит на мою душу тяжелую грусть, которую, даже при желаніи, немогу отогнать от себя. Но, я предвидел это еще в прошлом году, когда я ворчал на вас, возставая противу службы Георгія в Кавалергар: и вообще в Гвард: Кавалер:.. и предлагая Преобр: или Семен: Полк. Конечно, теперь уже позд(н)о говорить об этом, и в настоящее время вопрос состоит в том, чтоб найти средство, могущее сколько нибудь

улучшить ваше положеніе. – Прошу выслушать совниманіем мое предложеніе и отвечать откровенно.

Если ты не забыла наши прежнія условія, относительно назначенія денежных средств, необходимых для ежегоднаго содержанія Георгія, – были следующие:

Ты давала 1000 р.; я – 2000 р: и Георгій сам имеет 2000 р: итого 5/т: р:

Ты находила эту Сумму достаточною для Георгія, а здесь многіе знатоки, даже черещур достаточною; но, Я неверил, ни твоим расчетам, ни здешним увереніям. Поэтому, теперь к прежним моим 2/т:, я прибавляю еще 1000 р:, – более не в состояніи дать, неприбегая к займам, к которым я имею неодолимое отвращеніе. Но, ежели и эта цифра не поможет вам, нечего делать, скрепя сердце, расходуйте из капитала Георгія ежегодно еще 500 р: – Конечно, очень нежелательно уменьшеніе капитала; но, лучше потерять в теченіи четырех лет две тысячи, чем жить четыре года в ежедневной нужде и лишеніи. Потеря процентов будет неощутительна.

Скончался бедный Конст: Иван: Орловскій, Тифл: Губер:. На место его назначается Бар: Сакен; но, это еще только слухи. Орловскій был очень умен, с большею опытностью в делах по управленіи Губерніею, и главное, доступен. Это последнее качество давало ему преимущество пред другими Губернаторами.

Познакомился я с Клушиным, – Баронис-Пехи.² Конечно, всякое теперь об нем сужденіе будет преждевременно; но, мне кажется, что он принадлежит к числу тех людей старой школы, которые были проникнуты мыслью, что грубость есть твердость характера, необходимая нравственная сила в Начальнике, охраняющая служебнй порядок, Чинопочитаніе, Дисциплину; а вежливое обращеніе есть непростительная в Начальнике слабость, неминуемо ведущая к разнаго рода злоупотребленіям по службе. Таково, покрайней мере, первое впечатленіе, произве-

денное им здесь. К счастью, даже в военной Службе давно уже вывелось это грубое, жестокое, нечеловечное, Набоковское³ обращение Начальника с подчиненными; но, как объяснить подобное явление в Гражд. Службе, теперь? – Недумаю, чтоб Клушин мог остаться с своими застарелыми понятиями здесь надолго; потому что измениться ему уже позд(н)о.

Их Высочества выезжают в мае за границу. Непомню, писали я, что К.³ Трубецкой, который теперь должен быть в Петер:, засватан на дочери Ираклия Мухранскаго.

Вся твоя здесь родня здорова. Какія прекрасныя, умныя дочери у Ираклія Грузинскаго, немогу налюбоваться ими!

Господь благословит вас.

ბარბარე გაბრატიონ-ორბელიანისადმი №71 (874)

17 მარტი 1876. თბილისი

შენი 3 მარტის წერილისთვის გიკოცნი, ჩემო მეგობარო ვარა, თავს, ხელებს, ვკოცნი შენსა და ჩემს გიორგის და ღმერთს შევთხოვ, რომ არ მიგატოვოთ თავისი შემწეობის გარეშე არსად და არასდროს.

ვგრძნობ, ვხედავ, ვიცი და ამიტომ ვნალვლობ, რომ შენ ძალიან, ძალიან შეზღუდული უნდა იყო საარსებოდ საჭირო თანხებში იქ, სადაც შენ გარშემო იხარჯება ათი ათასობით; როცა შენ იძულებული ხარ ყველაფერზე, ძალიან აუცილებელზეც კი, უარი თქვა, რათა გიორგის მისცე საშუალება, რომ ღირსეულად იცხოვროს თავისი მდიდარი ამხანაგების წრეში. თქვენი მდგომარეობა მძიმე დარდად აწევს ჩემს სულს, რომელსაც, სურვილის მიუხედავად, ვერ ვიშორებ. მაგრამ მე ამას წინასწარ ვხედავდი ჯერ კიდევ შარშან, როცა გებუზღუნებოდით გიორგის სამსახურის წინააღმდეგ კავალერგარ: და, საერთოდ, კავალ: გვარდ:-ში და გთავაზობდით პრეობრ: ან სემიონ: პოლკს. რა თქმა უნდა, ახლა ამაზე ლაპარაკი უკვე გვიანია და ამ ეტაპზე საქმე ეხება რაიმე თანხის გამოძებნას, რომელიც ცო-

ტათი მაინც შეამსუბუქებდა თქვენს მდგომარეობას. – გთხოვ ყურადღებით მოისმინო ჩემი წინადადება და გულახდილად მიპასუხო.

თუ არ დაგვიწყნია ჩვენი ადრინდელი პირობები ფულადი სახსრების გამოყოფასთან დაკავშირებით, რაც აუცილებელია გიორგის ყოველწლიური შენახვისათვის, – იყო შემდეგი:

შენ აძლევდი 1000 რ-ს, მე – 2000 რ-ს, ხოლო თვითონ გიორგის აქვს 2000 რ., სულ 5/ათ: რ:

შენ ეს თანხა საკმარისად მიგაჩნდა, აქ კი ბევრი მცოდნე ზედმეტადაც კი თვლიდა, მაგრამ მე არ მჯეროდა არც შენი ანგარიშისა და არც აქაურების აზრისა. ამიტომ, ჩემს წინანდელ 2/ათ:-ს ვუმატებ კიდევ 1000 რ-ს, – მეტის საშუალება არა მაქვს, სესხის მიმართ კი დაუძლეველი ზიზღი მაქვს. თუ ეს ციფრიც ვერ დაგეხმარებათ, რა ვქნათ, გულის კანკალით დახარჯეთ ყოველწლიურად 500 რ: გიორგის კაპიტალიდან. – მართალია, სულაც არ არის სასურველი კაპიტალის შემცირება, მაგრამ ოთხ წელიწადში ორი ათასის დაკარგვა სჯობს ოთხი წლის განმავლობაში ყოველდღიურ გაჭირვებასა და ხელმოკლეობაში ცხოვრებას. პროცენტების დაკარგვაც არ იქნება საგრძნობი.

გარდაიცვალა საწყალი კონსტი: ივან: ორლოვსკი, თბილ: გუბერ:. მის ადგილზე ინიშნება ბარ: საკენი; მაგრამ ეს ჯერ მხოლოდ ჭორია. ორლოვსკი იყო ძალიან გონიერი, დიდი გამოცდილების მქონე გუბერნიის მართვის საქმეებში, და, რაც მთავარია, ადვილად საურთიერთო. ეს ბოლო თვისება უპირატესობას აძლევდა მას სხვა გუბერნატორებთან შედარებით.

გავიცანი კლუშინი – ბარონის ფეხი. რა თქმა უნდა, ყოველგვარი მსჯელობა მის შესახებ ჯერ ნაადრევი იქნება; მაგრამ მგონია, რომ ის მიეკუთვნება ძველი სკოლის იმ ადამიანთა რიცხვს, რომლებიც განმსჭვალულნი იყვნენ აზრით, რომ უხეშობა არის ხასიათის სიმტკიცე, აუცილებელი ზნეობრივი ძალა უფროსში, სამსახურში წესრიგის, მაღალჩინოსანთა პატივისცემისა და დისციპლინის დამცველი; თავაზიანი მოქცევა უფროსის მხრიდან უპატიებელი სისუსტეა, რომელსაც მივყავართ ათასწიერ ბოროტმოქმედებამდე სამსახურში. აი, ასეთია, ყოველ შემთხვევაში, მის მიერ აქ მოხდენილი პირველი შთაბეჭდილება. საბედნიეროდ, დიდი ხანია, სამხედრო სამსახურშიც კი აღარ არსებობს ასეთი უხეში, მკაცრი, არაადამიანური, ნაბოკოვისეული მოქცევა უფროსისა ქვეშევრდომების მიმართ; და როგორ უნდა ახსნა ასეთი ვითარება სამოქ: სამსახურში

ახლა? – არა მგონია, რომ კლუშინმა დიდ ხანს შეძლოს აქ დარჩენა თავისი ძვალ-რბილში გამჯდარი შეხედულებებით იმიტომ, რომ შეცვლა მისთვის უკვე დაგვიანებულია.

მათი უდიდებულესობები მაისში საზღვარგარეთ მიემგზავრებიან. არ მახსოვს, მოგწერე თუ არა, რომ კ:^{ხბ} ტრუბუცკოი, რომელიც ამჟამად პეტერ:^{ხბ} უნდა იყოს, დანიშნულია ირაკლი მუხრანსკის ქალიშვილზე.

აქ ყველა შენი ნათესავი კარგად არის. როგორი მშვენიერი, ჭკვიანი გოგონები ჰყავს ირაკლი გრუზინსკის, ვერ ვძლები მათი ცქერით!

ლმერთმა დაგლოცოთ.

ივანე ჩხოვსკისადმი №1 (875)

Милостивый Государь,
Иван Иванович! Чеховский.

Житель Ахалцых: Уезда Аббас Бек будет иметь честь поднести вам это письмо. В Судьбе его я принимаю живейшее участие, помня верность и честные услуги, оказанные отцем его, в трудные времена Паскевича, нашему Правителю.^у Полагая, что Старая Служба не должна быть забыта новыми Начальниками,¹ я осмелюсь обратиться к вам моею убедительною просьбою, оказывать Аббас Беку, – древнему Грузину К:¹⁰ Абашидзе, – ваше милостивоблагосклонное внимание, и верьте, что такие люди, как он, пригодятся вам, в особенности, в настоящее время, когда Политическое положение Европы так ненадежно, а ваш Уезд, в смутные времена, всегда первый подвергается опасности. Как старик, позволю себе посоветовать вам: окружите себя такими молодцами, как Аббас Бек и будьте уверены, что за каждое ласковое ваше слово, оне воздадут вам сторицею на деле, в то время, когда, быть может, вы тщетно будете искать честных и верных людей. Здесь, в мирное время, пограничные начальники

должны всегда иметь ввиду войну, а для войны необходимо заблаговременно готовить преданных до самоотвержения людей. Надеюсь вы не разсердитесь на меня.

24 Мар: 1876 г:

Тифлис²

ივანე ჩხოსკისაძე №1 (875)

მონყალო ხელმწიფე,
ივან ივანოვიჩ! ჩეხოვსკი.

ახალც: მაზრაში მცხოვრებ აბას ბეკს ექნება პატივი თქვენთვის ამ წერილის მორთმევისა. მე ცხოველი ინტერესი მაქვს მისი ბედის მიმართ, რადგან მახსოვს მამამისის ერთგული და პატიოსანი სამსახური ჩვენი ხელისუფ:-დში პასკევიჩის რთულ პერიოდში. მიმაჩნია რა, რომ ახალმა უფროსებმა არ უნდა დაივიწყონ ძველი სამსახური, ვბედავ მოგმართოთ დაბეჯითებითი თხოვნით, თქვენი მონყალე კეთილგანწყობილი ყურადღება მიაქციოთ აბას ბეკს, – ძველ ქართველს, კ:¹ აბაშიძეს, – და მერწმუნეთ, რომ ისეთი ადამიანები, როგორიც ის არის, გამოგადგებიან, განსაკუთრებით ახლა, როცა ევროპის პოლიტიკური ვითარება ასე არასაიმედოა, თქვენი მაზრა კი არეულობის პერიოდში პირველი აღმოჩნდება ხოლმე საფრთხის წინაშე. როგორც მოხუცი, ვკადნიერდები და თავს ნებას ვაძლევ, გირჩიოთ: თქვენ გარშემო თავი მოუყარეთ ისეთ მამაც ვაჟკაცებს, როგორიც აბას ბეკია, და დარწმუნებული ბრძანდებოდეთ, რომ ყოველი თქვენი ალერსიანი სიტყვისთვის ისინი ჯეროვნად დაგაფასებენ საქმეში მაშინ, როცა, შესაძლოა, თქვენ ამაოდ შეეცადოთ პატიოსანი და ერთგული ადამიანების ძებნას. მშვიდობიან დროშიც კი მესაზღვრე უფროსებს ყოველთვის უნდა ახსოვდეთ ომი, ომისთვის კი აუცილებელია წინასწარ მოამზადო თავგანწირვამდე ერთგული ადამიანები. იმედია, არ შემომწყრებით.

24 მარ: 1876 წ.

თბილისი

იოსებ ორბელიანისადმი №1 (876)

ბატონო სოსიკო! აბა წაიკითხე და დააწყე პლანი, არ შეიძლება, რომ გიგომ в счет будущих Агрикарских доходов,* ხუთი თუმანი მაინც გაუგზავნოთ საბრალოს დედაკაცსა, რომლისა ქმარი სისინი¹ ჩუწნთვს შრომობდა.

[1876 წლის 9 აპრილს, ან მის შემდეგ მალევე]

* აგრიკარის სამომავლო შემოსავლის ხარჯზე.

ნიკო ზურაბის ქა ჭავჭავაძისადმი №11 (877)¹²

ჩემო გულით¹³ საყუარელო ნიკო! ჯერ ხომ, ღთის¹ მონყალებით, ვარ ცოცხალი¹⁴ და არ გადავსახლებულვარ იმიერს¹⁵ სოფელს,¹⁶ რომ ასე უწყალოდ დამივინყე? რა მოხდა, დრო არა გაქუს?¹⁷ რა დაგვემართა, ბოთლიხელს კაცსა დრო არა აქუს წერისათვის!.. მართალია, კინალამ არ დაგხანჯლეს, მაგრამ განსაცდელისაგან მშვიდობიანად გადარჩენას მაინც შემატყობინებდი! და სწორედ¹⁸ გეტყვი, რომ დიდად მეთაკილება, როცა შენს ამბავს სხუანი მაცნობებენ. არც ეხლა დაიჯერებთ¹⁹, შენცა და ლევანცა,²⁰ რომ დრო არის, ვიდრე მშვი-

¹² ტექსტში ნუმერაცია 13-დან ზემოთ შავი პირის მონაცემებს ასახავს, ხოლო 1-დან 11-ის ჩათვლით – შენიშვნებზე მიგვითითებს.

¹³ B: –.

¹⁴ B: ვარ ცოცხალი] ცოცხალი ვარ.

¹⁵ B: იმიერ.

¹⁶ B: სოფელსა.

¹⁷ B დრო არა გაქუს?] გველი ხომ არ შეგინვი? როგორ დავიჯერო, რომ დრო არა გქონდა?

¹⁸ B: სწორედაც.

¹⁹ B: დაიჯერებ.

²⁰ B: შენცა და ლევანცა] –.

დობიანად და პირნათლად ხართ²¹ წინაშე ღმრისა, ² წინაშე ჯელმნიფისა და თუთ მაგ ხალხისა, თავი დაუკრათ,²² დალოცოთ ეგ მხარე,²³ და მოხვიდეთ²⁴ თქუწნს²⁵ სამშობლოს ქუზყანაში, რომლისა ბედნიერებისათჳსაც მოვალე ხართ,²⁶ რომ იზრუნვოთ²⁷ როდისმე. – თხუთმეტი წელიწადი, განტარებული მანდა²⁸ სამსახურში, – კარგი იყო, თუ ავი,²⁹ – კმარა. წელიწადებით სიცოცხლეცა³⁰ ძველდება; ხალისი და ღონე ჰსუსტდება;³¹ მოდით, ვიდრე სახელოვანნი ხართ, გულ-დაჯერებულინი,³² რომ თქუწნმა³³ მანდ მსახურობამ მოჰსცა³⁴ ნაყოფი კეთილი, ღირსებით დაფასებული მართებლობისაგან, დამადლებული ხალხისაგან. ამასა ჰქვიან პირნათლად ყოფნა, და ამასა³⁵ ეღირსებიან მხოლოდ ის იშვიათნი, რომელნიცა წმინდის გულით და თავგანწირვით, აღასრულებენ მოვალეობასა თჳსსა.³⁶ ახლაკი დრო არის, რომ ქართლ-საქრისტიანოც მოიგონოთ და მოხედოთ თქუწნის გონებით და გამოცდილო-

²¹ B: ხარ.

²² B: დაუკრა + მანდაურობასა.

²³ B: დალოცოთ ეგ მხარე] –.

²⁴ B: მოხვიდე.

²⁵ B: შენს.

²⁶ B: ხარ.

²⁷ B: იზრუნვო.

²⁸ B: მანდ.

²⁹ B: ცუდი.

³⁰ B: სიცოცხლეცა.

³¹ B: ხალისი და ღონე ჰსუსტდება] –.

³² B: მოდი, ვიდრე სახელოვანნი ხართ] მოდი, მანამ ხარ პირნათლივ, სახელოვანი და გულდაჯერებული.

³³ B: შენმა.

³⁴ B: მოსცა.

³⁵ B: ამასა] ესრეთსა პირნათლად ყოფნასა.

³⁶ B: + და ესრეთნი, დამიჯერე, არა არიან მრავალნი.

ბით.³⁷

რა საკურველია, აქამდის შეიტყობდი არლოვსკის სიკუდილსა, და იმასაცა, რომ ჩუჭნი საყუარელი ვარვარა ვასილი-ევნა ერთბაშად, მოულოდნელად, დაგვიქვრივდა. ამბობენ, ვითომც მიხეილ სანსუსში, როცა ვილასაც³⁸ ქალსა³⁹ ეხვეოდა და ჟინებ-მოსული ეუბნებოდა «скорей, скорей»⁴⁰ იმ წამს⁴¹ კიდეც დაეცა და⁴² მოკუდა! საბრალოს, ბარემ ერთი კარგად მაინც....⁴³ მახსოვს, ამგუარად მოკუდა ღრაძე სამოილოვიცა,⁴⁴ მაგრამ უფრო ლაზათიანად,...⁴⁵ ზედ-დააკუდა! ეშხით სიკუდილი ასე უნდა, თუ არა და⁴⁶ ციებით სიკუდილი, რა სანატრელია.⁴⁷

მოვიდა კლუშინი, ბარონ⁴⁸ ნიკოლაის ფეხი, და⁴⁹ არა მგონია, რომ ეს⁵⁰ გამოადგეს ამ მხარესა, რომლისა⁵¹ არა ესმისრა, არცა ისტორია, არცა ჩუჭულება, არცა⁵² სარწმუნოება; ამის ღირსება არის ცოდნა პოლიციის ნაწილისა, სადაცა

³⁷ B: ახლაკი დრო არის, რომ ქართლ-საქრისტიანოც მოიგონოთ და მოხედოთ თქუჭნის გონებით და გამოცდილობით] -.

³⁸ B: + ლამაზს.

³⁹ B: ქალს.

⁴⁰ B: «скорей, скорей».

⁴¹ B: დროს.

⁴² B: დაეცა და] -.

⁴³ B: + მე და შენ რომ ვიცით.

⁴⁴ B: სამოილოვი.

⁴⁵ B: უკეთესად.

⁴⁶ B: თუ არა და] მითომ.

⁴⁷ B: რა სანატრელია] რაღა სასიამოვნოა?

⁴⁸ B: ბარ:

⁴⁹ B: მაგრამ.

⁵⁰ B: -.

⁵¹ B: + ჯერ.

⁵² B: არც (წინა ორი „არცა“ ფორმაც აქ „არც“ ვარიანტით არის მოცემული. ქ. გ.).

ექებს მოქრთამეთა, რომ გაყაროს სამსახურიდამ. კარგია, მაგრამ სხუა ღირსებაც უნდა შეჰსწევდეს; მოჰსდევს ბრიყვობაც, მეტადრე თავის ჩინოვნიკებთან; ერთის სიტყვით, არის კაცი ნაბოკოვის დროსა, ჩახავსებული ჩინოვნიკობაში. ეს გამოგვიგზავნეს ამ ქუჭყნის გასაბედნიერებლად.⁵³ რეადი⁵⁴ ისე წავიდა აქედამ, რომ ვერ გაარჩია ღუშეთი თუშებისაგან; ამასაც ისე მოუვა.⁵⁵

ბარანოვსკი დაინიშნება სენატორად და წავა ჯერ სამზღლუარ-გარე,⁵⁶ და მერე⁵⁷ პეტერბურლს;⁵⁸ ამის მაგიერ არის⁵⁹ სტაროსელსკი, რომლისა მოადგილე ბაქოში სწორედ არ ვიცით, ვინ იქნება.⁶⁰ – თბილისის ლუბერნატორად დაინიშნება ბარონ საკენ,⁶¹ რომლის⁶² მაგიერ პოლკოვ.⁶³ დენ⁵ იქნება⁶⁴ სტავროპოლ: ლუბერ:⁶⁵

⁵³ B: ამის ღირსება არის ცოდნა პოლიციის ნაწილისა, სადაცა ექებს მოქრთამეთა, რომ გაყაროს სამსახურიდამ. კარგია, მაგრამ სხუა ღირსებაც უნდა შეჰსწევდეს; მოჰსდევს ბრიყვობაც, მეტადრე თავის ჩინოვნიკებთან; ერთის სიტყვით, არის კაცი ნაბოკოვის დროსა, ჩახავსებული ჩინოვნიკობაში. ეს გამოგვიგზავნეს ამ ქუჭყნის გასაბედნიერებლად.–

⁵⁴ B: რეადი] ასე იყო რეადიცა, რომელიც.

⁵⁵ B: ამასაც ისე მოუვა] –.

⁵⁶ B: სამზღლუარ-გარე] სამზღლუარგარე.

⁵⁷ B: შემდეგ.

⁵⁸ B: პეტერბ^ს. + და.

⁵⁹ B: იქნება.

⁶⁰ B: რომლისა მოადგილე ბაქოში სწორედ არ ვიცით, ვინ იქნება] და ამის ალავს ვინ იქნება ჯერ არ ვიცი.

⁶¹ B: თბილისის ლუბერნატორად დაინიშნება ბარონ საკენ] ბარონ საკენი თბილისის ლუბერნატორად და.

⁶² B: ამის.

⁶³ B: –.

⁶⁴ B: –.

⁶⁵ B: სტავროპოლ: ლუბერ:] სტავროპოლის ლუბერნატორადა.

ველიკი კნიაზი და ველიკაა კნეინა მაისში ნაბძანდები-
ან სამზღუარ-გარე⁶⁶ და რა საკურველია ნოემბრის ადრე
ვერ⁶⁷ დაბრუნდებიან; შვილებიკი ამ ზაფხულს დარჩებიან
ბორჯომს.⁶⁸

კონია მუხრან:⁶⁹ აძლევენ მინგრელ:⁷⁰ პოლკსა; გუსარს⁷¹
დავითს ერისთავსა ყაზახის პოლკსა. ამბობენ, ლენერალ ას-
ტაჭიევი გადის⁷² სამსახურიდამ, რადგანაც ამის ჩინოვნიკს
ლორბუნოვს,⁷³ 6 კლუშინმა გამოუცხადა⁷⁴ სამსახურიდამ გა-
ბძანება.

ლენერალ იედლინსკი,⁷ ოცდაათის წლის ნამსახური
აქა,⁷⁵ წავიდა ჭელდმარშალთან⁷⁶ განწესებული და გავაცილეთ
პიკნიკითა;⁷⁷ ეგრეთვე⁷⁸ ჭილოსოჭოვი,⁸ დანიშნული ვარშავა-
ში⁷⁹ ღვარდიისკის⁸⁰ ბრიგადის კამანდირად, გავაცილეთ პიკ-
ნიკითა,⁸¹ დიდად შეწუხებული და⁸² ცრემლიანი,⁸³ და მომა-

⁶⁶ B: სამზღუარ-გარე] სამზღუარგარე.

⁶⁷ B: ნოემბრის ადრე ვერ] ნოემბრამდის აღარ.

⁶⁸ B: შვილებიკი ამ ზაფხულს დარჩებიან ბორჯომს] ამათი შვილები
ბორჯომში გაატარებენ ზაფხულს.

⁶⁹ B: კონია მუხრან:] კონიას.

⁷⁰ B: მინგრელსკის.

⁷¹ B: ლუსარს.

⁷² B: აპირებს გასვლას.

⁷³ B: + რომელიცა იყო დიდისხნის გასაგდები.

⁷⁴ B: კლუშინმა გამოუცხადა] გამოუცხადა კლუშინმა.

⁷⁵ B: ნამსახური აქა] აქ ნამსახური.

⁷⁶ B: ფელდმარშ: + ბარიატინსკისთან.

⁷⁷ B: პიკნიკით.

⁷⁸ B: ეგრეთუჭ.

⁷⁹ B: დანიშნული ვარშავაში] ვარშავაში გადაყვანილი.

⁸⁰ B: ღვარდიის.

⁸¹ B: + ეს წავიდა.

⁸² B: -.

⁸³ B: ტირილითა.

გონდა ავთანდილოვის სიტყვები⁸⁴ „ან⁸⁵ როცა მოვლენ, რათა გულანძღვენ,⁸⁶ და როდესაც მიდიან, – რალა ატირებთ?“⁸⁷

შენი ნათესავები კარგად არიან, ყაფლანცა ყოჩაღათ არის და ძალიან ჭრანტობს; ტასო გაგარინისა წარადგინეს 8 ათას⁹ დესეტინაზე სტავროპ: ლუბერნიაში. ბარონ საკენმა მი-თხრა, რომ თუ ერთი, ან ორი წელიწადი, მოითმინესო, დესე-ტინას თუმანზე მეტად გაჰყიდისო, და შემთხვევაზე ჰკიდია, იქნება ეხლაც გამოჩნდეს მსყიდველიო. ეს საქმე ჩავაბარე ზისერმანსა,¹⁰ რომელიცა წავიდა სტავროპოლს ვიცლუბერნა-ტორად. – ამის გარდა ორასსთუმანს(ა)ც მიუმატებენ ტასოს პენციასა. ნეტავი ამით მაინცა ეშველოს რამე ივანეს ოჯახის ვალსა.

იყო აქა რამაზ ანდრონიკოვი და გავჭიმეთ სადილები.

სოსიკო კარგად არის; ტასომ დიდის სიყუარულით მო-გიკითხა; ამ მინუტში იყო ჩემთან; ქმარი წაუვიდა ქუთაისს პოლკების გასაშინჯავად.

სხუტბრ იყოს ღმერთი ყოველს ადგილსა მფარველი შე-ნი.

შენი მარადის ბედნიერების მსურველი
გრიგოლ ორბელიანი

16^ს- აპრ: 1876,
თბილისით.¹¹

ჩემი რძალი ვარინკა და მისი შვილი ლეიბგუსარი გიორ-გი კარგად არიან ცარსკის სელოში.

⁸⁴ B: სიტყუტბი.

⁸⁵ B: –.

⁸⁶ B: გულანძღუტნ.

⁸⁷ B ავტოგრაფში აქ მთავრდება წერილი (ქ. გ.).

6го Мая 1876 Тифлис¹

Мой друг Варвара! Ленность старости одолевает и мне тяжело становится писать; но тебе, мой друг, грешно оставлять меня без всяких известий о себе, о Георгии. Месяцы проходят и я ничего не знаю о вас, а между тем слышу, что ты больна, или была больна, но теперь здорова и пр: Мне же верится, что ты всегда больна, и иначе нельзя быть в этом Суровом, проклятом Климате Петерб:^а, где даже назначенные, пресловутые Майские Парады отменяются, по случаю метелей. Утешаюсь однакож мыслью, что и у вас, по крайней мере теперь, выглянуло солнце и вызвало вас к новой, более здоровой жизни.

28 Апр: и 1го Мая я выслал к тебе 250р: + 350 р:, Получили?

Петя Опочинин, конечно, уже успел нетолько здать свою Диссертацию на Кандидата Прав, но, вместе с Георгием и Мирским, покутить коегде, добродетельно, с соблюдением всех форм приличий благовоспитанных молодых людей. На это Алексей Петрович с улыбкою говорит:² «Ну, конечно, как же иначе?», а Оглобжио:³ «Знаемо, знаемо.»

Их Высочества выехали за Границу; туда же отправился вчера и Георгий Мухран:, а брат его Иван также собирается в ту же сторону.

Недавно совершилась свадьба К^я Трубецкого с Княжною Софией Мухран:, и, как принято в большом свете, молодые выехали, но не в Париж как бы следовало, а в деревню Мчадисжвари, принадлежащую Ираклию Мухран: –

Ужасающая масса Саранчи выела все посевы, все сенокосные луга Коды и Кумиси и теперь перешла в сады. Можешь представить с какою горечью и отчаянием в сердце население смотрит на это ничем неотвратимое несчастье. Удивительно, как

изменился здесь климат. Только что оканчивается холодный Март месяц, начинаются уже жары в Апреле, доходящие до 25 гр.; и, конечно, вся едва появившаяся весенняя зелень, сгорает до корня, а в мае опять начинаются прохладные дни. Сказано, Азия – ну, Азия и есть.

Что мой дядя ЛеибГусар Георгій, как его Морозный Майскій Парад удался? Заслужилли, Спасибо? О вы, составляющие в настоящее время, Тріумвират, один Георгій и два Петра, кутите ребята, Урпра!!

ბარბარე ბაბრატიონ-ოზბელიანისადმი №72 (878)

6^ა მაისს 1876 თბილისი

ჩემო მეგობარო ვარვარა! ბებრული სიზარმაცე მძლევს და წერა მიჭირს; შენი მხრიდან კი, ჩემო მეგობარო, ცოდვას სჩადიხარ, რომ გიორგის შესახებ არაფერს მატყობინებ. თვეები გადის და მე არაფერი ვიცი თქვენ შესახებ, ამ დროს კი მესმის, რომ შენ ავად ხარ, ანდა ავად იყავი, მაგრამ ახლა კარგად ხარ და ა.შ. მე კი მჯერა, რომ შენ გამუდმებით ხარ ავად, სხვანაირად არც შეიძლება იყოს მაგ მკაცრი, დაწყევლილი კლიმატის მქონე პეტერბ.^{ში}, სადაც ქარბუქის გამო საჭირო ხდება დანიშნული ყბადაღებული მაისის ალღუმების გადაღება. იმიტლ ვიმშვიდებ თავს, რომ, ალბათ, ახლა მაინც გამოანათა მზემ და მოგიხმო ახალი, უფრო ჯანმრთელი ცხოვრებისაკენ.

28 აპრილს და 1 მაისს გამოგიგზავნე 250რ: + 350რ:, მიიღე თუ არა?

პეტია ოპოჩინინმა, რა თქმა უნდა, უკვე მოასწრო არა მხოლოდ თავისი საკანდიდატო დისერტაციის წარდგენა სამართალმცოდნეობის განხრით, არამედ გიორგისა და მირსკისთან ერთად პატიოსნად ქეიფიც კარგად აღზრდილი ახალგაზრდისთვის ჩვეული წესიერების ყველა ფორმის დაცვით. ამაზე ალექსეი პეტროვიჩი ღიმილით ამბობს: „რა თქმა უნდა, აბა, სხვანაირად როგორ შეიძლება?“ ოკლობუიო კი: „ვიციტო, ვიციტო.“

მათი უმაღლესობები საზღვარგარეთ გაემგზავრნენ; გიორგი მუხრანსკიც იქ წავიდა გუშინ; მისი ძმა ივანეც იმავე მიმართულებით აპირებს გამგზავრებას.

ცოტა ხნის წინ შედგა კ.^ჰ ტრუბეცკოისა და თავადის ასულ სოფიო მუხრანსკის ქორწილი; და, როგორც მაღალ წრეებშია მიღებული, ახალგაზრდები გაემგზავრნენ, მაგრამ არა პარიზში, როგორც ხდება ხოლმე, არამედ სოფელ მჭადიჯვარში, რომელიც ირაკლი მუხრანსკის საკუთრებას წარმოადგენს. –

შემზარავი რაოდენობის კალიების მასამ გადაჭამა მთელი ნათესები, კოდისა და კუშისის ყველა სათიბი მინდორი და გადავიდა ბალებში. წარმოიდგინე, როგორი სიმწრითა და სასონარკვეთით სავსე გულით შესცქერის მოსახლეობა ამ მოუშორებელ უბედურებას. საოცარია, როგორ იცვლება აქ კლიმატი. ჯერ ცივი მარტის თვე არცეი გასულა და უკვე იწყება აპრილის სიცხეები, რომელიც 25⁰-მდე აღწევს. რა თქმა უნდა, ძლივს ამოღერებული გაზაფხულის მთელი სიმწვანე ფესვებამდე ხმება. მაისში კი ისევ გრილი დღეები იწყება. ნათქვამია, აზიაა – მართლაც, რომ აზიაა.

რასა იქმს ჩემი ბიძია, ლეიბგუსარი გიორგი, როგორ ჩაიარა მისმა ყინვიანმა სამაისო ალღუმმა? დაიმსახურა მადლობა? ო, თქვენ, რომლებიც მოცემულ მომენტში ტრიუმფირატს წარმოადგენთ, ერთი გიორგი და ორი პეტრე, იქეიფეთ, ბიჭებო, ვაშშშა!!

მარია კრიუკოვსკაია-კოლიუზაკინისადმი №2 (879)

24 Мая 1876 г: Марии Васильевне Коллюбякиной.¹

Вы, безсомнения, убеждены в чувствах моего истинного к вам уважения, и потому поймёте, как глубоко я огорчен невозможностью воспользоваться вашим обязательным приглашением быть сегодня навечере в Институте, послушаю выпуска воспитанниц Старшего Класа. Недавно у Опочининых праздновалась 40 летняя их свадьба, где, вероятно, я простудился и страшно заболело у меня ухо. Боль была невыносимая, и хотя она теперь

умягчилась, но всё же нерешаюсь выезжать. Скучно болеть в это время, когда хотелось бы жить.

Простите уважаемая Мария Васильевна и вместе примите мое самое искреннее уважение, с коим имею честь быть...

მარია კრიუკოვსკაია-კოლიუბაკინისადმი №2 (879)

24 მაისი 1876 წ: მარია ვასილიევნა კოლიუბაკინისას.

თქვენ უეჭველად დარწმუნებული ხართ ჩემი თქვენდამი ჭეშმარიტი პატივისცემის გრძნობებში და ამიტომ მიხვდებით, რა ღრმად გულდასაწყვეტია ჩემთვის, რომ შესაძლებლობა არ მეძლევა, ვისარგებლო თქვენი თავაზიანი მოწვევით და დღეს თქვენთან ვიყო ინსტიტუტში საღამოზე, რომელიც ეწყობა უმაღლესი კლასის გამოშვებასთან დაკავშირებით. ცოტა ხნის წინ ოპოზიციონებთან იზეიმეს მათი ქორწინების 40 წლისთავი, სადაც, როგორც ჩანს, გავცივდი და საშინლად ამტკივდა ყური. აუტანელი ტკივილი მქონდა და, თუმცა ახლა ცოტა ჩამიწყნარდა, მაგრამ გარეთ გასვლას მაინც ვერიდე. რა მოსაწყენია ავადმყოფობა იმ დროს, როცა აქტიური ცხოვრება გინდა.

მომიტევით, პატივცემულო მარია ვასილიევნა, და, ამავე დროს, მიიღეთ ჩემი თქვენდამი უგულწრფელესი პატივისცემა, რომლითაც პატივი მაქვს, ვიყო...

დიმიტრი სვიატოპოლკ-მირსკისადმი №4 (880)

28 Июня 1876. Цавкиси.¹

К¹⁰ Дм: Ив: Святополк-Мирскому²

Вчера я получил письмо от К^ა Иосифа Конст: из С: Танзія, в котором сообщает мне, что известный разбойник Кёр Исмайл,

с шестью или семью товарищами, желает броситься к ногам Ва:^{го} С^{ва}, чтоб испросить пощаду и помилованіе за все содейныя ими преступленія, обещаясь мирно, честно, в верности Правительству и в молитвах за Его Высо^{ва} и Август: Его Семейства, провести остаток своей жизни.

Видно, пример великодушія, оказанный Ваш^м С^{вом} сыну Ташдемура, образумил их, указав им истинный путь спасенія.

Если дозволено будет мне, в этом случае, выразить свое мненіе, то я полагалбы полезным, – имея в виду успокоеніе Края, – высказать великодушное прощеніе там, где нет силы наказать преступников. А что наши Уезд: и Участк: Нач:^{ки} не в состояніи их поймать для суроваго Законнаго наказанія, в этом, без сомненія, убеждены и Ваше С^{во}.

Вот имена беглецов: 1) Кёр Исмайл, 2) Искандер, 3) Бадал, 4) Ибрайм, или Ирайм, – беглый из Сибири, 5) Халил, 6) Муса, – беглый из Сибири.

Кроме их спрашивает себе помилованіе, и Знаменитый Качаг Дали Ага,³ – двоюродный брат Полков: Ассан Аги, – более 30^и лет находящійся в бегах из Казахскаго Уезда. Замечательна просьба его: дозволить ему жить в Астрахани, так как он имеет слишком много врагов в этом Крае, где не оставят его в спокойствіи. Порваяже причина его бегства, – проклятая любовь! Он увёз дочь когото; его начали преследовать, он скрывался; но, надо было чемнибудь жить и, он сделался разбойником.

Ежели Вашему С^{ву} угодно будет отдать какое нибудь приказаніе относительно просьбы означенных беглецов, то не заблагоразсудители сообщить о вашей воле прямо Князю Іосифу Константиновичу Орбеліани с этимже посланным.

С чувством глубокаго уваженія и совершенной преданности имею честь быть...

დიმიტრი სვიატოპოლკ-მირსკისადმი №4 (880)

28 ივნისი 1876. წავკისი.

კ.^ჰ დიმ: ივ: სვიატოპოლკ-მირსკის

გუშინ წერილი მივიღე კ^ჰ იოსებ კონსტ:-გან სოფ: ტანძიიდან, რომელშიც მაცნობებს, რომ ცნობილ ავაზაკ კიორ ისმაილს ექვს თუ შვიდ ამხანაგთან ერთად სურს, მუხლებზე დაეცეს თქვ:^{ნა} ბრწყ:^{ნა} ფეხებთან, რათა შეწყალება და პატიება სთხოვოს მათ მიერ ჩადენილი ყველა დანაშაულისათვის. ისინი პირობას დებენ, რომ დარჩენილ ცხოვრებას გაატარებენ მშვიდად, პატიოსნად, მთავრობისადმი ერთგულებაში და მისი უდიდებ:^{ნა} და მისი უავგუსტ: ოჯახისათვის ლოცვაში.

როგორც ჩანს, თქვ:^{ნა} ბრწყ:^{ნა} მიერ ტაშდემურის შვილის მიმართ გამოჩენილმა დიდსულოვნების მაგალითმა გონებაზე მოიყვანა ისინი და უჩვენა მათ ხსნის ჭეშმარიტი გზა.

თუ ნებას დამრთავთ, ამ შემთხვევაში გამოვთქვა ჩემი აზრი, მე სასარგებლოდ მივიჩნევდი, – ვგულისხმობ რა მხარის დამშვიდებას, – დიდსულოვანი შეწყალების გამოცხადებას იქ, სადაც არ არის დამნაშავეთა დასჯის ძალა. და რომ ჩვენი მაზრ: და უბნ^{ნა} უფრ:^{ნა} არ შეუძლიათ მათი დაჭერა, რათა კანონიერად მკაცრად დასაჯონ, ამაში თქვენი ბრწყ:^{ნა} დარწმუნებულია.

აი, ლტოლვილთა სახელები: 1) კიორ ისმაილი, 2) ისკანდერი, 3) ბადალი, 4) იბრაიმი ან ირაიმი, – ციმბირიდან გამოქცეული, 5) ხალილი, 6) მუსა, – ციმბირიდან გამოქცეული.

ამათ გარდა, შეწყალებას ითხოვს ცნობილი ყაჩაღიც დალი ალა, – პოლკოვ: ასან ალას ბიძაშვილი, – რომელიც 30 წელზე მეტი ხნის განმავლობაში გამოქცეულია ყაზახის მაზრიდან. აღსანიშნავია მისი თხოვნა: მისცენ ასტრახანში ცხოვრების უფლება, რადგან ამ მხარეში ძალიან ბევრი მტერი ჰყავს, სადაც მას არ მოასვენებენ. მისი გაქცევის პირველი მიზეზი კი დაწყევლილი სიყვარულია! მან მოიტაცა ვილაცის ქალიშვილი; დაუწყეს დევნა, ის იძულებული გახდა დამალულიყო; მაგრამ რალაციით ხომ უნდა ეცხოვრა, და გახდა ავაზაკი.

თუ თქვენი ბრწყ:^{ნა} მოისურვებს რაიმე ბრძანების გაცემას აღნიშნულ ლტოლვილებთან დაკავშირებით, ხომ არ ინებებდით თქვენი სურვილის შეტყობინებას კნიაზ იოსებ კონსტანტინოვიჩ ორბელიანისათვის ამავე შიკრიკის საშუალებით.

ღრმა პატივისცემისა და სრული ერთგულების გრძნობით პატივი მაქვს, ვიყო...

ადოლფ რემერტისადმი №1 (881)

11го Июля 1876. Цавкиси. Ремерту.¹

Милост: Государь
Адольф Александрович,

Знаю, что при чтении этого письма, ваши брови невольно сдвинутся в знак неприятного чувства, но, при всем том, я не нашел себе твердой силы, чтоб отказать многим почтенным личностям, даже Архимандриту, прибывшим ко мне в Цавкиси, с умоляющею просьбою, принять на себя предстательство пред вашим Прев:^{ом} и выразить вам задушевную их мольбу. Они обращаются к вашему великодушию и умоляют вас, чтоб дозволили остаться в Тифлисе Медику Мачавариани, который, зная Грузин: язык заслужил полнейшее их доверие, и, в настоящее время, попечение которого находятся многочисленныя их семейства, равно их родных и знакомых.

Я так был тронут искренним их заявлением того горестного положения, вкоторое неминуемо должны впасть их больные с выездом из Тифл:^а Мачавариани, что решаюсь присоединить и свой голос кобщей их мольбе. Вам хорошо известно с каким недоверием здешнее население, при незнании Русскаго языка, относиться ко всякому новому Доктору, неумеющему объясняться по грузински, и тогда поймете всю важность их страха за больных членов своего семейства; и потому прошу вас, великодушно уважить просьбу их, если только ваше Прево не найдет вней ничего противного порядку Службы.

Во всяком случае, какойбы непоследовал ответ наэто мое ходатайство, я надеюсь, что ваше Прево не измените чувство вашего ко мне расположения.

С истинн: ув: и совер: пред: имею честь быть...

ადოლფ რემერტისადმი №1 (881)

11^ბ ივლისს 1876. წავკისი. რემერტს.

მონყალ: ხელმწიფევ
ადოლფ ალექსანდროვიჩ,

ვიცი, ამ წერილის წაკითხვისას უნებლიეთ შეგეჭმუხნებათ წარბები უსიამოვნო გრძნობის ნიშნად, მაგრამ, ყველაფრის მიუხედავად, ვერ გამოვნახე ჩემში მტკიცე ძალა, უარი მეთქვა ბევრი პატივსაცემი ადამიანისათვის, თვით არქიმანდრიტიც კი ჩამოვიდა ჩემთან წავკისში თხოვნით, რომ მეკისრა შუამდგომლობა თქვენი აღმატებ:^{აღ} წინაშე და გადმომეცა მათი გულითადი ხვეწნა. ისინი მომართავენ თქვენს აღმატებულებას და გევედრებიან, რომ მისცეთ თბილისში დარჩენის უფლება ექიმ მაჭავარიანს, რომელმაც ქართ: ენის ცოდნით მათი სრული ნდობა დაიმსახურა და ამჟამად მისი მზრუნველობის ქვეშ იმყოფება მათი საკუთარი და აგრეთვე მათი ნათესავებისა და ნაცნობების მრავალრიცხოვანი ოჯახები.

მე ისე შემძრა მათმა გულწრფელმა განცხადებამ იმ სამწუხარო მდგომარეობის შესახებ, რომელშიც ჩაცვივდებოდნენ მათი ავადმყოფები თბილ:^{აღ} მაჭავარიანის წასვლით, რომ გადაეწყვიტე ჩემი ხმაც შევეურთო მათ საერთო ვედრებას. თქვენთვის კარგადაა ცნობილი, რუსული ენის არცოდნის გამო როგორი უნდობლობა აქვს ადგილობრივ მოსახლეობას ყველა ახალი ექიმის მიმართ, რომელსაც არ შეუძლია ქართულად საუბარი და მაშინ გასაგები იქნება მათი შიში თავიანთი ოჯახის წევრების ავადმყოფობის შემთხვევაში; ამიტომ გთხოვთ, დიდსულოვნად შეინყნაროთ მათი თხოვნა, თუ თქვენი აღმატებულება არ ჩათვლის ამას სამსახურის წესრიგის დარღვევად.

ყოველ შემთხვევაში, როგორი პასუხიც არ უნდა მოჰყვეს ჩემს ამ შუამდგომლობას, ვიმედოვნებ, რომ თქვენი აღმატებულება არ შეიცვლის ჩემდამი დამოკიდებულებას.

ჭეშმარი: პატი: და სრულ: ერთგ: პატივი მაქვს, ვიყო....

ალექსანდრა ფრიდერიქს-ალოპეუსისადმი №1 (882)

16го Июля 1876.

Цавкиси¹

Боржом

Графине Александре Петровне,
Алопеус.

Доставьте, Графиня, мне счастье выразить, чрез вас, Ея императорскому Высочеству Великой Княжне Анастасии Михайловне мое истинно-радостное почтительное поздравление с днем Ея рождения. Господь Бог да хранит Ея светлую юность.

Генерал-адъютант Князь Орбелиани.

ალექსანდრა ფრიდერიქს-ალოპეუსისადმი №1 (882)

16^ბ ივლისს 1876.

წავკისი

ბორჯომს

გრაფინია ალექსანდრა პეტროვნას,
ალოპეუსს.

გრაფინია, მომანიჭეთ ბედნიერება, თქვენი საშუალებით მის საიმპერატორო უმაღლესობას, დიდ კნიაჟნას, ანასტასია მიხაილოვ-

ნას, გადავცე ჩემი ჭეშმარიტი სიხარულით აღსავსე მოკრძალებული მილოცვა მისი დაბადების დღესთან დაკავშირებით. უფალმა ღმერთმა დაიფაროს მისი ნათელი ახალგაზრდობა.

გენერალადიუტანტი თავადი ორბელიანი.

ნიკო ზურაბის ქა ჭავჭავაძისადმი №12 (883)

ჩემო გულთ საყუარელო ნიკო!

შენის საქმისა ვჰკითხე კნიაზს მირსკისა¹ და შევეხვენე კიდევცა, რომ მიხედოს შენს მდგომარეობას გულთ განმზადებულმა შენდა შენვენისათჳს. იმან მიპასუხა, რომ წარდგენილია 15000 მ: единовременно,* და არცა გამორიცხვენო² არენდისაგან. – მაშა კარგად დაბოლოვდა ეს საქმე, მართლად დიდად შენი შემანუხებელი; მაგრამ, ახლაკი დრო არის, რომ, თუ სრულიად ვერ შეიძლო ასკიკუკუზე ხელის აღება, ცოტაოდნად მაინც დამშვიდდე, დამძიმდე, დასქელდე, და იფიქრო ხვალინდელის დღისათჳსაც.

მე ვარ წავკისს, მშვენიერს ჰაერში; აქვე არიან აგლობჟიონნი, სპარსეთის კონსული, ანტონ კარაევი, ლამბაროვიანნი, ხატიროვიანნი; კოჯორზე არიან მირსკიანნი, აპაჩინიანნი, მათის შვილის შვილის შვილის შვილებით, და სიძეებითა; არიან ლღავნის შტაბი და ლღავნოე უპრავლენიე და მშვენიერი პოპორილოპულოს სახლობა და მრავალნი სხუანი. ხან ჩვენ იქ ავდივართ და ხან ისინი ჩვენ გვესტუმრებიან; მაგრამ ჩემი თვალებიკი მაინც ისევ ეძებენ ვარვარა ვასილიევენას ხალებიანსა.

სოსიკო არის ამ ზაფხულს ტანძიას და იქ აშენებს სახლსა. ძლივს ერთი ქართველი, დანგრევის მაგიერ, აშენებს სახლსა! ეს დიდი საქმეა ჩემო ნიკო. –

ქალაქში დიდად დიდად ცხელა.

27 ამ თვისას არის ისაკის იუბილეი, და უნდა შევიყარ-
ნეთ სადილად სანსუსში დღესასწაულობისათვის.

იყო აქ ჩემთან ბარბარე ანდრეევსკის ცოლი,³ დიდად
მიმდნარი თავისის ქალით, ნინო, რომელიცა დიდად მომეწონა
გონებით, გულით და მსუქანის წელითა.

ყაფლან ჯერაც ქალაქშია ამ საშინელს სიცხეში; სწო-
რედ დატყვევებულია, ვერ მოჰშორებია იმ შეჩვენებულთა დე-
დაკაცებსა.

გულით მოხარული ვარ, რომ შენი დახლართული საქმე
ასე კეთილად დაბოლოვდა, და იქნები დღეის იქით გულმოს-
ვენებული.

ლიზო და ალექსანდრე მომიკითხე, მაგრამ დოხტორი
მინკევიჩი მეუბნება, რომ ლიზა მორჩება მაშინა, როდესაც
წავა ვენაშიო,⁴ და აგვისტო იქ გაატაროსო. ახლა ლიზოს ურ-
ჩევ, რომ ცოტაოდნად მოუმატოს ხველასა კენესითა და თვა-
ლებგადატრიალებითა.

ლთი⁵ იყოს შენი მფარველი.

შენი მარადის ბედნიერების მოსურნე
გრიგოლ ორბელიანი

შენი წიგნიც ეხლა მომიტანეს.

20^ბ ივლისს 1876
წავკისით.⁶

[ბოლო გვერდზე ავტორის ხელითვე მიწერილია:]

1876

* ერთდროულად

რევაზ ანდრონიკაშვილისადმი №1 (884)

Ваше Сіятельство,
Князь Реваз Иванович!

Недавно я узнал, что ввашем поместіи, именно в сел. Гуржаани, открывается вакансія на сельскаго учителя. Постигая всю важность многообразной обязанности, возлагавшей на сельскаго учителя, который должен распространять в народе не только одну грамотность, но вкоренить в нем и высокую нравственность, развивая его умственные способности, внушая любовь к труду, к порядку, к занятіям по сельскому хозяйству, – я решился рекомендовать Вашему сіятельству семинариста Поліевкта Карбелова, который безукоризненной нравственностью и знаніем русскаго и грузинскаго языков вполне достоин Милостиваго Вашего ходатайства на назначеніе его учителем в сел. Гуржаани.

Рекомендуя его Вашему Сіятельству, я убежден, что он честным выполненіем своей обязанности обратит на себя Ваше благосклонное вниманіе, а я, за рекомендацію, заслужу слово благодарности.

С чувством истиннаго уваженія и совершенной преданности имею честь быть

Ваш
Покорный слуга
Кн. Гр. Орбеліани.

15го Октября,
1876 г.
Тифлис¹

რევაზ ანდრონიკაშვილისადმი №1 (884)

თქვენო ბრწყინვალეზავ,
კნიაზო რევაზ ივანოვიჩ!

ცოტა ხნის წინ შევიტყვე, რომ თქვენს მამულში, კერძოდ, სოფ. გურჯაანში, იხსნება სოფლის მასწავლებლის ვაკანსია. კარგად მესმის რა სოფლის მასწავლებელზე დაკისრებული მრავალმხრივი მოვალეობების მნიშვნელობა, რომელმაც მარტო წერა-კითხვა კი არ უნდა გაავრცელოს ხალხში, არამედ დაამკვიდროს მასში მაღალი ზნეობა, განავითაროს მისი გონებრივი შესაძლებლობები, ჩაუნერგოს შრომის, წესრიგის, სოფლის მეურნეობის სფეროში მუშაობის სიყვარული, – გადავწყვიტე, თქვენი ბრწყინვალეობის წინაშე რეკომენდაცია გავუწიო სემინარისტ პოლიევექტ კარბელოვს, რომელიც უზადო მაღალზნეობრიობითა და რუსული და ქართული ენების ცოდნით სავსებით იმსახურებს თქვენს მოწყალე შუამდგომლობას მის მასწავლებლად დანიშვნასთან დაკავშირებით სოფ. გურჯაანში.

თქვენი ბრწყინვალეობის წინაშე მისთვის რეკომენდაციის გაწევისას დარწმუნებული ვარ, რომ ის დაკისრებული მოვალეობის პატიოსნად შესრულებით მიიპყრობს თქვენს კეთილგანწყობილ ყურადღებას, მე კი რეკომენდაციისთვის სამადლობელ სიტყვას დავიმსახურებ.

ჭეშმარიტი პატივისცემისა და სრული ერთგულების გრძნობით პატივი მაქვს, ვიყო

თქვენი მორჩილი მსახური
თავ. გრ. ორბელიანი.

15^ბ ოქტომბერს,
1876 წ.
თბილისი

რამაზ ანდრონიკაშვილისადმი №1 (885)

ანდრონიკოს 26 ოკდომ: 1876.¹

ჩემო ბატონო, საყუარელო კნიაზო რამაზ

თქუჴწმა წერილმა, გულით, სულით, გამახარა წასულის დროჲს მოგონებითა, და უფრო მით, რომ გახსოვარ, არავარ დავინყებულ, გადავარდნილ თქუჴწის გულიდამ.

მწერ თქუჴწს მყუდროებით დღიურს ცხოვრებას, მისს შეუშფოთველს შრომით მდინარეობას, ვაზების შემუშავებაში, მშვენიერის ბუნების განხილვაში. მერწმუნე, ეგე არის ჭეშმარიტი იგი ბედნიერება, რწისათჴსაც² არის კაცი დაბადებული, და რწსაცა³ სიმართლით ვაფასებთ, მხოლოდ მაშინ, როდესაც ნახევარი სიცოცხლე გაგვეპარა უგზო-უკუალოდ! და მართლად, სად არის მეორე კახეთი ეგრეთის შვენებით გაბრწყინებული; ერი – გულით კეთილი, მხიარული, ვაჟკაცი? – ყოველსა კახსა როგორ არ მიაჩნდეს სასიქადულოდ სამშობლო თჴსი, ზეგარდამო დალოცვილი შემკულითა სხუა და სხუა ფეროვნად ბუნებითა, რწისა⁴ ხილვა არაოდეს მოჴს(წ)ყინდება კაცსა? როგორ არ მიყუარდეს მეცა კახეთი, სადაცა განვატარე მხიარულებით უზრუნველი სიყმანვილე ჩემი, ჯერ მაშინ უცნობი ამ სოფლის მუხთლობისა. – აღარა მყუანან ამხანაგნი, თანამედროენი ჩემის ყმანვილობისა. განვიდნენ იგინი ამ სოფლით მოიმედენი სამშობლოს კეთილდღეობით აღყუაებისა... მეცა ვიბარგები სამგზავროდ იმათკენ, მაგრამ საქართველოს ბედი სხუაფრად დამანახვა გამოცდილებამ და თან-მიმდევენ შავნი ფიქრები ჩუჴწის აწინდელის საზოგადოდ მამულისათჴს, რწიცა⁵ ასე საშინლად დაეცა სულითა, რომ არცა გლეხობა, არცა თავადობა, აღარ არიან არა რისთჴსმე გამოსადეგნი! – რისაგან მოხდა ესრეთი სამწუხარო, მოულოდნელი ცვლილება, რომ ყოვლის მხრით ისმის მხოლოდ ვაება სიგლახაკისა? სიღარიბემ შეჴსჭამა შთამომავ-

ლობა ჩუჭნი, დაუბნელა გონება და ველარა მოუსაზრებია მას საკეთილდღეოდ. ყოველი სახე გამოჰსთქუამს მხოლოდ სიმწარესა და უნუგეშობასა; ძნელია ესრეთი სამწუხარო მდგომარეობა, რომელშიაცა იმყოფება აწინდელი საქართველო, მაგრამ იმყოფებაკი, და რა ვჰქნათ, თუ ღთ⁶ და ჯელმნიფე, ერთხელაც არის, არ მოგუხედვენ ნუგეშცემითა?... ვიშრომით, ვითმინოთ გულის სიმაგრითა, რათა შევიქმნეთ ღირსნი ღთისა⁷ და ჯელმნიფისა ოდესმე მოწყალებით ჩუჭნზედა მოხედვისა!

ამ წერილს მოგართმევს კარბელოვი,⁸ დანიშნული უჩიტელად⁹ გურჯაანის შკოლისა. გთხოვ ექმნეთ მფარველად ამ საბრალოს ღარიბს სემინარისტსა, რლწცა¹⁰ არის აღვსილი დიდად კეთილის სურვილითა, რომ გულისმოდგინედ შრომითა და მოძღურებითა გაასწავლოს ყმანვილები და შთაუნერგოს მათ გულში შრომისმოყუარება და სარწმუნოება. და ჩუჭნცა მომავალი მივანდოთ ღთსა,¹¹ რლწცა¹² არა განჰსწირავს ჩუჭნს კარგსა საქართველოსა.

თქუწ იწერებით და აქაც მესმის, რომ აკციზმა მეტად შეაწუხა ხალხი, ასე რომ ჯელი აიღეს არყის გამოხდაზე. ამ საქმეზე მე ბევრსა ვჰკითხე, მაგრამ, საუბედუროდ, ვერავინ ამიხსნა, ვერ შემატყობინეს ციფრებითა, თუ რათ არის სავნებელად ხალხისათჳს 25 კაპ: ვედრაზე? – ახლა თქუწნცა გთხოვ, რომ დაწვრილებით ანგარიში გამომიგზავნოთ, რომ იმაზე დაფუძნებულმა შევიძლო ლაპარაკი ჯეროვანსა ალაგსა:

1) ერთს ქუაბსა, მაგალ: ათვედრიანსა, რამდენი თუნგი გამოუვა არაყი ჭაჭიდან?

2) იმ ერთს ქუაბსა რამდენი მუშა მოუნდება, ანუ შეშა, დრო, და როგორ დაფასდება?

3) როგორ, ესე იგი, რა ფასად გამომხდელი გაჰყიდის ერთს თუნგს არაყსა?

4) რამდენი მოგება დარჩება გამომხდელსა ერთის ვედრიდამ, ანუ თუნგიდამ?

და კიდევ თუ სხუა რაც იცოდეთ, დაუმატეთ საქმის ნათლად დასანახავად. – ეს საქმე არის საქმე ციჭრისა¹³ და –, თორემ ვერას გავიგებთრა, ჩივილის მეტსა.

თქუჴნის შვილის დანიშვნა შევიტყე და ახლა თქუჴნცა მეპატიჟებით იმის ქორწილში გაზაფხულზე. ჩემს ხანში ძნელია აღთქმა, პირობის მიცემა: გაზაფხულამდის, ვინ იცის, რამდენი გოგრა გახმება, მაგრამ თუ გამყუა იქამდის სიცოცხლე, ვეცდები, რომ მოვიხინხილო თქუჴნამდის. მაინცა, ეხლავე სიხარულით მიკუროთხებია ახალნი დანიშნულნი საბედნიეროდ, და ამასთანა ესეც მიხარის, რომ ორნივე ჩემნი მეგობარნი, რამაზ და გიორგი, უფრო დაახლოვდენ, უფრო დაკავშირდენ მოყურობითა. – შეერთდით გულით, სულით; ერთობაში ჰძევს დიდი ძალი.¹⁴

იყო აქა რამდენსამე ხანს ვარვარა ილინიშნა თავის შვილით, ლეიბგუ[სარი გიო]რგით, და მეოთხე დღეა რა წავიდნენ ისევ პეტერბურლს. გიორგი, რომ ნახო, მოგეწონება ზრდილობით, ჰსწავლით, ყაფლანისშვილის გულით; აპირებს აკადემიაში შესვლას, თუ, ვითარცა ქართველსა, გული არ აუტყუვდა ჰსწავლაზე.

თქუჴნი ქალი, ჩემი საყუარელი დარიკო, სიყუარულით მომიკითხეთ.

პოლიტიკური უკანასკნელი ამბავი მოასწავებს მშვიდობიანობასა, (ლთმან¹⁵ ინებოს) თუ ანგლიამ კიდევ არ ჩამოაგდო უთანხმოება სხუათა საჯელმწიფოებთაშორისა. სულთანი ჰგზავნის ელჩსა პეტერბურლს პირდაპირ მოსალაპარაკებლად, ასე რომ სხუანი ჯელმწიფენი ვერ ჩაერევინან ამათ მორიგებაში, და ეს მეტად დიდი გამარჯვება არის ჩუჴნის ჯელმწიფისა ევროპიის დიპლომაციაში. ვნახოთ, როგორ დასრულდება, მაგრამ ჯარების მზადება და სამზლუარისაკენ გასტუმრება მიდის თავის წესით.

თქუჴნც მოგანყინეთ ამ დაუსრულებელის წერილითა, მაგრამ მეცკი დავიღალე; და იყოს ღთ¹⁶ მფარველი თქუჴნი.

თქუზნი მარადის ერთგული, მარადის თქუზნისა ბედნიერებისა მსურველი დავჰმთები.

მოვიდა ლევან დაღისტნიდამ, მოველით ლორის მელიქოეს ალექსანდროპოლიდამ; ნიკოც, ახალი ელისავეტოპოლის ლუბერნატორი, აქ არის და სხუათა ლუბერნატორებთა და მმართველთაცა მოეღიან.

ისიდორ ნიკოლსკისადმი №1 (886)

23 Ноябрь: 1876. Митрополиту Исидору.

Высокопреосвященный Владыко,

Милостивый Архипастырь.

Старый Князь Григорій Орбеліани счувством глубочайшаго уваженія повергает себя под Пастырское ваше благословеніе и позволяет себе выразить вам, Милостивый Архипастырь, глубокую благодарность за высокое покровительство, оказываемое вами молодому бедному Сабинину и трудам его, посвященным изданію исторических сказаній и Памятников о Грузинской церкви.

В настоящее время, когда борющіеся Славяне, за свое право на человеческое только существованіе, избиваются безпощадно изуве(р)ством Турок, появленіе Исторіи Грузинской многотрадальной церкви, еще недавно также гонимой этимиже мусульманами, былобы весьма своевременно и поучительно, не только для моих соотечественников, которые еще глубже, еще живее прониклисьбы чувством благодарности к Великодушному Императору за свое спасеніе, но и неверующая Европейская Дипломація моглабы убедиться в той истине, что мусульманство везде и во все времена систематически преследует

Христіан, истребляя их. Мученически добить Христіанина, – дело угодное Богу! Таково Религіозное убежденіе Мусульман.

Грузія, по горьким, еще не совсем ею забытым испытаніям, глубже всех сочувствует страдальцам – Славянам, сама претерпев, втеченіи веков, от техже врагов, теже ужасы насилія, разоренія, истребленія, пока она истерзанная, обезлюденная, не успокойлась, неотдохнула, для новой светлой человеческой жизни под покровом Десницы Православных Императоров могущественной Россіи.

Вот почему желательно, чтоб, теперѣже, появилось изданіе Исторіи Грузинской церкви, которое сво(е)временностью принеслобы несомненную пользу, как для моей родины, так, быть может, и в Политическом отношеніи, в виду предстоящей великой борьбы за освобожденіе Христіан, подвластных ненавистой Турціи.

Зная в какой степени покровительство Ваше будет способствовать цен(н)е(й)шим результатам похвальной деятельности Сабинина, пользующагося здесь особенным уваженіем, я обращаюсь к вам, высокопреосвященный Владыко, с моею убедительнейшею, просьбою, оказать ему и впредь Ваше милостивое вниманіе, которое даст ему новую силу достойно довершить предпринятое им доброе дело.

Благословите и меня, Милостивый Архипастырь!

ისიდორ ნიკოლსკისადმი №1 (886)

23 ნოემბ: 1876. მიტროპოლიტ ისიდორს.

ყოვლადუსამღვდელოესო მეუფეო,
მონყალეო მწყემსმთავარო.

მოხუცი თავადი გრიგოლ ორბელიანი უღრმესი პატივისცემის გრძნობით ვიყრი მუხლს თქვენი მწყემსთავრული ლოცვა-კურთხე-

ვის წინაშე და თავს ნებას ვაძლევ, მონყალო მწყემსმთავარო, უღრმესი მადლობა მოგახსენოთ იმ მნიშვნელოვანი მფარველობისთვის, რომელიც თქვენ გაუწიეთ საბრალო ახალგაზრდა საბინის და მის შრომებს, რომლებიც ეძღვნება ქართული ეკლესიის შესახებ ისტორიული თქმულებებისა და ძეგლების გამოცემას.

ახლა, როცა თავიანთი ადამიანური არსებობის უფლებისათვის მებრძოლი სლავები უმოწყალოდ იჟლიტებიან თურქების მიერ, მრავალტანჯული ქართული ეკლესიის ისტორიის გამოჩენა, რომელიც არცთუ დიდი ხნის წინ თვითონ იყო დევნილი იმავე მუსულმანების მიერ, ძალიან დროული და ყურადსაღები იქნებოდა არა მარტო ჩემი თანამემამულეებისთვის, რომლებიც სხვებზე მეტად ღრმად, მეტად ცოცხლად განიმსჭვალეოდნენ მადლიერების გრძნობით სულგრძელი იმპერატორისადმი მათი ხსნის გამო, არამედ ურწმუნო ევროპული დიპლომატიაც დარწმუნდებოდა იმ ჭეშმარიტებაში, რომ მუსულმანები ყველგან და ყოველთვის სისტემატურად დევნიან და ანადგურებენ ქრისტიანებს. ქრისტიანისთვის წამებით სულის ამოხდა ღმერთისთვის სასურველი საქმეა! ასეთია მუსულმანების რელიგიური რწმენა.

საქართველო, რომელსაც ჯერ კიდევ არ დავიწყებია გადატანილი მწარე განსაცდელი, სხვებზე მეტად თანაუგრძნობს ტანჯულ სლავებს, რადგან მას საუკუნეების მანძილზე საკუთარ თავზე აქვს გამოცდილი იმავე მტრებისგან ისეთივე ძალადობა, განადგურება, ხოცვა-ჟლეტა, სანამ იგი, განანამები და გავერანებული, არ დამშვიდდა, არ დაისვენა ახალი, ნათელი, ადამიანური ცხოვრების დასაწყებად უძლეველი რუსეთის მართლმადიდებელი იმპერატორების მფარველობის ქვეშ.

აი, რატომ არის სასურველი, რომ ახლავე გამოიცეს ქართული ეკლესიის ისტორია, რომელიც თავისი დროულობით უეჭველ სარგებლობას მოიტანდა როგორც ჩემი ქვეყნისთვის, ისე, შესაძლოა, პოლიტიკური თვალსაზრისითაც, საძაგელი თურქეთის მიერ დამონებული ქრისტიანების გასათავისუფლებლად მომავალი დიდი ბრძოლის გათვალისწინებით.

ვიცი რა, თუ რამდენად შეუწყობს ხელს თქვენი მფარველობა საბინის სანაქებო მოღვაწეობის წარმატებით დასრულებას, რომელიც აქ განსაკუთრებული პატივისცემით სარგებლობს, მოგმართავთ თქვენ, ყოვლადუსამღვდელოესო მეუფეო, ჩემი დაბეჯითებითი თხოვნით, რომ მომავალშიც გამოიჩინოთ თქვენი მონყალოებრი-

ვი ყურადღება, რომელიც მას ახალ ძალას მისცემს კეთილი საქმის
ღირსეულად დამთავრებისთვის.

მეც დამლოცეთ, მონყალეო მწყემსმთავარო!

პეტრე მორიციისადმი №1 (887)

23 Ноябрь: 1876. в Петербург.¹

Милост: Государь,² Петр Алексеевич Мориз,

Г^н Сабинин будет иметь честь поднести вашему Преву это письмо с моею глубочайшею благодарностью за высокое покровительство, оказываемое вами трудам его, посвященным изданию Исторических сказаний и Памятников о Грузинской церкви.

В настоящее время, когда Славяне, борющіеся за свое право на человеческое только существованіе, беспощадно истребляются изуверством Турок, появленіе Истории Грузинской, многотрадной церкви, еще недавно гонимой этими же мусульманами, – быlobы весьма своевременно и поучительно, не только для моих соотечественников, которые еще глубже, еще живее, прониклись бы чувством благодарности к Великодушному Императору за свое спасеніе, но и неверующая Европейская Дипломатія могла бы убедиться в той истине, что Мусульманство везде и во все времена систематически преследует Христіан, истребляя их. Мученически забить Христіанина, – дело угодное Богу! Таково религиозное убежденіе Мусульман. Европа, с своими Правительственными учреждениями, не вполне постигает, как велико бедственное положеніе Христіан под гнѣтом тиранической Мусульманской власти. По словам Корана, только Мусульманин есть человек, остальные же иноверцы суть только рабы его.

Грузія, по горьким, еще несовсем ею забытым испытаніям, глубже всех сочувствует Страдальцам – Славянам, сама претерпев, в теченіи веков, от техже врагов, теже ужасы насилія, раззоренія, истребленія, пока она, истерзанная, обезлюденная, неуспокойлась, неотдохнула, для новой светлой человеческой жизни, под покровом Десницы Православных Императоров могущественной Россіи.

Вот почему позволю себе повторить, что, именно теперь, изданіе Исторіи Грузинской церкви, своевременным появленіем, былобы делом великой важности, как для моих соотечественников, так, быть может, и в политическом отношеніи, ввиду предстоящей великой борьбы за освобожденіе Христіан, подвластных ненавистной Турціи.

В этом убежденіи, зная в какой степени покровительство вашего Прева будет способствовать успешным результатам похвальной деятельности Г^{на} Сабинина, пользующагося особенным здесь уваженіем, я обращаюсь к вам, Милост: Государь, с моею убедительною просьбою, оказать ему и впредь милостивое ваше вниманіе, предпринятое на довершеніе им добраго дела.

С чувством глубокаго уваженія и совершенной пред: имею честь быть...

პეტრა მორიცისადმი №1 (887)

23 ნოემბ: 1876. პეტერბურლს.

მონყალ: ხელმწიფევ, პეტრე ალექსეევიჩ მორიც,

ბატ:⁶ საბინინს ექნება პატივი თქვენს აღმატებულებას მოართვას ეს წერილი ჩემი უღრმესი მადლიერებით იმ მნიშვნელოვანი მფარველობისათვის, რომელიც თქვენ გამოიჩინეთ მისი შრომების მიმართ, რომლებიც ეძღვნება ქართული ეკლესიის შესახებ ისტორიული თქმულებებისა და ძეგლების გამოცემას.

ამჟამად, როცა სლავები, რომლებიც იბრძვიან მხოლოდ თავიანთი ადამიანური არსებობის უფლებისათვის, უმოწყალოდ ნადგურდებიან ურჯულო თურქების მიერ, გამოჩენა მრავალტანჯული ქართული ეკლესიის ისტორიისა, რომელიც არცთუ დიდი ხნის წინ თვითონ იდევნებოდა ამავე მუსულმანებისაგან, ძალზე დროული და ყურადსაღები იქნებოდა არამარტო ჩემი თანამემამულეებისათვის, რომლებიც კიდევ უფრო ღრმად, უფრო ძლიერად განიმსჭვალეობდნენ მადლიერების გრძნობით დიდსულოვანი იმპერატორისადმი თავიანთი ხსნისათვის, არამედ ურწმუნო ევროპული დიპლომატიაც დარწმუნდებოდა იმ ჭეშმარიტებაში, რომ მუსულმანები ყველგან და ყოველთვის სისტემატურად დევნიან და ანადგურებენ ქრისტიანებს. ქრისტიანის წამებით სულის ამოხდა – ღვთისთვის სასურველი საქმეა! ასეთია მუსულმანთა რელიგიური რწმენა. ევროპა თავისი სამთავრობო დაწესებულებებით სრულად ვერ აღიქვამს, თუ როგორ საბრალო მდგომარეობაში არიან ქრისტიანები მუსულმანთა ტირანული ძალაუფლების უღელქეშზე. ყურანის სიტყვების მიხედვით, მხოლოდ მუსულმანია ადამიანი, სხვა რწმენის ადამიანები კი მხოლოდ მონები არიან მისი.

საქართველო, რომელსაც ჯერ კიდევ არ დავიწყებია გადატანილი მწარე განსაცდელი, სხვებზე მეტად თანაუგრძნობს ტანჯულ სლავებს, რადგან მას საუკუნეების მანძილზე საკუთარ თავზე აქვს გამოცდილი იმავე მტრებისგან ისეთივე ძალადობა, განადგურება, ხოცვა-ჟლეტა, სანამ იგი, განანამები და გავერანებული, არ დამშვიდდა, არ დაისვენა ახალი, ნათელი, ადამიანური ცხოვრების დასაწყებად უძლეველი რუსეთის მართლმადიდებელი იმპერატორების მფარველობის ქვეშ.

აი, რატომ ვბედავ კიდევ ერთხელ გამოვრეხას, რომ სწორედ ახლა ქართული ეკლესიის ისტორიის გამოცემა იქნებოდა ძალზე დროული, დიდი მნიშვნელობის საქმე როგორც ჩემი თანამემამულეებისათვის, ასევე, შესაძლებელია, პოლიტიკური თვალსაზრისითაც, საძაგელი თურქეთის მიერ დამონებული ქრისტიანების გასათავისუფლებლად მომავალი დიდი ბრძოლის გათვალისწინებით.

ამაში დარწმუნებული, ვიცი რა, თუ რამდენად შეუწყობს ხელს თქვენი მფარველობა ბატ.⁵ საბინინის სანაქებო მოღვაწეობის წარმატებით დასრულებას, რომელიც აქ განსაკუთრებული პატივისცემით სარგებლობს, მოგმართავთ თქვენ, მოწყალო ხელმწიფე, ჩემი დაბეჯითებითი თხოვნით, რომ მომავალშიც გამოიჩინოთ

თქვენი მონყალობრივი ყურადღება მის მიერ კეთილი საქმის დასრულებასთან დაკავშირებით.

ღრმა პატივისცემისა და სრული ერთგ: გრძნობით პატივი მაქვს, ვიყო...

პლატონ პავლოვისადმი №2 (888)

4го Декаб: 1876. Платону Петровичу Павлову.¹

Письмо Генералмайора Андрея Васильева имею честь препроводить к ва^{мь} Преву с моею убедительнейшею просьбою обратить ваше Милостивое внимание на многолетнюю службу его, достойно, честно, пройденную им, и, который, только теперь, впервые раз, на старости лет, осмеливается заявить, чрез меня, справедливому начальнику о самом себе.

Не вмоем характере беспокоить начальственные лица просьбами, зная по опыту, как оне часто бывают неуместны; но, признаюсь, внастоящем случае, чувство нравственного долга сильнее моей воли, и потому, скрепя сердце, решаюсь ходатайствовать пред вами за старого моего товарища по службе, которого похвальное усердие, скромность и высокая нравственность мне весьма памятны. Следайте, что можете, впользу его и вы не раскаетесь. —

პლატონ პავლოვისადმი №2 (888)

4^ბ დეკემბ: 1876. პლატონ პეტროვიჩ პავლოვს.

მაქვს პატივი, თქვენს აღმატებულებას გადმოუგზავნო გენერალმაიორ ანდრეი ვასილიევიჩის წერილი ჩემს უმორჩილეს თხოვნასთან ერთად, რომ თქვენი მონყალე ყურადღება მიაქციოთ მის მიერ ღირსეულად, პატიოსნად გატარებულ მრავალწლიან სამსა-

ხურს, რომელიც მხოლოდ ახლა, პირველად, უკვე ასაკში, ჩემი შუამავლობით ბედავს თავი შეახსენოს თავის სამართლიან უფროსს.

საერთოდ არ მიყვარს უფროსების შეწუხება თხოვნებით, რადგან საკუთარი გამოცდილებით ვიცი, ხშირად როგორი უადგილოა ისინი, მაგრამ გამოგიტყდებით, რომ ამ შემთხვევაში ზნეობრივი მოვალეობის შეგრძნება ჩემს ნებისყოფაზე ძლიერია და ამიტომ გულის კანკალით ვბედავ თქვენ წინაშე შუამავლობას ჩემი ძველი სამსახურის ამხანაგისათვის, რომლის სანაქებო გულმოდგინება, თავმდაბლობა და მაღალი ზნეობა კარგად მახსოვს. გააკეთეთ მისთვის, რაც შეგიძლიათ, და არ ინანებთ.

ნიკო ზურაბის ქე ჭავჭავაძისადმი №13 (889)

ჩემო გულით საყუარელო ნიკო! ამ წერილს მოგართმევს ძველად და დიდად ერთგულად ნამსახური ყაზახელი მუსაა-ლა, რომელიცა დიდიხანი ემსახურებ(ო)და ჩემს ძმას¹ პახოდებშიაცა და მანდაც იმის განჯის ნაჩაღნიკობაშიაცა. ეს მუსაა-ლა გახლავს, სწორედ მოგახსენებ, და არის ისეთი კაცი, რომელსაცა არუსწავლია გეგელის ჭილოსოჭია, მაგრამკი თავის ქუჭყნის ამბავი ზედ-მინევნით იცის, და ან რაც არ იცის, იმასაც, როცა უბძანებ, სწორედ შეგიტყობს და სიმართლით მოგახსენებს, და ამგუარი კაცი შენთვის დიახ საჭიროა, მეტადრე ამისთანა დროში, ცუდის მოვლითა გარყვნილს ხალხში, რომ ჭეშმარიტებით მოგახსენებდეს საქმესა. პირველად, ვიცი, ტუტუცად გეჩვენება, მაგრამ ნუ მიხედავ ამის ტუტუცობას, ვაჟუცია, კარგი ცხენოსანი და რასაც უბძანებ, თავს... დაჰსდებს და აღგისრულებს. – ეს ასე.

აქაური ამბავი ეს გახლავს, რომ მოდის და მოდის მოუწყვეტლივ ჯარი; გუშინ და დღეს გაიარა კონნა² არტილერიამ; მეტად მომეწონა კაცებიც, ცხენებიც. – ყოველს დღეს არის სმოტრი³ ახალ-ახალის, მოსულის ჯარებისა და დასასრული ჯერ არა ჰსჩანს.

კონჭერე(ნ)ციამ ძალიან გააჯანჯლა საქმე, მაგრამ, ჩე-

მის ჰაზრით, რაც უნდა ილაპარაკონ, აუცილებელია ომიანობა. ბუხარის ემირის ელჩი მისულა პეტერბურღს, და წარუდგენია ემირის პატარა შვილი ჯელმნიფესთან, პაჟესკის კორპუსში გასასწავლებლად. ეს ელჩობა კარგს დროს მოხდა, რადგანაც ცხადად გამოჩნდა, რომ ოსმალების გულისათვის თავს არავინ იხეთქავს, არცა ბუხარა, და არცა სპარსეთი.

ასე წახდა საქართველო, რომ ორმოცდაათი ყმანვილი კაცი ვერ გვიპოვნია, რომ გავაყოლოთ კანვოდ ველიკიის კნიაზსა, თუ მოხდა ბრძოლა! – ნიკო, ვერ წარმოიდგენ, რა რიგად მანუხებს საქართველოს ასე სულით დაცემა. ესა მიშლის ზაფრას, ესა მტანჯავს, და ესევე იქნება ბოლოს მიზეზი ჩემის სიკუდილისა. –

დღეს მომივიდა ძალუა ვარინკას წიგნი, და აი იმის ახალი ადრესი:

Царское Село, – на углу Стесельской улицы и Павловского Шоссе Дом Корсаннова.*

ლევან უკეთ შეიქმნა და წავიდა თავის შურაში. კლუშინიც იბარგება საპეტერბურღოდ ჩლენად ლოსუდარსტვენის სოვეტისა.⁴

სხუებრ ღმერთი იყოს შენი მფარველი.

მარადის შენი გრიგოლ ორბელიანი

ჯერ პირველად ძალიან კარგი ამბავი მოდის აქა საკუთრივ შენზე მანდაურის სუდებნის ჩინოვნიკობისაგან, და ეს კარგი ნიშანია, რომ სუდებნის ნაწილი გაქებს: შენს რეჩებსა და ქცევას გადურევია სიხარულითა მანდაური ჩინოვნიკობა, გადუჩვეველი ნაწალნიკებისაგან კეთილის სიტყვის მოსმენისა; და შემდეგ უფრო, ინშაჰლოა, გაგიადვილდება აღსრულება შენისა ახლის თანამდებობისა.

22^ლ დეკემ: 1876

თბილისით.⁵

* ცარსკოე სელო, – სტესელსკაიას ქუჩისა და პავლოვის გზატკეცილის კუთხეში კორსანოვის სახლი.

ალექსანდრე ოგოლინისადმი №1 (890)

29 Декаб: 1876.

Александру Степановичу Оголину.¹

Убедительно прошу вас прочесть эту мою просьбу без огорчения, без нахмурения бровей; и, если ея исполнение не противоречит пользам службы, позволить мне надеяться на ваше благосклонное внимание. Сам я знаю, по опыту, как часто бывает неуместна подобная просьба; но что делать, когда существуют в жизни нашей обязательства, нравственный долг, относительно тех личностей, которыя делили снами трудныя служебныя обязанности и о судьбе которых мы не можем не заботиться. Так, и в настоящем случае, я являюсь пред вами ходатаем за Душетскаго Мироваго Судью, Саванелли,² в Судьбе котораго я принимаю живейшее участие, помня его и честную Службу, и высокую нравственность, – искренно прошу вас предоставить ему одну из вакансій, вновь открывающихся в Окружном Суде. Я верю, что он своим редким усердіем и правдивостью оправдает ваше Милостивое к нему внимание.

ალექსანდრე ოგოლინისადმი №1 (890)

29 დეკემბ: 1876.

ალექსანდრე სტეფანოვიჩ ოგოლინს.

დაბეჯითებით გთხოვთ, ეს ჩემი სათხოვარი გაბრაზებისა და წარბეზის შეჭმუხვნის გარეშე წაიკითხოთ; და თუ მისი შესრულება ზიანს არ მიაყენებს თქვენს სამსახურს, ნება მიბოძოთ თქვენი კეთილგანწყობილი ყურადღების იმედი ვიქონიო. თვითონ მე გამოცდილებით ვიცი, რა უადგილოა ხშირად ასეთი თხოვნა; მაგრამ რას

იზამ, როცა ჩვენს ცხოვრებაში არსებობენ აუცილებლობები, ზნეობრივი მოვალეობა იმ პირთა მიმართ, რომლებიც ჩვენთან ერთად იყოფდნენ ძნელ სამსახურებრივ მოვალეობებს და რომელთა ბედზე არ შეგვიძლია არ ვიზრუნოთ. ასეა, და ამ შემთხვევაში მე წარმოგიდგებით დუშეთის მომრიგებელი მოსამართლის, სავანელის, შუამავლად, რომლის ბედიც ძალიან მაინტერესებს, მახსოვს რა მისი პატიოსანი სამსახური და მაღალი ზნეობრიობა, – გულწრფელად გთხოვთ, დაუთმოთ საოლქო სასამართლოში ახლად გახსნილი ვაკანსიებიდან ერთ-ერთი. მე დარწმუნებული ვარ, რომ იგი იშვიათი გულმოდგინებითა და ალაღმართლობით გაამართლებს თქვენს მონყალე ყურადღებას მის მიმართ.

ნიკო ზურაბის ქე ჭავჭავაძისადმი №14 (891)

ჩემო გულით საყუარელო ნიკო! აბა, როგორ არ გაქო, როგორ არა ვჰსთქუა, რომ შენისთანა ლუბერნატორი არ იქნება არსადა! ჯერ არცკი მისულხარ და მეკი მაშინვე მომიკითხე დურაჯებითა! დიდად მიამა, და იმედიცა მაქუს, რომ ამით არ დასრულდება ჩემი მოკითხვა და შემდეგში დურაჯები გადიქცევინ ბედაურებად.

ხუმრობა გადავდუათ, და დიდად მიხარის, რომ ყოვლის მხრით მომდის შენზე ქება; მაგრამ ესეცკი მომდის ფიქრში, რომ ასე მალე ქება რას უნდა მივანერო? ამ მოკლეს ხანში რა ჰქმენ, რა გამოაჩინე ისეთი გასაკვირველი, რომ ხალხი ასე ღალადებს თავის სიხარულსა შენის მანდა დანიშვნისაგამო? კნ: მირსკი ამბობს «он так создан, внем Божій дар!»* ჩემის ფიქრით, მგონია, უფრო ეს იყოს მიზეზი, რომ ხალხი იყო დიდად შენუხებული, დაჩაგრული, დამორებული და მიუკარებელი უხილავ ნაჩალნიკისაგან, რომლისა სიტყუა, თუ როდისმე, მოესმოდა, იყო მარადის, ანუ რისხუა, ანუ დაჰსჯა; არავინ იყო ხალხისათეს გულით მზრუნველი, მფარველი, მასთან კაცურად მოლაპარაკე, დამრიგებელი და მასწავლებელი კეთილის ცხოვრებისა, რაზოინიკებისაგან დამონებული, ხმა-მინცვეტილი! ამ დროს შენ გაჩნდი პირველი ლუბერ[ნატო]რი,¹

რომელმანცა იკადრა თავისდამდაბლება და ხალხსა დაუნყო პირდაპირ ლაპარაკი კაცურად; ხალხმაც პირველად გაიგონა საამური ცოცხალი სიტყუა ნაჩალნიკისა, და იმანაც სიხარულით შემოგზავლა, იგრძნესრა, რომ ისინიც ყოფილან კაცნი, რომელთაცა ძლივს გამოუჩნდა ნაჩალნიკი მფარველად და ნუგეშისმცემელად. – აქამდის ვორონცოვსა რათ ვადიდებთ? გველაპარაკებოდა კაცებსა კაცურად! ამით მიგვიზიდა ისე, რომ დღესაც იმისი სახელი კურთხევით იხსენება საქართველოში. ჩუშნცა ამავე გზაზედ უნდა დავსდგეთ, თუ გვინდა დიდება ჩუშნისა სახელისა.

და მართლად, ამ მხარესა რა არის ლუბერნატორი? აქაურმა ხალხმა არ იცის რუსული ენა, არ იცის ჰსჯულის კანონები, არ იცის როგორ მოიქცეს, და ჯერაც ვერ გაუგია, მართებლობა მართლად მათის კეთილ-დღეობისათჳს არის დადგენილი, თუ გასაყველფად და ასაკლებად? ვინ და როგორ უნდა ყოველივე ესე აუხსნას და შეაგონოს მას, და გულში ღრმად, შეურყეველად დაუნერგოს, თუ არ ლუბერნატორმა, არა მხოლოდ სიტყვითა, არამედ საქმითა, რომ თვალით დაინახოს, და მით დარწმუნდეს, რომ მართებლობა არის დადგენილი მხოლოდ ხალხის გასაბედნიერებლად! ხალხის მოვლა ეს არის მხოლოდ: უღირსი ნუ დადგება ღირსეულთან თანასწორ; დასასჯელი დაისაჯოს, ერთგული დაიჯილდოს! – ვიცი შენს გულში ესეები არის ღრმად შთაბეჭდილი და ღმერთიცა ამისათჳს გყავს შემწედ, და კურთხევაცა მისი იქმნება შენზედა ყოველსა ჟამსა და ყოველსა ალაგსა.

აქაური ამბავი არა არისრა მისმეტი, რომ თვალ-ყური გაჭიმულად გვიჭირავს სტამბოლისაკენ და არ იქმნა, ვერ შევიტყეთ, მშვიდობაა, თუ ბრძოლა! – შესაწუხარი ამბავი ეს არის, რომ ველიკიი კნიაზი ნიკოლაი ნიკოლაევიჩი კიდეც ხელ-მეორედ გახდა ძალიან ავად.

საწყალს ელენას ასტაჭივეისას მოუკუდა შვილი. – ყაფ-ლან წაათრიეს გორს ეკატერინასთან დღესასწაულების იქ გასატარებლად; ყველანი შენნი კარგად არიან.

როცა მოიცალო, უნდა დაწვრილებით აღმინერო შენი
მანდ ყოფნა და ცხოვრება.

შენი მარადის ბედნიერების მოსურნე თ² გრიგოლ ორბელიანი

30^ს დეკემ: 1876.

თბილისით³

* „ის ასეა შექმნილი, მასში ღვთის საჩუქარია.“

ნიკო ზურაბის ქა ჭავჭავაძისადმი №15 (892)

ჩემო ბატონო,
საყუარელო ნიკო!

ამ წერილს მოგართმევს იბრაიმოლლი,¹ სახელი დამავინყდა, – დიახ კარგის ოჯახის შვილი, თვითონაც ზრდილი, კარგის ზნეობისა, ჭკვიანი, და ვაჟკაცი – ისრაჟილბეგის ნათესავია, და მეცა ძალიან კარგად ვიცნობ ამას: – შენს ახალს პრეობრაზოვანიეში² ძალიან გამოგადგება; მიხედუ მოწყალეს თვალთ და მიენდე კიდეცა გაჭირებულს საქმეში.

არ ვიცი, როგორ მოგეწონა ფანაალა ვექილოვი,³ ისიც ძალიან კარგია და გამოსადეგი შენთვის ამ ჟამსა, როცა ასე არეულია ხალხი რაზბოინიკობითა.

დღეს, ამ ნიშნით რომ ორშაბათია, უნდა გადაწყდეს სტამბოლში ყოველივე პოლიტიკური ბაასი და დაიშალნენ პოსლანნიკები თავიანთ ქვეყნებისაკენ. სალისბური⁴ მთავრთმევს ულტიმატუმი⁵ და წავა ანგლიაში. ახლა, კიდეც ახალი საკითხავი გამოჩნდება: რა უნდა მოხდეს? რუსეთის მხრით რა უნდა დაიწყონ და ვინ იქნება მიმშველელი, ან ერთისა და ანუ მეორის მხრისა? და ჩუჴნცა აქა, მოუთმენელობით მოველთ ამბავსა.

ველიკიი კნიაზი ნიკოლაი თუმცა უკეთ არის, მაგრამ ძალიან სუსტად. ამბობენ, მითომ ამის მაგიერ (თუ ვერ შეიძლო) დაინიშნება ლლავნოკომანდუშჩიმ დუნაისკის არმიისა, კოუჭმანი.⁶ მგონია ვერ დაჯდეს ეს იმ სიმაღლეზე, რომელიცა შეეფერება ამ ალაგსა: მაშ კუტუზოვები და რუმიანცოვები სულ კოუჭმანები იყუნენ? – ვაი კაცის სიღარიბეს!

სხუა არა არისრა ამდროს, მისმეტი, რომ ამალამ⁷ ქართული თეატრია, ქოროლლი;⁸ არვიციკი რა არის ქოროლლი და რა უნდა გამოვიდეს ჩვენს თეატრში.

ღთი⁹ იყოს შენი მფარველი

შენი მარადის ბედნიერების მსურველი
თ¹⁰ გრიგოლ ორბელიანი

3^ლ იანვ: 1877,
თბილისი.¹¹

მამსიმილიან მსტან-საკენისადმი №1 (893)

Барону Максимилиану Александ: Остен Сакену.

Тифл: Губернатору –

7го Генв: 1877.¹

Недавно я доложил Его Высо^{вы} о содержащихся в Тифл: Тюрьме Нино Чарквiani и Николае Дрогине,² – он же Мирза Баба, – которых здоровье, долговременным заключением, душевными страданиями и неизлечимою болезненностью, доведено до совершенного разрушения. Они, со дня начатия Суда над ними, содержатся в тюрьме, первая, 13 лет, а последний – 17. И теперь, по моему мнению, дальнейшее их заключение уже неимелобы карательного значения, а выказалобы только злорадостное чувство неумолимой жестокости над немощными страдальцами. Неужели столько лет мученической, болезненной жизни в тюрьме, на смертном одре, неискупили грехов их юности?

Благостью полная душа Его Высо^{ва} Наместника немогла не сжалится над нечестными преступниками, немогла отказаться быть ходатаем пред великодушным Монархом о помиловании этих многострадальцев, – приказал мне войти с представлением о них.

К этим лицам я присоединил и К^{3а} Илью Палавандова, по совершенно иным уважительным причинам. Он молод, и уже приговорен к ссылке в Сибирь за дерзость, сказанную им, в вспыл(ь)чивости, Полицейскому Приставу во время исполнения этим последним служебной обязанности. Признавая всю великость преступления, содеянного Палавандовым, нельзя непринять во уважение его молодые года, заслуги его отца, павшего в войне противу Турок, его дяди, убитого в Дагестане, другаго дяди его, майора, изувеченнаго ранами также в войне противу Турок! Этотже молодой Палавандов просит, вместо Сибири, отправить его в действующую Армію, гдебы мог кровью своею искупить проступок безумной юности своей.

О таковой воле Его Висо^{ба} сообщая вам, покорнейше прошу вас, Барон, приказать собрать в возможной скорости, – пока война не вызвала Его Висо^{ба} к Арміи, – все необходимые сведения об этих трех лицах и сделать от имени Комитета представление Его Высоч^{бв}.

С чувством истин: уваж: и соверш: предан: имею честь быть...

Здесь прилагаются просьбы и других Арестантов, но они не заслуживают уважения.

მამსიმილიან ოსტენ-საკენისადმი №1 (893)

ბარონ მამსიმილიან ალექსანდ: ოსტენ საკენს.

თბილ: გუბერნატორს –

7^ა იანვ: 1877.

ცოტა ხნის წინ მე მოვახსენე მის უმაღლ^{სს} თბილ: ციხეში მყოფი ნინო ჩარკვიანისა და ნიკოლოზ დროგინის – იმავე მირზა ბაბას –

შესახებ, რომელთა ჯანმრთელობა საპატიმროში ხანგრძლივი ყოფნით, სულიერი ტანჯვითა და უკუურნებელი დაავადებებით სრულიად დარღვეულია. საქმის გარჩევის დღიდან ისინი ციხეში იმყოფებიან, პირველი – 13 წელი, მეორე კი – 17. და ახლა, ჩემი აზრით, მათ დატოვებას ციხეში ექნებოდა არა მხოლოდ დასჯითი, არამედ ღვარძლიანი, ულმობელი სიმკაცრის გამოჩენის ხასიათი ამ უძლური, საცოდავი ადამიანების მიმართ. ნუთუ ამდენი წლის განმავლობაში ციხეში ტანჯული, ავადმყოფური ცხოვრებით, სასიკვდილო სარეცელზე ყოფნით ვერ გამოისყიდეს ახალგაზრდობის ცოდვები?

სიკეთით სავსე გულის მქონე მისი უმაღლ^{მა} მეფისნაცვალ ვერ დარჩა გულგრილი საბრალო დამნაშავეების მიმართ, მან არ თქვა უარი შუამდგომლობაზე დიდსულოვანი მონარქის წინაშე ამ მრავალტანჯული ადამიანების შეწყალებასთან დაკავშირებით და მიბრძანა მათზე წარდგინების შემოტანა.

ამ პიროვნებებს მე დავამატე კ^ჰ ილია ფალავანდოვის საქმე სულ სხვა საპატიო მიზეზების გამო. ის ახალგაზრდაა და უკვე მისჯილი აქვს ციმბირში გადასახლება ცხელ გულზე წამოცდენილი თავხედობის გამო პოლიციის პრისტავის მიმართ ამ უკანასკნელის მიერ სამსახურებრივი მოვალეობის შესრულების დროს. ფალავანდოვის დანაშაულის სიმძიმის მიუხედავად, არ შეიძლება არ გაითვალისწინოთ მისი ახალგაზრდობა, მამამისის დამსახურება, რომელიც თურქების წინააღმდეგ ბრძოლაში დაიღუპა, ბიძამისისა, რომელიც დაღესტანში მოკლეს, მეორე ბიძისა, მაიორისა, რომელიც აგრეთვე თურქების წინააღმდეგ ომში მონაწილეობისას დასახიჩრდა ქრილობებით! და ეს ახალგაზრდა ფალავანდოვი ითხოვს ციმბირის ნაცვლად მოქმედ არმიაში გაგზავნას, სადაც შეძლებდა თავისი უჭკუო ახალგაზრდობის დანაშაულის გამოსყიდვას საკუთარი სისხლით.

გაცნობებთ რა მისი უმაღლ^{მა} ასეთი ნების შესახებ, უმორჩილესად გთხოვთ, ბარონო, გასცეთ ბრძანება, რომ შეძლებისდაგვარად მოკლე დროში, სანამ ომი არმიაში არ გაიწვევდეს მის უმაღლ^{მა}, – შეგროვდეს ყველა საჭირო საბუთი ამ სამი პირის შესახებ და შეადგინოთ წარდგინება მისი უმაღლ^{მა} მიმართ კომიტეტის სახელით.

ქეშმარ: პატივ: და სრულ: ერთგ: გრძნობით პატივი მაქვს, ვიყო...

აქ დართულია სხვა პატიმართა თხოვნებიც, მაგრამ ისინი არ იმსახურებენ პატივისცემას.

Тифлис 12 Генв: 1877. ВПетербург:

Варваре Ильинишне К^{не} Орбел:¹

Ты, удивительная женщина, мой друг варвара! великая мастерица радовать и счастливить своих друзей, по своей прихоти, как вздумается. Кажется, еще немного времени прошло со дня нового года, а я уже успел получить несколько твоих писем, которыя совершенно успокоили меня тихою, светлою радостью. Вот могущество твоих писем, и я в знак благодарности цалую твои руки, голову, грудь, в которой живет доброе сердце твое. Но ты невини меня и нетребуй, чтоб я отвечал на каждое твое письмо. Старость оказывается также великою силою, подавляющею в нас все прежнія привычки, даже привязанности, вселяет ко всему какоето ленивое чувство равнодушія, вособенности, ко всякому роду писанія. Только ты и Георгій воодушевляете меня и привязываете к жизни. Вот почему мне так необходимы твои письма: оне дают мне силу жизни любить вас. Молю Всевышняго, да хранит вас долго, долго, да спасет вас от кашля, от ревматизма, и от всякія скверни, которыми, так постоянно красуется Петер: климат.

Кстатѣи о климате: что за чудная осень, что за зима, весна, прелесть! Здесь еще нет, ни снега, ни льда. Здешним климатом даже Клушин² ненахвалиться, который, впрочем, наднях выезжает в Петерб: навсегда, туда ему и дорога. Что за бездарность! А между тем назначен Членом Госуд: Совета. И вот наши Госу:^{ныя} тузы, столбы, поддерживающіе великое зданіе великой Имперіи. Поздравьте от меня Бар: Алек: Павловича сновым товарищем.

Получилли Георгій Запонки,³ – подарок Софіи, жены Ивана Орб:, посланные мною по почте? Оне сделаны в Дагестане.

Приступили Георгій квыполненію похвальнаго Заветнаго Плана своего, относительно подготовленія себя, малопомалу, неутомляясь, к Экзамену в Генер: Штаб, чтобы в тот день, когда наступят Экзамены, быть уже совершенно готовым для входа в священныя врата Академіи? Кроме того, я помню еще, что он хотел иметь тетрадку, или менее сказать, дневник своей обыденной жизни. Я неполагаю, чтобы эти прекраснія его намеренія остались, как его Альбом, по эту сторону Кавказа, по забывчивости.

Твоя племянница, красивая Настинька, недавно приехала из Цинандал. У Бедной Елены Астафьевой умер ребенок; Саломэ и Тамара с их прекрасными детьми здоровы; Мирскіе, у которых поселилась Майко, здоровы, Опочинины здоровы; все, все, здоровы.

Война пробудила все сословія; Тифлис кипит, дышет войною, всякій день проходят войска; здесь сформировалась прекрасная Милиція, также и в Имеретіи, и всё еще продолжается ея сформированіе. Многіе из Молокан записались добровольно и на свой счет в Санитары, а жены их в Сестры Милосердія! Изумительно воодушевленіе Народа! Крестовый поход теперь становится ясно-понятным. — Цалую тебя и Георгіа.

ბარბარე გაბრატიონ-ორბელიანისადმი №73 (894)

თბილისით 12 იანვ: 1877. პეტერბ:^ს

ვარვარა ილინიშნას კნიაგ^{ნა} ორბელ:

შენ საოცარი ქალი ხარ, ჩემო მეგობარო ვარვარა! დიდი ოსტატი მეგობრების გახარებისა და გაბედნიერებისა შენი სურვილის მიხედვით. მგონია, არცთუ დიდი დროა გასული ახალი წლიდან, მეკი უკვე მივიღე შენი რამდენიმე წერილი, რომლებმაც სრულიად

დამამშვიდეს წყნარი, ნათელი სიხარულით. აი, შენი წერილების ძალა. და მე მადლობის ნიშნად გიკოცნი ხელებს, თავს, მკერდს, რომელშიც ცოცხლობს შენი კეთილი გული. მაგრამ მე არ დამადანაშაულო და არ მოითხოვო, რომ ყოველ შენს წერილზე გიპასუხო. სიბერე დიდი ძალით ახშობს ჩვენში ყველა ადრინდელ თვისებას, თბილ ურთიერთობებსაც კი, აჩენს ყველაფრის მიმართ რალაცნაირი გულგრილი სიზარმაცის გრძნობას, განსაკუთრებით, ყველანაირი სახეობის წერის მიმართ. მხოლოდ შენ და გიორგილა მამხნევებთ და მაკაემირებთ სიცოცხლესთან. აი, რატომ არის ჩემთვის ასე საჭირო შენი წერილები: ისინი მაძლევს ძალას თქვენი სიყვარულისთვის. ვევედრები უზენაესს, რომ დაგიცვათ დიდხანს, დიდხანს, გიხსნათ პეტერბურღული ხველებისგან, რევმატიზმისგან, ყველანაირი სისაძაგლისგან, რომლითაც ასე ინონებს თავს მუდმივად პეტერ: კლიმატი.

სიტყვამ მოიტანა და გეტყვით კლიმატის შესახებ: რა საუცხოო შემოდგომაა, რა ზამთარია, რა გაზაფხული, რა მშვენიერებაა! აქ ჯერ კიდევ არ არის თოვლი, არც ყინული. კლუშინიც კი ვერ ძლება აქაური კლიმატის ქებით, რომელიც, სხვათა შორის, დღედღეზე სამუდამოდ მოემგზავრება პეტერბ:⁵ სადაც გზაც ჰქონია. რა უნიჭო ვინმეა! და, სხვათა შორის, სახელმწ: საბჭოს წევრად არის დანიშნული. და, აი, ჩვენი სახელმწ: ტუშები, დიდი იმპერიის დიდი შენობის შემაკავებელი ბოძები. ჩემი სახელით მიულოცეთ ბარ: ალექ. პავლოვიჩს ახალი ამხანაგის შეძენა.

მიიღო გიორგიმ საკინძები, – ივანე ორბ: მეუღლის, სოფიოს, საჩუქარი, რომელიც მე გამოვუგზავნე ფოსტით? ისინი დალესტან-შია გაკეთებული.

შეუდგა თუ არა გიორგი თავისი სანაქებო, სანუკვარი გეგმის შესრულებას გენერ: შტაბში გამოცდისთვის მოსამზადებლად ნელ-ნელა, დაუღლელად, რათა იმ დღეს, როცა გამოცდები დაიწყება, სავსებით მზად იყოს აკადემიის წმინდათა წმინდა კარში შესასვლელად? გარდა ამისა, მახსოვს, რომ მას უნდოდა ჰქონოდა რვეული, უფრო სწორედ, თავისი ყოველდღიური ცხოვრების დღიური. არა მგონია, მისი ეს მშვენიერი განზრახვები დარჩა კავკასიის აქეთა მხარეს, როგორც მისი ალბომი, დავინწყების გამო.

შენი დისშვილი, მშვენიერი ნასტინკა, ახლახანს ჩამოვიდა წინანდლიდან. სანყალ ელენა ასტაფიევას შვილი მოუკვდა; სალომე და თამარი თავიანთ ლამაზ შვილებთან ერთად ჯანმრთელად არიან;

მირსკები, ვისთანაც მაიკო დასახლდა, ჯანმრთელად არიან, ოპოჩინინები ჯანმრთელად არიან; ყველა, ყველა ჯანმრთელია.

ომმა გამოაღვიძა ყველა წოდება; თბილისი დულს, ომით სუნთქავს, ყოველდღე ჯარი გადის; აქ, ასევე იმერეთში, შეიქმნა მშვენიერი მილიცია და მისი ფორმირება დღემდე გრძელდება. ბევრი მოლოკანელი ნებაყოფლობითა და საკუთარი ხარჯით ჩაენერა სანიტრად, ხოლო მათი ცოლები – მონყალების დებად! საოცარი აღფრთოვანებაა ხალხისა! ჯვაროსნული ლაშქრობა ახლა ცხადად გასაგები ხდება. – გკოცნით შენ და გიორგის.

პლატონ პავლოვისადმი №3 (895)

18 Генв: 1877. Платону Петровичу Павлову.

Нач: Окр: Шта: К: Арміи¹

Несколько времени тому назад, я имел честь сообщить вам о ревностном желаніи Полков: Генер: Штаба Бутурлина служить в действующих войсках Кавк: Арміи, и мне тогда показалось, что Ваше Прево небыл против такового его назначенія.

Теперь я решаюсь препроводить квам полученные мною письмо его и записку, в которой изложено краткое сведеніе о прохожденіи им службы; в письмеже объясняется причина, по которой записка присылается без подписи.

Я, лично, незнаком сним; но все отзывы удостоверяют о нем, как о человеке, весьма образованном, нравственном и притом богатым.

Все эти похвальные качества, редко соединяющіяся в одном человеке, достойны того, чтоб, Ваше Прево, Милостиво отнесли к живейшему его желанію, и, для пользы самой Службы, приняли на себя ходатайство пред Его Высоч.^{ом} Главноком: Кав: Арміею о вызове Полковника Бутурлина сюда на Службу, в силу той истины, что хорошо иметь в Арміи хорошаго офицера.

პლატონ პავლოვისადმი №3 (895)

18^ბ იანვ: 1877. პლატონ პეტროვიჩ პავლოვს.

კავკ: არმიის საოლ: შტაბ: უფრ:^ბ

რამდენიმე ხნის წინ მეონდა პატივი, მეცნობებინა თქვენთვის გენერ: შტაბის პოლკოვ: ბუტურლინის დიდი სურვილი კავკ. არმიის მოქმედ ჯარში სამსახურებლად, და მაშინ მომეჩვენა, რომ თქვენი აღმატებულება არ იყო წინააღმდეგი მისი დანიშვნისა.

ახლა გადავწყვიტე გამოგიგზავნოთ ჩემ მიერ მიღებული მისი წერილი და ბარათი, რომელშიც მოკლედაა აღწერილი მის მიერ განვლილი სამსახური; წერილშივე ახსნილია მიზეზი, თუ რატომ არის ბარათი გამოგზავნილი ხელმოწერის გარეშე.

მე პირადად არ ვიცნობ მას, მაგრამ ყველა მის დახასიათებაში ჩანს, რომ ის არის საკმაოდ განათლებული, ზნეობრივი და, ამასთანავე, მდიდარი ადამიანი.

აი, ეს სანაქებო თვისებები, იშვიათად გაერთიანებული ერთ ადამიანში, იმსახურებენ, რომ თქვენი აღმატებულება მოწყალედ მოეკიდოს მის ძლიერ სურვილს და თავად სამსახურის სასარგებლოდ იკისროს შუამდგომლობა მისი უმაღლეს:^{აბ} კავ: არმიის მთავარსარდ:^{აბ} წინაშე, რათა მან გამოიძახოს პოლკოვნიკი ბუტურლინი აქ სამსახურისათვის, იმ ჭეშმარიტების გათვალისწინებით, რომ სასურველია არმიაში კარგი ოფიცრის ყოლა.

ნესტორ წერეთლისადმი №1 (896)

კნ: ნესტორს წერეთელს 21 იან: 1877.¹

ჩემო გულით საყუარელო ნესტორი! ამ მინუტში დაგბრუნდი ჩემთვის მეტად სამწუხარის ცერემონიიდან: ღიმნაზიის ეკკლესიაში გადავიხადეთ პანაშვიდი, საუკუნოდ მოსახსენებელად თავადის გიორგის მუხრანსკისა, რომელიც გარდაიცვალა ანაზღეულად პარიჟში. გიორგი იყო გულით კეთილი, გონებით მაღალი, განათებული ჰსწავლითა, და ამასთანა დი-

დად მოყუარე თავის ქუჭყნისა, თუმცა მისი გრძნობა ესე არა
ჰსჯეროდათ მრავალთა, დაბრმავებით უბადრუკთა! მეკი
უზომოდ მიყუარდა იგი და მიხაროდა მისი საქართველოს
შვილობა; და ან მამული ჩუჭნი, უიმისოდაც მეტად ღარიბი
კაცობითა, უმეტესად შეიქმნა გაგლახაკებულ. მეტად შეწუხე-
ბული ვარ ესრეთის საზოგადოდ სამტირალოს შემთხუჭვითა,
ჩემო ნესტორ, ვჰხედავრა, რომ მისი ადგილი დაცარიელდა
ჩუჭნთვს, თითქმის სამარადისოდ. – ეჰ, მახლაზ, რაღა გაე-
წყობა!

პოლიტიკური ამბავი არის ისევ ისე დაბნელებული, და
ვერა ვინ იტყვის, როგორ დაბოლოვდება. კონტერენციათ იყ-
ბედა, იყბედა, და დაიშალა, და ან დაჰშთა მეიდანო ცარიელ,
და ვინ გამოვა გმირი იქ ბურთის ასაღებად, მხოლოდ მომავა-
ლი გვიჩუჭნებს; მაგრამ ჯარებიკი, მაინც და მაინც, მოდიან
მოუწყვეტლივ, ერევანს, ალექსანდროპოლს, ახალციხეს და
თქუჭნკენ; ამისგარდა შეადგინეს აქ მეტად კარგი მილიცია
ლონივრად მოსულთა ბიჭებისაგან. დღეს წავიდნენ სიმღერი-
თა სასახლისაკენ, სადაცა გაშინჯავს მათ ველიკი კნიაზი;
ვეება ქალაქის ხალხი მიჰსდევდა მილიციასა და უკვირდა მი-
სი ვაჟკაცური შეხედულობა.

ჩემს საკუთარს, საყუარელს დას პელაგიას შუბლზე ვა-
კოცებ, და ღთსა² ვჰსთხოვ, ერთხელ კიდევ მეღირსოს მაგის
ხილვა.

დიდად გამახარა სალომეს მოსვლამ ქმრითა და მშვენი-
ერის შვილებითა; ახლა ეკატერინა დამშვიდდება და და-
ჰსტკება მათის ხილვითა.

დიმიტრი გურიელი და ლევან სიყუარულით მომიკითხე,
და შენცა ნუ დამივიწყებ მარადის ერთგულსა და შენის ბედ-
ნიერების მსურველსა

თ³ გრიგოლ(სა)

ამ წერილს მოგართმევს ჩემი ძველად ერთგული ნამსახური პეტრე კობიაშვილი, დიდი ვაჟუკაცი და ამ დროს დიდად გამოსადეგი; გთხოვ, ნუ მოაკლებ მას მფარველობასა თქუწნა.

ბარბარე გაბრატიონ-ორბელიანისადმი №74 (897)

Варваре Ильинишне Орбе:¹

26го Генв: 1877. В Петерб:²

14го Генв: в Гимназ: церькви, вкоторой торжественно праздновали день Св: Нины, Вел:^{ий} К^{зб} сообщил мне печальное известіе о кончине моего друга Георгія Мухранскаго в Париже. Можешь вообразить всю тяжесть моей горести, потрясшей меня до глубины души. Я не находил слов для ответа, молчал окаменелый, ожидая еще чего-то. Безсознательно поехал я к Трубецкому, отнего к Григ. Дадіани, и потом уже вместе с Паша Витгенштейн, поспешил к Ивану Мухр:, где я заплакал действительно горькими, горькими слезами. Да, Грузія лишилась лучшаго сына, наше общество – лучшаго Члена, я лишился человека, котораго искренно любил за его чистую душу, за светлый ум. Теперь, я покоен; и если, иной раз, речь каснется Георгія, то говорим онем уже без печали. – Так, всё проходит безвозвратно; очень грустно убедиться в этом, но никакая грусть, никакія мольбы неизменят Суроваго непреложнаго Закона. Чтож? И не надо! Есть религія, есть вера в Создателя; он не погубит свое разумное созданиѣ, возвысившееся до идеи о безсмертіи. Откудаже эта идея, если всё в міре должно превратиться в ничто? –

Беднаго Георгія привезут, чтоб похоронить в Мцхете.

Третьего дня я послал тебе 250 р:

Недавно чрез Тифлис проехал из Парижа в Зугдид Саломе Мюрад с мужем и двумя очень красивыми сыновьями. Теперь Екатерина вполне успокоится!

Здесь назиму поселился Александр Николаевич Карамзин с больною женою; очень хорошіе люди. Взамен их Шаховскіе наднях выезжают совсем в Россію, где он получил корпус. По этому случаю, мы были приглашены к Опочинину вчера к обеду, на котором подано было чудное, Кахетинское 13^м летнее вино. Вот так вино!!! А говорят, что здешнее вино несохранится долго.

Недавно из Харькова я получил письмо, – ответ на мое – от Княжны Маико Орбел., дочери Александра, с ея портретом. Премилое Существо! Я нахожу большое сходство с ея отцом. Она живет теперь у своей бабушки Сомовой.

Существует опасеніе, что Тифлис навсѣ лето останется без льда. Это отзовется большим лишеніем вовремя знойных дней лета. Сегодня, как будто, началась зима, т. е: шел снег до обеда при температуре –1 гр:

Вчера приехал сюда из Москвы К: Михаил Мухранскій, чтоб быть при похоронах своего брата Георгія. Нечего сказать, веселый приезд!

პარზარა გაბრატიონ-ორბელიანისადმი №74 (897)

ვარვარა ილინიშნა ორბე:

26^ბ იანვ: 1877. პეტერბ.^ბ

14^ბ იანვ: გიმნაზ: ეკლესიაში, სადაც საზეიმოდ ვდღესასწაულობდით წმ: ნინოს დღეს, დიდ: ^{მა} კნ^{მა} მაცნობა სამწუხარო ამბავი ჩემი მეგობრის, გიორგი მუხრანსკის, პარიზში გარდაცვალების შესახებ. ხომ წარმოგიდგენია ჩემი მწუხარების სიმძიმე, რომელმაც

სულის სიღრმემდე შემძრა. სიტყვა ვერ დავძარი პასუხის გასაცემად, გაქვავებული ვდუმდი, თითქოს კიდევ რალაცას ველოდი. გაუცნობიერებლად წავედი ტრუბეცკოისთან, მისგან გრიგ. დადიანთან, შემდეგ კი უკვე პაშა ვიტგენშტეინთან ერთად გავეშურე ივანე მუხრ^{ლან}, სადაც ავტირდი მართლაცდა მწარე, მწარე ცრემლებით. დიახ, საქართველომ დაკარგა საუკეთესო შვილი, ჩვენმა საზოგადოებამ – საუკეთესო წევრი, მე დავკარგე ადამიანი, რომელიც გულწრფელად მიყვარდა მისი სუფთა სულის, ნათელი გონების გამო. ახლა მშვიდად ვარ და, თუ სხვა დროს საუბარი შეეხება გიორგის, მასზე უკვე მწუხარების გარეშე ვილაპარაკებთ. – ასეა, ყველაფერი გაივლის უკან დაუბრუნებლად; ძალიან სამწუხაროა ამაში დარწმუნება, მაგრამ ვერავითარი წუხილი, ვერავითარი სურვილი ვერ შეცვლის ამ მკაცრ, შეუცვლელ კანონს. რა გაეწყობა? და არც არის საჭირო! არსებობს რელიგია, არსებობს რწმენა შემოქმედში; ის არ დალუპავს თავის გონიერ ქმნილებას, ამაღლებულს უკვდავების შესახებ იდეამდე. საიდან წარმოიშვა ეს იდეა, თუკი ყველაფერი სამყაროში არარაობად უნდა იქცეს? –

საბრალო გიორგის ჩამოასვენებენ, რათა დაკრძალონ მცხეთაში.

სამი დღის წინ გამოგიგზავნე 250 რ:

ცოტა ხნის წინ პარიზიდან თბილისის გავლით ზუგდიდს წავიდა სალომე მიურადი ქმართან და თავის ძალიან ლამაზ ორ ვაჟთან ერთად. ახლა ეკატერინე სრულიად დამშვიდდება!

ალექსანდრე ნიკოლაევიჩ კარამზინი თავის ავადმყოფ ცოლთან ერთად აქ დასახლდა ზამთრის გასატარებლად; მათ სანაცვლოდ შახოვსკები ამ დღეებში მუდმივად მიემგზავრებიან რუსეთში, სადაც მან კორპუსი მიიღო. ამ ამბავთან დაკავშირებით გუშინ სადილზე ვიყავით მიპატიჟებული ოპოჩინინთან, სადაც მოგვართვეს 13 წლის საოცარი კახური ღვინო. აი, ღვინო!!! ამბობენ კი, რომ აქაური ღვინო დიდხანს არ ინახება.

ცოტა ხნის წინ ხარკოვიდან მივიღე წერილი, – ჩემი წერილის პასუხად – კნიაჟნა მაიკო ორბელ:, ალექსანდრეს ქალიშვილისგან, მის პორტრეტთან ერთად. რა საყვარელი არსებაა! ძალიან ვამსგავსებ მამამისს. ამჟამად ის ცხოვრობს ბებიამისთან – სომოვასთან.

არსებობს შიში, რომ თბილისი მთელ ზაფხულს ყინულის გარეშე დარჩეს. ეს დიდი დანაკლისი იქნება ზაფხულის მცხუნვარე

დღეებში. დღეს თითქოს დაიწყო ზამთარი: ე: ი: სადილამდე თოვდა – 1 გრ. ტემპერატურის პირობებში.

გუშინ მოსკოვიდან ჩამოვიდა კ: მიხეილ მუხრანსკი თავისი ძმის, გიორგის, დაკრძალვაზე დასასწრებლად. ვერაფერს იტყვი, მხიარული ჩამოსვლაა!

მარია ორბელიანისადმი №1 (898)

Княжне Маріи Александровне Орбел: В Харьков 8го Фев: 1877.¹

Моя милая, дорогая Тетушка Маня! Я не всилах выразить всей моей радости, которую чувствовал при чтении твоего письма! Целую твою голову и благодарю за портрет, который теперь стоит предомною на письменном столе. Взамен, и я посылаю тебе мое лицо, конечно не такое молодое, как твое. Ну, немножко на голове не достает волос, немного борода бела; но ты, моя Маня, не пугайся, и верь, что это старое лицо горячо любит тебя и благословляет в своих молитвах.

В Тифлисе теперь началась весна; солнце блестит, тепло, светло; в Муштаид: Саду цветут розы; птички поют, дети в Аллеях играют; повсюду весело, хорошо; но для полноты моего счастья необходимо, чтобы, и ты, была теперь здесь, моя милая Маня.

Твои тётушки, Княжни Анастасія и Елена здоровы. Незабывай меня и радуй твоими письмами. Напиши мне, как ты учишься, и довольна ли твоими успехами глубоко-уважаемая мною твоя Бабушка, Марія Павловна, которой прошу тебя выразить чувство моей истинной преданности. Тебя же, мой друг, горячо целую в голову и поручаю Божьему Милосердію юную жизнь твою. —

Твоему верному Симону Кланяюсь; он тебя любит и предан искренно.

მარია ორბელიანისადმი №1 (898)

კნიაჟნა მარია ალექსანდროვნა ორბელ: ხარკოვს 8 თებ: 1877.

ჩემო საყვარელო, ძვირფასო დედილო მანია! სიტყვები არ მყოფნის ჩემი სიხარულის გამოსახატავად, რომელსაც შენი წერილის წაკითხვისას ვგრძნობდი! გკოცნი თავზე და მადლობას გიხდის პორტრეტისათვის, რომელიც ახლა ჩემს საწერ მაგიდაზე დევს, ჩემ წინ. სამაგიეროდ, მეც გიგზავნი ჩემს სახეს, რა თქმა უნდა, არა ისეთ ახალგაზრდულს, როგორიც შენია, რა ვქნა, თავზე თმა ცოტათი შემითხელდა, წვერიც ცოტა გამითეთრდა, მაგრამ არ შეგეშინდეს, ჩემო მანია, და მერწმუნე, რომ ამ ბებრულ სახეს მხურვალედ უყვარხარ და მოგიხსენიებს თავის ლოცვებში.

თბილისში გაზაფხულდა; მზე ანათებს, თბილა, სინათლეა; მუშთაიდ: ბაღში ვარდები ყვავის; ჩიტები ჭიკჭიკებენ, ბავშვები ხეივნებში თამაშობენ; ყველგან მხიარულებაა, კარგია; მაგრამ ჩემი სრული ბედნიერებისათვის აუცილებელია, რომ ახლა შენც აქ იყო, ჩემო საყვარელო მანია.

შენი მამიდები, კნიაჟნები – ანასტასია და ელენე – ჯანმრთელად არიან. ნუ დამივიწყებ და გამახარე ხოლმე შენი წერილებით. მომწერე, როგორ სწავლობ და კმაყოფილია თუ არა შენი წარმატებებით ჩემგან ღრმად პატივცემული შენი ბებია, მარია პავლოვნა, რომელსაც, გთხოვ, გადასცე ჩემი ჭეშმარიტი ერთგულების გრძნობა. შენ კი, ჩემო მეგობარო, მხურვალედ გკოცნი თავზე და შენს ახალგაზრდა სიცოცხლეს მივანდობ გულმონყალე ღმერთს. –

მოკითხვას ვუთვლი შენს ერთგულ სიმონს; მას უყვარხარ და გულწრფელად თავდადებულია.

ნიკო ზურაბის ქა ჭავჭავაძისადმი №16 (899)

17 თებერ: 1877. ნიკო ჭავჭავ¹ ელისავეტოპოლს.

ჩემო საყუარელო ნიკო! ვიცი ჩაღრმავებული ხარ წამხდარის ღუბერნიის საქმეების გარკვევაში, განმენდაში, წესიერების დამყარებაში, და არ გემდური მოუწერლობისათვის,

როცა ყოველსავე ამას, ღთის² შეწევნით, რიგიანად და კეთილად დაანესებ და გულით მიეცემი განსვენებას. მაშინკი, რას მემართლები, რომ არ მომწერო გრძლად, დაწვრილებით?

გუშინ დავპბრუნდი მცხეთიდან, სადაცა, მწუხარების ცრემლითა, დავასაფლავეთ ჩუჴნი საბრალო გიორგი მუხრან[ს]კი, საქართველოს დედა-სობოროში, უდროოდ დამინებული ჩუჴნთესაც და თვთ მმართველობისათესაც. ველიკიი კნია: იქ მობძანდა მართლად ჭეშმარიტის გრძნობით შეწუხებული. ქალაქიდან და ქართლიდან ბე(ვ)რნი იყუნენ მოსულნი თავადობა, გლეხობა, ქალები, კაცები, უკანასკნელის პატივისცემისა განსაცხადებლად მიცუალებულსა. ბევრი დრო გაივლის, რომ საქართველომ ველარა იხილოს ვინმე ქართველთაგანი, ასული იმ პატივის სიმაღლეზე, რომელზედაცა გიორგი იდგა ღირსებითა, გონებით, ჴსნავლით, გულით, ხასიათით. ჩუ[ჴნდა] საუბედუროდ, ზოგიერთთა დაბრმაებულთა მიაჩნდათ იგი საქართველოს მტერა[დ.] ოჴჴჴ, სიბოროტე და წყეული შური სადამდის აბნელებს კაცის გონებასა! ნეტავი საქართველოს ჴყუანდეს მაგისტანა ერთი კიდეც გიორგი.

19^ბ თებერ:³

ეს წერილი დამრჩა დღევანდლამდის გაუთავებელი ამაოებით ცხოვრებისაგამო. გუშინ შავმოსილნი, მგლოვიარენი, ვიყავით სასახლის ეკკლესიაში პანაშვიდზე იმპერ: ნიკოლოზისათეს, და დღესკი ზარბაზნის სროლამ გუახარა, – შადლულ –, აღუსლა ბედნიერს ტახტზე აწინდელის იმპერატორისა დასამკვიდრებლად, 80^{აღ} მილლ^{ნაღ} ხალხთაშორის, მშვიდობისა, განათლების მოფენისა, ბედნიერებით ცხოვრებისა! მაგრამ მეკი არ ვიყავ წირვაზე: აღარ შემიძლიან დიდს ხანს ფეხზე დგომა.

ამჟამად აქ არიან შეყრილნი, საქართველოს დამცველნი მტრისა შემოსვლისგან: ლენ: ადუტ^ნ: ლორის მელიქოვი და იოსებ თარხანოვი, ოღლობჟიო, ტერლუქაზოვი, დეველ, ზაქ:

ჭავჭავ, ორნი ძმანი კამარო[ვ]ები, ყაზიბეგ და სხუანი, მოსალაპარაკებლად ჯარებზე.

დადგა მშვენიერი დარი გაზაფხულისა, მაგრამ ვლადიკავკაზის გზაკი შეიკრა დიდროანის ზუაებითა, რლნიც,⁴ ჩამოდიან და ჩამოდიან მთებიდამ, და სრულებით დაიფარა გზა 15^h ვერ(ს)ტ: – ასე გაშინჯე, მლეთის სტანცია ჯერ ორჯელ დაუტანია ზუაფსა; და ამისგამო აღარ მოგვდის ფოშტა და დავრჩით უამბოდ რუსეთისა და ევროპიის საქმე(ე)ბისა. მოელიან შურიდამ კნენას მელიქოვისას, და არვიცი, როგორ გაბედავს მთებზე გადმოსვლას! – საიდუმლოდ მითხრეს და მეცა ჩურჩულით გეუბნები, რომ მალე ვნახავთ ლევანის ქალის ქორწილსა და ზაქარია ერისთავისა. – ორნივე კარგები არიან.

დრო მიდის და ვოსტოჩნის ვაპროსი⁵ უფრო და უფრო ძნელდება, და რუსეთის დიპლომაცია როგ[ორ] დააბოლოებს ამ დიდად დახლართულს საქმესა, ეხლა ძნელია გამოიცნას ვინმე; მაგრამ რადგანაც სლავიანები, ბრძოლის მიზეზნი, ურიგდებიან სულთანსა, მაშასადამე რუსეთი ვისლასა და რისთვის უნდა შეეხება? მაინცკი, წესისაებრ, ჯარები ემზადებიან და ემზადებიან. ჩუჰწნს ქართველობასაც ასწავლიან ჭრონტსა, და ზოგჯერ მეტად სასაცილობა გამოდის სწავლის დროში. „ვაა, რა არის ეს ფეხი თუ გინდ აქ დავდგა, თუ გინდ იქა? „მტყუანის დედას რა უთხრა თუ გლაზა ნაპრაფო არ მეთქუას!“ და ამგუარი ლაპარაკი ხშირად არის ოსტატსა და შაგირდს შუ[ა].

დღეს იყო ველიკიის კნიაზისას დიდად გაჭიმული სადილი: ლენარლობა, სენატორები, კონსულები, ჩინოვნიკები, შეიხულისლამები, პასტორები, პატრები, ქართველებისა და სომხების არქიერები, და იყო დიდ[ი] ხმოვანი, ურრრააა!! ჯელმნიფის სადღეგრძელოს მოხსენებაზე! – („)კნიაზო,⁶ მიბძანა ველიკიი კნიაზმა, ჰხედა[ვ] შეიხულისლამი და პასტორი ერთად ჰსხედან და მუსაიფობენ?“

„დიახ, აი ეგ არის ვლიანი⁷ ოსმალოს კონსტიტუციისა, მე უპასუხე!“ და ძალიან გაეცინა იმა[სა]ც და თვთ მეცა.

ჩუჭნი გაზეთი, კავკაზ, მეტად ადრე გაქებს, და მეკი ეს არ მომწონს. ბულატოვსაც ასე აქებდა ესევე კავკაზი. – შენ იმას არაოდეს არ დაგადარებ – ეს იქნებოდა დიდად დამცირება შენი. მაგრამ, მეკი მაშინ გავიხარებ გულითა, როცა მანდედამ გამოხვალ და ხალხი მაღლობით დაგილოცავს გზასა, და ღთის⁸ შეწვევითაც აგრე მოხდება, როგორცა დაღისტანმა გამოგაცილა კურთხევითა, და მაშინ, ჰოოოო, ქუდ-ჩაკეცილი და თავ-მალლა აღებული შემოხვალ თბილისში, და ჩუჭ[ნცა], – თუკი ვიცოცხლე, – თაყუანისცემით მოგეგებით ჩუჭნსა საყუარელსა ნიკოსა!

ამ საღამოზე, პირობა გუაქუს, მე, ლორის მეღიქოვს, ამიროვს, რომ მივიდეთ აპაჩინინისას საბოსტონოდ.

ღთი⁹ იყოს შენი მფარველი.

ხელმეორედ გავხსენ ეს წერილი, რომ შეგანუხო სამწუხაროს ამბითა: წუხელის გარდაცუალა ყაფლანის სიდედრი!

–

იოსებ სერაფიმოვიჩისადმი №1 (900)

М: Г: Иосиф Мартынович Серафимович В Закаталы.

8 Марта 1877 г.¹

Неудивляйтесь, если первое мое письмо к вам заключает в себе просьбу, ходатайство, пред вами о Ротмистре Али Кеслерухском,² ныне проживающем в Белакани. Меня обязывает к этой просьбе его прекрасная служба в то время, когда я управлял Закаталь.^м Округом, население которого, находясь под влиянием Шамиля, было пропитано духом в высшей степени мятежным, противу [н]ашего Правит^{ва}, поддерживаемым более 800^{ти} Качаг беглецами из этого Округа. Вам хорошо известно тогдашнее положение Округа; Безпрерывные вторжения неприятельских партий, находивших среди жителей и убежище, и помощь; Сму-

ты внутри самого населенія, котораго всякія отношенія к правленію совершенно были прерваны дотого, что, даже днем, ворота крепости были запираемы, до моего туда приезда, из опасенія внезапнаго вторженія непріятеля в крепость. В эти то тяжелыя времена Али Кеслерухскій вместе с другими немногими лицами, явился на мой призыв и жертвуя своею жизнью, явно, мужественно, самоотверженно, вступил в партизанскую команду, сформированную для истребленія Качагов, и таким образом, он, во всех делах и перестрелках тогда бывших в Округе, постоянно оказывал замечательную храбрость. Наконец, вы сами были свидетелем его неустрашимости и непоколебимой преданности нашему Правит^{ву}, когда в 1863 г. после несчастнаго убійства К^а Шаликова, вы с небольшою Командою следовали к Закаталам, преследуемый возставшим населеніем, – он, Али, остался при вас, один, неизменив, подобно другим, своим обязанностям.

Я немогу забыть отличную службу, оказанную, кембы ни было, в минуты критическія, потому только, что, стех пор, прошло много времени. Во время мира, когда опасность не угрожает нашей жизни, нашему семейству, все люди кажутся одинаково преданными. Одно только опасное время выказывает их в истинном свете. И вот почему считаю для себя нравственным долгом просить вас обратить ваше Милостиво-благосклонное вниманіе на положеніе Ротмистра Али, который, имея Георгіевскій Крест, нуждается в куске хлеба. Помогите ему назначеніем его на какуюнибудь должность, сопряженную хоть с небольшим жалованіем, котороебы дало ему, на старости лет, возможность существовать с шестью его детьми. И бог воздаст вам за вниманіе к Старiku, послужившему честно и верно Правительству. –

იოსებ სერაფიმოვიჩისადმი №1 (900)

მონყ: ხელმწ: იოსებ მარტინოვიჩ სერაფიმოვიჩს ზაქათალაში.

8 მარტი 1877 წ.

ნუ გაგიკვირდებათ, თუ ჩემი პირველი წერილი თქვენდამი შეიცავს თხოვნას, შუამდგომლობას თქვენ წინაშე როტმისტრ ალი კესლერუხსკისთან დაკავშირებით, რომელიც ამჟამად ბელაქანში ცხოვრობს. ამ თხოვნით მომართვას მავალდებულებს მის მიერ გაწეული სანაქებო სამსახური იმ პერიოდში, როცა მე ვმართავდი ზაქათალა^{მს} ოლქს, რომლის მოსახლეობა შამილის გავლენის ქვეშ იმყოფებოდა და მთლიანად გაჟღენთილი იყო ბრძოლის სურვილით ჩვენი მთავრობ^{მს} წინააღმდეგ, და რომელსაც ზურგს უმაგრებდა 800-ზე მეტი ყაჩაღად გავარდნილი ადამიანი ამ ოლქიდან. თქვენთვის კარგადაა ცნობილი ოლქის იმდროინდელი მდგომარეობა; განუწყვეტელი თავდასხმები მოწინააღმდეგე პარტიებისა, რომლებიც თავშესაფარსა და დახმარებას იღებდნენ მცხოვრებლებისგან; არეულობა თვით მოსახლეობის შიგნით, რომლის კავშირები მმართველ ორგანოებთან სრულიად განწყვეტილი იყო იმ დონეზე, რომ ჩემს იქ ჩასვლამდე ციხე-სიმაგრის ჭიშკარი დღისითაც კი იკეტებოდა მოწინააღმდეგის უეცარი თავდასხმის შიშით. აი, ამ მძიმე დროს ალი კესლერუხსკი სხვა რამდენიმე ადამიანთან ერთად გამოცხადდა ჩემს მოწოდებაზე და საკუთარი სიცოცხლის ფასად, აშკარად, ვაჟკაცურად, თავგანწირვით შეუერთდა პარტიზანულ რაზმს, რომელიც ყაჩაღების გასანადგურებლად იყო შექმნილი, და, ამგვარად, ყველა საქმეში და ბრძოლაში, რაც კი ოლქში ხდებოდა, ყოველთვის განსაკუთრებულ სიმამაცეს იჩენდა. ბოლოს, თქვენ თვითონ იყავით მონმე მისი გამბედაობისა და ურყევი ერთგულებისა ჩვენი მთავრობ^{მს} მიმართ, როცა 1863 წელს, კ^ა შალიკოვის სამწუხარო მოკვლის შემდეგ, თქვენ ზაქათალისკენ მიდიოდით პატარა ჯგუფით, რომელსაც ამბოხებული მოსახლეობა მისდევდა, – მხოლოდ ის, ალი, დარჩა თქვენთან, რომელმაც, სხვებისგან განსხვავებით, არ უღალატა თავის მოვალეობას.

მე არ შემიძლია დავივიწყო ბრწყინვალე სამსახური, ვისიც არ უნდა იყოს, გაწეული კრიტიკულ წუთებში მხოლოდ იმიტომ, რომ მას შემდეგ დიდი დრო გავიდა. მშვიდობის დროს, როცა საფრთხე არ ემოქრება ჩვენს სიცოცხლეს, ჩვენს ოჯახებს, ყველა ერთნაირად ერთგული ჩანს. მხოლოდ საფრთხის შემცველი დრო წარმოაჩენს

მათ ნამდვილ სახეს. აი, რატომ მივიჩნევ ჩემს ზნეობრივ მოვალეობად, გთხოვოთ, რომ თქვენი მონყალეობრივი, კეთილგანწყობილი ყურადღება მიაქციოთ როტმისტრ ალის მდგომარეობას, რომელსაც აქვს წმ. გიორგის ჯვარი და ლუკმა პური უჭირს. დაეხმარეთ მას სადმე სამსახურში მონყობით, სადაც იმდენი ხელფასი მაინც ექნება, რომ სიბერეში არსებობა შეძლოს თავის ექვს შვილთან ერთად. თქვენ კი ღმერთი სიკეთით გადაგიხდით ყურადღების გამოჩენის გამო მოხუცი ადამიანისადმი, რომელიც პატიოსნად და ერთგულად ემსახურა მთავრობას. –

ოლღა გაბრატიონ-გრუზინსკაინასადმი №2 (901)

21 Марта 1877 г. в Москву¹

Моя Царица Тетушка, Княжна Ольга.

Желание ваше исполнено: Бутурлин нетолько переведен сюда на службу, но уже здесь, жив, здоров и наднях выезжает в Действующий корпус, расположенный в Александрополе, на границе Турции. Молитесь о нем, а я, между тем, вполне счастлив, что мог выполнить приказание моей Царицы и, в тоже время, приобрести для Кавказ: Армии такого отличного офицера. Он мне очень понравился: хорошо воспитан, – тотчас видно, что он, оджахисшвили,² – умен, красив, и главное, молод. Я очень люблю молодость. Верно, что молодость живет под особым покровом Божьем. Припоминаю, что великие подвиги совершены военными людьми, большинство в молодых летах. И Бутурлин успел уже выказать свою неустрашимость, решившись перейти Кавказ: Горы пешком, в то время, когда снежные громады, обрушившись с горных вершин, загроздили военноГруз: дорогу, а в бедной злосчастной деревне, Коби, столпившись, транспорты, Солдаты, Почты, Чиновники ссемействами, переноса голод, хо-

ლოდ, ожиданіе, авось,³ к утру Осетины пролежат, хоть, тропинку. Тогда является Бутурлин, решается, презирая явную опасность, перейти пешком до Гудаура; к нему присоединяется только Корганов и, Бог помог им. Этот переход едва ли не более значителен, чем штурм крепости.

Бутурлин привез мне от вас письмо, карточку и подарок. За эти три вещи, для меня безценные, могу прислать вам только один глубокий поклон благодарности, зато, самый искренний, самый радостный поклон. Вашу карточку я поставил на письменном столе, возле портрета вашей Сестры, Александры, которая и недогадывает, что всегда она находится перед моими глазами. Теперь же с чувством истинной любви смотрю на вас, двух Сестер, которых, надеюсь, несомневаются в моей преданности.

Исполняя вашу прихоть, посылаю вам мое старое лицо, которое, недумаю, чтоб могло послужить украшеніем вашего Альбома.

Ея Светлости Царевне, прошу вас, повергнуть выраженіе чувства моего глубочайшего уваженія, также и вашей Сестре, Гаяне, которая, в благосклонном вниманіи ко мне, познакомила меня всеми святыми Кремля. Помню, помню то время, как вы и тогдашний Коля старались занять меня заутренним Чаем. Бог да благословит всех вас.

Искренно вам преданный всегда и везде.

ოლღა გაბრატიონ-გრუზინსკაიასადმი №2 (901)

21 მარტი 1877 წ. მოსკოვს

ჩემო დედოფალო დეიდავ, კნიაჟნა ოლღა.

თქვენი სურვილი შესრულებულია: ბუტურლინი არათუ გადმოყვანილია სამსახურში, არამედ უკვე აქ არის, ცოცხალი, ჯანმრთელი და რამდენიმე დღეში გაემგზავრება მოქმედ პოლკში, რო-

მელიც დაბანაკებულია ალექსანდროპოლში, თურქეთის საზღვარზე. ილოცეთ მისთვის, მე კი, სხვათა შორის, სრულიად ბედნიერი ვარ, რომ შევძელი ჩემი დედოფლის ბრძანების შესრულება და, ამავდროს, კავკას: არმიას შევიძინე ასეთი სანიმუშო ოფიცერი. მე ის ძალიან მომეწონა: კარგად აღზრდილია, – ეტყობა, რომ ოჯახისშვილია, – ჭკვიანია, ლამაზი და, რაც მთავარია, ახალგაზრდა. მე ძალიან მიყვარს ახალგაზრდობა. მართლაცდა, ახალგაზრდობა ღვთის განსაკუთრებული მფარველობის ქვეშ ცხოვრობს. მაგონდება, რომ დიდი საგმირო საქმეები სამხედრო ადამიანების მიერ არის ჩადენილი და, თანაც, უმეტესობა – ახალგაზრდობის წლებში. ბუტურლინმაც უკვე მოასწრო თავისი გამბედაობის ჩვენება, როცა გადაწყვიტა კავკას: მთების ფეხით გადალახვა მაშინ, როცა მაღალი მთებიდან ჩამოწოლილმა უზარმაზარმა თოვლის მასამ საქართვე: სამხედრო გზა ჩახერგა და საცოდავ, ავბედით სოფელ კობში ჩარჩა ტრანსპორტი, ჯარისკაცები, ფოსტა, ჩინოვნიკები ოჯახებით, მშვიდები და გაყინულები ელოდნენ, რომ იქნებ დილით ოსებს ბილიკი მაინც გაეკვალათ. აი, ამ დროს ჩნდება ბუტურლინი, რომელიც საფრთხისადმი ზიზღის გრძნობით გადაწყვეტს, ფეხით გადავიდეს გუდაურამდე; მას უერთდება მხოლოდ ყორღანოვი და ღმერთი დაეხმარა მათ. ამ გადასასვლელის გადალახვა ციხე-სიმაგრის შტურმზე რთული არ აღმოჩნდა.

ბუტურლინმა მომიტანა თქვენი წერილი, სურათი და საჩუქარი. ამ სამი ნივთის გამო, რომლებიც ჩემთვის ძალიან ძვირფასია, მადლობის ნიშნად შემიძლია მხოლოდ მოწინებული თავის დახრით გიპასუხოთ, ოღონდ ყველაზე გულწრფელი, ყველაზე დიდი სიხარულის გამომხატველი თავის დახრით. თქვენი სურათი საწერ მაგიდაზე დავდე, თქვენი დის, ალექსანდრას, პორტრეტის გვერდით, რომელიც ვერც წარმოიდგენს, რომ ის ყოველთვის ჩემ თვალწინაა. ახლა მე ჭეშმარიტი სიყვარულის გრძნობით გიყურებთ ორ დას, რომლებსაც, ვიმედოვნებ, რომ ჩემს ერთგულებაში ეჭვი არ ეპარებათ.

ვასრულებ თქვენს ახირებულ სურვილს და გიგზავნით ჩემს ბებრულ სახეს, რომელიც, ჩემი აზრით, არ გამოდგება თქვენი ალბომის შესამკობად.

გთხოვთ, ჩემი ღრმა პატივისცემის გრძნობა გადასცეთ მის უგანათლებულებს და დედოფალს და თქვენს დას, გაიანეს, რომელმაც ჩემდამი კეთილგანწყობილი ყურადღების წყალობით გამაცნო კრემლის ყველა მნათობი. მახსოვს, მახსოვს ის დრო, როცა თქვენ

და მაშინდელი კოლია დილის ჩაით ცდილობდით ჩემს გართობას. ღმერთმა დაგლოცოთ ყველა.

გულწრფელად თქვენი ერთგული ყოველთვის და ყველგან.

ნიკო ზურაბის ქე ჭავჭავაძისადმი №17 (902)

ჩემო გულით საყუარელო ნიკო! ამ მინუტში მომივიდა ტელეგრამა პეტერბურლიდამ; გიორგი საჩქაროდ ითხოვს ცხენსა, რა ფერისაც უნდა იყოს, ოლონდკი იყოს შემძლე, ლონიერი და მორბენალი (ჩემის ჰაზრით ცხენის ღირსებაც ეს არის). ახლა გეხვეწები, რომ უბძანო, ეგებ მაგ მხარეს მიმოვ-
ნონ, 30^ა ან 40^ა თუმნად ამ გუარის ღირსებისა ცხენი. – თუ-
მცა ვლადიკავკაზიდამ დაინყობა რკინის გზა, მაგრამ მაინცკი მეტად მეძნელება გაგზავნა, და რა გაეწყობა: როგორც იყოს, უნდა იყოს! – დიდის მადლობით მოგართმევ ფულსა.

გრიგოლ მუხრან-ბატონის ცოლი, დიდის ქაიხოსროს ნერეთლის ასული, რომელსაცა ახლდნენ მოახლებად აზნაურ-
შვილების ქალები, – მოკუდა სიგლახაკეში!! ამ ბედსა მოელი-
ან ბევრნი ჩუჭნნი ნათესავნი და ნაცნობნი. ჰეი სოფელო
ცრრრუუუ!!!

ომიანობა უეჭველია; მაგრამ რათა, რისთვის? განა სლა-
ვიანები ღირან იმ სისხლად, რაოდენიცა დაიღვრება რუსები-
საგან? იმოდენის ხარჯისა, შრომისა, შეწუხებისა, მოუსვენებ-
ლობისა, ესოდენის ბანკროტობისა, რომელნიცა, ზოგნი ეხლა-
ვე არიან, და აღჩნდებიან შემდეგშიაც? – ან რომელთა სლა-
ვიანებმა უჩვენეს ერთგულობა და ძმობა რუსებსა? – ევროპა
არ დაარღვევს, არ გააოხრებს, არცა ოსმალეთსა და არცა ავ-
სტრიასა, რუსეთის გულისათვის. მაშ ამის დასასრული რა უნ-
და იყოს? გულით, სულით, ვჰსწუხარ, ღამე არ მაძინებს ეს
წყეული ჰაზრი, და ახრში, გამაცია კიდეც გუში(ნ)ნინ.

რუსეთსა უნდა არა ომიანობა, არამედ შინაგანის საქმის
კეთილად დაწყობა; ჰსჯულსა მიეცეს ძალი კეთილად მოვლი-
სათვის ხალხის ურიცხვთა მილლიონებთა; განვრცელდეს

ჰსნავლა, ვაჭრობა, ხელოსნობა; გზებზე მშვიდობიანობა; სა-
კუთრების შეუხებლობა; ამონყვეტა დაჩაგვრისა, უსამარ-
თლოებისა; აღმორჩევა ღირსეულებისა ხალხის მოვლისათჳს
და მათის ბედნიერებისა და კეთილდღეობისათჳს; მეტად და-
შორებულის სამზლ(ვ)რებისა დაახლოება რკინის გზების გა-
ხშირებითა; და სხუანი, და სხუანი მრავალნი, რომელთა რი-
ცხვი მილლიარდი საქმეებია საკეთილდღეოდ ვეება იმპერიი-
სა! რათ უნდათ სლავიანები? – შინ განძლიერდეს ყოვლითა
ამით და სლავიანები თავიანთ თავათ მოვლენ თუ ენდომება
რუსეთსა. თორემ ჯერ მეტად ნაკლულოვანებაშია რუსეთი.

რა საკურველია, შეიტყობდი და იქნება გზაზედაც მიე-
გებებოდი ველიკიის კნიაზსა, რომელიცა ნაბძანდა ალექსან-
დროპოლში ჯარების გასაშინჯავად. –

სამი დივიზია კავკასიისა კიდევ მობილიზირუეთს;¹
ლთო,² შენ დაიფარე რუსეთი და საქართველო!

ოოჰ, საბრალოვ საქართველო, სადაც თოფს გაისვრიან,
ტყვიაკი შენკენ მოჰჭრის! –

ლთი³ იყოს შენი მფარველი ჩემო ნიკო.

შენი მარადის გრიგოლ ორბელიანი

5^ა აპრილსა 1877.

ძალიან კარგი ამინდია მოსავლისათჳს, მაგრამ ურიცხვი
კალია გაჩნდა დემურჩასალიდამ გაურახამდის.⁴

ტელეგრამით შემატყობინე, შეიძლება, და ანუ როდის,
ცხენის სყიდვა?

სვეტლეიშიი გალიცინი, ჭლიგელადუტანტი, ყმანვილი
შტაბროტმისტრი, ჩემის გიორგის დიდი მეგობარი, მოვიდა და
გაჰსნია ალექსანდროპოლში. არა დაემართოსრა საწყალსა, რა
უნდა? რას ეძებს? მეტად ყმანვილია და ლამაზი.

ნიკოლოზ კარმალინისადმი №1 (903)

20го Апр: 1877 г. Николаю Николаевичу Кармалину.¹

В Екатеринодар.

Чувствую всю свою неловкость, что первое квам мое письмо есть просьба, т: е: безпокойство; но, убедительно прошу вас выслушать меня снисходительно.

Есть на свете Полковн: Кубанскаго войска Крюков, котораго я знаю давно, как офицера, всегда отличавшегося, в теченіи долгой его Службы, полезным усердіем и прекрасными умственными способностями, и в Судьбе котораго я принимаю живейшее участіе.

Он 5 лет командовал ЛейбГвар: Казач:^{им} Эскадроном Собственнаго Его Императ:^{го} Величества конвоя; потом был командиром Адагумскаго Полка и втоже время Начальником Адагум^{ой} Кордон^{ой} Линіи до покоренія Западнаго Кавказа, и, наконец, Командиром Хаперскаго Полка.

Таким образом, Крюков, прослужа в Чине Полков:^а 16 лет, был 15 лет Командиром разных полков. Чтоже может служить более ясным свидетельством его отличноусердной Службы и высокой нравственности?

Теперь, по личной его просьбе, он, здав Полк, отчислен по Кубанскому войску.

Мне кажется, что небылобы противно законам справедливости, если Полк: Крюков, честно прокомандовав 15 лет полками, удостоилсябы, при отчисленіи его по Кубанскому войску, повышенія чином.

Походный Атаман Генерал Хрещетицкій, достойно оценивая отличную Службу Полков:^а Крюкова, и понимая тяжелое его положеніе, относительно сверстников его послужбе, обратился к вашему Преву с ходатайством о производстве Крюкова

в Генерал-Майоры и о возобновлении содержания Высочай: ему разрешенного при отчислении его из Конвоя в 1861 году.

Представление это не может встретить затруднений, так как оно Законно; поэтому и я позволил себе, к представлению Хрещетицкаго, присоединить и свой слабый голос, в надежде на ваше благородное Сердце, всегда достойно оценивающее Заслуги бедных смертных!

Конец первой части письма

Слава Богу! война началась вступлением наших войск в пределы Турции и рассеялись все наши недоумения, исчезла томительная неизвестность, удушливое ожидание чего-то ужасного, так долго тяготевшая над нами, и сердцу сделалось легче, веселее, цель ясна, — мысли ясны.

Оглобжио,² подороже к Батуму,³ выгнал Турок из укрепленного Лагеря и занял позицию Мухаэстати.⁴ Генерал Девель⁵ расположился у Ардагана,⁶ а кавалерия дошла до Заима;⁷ Полков: Комаров⁸ занял Аджарскую деревню Дгвини,⁹ жители которой здались спокорностью, выдав ружья и Патроны, отпущенные им Турец: Правит.^{ом}; Лорис Меликов,¹⁰ подороже к Карсу¹¹ занял позицию у Суботина¹²; к нему явились две сотни Карапахцев с офицерами; в новом Шурагельском Санджаке¹³ открыто наше Уездное Управл.^{ие}. — К:^{3б} Захарий Чавчав:^е с кавалерией напал на 8 бат., шедших из Карса в Арзрум в прикрытии Мухтара Паши,¹⁴ рассеял их, взял 100 пленных и весь их обоз. Тергукасов¹⁵ занял без боя Гор: Баязет.¹⁶ — Между тем Турецкие броненосцы храбро обстреливали Николаевское¹⁶ и Поти¹⁷ из очень благородно далекой Дистанции и ушли назад, вероятно, очень довольны тем, что и сами остались целы и Поти с Николаевским невредимыми. Да что же более нужно для Турецких Газет и Английского Парламента? — А в это время Оглобжио¹⁸ шумел «Дураки! Ну, ну, Дураки! Что же там стреляют? Каждый их заряд

дороже Николаевского.» В таком положеніи находятся пока военные дела.

Почастиже Гражданской: К.^{3б} Джорджадзе¹⁹ здоров, Исак²⁰ здоров и Фисун²¹ здоров. Но, вот удивленіе: К.^{3б} Ираклій²² оживает, стал ездить в Екипаже к Муштайду. Наднях выезжает в Персію Франклин²³ с Дипломатическими Секретами.

Недавно приехала из Шуры К.^а Меликова, чтоб окрутить дочь с Захаріем Эристовым. – А мы, по прежнему, у Опочининых козыряем в вист, в Бостон; но, всётаки предмет для оживленных разговоров и горьких споров, всё таже война. Татарскій базар, магазейны, клубы, кружки, все заняты войною. На бульварах, в Александр Саду, везде увидите гулящих с листком Тифл: Вестника, в котором рассказывается вся подноготная от Дунайской Арміи до Баязета. А между тем проход войск разных племен и наречій чрез Тифлис непрерывается досихпор. Санитары, Сестры Милосердія, – эта новая выдумка Немцев, всё движется день и ночь к Границе. Из россіи много наехало сюда молодых людей, очень красивых, очень богатых: Полков: Бутурлин, ФлигельАдют.^{бл} К.^{3б} Светлейшій Голицын, Граф Орлов-Денисов и дру: – И что их тянет сюда? Неужели война на Кавказе привлекательнее войны на Дунае? –

Чтоже сказать мне глубокоуважаемой Любовь Ивановне? Почитаніе, уваженіе, преданность ...! всё это слова, которыя, по убежденію Мицкевича, – при самом их произношеніи охлаждаются, теряя всякую силу и значеніе. А вот, я попрошу вас взять Любовь Ивановну за подбородок и поцеловать в голову Замени.²⁴ Этим всё будет сказано, и уваженіе, и преданность, и ... и ...²⁵ любовь чтолы?

Будьтеже счастливы и здоровы, как я вам желаю.

Ваш
всегда и всюду преданный К...²⁶

ნიკოლოზ კარმალინისადმი №1 (903)

20^ა აპრ: 1877 წ. ნიკოლაი ნიკოლაევიჩ კარმალინს.

ეკატერინოდარს.

ძალიან უხერხულად ვგრძნობ თავს, რომ პირველივე ჩემი წერილი თქვენდამი წარმოადგენს თხოვნას, ე. ი. შეწუხებას; მაგრამ დაბეჯითებით გთხოვთ, მოთმინებით მომისმინოთ.

ამ ქვეყნად არსებობს ყუბანის ჯარის პოლკოვნი: კრიუკოვი, რომელსაც მე დიდი ხანია ვიცნობ, როგორც გულმოდგინებითა და საუკეთესო გონებრივი უნარით გამორჩეულ ოფიცერს მთელი თავისი ხანგრძლივი სამსახურის განმავლობაში, და რომლის ბედიცაა ძალიან ვარ დაინტერესებული.

იგი 5 წელი მეთაურობდა მისი უდიდებულესობა იმპერატორ^{მლ} ბადრაგის კაზაკ^{მლ} ლეიბგვარ: ესკადრონს; შემდეგ იყო ადაგუმის პოლკის მეთაური და, ამავე დროს, ადაგუმ^{მლ} საკორდ^{მლ} ხაზის უფროსი დასავლეთ კავკასიის დაპყრობამდე და, ბოლოს, ხაპიორის პოლკის მეთაური.

ამგვარად, კრიუკოვმა 16 წელი იმსახურა პოლკოვნი^{მლ} ჩინით, 15 წელი იყო სხვადასხვა პოლკის მეთაური. კიდევ რა შეიძლება იყოს საჭირო მისი გამორჩეულად გულმოდგინე სამსახურისა და მაღალი ზნეობრიობის დასამტკიცებლად?

ახლა მან საკუთარი თხოვნით ჩააბარა პოლკი და გადავიდა ყუბანის ჯარში.

მე მგონია, რომ სამართლიანობის კანონის საწინააღმდეგო არ იქნება ჩინის მომატება პოლკ: კრიუკოვისთვის, რომელიც 15 წელი პატიოსნად მეთაურობდა პოლკებს და ახლა გადაყვანილია ყუბანის ჯარში.

ლაშქრობის ატამანმა, გენერალმა ხრეშჩეტიცკიმ, ღირსეულად შეაფასა პოლკოვნი: კრიუკოვის მიერ საუკეთესოდ განეული სამსახური და გაითვალისწინა რა მისი გაჭირვებული მდგომარეობა სამსახურებრივი მდგომარეობის მიხედვით მის თანატოლებთან შედარებით, თქვენს აღმატებულებას მომართა შუამდგომლობით კრიუკოვისათვის გენერალ-მაიორის ჩინის მინიჭებისა და იმ ხელფასის აღდგენის შესახებ, რომელიც იმპერატორმა დაუნიშნა ბადრაგთა რაზმიდან გადაყვანისას 1861 წელს.

ამ წარდგინებას არავითარი წინააღმდეგობა არ შეხვდება, რადგან ის კანონიერია; ამიტომ თავს უფლება მივეცი, ჩემი სუსტი ხმა შევეუერთო ხრეშჩეტიცკის წარდგინებას თქვენი კეთილშობილური გულის იმედით, რომელიც ყოველთვის ღირსეულად აფასებს საბრალო მოკვდავთა დამსახურებას!

წერილის პირველი ნაწილის დასასრული

მადლობა ღმერთს! ომი დაიწყო თურქეთის საზღვრებში ჩვენი ჯარების შეჭრით და ყველა ჩვენი გაურკვევლობა გაიფანტა, ბოლო მოეღო ამბის მომქანცველ უქონლობას, სულის შემხუთველ მოლოდინს რაღაც საშინელებისას, რომელიც დიდხანს გვანვა მძიმედ, და გულს შვება მიეცა, გამხიარულდა, მიზანი ნათელია, აზრებიც – ნათელი.

ბათუმისკენ მიმავალმა ოკლობჟიომ გზად თურქები გაყარა გამაგრებული ბანაკიდან და მუხაესტატის პოზიცია დაიკავა. გენერალი დეველი არდაგანთან დაბანაკდა, კავალერია კი ზაიმამდე მივიდა. პოლკოვ: კომაროვმა აიღო აჭარის სოფელი დღვინი, რომლის მცხოვრებლები მორჩილად დანებდნენ და ჩააბარეს თურქ: მთავრ:^ა მიერ მათთვის დარიგებული თოფები და პატრონები; ყარსისკენ მიმავალმა ლორის მელიქოვმა სუბოტინთან დაიკავა პოზიცია; მასთან ორასამდე ყარაბახელი მივიდა ოფიცრებთან ერთად; შურაგელის ახალ სანჯაყში გახსნილია ჩვენი სამაზრო სამმართ:^ლ. კ^{ზა} ზაქარია ჭავჭა:^ა კავალერიით დაესხა თავს ყარსიდან არზრუმში მუხთარ ფაშას დასაცავად მიმავალ 8 ბატალიონს, გაფანტა ისინი, აიყვანა 100 ტყვე და წამოიღო მთელი მათი აღალი. ტერლუქაზოვმა უბრძოლველად აიღო ქალ: ბაიაზეთი. – ამასობაში, თურქმა ჯავშნოსნებმა მამაცურად დაუშინეს ყუმბარები ნიკოლაევსკისა და ფოთს გვარიანად დაშორებული დისტანციიდან და უკან წავიდნენ, ალბათ, ძალიან კმაყოფილები, რომ თვითონაც და ფოთიც და ნიკოლაევსკიც უვნებლად გადარჩნენ. მეტი რა უნდათ თურქულ გაზეთებსა და ინგლისურ პარლამენტს? – ამ დროს კი ოკლობჟიო ყვიროდა: „სულელები! აი, აი, სულელები! რისთვის ისვრიან? თითოეული მაგათი გასროლა ნიკოლაევსკიზე ძვირია.“ ასეთ მდგომარეობაშია ჯერჯერობით საომარი საქმეები.

სამოქალაქო ნაწილში: კ^{ზა} ჯორჯაძე ჯანმრთელადაა, ისაკი ჯანმრთელადაა და ფისუნიც ჯანმრთელადაა. მაგრამ, აი, საოცრე-

ბა: კ^{მა} ირაკლი გამოცოცხლდა; ეტლით სიარული დაიწყო მუშთაი-დამდე. რამდენიმე დღეში ფრანკლინი სპარსეთში მიემგზავრება დიპლომატიური საიდუმლოებებით.

ცოტა ხნის წინ შურიდან ჩამოვიდა კ:^{მა} მელიქოვა იმ მიზნით, რომ თავისი ქალიშვილი მიათხოვოს ზაქარია ერისთავს. – ჩვენ კი ძველებურად ოპოზიციონებთ ვთამაშობთ ვისტს, ბოსტონს; მაგრამ გაცხოველებული საუბრებისა და ცხარე კამათის თემა ისევ და ისევ ომია. თათრების ბაზარი, მაღაზიები, კლუბები, წრეები, – ყველა ომით არის დაკავებული. ბულვარებში, ალექსანდრ: ბაღში, ყველგან დაინახავთ მოსეირნეებს ხელში «Тифл: Вестник»-ის ფურცლით, რომელშიც მოთხრობილია ამბები, დაწყებული დუნაის არმიიდან ბაია-ზეთამდე. ამასობაში კი სხვადასხვა ჯურისა და სხვადასხვა ენაზე მოლაპარაკე ადამიანთა რაზმების გადაადგილება თბილისის გავლით დღემდე არ წყდება. სანიტრები, მონყალეების დები, – გერმანელების ეს ახალი გამოგონება, დღე და ღამ მიედინებიან საზღვრისკენ. რუსეთიდან აქ ბევრი ახალგაზრდა ჩამოვიდა, ძალიან ლამაზები, ძალიან მდიდრები: პოლკოვ: ბუტურლინი, ფლიგელ-ადიუტ:, მისი უგანათლებულესობა, კ^{მა} გოლიცინი, გრაფი ორლოვ-დენისოვი და სხვები. – და რა იზიდავს მათ აქეთკენ? ნუთუ კავკასიის ომი უფრო მიმზიდველია, ვიდრე ომი დუნაიზე? –

რა ვუთხრა ღრმად პატივცემულ ლიუბოვ ივანოვნას? თაყვა-ნისცემა, პატივისცემა, ერთგულება...! ეს ყველაფერი სიტყვებია, რომლებიც, მიცკევიჩის რწმუნებით, წარმოთქმისთანავე ცივდება და ყოველგვარ ძალასა და მნიშვნელობას კარგავენ. აი, მე კი გთხოვთ, ლიუბოვ ივანოვნას ნიკაპზე მოჰკიდოთ ხელი და თავზე აკოცოთ ჩემ მაგივრად. ამით ყველაფერი იქნება ნათქვამი, პატივისცემა, ერთგულება და... და... ნუთუ ეს სიყვარულია?

იყავით ბედნიერი, ჯანმრთელი, როგორც მე ვისურვებდი თქვენთვის.

ყოველთვის და ყველგან თქვენი ერთგული თ...

ივანე ოკოპოვისადმი №1 (904)

Тифлис 9го Мая 1877 г: Оглобжіо. возургеты.¹

Бог в помощь, мой друг и брат, Иван Дмитриевич! Да осенит Он вас своим благословением в это тяжелое время войны, когда из всех отрядов, на вашу долю выпала задача, самая трудная, для ея разрешения, как по местности, едва, едва проходимой, так и по храбрости Туземнаго населенія. Но, при всем том, хвала вам, и вашему отряду! Все распоряженія ваши, к моей радости, достойно оцениваются, и здесь, и в Петерб.: — Конечно, вы уже знаете, что Государь Император, весьма довольный вашими победами, повелел Его Высоч.^{ВУ} поспешить представлением об отличившихся.

Падение Ардагана вам уже известно; оно, нет сомнения, болезненно отзовется в Константинополе и Лондоне, в особенности, после того, как Султан с великою торжественностью отпраздновал небывалую победу Турок под Карсом над русскими войсками, которыя были отброшены к Ардагану, спотерью 800 чел.:!!! — Пока, благодаря вашему, с лихой руки, начинанию, здесь дела идут хорошо. Тергукасов прогуливается по берегу Райскаго Е(в)фрата. Один только Сухум, оставленный нами и сожженный Турками, потерпел завсех. Князь Мирскій выехал в Зугдид, чтобы приготовить всё возможное на помощь Кравченко. Между тем и 38ая Дивизія мобилизуется.

В Кронштаде вооружается Громадный флот, во главе котораго станет В^й К^{зб} Константин; К Дунайской Арміи причислены еще три Корпуса. Из этого можете заключить, вкаком тревожном состоянїи находится Европа, и в эту минуту трудно сказать, кто — друг, кто — враг, и кажется неизбежна в Европе великая общая война.

В Дагестане покойно; в Чечне почти затушено волнение, здесьже открываются новыя места для начальников: 1) Дистан-

ція от Нухи до Арагвы и 2) от Арагвы до Сурама; а между тем Сосико, кажется, будет назначен начальником войск и Госпиталей в тылу Арміи от Александр:^{лх} до Еривани.

Вел^{лх} Князь надолго останется здесь; его походныя вещи, лошади, уже направляются в Александр:^{лх}. —

Графиня Алопеус выезжает в Петер:, кажется, навсегда. Глубоко сожалею о отезде ея. Она истинная христіанка подоброты души, по чувству человеколюбія.

Тасо, Эличка, Ниночка, здоровы. Вчера была свадьба Княжны Софіи Левановны Меликовой с Захаріем Еристовым, которые, после венца, как приличествует молодым джентльменам — отправились, вместо Парижа, в дер: Ламискана!

Мы, мирныя Граждане, Сосико, Амиров, Реваз, Аргут:, Мюльфельд, ипр:, пока козыряем, по прежнему в Клубе, в ожиданіи выезда нашего на летнее пребываніе в Цавкиси, где будет и ваше семейство.

Напишите откровенно, в какой степени вы довольны Санитарною Частью в вашем отряде, и естли отних действительная польза, и что еще былобы нужно, чтоб достигнуть в этом отношеніи вполне желанной цели? Вам, наместе, лучше видны недостатки, чем нам здесь, в наших чистых заседаніях Общ: кр: Креста, в которых кажущееся нам весьма полезным для раненных и больных войнов, иногда оказывается неприменимым на месте, и таким образом пропадают, и деньги, и время, и труды.

Будьте здоровы и благополучны. — — —

В сію минуту я узнал, что Екатерина Николаевна Карцова приезжает сюда с дочерью на короткое время.

ივანე ოკლობჯიოსადმი №1 (904)

თბილისით 9 მაისი 1877 წ: ოკლობჯიოს. ოზურგეთს.

ლმერთი შეგეწიოთ, ჩემო ძმაო და მეგობარო, ივან დიმიტრიე-ვიჩი! დაე, გაკურთხოთ მან ამ მძიმე ომის დროს, როცა ყველა რაზ-მისგან განსხვავებით, თქვენ წილად გერგოთ ყველაზე ძნელად გა-დასაჭრელი ამოცანა, როგორც თითქმის გაუვალაი ადგილმდებარეო-ბის, ასევე ადგილობრივი მოსახლეობის სიმამაცის მხრივ. მაგრამ, ამ ყველაფერთან ერთად, ხოტბა თქვენც და თქვენს რაზმსაც! ჩემ-და სასიხარულოდ, თქვენი ყველა განკარგულება ღირსეულად ფას-დება აქაც და პეტერბ.^{აზ} – ალბათ, უკვე იცით, რომ თქვენი გამარ-ჯვებებით ძალიან კმაყოფილმა ხელმწიფე იმპერატორმა მის უმაღ-ლეს:^{აზ} უბრძანა, სასწრაფოდ მოამზადოს დასაჯილდოებელთა სია.

თქვენთვის უკვე ცნობილია არდაგანის დაცემა; ეს ნამდვი-ლად მძიმედ იმოქმედებს კონსტანტინოპოლსა და ლონდონზე, გან-საკუთრებით მას შემდეგ, რაც სულთანმა დიდი ზარ-ზეიმით აღნიშ-ნა თურქების გაუგონარი გამარჯვება რუსეთის ჯარებზე ყარსთან, რომლებსაც უკან დაახევინეს არდაგანთან და 800 ადამ. მოუკლეს!!! – თქვენი მარჯვე ხელის წყალობით, აქ საქმეები ჯერჯერობით კარგად მიდის. ტერლუქაზოვი დასეირნობს სამოთხისებური ე(ე)-ფრატის სანაპიროზე. ერთი მხოლოდ სოხუმი დაზარალდა ყველას მაგივრად, ჩვენგან მიტოვებული და თურქების მიერ გადამწვარი. კნიაზი მირსკი გაემგზავრა ზუგდიდში, რათა ყველაფერი მოამზა-დოს კრაფჩენკოს დასახმარებლად. ამასთანავე, მიმდინარეობს 38-ე დივიზიის მობილიზება.

კრონშტატში უზარმაზარ ფლოტს აიარალებენ, რომელსაც სათავეში ჩაუდგება დიდი კ^{აზ} კონსტანტინე; დუნაის არმიას კიდეც სამი კორპუსი დაუმატეს. აქედან შეგიძლიათ დაასკვნათ, როგორი შეშფოთებულია ევროპა, და ამ მომენტში ძნელია თქმა, ვინ მოყვა-რეა და ვინ – მტერი, და, როგორც ჩანს, ევროპა ვერ ასცდება დიდ საერთო ომს.

დალესტანში სიმშვიდეა; ჩეჩნეთში თითქმის ჩამცხრალია მღელვარება, აქ კი ახალი ადგილები იხსნება უფროსებისათვის: 1) დისტანცია ნუხიდან არაგვამდე და 2) არაგვიდან სურამამდე; სხვა-თა შორის, როგორც ჩანს, სოსიკო დაინიშნება ჯარებისა და ჰოს-პიტლების უფროსად არმიის ზურგში ალექსანდრ.^{აზ} ერევნამდე.

დიდი კნიაზი დიდხანს დარჩება აქ; მისი სალაშქრო ნივთები და ცხენები უკვე გაგზავნილია ალექსანდრე^{მე-3}. –

გრაფინია ალოპეუსი მიემგზავრება პეტერსბურგს, როგორც ჩანს, სამუდამოდ. ძალიან მწყდება გული მისი წასვლის გამო. ის ჭეშმარიტი ქრისტიანია კეთილი გულითა და კაცთმოყვარეობის გრძნობით.

ტასო, ელიჩკა, ნინოჩკა ჯანმრთელად არიან. გუშინ ქორწილი იყო კნიაჟნა სოფიო ლევანის ასულ მელიქოვასი და ზაქარია ერისთავისა, რომლებიც დაქორწინების შემდეგ, ახალგაზრდა ჯენტლმენების შესაფერისად, გაემგზავრნენ, მაგრამ პარიზის ნაცვლად სოფელ ლამისყანაში!

ჩვენ, მშვიდობიანი მოქალაქეები: სოსიკო, ამიროვი, რევაზი, არლუთი, მიულფელდი და სხვ., ჯერჯერობით ძველებურად ბანქოს ვთამაშობთ კლუბში, ჩვენს საზაფხულო ადგილსამყოფელში – ნავკისში გამგზავრების მოლოდინში, სადაც თქვენი ოჯახიც იქნება.

გულახდილად მომწერეთ, რამდენად კმაყოფილი ხართ სანიტარული ნაწილით თქვენს რაზმში, მოაქვთ თუ არა მათ ნამდვილი სარგებელი და რა უნდა გაკეთდეს კიდევ სასურველი მიზნის მისაღწევად ამ მხრივ? თქვენ ადგილზე უკეთესად ხედავთ ნაკლს, ვიდრე ჩვენ აქ, ნით: ჯვრ: საზოგ: სუფთა, დახურულ სხდომებზე, სადაც ის, რაც სავსებით სასარგებლოდ მიგვაჩნია დაჭრილებისა და ავადმყოფებისათვის, ზოგჯერ მიუღებელია ადგილზე და, ამგვარად, იკარგება ფულიც, დროც და შრომაც.

ჯანმრთელად და ბედნიერად იყავით. — — —

ამ წუთში შევიტყვე, რომ ეკატერინა ნიკოლაევნა კარცოვა ჩამოდის თავის ქალიშვილთან ერთად მცირე ხნით.

ПЛАТОН ПАВЛОВИЧУ №4 (905)

17го мая 1877. Платону Петровичу Павлову.

Началь: Штаба Кав: Армии.

Не без смущения решаюсь повторить мою убедительную просьбу о Генерал-Маиоре Васильеве, в Судьбе которого, по

прежней его похвальной Службе, – принимаю живейшее сочувствие. Будьте к нему милостивы при ныне открывающіеся вакансіи в Дагестане надолжность Начальника местных войск; и верьте, он честным восполнением своей обязанности оправдает, и мое пред вами ходатайство – назойливое –, и ваше к нему благосклонно Милостивое вниманіе.

პლატონ პავლოვისადმი №4 (905)

17^ა მაისს 1877. პლატონ პეტროვიჩ პავლოვს.

კავ: არმიის შტაბის უფრ:

მერიდება, მაგრამ მაინც გადავწყვიტე, გავიმეორო ჩემი დაბეჯითებითი თხოვნა გენერალ-მაიორ ვასილიევთან დაკავშირებით, რომლის ბედშიც, მისი ყოფილი სანაქებო სამსახურის გამო, ვიღებ მხურვალე მონაწილეობას. გამოიჩინეთ გულმონყალება მის მიმართ დაღესტანში ადგილობრივი ჯარების უფროსის თანამდებობაზე ახლო მომავალში ვაკანსიის გამოცხადებისას და მერწმუნეთ, თავისი მოვალეობის პატიოსნად შესრულებით ის გაამართლებს ჩემს მომაბეზრებელ შუამდგომლობასა და თქვენს მისდამი კეთილგანწყობილ ყურადღებას.

ნიკო ზურაბის ქე ჭავჭავაძისადმი №18 (906)

ჩემო საყუარელო ნიკო! ვერ მოვიცალე აქამომდის, რომ მომენერა შენთვის ზოგიერთი აქაური ამბავი, არა იმისათვის, რომ ამბავი იყოს დიდად ღირსი საცნობელად. არა, მხოლოდ მინდა რომ გელაპარაკო წერილით მაინცა.

არდაჰანის ალება დიდად ელდად მოხუდება გულში სტამბოლსაცა და თვთ ლონდონსაცა; მეტადრე ეხლა, როდესაც სულთანმა, დიდად გახარებულმა, იდღესასწაულა დიდის ცერემონიით დამარცხება რუსის ჯარისა ყარსთან, სადაცა,

მითომ, 800 სალდათი დაიხოცნენ, და დანარჩენი კორპუსისა გადაჰყარეს ოსმალთა არდაჰანისაკენ. სულთანი თავის ამალითა, მინისტრებითა, შეიხულისლამითა, გამობძანდა დიდის დიდებულებით მჯდომი კარეტაში, და მიბძანდა მეჩითში მადლობის შესაწირავად ღთისადმი¹ გამარჯვებისათჳს მაჰმადიანობისა უსჯულოთა რუსთაზედა. შეკრბა ურიცხვი ხალხი მეჩითში და მის გარეშე; შეიხულისლამმა იქადაგა დიდის მჭევრმეტქევობით, რომელმანცა მიიყუანა ხალხი ისეთს აღტაცებაში, რომ ქუხილივით ღრიალითა, სულთანი მიაცილეს სასახლემდის; და იყო იმ ღამეს მთლად სტამბოლი გაბრწყინებული დიდის ჯირალდანიტა. ახლა შენ წარმოიდგინე იმათი წელის მონყევტა და სირცხვილი, როცა მივიდა სტამბოლში სამწუხარო ამბავი არდაჰანის დაცემისა!

ჩუჴნი თავადობაც წავიდა ალექსანდროპოლისაკენ, და იყოს ღმერთი მათ მფარველად. ყმანვილ-კაცობა მოსაწონია, მაგრამ ცხენოსნობა მათი აღარ არის ისა, რაცა მინახავს ადრე, და შევჴსწუხდი გულითა. ჩუჴნმა ქალებმა – პატრიოტკებმა – მიიპატიჟეს ვახჴმად სანსუსში, საპახოდოდ განმზადებულნი, და იყო იმ ღამეს მართლად დიდი მხიარულება, საზანდრებითა, სიმღერითა, მშვენიერის ლეკურითა, სადღეგრძელოებითა, და ბოლოს ვახჴამზე ნინომ, გიგოს ცოლმა, წარმოჴსთქუა დიდად მოსაწონი სიტყუა, რომლითაცა მოაგონა თავდადებით სიყუარული მამულისა წინაპართა ჩუჴნთაგან და სახელი მათი, განთქმული ვაჟკაცობითა. ამას უჴპასუხა სოსო ჯორჯაძემ, და შეიქმნა დიდი ურრაააა! და ზედ-მიაყოლეს ლეკური, რა ლეკური, რომ გამაგიჟეს, მარუცამ, ბაბლუცამ, ალექსანდრე აფხაზის ქალმა, ია ანდრონიკოვის ცოლმა, და სულყველამა! მახლაზ, კარგი რამ იყო ის ღამე! მოდიოდა წვიმაცა, მაგრამ არა დავდიეთრა, და სამს საათზე დავიშალენით. – ნეტავი ეს ლეკური მაინც დარჩეს ჩუჴნის საბრალოს ქართველობისაგან, რომელიცა ასე ადვილად და დაუდევნელად იცულის თავისს ღამაზს ფერსა!

საწყალი ილია ჩოლაყაშვილი გარდაიცუალა დაჭრილო-

ბისაგან და დაასაფლავეს ალექსანდრეპოლის ციხის ეკკლესიაში. იყო პანაშვიდი ველიკიის კნიაზისას, და ჩუშნგანცა ქაშუეთში; თვთ იმპერატორმაც გარდაიხადა პანაშვიდი ზიმნის დვორეცში. აი ჴელმწიფე, რომლისა სული არის სავესე სახიერებითა! – წუხელის დაბრუნდა საბრალო ელენეცა ალექსანდრეპოლიდამ დიდად შეწუხებული. საქართველოში დაბუდდა, შეიქმნა კანონად ეს უბედურება, რომ ვინცა მოკუდა, მისი ცოლშვილი დარჩა უსახლ-კაროდ სიგლახაკეში! სანყალს ილიკოს დარჩა ვალი, მარტო ჩუშნის ბანკისა, ოთხი ათასი თუმანი! ვინ შეიძლებს, და ან როდის, ამის გადახდასა? საკურველია, ასე როგორ დაილუპნენ შვილები ივან მალხაზიჩისა.

ველიკი კნიაზი აღარ დაჰყოფს თბილისში დიდს ხანსა და გაემგზავრება ყარსისაკენ: ამ ახლოს ხანში, მორიაკებმა,² დუბასოვმა³ და შოსტაკოვმა ააფეთქეს კიდევე ერთი მონიტორი ოსმალებისა და დალუპეს წყალში. ეს მეტისმეტი ვაჟკაცობა არის.

სუხუმში შევიდნენ ოსმალები, და აფხაზებიც იმათ მიუდგნენ. კრაფჩენკო ჯარით გადმოვიდა ნებელდას.

აქ ჩუშნს ალექსანდროვსკის ბაღში ძალიან დიდი მზადება არის დღესასწაულობისთვის არდაჰანის ალებისა.

შენი ძმაც წავიდა; სწორედ გითხრა, არ მიამა წასვლა მისი. მაშ სახლსა და ცოლშვილსა არ უნდა მოვლა, ყურისგდება, ზრუნვა მათის მომავალისათვის? თვთონაც არ არის გოლიათი, და პახოდობამ რა უნდა მისცეს ისეთი რაჟმე, რომ შეეთანასწოროს იმ დაკლებას, რომელიცა აუცილებელია უპატრონოს სახლში და მამულში. საბრალო ქართველები არიან სულ ერთის თვსებისანი: მინუტში აბუღბუღდებიან და აღარ აგონდებათ მათ ხუალინდელი დღე, ის განკითხვის დღე, რომელიცა მოითხოვს ანგარიშსა ჩუშნის ცხოვრებისაგან, და მაშინ აღარ ვიცით რა ვჰქნათ, და ვჰსხედვართ გულს-ხელ-დაკრეფილნი მწუხარებითა და ვჰს(წ)ყევლით ბედსა! ბედისა რა ბრალაია.

შენი რძალი აქ გავიცან ეხლა, და ძალიან მომეწონა, ვითარცა კარგად გაზრდილი და ჭკვიანი. ჩემმაგიერ დიდის პა-

ტივისცემით მომიკითხე; შენი ნინოჩკა ჩამიკოცნე; მაგან უნდა გამომიგზავნოს თავის დნევენიკი; დამპირდა.⁴

ჯუარი დავჰსწერეთ ლევანის ქალსა და ზაქარია ერის-თავსა; იმავე დღეს წავიდნენ, პარიჟისმაგიერ, ლამისყანას და იქ არიან. – ახლა ყაფლან ხშირად ამბობს „ნეტავი ვიცოდე, რასა ჰშვრებთან ისინი!...!“⁵

მიხაილოვის ხიდზე დაინვა მირზოევის დუქნები. ესეც ერთი ამბავია, და ამხელად იკმარე ეს წერილი, და შემდეგ ღთ⁶ შეგვეწევა.

შენი მარადის ბედნიერების მსურველი
თ⁷ გრიგოლ ორბელიანი

ველიკიის კნიაზსა, მგონია, თან მიჰყავს ჩუჰნი სოსიკო პახოდში.

კნ: ვიტლენშტეინ მოვიდა ამ დღეებში ტაშქენთიდამ, ესე იგი, გამოირბინა ხუთი ათასი ვერსტი. დიდი ჟინი არ არის ტანტალისა? და ეხლა გაგზავნეს კიდეც ყუბანზე ყაზახის პოლკის მოსაგროებლად.

18 მაისისა 1877.
თბილისით.⁸

ოულა ბადენელ–რომანოვისადმი №4 (907)

22¹⁰ Июня 1877. из Тифл: в Александрополь.¹

Ея Импер: Выс^{BY} Государыне Великой Княгине
Ольге Феодоровне.

Великодушным вниманием Вашего Выс^{BA} глубоко трону-
тое Семейство Подполк:^a Сагинова повергает выражение верно-
преданнической глубокой признательности, молит Бога, данис-
192

пошлет Он Свое благословеніе навас и на Августейшее Семейство Ваше, Государыня!

При этом осмеливаюсь доложить: вчера я посетил Сурамскій Лазарет Московскаго Общества; удостоверяю, что раненные находятся в руках истинных Христіан, отечески пекущихся о жизни войнов, проливших кровь во Славу Великаго Государя.

ოლღა გაღენელ-რომანოვისადმი №4 (907)

22^ა ივნისს 1877. თბილ:-იდან ალექსანდროპოლში.

მის იმპერ: უმაღლ^ას ხელმწიფეს, დიდ კნიაჟნას
ოლღა თეოდოროვნას.

თქვენი უმაღლეს^ა: დიდსულოვნური ყურადღებით გულაჩუყებული ოჯახი პოდპოლკ: საგინოვისა გამოხატავს ერთგული ქვეშევრდომის ღრმა სიყვარულს თქვენდამი და შესთხოვს უფალს, რომ მოგანიჭოთ თავისი ლოცვა-კურთხევა თქვენ და თქვენს უავგუსტეს ოჯახს, ხელმწიფეო!

ამასთანავე, ვკადნიერდები და მოგახსენებთ: გუშინ მოვინახულე მოსკოვის საზოგადოების სურამის ლაზარეთი; ვადასტურებ, რომ დაჭრილები ჭეშმარიტ ქრისტიანთა ხელში არიან, რომლებიც მამობრივი სიყვარულით ზრუნავენ მეომრების სიცოცხლეზე, რომლებმაც სისხლი დაღვარეს დიდი ხელმწიფის სადიდებლად.

დიმიტრი სტაროსელსკისადმი №1 (908)

25го Іюня. 1877. Дмитрію Семен: Старосельскому.¹

Когда начинается бомбардировка Крепости, то она неостанавливается на первыхже выстрелах. Точно также и я, начав писать квам, неостановлюсь на первойже записке, которую и

продолжаю теперь, хоть убежден, что вы и без того завалены бумагами.

1) По сведениям, Генер: Тергукасов уже вступил в наши Границы, отягощенный весьма тяжелым транспортом раненных и больных войнов, коих число наверно достигает до 1000ч: Поэтому, несочтатели необходимым, в скором времени, послать ему напомощь большое количество вещей и Персоналов, в которых, нет сомнения имеют великую нужду?

Но, одна мысль весьма беспокоит меня: Где будет избрано место для Лазарета, удобное в климатическом отношении? Нельзяли поручить Рославлеву выбор места для Лазарета, как человеку, более знакомому с местностью Эриван: Губернии?

2) До меня доходят слухи, что наше началь^{во}, будтобы, несовсем довольно деятельностью нашего Общества. Незнаю, насколько эти слухи имеют вероятия; но, ввсяком случае, для успокоения его и Публики, необходимо поскорее напечатать, во всей подробности, о всех вещах и Персоналах, отправленных вразличные отряды напомощь военн:^{го} Госпит:^{ла}, не ожидая от наших Агентов тех сведений, которые ожидаются нами от них. Быть может, мы никогда и не добьемся от них ответа, а между тем, чтение Статей в Газетах о деятельности Нашего Общества успокойлобы взволнованные умы и сердца маловерующих.

3) Я забыл сказать, что Шереметьев неимеет лишней машины для делания льда. Покрайней мере, они мне так отвечали.

Будьте благополучны...²

დიმიტრი სტაროსელსკისადმი №1 (908)

25^ა ივნისს. 1877. დიმიტრი სიმონ: სტაროსელსკის.

როცა ციხე-სიმაგრის დაბომბვა იწყება, იგი პირველივე გასროლებზე არ წყდება. მეც ზუსტად ასე ვარ, ვიწყებ რა წერას

თქვენთან, პირველივე წერილზე ვერ ვჩერდები, რომელსაც ახლა ვაგრძელებ, თუმცა დარწმუნებული ვარ, ისედაც ჩაფლული ხართ ქალაქებში.

1) ცნობების მიხედვით, ომგადახდილი გენერ: ტერლუქაზოვი უკვე გადმოვიდა ჩვენს საზღვრებში საკმაოდ მძიმე ტრანსპორტით, დაჭრილი და ავადმყოფი მეომრებით, რომელთა რაოდენობა 1000 კაც: იქნება. ამიტომ, ხომ არ ჩათვლიდით საჭიროდ, რომ მოკლე ხანში მის დასახმარებლად დიდი რაოდენობის ნივთები და პერსონალი გაგეგზავნათ, რომლებიც, უეჭველია, ძალიან სჭირდებათ?

მაგრამ ერთი აზრი ძალიან მანუხებს: სად შეირჩევა ადგილი ლაზარეთისთვის კლიმატის გათვალისწინებით? არ შეიძლება, რომ ლაზარეთისთვის ადგილის შერჩევა დაევალოს როსლავლიოვს, რომლისთვისაც უფრო ნაცნობია ერევნ: გუბერნიის ადგილმდებარეობა?

2) ჩემამდე მოდის ხმები, თითქოს ჩვენი უფროს³² კმაყოფილი არ არის ჩვენი საზოგადოების საქმიანობით. არ ვიცი, რამდენად სარწმუნოა ეს ხმები, მაგრამ, ყოველ შემთხვევაში, მისი და პუბლიკის დასამშვიდებლად, აუცილებელია, საჩქაროდ დაწვრილებით დაიბეჭდოს ყველაფრისა და ყველა პერსონის შესახებ, რომლებიც გაიგზავნენ სხვადასხვა რაზმში სამხედ: ჰოსპიტლ: დასახმარებლად, ისინი არ ელოდებიან ჩვენი აგენტებისაგან იმ ცნობებს, რომლებსაც ჩვენ ველოდებით მათგან. შესაძლოა, ვერც ვერასდროს მივიღოთ მათგან პასუხი. სხვათა შორის, გაზეთებში სტატიების კითხვა ჩვენი საზოგადოების საქმიანობაზე დააშოშმინებდა მცირედ მორწმუნეთა ალეღვებულ გონებასა და გულებს.

3) დამავიწყდა მეტქვა, რომ შერეგმეტიევეს არა აქვს დამატებითი მანქანა ყინულის დასამზადებლად. ყოველ შემთხვევაში, ასე მიპასუხეს.

კარგად ბრძანდებოდეთ...

ივანე ოკლოპიოსაძე №2 (909)

26¹⁰ Июня 1877. Тифлис, Генер: Оглобжію, в Озургеты.

Искренно радуюсь, мой друг Иван Дмитриевич, что вы, наконец, вышли с светлым лицом из трущоб Кобулеті, где выказа-

ны вами столько трудов, столько храбрости и мужества, где всё, что можно ожидать от началь^{ка} ответного, благоразумного и решительного, было сделано вами и вашими молодцами Солдатами, всё человечески-возможное. Вышли с светлыми лицом, и Слава Богу! Об результатах неможет быть и речи, потому что их нельзя было ожидать, даже в самом начале составленія Плана войны. Эти места, еще в глубинной древности, известны своею недоступностью, под именем Каджетис цихе,¹ крепость Демонов. Героиня Грузинс^{ой} поэмы, Барсовакожа, содержалась пленницею в Цихисдзири.² Ни Паскевич, ни Муравьев, нерешались вести там наступающую войну. Это древнее Грузинское племя, оторванное от своей метрополии и защитное Адскою местностью, непокорится мечу завоевателя. Даже власть Турок, втеченіи 300 лет, немогла прочно установиться, и ныне, едва, едва признается туземным населеніем, которое живет своею собственною жизнью, нисколько не сливаясь с Турками, несмотря на магометанскую Религію, насильственно навязанную им когда-то. Однакож было время, когда это населеніе добровольно желало присоединиться к Грузіи, под властью нашего Правит^{ва}, но мы не воспользовались предстоящим случаем. Недаром говорят, о войне надо думать во время мира.³ —

Тергукасов также, после славных битв, возвратился с весьма тяжелым транспортом раненных и больных к Баязету, где наш храбрый Гарнизон находится досихпор в блокадном состояніи. Гнусные Турки, несмели штурмовать, обложили крепость дохлыми лошадьми, собаками, ослиами и всякаго рода пакостью, чтобы заразить воздух, и тем принудить Гарнизон к здаче, который 20 дней ожидает от нас помощи.

Значит, теперь фланги нашей боевой Линіи заняли именно ту самую позицію, которую они недолжны были покидать до времени. Маги Индейцы силою Тайных, им только известных слов, вызывают змеев из нор. Так и вы должны были вызывать непріятеля из трущоб, чтоб наверное расколотить его и тем ус-

покойть себя, край, и, кроме того, быть готовым подать руку помощи доброму соседу, Мингрело-Абхазии. Тергукасов же должен был оствоваться в Баязете, или в Сурмалинске, до паденія Карса, и потом уже действовать в связи с действиями Главнаго Корпуса.

Ну, какбы то нибыло, но в этих двух крайних отрядах нашей Арміи, всё сделанное сделано со славою, и язык зависти и недоброжелательства некаснется славных имен Начальников и их отрядов.

Вот теперь, и только теперь, начнется у нас правильное веденіе войны, на которое указал самый ход дела.

Говорят, Его Выс.^{во} пойдет к Баязету видеть славный Ериванс:^й отряд и столькоже мужественный Гарнизон, для спасенія котораго уже двинулся из Игдыра Тергукасов.

При Зивине пострадали наши Богатыры Гренадеры; более 800 ч: пали, по милости Героя дня. О тень великих Фридрихов, Наполеонов, Густафов. Неужели, и вы были не более, как наш Герой дня Гейман?

Приехал Ген: Лазарев, который назначается Начальн:^{ом} Линіи Тыла Арміи от Еревани, Александрополя до Ахалциха. Для какойже надобности существуют в Губерніях Началь:^н местных войск, если они втакое время нуждаются в Дядках?

Письмо выходит довольно желчное и потому для его смягченія обращаюсь к личностям, имеющим силу успокаивать взволнованныя сердца:

Выехали вчера в Цавкиси Тасо и Эличка в экипаже, а Ничка и Заза сопровождали их верьхами. Я искренно любовался ими. Подымусь и я туда же на этой неделе, жары доходят до 26 гр. Сосико и Софія также последуют за мною; Опочинины и Мирскіе уже в Коджори; но сам Мирскій, возвратившись из Александр:, еще здесь. Бедная Нина Статковская очень больна. Мой ЛейбГусар Георгій прикомандирован к Казачьему Полку и гарцует на бикатах вблизи Карса.

Видел я в Сураме ваших раненных и сними Вано Меликова; все они в превосходном состояніи: веселы, бодры, жирны. У них постель, белье – генеральное; уход, вниманіе к их желаніям, даже прихотям – отеческие; чай, пища, словом всё, Книги, Газеты, но более всего поразило меня, в самом деле, материнское обхожденіе Шереметьевой⁴ с ранеными солдатами. Я вышел из Лазарета под вліяніем самага пріятнаго настроенія моих чувств. Шереметьева – святая женщина, все окружающіеся сюда, и поуму, и повоспитанію, достойны полянаго уваженія.

Заключаю письмо просьбою: Я, Тасо, Джорджадзе, просим вас быть милостивы, снисходительны к безносому Мирзоеву, быть может, провинившемуся в чѣмнибудѣ, [...ть] Он ни о чем не просит, ничего не требует, лишьбы небыли к нему строгим лицом.

Сейчас иду к Мирскому; если узнаю свежую новость, допишу в этомже письме.

Будьте благополучны под покровом всевышняго.

Свежих новостей нет. Напишите мне, какую пользу приносят Санитары?

27 Іюня.⁵ 40ая Дивизія прибыла уже в Владикавказ; она назначена на усиленіе нашей Арміи. Сосико немного заболел.

ივანე ოკლოპიოსადმი №2 (909)

26^ბ ივნისს 1877. თბილისით, გენერ: ოკლოპიოს, ოზურგეთს.

გულწრფელად მიხარია, ჩემო მეგობარო ივან დიმიტრიევიჩ, რომ, როგორც იქნა, გაბრწყინებული სახით გამოხვედით ქობულეთის ჯურღმულიდან, სადაც ამდენი იწვალეთ, ამდენი სიმამაცე და ვაჟკაცობა გამოიჩინეთ, ადამიანისთვის შესაძლებელი ყველაფერი გააკეთეთ თქვენს ახალგაზრდა ჯარისკაცებთან ერთად, ყველაფერი, რაც მოსალოდნელია პასუხისმგებლობის მქონე, კეთილშობილი და გამბედავი უფროსისგან. გამოხვედით პირნათლად და, მაღლობა

ლმერთს! შედეგებზე ლაპარაკიც ზედმეტია, რადგან ეს სრულიად მოულოდნელი იყო საომარი მოქმედების გეგმის შედგენის დასაწყისშივე. ეს ადგილები ჯერ კიდევ უძველეს ნარსულში ცნობილი იყო ქაჯეთის ციხის სახელწოდებით, რაც ნიშნავს დემონების „ციხესიმაგრეს.“ ქართლ^ლ პოემის, „ვეფხისტყაოსნის“, გმირი (ქალი) დატყვევებული იყო ციხისძირში. ვერც პასკევიჩი და ვერც მურავიოვი ვერ ბედავდა იქ შეტევითი ბრძოლის წარმოებას. ეს უძველესი ქართული ტომი, თავის მეტროპოლიას მონყვეტილი და ჯოჯოხეთური ადგილმდებარეობით დაცული, არ დაემორჩილება დამპყრობლის მახვილს. მთელი 300 წლის განმავლობაში თურქეთის ხელისუფლებამაც კი ვერ შეძლო იქ დამკვიდრება და დღესაც ძლივძლივობით ალიარებს მას ადგილობრივი მოსახლეობა და ცხოვრობს ის საკუთარი ცხოვრებით, არ ერწყმის თურქებს, მიუხედავად ოდესღაც მათ თავს ძალით მოხვეული მაჰმადიანური რელიგიისა. სხვათა შორის, იყო დრო, როცა ამ მოსახლეობას ნებაყოფლობით სურდა საქართველოსთან შეერთება, ჩვენი მთავრ^ლ ძალაუფლების ქვეშ, მაგრამ ჩვენ არ გამოვიყენეთ ეს შემთხვევა. ტყუილად არ არის ნათქვამი, რომ ომზე უნდა იფიქრო მშვიდობიანობის დროს. –

სახელოვანი ბრძოლების გადატანის შემდეგ ტერლუქაზოვიც დაბრუნდა დაჭრილებითა და ავადმყოფებით დატვირთული საკმაოდ მძიმე ტრანსპორტით ბაიაზეთთან, სადაც ჩვენი მამაცი გარნიზონი დღემდე საალყო მდგომარეობაშია. საძაგელმა თურქებმა ვერ გაბედეს შტურმის დაწყება და ციხესიმაგრის გარშემო დაყარეს მკვდარი ცხენები, ძაღლები, ვირები და ყველანაირი საზიზღრობა, რათა ჰაერი მონამლონ და გარნიზონი აიძულონ, ჩაბარდეს, რომელიც 20 დღეა ჩვენგან დახმარებას ელოდება.

მაშასადამე, ახლა ჩვენი საომარი ხაზის ფლანგებმა ზუსტად ის პოზიცია დაიკავეს, რომელიც უნდა მიეტოვებინათ გარკვეულ დრომდე. ინდოელ მოგვეებს მხოლოდ მათთვის ცნობილი სიტყვების ძალით გველები გამოჰყავდათ ხერელიდან. თქვენც ასე უნდა გამოგეყვანათ მონინალმდევე ჯურღმულიდან, დაგეცალკავებინათ ისინი და დაგემშვიდებინათ თქვენი თავიც და მხარეც. ამას გარდა, მზად უნდა იყოთ, რომ დახმარების ხელი გაუწოდოთ კეთილ მეზობელს, სამეგრელო-აფხაზეთს. ტერლუქაზოვი კი ყარსის დაცვამდე უნდა დარჩენილიყო ბაიაზეთში, ან სურმალინში და შემდეგ კი კავშირი უნდა ჰქონოდა მთავარი კორპუსის მოქმედებებთან.

მაგრამ, როგორც არ უნდა ყოფილიყო, ჩვენი არმიის ამ ორ უკანა რაზმში ყველაფერი გაკეთდა ჩინებულად და ვერავითარი შურისა და არაკეთილმოსურნეობის ენები ვერ შეეხება უფროსებისა და მათი რაზმების სახელებს.

აი, ახლა და მხოლოდ ახლა დაიწყება ჩვენთან სწორი საომარი მოქმედებები, რასაც თავად საქმის მსვლელობა აჩვენებს.

ამბობენ, რომ მისი უმალ:^{აა} წავა ბაიაზეთში სახელოვანი ერევენ:^{აა} რაზმისა და მამაცი გარნიზონის დასათვალისწინებლად, რომლის გადასარჩენად იგდირიდან უკვე დაიძრა ტერლუქაზოვი.

ზივინთან ჩვენმა გოლიათმა გრენადიორებმა მარცხი განიცადეს; 800-ზე მეტი ადამიანი დაიღუპა დღის გმირის წყალობით. ჰოი, დიდი ფრიდრიხების, ნაპოლეონების, გუსტავის აჩრდილო. ნუთუ თქვენ ნაკლები იყავით, ვიდრე ჩვენი გმირი ჰეიმანისთვის?

ჩამოვიდა გენ: ლაზარევი, რომელიც ინიშნება არმიის ზურგის ხაზის უფრ:^{აა} ერევენიდან, ალექსანდროპოლიდან ახალციხემდე. მაშინ რილასთვის არსებობენ გუბერნიებში ადგილობრივი ჯარების უფრ:^{აა}, თუ ასეთ დროს სჭირდებათ ბიძიები?

წერილი ძალიან ნაღვლიანი გამოდის და ამიტომ მის შესარბილებლად გადავდივარ პიროვნებებზე, რომლებსაც გააჩნიათ ალელვებული გულების დამშვიდების ძალა:

გუშინ ტასო და ელიჩკა ეტლით წავიდნენ წავკისში, ნინოჩკა და ზაზა ცხენებით ახლდნენ მათ. მე მართლაც ვტკებოდი მათი ცქერით. მეც ავალ იქ ამ კვირაში. სიცხეები 26 გრ. აღწევს. სოსიკო და სოფიოც გამომყვებიან; ოპოჩინინები და მირსკები უკვე კოჯორში არიან. თვითონ მირსკი, რომელიც ალექსანდრ:^{აა} დაბრუნდა, ისევ აქ არის. საბრალო ნინა სტატკოვსკაია ძალიან ავადაა. ჩემი ლეიბგუსარი გიორგი გადაყვანილია კაზაკთა პოლკში და ცხენს დააჭენებს ყარსის მახლობლად.

სურამში მოვინახულე თქვენი დაჭრილები, მათ შორის, ვანო მელიქოვი; ყველანი მშვენიერ ხასიათზე არიან: მხიარულნი, მხნენი, გასუქებულნი. მათი ლოგინი, თეთრეული – გენერალურია; მოვლა, ყურადღება მათი სურვილებისა და ახირებების მიმართაც კი მამობრივია; ჩაი, საკვები, ერთი სიტყვით, ყველაფერი, წიგნები, გაზეთები, მაგრამ ყველაზე მეტად გამაოცა შერემეტიევას დედაშვილურმა მოპყრობამ დაჭრილი ჯარისკაცებისადმი. ლაზარეთიდან ძალიან სასიამოვნო განწყობით გამოვედი, შერემეტიევა წმინდანი ქალია და

ყველანი მის გარშემო სრულ პატივისცემას იმსახურებენ გონიერებითაც და საქციელითაც.

წერილს ვამთავრებ თხოვნით: მე, ტასო და ჯორჯაძე გთხოვთ, რომ გამოიჩინოთ გულმონყალება და შემწყნარებლობა უმწეო მირზოვეის მიმართ, რომელმაც შეიძლება რაღაცა დააშავა, მაგრამ ის არაფერს ითხოვს, არაფერს გეხვეწებათ, გარდა იმისა, რომ მკაცრი სახით არ უყუროთ.

ახლა მივდივარ მირსკისთან; თუ რაიმე ახალ ამბავს შევიტყობ, ამავე წერილში მივანერ.

კარგად იყავით უზენაესის მფარველობის ქვეშ.

ახალი ამბები არაფერია. მომწერეთ, რა სარგებლობა მოაქვთ სანიტრებს.

27 ივნისი. მე-40 დღიზია უკვე ჩამოვიდა ვლადიკავკაზში; მას ევალება ჩვენი არმიის გაძლიერება. სოსიკო ცოტა შეუძლოდ გახდა.

დიმიტრი სტაროსელსკისადმი №2 (910)

16¹⁰ Июля 1877. Цавкиси.¹ Старосельскому.

Уважаемый Дмитрий: Семенович!

1) В Тифл: Госпитале Красн: Креста чувствуется великий недостаток в Докторах: на 70 боль: 1 Докт:; Такойже недостаток и в Сестрах милосердія. Не найдетели возможным причислить ожидаемый наднях Лифлянд: Санитар: отряд к этому Госпиталю?

2) Куда назначается огромный Санитарный отряд Княгини Хилковой, и можноли частью из онаго пополнить недостаток в Эриван: Госпитале?

3) Наши Доктора отвергли фильтры, очищающія воду, предложили заменить их квасцами. Средство это, давно неное, известно даже Тифл: жителям; но, не странноли, что наши Медики вспомнили о квасцах только тогда, когда заговорили о

фильтрах! Дотогоже времени им неприходило наум поить больных очищенною, посредством квасцов, водою. И чтоже? К прискорбию, вода оказывается всётаки мутною, – конечно от невниманія, – и притом с прибавкою вони! Вот что выиграли наши больные от избытка нашей заботливости оних.

4) Из Александр: в Тифлис телеграфныя известія доставляются на 3ий, а иногда на 4ый день, оправдываясь пересылкою Громадной массы казенных Депеш. Очень может быть; но, неужели нельзя прибавить к нынешнему составу Телеграфных Чинов, еще несколько лиц, чтобы успокоить, по справедливости, ропчущее общество!

Вчера я возвратился из Тифлиса, откуда отправил я варвару Ильинишну в Александрополь к ея сыну, который, или ранен, илиже очень болен. Несколько телеграм отправлены мною, и Коменданту, и Уездн: началь.^у, и наконец Доктору, но нет досих пор известій. Нетерпение мучит меня. Оказалось, что мать несравненно мужественнее дяди! – Не слышноли чтонибудь у вас о Георгіе?

დიმიტრი სტაროსელსკისადმი №2 (910)

16^ა ივლისს 1877. ნავკისი. სტაროსელსკის.

პატივცემულო დიმიტრ: სიმონოვიჩ!

1). თბილ: წით: ჯვრის ჰოსპიტალში ექიმთა დიდი ნაკლებობა იგრძნობა: 70 ავად:-ზე 1 ექი. ასევე ნაკლებობაა მოწყალების დებში. ხომ ვერ შეძლებდით, რომ ამ ჰოსპიტლისთვის მიგენერათ ლიფ-ლანდ: სანიტარ: რაზმი, რომელსაც დღე-დღეზე ელოდებიან?

2). სად იგზავნება კნიაგინია ხილკოვას უზარმაზარი სანიტარული რაზმი და შეიძლება თუ არა, რომ ამ რაზმის ნაწილით შეევა-სოთ ერევნ: ჰოსპიტალში არსებული ნაკლებობა?

3) ჩვენმა ექიმებმა უარი თქვეს წყლის გამწმენდ ფილტრებზე და შემოგვთავაზეს მათი შეცვლა შაბით. ეს საშუალება დიდი ხანია ცნობილია თბილ: მცხოვრებლებისთვისაც, მაგრამ საოცარია, რომ ჩვენმა მედიკოსებმა მხოლოდ მაშინ გაიხსენეს შაბი, როცა ფილტრებზე ალაპარაკდნენ! მანამდე კი მათ აზრადაც არ მოსდიოდათ, რომ ავადმყოფებისთვის შაბით განმწმენდილი წყალი დაეღვინებინათ. და რა გამოვიდა? წყალი მაინც ამღვრეულია, – რა თქმა უნდა, უყურადღებობის გამო, და, თანაც, ცუდი სუნი აქვს! აი, რა მოიგეს ჩვენმა ავადმყოფებმა მათდამი ჩვენი ზედმეტი ზრუნვით.

4) ალექსანდ^{რე} თბილისში ცნობები ტელეგრაფით მე-3 და ზოგჯერ მე-4 დღეს მოდის. თავს იმით იმართლებენ, რომ სახაზინო დეპეშები ძალიან დიდი რაოდენობით იგზავნება. შეიძლება მართლაც ასეა, მაგრამ ნუთუ არ შეიძლება, რომ სატელეგრაფო სამსახურის დღევანდელ შემადგენლობას დაემატოს რამდენიმე პირი სამართლიანად უკმაყოფილო საზოგადოების დასამშვიდებლად!

გუშინ დავბრუნდი თბილისიდან, საიდანაც ვარვარა ილინიშნა გავამგზავრე ალექსანდროპოლში თავის ვაჟიშვილთან, რომელიც ან დაჭრილია, ან ძალიან ავადაა. რამდენიმე ტელეგრამა გავუგზავნე კომენდანტსაც, მაზრ: უფრ:-საც და, ბოლოს, ექიმსაც, მაგრამ აქამდე არაფერი ისმის. მოუთმენლობა მტანჯავს. აღმოჩნდა, რომ დედა ბევრად უფრო ძლიერია, ვიდრე ბიძა! – თქვენთან ხომ არ ისმის რამე გიორგის შესახებ?

ბარბარე გაბრატიონ-ორბელიანისადმი №75 (911)

24 Июля. 1877. Цавкиси.¹

Мой друг варвара! Ну, слава Богу! Я теперь успокоился, прочитав твое письмо о Георгіе, принятое мною из Александрополя, вчера в Тифлисе, куда ездим по делам общ: Кр: Креста. Ну, я измучился, много ночей провёл в мрачных мыслях. И так был сильно озлоблен, что ко всем придирался, со всеми поссорился. Этого я не прощу Георгію; сжатыми кулаками угрожаю ему отсюда. А между тем, делать нечего; высылаю ему, по поч-

те, завтра, т. е. в понедельник, [...] дом Александр: Коменданта. И [...] лёгкое и верное средство получить Палатку адресованную к Коции Мухранскому, командиру Грузинск: полка. Он даст, вместо [...] для людей Георгія, или, быть может, лучше будет, если сама напишешь к Коции [...] когда Георгій из застенчивости нерешится [...] о Палатке. [...] Полках всегда много лишних Палаток.

Скоро приедет к нам князь [...] и даже В^{ий} К^{зь}, возвратившийся в Тифлис из Ріонскаго отряда, где [...]

Вчера я получил письмо от (?) Княгини [...] премило написанное на груз. языке. Удивительно, как она не забыла его.

Вчера же из Москвы от Царевны я получил телеграмму, в которой она советует тебе и мне возвратить Георгія в Тифлис для лечения.

Целую тебя, Георгія, и если дозволит, Графиню Ностиц, очень нежно, очень почтительно. Уверяю, от моего поцелуя – беды нет, к тому же, некоторым образом, они мне родня, в силу Краснаго Креста.

Пожалуйста, передайте [...] мою искреннюю благодарность за родственное попечение о Георгіе.

Бог [...] вас.

Страшно думать, но мне кажется, что война в Европе приімет громадныя размеры, Да хранит Господь Бог Русь православную.

Вчера в Тифл: Заседаніе Кр: Креста продолжалось 6 часов, по милости фантастических предложеній, представленных к Ея Высочеству Всеволожским. Мы отвергли и к немалому удовольствію нескольких (?) совершенно одного мненія с нами(?), [...] Генер: Адют: [...] случайно приехавшаго в Тифл. из Дунайской Арміи на несколько дней. Он – Началь: Глав: Штаба и [...] Член Главнаго Управленія Крас: Креста. Незнаю, что скажут Их Высочества.

ბარბარე ბაბრატაიონ-ოზგელიანისადმი №75 (911)

24 ივლისი. 1877. ნავკისი.

ჩემო მეგობარო ვარვარა! აბა, მადლობა ღმერთს! მე ახლა დავწყნარდი, როცა გიორგიზე ნავიკითხე შენი წერილი, რომელიც ალექსანდროპოლიდამ მივიღე გუშინ თბილისში, სადაც დავდივართ წით. ჯვრის საზ^{ის} საქმეებზედ. იცი, გავწამდი, მრავალი ღამე გავატარე შავბნელ ფიქრებში. და ისე ძლიერ ვიყავ გაბრაზებული, რომ ყველას ვუშარდებოდი, ყველას ვეჩხუბებოდი. ამას არ ვაპატიებ გიორგის; მომუჭული მუშტებით ვემუქრები მაგას აქედან. თუმცა, რას გახდები; გიგზავნით (?) პოჩტით ხვალ, ანუ ორშაბათს, [...] ალექსანდრ: კომენდანტის სახლი. და [...] იოლი და უტყუარი საშუალება კარვის მისაღებად, რომელიც ეგზვნება კონია მუხრანსკის, ქართ. პოლკის მეთაურს. [...] მაგივრად ის მისცემს [...] გიორგის ხალხისთვის, ან, ეგებ უკეთესი იყოს, თუკი თავად მისწერ კონიას [...], რაკი გიორგი ხათრით ვერ ბედავს [...]კარავზე. [...] პოლკებში ყოველთვის ბლომადაა ზედმეტი კარვები.

მალე ჩამოვა ჩვენთან კნიაზი [...] და დ^{ლი} კ^{ზიც} კი, თბილისში დაბრუნებული რიონის რაზმიდან, სადაც [...]

გუშინ კნეინა (?)ისგან მივიღე უსტარი, რომელიც ძალზე საყვარლადაა დანერილი ქართ. ენაზედ. საოცარია, როგორ არ დაავიწყდა მას იგი.

გუშინვე მოსკოვიდამ ცარევენასგან მივიღე ტელეგრამა, რომელშიც ის მე და შენ გვირჩევს გიორგის დაბრუნებას თბილისში სამკურნალოდ.

გოცნით შენ, გიორგის და, თუ ნებას დამრთავს, ღრაჭინია ნოსტიცს – ძალზე ნაზად, ძალზე მოკრძალებით. გარწმუნებთ, ჩემი ამბორი უბედურებას არ მოუტანს, თანაც, ის როგორღაც მენათესავება წითელი ჯვრის მხრიდან.

გეთაყვა, [...]–ს გადაეცით ჩემი გულწრფელი მადლიერება ნათესაური მზრუნველობისთვის გიორგიზედ.

ღმერთმა [...].

გაფიქრებაც კი საშინელებაა, მაგრამ მეჩვენება, რომ ომი ევროპაში მიიღებს გრანდიოზულ მასშტაბებს, დაე, ფარავდეს უფალი ღმერთი მართლმადიდებელ რუსეთს.

გუშინ თბილ^{ში}, მისი უდიდებულესობის, ვსევიოლოჟსკის მიერ წამოყენებული ფანტასტიკური წინადადებების წყალობით, წით. ჯვრის სხდომა გრძელდებოდა 6 საათს. ჩვენ უარვეყავით და, რამდენიმეს გარდა(?), სრულიად ჩვენი/მათი აზრისაა(?) [...] გენერ: ადიუტ: [...], რომელიც დუნაის არმიიდან რამდენიმე დღით შემთხვევით ჩამოვიდა თბილისში. ის გახლავს მთავ: შტაბის უფრ. და [...] წით. ჯვრის მთავარი სამმართველოს წევრი. არ ვუწყი, რას იტყვიან მათი უდიდებულესობანი.

ყაფლან ორბელიანისადმი №21 (912)

ჩემო ბატონო ყაფლან! მერე,

ერთხელ ვერ ამოხვედი აქა, რომ მენახე და მეთქვა დიახ ბევრი, დიახ ბევრი ამბავი ახალახალი, სულ ნემსიდან ამოღებული! ნაქაიდა აქ ვის უთხრა, არავინ არის, და მე ეს დარდი გულში მუწუკად მიხდება; სხუას აღარას მოგწერ.

შენი ძმა გრიგოლი

27 ივლისს¹ [არა უგვიანეს 1877 წლისა]

დიმიტრი სტაროსელსკისადმი №3 (913)

29¹⁰ Июля 1877. Цавкиси. – Дмитр: Семен: Старосельскому.¹

Уважаемый Дмит: Сем:!! Живя в пустыне, вдали от всех известий, от тех важных событий, которые вокруг нас происходят

и поглощают всё наше вниманіе, все наши помышленія, – простительно мне, если я, невзирая на ваши ежедневно многочасовыя занятія, решаюсь отнести к вам вопрос: известны ли что-нибудь вам из Главнаго Штаба о ходе военных действий? Телеграммы почти ничего не говорят, или рассказывают о давно уже прошедшем. А между тем, Границы Эрив: Губерніи, повидимому, в большой опасности, когда приходится защищать даже Кульп, лежащій вблизи Эчміадзина, уже в нашей земле! Верители, вот уже втеченіи нескольких ночей, мрачныя мысли не дают мне покоя. Из Дуная также нет ничего утешительнаго, ободряющаго. Просто, дух уныніи овладевает мною. Спасибо прославленному Баязетскому Коменданту Штоквичу; вчера он был у меня и рассказами своими о страшных лишеніях, которыя преодолены, всагом деле, безпримерным мужеством Гарнизона, – развеселили меня. Я так благодарен ему! В особенности, рассказ его о своей работѣ, о своей неловкости при представленіи Государыне великой Княжне и великим Князям в Боржоме, – заставил меня от души хохотать.

Имеетели известіе из Боржома, чем кончился проэкт, представленный Всеволожским, на осуществленіе котораго требуется 400/т: р:² и вообще предвидится ли засѣданіе в Боржоме? – Я надеюсь, что на некоторыя вопросы Исакова мне уже неприходится отвечать.

В заключеніи имею честь присовокупить,³ – впрочем ни к селу, ни к городу что, у меня из Коджор пропали 3^и жеребятѣ трехлетни, Арабской породы, на которых, наступающею осенью думал щегольнуть, хвостовски пропеть мимо некоторых окон. И что ж? всё – неудача! Когда же – успех? –

Что мой благородный, невозмутимый друг, К: Дмитрій? Ему теперь нет дела; пусть же, вместо вас, он ответит мне.

Будьте здоровы и счастливы.

დიმიტრი სტაროსელსკისადმი №3 (913)

29^ა ივლისს 1877. წავკისი. – დიმიტ: სიმონ: სტაროსელსკის.

პატივცემულო დიმიტ: სიმ:!! ვცხოვრობ რა უდაბნოში, მოშორებული ყველანაირი ახალი ცნობისგან, ჩვენ გარშემო მიმდინარე ყველა მნიშვნელოვანი ამბისგან, რომლებიც იპყრობენ მთელ ჩვენს აზრებს, – მეპატიება, თუ მოგმართავთ კითხვით, მიუხედავად იმისა, რომ ვიცი, როგორი დაკავებული ხართ ყოველდღე: ცნობილია თუ არა თქვენთვის რაიმე მთავარი შტაბიდან საომარი მოქმედებების მიმდინარეობის შესახებ? დეპეშები თითქმის არაფერს ამბობენ, ანდა ყვებიან დიდი ხნის წინ მომხდარ ამბებზე. არადა, როგორც ჩანს, ერევ: გუბერნიის საზღვრები დიდ საფრთხეშია, რადგან მათ უწევთ კულპის დაცვაც კი, რომელიც ერმიადინის მახლობლადაა, უკვე ჩვენს მიწაზე. გჯერათ თუ არა, რომ, აი, უკვე რამდენიმე ღამეა, უსიამოვნო ფიქრები არ მაძლევს მოსვენებას. დუნაიდანაც არაფერია დამამშვიდებელი, გამამხნევებელი. უბრალოდ, დარდი მიპყრობს. მადლობა ბაიაზეთის სახელგანთქმულ კომენდანტ შტოკვიჩს; გუშინ ის ჩემთან იყო და თავისი მონათხრობით მძიმე დანაკარგებზე, რომლებიც სინამდვილეში გადალახულ იქნა გარნიზონის სამაგალითო ვაჟკაცობით, – გამამხიარულა. მე ისეთი მადლობელი ვარ მისი! განსაკუთრებით მისმა მონაყოლმა თავისი გაუბედაობისა და მოუხერხებლობის შესახებ მისი წარდგინებისას დიდი ხელმწიფის, კნიაჟნასა და დიდი მთავრების წინაშე ბორჯომში, – გულიანად მახარხარა.

ხომ არ გაქვთ ბორჯომიდან ცნობა, რით დამთავრდა ვსევოლოჟსკის მიერ წარდგენილი პროექტის საქმე, რომლის განსახორციელებლად საჭიროა 400/ათ: რ. და, საერთოდ, გათვალისწინებულია თუ არა ბორჯომში დაწესებულება? – ვიმედოვნებ, რომ ისაკოვის ზოგიერთ შეკითხვაზე ალარ მომიწევს პასუხის გაცემა.

და, ბოლოს, მაქვს პატივი, დავამატო, – ისე, სხვათა შორის, კოჯორში დავკარგე არაბული ჯიშის 3 სამწლიანი კვიცი, რომლებითაც მომავალ შემოდგომაზე ვაპირებდი თავის გამოსაჩენად ბაქიაობით სიმღერას რამდენიმე ფანჯრის მახლობლად. და რა გამოვიდა? სულ მუდამ – უიღბლობა! წარმატება – როდისღა? –

სხვა, რასა იქმს ჩემი კეთილშობილი, აუღელვებელი მეგობარი, კ: დიმიტრი? ახლა მას საქმე აღარა აქვს; დაე, თქვენ მაგივრად იმან მიპასუხოს.

იყავით ჯანმრთელად და ბედნიერად.

ყაფლან ორბელიანისადმი №22 (914)

ჩემო საყუარელო ყაფლან, ძმაო თვალისჩინო!

შენი წიგნი და ძალუას ნაზუქები მომივიდა მაშინ, როდესაც ისაკიც ქალაქიდან მოსული მიზის გვერდით და ლაპარაკით სიამოვნებით აღვსილნი, ვხარხარებთ, და ამავე საათსა სოსიკოც მოვიდა. – არ ვიცი, როგორ მოვახსენო მადლობა ძალუასა! ეხლავ უგზავნი ტასოსა და სოფიოსა რამდენსამე ნაზუქსა, რომ შურით აევსოსთ გული, და ცხადად დაინახონ უპირატესობა ძალუასი. – ასე ვეუბნები ამათ, რომ ძალუა ელისაბედ არის დედოფლად დაბადებული და რა საკურველია, თუმცა ესენი არას ამბობენ, მაგრამ აშკარად ეტყობათ, რომ დიდად ჰსწყინთ. –

შევიტყე, რომ შენს ჯოგში დაბადებულა ექუსფეხიანი კვიცი! მართლად საკურველია. –

ისაკმა, რომ დაინახა ლამაზი ნაზუქები, ჰსთქუა, ელისაბედცა – ნაზუქიაო.

სოფიო, კეკე, ნინუცა სიყუარულით მომიკითხეთ.

გუშინ იყუნენ უძოსა სოფიო, ტასო თავისის ქალებით, და ქეთევან თავის მზეთუნახავის გამდელითა; დაბრუნდნენ დაღალულნი, დაქანცულნი სიცხისაგან. –

ღთი¹ იყოს თქუჴნი მფარველი(.)²

შენი მარადის ერთგული ძმა და მოსამსახურე

თ³ გრიგოლ ორბელიანი.

¹ აგვის. 1877.

წავკისით.⁴

სალომე დადიან-მიურატიშადმი №1 (915)

პრინცესას სალომეს მიურადს. – გორდსა –
12 აგვისტო: 1877. ნაგვისით.¹

ჩემო გულით საყუარელო დისწულო სალომე! შენი წერილი, ქართულად დანერილი, წინ მიძევს, შევჰხარი და სიხარულით ვამბობ: ქუჴყანაზე მხოლოდ ერთია სალომე, რომლისა წერილსა ან ვჴკითხულობ მეორმოცედ! ვჴკითხულობ და მიძნელდება, როგორ გითხრა, ანუ ჴემმარიტი მადლობა ჩემის ხსოვნისათჴს, და ანუ მართალი, წმინდა, შენდამო სიყუარული! ღთჴან² გაკურთხოს შენცა და შენი არჩილიცა, და ჴყოს მან სიცოცხლე თჴუჴნი ისე მხიარულ-ნათლად, ვითარცა ჴუქი მაისის დილისა!

მეტად მანუგეჴე შენის ქართულის ენითა ჩემო მჴვენიერო სალომე! და აბა, როგორ არა ვჴსთჴუა სიმწარითა: პარიჴელსა უნდა უყუარდეს ქართული ენა, უნდა იგი ჴსცდილობდეს მის შესწავებასა, და საქართველოშიკი ქართველნი ქალეზი უარს-ჴყოფდენ ქართულს ენასა, და შეუარაცხებით, ტუჩებაშვერით, ამბობდენ „რა საჭიროა ამ დროს ქართული ენა!“ ეს სიტყუები ცხადად გამოაჩენენ აწინდელის საზოგადოების სამწუხაროს მდგომარეობასა, მის უმეცრებასა, გზის დაკარგუასა. ვისაც არ უყუარს თავის სამშობლო ენა, მას, უეჴველია, არ უყუარს თავის მშობელნიცა, თავის წინაპარნიცა, თავის მამულიცა! ენა არის შემწახველი მამა-პაპის ყოფა-ცხოვრებისა,³ მათის სარწმუნოებისა, ჩუჴულებისა, ესე იგი, თჴთ ისტორია! თუ კაცმა არ იცის მამა-პაპის ენა, მაშ, როგორ უნდა იცოდეს, ვინ იყუნენ იმის მამაპაპები, როგორ ჴსცხოვრებდენ, რას ღაპარაკობდენ, რას იმღერიდენ, რა უხაროდათ, რასა ჴსწუხდენ? ათასის წლის განმავლობაში,⁴ როგორ ებრძოდა ეს პატარა საქართველო სპარსთა, არაბთა, ოსმალთა, იმ მტრებსა, რომელთაცა ან ებრძვის დიდი იმპერატორი დიდის რუხეთისა და უძნელდება ბრძოლა? – რომელ[ი] ისტორია მოგვი-

თხრობს ესრეთსა უმაღლესსა სარწმუნოებისა და მამულის სიყუარულსა, როგორცა გამოაჩინეს საქართველოს უკანასკნელთა მეფეთა, ირაკლიმ და გიორგიმ, რწთაცა⁵ თავის ნებით, თავის სურვილით, დაჰსთმეს თავის სამეფო ტახტი, თავის შვილები და მისცეს თავის სამეფო რუსთ ჴელმწიფესა, ოღონდკი იცხოვროს საქართველომ მშვიდობიანად! სპარსელებმა ქეთევან დედუფლის გულზე ცეცხლი აანთეს და ისე ტანჯვით მოკლეს, და არ უარჰყო მან ქრისტიანობა! განა ამისთანა ერის ენა და ისტორია არ არის ღირსი შესწავებისა ქართველთა ქალებთაგან? – და თუ მოვიგონებთ ძველთა მწერალთა, მეღექსეთა, ღთის⁶ მეტყუშლთა, მქადაგებელთა, – მერწმუნე, ჩემო სალომევ, ქართული ენა არ არის ისე დავრდომილი, როგორცა ჰგონიათ ეხლანდელთა ინსტიტუტკებსა, და ამისათჳს დაგიკოცნი გონიერს შუბლსა, რომ შენ ხარ პღი⁷ მაგალითი ქართულის ენისა სურვილით სწავლისა. უწინაც ჩუჴნი ქალები იყუნენ დიდად ქებულნი ენის ცოდნითა, და მათგან ბევრნი იყუნენ დიდნი ორატორები, ვა⁸ ბატონის-შვილები, ქეთევან, მარიამ, თეკლა! ესენი განვიდნენ ამა სოფლით და ახლანდელთა არცკი იციან საფლავნი მათი; არცკი იციან, თუ ვისის მადლით და წყალობით ასე გულ-მოსვენებით, კეკლუცობით, სეირნობენ გოლოვინის პროსპექტზე შლეიჭებ-გაშლილნი! საფლავნი მეფის ირაკლისა და გიორგისა აღარ იციან, სად არის! – უბადრუკებმა აღარ იციან, რომ იმათი დედები იყუნენ დედუფლები ზრდილობისა, სილამაზისა, მაღალის გონებისა, და ამასთანა ხასიათით მამაცნი, თავგანწირულნი მამულისათჳს! – მაგრამ, ახლა ვჰხედავ, რომ ამ წერილში წაველ ძალიან შორს, და უნდა მომიტეო, რადგანაც ვჰსჩივი შენ წინაშე აწინდელის საზოგადოების მიმართვაზე. –

ძალიან მიამა, რომ თამარ მეფის სახე ბეთანიაში⁹ მოგწონებიათ ეკატერინასაცა და შენცა, რადგანაც უნდა მოგახსენო, რომ მე გახლავარ იმ ლექსების დამწერი, და ცენზურამ ზოგიერთისა მათში დაბეჭვდა არ ინება, და აი სწორე, ნამდვილი მომირთმევია ჩემ სახსოვრად. – სიბერემ წამართო,

ნაილო პოეზიის ძალი, მაგრამ ვეცდებიკი, თუ შევიძელ, მოვა-
კენკო (sic) როგორმე და გადავთარგმნო შენი საყუარელი
ლექსები; ოღონდკი უნდა მომითმინ[ო].

ომიანობისაგან ისე ვართ მიტაცებულნი გულით, ფიქ-
რით, რომ სხუაზედ ველარა გვილაპარაკნია. ყოველ დილით
მოველით გამარჯვებასა და არიქნა; და ამ მოლოდინებამ და-
გუტანჯა, მოთმინება აღარ არის. ყოველს საღამოს ჩავდივარ
ტასო ოკლობჟიოსას, იქა ვჰშლით ქაღალდსა, პასიანს[ა],¹⁰
სულ ერთსა და იმავე საგანზე: („)დავამარცხებთ,¹¹ თუ არა,
მუხტარფაშას?“ და იფიქრეთ ჩუჴნი წყენა და შენუხება, რომ
ერთხელაც არ გამოგვივიდა გამარჯვება, და ამაზედ მე და
ტასოს ხშირად მოგვდის ჩხუბი.

ველიკიი კნიაზი ბძანდება ალექსანდ(რ)ოპოლში; იმას
ახლავან მირსკი და პავლოვი. ველიკიი კნეინა ბძანდება ბორ-
ჯომს, სადაცა გააჩინა თავის საკუთარი, მშვენიერი ლომპიტა-
ლი დაჭრილებისათჴს. – ღთჴან¹² უშველოს!

ჩემი ძმისწული, ლეიბგუჴსარი, პორუჩიკი გიორგი იმ-
ყოფება ღლავნის კორპუსში, ჰყავს ახოტნიკების სოტნა, და
ძალიან მაშინებს მომატებული გიჟურად ვაჟკაცობითა. აქე-
დამ მე უჯავრდები, მაგრამ რაგამოვიდა?

დუნაიზედაც შეჰსდგა ბრძოლა, და თუ ღენერალ ღურ-
კომ გაჰსძლო კიდევ ცოტას ხანსა, მაშინკი დიდი გამარჯვება
უეჭველია და იქნება შერიგებაც მაშინ მოხდეს. ღთჴან¹³ ინე-
ბოს! ვერ წარმოიდგენ, რაოდენს საზიზღარს უსჯულოებას
ჰშვრებიან ოსმალები: ყმანვილებს, დედაკაცებს, ჰხოცვენ უნ-
ყალოდ და ჰყრიან ცოცხალთა ცეცხლში! ვინ იცის რაოდენი
ათიათასი სული, სომეხნი, ამგუარ ტანჯვი[თ] დახოცეს! ევ-
როპიისათჴს არ არის დიდი დიდება, რომ ოსმალები სტამ-
ბოლში ასე ბარბაროზულად ბატონობენ ქრისტიანებზე, მაგ-
რამ რუსების შურითა და მტერობითა ანგლიის მინისტრები
არა ჰხედვენ ესოდენს ქრისტიანების სისხლის ღურასა. –
აზიი[ს] ტურციაში იქნება მალე მთლად ქრისტიანობა ამო-
ჰსწყდეს! რათა? რისთჴს? რა დანაშაულობა აქუსთ?

არ მეგონა, რომ ეს წერილი ასე გაგრძელდებოდა. აი როგორ სასიამოვნოა თვთმოუნწყვეტელი შენთან საუბარი.

ჩემს მარადის მონყალეს საკუთარს მეფას, დედუფალს, დას, თვალისჩინს, ეკატერინას სიხარულით მოვახსენებ ჩემს ჭეშმარიტსა და უღრმესსა პატივისცემასა და სიყუარულსა. ჩემმაგიერ შენს ღამაზს არჩილს სიყუარულით მოეხვიე და ღაზათიანად ჩაჰკოცნე შუბლი, თვალები, გული, და იყოს ღთწ¹⁴ მარადის მფარველი თქუჴნი.¹⁵

ქალო, ახლა რამდენის შვილების დედახარ და რა ჰქვიანთ სახელად, და ან მაგათი კარტოჩკები სად არის? თუ ნახო ბიძაშენი კონსტანტინე, ჩემი საყუარელი გულით მეგობარი, განუცხადეთ ჩემს გულში დანერგილი გრძნობა ძმობისა და მეგობრობისა მისდამი.¹⁶

ყაფლან ორბელიანისადმი №23 (916)

ჩემო გულითსაყუარელო ძმაო ყაფლან!

გიახელ სალუსალამად¹ სატახტო ქალაქს თბილისს; ამ მინუტში არიან ჩემთან ტასიკო², სოსიკო, გიგო, და ალექსანდრე ონიკოვი; ძალუას სიყუარულით მოკითხვას მოვახსენებ; და ამაზედ მეტი ველარა მომიწერია.

შენი მარადის და მარადის ძმა
და მოსამსახურე
გრიგოლ ორბელიანი

4^ლ სექდ.³ [არა უგვიანეს 1877 წლისა]

[IV გვერდზე ავტორის ვინაობა წერია მისამართის
მითითების გარეშე:]

ღთწით⁴

ეს წიგნი მიუვიდეს
ყაფლანს ორბელიანს
სადაცა იმყოფებოდეს⁵

დიმიტრი სტაროსელსკისადმი №4 (917)

8^{oe} Сент: 1877 г.¹

Милостивый Государь,
Дмитрій Семенович!

Ея Императорское Высочество, вчера, вразговоре, коснувшись между прочем и перевозки больных войнов из Тифлиса в Владикавказ, выразила желаніе, чтобы Николай Иванович Моренц донес Ея Высочеству, хотя приблизительно, вобщих итогах: сколько и какими именно болезнями были одержимы, пересланные из Тифлискаго Госпиталя, во Владикавказ, больные? И на будущее время, каждый раз, при пересылке² больных продолжать доносить Ея Высочеству.

Притом Ея высочеству благоугодно, чтоб вообще больные пересылались во Владикавказ, преимущественно³ те из хронических, которые, повыздоровлений, немогут вступить в строй.

Покорнейше прошу вас, Дмитрій Семенович, сообщить о всем здесь сказанном, Генералу Моренцу.

დიმიტრი სტაროსელსკისადმი №4 (917)

8^ა სექტ: 1877 წ.

მონყალო ხელმწიფევ,
დიმიტრი სიმონოვიჩ!

მისმა საიმპერატორო უმაღლესობამ გუშინ საუბარში, რომელიც, სხვათა შორის, ავადმყოფი მეომრების თბილისიდან ვლადიკავკაზში გადაყვანასაც შეეხო, გამოთქვა სურვილი, რომ ნიკოლაი ივანოვიჩ მორენცმა მის უმაღლესობას მოახსენოს, თუნდაც მიახლოებით, მთლიანობაში: რამდენი და, სახელდობრ, რითი იყვნენ დაავადებულნი თბილისის ჰოსპიტლიდან ვლადიკავკაზში გადაყვანილი ავადმყოფები? და რომ შემდეგშიც ავადმყოფების გადაყვანისას ყოველთვის მოხსენდეს ამის შესახებ მის უმაღლესობას.

ამასთანავე, მისი უმაღლესობის კეთილი სურვილია, რომ, საერთოდ, ვლადიკავკაზში უპირატესად გადაყვანილნი იქნენ ის ქრონიკული ავადმყოფები, რომლებიც გამოჯანმრთელების შემდეგ მწყობრში ველარ ჩადგებიან.

უმორჩილესად გთხოვთ, დიმიტრი სიმონოვიჩ, რომ ყველაფერი აქ ნათქვამი აცნობოთ გენერალ მორენცს.

ნიკო ზურაბის ქა ჭავჭავაძისადმი №19 (918)

ჩემო გულთ საყუარელო ნიკო! არვიცი სად იმყოფები, მაგრამკი გწერ იმ იმედითა, რომ სადაც უნდა იყო, გიპოვნის ეს წერილი და მოგახსენებს ჩემს დიდად დარდიანად მდგომარეობას ამ საშინელის ომიანობისაგამო, რომლისა მიზეზით აიშალა თითქმის მთლად დაღისტანი და მაჰმადიანობა ყუბამდის. ასე გაშინჯე, წუნკალა ანწუხიციკი გვიგზავნის პარტიებსა კახეთის ასაკლებად. სოსიკო წავიდა ლეზგინსკის ლინიის ნაჩალნიკად რევაზის მაგიერ, რომელიცა, ვილამაც ქურდმა ხანჯლით დაჰსჭრა მაშინ, როდესაც შინ სტუმრები ისხდნენ და თამაშობდნენ ვისტსა.¹ მაგრამ თავში დაჭრილობა ისე არ

ანუხებს, როგორცა ფეხები, რომელნიცა უხმება საძაგელის დოხტორის წამლობითა. ახლა აქედამ მიაშველეს სოსიკოს ორი ბატალიონი და ნებაც მიჰსცეს მილიციის მოგროვებისა, და ამისგამო, საკუთრივ მე, კახეთისათჳს აღარა ვჰშიშობ, რადგანაც იმედი მაქუს, რომ სოსიკო, გამოცდილებითა, ვაჟ-კაცობითა და კეთილ-გონიერებითა, კარგად გაანყობს და შეინახავს ლინიას და მით დაამშვიდებს და გულს გაუმაგრებს მეტად შეშინებულს კახეთსა. – ჯერ ამ ჟამად ასე არის დაწყობილი ჯარი: საბუეში ჰსდგას მილიცია, შილდას 2 როტა, ყვარელში 2 როტა, საცხენისში ორი სოტნა თუშ-ხეცურნი ცხენოსანნი, ლაგოდეხში 1½ ბატალ:, და ორი ბატალ: დედუფლის წყაროზე, და ამას იქით მილიციასაც მოაგროვებს და რეზერვებად დააყენებს ჯეროვანს ალაგებსა.

ახლა სიტყუა არის ჭარი,² რომელიცა, თუმცა ჯერ არის მშვიდობიანად, მაგრამ ვინ იტყვის, რომ ესენი ასე გულ-მოსვენებით დარჩნენ, როდესაც გარეშემო ცეცხლი ეკიდება, მეტადრე დაღისტანში. ლევან მწერს „დაღისტანში თითქმის პოვსემესტნოე ი სურიოზნოე ვოზსტანიე“;³ მოველი ჯარებსა, რომ წავიდე დასამშვიდებლად ხალხისა.“ აი, ასეთმა მოუჰაზრებელმა მიზეზმა როგორ დაარღვია ჩუჰნი ესოდენის წლის შრომა, ბრძოლა, მეცადინეობა, ზრუნვა ხალხის დამშვიდებისა და კეთილდღეობისათჳს. წახდა ყოველივე და ახლა უნდა დავიწყოთ კიდევ ანბანიდამ, და ვინ იცის, როდის⁴ ჩავალთ ჰმდის! ვინ არის დამნაშავე ესრეთის გაძნელებულის მდგომარეობისა და უბედურებისა, რომელშიაც ჩავარდა ეს ვეება მხარე? საქართველო დაიღუპება, თორემ თათრებსა რა უჭირთ, და ან თვთ რუსეთსაცა: ვინ, რომელი მტერი შევა იქა.

შენ ძალიან სიფრთხილე გმართებს შენის ღუბერნიისათჳს, რომელიცა ესამზღვრება ჭარის ხალხსა. თუ ჭარი აღსდგა, ძნელს მდგომარეობაში აღმოჩნდება ნუხი, და ამა მიზეზისაგამო შენ უნდა მოსთხოვო პირდაპირ, ან ველიკიის კნიაზსა, ანუ მირსკის, ეხლავ, *настоятельно*,* ან ცხენოსანი ჯარი, ან რამდენიმე ბატალიონი მოგაშველონ ნუხისათჳს, თო-

რემ, შემდეგ, მაგისტანა ვაჭარს ქალაქსა ველარ აღადგენს კორპუსიცა. ნუხის უეზდი თუ ვერ შეიმაგრე, იცოდე, მინგე-ჩაურის პერეპრავა⁵ შეიკვრის და შეჰსწყდება ვეება ტრანს-პორტებით ურიცხვი მოზიდვა პურისა ჯარებისათჳს, და მას-თანავე შედგება ყოველივე ვაჭრობა, ფოშტები და სხუანი. – რაც შეგეძლოს მინგაჩაური გაამაგრე და შეინახე, თორემ დიდს გაჭირებაში აღმოჩნდება ჩუჴნი ვეება ჯარი და მასთანა ჩუჴნი საბრალო მხარე.

შენი მანდ ლუბერნატორობა ძალიან მარგებელია, მაგრამ ლევანკი მებრალეა, რომ ამისთანა გაჭირებულს დროსა აღარა ჰყავს ნიკო თანა-შემნედ.

ეჰ, რაღა მოგწერო, ცუდს დროს მოვესწარით და ღმერთი იყოს მფარველი ჩუჴნი და მან მოჰსცეს გამარჯვება ჩუჴნს მართლად დიდსა ჴელმწიფესა ქრისტიანობის მფარველსა! ივანესი და სოფიოს ამბავი ვერა შევიტყერა; ტელეგრაფით ვჰკითხე ლევანსა, და ჯერ პასუხი არ მომსვლია. მომწერე, როგორახარ შენ შენის ლუბერნიით?

ღმერთი იყოს შენი მფარველი ყოველსა ჟამსა და ყოველსა ადგილსა.

შენი მარადის ერთგული და ბედნიერების მსურველი
გრიგოლ ორბელიანი

25^ს-სექდემ: 1877,
თბილისით⁶

დღესაც ეს ამბავი მომივიდა სასიხარულო, და თუ ერთი კარგად მიახსენებ, მაშინ მანდეთი მხარე მიიჩუმებს და ჩუჴულებრივი ყოფა-ცხოვრება იქნება და თვით დაღისტანსაც დაამშვიდებს. – [ველით,⁷ ველით ამ გამარჯვებასა და არ იქნა!

ლევანცა მწერს, რომ ჩუჴნი ივანე თან-მიჰყავს მთაში.

* დაჟინებით

ოლღა გაღენელ-რომანოვისადმი №5 (919)

4го Окт: 1877. В Александрополь, Телеграм¹

Ея Высочеству Государыне Великой Кня^{ше} Ольге Феодоровне.²

Пріймите, Государыня, восторженное поздравленіе, и с днем рожденія Его Высо^{ва} Михайла Михайловича, и с блистательною победою, и счастливым пріездом Вашим ко дню Великой Победы.

ოლღა გაღენელ-რომანოვისადმი №5 (919)

4^ა ოქტ: 1877. ალექსანდროპოლს, ტელეგრამა

მის უმაღლესობას, ხელმწიფას, დიდ კნ:^ბ ოლღა თეოდოროვნას.

მიიღეთ, ხელმწიფევ, ჩემი აღფრთოვანებული მოლოცვა მისი უმაღლეს^ბ, მიხაილ მიხაილოვიჩის, დაბადების დღესთან, აგრეთვე ბრწყინვალე გამარჯვებასა და დიადი გამარჯვების დღეს თქვენს კეთილად ჩამობრძანებასთან დაკავშირებით.

მიხეილ რომანოვისადმი №12 (920)

В Караял 4го Окт: 1877.

Его Высоч^{бв} Главнокомандующему Кавк: Армією¹

Выстрелы раздаются с Арсенальных высот, возвещая Тифлису радостное известіе о блистательной победе, уничтожившей Анатолійскую Армію. Теперь возвеселится Сердце Ца-

рево, успокоится волнение здесь, и болезненно застонут Константинополь и Лондон. Благословение Божье над Вами. Слава Славной Кавказской Армии! Целую грудь Вашу!

მიხეილ რომანოვისადმი №12 (920)

ყარაიას 4^h ოქტ: 1877.

მის უმაღლეს კავკ: არმიის მთავარსარდალს

სროლის ხმები ისმის არსენალის მაღლობებიდან, რომელიც სასიხარულო ამბავს აცნობებს თბილისს ანატოლიის არმიაზე ბრწყინვალე გამარჯვებისა და მისი განადგურების შესახებ. ახლა კი გაიხარებს მეფის გული, აქ მღელვარება ჩაცხრება, კონსტანტინოპოლი და ლონდონი კი ავადმყოფურად დაიკვნესებენ. ლოცვა-კურთხევა გადმოვიდა თქვენზე. დიდება კავკასიის სახელოვან არმიას! გემთხვევით მკერდზე!

დიმიტრი სვიატოპოლკ-მირსკისადმი №5 (921)

Караял 4to Окт: 1877.¹

K^{to} Святополк-Мирскому.²

Обнимаю, целую, благодарю от имени всей верной Грузии за известие о уничтожении Армии Мухтара. Еду в Со[ф]ор молиться за славных воинов Кавказ: Армии!

დიმიტრი სვიატოპოლკ-მირსკისადმი №5 (921)

ყარაილი 4^h ოქტ: 1877.

კ^h სვიატოპოლკ-მირსკის.

გეხვევით, გკოცნით, მადლობას გითვლით მთელი ერთგული საქართველოს სახელით მუხთარის არმიის განადგურების შესახებ ცნობისათვის. მივდივარ ტაძარში, რათა ვილოცო კავკასიის არმიის სახელოვანი მეომრებისათვის!

მიხეილ ლორის-მელიქოვისადმი №3 (922)

Караял Генерал Адъютанту Лорис-Меликову

4го Окт: 1877.¹

С живейшею искренностью поздравляю с блистательною победою, уничтожившею Армію Мухтара. Тифлис, после томительных ожиданий, радостно ожил. Теперь в Горах успокоятся, застонет Константинополь, нахмурится Лондон. Еду молиться за славных бойцов Кавказ: Арміи.

მიხეილ ლორის-მელიქოვისადმი №3 (922)

ყარაილი გენერალ ადიუტანტ ლორის-მელიქოვს

4^h ოქტ: 1877.

გულწრფელად გილოცავთ ბრწყინვალე გამარჯვებას, მუხთარის არმიის განადგურებას. მომქანცველი ლოდინის შემდეგ მხიარულად გამოცოცხლდა თბილისი. ახლა დამშვიდდებიან მთებში, კონსტანტინოპოლი კი დაიკვნესებს და წარბებს შეჭმუხნის ლონდონი. მივდივარ კავკას: არმიის სახელოვანი მეომრებისთვის სალოცავად.

8го Окт. 1877. Тифлис В Александрополь.¹

Не порали, мой друг варвара, подумать о Зимней квартире в Тифл.:? Если уже здесь начались дожди, без сомнения, в окрестностях Александро: скоро падет снег, и веришьли, что каждая капля дождя, каждый пасмурный день, наводят наменя грустную мысль о Георгіе по колено в грязи вполне. Понимаю, что близость к Георгіу успокаивает тебя; но, в сущности, чемже ты защищаешь его? Его защита – Милость Божья. Говоря это, я вовсе не намерен настаивать на твое возвращеніе, если оно нанесет тебе более безпокойства, и если твое присутствіе в Александро: более полезно для Георгія. Говорю только потому, что знаю те мучительныя затрудненія, которыя встретишь ты позднѣю зимою на обратном пути к Тифлису.

Трудно представить, какая искренная радость разлилась по всей Христ: ^{ой} Грузіи при известіи о уничтоженіи Арміи Мухтара Паши, когда, после долгих томительных ожиданій, с Арсенальских высот раздались пушечныя выстрелы, возвестившіе Тифлису о блестящей победе нашей Славной Кавк: Арміи! Загудели колокола в церквях; крыши домов покрылись женщинами; Амкары со значками, Генералитет, Чины Гражданскіе, Дамы, народ, повалили к Сіонскому Собору, где Экзарх торжественно совершил молебствіе, и тяжелое бревно тоскливой неизвестности свалилось с груди нашей. Полетели телеграммы от меня во все концы Кавказа и везде заликовал Православный народ. Богу единому благодареніе! Еще одна такая победа под Плевною и мир желанный предстанет с своим светлым, всѣуспокоивающим лицом.

Но... боюсь даже спросить, гдеже Георгіи? От чего не общаешь ничего о нем? К^{3б} Мирскій телеграфирует Софіи, что все наши здоровы,² однакож я несовсем покоен.

По почте я отправил тебе 300 р.;³ получали? Георгію также отослал с Генер: Исрафилъ беком Шашку, Кинжал и Револьвер, доставленыли ему?

Сосико славно распоряжается в Кахетіи: сформировал, вооружил и выставил Милицію в места, более подверженныя нападенію непріятеля, распределил резервы, и этим так успокоил и ободрил жителей, что они теперь, убедившись в своей силе, умоляют Сосико дозволить им идти в Горы напасть на Лезгинскія деревни.

Нико Чавчав: едит опять в Дагестан, где возмущеніе не совсем еще усмирено. Он там действительно принесет великую пользу, и Правительству, и взволнованному населенію, которое имеет к нему полное доверіе. —

Бог да Защитит тебя и Георгія. Графине Ностиц приношу мое Глубокое уваженіе. — Имеешьли известія из Москвы?

ბარბარე ბაბრატიონ-ოზგელიანისადმი №76 (923)

8^ა ოქტ: 1877. თბილისით ალექსანდროპოლს.

არ არის დრო, ჩემო მეგობარო ვარვარა, რომ იფიქრო საზამთრო ბინაზე თბილისში? თუ აქ უკვე დაიწყო წვიმები, მალე შექველად მოვა თოვლი ალექსანდრ: გარეუბნებში და მერწმუნე, რომ წვიმის ყოველი წვეთი, ყოველი მოღრუბლული დღე და მუხლებამდე ტალახში ჩაფლული გიორგის წარმოდგენა ნაღვლიანი ფიქრებით მავსებს. მესმის, რომ გიორგისთან სიახლოვე გამწვიდებს, მაგრამ სინამდვილეში რით იცავ? მისი დაცვა ღვთის მოწყალებაა. ამას რომ გეუბნები, სულაც არა მაქვს განზრახული, დაჟინებით მოგთხოვო ჩამოსვლა, თუ ეს შენ უსიამოვნებას მოგაყენებს და თუ შენი ალექსანდრ: ყოფნა უფრო სასარგებლოა გიორგისთვის. მარტო იმიტომ გეუბნები, რომ ვიცი, რა აუტანელი სიძნელები შეგხვდება ზამთრის მძიმე პერიოდში საქართველოში დაბრუნებისას.

ვერ აგინერ, რა გულწრფელმა სიხარულმა მოიცვა მთელი ქრისტე: საქართველო მუხთარ ფაშას არმიის განადგურების ამბის გაგებით, როცა ამდენი ხნის მომქანცველი ლოდინის შემდეგ არსენალის სიმაღლეებიდან გაისმა ქვემეხების ხმა, რომელიც ჩვენი სასიქადულო კავკ: არმიის ბრწყინვალე გამარჯვებას ამცნობდა თბილისს! ეკლესიებში აგუგუნდნენ ზარები; სახლების სახურავები ქალებით დაიფარა; ამქრები ნიშნებით, გენერალიტეტი, ჩინოსნები, მოქალაქეები, მანდილოსნები, ხალხი გაეშურნენ სიონის ტაძრისკენ, სადაც ეგზარქოსმა სადღესასწაულო ლოცვა აღავლინა და ჩვენს გულს მოსცილდა ნაღვლიანი ამბის უცოდინრობის სიმძიმე. ტელეგრამები ვაფრინე კავკასიის ყველა მხარეში და ყველგან გაიხარა მართლმადიდებელმა ხალხმა. ღმერთს ერთს მადლობა! კიდევ ერთი ასეთი გამარჯვება პლევნასთან და დადგება ნანატრი მშვიდობა თავისი ნათელი, ყოველივეს დამამშვიდებელი სახით.

მაგრამ... კითხვისაც კი მეშინია, სად არის გიორგი? რატომ არაფერს მწერ მის შესახებ? კ^ჰ მირსკი ტელეგრაფით ატყობინებს სოფიას, რომ ყველა ჩვენიანი ჯანმრთელადაა, მე კი ვერა ვარ მშვიდად.

ფოსტით გამოგიგზავნე 300 რ., თუ მიიღე? გიორგისაც გამოვუგზავნე გენერ: ისრაფილ ბეგის ხელით ხმალი, ხანჯალი და რევოლვერი, გადასცეს თუ არა?

სოსიკო კარგად უძღვება საქმეს კახეთში: ჩამოაყალიბა, შეაიარაღა მილიცია და განალაგა იმ ადგილებში, სადაც ყველაზე მეტად იყო მოსალოდნელი მტრის თავდასხმა, გაანაწილა რეზერვები და ამით ისე დაამშვიდა და გაამხნევა მცხოვრებლები, რომ ისინი ახლა, თავის ძალებში დარწმუნებულნი, ეხვეწებიან სოსიკოს, რომ მთაში წასვლისა და ლეკების სოფლებზე თავდასხმის უფლება მისცეს.

ნიკო ჭავჭავ: ისევ მიდის დაღესტანში, სადაც მღელვარება ჯერ კიდევ არ არის მთლიანად ჩაწყნარებული. ის იქ მართლაც დიდ სასარგებლო საქმეს გააკეთებს მთავრობისთვისაც და აღელვებული მოსახლეობისთვისაც, რომელსაც მისდამი დიდი ნდობა გააჩნია. –

ღმერთი გფარავდეთ შენ და გიორგის. ღრაფინია ნოსტიცს ვუთვლი ჩემს ღრმა პატივისცემას. – გაქვს თუ არა ცნობები მოსკოვიდან?

სალომე დადიან-მიურატიისადმი №2 (924)

12 ოკდომ: 1877.¹ ზუგდიდს. – პრინცესა² სალომეს მიურადისას.

ჩემო დედუფალო, ნათელ-შემოსილო სალომე! ნუ დამემდურები და ნუცა მისაყვედურებ, რომ აქამოდის ვერ მოგართვი პასუხი თქუჴნის უკანასკნელის წერილისა და ვერ მოგახსენე გულითადი მადლობა პორტრეტებისათჴს თქუჴნის აშილისა³ და შვილებისა. ვერ წარმოიდგენთ ჩემს მოუსვენებლობას, მწუხარებით ყოფნას, რომელთაგან ვიყავ დღე-ღამე დატანჯულ ამ საზარელის ბრძოლისაგამო. ჩემად ნუგეშად მყავს ერთი ძმისწული, გიორგი, და ისიც, თითქმის, დღეყოველ ომში, სადაცა ხშირად იხოცებოდენ ათასობით, და მე როგორ ვჴყოფილ-ვიყავ გულ-მოსვენებით! ვჴკითხავდი ძალუას ვარინკასა გიორგის ამბავსა და ისიც ალექსანდროპოლიდამ მიპასუხებდა ასე „გუშინ ცოცხალი იყო და დღესკი არ ვიცი!“ და ვიყავ გაჩუმებული შიშისაგან და აღარა მქონდა თავი არცა წერისათჴს, და არცათუ სხუა რაჲმე ფიქრისათჴს, ვიდრე ყოვლად მოწყალემ ღთჴმან⁴ არ მოჴსცა ძლევა ჩუჴნს ჯარსა და მართლად არ შეიმუსრა მტერი ქრისტიანობისა და საკუთრივ ჩუჴნი, ჩუჴნის საქართველოსი, რომლისა სისხლი ჯერ კიდევ ბევრი აძევს ოსმალოსა და მარტო ამ დამარცხებით ვერ გადიხდის ჩუჴნს სისხლის ვალსა. – ათასი წელიწადი ებრძოდნენ მაჴმადიანნი პატარას საქართველოს, რათა? რას ვართმევდით? მართალია, ჩუჴნ გაგუაოხრეს, მაგრამ არცა თუ თვთონ გაიხარეს? ჩუჴნ ვიყავით მიზეზნი, რომ რუსეთმა წაართუა სპარსეთსა ერევანი, ნახჩევან, ყარაბაღი, თალიშის სახანო, შაქი-შირვან, ბაქუ, დერბენდ და ყუბა; ოსმალებსა, – ახალქალაქი და ახალციხე, და ახლა მესამედ ართმევენ ყარსსა.⁶ აქედამ დაინახავთ, რომ ჯერ ოსმალო არის კიდევ მოვალე ჩუჴნი! აი როგორ ძვირფასია ქართველების წმინდა სისხლი! – მართლად, და განსაკვირველია ესრეთი დაბრმაება ევ-

როპიისა, რომ აქამომდის ვერ იცნეს ოსმალების საძაგლობა და მათი დაუძინებელი მტერობა ქრისტიანობისა! სტამბოლის მინისტრების ჭრაზები სულ სიცრუეა; სიცრუეში არიან ძალიან დახელოვნებულნი. – ოსმალოს ამბავი უნდა ჰკითხოს ევროპამ საქართველოსა, სომხეთსა, საბერძნეთსა, სლავიანებსა, რომ სწორედ შეიტყოს ღირსება ოსმალებისა და შეიძულოს იგინი გულითა!

მაჰმადიანნი არაოდეს არ იქნებიან კეთილის-მყოფელნი ქრისტიანებისა, ამიტომ რომ სარწმუნოება უშლის მათ კაცობრივსა ამას გრძნობასა. ყურანი⁷ ასწავლის „ვინცა არ არის მუსულმანი, იგი არის ყმა, მონა მუსულმანისა.“ ეს არის მიზეზი, რომ ყოველს მაჰმადიანთ ქუცყანაში ქრისტიანები არიან დამცირებულნი, დაჩაგრულნი, აკლებულნი, დატანჯულნი! მაჰმადიანსა ჰსწამს, რომ ქრისტიანე თუ მოკლა, მსხუტრპლი შეჰსწირა ღმერთსა!! ამისგამო ასე უწყალოდ, გაუკითხავად, უმიზეზოდ ჰხოცვენ ქრისტიანეთა! – აბა, ხალხი ესრეთის სარწმუნოებისა და ჰაზრისა როგორ უნდა ევროპიაში სახლობდეს? მაგრამ ჭუნტი სტერლინგები აბრმაებს ანგლიასა.

ახლა, ღთის⁸ შეწევნით, დავჰმშვიდდი; შავნი ფიქრნი გადმეყარნენ გულიდამ და ჴელი მივჰყავ ამ წერილსა, რომლისა დაბოლოება დიდად არა მსურს, რომ არ მოვაკლდე შენთან ლაპარაკის სიამოვნებას.

ომიანობის ამბავი ამჟამად ეს გახლავსთ: შემდეგ მუხთარის დამარცხებისა, ერთის ნაწილი ჩუშნის ჯარისა ღენერალ ლეიმან⁹ წავიდა ვლადიყარსიდამ სარიყამიშისაკენ, სოღანლულის¹⁰ გზაზე, მეორე, ღენერალ ციტოვიჩი¹¹ – ყალიზმანზე,¹² რომ გზა გადუჭრას ისმაილ ფაშას,¹³ რომელსაცა უკან მისდევს ტერლუქაზოვი,¹⁴ და დანარჩენის ჯარით ღენერალ ლაზარევი¹⁵ გარე არტყია ყარსსა,¹⁶ რომლის აღება თუ გაძნელდა, ჩუშნი ჯარი იქვე დაიზამთრებს. მუხთარ ფაშა¹⁷ გაპარვით წავიდა ყარსიდამ არზრუმისაკენ.

ახლა ველით და ველით ახალს სასიამოს ამბებსა; მხოლოდ ეს არის ჩუშნთვს სამწუხარო, რომ დუნაიზე ისე ვერა

ვართ, როგორცა გესურს, პლევნომ¹⁸ ძალიან გაგვიჭირა საქმე: სწორედ თვალში ეკლად გაგვერჭო.

დღეს შემოიყუანეს თბილისში შვიდნი დატყვევებულნი ფაშები; შემდეგ რამდენისამე დღისა შემოიყუანენ ოსმალეთის ბატალიონებსაცა.

ველიკიის კნიაზის შვილები ჩამოვიდნენ ბორჯომიდან; ველიკიის კნინას მოველით პარასკევს ესე იგი 19^წ ოკდ:

ნიკო ჭავჭავ: მიდის ისევ დაღისტანში, რომელიცა ნელ-ნელა მშვიდდება ნაკაშიძისა და ტერასატუროვის¹⁹ გამარჯვებითა.

მომირთმევია ჩემი ცხვირპირი, რომელიცა, მგონია, მაგდენს სიშვენეს ვერ მიჰსცემს თქუჴნს კაბინეთსა.

ყაფლან ჯერ ისევ სოფელში არის ჩემსავით დაბერებული.

არ მინდა დავასრულო ეს წერილი, მაგრამ, რა გაენწყობა, ყოველსავე აქუს თავის აღსასრული. დაგიოცნი ჴელებსა, შუბლსა, შენს ლამაზ შვილებსა და ჴემმარიტად საყუარელსა აშილსა. ღმერთი იყოს მფარველი თქუჴნი ყოველგან და მარადის.

ჩემს მოწყალეს ჴელმწიფას, ჩემს საკუთარს დას ეკატერინას მოვახსენებ უღრმესსა, ჴემმარიტსა თაყუანისცემასა. – ანდრია ძალიან კარგად არის; პახოდობა მოუხდა.

ყაფლან ორბელიანისადმი №24 (925)

ჩემო ბატონო,

საყუარელო ძმაო ყაფლან.

მეტად და მეტად დაიგვიანე და დამაგდე ამდენი ხანი მარტოდ, ობლად; სამინელი ავდარი, ნისლი, ნისლი ისეთი რომ თითქმის ქაშუეთიც არა ჰსჩანს, სევდებს მიშლის და ვე-

ლი, და ველი, როდის ჩამოხვალთ, რომ ჩემმა გულმა მართლად გაიხაროს და განვისვენო.

ჩუჴნს ქუჩაში კიდევ ერთი ჩინოვნიკი ჩამოეთესლა და სრულებით წაერთო ლაზათი ჩვენს ქუჩას. ბოლოს ჩვენც უნდა აქედამ ავიყარნეთ; ისე მოდის ჩვენი საქმე! მოდი და ლაზათი გასწიე. – ვარინკა ძალუა და გიორგი კარგად არიან ღთის¹ მოწყალებით. – ეკატერინა დადიანისა და იმის ქალი სალომე ყოველს წიგნში მწერენ შენთან მოკითხვას და სიყუარულს – უზიანოთ.

ლევან დადის დიდის ჯარით დაღისტნის მთებში, ხოცავს ლეკებს, ანგრევს იმათ სოფლებსა, და დანარჩენთა ამშვიდებს.

ნიკო ორის ბატალიონით და ცხენოსნის ჯარით წავიდა ნუხიდან და გადვიდა ამ საშინელს დროს თოვლიან მთებსა; ამანაც ერთს ადგილს ძალიან დაამარცხა ჩასაფრებულნი მაგარს ადგილს ლეკები, ბევრი დახოცა, დაიჭირა ტყვეები და წავიდა ახტისაკენ მისაშველებლად. – მამაცოვმა ნუხის სიახლოეს ძალიან დაამარცხა ჩამოსულნი მთიდან ლეკები და ბევრი დაიჭირა; კიდევ ეგრეთვე პოლკოვნიკმა შკურინსკიმ კახის სიახლოეს დაამარცხეს ლეკები სამურიდამ ჩამოსულნი და ბევრი ტყვეები დაიჭირეს. – ერთის სიტყვით ყაათლანი² უყვეს ყოველს ადგილსა, და ახლა ვნახოთ რა იქნება.

ჩემი საყუარელი ძალუა სიყვარულით მომიკითხე, ეგრეთვე დიდის ხნის ჩემი დარდი სოფიო.

შენის მარადის ერთგული მოსამსახურე და ძმა
გრიგოლ ორბელიანი.

5^ა ნომბ: 1877³

დიმიტრი სტაროსელსკისადმი №5 (926)

17° Ноябрь: 1877.

Дмит: Сем: Старосельскому¹

Вчера я посетил офицерскую Палату Ея Высочества. Некоторые из раненных офицеров подали мне записки, здесь приложенные, в которых выражены их желанія, по моему мненію, законныя, и поэтому подлежащія к исполненію. Все же оне просят Книги, журналы, так как в тамошней старой библіотеке книги, большею частью, или без начала, или без конца, – Вообще помещеніе и уход зараженными превосходны.

В окнах нужно сделать форточки для освеженія воздуха.

დიმიტრი სტაროსელსკისადმი №5 (926)

17^h ნოემბ: 1877.

დიმიტ: სიმ: სტაროსელსკის

გუშინ მოვიწახლეთე მისი უმაღლესობის ოფიცერთა პალატა. ზოგმა დაჭრილმა ოფიცერმა გადმომცა ბარათი, აქ დართული, რომელშიც აღნიშნულია მათი სურვილი, ჩემი აზრით, კანონიერი, და, ამდენად – შესასრულებელი. ყველანი მოითხოვენ წიგნებს, ჟურნალებს, რადგან იქაურ ძველ ბიბლიოთეკაში წიგნები უმეტესწილად ან დასაწყისის გარეშეა, ან – დასასრულის. საერთოდ, შენობა და დაჭრილების მოვლა საუკეთესოა.

ფანჯრებში საჭიროა პატარა სარკმელების ჩადგმა ჰაერის გასანიავებლად.

მამსიმილიანე ოსტენ-საკენისადმი №2 (927)

17го Дек: 1877. Максимилиану Александровичу,
Барону Остен Сакену.¹

Убедительно прошу вас выслушать меня терпеливо, без гнева, без огорчения и, если невстретите законных затруднений, оказать ваше благодеяние лицу, о котором я решаюсь ходатайствовать пред вами. Я говорю о Науменко,² выслужившем 35 лет.

Вы, Барон, ради Бога, не морщите бровей при произношении его имени, темболее, что просьба моя касается не столько его Науменка, сколько массе его мелких, мелких детей, которым нужна, и пища, и воспитание, и образование, а всё это вместе требует немало материальных средств от родителя, имевшего неосторожность произвести на свет 9^{ти} детей, судьба которых теперь в ваших руках. Пред вами лежит представление Тифлис: Полицмейстера о награде Науменко³ пустопорожнею землею. Дайте дальнейший ход этому представлению и ваше благородное великодушное сердце совершит святое дело человеколюбия, спасая столько детей от нищеты.

Полагаю, что в этом деле я даже заслужу от вас слово благодарности, предоставляя вам случай делать добро!

С чувством глуб: уважения и совер: предан[ности]...⁴

მამსიმილიანე ოსტენ-საკენისადმი №2 (927)

17^h დეკ: 1877. მამსიმილიან ალექსანდროვიჩს,
ბარონ ოსტენ-საკენს.

დაბეჯითებით გთხოვთ, მომისმინოთ მოთმინებით, გულისწყრომისა და შეწუხების გარეშე, და თუ არ შეგხვდებათ კანონიერი

დაბრკოლებები, აღმოუჩინოთ დახმარება პიროვნებას, რომლის შუამავლობაც ვიკისრე თქვენ წინაშე. მე ვლაპარაკობ ნაუმენკოზე, რომელმაც 35 წელი იმსახურა.

ღვთის გულისათვის, ბარონო, ნუ შეიჭმუხნით წარბებს მისი სახელის ხსენებისას, მით უმეტეს, რომ ჩემი თხოვნა ეხება არა იმდენად ნაუმენკოს, რამდენადაც მის წვრილშვილს, რომელთაც ესაჭიროებათ საკვებიც, აღზრდაც, განათლებაც, და ეს ყველაფერი ერთად არცთუ ცოტა მატერიალურ სახსარს მოითხოვს მშობლისგან, რომელმაც არ გამოიჩინა წინდახედულება ამ ქვეყნად 9 შვილის მოვლენისას, რომელთა ბედი ახლა თქვენს ხელშია. თქვენ წინ დევს თბილი: პოლიცემისტერის მიერ დამონმებული საბუთი ნაუმენკოს დაჯილდოების შესახებ დაუსახლებელი მიწის ნაკვეთით. მიეცით ამ საბუთს შემდგომი მსვლელობა და თქვენი კეთილშობილი, დიდსულოვანი გული მოიმოქმედებს კაცთმოყვარეობის წმინდა საქმეს ამდენი ბავშვის სიდუხჭირისაგან დახსნით.

ვფიქრობ, ამ საქმეში სამადლობელ სიტყვასაც დავიმსახურებ, რადგან მე თქვენ სიკეთის ქმნის საშუალება მოგვცით!

ღრმ: პატივისცემისა და სრ: ერთგულ[ულების] გრძნობით...

იოსებ ორბელიანისადმი №2 (928)

22^ა დეკემ: 1877. თბილისით. ცარსკის კალოდცს

ჩემო საყუარელო სოსიკო! მოდის და მოდის მოუღალავად თოვლი, და ესე არის მიზეზი, რომ მეცა ვჭზივარ მარტო და მაქუს დრო შენდა მოწერისათვს, რომელიცა აქამომდის მეტად და მეტად გამიძნელდა. რა ვჭქნა, არ მაცლიან: ხან ერთი, ხან მეორე, მოდიან სანახავად; მოკითხვის შემდეგ ასტყდება დაუსრულებელი ბაასი ომიანობაზე, და პოლიტიკაზე, ამასთანა გაჩნდა ახლა კრიტიკაცა, და რაცკი შეიძლება უწყალოდ ამცირებენ იმის მოქმედებას, ვინცა პირველ იყო გამოჩენილი ბრძოლაში. ახლა მოდა არის, რომ ყოველივე მოქმედება ტერლუქაზოვისა,² რლსაცა³ აქამდის ვადიდებდით და შევჭხაროდით მისის სარდლობისათვს, – გააქარწყლონ, გა-

ჰკიცხონ, გააჩირქიანონ, ვისაც როგორ ნებავს. – განა ასეთი უნამუსობა იქნება? გუშინდელი ღეროი,⁴ დღეს საგინებლად გამხდარა! Так, вот Судьба твоих сынов, о Рим, о Громкая⁵ Держава!!* – მახლაზ, ამგუარ ლაპარაკში მოდის სადილობაცა, მერე ცოტა თვალის მილულვაცა, მასუკან, მოგეხსენება, უნდა დავჰედო კლუბსაცა, თორემ დამემდურებიან,⁶ და აბა, სადღა მრჩება ჟამი წერისათჳს.

თითქმის ორი თვეა, მზე აღარ გვინახავს, ხან მოდის თოვლი, და ხან ასეთი ჯანლი ჰსდგას, რომ ქაშუეთსაც ველარ ვჰხედავ.

მოვიდა ჯარიდამ, დროებით, ღენერ: ამილახუარი;⁷ მოვიდა ლაზარევიცა⁸ ვეება წმიდა-გიორგითა ცოლის სანახავად, რლიცა⁹ არის ძალიან ავად. – ლაზარევი წავა ერევანის ჯარის ნაჩალნიკად და გაემგზავრება ვანისა¹⁰ და შუშისაკენ,¹¹ რომ ან ძალითა დაიმორჩილოს ქურთები და ანუ სხუა ღონისძიებით მოიმხროს ჩუჴნკენ პირისპირ ოსმალთა. ძლივს ერთი კარგი ჰაზრი დაიბადა ჩუჴნში! – მოვიდა ჩუჴნი გიგო სუმბათოვი, რლიცა¹² დღე-დღე მოელის იარანალობასა.

მოხდა, საიდუმლოდ, დიდი კინკლაობა ველიკიის კნეინისა და მირსკის შუა, და არ ვიცი ჯერ როგორ გათავდება. – ეს ჩუჴნში დარჩეს.

ანგლია დიდად ჰყვირის, დიდად ჩხავის, დიდად ჰართიფურთობს, მაგრამ ევროპა მეტად მიყრუებულია და არ ესმის მისი ქადაგება.

მოვიდა ძალუა ვარინკაცა, ავათმყოფი მუხლების სიმსივნითა, თან მოჰყუა ჩემი გიორგიცა, გამარჯვებული, რლმანცა¹³ მომიტანა ფეშქაშად: ერთი ჯიდა ქურთისა, ორი ტრუბა, ერთი ზარბაზნის კლიტე, ხუთი ხმალი, სულ თავის ხელით წართმეულნი, და თავის ხმალზედაც მიჩვენა Анна 4ой степени.**

აღარ მახსოვს, მოგწერე თუ არა, რომ შენი ასი თუმანი და ეგოდენივე ვანოსაგან გამოგზავნილი, შევიტანე კომმერ: ბანკში, ვადაზე ათის დღით წინად, და შენ იფიქრე, რა გაო-

ცემა შეიქმნა ბანკირებში. ეხლა დიდი კრედიტი გაგვიკეთდა ორბელიანთა, მეტადრე როდესაც ზედ-დატანებით, კიდეც ვა-დაზე ერთის კვირის წინად, სანდრომაც შეიტანა ასი თუმანი, ჩემგან მიცემული შენის წერილის ძალითა. ახლა ქუდჩაყეცით დავდივართ ქალაქში; მაგრამ როდემდის? როდის უნდა მოვიდეს ის დღე, რომ ორბელიანნი აღარ ფიქრობდენ ვალისათვის!

შენი დები, ნინოჩკა-ელიჩკათი კარგად არიან.

ჩუჭნს ლუბერნატორს გვიცვლიან, აძლევენ ტამოყნის ნაწილსა და თბილისში მოჰყავთ ქუთაისიდან კნ: გაგარინ.¹⁴

ამ მინუტში შემოვიდა ჩემთან ჯომარდიძე და მითხრა მეტად ჩემთვის სამწუხარო ამბავი: საბრალო რევაზ ანდრონიკოვი დღეს გარდაიცვალა ანაზღეულად; მეტად და მეტად შე-მანუხა ამ ამბავმა. მიდიან, მიდიან ყოველნი ჩემნი მეგობრები და მეტი ღონე არარის, მეც უნდა ავიბარგო და დროც არის!

ხუმრობით დავინწყე წერა და მწუხარებითკი ვათავებ. ჰეე სოფელო ცრრრუ!!

შენი მა..¹⁵

დამავიწყდა: ტერლუქაზოვი გაგზავნეს ახალციხეს, რომ მითომ,¹⁶ под его начальством чтоб Комаров совершил движение с отрядом на Батум.^{***} – აქ მეტად ღრმა პოლიტიკა არის.

ნიკო წავიდა განჯას, საიდანაც მალე დაბრუნდება: კნ: ლევანის ადგილს აძლევენ დალისტანში.

* ასე რომ, აი, შენი ვაჟიშვილების ბედი, ო, რომო, ო, მაღალო ძა-ლა!!

** მეოთხე ხარისხის ანა

*** მისი მეთაურობით ისე, რომ კომაროვმა ბათუმში მანევრირება ჩაატაროს რაზმთან ერთად.

რევაზ პრისტავისადმი №2 (929)

ჩემო გულით საყუარელო რევაზ! შენმა გუშინდელმა დეპეშამ გული მომიკლა, ავადმყოფობით დასუსტებულსა ღონე სრულებით მომეშუა. ვაი ჩემს საბრალოს თავსა, რომ ამ სოფელში დავჰმთი მარტოდ, ობლად, ყოველთა მათგან, ვინცა მიყუარდნენ სულით, გულით! ვაი მე, რომ ჩემთვის აღარავინ იქნება ეკატერინა, რომელსაცა შევჰხაროდი სიყრმითგანვე, და რომლისათვისაც ან ჩუმად, საიდუმლოდ, ვჰსტირ! მინდა შევიმაგრო თავი, მინდა დავჰხუდე ყაფლანს ჩუჭულებრივ მხიარულის სახითა, ამასთანა ესეც ვიცი, გამოცდილებით, რომ გლოვა და ტირილი ველარ მოგვიბრუნებს ჩემგან დაუვინყარს ეკატერინეს, მაგრამ გულიკი მიდულს და თვალთაგან მდის და მდის ცრემლი! – ეჰ, აღარა ითქმისრა, მხოლოდ მის მეტი, რომ ღმერთი იყოს შენი და ჩემიცა ნუგ(ე)შისმცემელი!¹ ვაი მე, რომ უკანასკნელს ჟამსა ვერ ვემთხვიე მის ჯელსა, მის შუბლსა, მის კუბოსა!

შენი მარადის ერთგული თ² გრიგოლ ორბელიანი

ქეთევანს და ელენეს შენ მიუტირე ჩემმაგიერ.

28 დეკემ: 1877.

თბილისით.³

ბასბოზები, შინიშინები,

კოძინტარები

ტექსტისათვის

სამეცნიერო აპარატი წამოდგენილია კომენტარებით, პირთა და გეოგრაფიულ სახელთა ანოტირებული საძიებლებითა და ლექსიკონით. რამდენადაც აქ არ არის მოცემული ავტორის ეპისტოლური მემკვიდრეობის ენის საკითხები (ენობრივი მიმოხილვა წარმოდგენილი იქნება გრიგოლ ორბელიანის წერილების ბოლო ტომისთვის დართულ სამეცნიერო აპარატში), მოკლედ აღვნიშნავთ, რომ გამოცემაში ბოლომდეა დაცული ავტორისეული ორთოგრაფია,⁸⁸ პუნქტუაცია და აბზაცები. წინა ტომებში შენიშნული გვაქვს და აქაც გავიმეორებთ, რომ XIX საუკუნის ტექსტების ორთოგრაფია არაერთგვაროვანია. ერთი და იგივე სიტყვა შეიძლება მოცემული იყოს სხვადასხვა დაწერილობით. ნათქვამი თანაბრად ეხება როგორც ქართულ, ისე რუსულ წერილებს. მაგალითად, გრიგოლ ორბელიანი ხშირად სხვადასხვა სახის ნაწილაკს ან წინდებულს მეზობელ სიტყვებთან აერთებს, ხან ორ, ზოგჯერ კი სამ სრულმნიშვნელოვან სიტყვასაც ერთად წერს. ამან მკითხველი გარკვეულ შემთხვევებში შეიძლება დააბნოს, მაგრამ იმის გათვალისწინებით, რომ ეს ავტორის სტილია, ჩვენ ის შევინარჩუნეთ. ტექსტებში არსებული ენობრივად გაუმართავი ფრაზები ავტორისეულია და ჩვენ ისინი, რა თქმა უნდა, არ ჩაგვისწორებია.

რუსული წერილების ქართულ თარგმანებში მაქსიმალურად შევინარჩუნეთ ავტორისეული ლექსიკა, მათ შორის, რუსიციზმები, ასევე პირთა და გეოგრაფიულ სახელთა მისეული დაწერილობები.

ავტოგრაფის დაზიანებული ადგილები აღვადგინეთ კვადრატულ ფრჩხილებში, ხოლო ავტორის მიერ უნებლიეთ გამორჩენილი ასოები – მრგვალ ფრჩხილებში.

კომენტარებს წინ უძღვის პასპორტები, სადაც მკითხვე-

⁸⁸ გარდა იმ შემთხვევებისა, სადაც კალმისმიერი ლაფსუსები დაფიქსირდა.

ლი მიიღებს სრულ ინფორმაციას წერილის შესახებ. ეს ინფორმაცია განანილებულია შემდეგ რუბრიკებში:

1. **ავტოგრაფი:** აქ ვიგებთ, რა სახითაა წერილი ჩვენამდე მოღწეული – ავტოგრაფით, თუ მისი ასლით, სად და რა ნომრით ინახება. ხელნაწერთა ეროვნული ცენტრი აღნიშნული გვაქვს C, ცენტრალური არქივი A, ხოლო ზუგდიდის დადიანების სასახლეთა ისტორიულ-არქიტექტურულ მუზეუმი – Z ლიტერით.

2. **თარიღი და ადგილი:** აქ მოცემულია ავტორის მიერ მითითებული თარიღი და წერილის გამოგზავნის ადგილი. ავტორის მიერ წერილის დაუთარილებლობის შემთხვევაში, სამეცნიერო აპარატს არ ახლავს მოცემული რუბრიკა;

3. **ხელმოწერა:** რუბრიკა შეიცავს ინფორმაციას იმის შესახებ, წერილი ხელმოწერილია თუ არა. თუ წერილი ხელმოუწერელია, მოცემული რუბრიკა პასპორტს არ ერთვის;

4. **ადრესატისადმი მიმართვის ფორმა:** აქ მკითხველი გაეცნობა ავტორის ადრესატისადმი დამოკიდებულებას: როგორ მიმართავს მას, რას უწოდებს და ა. შ.

5. **ავტოგრაფის აღწერილობა:** რუბრიკა გვანდის ცნობას იმის შესახებ, თუ რა სახის, რა ზომისა და ფერის ქაღალდზეა ბარათი დაწერილი, დაზიანებულია თუ არა ხელნაწერი, არის თუ არა გადახაზული ადგილები და ა. შ., ანუ, როგორია ტექსტის დღევანდელი მდგომარეობა;

6. **ადრესატის მისამართი:** აქ მოცემულია ადრესატის ადგილსამყოფელი. რუბრიკა წერილის პასპორტში იმ შემთხვევაშია წარმოდგენილი, თუ მისამართი ავტორის მიერაა დასახელებული. აღსანიშნავია, რომ გრიგოლ ორბელიანი იშვიათად აწერს მისამართს წერილზე. იგი, სავარაუდოდ, კონვენტზე იქნებოდა დაფიქსირებული, რაც დღემდე არ შენახულა. იშვიათად ადრესატის ადგილსამყოფელი წერილშია დასახელებული. უმრავლეს შემთხვევაში კი ჩვენ ის წლების მიხედვით ადრესატთა მოღვაწეობის გათვალისწინებით, აგრეთვე საანალიზო თუ სხვა წერილებში დასახელებული ფაქტებისა და მოვლენების ურთიერთშეჯერებით აღვადგინეთ;

საპასპორტე რუბრიკებს მოსდევს წერილის შესახებ ინფორმაციის შემცველი შემდეგი რუბრიკები:

1. შენიშვნები: აქ კალმისმიერი შეცდომები და ტექსტის ენობრივი ლაფსუსებია აღნუსხული. ტექსტში მოცემული ნუმერაცია სწორედ შენიშვნებზე მიგვითითებს;

2. პირველი პუბლიკაცია: აქ ვიგებთ, პირველად რომელ გამომცემლობაში და როდის დაიბეჭდა წერილი, გამომცემის რომელ გვერდებზეა იგი განთავსებული და ა. შ.

3. დათარიღება: რუბრიკაში, ფაქტების ანალიზის საფუძველზე, მოცემულია წერილის დაწერის სავარაუდო თარიღი და დასაბუთებულია მისი საფუძველი. გამომცემაში დათარიღებულია 8 წერილი.

სამეცნიერო აპარატის მნიშვნელოვან ნაწილს შეადგენს კომენტარები, სადაც ამა თუ იმ ფაქტისა თუ მოვლენის ასახვას ნელადა ბევრი ახალი მასალაა მოხმობილი. თითოეული საკომენტარო ფრაზა დამოწმებულია გვერდისა და სტრიქონის მითითებით. სტრიქონების ნომრები მითითებულია წლისა და სათაურის ჩაუთვლელად. შესაბამისად, მკითხველმა მისთვის საჭირო ინფორმაცია ამის გათვალისწინებით უნდა მოძებნოს. მაგ., თუ რომელიმე გვერდი იწყება წლისა და სათაურის აღნიშვნით, ვთქვათ, „1874 / ეკატერინე ჭავჭავაძე-დადიანისადმი №8 (830)“, პირველი სტრიქონი ამ გვერდზე იქნება „უგანათლებულესო კნეინავ,“ რომლითაც იწყება უშუალოდ წერილი.

კომენტარების შემდეგ გამოცემას ერთვის პირთა და გეოგრაფიულ სახელთა ანოტირებული საძიებლები, რომლებიც ანბანურ რიგზეა დალაგებული და მკითხველს საშუალებას აძლევს, მისთვის სასურველი პიროვნება თუ გეოგრაფიული სახელი მითითებულ გვერდებზე მოძებნოს.

ანდრონიკაშვილები თარხნიშვილები, თუმანიშვილები, მელიქიშვილები, ჩოლოყაშვილები და სხვა გვარის წარმომადგენლები წერილებში ხშირად მოიხსენიებიან, როგორც ანდრონიკოვები, თარხანოვები, თუმანოვები, მელიქოვები, ჩოლოყაევი და ა. შ. ამიტომ საძიებელში ისინი ამ დასახელებით არიან წარ-

მოდგენილნი და ფრჩხილებში მითითებული აქვთ „შვილზე“ დაბოლოებული გვარები: „ანდრონიკაშვილი“, „თარხნიშვილი“, „თუმანიშვილი“, „მელიქიშვილი“, „ჩოლოყაშვილი“ და სხვ.

თუ რომელიმე ამ გვარის წარმომადგენელი წერილებში მარტო სახელით ჩანს (მაგ., „საბრალო ელენეცა“, „საყუარელი დარიკო“), ან წერილის ადრესატია და მისი გვარი არ არის მოხსენიებული ავტორის მიერ, მაშინ საძიებელში გატანილია მხოლოდ „შვილზე“ დაბოლოებული ვარიანტი, მაგ., „ანდრონიკაშვილი-ჩოლოყაშვილისა ელენე ივანეს ასული“, „ანდრონიკაშვილი-ჭავჭავაძისა დარია რამაზის ასული“, „ანდრონიკაშვილი ივანე მალხაზის (მელქისედეკის) ძე“ და ა. შ.

ამდენად, საძიებელში გვექმნება სხვაობა ერთი და იმავე გვარის წარმომადგენელთა დასახელების დროს. მაგ., „ანდრონიკოვი (ანდრონიკაშვილი) ემანუილ (ია) ანდრონიკეს (დონიკეს) ძე“, ერთი მხრივ, და „ანდრონიკაშვილი ივანე მალხაზის (მელქისედეკის) ძე“, მეორე მხრივ.

რამდენადაც ამოსავალი პრინციპი ჩვენთვის არის პიროვნების ტექსტური მონაცემის სახით წარმოდგენა, ამ სხვაობის წარმოქმნას ვერ დავაღწიეთ თავი. აღნიშნული მიდგომა არ ვრცელდება იმ შემთხვევებზე, როდესაც გვარები დამახინჯებულად, ან არასწორადაა გამოყენებული. მაგ., „შესტაკოვის“ ნაცვლად ავტორი წერს „შოსტაკოვს“, „ჩოლოყაევის“ ნაცვლად – „ჩოლაყაევს“ და სხვ. კომენტარებში მოცემულია გვარების სწორი დასახელებები და ასევეა გატანილი საძიებელშიც.

სშირად გრიგოლ ორბელიანი პიროვნებებს კნინობით-ალერსობითი სახელებით იხსენიებს: „სოსიკო“, „მაიკო“, „ნინოჩკა“ და სხვ. ჩვენ მათ საძიებელში ოფიციალური სახელების გვერდით ფრჩხილებში ვუთითებთ.

ქალი პიროვნებები წარმოდგენილნი არიან ქალიშვილობის გვარით, რომლის გვერდითაც დეფისის შემდეგ მეუღლის გვარია დაფიქსირებული, მაგ., „ჭავჭავაძე-დადიანისა ეკატერინე ალექსანდრეს ასული“, „დადიანი-მიურატისა სალომე დავითის ასული“ და ა. შ.

თუ ქალი პიროვნება მოიხსენიება, როგორც მეუღლე, და ცნობილი არ არის მისი ქალიშვილობის გვარი, საძიებელში ის გატანილია მეუღლის გვარით, მაგ., „მინკვიცისა“, „რიჟოვისა“, „ქობულოვისა.“

თუ ოჯახი მრავლობითში გაფორმებული გვარით სახელდება, მაგ., „ოპოჩინინები“ // „ოპოჩინიანნი“, „მირსკები“ და ა. შ., საძიებელში გვერდი ეწერება მხოლოდ ოჯახის უფროსს: ალექსეი ოპოჩინინს, დიმიტრი მირსკის და ა. შ. თუ ოჯახის წარმომადგენლები არიან მოხსენიებულნი ასევე მრავლობითის ფორმით და ტექსტის მიხედვით არ ირკვევა, რომელ წევრზეა საუბარი, მაგ., „კომაროვები“, საძიებელში გატანილია მხოლოდ გვარი ტექსტური ფორმით ანოტაციის გარეშე, ხოლო კომენტარებში ახსნილია, რამდენი წევრი შეიძლება მოიაზრებოდეს ამ გვარის ქვეშ.

ანოტაციები არ ერთვის საზოგადო სახელებით მოხსენიებულ პიროვნებებს, თუმცა კომენტარებში განმარტებულია, ვისზეა საუბარი.

რაც შეეხებათ ადრესატებს, მათ გვერდები აღენიშნებათ იმ შემთხვევაში, თუ სხვა პირებისადმი გაგზავნილ ბარათებში მოიხსენიებიან, ან მათდამი მიმართულ წერილებში მათზე საუბარია, როგორც მესამე პირზე. სხვა შემთხვევაში მათ ეთითებათ, რომ წერილის ადრესატები არიან.

გეოგრაფიული სახელები წერილებში ხშირად რუსული სახელწოდებით, ან დამახინჯებული ფორმით არის მოცემული. ანოტირებულ საძიებელში ისინი გატანილია ტექსტური მონაცემით, ხოლო სწორი დასახელება წარმოდგენილია ფრჩხილებში, მაგ., „ზირანი // ზირინა (ზირიანი),“ „დედუფლის წყარო (დედოფლისწყარო),“ „ტაშქენთი (ტაშქენტი),“ „ანგლია (ინგლისი),“ „პარიჟი (პარიზი),“ „მინგრელია (სამეგრელო)“ და სხვ. პირთა საძიებლების შემთხვევებისგან განსხვავებული მიდგომა აიხსნება იმ გარემოებით, რომ გეოგრაფიულ სახელებს კომენტარებში არ განვმარტავთ (გარდა აუცილებელი საჭიროებისა).

იშვიათად ავტორი ორივე დასახელებას იყენებს, მაგ., „ტურცია“ და „თურქეთი.“ ასეთ დროს საძიებელში ორივე სახელწოდებაა წარმოდგენილი და გვერდებიც მიწერილი აქვს თითოეულ მათგანს, თუმცა ანოტაცია ერთვის მხოლოდ სწორ ფორმას, ხოლო არასწორი ფორმა ანბანური პრინციპის მიხედვით გაგზავნილია სწორ სახელდებასთან.

„ტურციისა“ და „თურქეთის“ პარალელურად ავტორი იყენებს „ოსმალეთსაც“ – თურქეთის ძველ სახელწოდებას. ანოტაციას ამ უკანასკნელთანაც წარმოვადგენთ, რადგან ამ შემთხვევაში საქმე გვაქვს იმპერიასთან, ხოლო თურქეთის შემთხვევაში – რესპუბლიკასთან.

სხვა შემთხვევებში კი, როდესაც გეოგრაფიული სახელი ძველი და ახალი დასახელებით არის მოცემული, მაგ., „განჯა“ და „ელისავეტოპოლი,“ „ცარსკის კალოდცი“ და „დედუფლის წყარო (დედოფლისწყარო),“ „კონსტანტინოპოლი“ და „სტამბოლი,“ გვერდებს ვუთითებთ ორივეს, მაგრამ ანოტაციას ვურთავთ მხოლოდ ახალ დასახელებას.

საძიებელში ანოტაციები არ ერთვის საქართველოს ქალაქებსა და მხარეებს (მაგ., კახეთს, გურიას, იმერეთს და ა. შ.), აგრეთვე კონტინენტებს. მათ მხოლოდ გვერდები აქვთ აღნიშნული.

გეოგრაფიულ სახელს გვერდები აღენიშნება იმ შემთხვევებშიც, თუ ის წერილის დაწერის ადგილია.

ჟანრის სპეციფიკის გათვალისწინებით, ლექსიკონში, გარდა ლიტერატურულისა, სასაუბრო ფორმები, რუსიციზმები და უცხო წარმომავლობის სიტყვებიცაა ახსნილი. სიტყვა, საჭიროების შემთხვევაში, მოცემულია თავისი ვარიანტებით, რომლებიც ერთმანეთისაგან პარალელური ხაზებითაა გამოყოფილი. მაგ., „ჭურგონი // ჭურღონი“; „ლღავნი // ღღავნოე.“ შესაბამისად, თითოეულის გვერდები ერთმანეთს პარალელური ხაზებით გამოეყოფა.

სალექსიკონო მასალა წარმოდგენილია ტექსტური ფორმებით, რომლებიც ხშირ შემთხვევაში არ ემთხვევა სალიტერატურო ფორმებს.

გარკვეულ შემთხვევებში ლექსიკონში მოცემულ სიტყვას განმარტება არ სჭირდება, მაგ., „აგრე“, „ალაგი“, „აფიცერი“ და სხვ., მაგრამ ისინი ასახულია ლექსიკონში ავტორისთვის დამახასიათებელი ლექსიკის სრულად წარმოჩენის მიზნით.

როგორც გამოცემის შესავალ ნაწილში აღვნიშნავთ, წინამდებარე ტომში შემავალ რამდენიმე წერილს მოეპოვება თეთრი და შავი ნუსხები. ნიკო ჭავჭავაძისადმი №10 (848) წერილის თეთრი პირი დაცულია ხელნაწერთა ეროვნულ ცენტრში (გრიგოლ ორბელიანის არქივი, №507/№30), ხოლო შავი პირი – ისტორიულ არქივში (გრიგოლ ორბელიანის არქივი: ფონდი №5, აღწერა 1, საქმე №7515°, 24r-v). შავი პირი ფანქრითაა შესრულებული და 1874 წლის ნოემბრით არის დათარიღებული (რიცხვი არ უწერია), ხოლო თეთრი – მელნით და მისი თარიღია 1 დეკემბერი. შავ პირში შემოკლებული თუ დაქარაგმებული სიტყვები ავტორს თეთრ ნუსხაში სრულად უწერია (თუმცა არა ყოველთვის): „კნ: ლევან“ / „კნიაზი ლევან“; „ილია ჭავჭ:“ / „ილია ჭავჭავაძე“; „წავიდა პეტერბ:“ / „წავიდა პეტერბულს“; „რლ ისა აღსრულება“ / „რომლისა აღსრულება“; „რლ ისა ტვირთი“ / „რომლისა ტვირთი“; „რლ ზედაც“ / „რომელზედაც.“ ზოგჯერ სიტყვა სინონიმით აქვს ჩანაცვლებული. მაგ., შავ პირში უწერია „ყარაულნი“, თეთრში – „მცუჴლნი.“ ასევე: „შეკრბა“ / „შეგროვდა.“ შავ პირს არ ახლავს ხელმოწერა, თუმცა მთავრდება ფრაზით, რომელიც თეთრ პირში არ გვხვდება: „ლთ ი იყოს თქუჴნი მფარველი.“

იმავე ადრესატისადმი 1876 წლის 16 აპრილს გაგზავნილი №11 (877) წერილის თეთრი პირი ინახება ხელნაწერთა ეროვნულ ცენტრში (C: გრიგოლ ორბელიანის არქივი, №508/№30 (ძველი S: 5327), ორმაგი პაგინაციით: 1r-v, 2r-v / 14r-v, 15r-v), ხოლო შავი ნუსხა – ეროვნულ ისტორიულ არქივში (A: ფონდი №5, აღწერა 1, საქმე №7515°, 39r). თეთრი პირი თარიღიანია და უფრო ვრცელია შავთან შედარებით. ეს უკანას-

კნელი მთავრდება ფრაზით: „როდესაც მიდიან, – რალა ატირებთ?“ და, ამავე დროს, უთარილოა.

1877 წლის 5 აპრილით დათარიღებული ნიკო ჭავჭავაძისადმი №17 (902) წერილის თეთრი ნუსხა დაცულია ხელნაწერთა ეროვნულ ცენტრში (გრიგოლ ორბელიანის არქივი, №512), ხოლო შავი ნუსხა – ისტორიულ არქივში (ფონდი №5, აღწერა 1, საქმე №7515ა, 52r). ორივე პირს თარიღად ერთი და იგივე რიცხვი აქვს. შავი პირი ხელმოუწერელია.

აღნიშნულ წერილშიც დასტურდება მოკლე და გრძელი ფორმების მონაცვლეობა: შავში უფრო მეტად მოკლე ფორმები გვხვდება, თეთრში – გრძელი: „პეტერბ.^{დამ}“ / „პეტერბურ-ლიდამ“; „ვლადიკავკ.^{ამ}“ / „ვლადიკავკაზიდამ“; „რლ თა რიცხვი“ / „რომელთა რიცხვი.“

გვაქვს სიტყვის სინონიმით შეცვლის მაგალითები: „მივილე“ / „მომივიდა.“

თეთრში **თანანი** მრავლობითი შეცვლილია **ეზ-**იანით: „რუსთაგან“ // „რუსებისაგან.“

შეინიშნება მანარმოვებელი აფიქსების მონაცვლეობა: „ერთგულება“ // „ერთგულობა.“

იმავე ადრესატისადმი 1877 წლის 18 მაისით დათარიღებული №18 (906) წერილის თეთრი პირი ინახება ხელნაწერთა ეროვნულ ცენტრში (გრიგოლ ორბელიანის არქივი, №513), შავი – ისტორიულ არქივში (ფონდი №5, აღწერა 1, საქმე №7515ა, 54r). ორივე ნუსხას ერთი თარიღი აქვს, თეთრ პირს არა აქვს მითითებული ადრესატის ადგილსამყოფელი, ხოლო შავ პირს არ ერთვის ხელმოწერა.

თეთრ პირში გავრცობილია ერთი ადგილი, კერძოდ, რძალზე საუბარს ამთავრებს ტექსტით, რომელიც შავ პირში არ შედის: „ჩემმაგიერ დიდის პატივისცემით მომიკითხე; შენი ნინოჩკა ჩამიკოცნე; მაგან უნდა გამომიგზავნოს თავის დნევი-ნიკი; დამპირდა.“

1877 წლის 25 სექტემბერს ნიკო ჭავჭავაძისადმი №19 (918) წერილის თეთრი და შავი პირის (ისინი დაცულია ხელ-

ნაწერთა ეროვნულ ცენტრში, პოეტის არქივში, №514 ნომრით) შეჯერებისას გამოირკვა, რომ თეთრ პირს ბოლოში დამატებული აქვს ინფორმაცია, ახლავს ხელმოწერა და თარიღი. შავ პირს თარიღი თავშივე აქვს მითითებული. ასევე, თეთრ პირში ზოგიერთი სიტყვა ან სიტყვები ჩამატებული, ან გამოკლებულია, სიტყვათა რიგი ზოგჯერ შეცვლილია და ა. შ. შავი პირიც ისევე აკურატულად და სუფთად არის დაწერილი, როგორც თეთრი, მასში არ გვხვდება გადახაზული ადგილები, ან დაუდევრად დაწერილი ტექსტი.

ამრიგად, გამოირკვა, რომ შავ პირსაც ისეთივე პასუხისმგებლობით ეკიდებოდა გრიგოლ ორბელიანი, როგორც თეთრს. ძირითადი ნიშნები, რაც თეთრს შავისგან განასხვავებს, შემდეგია: 1. მოკლე და დაქარაგმებული ფორმები შემთხვევათა აბსოლუტურ უმრავლესობაში აქ გაშლილია; 2. სიტყვათა რიგი ცალკეულ შემთხვევებში შეცვლილია; 3. სიტყვა ზოგჯერ სინონიმითაა ჩანაცვლებული; 4. ახლავს ხელმოწერა; 5. უფრო მეტად არ აღინიშნება ადრესატის ადგილსამყოფელი.

მე-4 და მე-5 ნომრებით აღნიშნული სხვაობები მარტივად აიხსნება: ავტორმა წინასწარ იცოდა, რომ პირი უნდა გადაეთეთრებინა და მას ხელმოწერას აღარ ურთავდა. ამ მხრივ, გამონაკლისის სახით შეგვიძლია დავასახელოთ ნიკოლოზ კარმალინისადმი 1877 წლის 20 აპრილს დაწერილი წერილი, რომელსაც ახლავს არასრული ხელმოწერა: «Ваш всегда и всюду преданный К...»

ასევე, რადგანაც ადრესატის ადგილსამყოფელი კონვერტზე უნდა დაეწერა, თეთრ პირზე ხშირად მას აღარ უთითებდა. შემორჩენილი შავი პირები იმ წერილებისა, რომელთაც თეთრი პირებიც მოეპოვებათ, გვანვდის ინფორმაციას იმის თაობაზე, რომ ასობით შავი ფანქრით დაწერილი წერილი, მათი აკურატულობისა და მოწესრიგებულობის მიუხედავად, წარმოადგენს შავ პირებს და მათ აუცილებლად მოეპოვებოდათ თეთრი პირებიც, რომლებსაც ჩვენამდე არ მოუღწევია. თუ გავიხსენებთ იმ ფაქტს, რომ გრიგოლ ორბელიანს

ათასზე მეტი წერილი აქვს დაწერილი თავისი ხანგრძლივი საზოგადოებრივი ცხოვრების მთელ მანძილზე და მათგან უამრავი – კავკასიაში საომარი ოპერაციების პერიოდში, აუცილებლად ხაზი უნდა გაესვას მის მაღალ პასუხისმგებლობის გრძნობას, ადრესატებისადმი მოკრძალებულ, პატივისცემით აღსავსე დამოკიდებულებას, დიდ შინაგან მონესრიგებულობასა და, ბოლოს, ესთეტიზმს, რომელთა ნყალობითაც, დატვირთული რეჟიმისა და ემოციურად დაძაბული ცხოვრების პირობებში მაინც პოულობდა დროს, გასაგზავნ ვარიანტამდე წერილების შავი პირები შეექმნა. რამდენიმე წერილის შავ პირზე გვხვდება ერთი და იგივე მინაწერები, როგორიცაა: «ΠΕΡΙΟΔΕ», „გადაწერე“: „გადაწერე მარტო ეს გვერდი“ და ა. შ. რომ არა მისი ეს ხასიათი, ჩვენამდე არ მოაღწევდა წერილების უდიდესი ნაწილი, რაც უაღრესად დიდი დანაკლისი იქნებოდა ქართული მწერლობის, ისტორიისა თუ კულტურისთვის.

და აქ უნდა შევეხოთ არანაკლებ საინტერესო თემას – თავად ადრესატთა დამოკიდებულებას მისი წერილების მიმართ. მხოლოდ შავი პირების სახით შემონახული წერილები მეტყველებენ იმაზე, რომ მათი ადრესატები გრიგოლის წერილებს ან არ ინახავდნენ, ან დროთა ვითარებაში ეკარგებოდათ სხვადასხვა მიზეზის, მათ შორის, საცხოვრებელი ადგილის შეცვლის გამო. მაგალითად, რამდენიმე ათეული წერილი აქვს გაგზავნილი რძლის – ბარბარე ბაგრატიონ-ორბელიანისათვის და მათი აბსოლუტური უმრავლესობა მხოლოდ შავი პირის სახითაა ჩვენამდე მოღწეული. სამაგიეროდ, მეორე რძლის – ქეთევან მესხიშვილ-ორბელიანისათვის გაგზავნილი წერილები, რომლებიც თეთრ პირებს წარმოადგენს, შემონახულია. სამწუხაროდ, გრიგოლ ორბელიანის არც ერთი წერილი, მიწერილი ნიკოლოზ ბარათაშვილისადმი, არ შემონახულა. სამაგიეროდ, მოგვეპოვება ამ უკანასკნელის გრიგოლისადმი გაგზავნილი ბარათები.

თითოეულ საქმიან შენიშვნას სამეცნიერო ჯგუფი დიდი მადლიერებით მიიღებს და გაითვალისწინებს შემდგომი მუშაობისას.

ეკატერინე ჭავჭავაძე-დადიანისადმი №8 (830) გვ. 15.

ავტოგრაფი: Z (ზსიემ), 24480 /ლიტ. არქ. 1080, გვ. 63.

ავტოგრაფის აღწერილობა: მოყვითალო ფერის, გახუნებული, საშუალო სისქის, დიდი ფორმატის ქაღალდი; ზომა: 27X21 სმ.; შესრულებულია შავი ტუშით, ლამაზი კალიგრაფიით.

თარიღი და ადგილი: „5^ა იანვ: 1874. თბილისით.“

ხელმოწერა: „თქუწნისა უგანათლებულესისა ერთგული მოსამსახურე თ გრიგოლ ორბელიანი“

ადრესატისადმი მიმართვის ფორმა: „უგანათლებულესო კნეინავ, უმონყალესო დაო ეკატერინავ!“

ადრესატის მისამართი: ამ პერიოდში ეკატერინე ჭავჭავაძე საქართველოში ცხოვრობდა და წერილი, სავარაუდოდ, გაგზავნილი უნდა იყოს **ზუგდიდში**.

შენიშვნები: 1. ღვთისადმი; 2. ავტორს აქ ბრჭყალები აქვს დახურული, მაგრამ გახსნილი არსად არა აქვს; 3. თავადი; 4. სიტყვა ხაზგასმულია.

პირველი პუბლიკაცია: ზუგდიდის სახელმწიფო ისტორიულ-ეთნოგრაფიული მუზეუმის შრომები, ტომი I, საქართველოს სსრ მინისტრთა საბჭოსთან არსებული კულტურულ-საგანმანათლებლო დაწესებულებების საქმეთა კომიტეტი, ზუგდიდის მუზეუმის გამოცემა, თბ., 1947, გვ.: 322-323.

გვ.: 15,3-4. „**თქუწნმა ნიკომ მაცნობა**“ – საუბარია ადრესატის ვაჟზე – სამეგრელოს უკანასკნელ მთავარ ნიკოლოზ დავითის ძე დადიანზე.

გვ.: 15,5. „**ღრაძინია მარია ადელბერლისასზე**“ – საუბარია გრაფ ალექსანდრე ვლადიმერის ძე ადელერბერგის ქალიშვილ მარიაზე.

გვ.: 15,19. „**თქუწნი სასურველი ანდრია**“ – საუბარია ადრესატის ვაჟზე – ანდრია დავითის ძე დადიანზე.

ნიკო დადიანისადმი №1 (831) გვ. 16.

ავტოგრაფი: Z (ზსიემ), 24480 /ლიტ. არქ. 1080, გვ. 62.

ავტოგრაფის აღწერილობა: მოყვითალო ფერის, გახუნებული, საშუალო სისქის, დიდი ფორმატის ქაღალდი; ზომა: 27X21 სმ.; შესრულებულია შავი ტუშით, ლამაზი კალიგრაფიით.

თარიღი და ადგილი: „5^ა იანვ: 1874. თბილისით.“

ხელმოწერა: „თქუჴნისა უგანათლებულესისა მორჩილი მოსამსახურე თ გრიგოლ ორბელიანი“

ადრესატისადმი მიმართვის ფორმა: „თქუჴნო უგანათლებულესობავ, კნიაზო ნიკოლოზ დავითისძე!“

ადრესატის მისამართი: წერილში ავტორი ადრესატს დაწინდევას, ანუ, დანიშვნას ულოცავს. ცნობილია, რომ ნიკო დადიანი 1874 წელს დაქორწინდა რუსეთის სახელმწიფო მინისტრის, ალექსანდრე ადლერბერგის, ქალიშვილზე. წყვილმა ქორწილი ევროპაში გადაიხადა და შემდეგ საქართველოში დაბრუნდა. საანალიზო წერილი წლის დასაწყისში (5 იანვარს) არის დაწერილი და ნიკოს მარია მხოლოდ დანიშნული ჰყავს. თუ გავითვალისწინებთ იმ ფაქტს, რომ გრიგოლმა ნიკოს დანიშვნის ამბავი მისივე ტელეგრამით გაიგო, რომელიც 4 იანვარს მიიღო (ამის შესახებ ვიგებთ ეკატერინე ჭავჭავაძე-დადიანისადმი 5 იანვარს მიწერილი №8 (830) წერილიდან), უფრო სავარაუდოა, რომ ადრესატი ჯერ ისევ **პეტერბურგში** ყოფილიყო და წერილიც აქ იყოს გაგზავნილი.

შენიშვნები: 1. თავადი; 2. სიტყვა ხაზგასმულია.

პირველი პუბლიკაცია: ზუგდიდის სახელმწიფო ისტორიულ-ეთნოგრაფიული მუზეუმის შრომები, ტომი I, საქართველოს სსრ მინისტრთა საბჭოსთან არსებული კულტურულ-საგანმანათლებლო დაწესებულებების საქმეთა კომიტეტი, ზუგდიდის მუზეუმის გამოცემა, თბ., 1947, გვ. 331.

გვ.: 16,2. „**კნიაზო ნიკოლოზ დავითისძე!**“ – წერილის ადრესატია სამეგრელოს უკანასკნელი მთავარი – ნიკოლოზ დავითის ძე დადიანი.

გვ.: 16,4. „**ლრაქინია მარია ადელბერლისასზე**“ – საუბარია გრაფ ალექსანდრე ვლადიმერის ძე ადლერბერგის ქალიშვილ მარიაზე.

ნიკოლოზ ბარანოვსკისადმი №6 (832) გვ.: 16-17.

ავტოგრაფი: C: გრიგოლ ორბელიანის არქივი, №68/№37, 155r.

ავტოგრაფის აღწერილობა: მოთეთრო ფერის, გახუნებული, საშუალო სისქის, საშუალო ფორმატის, არასტანდარტული ფორმის, ალაგ-ალაგ დალაქავებული 1 ფურცელი; ზომა: 22,4X18,6 სმ. (გაზომილია დიდი მხრიდან); წერილი შესრულებულია შავი ფანქრით. ხელნაწერი რესტავრირებულია. წარმოადგენს შავ პირს.

თარიღი და ადგილი: «6^{то} Генв: 1874.»

ადრესატისადმი მიმართვის ფორმა: «Николаю Ивановичу Барановскому.»

ადრესატის მისამართი: ადრესატი ამ პერიოდში კავკასიის მეფისნაცვლის მთავარი სამმართველოს საზოგადო საქმეთა განყოფილების დირექტორის თანამდებობაზე მსახურობდა და წერილიც, სავარაუდოდ, **თბილისში** უნდა იყოს გაგზავნილი.

შენიშვნები: 1. თარიღი ხაზგასმულია; 2. მამის სახელის ქვეშ ხაზია გასმული; 3. სიტყვა ხაზგასმულია.

პირველი პუბლიკაცია: წინამდებარე გამოცემა.

გვ.: 16,18. «**Николаю Ивановичу Барановскому**» – წერილის ადრესატია კავკასიის მეფისნაცვლის მთავარი სამმართველოს საზოგადო საქმეთა განყოფილების დირექტორი – ნიკოლოზ ივანეს ძე ბარანოვსკი.

გვ.: 16,19-20. «**по заведенному порядку, опять обращаюсь к вам**» – ავტორი გულისხმობს იმას, რომ რძლისა და ძმისწულის პენსიის სწორ მისამართზე გადარიცხვასთან და-

კავშირებით მანამდეც არაერთხელ მიუმართავს ადრესატის-თვის.

გვ.: 17,1-2. «**Варв: Ильин^{III} Книги^{III} Орбел... Георгію Ильичу К^{II} Орбеліани**» – საუბარია გრიგოლის ძმის, ილია ზურაბის ძე ორბელიანის, ცოლ-შვილზე – ბარბარე ილიას ასულ ბაგრატიონ-ორბელიანსა და გიორგი ილიას ძე ორბელიანზე.

ნიკოლოზ ბარანოვსკისადმი №7 (833) გვ.: 17-18.

ავტოგრაფი: C: გრიგოლ ორბელიანის არქივი, №69/№37, 6r.

ავტოგრაფის აღწერილობა: მოთეთრო ფერის, გახუნებული, საშუალო სისქის, საშუალო ფორმატის არასტანდარტული ფორმის 1 ფურცელი; ზომა: 22X17,9 სმ. (გაზომილია დიდი მხრიდან); წერილი შესრულებულია შავი ფანქრით. წარმოადგენს შავ პირს.

თარიღი და ადგილი: «8го Генв: 1874.»

ადრესატისადმი მიმართვის ფორმა: «Николаю Ивановичу Барановскому.»

ადრესატის მისამართი: ადრესატი ამ პერიოდში კავკასიის მეფისნაცვლის მთავარი სამმართველოს საზოგადო საქმეთა განყოფილების დირექტორის თანამდებობაზე მსახურობდა და წერილიც, სავარაუდოდ, **თბილისში** უნდა იყოს გაგზავნილი.

შენიშვნები: 1. თარიღი ხაზგასმულია; 2. მამის სახელის ქვეშ ხაზია გასმული.

პირველი პუბლიკაცია: წინამდებარე გამოცემა.

გვ.: 17,21. «**К^{II} Варвара Ильин:**» – საუბარია გრიგოლ ორბელიანის რძალზე – ბარბარე ილიას ასულ ბაგრატიონ-ორბელიანისაზე.

გვ.: 18,1. «**ея сына**» – საუბარია გრიგოლ ორბელიანის ძმისწულ გიორგი ილიას ძე ორბელიანზე.

ალექსანდრე სვისტუნოვისადმი №4 (834) გვ.: 18-20.

ავტოგრაფი: C: გრიგოლ ორბელიანის არქივი, №484/№42, 4r-v.

ავტოგრაფის აღწერილობა: მოთეთრო ფერის, გახუნებული, საშუალო სისქის, დიდი ფორმატის ქაღალდი; ზომა: 34,8X21,8 სმ.; შესრულებულია შავი ფანქრით. | გვერდზე ნაწერში რამდენიმე ადგილას სიტყვებია ჩამატებული შავი მელნით, რომელიც გადასულია მეორე გვერდზე. ხელნაწერი წარმოადგენს შავ პირს.

თარიღი და ადგილი: «11¹⁰ фев: 1874:»

ადრესატისადმი მიმართვის ფორმა: «Свистунову. Началь: Окр: штаба Кавказ: Воен: Округа.» / «М: Г: Александр Павлович!»

ადრესატის მისამართი: ადრესატი ამ პერიოდში კავკასიის სამხედრო ოლქის შტაბის უფროსის თანამდებობაზე მსახურობდა, რომლის შტაბბინაც თბილისში მდებარეობდა. შესაბამისად, წერილი **თბილისში** უნდა იყოს გაგზავნილი.

შენიშვნები: 1. ორივე სტრიქონს ქვეშ ხაზი აქვს გასმული.

პირველი პუბლიკაცია: წინამდებარე გამოცემა.

გვ.: 18,20. «**Александр Павлович!**» – წერილის ადრესატია კავკასიის სამხედრო ოლქის შტაბის უფროსი – ალექსანდრე პავლეს ძე სვისტუნოვი.

გვ.: 18,21-22. «**Петр Копейшвили увольняется**» – საუბარია ქუთაისის ცხენოსანთა პოლკის როტმისტრზე, რომელიც მანამდე გრიგოლ ორბელიანთან მსახურობდა.

ბარბარე ბაგრატიონ-ორბელიანისადმი №63 (835) გვ.: 21-23.

ავტოგრაფი: C: გრიგოლ ორბელიანის არქივი, №155/№58, 3r-v.

ავტოგრაფის აღწერილობა: მოთეთრო ფერის, გახუნებული, სქელი, საშუალო ფორმატის, ორად გადაკეცილი ქაღალდი;

ზომა: 22,2X17,9 სმ.; შესრულებულია შავი ფანქრით. I გვერდის მარცხენა არშიაზე შავი ფანქრით ხაზია ჩამოსმული; IV გვერდი, სავარაუდოდ, ფანქრით არის გაშავებული. ხელნაწერი წარმოადგენს შავ პირს.

თარიღი და ადგილი: «24 февр: 1874. Тифлис.»

ადრესატისადმი მიმართვის ფორმა: «Мой друг Варвара!»

ადრესატის მისამართი: ამ პერიოდში ადრესატი **პეტერბურგში** ცხოვრობდა და წერილიც, სავარაუდოდ, აქ უნდა იყოს გაგზავნილი.

შენიშვნები: 1. სტრიქონის ქვეშ ხაზია გასმული; 2-12. მონიშნული სიტყვები ხაზგასმულია.

პირველი პუბლიკაცია: წინამდებარე გამოცემა. დღემდე გამოქვეყნებულია წერილის პირველი აბზაცი: მეუნარგია, ი. (1905). ცხოვრება და ღვაწლი თ. გრიგოლ ორბელიანისა, გადმოთქმული მოამბე-დან, ელექტრონის სტამბა, წიგ. გამომც. ქართვ. ამხანაგობისა, ტფილისი, გვ. 158.

გვ.: 21,29. «Мой друг Варвара» – საუბარია გრიგოლ ორბელიანის რძალზე – ბარბარე ილიას ასულ ბაგრატიონ-ორბელიანისაზე.

გვ.: 22,5. «Георгій пролетелли» – საუბარია გრიგოლ ორბელიანის ძმისწულ გიორგი ილიას ძე ორბელიანზე.

გვ.: 22,7. «Вано поделывает» – საუბარია გრიგოლის ბიძაშვილიშვილზე – ივანე კონსტანტინეს ძე ორბელიანზე.

გვ.: 22,8. «Бедная Залуа Хорешана» – საუბარია გრიგოლის ბიძაშვილის, კონსტანტინე ორბელიანის, მეუღლეზე – ხორეშან ვასილის ასულ ვაჩნაძე-ორბელიანისაზე.

გვ.: 22,11. «Патара Залуа Сашу» – საუბარია გრიგოლის ბიძაშვილიშვილის, ივანე კონსტანტინეს ძე ორბელიანის, მეუღლეზე – ალექსანდრა (სამა) გარსევანიშვილ-ორბელიანისაზე.

გვ.: 22,12. «был у меня Нико Мингрельский» – საუბარია ნიკოლოზ დავითის ძე დადიანზე.

გვ.: 22,14. «с дочерью Адельберга» – საუბარია გრაფ ალექსანდრე ვლადიმერის ძე ადლერბერგის ქალიშვილ მარიაზე.

გვ.: 22,24. «Майко родила дочь» – საუბარია მარიამ (მაიკო) დიმიტრის ასულ სვიატოპოლკ-მირსკაია-ორბელიანისაზე.

გვ.: 22,25. «Какo родила дочь» – საუბარია მარიამ (კაკო) დავითის ასულ ჭავჭავაძეზე.

გვ.: 22,25-26. «Тамара родила дочь» – იგულისხმება თამარ დავითის ასული ჭავჭავაძე-ბაგრატიონ-გრუზინსკისა.

გვ.: 22,26. «Елена родила сына» – იგულისხმება ელენე დავითის ასული ჭავჭავაძე-ასტაფიევისა.

გვ.: 22,28. «Аннета здесь» – საუბარია ადრესატის დაზე – ანეტა ილიას ასულ ბაგრატიონ-ჭავჭავაძისაზე.

გვ.: 22,30. «Ираклий едва не умер» – საუბარია ირაკლი ალექსანდრეს ძე ბაგრატიონ-გრუზინსკიზე.

გვ.: 22,30. «Вахтанг отчаянно был болен» – საუბარია ვახტანგ ვახტანგის ძე ორბელიანზე.

გვ.: 22,30-31. «Леван Меликов заболел» – საუბარია ლევან ივანეს ძე მელიქიშვილზე.

გვ.: 22,31-32. «У Статковских умер сын» – სავარაუდოდ, საუბარია ნინა ალექსეის ასულ ოპოჩინინა-სტატკოვსკის ვაჟზე.

გვ.: 22,32-33. «родители, в особенности Алексей Петрович» – იგულისხმება ნინა ალექსეის ასული ოპოჩინინა-სტატკოვსკისა, მისი ქმარი და მამა – ალექსეი პეტრეს ძე ოპოჩინინი.

გვ.: 22-23. «Бабале переносит Горе» – საუბარია გრიგოლის ბიძაშვილიშვილზე – ბარბარე იაკობის ასულ ორბელიან-ოპოჩინინისაზე.

გვ.: 23,3-4. «**Мадам Минквиц приехала**» – საუბარია დერბენდის გუბერნატორ იული თეოდორის ძე მინკვიცის მეუღლეზე.

გვ. 23,8.: «**Дядю Георгия**» – ასე მოიხსენიებს ხოლმე გრიგოლ ორბელიანი თავის ძმისწულს.

ალექსანდრე ნიკოლაისადმი №15 (836) გვ. 25.

ავტოგრაფი: A: ფონდი №5, აღწერა 1, საქმე №7502 (ძველი №174), ორმაგი პაგინაციით: 159r (წითელი ფანქრით) / 11r (შავი ფანქრით).

ავტოგრაფის აღწერილობა: სპილოსძვლისფერი, გახუნებული, საშუალო სისქის, საშუალო ფორმატის, ალაგ-ალაგ დალაქავებული, სამ ადგილას გახვრეტილი ქაღალდი; ზომა: 21,5X-17,4 სმ.; წერილი შესრულებულია შავი ფანქრით. ტექსტს მარჯვენა მხარეს წითელი ფანქრით ხაზი აქვს ჩამოსმული. ხელნაწერი რესტავრირებულია. წარმოადგენს შავ პირს.

თარიღი და ადგილი: «13го Марта 1874.»

ადრესატისადმი მიმართვის ფორმა: «Баро: Алекса: Павл: Николаю.»

ადრესატის მისამართი: 1864 წლიდან ადრესატი მუშაობდა სახალხო სასწავლებლების სანიმუშო წესდებისა და საგლეხო და სასამართლო რეფორმების შემმუშავებელ კომისიებში და, შესაბამისად, წერილი **თბილისში** უნდა იყოს გაგზავნილი.

შენიშვნები: 1-2. ორივე სტრიქონის ქვეშ ხაზია გასმული.

პირველი პუბლიკაცია: წინამდებარე გამოცემა.

გვ.: 25,2. «**Алекса: Павл: Николаю**» – წერილის ადრესატი ბარონი ალექსანდრე პავლეს ძე ნიკოლაი.

გვ.: 25,7. «**к Михайла Семеновича**» – იგულისხმება კავკასიის მეფისნაცვალ 1845-1854 წლებში – მიხეილ სიმონის ძე ვორონცოვი.

ავტოგრაფი: C: გრიგოლ ორბელიანის არქივი, №487/№56 (ძველი Q: 155), 1r-v.

ავტოგრაფის აღწერილობა: მოყვითალო, გახუნებული, საშუალო სისქის, ალაგ-ალაგ დალაქავებული, დიდი ფორმატის ქალღალი; ზომა: 35,2X21,7 სმ.; შესრულებულია შავი ფანქრით. რამდენიმე ადგილას ფანქრით ნაწერი ზემოდან არის გადაწერილი შავი მელნით და წინადადებებიც ჩამატებულია შავი მელნითვე. ხელნაწერი რესტავრირებულია.

თარიღი და ადგილი: „1874-მარტ: 17^ბ დღესა თბილისით“

ადრესატისადმი მიმართვის ფორმა: „ჩემო საყუარელო ძალუ-ავ, დედავ, დაო სოფიო!“

ადრესატის მისამართი: „ბოთლიხს.“

შენიშვნები: 1. თარიღი და ადგილი ხაზგასმულია; 2. სიტყვა ჩამატებულია ზემოდან შავი ფერის მელნით; 3. ფრაზა – „ბიჭო... მხოლოდ“ – ჩამატებულია ზემოდან შავი ფერის მელნით; 4. სამ სტრიქონს, დაწყებულს სიტყვებით: „ამაოების ჯელმნიფობას“, დამთავრებულს სიტყვებით – „ამა წესითა“ – მარცხენა არიდან წითელი ფანქრით ხაზი აქვს ჩამოსმული; 5. ფრაზა – „თვარემ... მისი“ – ჩამატებულია ზემოდან შავი ფერის მელნით; 6. ხაზგასმულია; 7. „მიგველის რომ დაგვატკბოს“ შავი ფერის მელნით ზემოდან არის გადაწერილი შავი ფანქრით ნაწერზე: მზად არის, დაატკბოს“; 8. „მუზიკითა“ შავი ფერის მელნით ზემოდან არის გადაწერილი შავი ფანქრით ნაწერზე: „მსმენელნი“; 9. სიტყვა ჩამატებულია ზემოდან; 10. სიტყვა ჩამატებულია ზემოდან; 11. ოთხ სტრიქონს, დაწყებულს სიტყვით: „საკურვლად“, დამთავრებულს სიტყვებით: „ესე უზენაესი მღუთაებ“ – მარცხენა არიდან წითელი ფანქრით ხაზი აქვს ჩამოსმული; 12. „რა არის“ შავი ფანქრითვე ზემოდან არის გადაწერილი ნაწერზე: „იყო რა“; 13. ფრაზა, დაწყებული სიტყვით: „აქიმებმა“, დამთავრებული მონიშნული სიტყვით, შავი ფერის მელნით ზემოდან არის გადაწერილი

ფანქრით ნანერზე; 14. სიტყვა შავი ფერის მელნით ჩამატებულია ზემოდან; 15. მის შემდეგ გადახაზულია სიტყვა „კიდევ“; 16. ღმერთმან; 17. სიტყვა ჯერ სხვა ფორმით დაუნერია, ბოლო ასოები არ იკვეთება, შემდეგ გადაუკეთებია, მაგრამ „ს“-ს წინ „ი“-ს წაშლა გამორჩენია; 18. ხელნაწერშია „კიდობასში“; 19. სიტყვა შავი ფერის მელნით ზემოდან არის გადაწერილი ფანქრით ნანერზე; 20. სიტყვა ზემოდანაა ჩამატებული; 21. ხელნაწერშია „ახლის“; 22. სიტყვა შავი ფერის მელნით ჩამატებულია ზემოდან; 23. სიტყვა ჩამატებულია ზემოდან; 24. სიტყვა დაწერილია შავი ფერის მელნით; 25. სიტყვა შავი ფერის მელნით ჩამატებულია ზემოდან; 26. სიტყვა შავი ფერის მელნით ჩამატებულია ზემოდან; 27. ამის შემდეგ გადახაზულია „დანა“; 28. ბოლო წინადადება შავი ფერის მელნით ჩამატებულია ზემოდან; 29. ეს ბოლო აბზაცი შავი ფანქრით შემოხაზულია მარცხენა არიდან და ქვემოდან. ხაზი ადის „დავკოცნი“-სთან. ამის მომდევნო წინადადება ხაზებში არ არის მოქცეული; 30. ღმერთი; 31. სიტყვა ჩამატებულია ზემოდან; 32. ამის შემდეგ გადახაზულია „თქუწნი.“

პირველი პუბლიკაცია: წინამდებარე გამოცემა.

გვ.: 26,2. **„ძალუავ, დედავ, დაო სოფიო“** – წერილის ადრესატია გრიგოლ ორბელიანის ნათესავის, ივანე დავითის ძე ორბელიანის, მეუღლე – სოფიო შალვას ასული ერისთავი-ორბელიანისა.

გვ.: 27,12. **„ირაკლი კინალამ არ მოკუდა“** – საუბარია ირაკლი ალექსანდრეს ძე ბაგრატიონ-გრუზინსკიზე.

გვ.: 27,13. **„ლევან დაიტანჯა“** – საუბარია ლევან ივანეს ძე მელიქიშვილზე.

გვ.: 27,15. **„რევანდმაკი მოარჩინა“** – სავარაუდოდ, იგულისხმება მრავალწლიანი სამკურნალო მცენარე.

გვ.: 27,16. **„ჭილაევი კინალამ არ დაახრჩო“** – სავარაუდოდ, საუბარია იაგორ ალექსის ძე ჭილაევზე (ჭელიძეზე).

გვ.: 27,17. **„ჯომარდიძეს ცოლი“** – საუბარია დერბენდის გუბერნატორის, მიხეილ გრიგოლის ძე ჯომარდიძის, მეუღ-

ლებე – ელენე გრიგოლის ასულ ბარათაშვილ-ჯომარდიძისაზე.

გვ.: 27,17-18. „გიორგი მუხრანსკის ცალი თვალი“ – საუბარია სენატორ გიორგი კონსტანტინეს ძე ბაგრატიონ-მუხრანელზე.

გვ.: 27,18. „შენი საკუთარი ისაკ“ – საუბარია ისაკ შიოს ძე თუმანიშვილზე.

გვ.: 27,19-20. „ელენას ასტაჭიევისას ეყოლა ვაჟი და მოუკუდა“ – საუბარია ელენე დავითის ასულ ჭავჭავაძე-ასტაფიევისაზე.

გვ.: 27,23. „გიორგი სარაჯევიკი დამარხეს“ – სავარაუდოდ, საუბარია ექიმ გიორგი მიხეილის ძე სარაჯევზე.

გვ.: 27,24. „ჩუჭნი ბანკი ჯერაც გარიყულია“ – საუბარია ახალდაარსებულ თბილისის სათავადაზნაურო-საადგილმამულო ბანკზე.

გვ.: 28,2. „ახალს ნოეს კიდობანში“ – ფიგურალურად არის ნათქვამი, გადარჩენის საშუალების მნიშვნელობით.

გვ.: 28,17-18. „ტასო და ონიკოვი მორიგდნენ“ – სავარაუდოდ, საუბარია ანასტასია დავითის ასულ ორბელიან-გაგარინისაზე და ალექსანდრე ონიკოვზე, რადგან სხვა წერილში, სადაც ტასოა ნახსენები, ონიკოვის სახელიცაა.

გვ.: 28,22. „ამერიკანეცი გაგზავნა რუსეთში“ – საუბარია ალექსანდრე (სანდრო) ესტატეს ძე ერისთავზე, რომელსაც „ამერიკანეცს“ ეძახდნენ.

გვ.: 28,26-27. „ივანეს და ნიკოს დავკოცნი“ – იგულისხმება ადრესატის ქმარი, ივანე დავითის ძე ორბელიანი, და ნიკო ზურაბის ძე ჭავჭავაძე, რომლებიც ერთად მსახურობდნენ.

გვ.: 28,29. „ჩემი მაჰმადა“ – სავარაუდოდ, საუბარია ყელესე მაჰმადაზე.

დანიელ პოპრუჟენკოსადმი №1 (838) გვ.: 29-30.

ავტოგრაფი: A: ფონდი №5, აღწერა 1, საქმე №7502 (ძველი №174), ორმაგი პაგინაციით: 160r–v (წითელი ფანქრით) / 12r–v (შავი ფანქრით).

ავტოგრაფის აღწერილობა: მოყვითალო ფერის, გახუნებული, სქელი, დიდი ფორმატის, ალაგ-ალაგ დალაქავებული, ორ ადგილას გახვრეტილი ქაღალდი; ზომა: 26,4X20,2 სმ.; წერილი შესრულებულია შავი ფანქრით. I გვერდზე, ზედა მარჯვენა მხარეს, წითელი ფანქრით აწერია: «X» და იქვე შავი ფანქრით აწერია: „გადაწერე“; ზედა მხარესვე, შუაში, შავი მელნის ნალვენითა, რომელიც II გვერდზეა გადასული; II გვერდზევე, ზედა მარცხენა მხარეს, შავი ფანქრით აწერია „16000.“ წერილს ბოლოში 4-სტრიქონიანი ავტორისეული მინაწერი აქვს, რომელიც არ არის ადრესატისთვის განკუთვნილი. მისი ნაწილი არ იკითხება «NB. Протоіерей Попруженко, конечно, не Госуд. человек, но письмо это [...]меча только в [...] поэтому здесь и [...]»

ხელნაწერი რესტავრირებულია. წარმოადგენს შავ პირს.

თარიღი და ადგილი: «13^{то} Апр: 1874. г.»

ადრესატისადმი მიმართვის ფორმა: «Протоіерею Попруженко.» / «Глубоко уважаемый Отче Данійл!»

ადრესატის მისამართი: «В Шуру»

შენიშვნები: 1. თარიღი და ადგილი ხაზგასმულია; 2. ადრესატი ხაზგასმულია; 3. სიტყვა ჩამატებულია ზემოდან; 4-5. ამ ადგილას ხელნაწერი დასვრილია და დამალული ასოები აღდგენილია ჩვენ მიერ.

პირველი პუბლიკაცია: წინამდებარე გამოცემა.

გვ.: 29,2. «Протоіерею Попруженко» – სასულიერო პირის მამის სახელი უცნობია.

გვ.: 29,7. «в теченіи 30 лет» – 1840-იან წლებში მღვდელი დანიელ პოპრუჟენკო მსახურობდა აფშერონის პოლკში

და, სავარაუდოდ, გრიგოლ ორბელიანი მას ამ დროიდან იცნობდა.

გვ.: 29,11. «**в трущобе Зираны!**» – იგულისხმება აღმოსავლეთ აზერბაიჯანის პროვინციაში მდებარე სოფელი ზირიანი.

გვ.: 29,17. «**Великому Государю**» – მათი ერთად სამსახურის პერიოდში რუსეთის იმპერატორი (1825-1855) იყო ნიკოლოზ I.

გვ.: 29,20-21. «**население огромного края**» – იგულისხმება ჩრდილოეთ კავკასია.

გვ.: 29,26. «**беднаго Пассека, так безвременно погибшаго**» – აფშერონის პოლკის მეთაური, გენერალი დიომიდე პასეკი, დაიღუპა 1845 წელს.

გვ.: 29,27. «**Помнители Ясинскаго**» – საუბარი უნდა იყოს 1840-იან წლებში აფშერონის პოლკის პოლკოვნიკ მარკ კონსტანტინეს ძე იასინსკიზე.

გვ.: 30,5. «**петь Кониному**» – როგორც ჩანს, ეს იყო სიმღერა ცხენის ხორცზე, რომელიც ხშირად იხსნიდა ხოლმე ჯარისკაცებს შიმშილისგან.

გვ.: 30.8. «**вашего дядька**» – დიაკვნის სახელი ნახსენები არ არის და ვინაობა დაუდგენელია.

ვლადიმერ ლევაშოვისადმი №2 (839) გვ.: 32-33.

ავტოგრაფი: A: ფონდი №5, აღწერა 1, საქმე №7502 (ძველი №174), ორმაგი პაგინაციით: 161r (ნითელი ფანქრით) / 13r (შავი ფანქრით).

ავტოგრაფის აღწერილობა: მოთეთრო ფერის, გახუნებული, სქელი, დიდი ფორმატის, ალაგ-ალაგ დალაქავებული, ორ ადგილას გახვრეტილი ქაღალდი; ზომა: 35,5X21,5 სმ.; წერილი შესრულებულია შავი ფანქრით. ხელნაწერი რესტავრირებულია. წარმოადგენს შავ პირს.

თარიღი და ადგილი: «22го Апр: 1874.»

ადრესატისადმი მიმართვის ფორმა: «Графу Владимиру Васильевичу Левашеву.»

ადრესატის მისამართი: ამ პერიოდში ადრესატი ქუთაისის სამხედრო გუბერნატორის თანამდებობაზე მსახურობდა, რაც ნერილის შინაარსითაც ჩანს. ავტორი მას სწერს: «...ему отвечалы, что от вас, как от Главнаго началь^а в Кутайс:^{ой} Губерніи, зависит решеніе этого дела». აღნიშნულის გათვალისწინებით, ბარათი გაგზავნილი უნდა იყოს **ქუთაისში**.

შენიშვნები: სახელის ქვეშ გრძლად ხაზია გასმული; 2. სიტყვა ხაზგასმულია.

პირველი პუბლიკაცია: წინამდებარე გამოცემა.

გვ.: 32,23. «Графу Владимиру Васильевичу Левашеву» – ნერილის ადრესატია 1871-1874 წლებში ქუთაისის გუბერნატორი – ვლადიმერ ვასილის ძე ლევაშოვი.

გვ.: 32,24. «Исарлов просил» – საუბარია ლუკა სტეფანეს ძე ისარლიშვილზე.

გვ.: 33,13-14. «спас жизнь Вел: Князя» – საუბარია მეფისნაცვალ მიხეილ ნიკოლოზის ძე რომანოვზე.

გვ.: 33,14. «бедный Ден» – საუბარი უნდა იყოს ნინა დიმიტრის ასულ სვიატოპოლკ-მირსკაიას ქმარზე – ვოლდე-მარ კარლ ფონ დენზე.

გვ.: 33,15. «К: Мирский с женою» – საუბარია გრიგოლის ბიძაშვილ სოფიო იაკობის ასულ ორბელიანსა და მის ქმარზე – დიმიტრი ივანეს ძე სვიატოპოლკ-მირსკიზე.

გვ.: 33,20. «Глубокоуважаемую Графиню» – საუბარია გრაფ ვლადიმერ ვასილის ძე ლევაშოვის მეუღლეზე – ოლღა ვიქტორის ასულ პანინა-ლევაშოვისაზე.

ივანე კონსტანტინეს ძე ორბელიანისადმი №1 (840) გვ. 34.

ავტოგრაფი: A: ფონდი №5, აღწერა 1, საქმე №7516 (ძველი №173), 44r.

ავტოგრაფის აღწერილობა: მოყვითალო ფერის, გახუნებული, საშუალო სისქის, პატარა ფორმატის, ალაგ-ალაგ დალაქავებული, მელნით დასერილი, მკრთალ ყავისფერზოლიანი ქაღალდი; ზომა: 21X13,8 სმ.; წერილი შესრულებულია შავი მელნით. ხელნაწერი რესტავრირებულია.

ადრესატისადმი მიმართვის ფორმა: „...ჩემო ვანო...“

ადრესატის მისამართი: ტექსტის შინაარსითაც და ბარბარე ბაგრატიონ-ორბელიანისადმი №64 (841) წერილიდანაც ირკვევა, რომ ადრესატი პეტერბურგში იმყოფებოდა. ავტორი მას სწერს: „რამდენს გიგონებთ მანდაურს წირპლიანს ღრუბელში მყოფსა... კაცმა აქ უნდა იცხოვროს, პეტრებულშიკი ემსახუროს.“

შენიშვნები: 1. სიტყვა ჩამატებულია ზემოდან.

დათარილება: წერილიდან ჩანს, რომ ივანე კონსტანტინეს ძე ორბელიანს, რომელიც პეტერბურგში ცხოვრობდა, ჰქონდა რევმატიზმი და აწუხებდა ფეხების ტკივილი. მის ამ პრობლემას გრიგოლ ორბელიანი ახსენებს 1874 წლის 24 თებერვლის წერილშიც. ამავე წლის 19 მაისის წერილიდან კი ჩანს, რომ ვანოს მკურნალობა გადაუწყვეტია, თბილისში გამოუვლია და სამკურნალოდ წასულა პიატიგორსკსა და ესენდუკში. რამდენადაც უთარილო წერილის მიხედვით ვანო ჯერ კიდევ პეტერბურგშია, **იგი 1874 წლის 19 მაისამდე უნდა იყოს დაწერილი.**

წერილის ადრესატია გრიგოლ ორბელიანის ბიძაშვილიშვილი – ივანე კონსტანტინეს ძე ორბელიანი.

გვ.: 34,20-21. **„რამდენს გიგონებთ მანდაურს წირპლიანს ღრუბელში მყოფსა“** – ავტორი პეტერბურგის კლიმატს გულისხმობს.

გვ.: 34,26-27. **„მიაბე შენის ფეხების ამბავი“** – წერილის ადრესატს რევმატიზმი აწუხებდა და ფეხები სტკიოდა.

ბარბარე ბაგრატიონ-ორბელიანისადმი №64 (841) გვ.: 35-36.

ავტოგრაფი: C: გრიგოლ ორბელიანის არქივი, №156/№58, 4r.
ავტოგრაფის აღწერილობა: მოთეთრო ფერის, გახუნებული, დიდი ფორმატის, საშუალო სისქის, დალაქავებული ქაღალდი; ზომა: 35,5X22 სმ.; შესრულებულია შავი ფანქრით. წერილს დაცულობის მიზნით ზემოდან ადევს თეთრი ფერის ქაღალდი. ხელნაწერი წარმოადგენს შავ პირს.

თარიღი და ადგილი: «19 Мая 1874 г: Тифлис.»

ადრესატისადმი მიმართვის ფორმა: «Мой друг, моя Матушка Варвара!»

ადრესატის მისამართი: ადრესატი ამ პერიოდში **პეტერბურგში** ცხოვრობდა და წერილიც აქ უნდა იყოს გაგზავნილი.

შენიშვნები: 1 სტრიქონის ქვეშ მოკლე ხაზია გასმული; 2. მრავალწერტილი ავტორისაა.

პირველი პუბლიკაცია: წინამდებარე გამოცემა.

გვ.: 35,3. «**зданном Георгіем**» – საუბარია ადრესატის გაუზე – გიორგი ილიას ძე ორბელიანზე.

გვ.: 35,29. «**любимец Ваню**» – საუბარია გრიგოლ ორბელიანის ბიძაშვილიშვილ ივანე კონსტანტინეს ძე ორბელიანზე.

გვ.: 35,29-30. «**с сестрой Тасо и ея детьми**» – საუბარია გრიგოლ ორბელიანის ბიძაშვილიშვილ ანასტასია კონსტანტინეს ასულ ორბელიან-ოკლობჯიოსა და მის ქალიშვილებზე – ნინოსა და ელენეზე.

გვ.: 36,8. «**матери Исака Туманова**» – საუბარია ისაკ შიოს ძე თუმანიშვილსა და მის დედაზე.

ბარბარე ბაგრატიონ-ორბელიანისადმი №65 (842) გვ.: 37-40.

ავტოგრაფი: C: გრიგოლ ორბელიანის არქივი, №157/№58, 5r-v.

ავტოგრაფის აღწერილობა: მოთეთრო ფერის, გახუნებული, საშუალო სისქის, დიდი ფორმატის, ალაგ-ალაგ დალაქავებული ქაღალდი; ზომა: 35,7X21,6 სმ.; შესრულებულია შავი ფანქრით. ხელნაწერის I გვერდს დაცულობის მიზნით ზემოდან აქვს თეთრი თაბახის ფურცელი. რესტავრირებულია. წარმოადგენს შავ პირს.

თარიღი და ადგილი: «2¹⁰ Июля 1874. Тифлис.»

ადრესატისადმი მიმართვის ფორმა: «Мой друг Варвара!»

ადრესატის მისამართი: ადრესატი ამ პერიოდში **პეტერბურგში** ცხოვრობდა, რაც წერილის შინაარსითაც დასტურდება. ავტორი მას სწერს: «Нельзя же твоему сыну, живя в кругу обольщения, отречся отних. В Петербурге нет Пуритан; ну, и Георгию нельзя всегда сидеть в заперти.»

შენიშვნები: 1. სტრიქონის ქვეშ მოკლე ხაზია გასმული; 2. სიტყვა ხაზგასმულია.

პირველი პუბლიკაცია: წინამდებარე გამოცემა.

გვ.: 37, 30. «куда Георгию» – საუბარია ადრესატის ვაჟზე – გიორგი ილიას ძე ორბელიანზე.

გვ.: 39,10. «Семенов: Полк» – იგულისხმება საიმპერატორო გვარდიის ქვეითი პოლკი. ატარებდა იმ სოფლის სახელს, სადაც დააარსა პეტრე პირველმა.

გვ.: 39,16. «переговору с К^м Мирским» – საუბარია დიმიტრი ივანეს ძე სვიატოპოლკ-მირსკიზე.

გვ.: 39,18-19. «Ея Высоч:^{вн} Ольге Феодоровне» – საუბარია მეფისნაცვალ მიხეილ ნიკოლოზის ძე რომანოვის მეუღლეზე – ოლღა თეოდორის ასულ ბადენელ-რომანოვისაზე.

გვ.: 39,21. «о старшем своем сыне» – საუბარია ნიკოლოზ მიხეილის ძე რომანოვზე.

გვ.: 39,25. «Вано из Пятигорска» – საუბარია ივანე კონსტანტინეს ძე ორბელიანზე.

გვ.: 39,27-28. «Тасо Оглобжіо с детьми и Сагиновы» – საუბარია ანასტასია კონსტანტინეს ასულ ორბელიან-ოკლობ-ჟიოსა და მის ქალიშვილებზე – ნინოსა და ელენეზე; ასევე, ალექსანდრე დიმიტრის ძე საგინაშვილსა და მის მეუღლე ელისაბედ გრიგოლის ასულ ჭავჭავაძე-საგინაშვილისაზე.

გვ.: 39,28. «Кетевана в Боржоме» – საუბარია ქეთევან დიმიტრის ასულ ალექსი-მესხიშვილ-ორბელიანისაზე.

გვ.: 39,29. «Елену Джомардизеву» – საუბარია მიხეილ გრიგოლის ძე ჯომარდიძის მეუღლეზე – ელენე გრიგოლის ასულ ბარათაშვილ-ჯომარდიძისაზე.

გვ.: 39,31. «Мирскіе и Опочинины» – საუბარია დიმიტრი ივანეს ძე სვიატოპოლკ-მირსკისა და ალექსეი პეტრეს ძე ოპოჩინინის ოჯახებზე.

გვ.: 40,1. «Давид... помолодел» – საუბარია დავით ალექსანდრეს ძე ჭავჭავაძეზე.

გვ.: 40,1-2. «Сандро, первый меч» – საუბარია დავით ალექსანდრეს ძე ჭავჭავაძის ვაჟ ალექსანდრეზე.

გვ.: 40,3-4. «сына Минквица» – საუბარი უნდა იყოს იული თეოდორის ძე მინკვიცის ვაჟზე.

გვ.: 40,5. «товарища Ваха» – სხვა ცნობები პირის შესახებ არ მოგვეპოვება.

ქეთევან ალექსი-მესხიშვილ-ორბელიანისადმი №128 (843)

გვ.: 42-44.

ავტოგრაფი: C: გრიგოლ ორბელიანის არქივი, №378/№20 (ძველი Q: 155); ორმაგი პაგინაციით: 1r– v, 2r / 171r–v, 172r.

ავტოგრაფის აღწერილობა: თეთრი ფერის, გახუნებული, ორად გადაკეცილი, საშუალო სისქის, ალაგ-ალაგ დალაქავებული.

ლი, დიდი ფორმატის ქაღალდი; ზომა: 35,2X21,7 სმ.; შესრულებულია მუქი შავი მელნით.

თარიღი და ადგილი: „10^ა ივლისს 1874. თბილისით.“

ხელმოწერა: „თქუჴნი მარადის ერთგული და პატივისმცემელი გრიგოლ ორბელიანი“

ადრესატისადმი მიმართვის ფორმა: „ჩემო საყუარელო ძალუავ ქეთევან!“

ადრესატის მისამართი: წერილის შინაარსიდან ირკვევა, რომ ადრესატი დასასვენებლად იმყოფება **ბორჯომში**. ავტორი მას სწერს: „ვჴმადლობ ღმერთსა, რომ მშვიდობიანად დაბინავებულიხართ ბორჯომსა.“

შენიშვნები: 1. ხელნაწერში ერთი „ა“ აკლია; 2. ხაზგასმულია; 3. ავტორს „ვ“ არ უწერია; 4. ხაზგასმულია; 5. სიტყვა ორჯერ უწერია, ამასთან, მეორე «Княгиня» სიტყვის ბოლოში ძველი რუსული «е» უწერია, მაგრამ გრამატიკულად არასწორი ფორმაა.

პირველი პუბლიკაცია: წინამდებარე გამოცემა.

გვ.: 42,23. „**ძალუავ ქეთევან**“ – წერილის ადრესატია გრიგოლ ორბელიანის რძალი – ქეთევან დიმიტრის ასული ალექსი-მესხიშვილი-ორბელიანისა.

გვ.: 42,27. „**ჴსთჴუა ძალუა მაკრინემ**“ – სავარაუდოდ, საუბარია გრიგოლის ბიძაშვილის, ესტატე იოსების ძე ორბელიანის, ქვრივზე – მაკრინე ივანეს ასულ სულხანიშვილ-ორბელიანისაზე.

გვ.: 42,28. „**სოსიკოსთან ჩაისა ვჴსუამდით**“ – საუბარია გრიგოლის ბიძაშვილიშვილ იოსებ კონსტანტინეს ძე ორბელიანზე.

გვ.: 43,7. „**ახალი მომღერალი ქალი ბიჴურიანა**“ – სავარაუდოდ, საუბარი უნდა იყოს საოპერო მომღერალ ანა ალექსანდრეს ასულ ბიჴურიანაზე.

გვ.: 43,9-10. „**ირაკლი თავის სახლობით**“ – სავარაუდოდ, საუბარია ირაკლი ალექსანდრეს ძე ბაგრატიონ-გრუზინსკიზე, მის მეუღლე თამარ დავითის ასულ ჭავჭავაძესა და ქალიშვილებზე – ელისაბედსა და ეკატერინეზე.

გვ.: 43,10. „**დავით ჭავჭავაძე წავიდა... წაიყუანა კაკოცა**“ – საუბარია დავით ალექსანდრეს ძე ჭავჭავაძესა და მის ქალიშვილ მარიამზე, რომელსაც „კაკოს“ ეძახდნენ.

გვ.: 43,11. „**ვარინკა და გიორგი**“ – საუბარია გრიგოლ ორბელიანის რძალ ბარბარე ილიას ასულ ბაგრატიონ-ორბელიანისაზე და მის ვაჟ გიორგი ილიას ძე ორბელიანზე.

გვ.: 43,12. „**ელისაბედს ძალიან მოჰხდენია**“ – საუბარია ყაფლან ორბელიანის მეუღლეზე – ელისაბედ ივანეს ასულ ბარათაშვილ-ორბელიანისაზე.

გვ.: 43,14. „**ყაფლანც კარგად არის**“ – საუბარია გრიგოლ ორბელიანის ბიძაშვილ ყაფლან ასლანის ძე ორბელიანზე.

გვ.: 43,15-16. „**ლიზა როგორღაც ვერ არის კარგათაო**“ – საუბარია ალექსანდრე დიმიტრის ძე საგინაშვილის მეორე ცოლზე, ილია ჭავჭავაძის დაზე – ელისაბედ გრიგოლის ასულ ჭავჭავაძე-საგინაშვილისაზე.

გვ.: 43,16. „**ალექსანდრეკი არასა მწერს**“ – საუბარია გრიგოლ ორბელიანის ბიძაშვილის, ბარბარე სამარაგდონის ასულ ორბელიანის, ყოფილ ქმარზე – ალექსანდრე დიმიტრის ძე საგინაშვილზე.

გვ.: 43,22. „**ნუ აჰყოლიხარ თავშლაპკინსა და გრძელკუდას ქალსა** – შესაძლოა, საუბარი იყოს ადრესატის დისწულზე – ანასტასია ჩერქეზიშვილ-ხერხეულიძისაზე.

გვ.: 43,26. „**ტასომ არ იცოდეს**“ – იგულისხმება ადრესატის დისწული – ანასტასია ჩერქეზიშვილი-ხერხეულიძისა.

ქეთევან ალექსი-მესხიშვილ-ორბელიანისადმი №129 (844)

გვ.: 44-45.

ავტოგრაფი: C: გრიგოლ ორბელიანის არქივი, №379/№20 (ძველი S: 2660), ორმაგი პაგინაციით: 1r– v, 2r / 173r–v, 174r.

ავტოგრაფის აღწერილობა: თეთრი ფერის, გახუნებული, ორად გადაკეცილი, საშუალო სისქის, ალაგ-ალაგ დალაქავებული

ლი, დიდი ფორმატის ქალაქი; ზომა: 35,2X21,7 სმ.; შესრულებულია შავი მელნით, რომელიც გაუღენთილია ფურცელში.
თარიღი და ადგილი: „31^ა ივლისს 1874. ტაბახმელა“

ხელმოწერა: „თქუჴნი მარადის ერთგული თ გრიგოლ ორბელიანი“

ადრესატისადმი მიმართვის ფორმა: „ჩემო საყუარელო ძალუავ ქეთევან!“

ადრესატის მისამართი: წერილის შინაარსიდან ირკვევა, რომ ადრესატი დასასვენებლად იმყოფება **ბორჯომში**. ავტორი მას სწერს: „გეტყობათ ძალიან ჩაგიტკბათ ბორჯომი.“

შენიშვნები: 1. წერილის თავში მოცისფრო ფანქრით მიწერილია: „ტაბახმელა.“ ავტორის ხელწერას არ ჰგავს; 2. ავტორს „ნ“ გამორჩენილი აქვს; 3-4. ასეა; 5. აქ ავტორს მძიმე არ უწერია, მაგრამ ჩვენ დავწერეთ, რადგან გამოდის „ონიკოვი ყაფლან“, რაც არასწორია: ონიკოვი და ყაფლანი სხვადასხვა პიროვნებები არიან; 6. თავადი; 7. ხაზგასმულია.

პირველი პუბლიკაცია: წინამდებარე გამოცემა.

გვ.: 44,12. „ტასოს ჭანტაზიებსა“ – შესაძლოა, საუბარი იყოს ადრესატის დისწულზე – ანასტასია ჩერქეზიშვილ-ხერხეულიძისაზე.

გვ.: 44,18-19. „მარტყოებისაკენ ჩუჴნი სოფიო!“ – საუბარია გრიგოლ ორბელიანის ბიძაშვილიშვილ სოფიო (ხორეშან) კონსტანტინეს ასულ ორბელიან-ჩოლოყაშვილისაზე.

გვ.: 44,19-20. „მაკრინე და პატარა თავისი ქალი“ – სავარაუდოდ, საუბარია გრიგოლის ბიძაშვილიშვილის, ალექსანდრე ესტატეს ძე ორბელიანის, მეუღლეზე – მარიამ (მაკრინე) ნიკოლოზის ასულ ფალავანდიშვილსა და მის ქალიშვილზე – მარიამ ალექსანდრეს ასულ ორბელიანზე, რომელიც იმ დროს 6 წლისა იყო და მოგვიანებით (1886 წელს) ცოლად გაჰყვა გრიგოლის ძმისწულს – გიორგი ილიას ძე ორბელიანს. ამ პერიოდის წერილებში გრიგოლ ორბელიანი მას „მაიკოდაც“ მოიხსენიებს, მაგრამ გენეალოგიურ ნუსხაში მეორე სახელად „მაკრინე“ უწერია.

გვ.: 44,20-21. „რიჟოვა მისის, მგონია, დისწულით“ – შე-

საძლოა, საუბარი იყოს თბილისის ვაჟთა გიმნაზიის რუსული სიტყვიერების პედაგოგის, სტეფანე ივანეს ძე რიჟოვის, მეუღლესა და მის დისწულზე.

გვ.: 44,21-22. „**თალალა ქალითა მისის შვილითა და მართა**“ – პირთა გვარები არ არის მითითებული და ვინაობა დაუდგენელია.

გვ.: 44,24. „**რიჟოვის გოგო-ბიჭი**“ – შესაძლოა, საუბარი იყოს სტეფანე ივანეს ძე რიჟოვის ქალ-ვაჟზე.

გვ.: 45,1. „**მიხეილა პოვორი**“ – საუბარია მზარეულზე.

გვ.: 45,3. „**პაჭუა ივანე ბიჭი თავის ცოლითა**“ – შესაძლოა, საუბარი იყოს ივანე მამუკას ძე ორბელიანსა და მარიამ დიმიტრის ასულ მირსკაია-ორბელიანისაზე.

გვ.: 45,8-9. „**არქიერსაც დიდის პატივით მიუღია**“ – სავარაუდოდ, იგულისხმება მარტყოფის მონასტრის წინამძღვარი.

გვ.: 45,12. „**შჩუკინმა შეირთო, მგონია, ჟდანოვა ქვრივი**“ – პირთა ვინაობა დაუდგენელია.

გვ.: 45,15. „**მეფე-დედუფლის დედამა**“ – პირთა ვინაობა დაუდგენელია.

გვ.: 45,15-16. „**მირსკი და სოფიო**“ – საუბარია სოფიო იაკობის ასულ ორბელიანსა და დიმიტრი ივანეს ძე სვიატოპოლკ-მირსკიზე.

გვ.: 45,16-17. „**სოსიკო, აგლობჟიო, ამიროვი, ონიკოვი, ყაფლან**“ – საუბარია იოსებ კონსტანტინეს ძე ორბელიანზე, ივანე დიმიტრის ძე ოკლობჟიოზე, სტეფანე ამიროვზე, ალექსანდრე ონიკაშვილსა და ყაფლან ასლანის ძე ორბელიანზე.

გვ.: 45,18. „**მირსკიანნი წავიდნენ კოჯორსა**“ – სოფიო იაკობის ასულ ორბელიანსა და დიმიტრი ივანეს ძე სვიატოპოლკ-მირსკის ჰყავდათ ოთხი შვილი: ნინა, მარიამი, ოლღა და პეტრე.

გვ.: 45,22. „**მირსკის შვილი დღეს მოსულა**“ – საუბარია დიმიტრი ივანეს ძე სვიატოპოლკ-მირსკის ვაჟზე – პეტრეზე.

ბარბარე ბაგრატიონ-ორბელიანისადმი №66 (845) გვ.: 46-48.

ავტოგრაფი: C: გრიგოლ ორბელიანის არქივი, №159 (ძველი №58), 6r-v, 7r.

ავტოგრაფის აღწერილობა: მოთეთრო ფერის, გახუნებული, სქელი, დიდი ფორმატის, ალაგ-ალაგ დალაქავებული, ორად გადაკეცილი ფურცელი; ზომა: 35,5X21,6 სმ.; შესრულებულია შავი ფანქრით. I გვერდზე ნაწერი გაფერმკრთალებულია. II გვერდზე მეორე აბზაცის ბოლო ნაწილს მარცხენა არშიაზე შავი ფანქრით ხაზი აქვს ჩამოსმული; II და III გვერდებზე ნაწერს დაცულობის მიზნით ზემოდან თეთრი თაბახის ფურცლები აქვს დაკრული. ხელნაწერი რესტავრირებულია. წარმოადგენს შავ პირს.

თარიღი და ადგილი: «1874 Август 18. Табахмела.» / «19го Август.»

ადრესატისადმი მიმართვის ფორმა: «Мой друг Варвара!»

ადრესატის მისამართი: «В Петер.»

შენიშვნები: 1. სტრიქონის ქვეშ ხაზია გასმული; 2. სიტყვა ხაზგასმულია; 3. «по своему состоянию» ხაზგასმულია; 4. სიტყვა ხაზგასმულია.

პირველი პუბლიკაცია: წინამდებარე გამოცემა.

გვ.: 46,5. «рождение Майки; и на рождение Алексея Петровича» – საუბარი უნდა იყოს გრიგოლის ბიძაშვილის, სოფიო იაკობის ასულ ორბელიანის, ქალიშვილის – მარიამ (მაიკო) დიმიტრის ასულ სვიატოპოლკ-მირსკისა – და მეორე ბიძაშვილის, ბარბარე იაკობის ასულ ორბელიანის, ქმრის – გენერალ ალექსეი პეტრეს ძე ოპოჩინინის – დაბადების დღეებზე.

გვ.: 46,6. «визиты Свистуновой» – საუბარი უნდა იყოს კავკასიის სამხედრო ოლქის შტაბის უფროსის, ალექსანდრე პავლეს ძე სვისტუნოვის, მეუღლეზე – მარია ბორისის ასულ ფოკზე.

გვ.: 46,14. «будущность Георгія» – საუბარია გრიგოლის ძმისწულზე – გიორგი ილიას ძე ორბელიანზე.

გვ.: 46,16. «Кавалергардскій Полк» – საუბარია რუსეთის იმპერიის კავალერიის გვარდიაზე, რომელშიც წარჩინებული ოჯახის შვილები მსახურობდნენ.

გვ.: 48,6-7. «лучше Селенгинскаго Пехотнаго» – სელენგინის ქვეითი პოლკი ჩამოყალიბდა იმპერატორ პავლე I-ის მეფობის დროს აღმოსავლეთ ციმბირში, ამავე დასახელების ქალაქში. თავდაპირველად ეწოდებოდა „სელენგინის მუშკეტერთა პოლკი.“

გვ.: 48,16. «Семнадцатилетіе Пети» – საუბარია გრიგოლ ორბელიანის ბიძაშვილის, სოფიო იაკობის ასულ ორბელიანის, და პოდპოლკოვნიკ დიმიტრი ივანეს ძე სვიატოპოლკ-მირსკის ვაჟზე – პეტრეზე.

გვ.: 48,16-17. «Генерал Адъютанство К^н Николая Мирскаго» – საუბარია ადრესატის გარდაცვლილი დის, ვერა ილიას ასულ ბაგრატიონოს, მეუღლეზე – გენერალ-მაიორ ნიკოლოზ ივანეს ძე სვიატოპოლკ-მირსკიზე.

გვ.: 48,20. «К^ю Дмитрію Орбел:» – სავარაუდოდ, საუბარია დიმიტრი ვახტანგის ძე ორბელიანზე.

გვ.: 48,22. «К: Дмит: Мирскій пріедет» – საუბარია გრიგოლის ბიძაშვილის, სოფიო ორბელიანის, ქმარზე – დიმიტრი ივანეს ძე სვიატოპოლკ-მირსკიზე.

ბარბარე ბაგრატიონ-ორბელიანისადმი №67 (846) გვ.: 51-52.

ავტოგრაფი: C: გრიგოლ ორბელიანის არქივი, №160/№58, 8r.
ავტოგრაფის აღწერილობა: მოთეთრო ფერის, გახუნებული, სქელი, დიდი ფორმატის ქაღალდი; ზომა: 35,5X22 სმ.; შესრულებულია შავი ფანქრით. I გვერდზე მეორე აბზაცს მარცხენა არშიაზე შავი ფანქრით ხაზი აქვს ჩამოსმული; ამავე გვერდზე, ზედა მარჯვენა მხარეს, წერია: «Г». ხელნაწერი რესტავრირებულია. წარმოადგენს შავ პირს.

თარიღი და ადგილი: «Октябр: 1874 Тифлис.»

ადრესატისადმი მიმართვის ფორმა: «...мой друг Варвара...»

ადრესატის მისამართი: წერილის შინაარსით ირკვევა, რომ ადრესატი იმყოფებოდა **პეტერბურგში**. ავტორი მას სწერს: «По-ра, брось этот плаксивый, печальный Петерб.»

შენიშვნები: 1-3. მონიშნული სიტყვები ხაზგასმულია.

პირველი პუბლიკაცია: წინამდებარე გამოცემა.

გვ.: 51,25-26. **«ты и Георгій здоровы»** – საუბარია ადრესატსა და მის ვაჟზე – გრიგოლის ძმისწულ გიორგი ილიას ძე ორბელიანზე.

გვ.: 51,27. **«при нашей Вел: Княгине»** – საუბარია მეფისნაცვალ მიხეილ რომანოვის მეუღლეზე – ოლღა თეოდორის ასულ ბადენელ-რომანოვისაზე.

გვ.: 52,9. **«Барон Николай сдочерью»** – საუბარია სოფიო ალექსანდრეს ასულ ჭავჭავაძის ქმარ-შვილზე – ბარონ ალექსანდრე პავლეს ძე ნიკოლაისა და მარიამ (მაკა) ალექსანდრეს ასულ ნიკოლაიზე.

გვ.: 52,12. **«очень люблю Маку»** – საუბარია იმავე მარიამ (მაკა) ნიკოლაიზე.

გვ.: 52,16. **«К: Дмит: Мирскій и Софія придут»** – საუბარია გრიგოლის ბიძაშვილ სოფიო იაკობის ასულ ორბელიანსა და მის ქმარზე – დიმიტრი ივანეს ძე სვიატოპოლკ-მირსკიზე.

გვ.: 52,17. **«Ден почти совсем здоров»** – საუბარი უნდა იყოს წინა დიმიტრის ასულ სვიატოპოლკ-მირსკაიას ქმარზე – ვალდემარ კარლ ფონ დენზე.

გვ.: 52,19. **«Их высочества придут»** – საუბარია მეფისნაცვალ მიხეილ ნიკოლოზის ძე რომანოვზე.

კონსტანტინე ორლოვსკისადმი №4 (847) გვ. 54.

ავტოგრაფი: A: ფონდი №5, აღწერა 1, საქმე №7515ა (ძველი №175), 23r.

ავტოგრაფის აღწერილობა: მოთეთრო ფერის, გახუნებული, საშუალო სისქის, დიდი ფორმატის, ალაგ-ალაგ დალაქავებული, ორ ადგილას გახვრეტილი ქაღალდი; ზომა: 33,4X22,4 სმ.; ნერილი შესრულებულია შავი ფანქრით. I გვერდის ზედა მხარეს, შუაში, შავი ფანქრით აწერია: «целое». ტექსტის პირველ სიტყვას წინ წითელი ფანქრით უწერია: «X». II გვერდი დაფარულია ფანქრით. ხელნაწერი რესტავრირებულია. წარმოადგენს შავ პირს.

თარიღი და ადგილი: «...Октя: 1874 г.»

ადრესატისადმი მიმართვის ფორმა: «Тифлис: Губер: Константину Ивановичу Орловскому.»

ადრესატის მისამართი: წერილის ადრესატია თბილისის გუბერნატორი და მისი ადგილსამყოფელიც, ცხადია, **თბილისია**.

შენიშვნები: 1. სამი წერტილი ავტორისაა; 2. მეორე სიტყვის ქვეშ, ცოტა მოშორებით, ხაზია გასმული.

პირველი პუბლიკაცია: წინამდებარე გამოცემა.

გვ.: 54,6. «Константину Ивановичу Орловскому» – წერილის ადრესატია თბილისის სამოქალაქო გუბერნატორი – კონსტანტინე ივანეს ძე ორლოვსკი.

გვ.: 54,7. «В Астаре» – საუბარია აზერბაიჯანის ქალაქზე.

გვ.: 54,8-9. «Леонид Баратов и сидит там с женою и детьми» – საუბარია გრიგოლის დისწულის, ნინო მელიტონის ასულ ბარათაშვილის, ქმარზე – ლევან (ლეონიდ) გერმანოზის ძე გერმანოზიშვილზე (ბარათაშვილზე) და ქალიშვილებზე: ნატალიასა და ანასტასიაზე.

გვ.: 54,12. «Бисмарк скажет» – საუბარია გერმანიის რაიხსკანცლერ ოტო ფონ ბისმარკზე.

გვ.: 54,18-19. «Исрафил Бек» – სავარაუდოდ, საუბარია ისრაფილ-ბეგ ედიგაროვზე.

ნიკო ზურაბის ძე ჭავჭავაძისადმი №10 (848) გვ.: 55-58.

თეთრი ნუსხის ავტოგრაფი: C: გრიგოლ ორბელიანის არქივი, №507/№30 (ძველი S: 5327), ორმაგი პაგინაციით: 1r-v, 2r / 12r-v, 13r.

ავტოგრაფის აღწერილობა: თეთრი ფერის, გახუნებული, ორ-ად გადაკეცილი, საშუალო სისქის, დიდი ფორმატის ქაღალდი; ზომა: 35,2X21,7 სმ.; შესრულებულია შავი მელნით.

თარიღი და ადგილი: „1^ლ დეკემ: 1874. თბილისით.“

ხელმოწერა: „შენი მარადის ბედნიერების მოსურნე თ გრიგოლ ორბელიანი“

ადრესატისადმი მიმართვის ფორმა: „ჩემო საყუარელო ძმაო ნიკო!“

შავი ნუსხის ავტოგრაფი: A: ფონდი №5, აღწერა 1, საქმე №7515ა (ძველი №175), ორმაგი პაგინაციით: 22r-v (წითელი ფანქრით) / 24r-v (შავი ფანქრით).

ავტოგრაფის აღწერილობა: მოყვითალო, გახუნებული, საშუალო სისქის, ალაგ-ალაგ დალაქავებული, ორ ადგილას ამოხეული, დიდი ფორმატის ქაღალდი; ზომა: 35,2X21,7 სმ.; შესრულებულია შავი ფანქრით. ორ ადგილას ტექსტს მარცხენა არ-შიაზე შავი ფანქრით მოკლე ხაზი აქვს ჩამოსმული.

თარიღი და ადგილი: „1874 ნოემბ:; თბილისით“

ადრესატისადმი მიმართვის ფორმა: „ჩემო საყუარელო ძმაო ნიკო!“

ადრესატის მისამართი: წერილის შავ პირში ადრესატის მისამართად მითითებულია შურა („შურას“). თეთრ პირში ავტორი ახსენებს დალესტანსაც და, კერძოდ, ბოთლიხსაც: „თქუჴნის დაუდევნელობისაგან დალისტანიკი დარჩა უკან. თუ გინდათ მაგ მხარის გაბედნიერება საჩქაროდ გააწყეთ ახალი სუდი და

განისვენეთ“ / „რატომ ერთხელ აღარა მომწერე შენი ამბავი, ანუ მხოლოდ ორი სიტყუა?“ ბოთლისში ვარ, მშვიდობითა ვარ!“

შენიშვნები: 1. სიტყვა ხაზგასმულია; 2. ღმერთი; 3. ერთი „ი“ გამორჩენილია; 4. სიტყვა ხაზგასმულია; 5. ბრჭყალების გახსნა ავტორს გამორჩენია, თუმცა დახურული აქვს; 6. „ხ“ გამორჩენილია; 7. სიტყვა ხაზგასმულია. ამასთან, „საშაობა“ ფორმაში მეორე „ა“ ხმოვანი აღვადგინეთ შავი პირის საფუძველზე; 8. თავადი; 9. სიტყვა ხაზგასმულია.

პირველი პუბლიკაცია: წინამდებარე გამოცემა.

გვ.: 55,22. „საყუარელო ძმაო ნიკო!“ – წერილის ადრესატია გრიგოლ ორბელიანის ბიძაშვილის, ანა ასლანის ასულ ორბელიან-ჭავჭავაძის, ვაჟი – ნიკო ზურაბის ძე ჭავჭავაძე.

გვ.: 55,24. „**კნიაზი ლევან**“ – საუბარია გენერალ ლევან ივანეს ძე მელიქიშვილზე.

გვ.: 56,7-8. „**შტაბსკაპიტანი დიბირმაჰმა**“ – იგულისხმება სამხედრო პირი, რომელიც გრიგოლ ორბელიანთან ადრე ნოქრად მსახურობდა.

გვ.: 56,15. „**წურიჩ**“ – იგულისხმება დიბირმაჰმადის მამა.

გვ.: 56,24. „**რძალი მაკრინე**“ – საყვარელი, საუბარია გრიგოლის ბიძაშვილიშვილის, ალექსანდრე ესტატეს ძე ორბელიანის, მეუღლეზე – მარიამ (მაკრინე) ნიკოლოზის ასულ ფალავანდიშვილ-ორბელიანისაზე.

გვ.: 56,26. „**დაიწუა თამამშოვის ქარვასლა**“ – აღნიშნული ფაქტი მოხდა 1874 წლის 11 ოქტომბერს.

გვ.: 56,27. „**კნ: გაგარინის**“ – საუბარია გრიგოლ გრიგოლის ძე გაგარინზე, რომლის პროექტითაც იყო აშენებული თბილისის თეატრის შენობა.

გვ.: 56,32. „**ილია ჭავჭავაძე წავიდა პეტერბურს**“ – სათავადაზნაურო ბანკის საკითხებზე 1874 წლის ოქტომბერში ილია ჭავჭავაძე მეორედ გაემგზავრა პეტერბურგში.

გვ.: 57,4. „**რესკრიპტსა ღრ: ლევაშოვის სახელზე**“ – საუბარია გრაფ ვლადიმერ ვასილის ძე ლევაშოვზე. 1874 წლის 28

სექტემბერს ის გაათავისუფლეს ქუთაისის გუბერნატორობიდან და დანიშნეს ოდესის ქალაქის თავად.

გვ.: 57,12. „**სურო ცხუარსა**“ – იგულისხმება ლეკური ჯიშის ცხვარი.

გვ.: 57,15-16. „**ღუბერნატორი თავის ოფიციალის წარდგენაში**“ – 1860-1876 წლებში თბილისის გუბერნატორი იყო კონსტანტინე ივანეს ძე ორლოვსკი.

გვ.: 57,16-17. „**სოფელს – ახატელი**“ – საუბარია თელავის მუნიციპალიტეტის სოფელზე.

გვ.: 57,24. „**ყაფლან ამბობს**“ – საუბარია გრიგოლის ბიძაშვილ ყაფლან ასლანის ძე ორბელიანზე.

გვ.: 57,28. „**კაკო და ზაქარია**“ – საუბარია მარიამ (კაკო) დავითის ასულ ჭავჭავაძესა და მის მეუღლეზე – ზაქარია გულბათის ძე ჭავჭავაძეზე.

გვ.: 57,28-29. „**ამათ შესაწუხარს ამბავსა**“ – ამავე წლის 24 თებერვალს გრიგოლი თავის რძალს, ბარბარე ბაგრატიონ-ორბელიანისას, სწერდა, რომ კაკოს ქალიშვილი შეეძინა, მაგრამ, რამდენადაც გენეალოგიურ ნუსხაში ეს ბავშვი ნახსენები არ არის, როგორც ჩანს, იგი ჩვილობაშივე გარდაიცვალა.

გვ.: 58,3-4. „**ტეტუშკას კნეინას საშას**“ – ორბელიანი „საშად“ მოიხსენიებს ხოლმე ლევან მელიქიშვილის მეუღლეს – ალექსანდრა მამუკას ასულ ორბელიანს.

გვ.: 58,5. „**ვასილი დიდის სიყუარულით**“ – სავარაუდოდ, იგულისხმება ვასილი გრიგოლის ძე ზოლოტარიოვი, რომელიც 1870-იან წლებამდე იყო დალესტინის ჯარების შტაბის უფროსი, იმჟამად კი მსახურობდა რუსეთის არმიის მთავარ შტაბში.

ავტოგრაფი: C: გრიგოლ ორბელიანის არქივი, №619/№26, სამმაგი პაგინაციით: 74r-v / 2r-v / 162r-v.

ავტოგრაფის აღწერილობა: თეთრი ფერის, გახუნებული, ორ-ად გადაკეცილი, საშუალო სისქის, საშუალო ფორმატის ქა-ლალდი; ზომა: 35,2X21,7 სმ.; შესრულებულია შავი მელნით, რომელიც გაჟღენთილია ფურცელში; წერილი შედგება ორი ფურცლისგან; დაწერილია ერთ ფურცელზე.

თარიღი და ადგილი: „7^ს დეკემ: 1874“

ხელმოწერა: „თქუჴნი მარადის ბედნიერების მსურველი თ გრიგოლ ორბელიანი“

ადრესატისადმი მიმართვის ფორმა: „ჩემო ბატონო კნიაზო დე-მეტრე!“

ადრესატის მისამართი: წერილში გრიგოლი ადრესატს სთხოვს გუბერნატორთან შუამავლობას მამაცოვის ადგილზე ორიდან ერთ-ერთის – ლუკა ისარლოვის, ან მიხეილ ალექსეევ-მესხი-ევის – დანიშვნას: „ხვალ უთოოდ ნახავთ საყდარში ლუბერნა-ტორსა და იქ ეგების დაასწროთ თქუჴნ სხუათა და თქუჴნ ყველაზე პირველად ჰსთხოვოთ იმას ამ ორთაგან ერთისა და-ნიშვნა მამაცოვის მაგიერ.“ რადგანაც გუბერნატორზეა საუ-ბარი, წერილი, სავარაუდოდ, **თბილისში** უნდა იყოს გაგზავნი-ლი.

შენიშვნები: 1. ხელნაწერში კალმისმიერი ლაფსუსია: წერია „ჯორძაძესა“; 2. თავადი; 3. თარიღი ხაზგასმულია.

პირველი პუბლიკაცია: წინამდებარე გამოცემა.

გვ.: 58,10. „**კნიაზო დემეტრე!**“ – წერილის ადრესატია გრიგოლ ორბელიანის ყოფილი მდივანი და ახლობელი – დი-მიტრი დავითის ძე ჯორჯაძე.

გვ.: 58,11. „**იოსებ მამაცოვი**“ – იგულისხმება ლიტერა-ტორი იოსებ ქრისტეფორეს (ქაიხოსროს) ძე მამაცაშვილი.

გვ.: 58,13. „გაურიგო იმათ ადგილი მისი“ – იოსებ მამაცაშვილი იმხანად მსახურობდა თბილისის გუბერნიის გლეხთა საქმეების უწყებაში.

გვ.: 58,15-16. „ლუკა ისარლოვი და მიხეილ ალექსეევ-მესხივ“ – ლუკა სტეფანეს ძე ისარლიშვილთან გრიგოლ ორბელიანს მეგობრული ურთიერთობა ჰქონდა, მიხეილ დიმიტრის ძე ალექსი-მესხიშვილი კი იყო მისი ძმის, ზაქარიას, ცოლისძმა.

გვ.: 58,20. „ნახავთ საყდარში ლუბერნატორსა“ – იგულისხმება თბილისის გუბერნატორი – კონსტანტინე ივანეს ძე ორლოვსკი.

ბარბარე ბაგრატიონ-ორბელიანისადმი №68 (850) გვ.: 59-60.

ავტოგრაფი: C: გრიგოლ ორბელიანის არქივი, №162/№58, 9r-v.

ავტოგრაფის აღწერილობა: მოყვითალო ფერის, გახუნებული, სქელი, ალაგ-ალაგ დალაქავებული, დიდი ფორმატის ქაღალდი; ზომა: 35,5X22,2 სმ.; შესრულებულია შავი მელნით, რომელიც გადასულია II გვერდზე. ხელნაწერი რესტავრირებულია.

თარიღი და ადგილი: «11¹⁰ Декаб: 1874. Тифлис»

ადრესატისადმი მიმართვის ფორმა: «Мой друг Варвара!»

ადრესატის მისამართი: ადრესატი ამ პერიოდში პეტერბურგში ცხოვრობდა, რაც წერილის შინაარსითაც დასტურდება. ავტორი მას სწერს: «Воспользуйся пребыванием К² Дмитрія в Петерб.;, посоветуйся с ним.»

შენიშვნები: 1. სტრიქონის ქვეშ მოკლე ხაზია გასმული. ამასთან, «Тифлис» ორჯერ წერია, თარიღის თავსა და ბოლოში; 2-8. მონიშნული სიტყვები ხაზგასმულია; 9. ბრჭყალებში ჩასმული ფრაზა ხაზგასმულია.

პირველი პუბლიკაცია: წინამდებარე გამოცემა.

გვ.: 59,7. «в пользу Георгія» – საუბარია ადრესატის ვაჟზე – გიორგი ილიას ძე ორბელიანზე.

გვ.: 59,9. «Антон Солом: Крганов» – ანტონ სოლომონის ძე ყორღანიანი სამხედრო სამსახურიდან გადადგომის შემდეგ მსახურობდა მომარაგების დარგში. 1877-1878 წლებში ის არმიასაც ამარაგებდა.

გვ.: 60,18. «Сосико и другіе» – საუბარია იოსებ კონსტანტინეს ძე ორბელიანზე.

გვ.: 60,19. «пребываніем К^я Дмитрія» – სავარაუდოდ, იგულისხმება დიმიტრი ივანეს ძე სვიატოპოლკ-მირსკი.

გვ.: 60,20-21. «сделай «как твое сердце предскажет... Руставели» – ფრაზა „ჰკითხე ასსა, ჰქმენ გულისა...“, „ვეფხისტყაოსნის“ მკვლევართა ერთი ნაწილის აზრით, არ არის რუსთველისეული და ინტერპოლატორის ჩანართია.

ბარბარე თუმანიშვილ-ანდრეევსკისადმი №2 (851) გვ.: 62-63.

ავტოგრაფი: A: ფონდი №5, აღწერა 1, საქმე №7515ა (ძველი №175), გვ.: 38რ.

ავტოგრაფის აღწერილობა: გაყვითლებული, გახუნებული, საშუალო სისქის, ორ ადგილას გახვრეტილი ქაღალდი, ზომა: 21,2X17,3 სმ; დაწერილია ფანქრით I გვერდზე; ხელნაწერი რესტავრირებულია. წარმოადგენს შავ პირს.

ადრესატისადმი მიმართვის ფორმა: „თუმანოვისას.“ / „ჩემო საყუარელო დაო ბარბარე!“

ადრესატის მისამართი: წერილის შინაარსით ირკვევა, რომ ადრესატს გრიგოლისთვის ბანკში თავდებად დადგომა უთხოვია და წინა დღეს მასთან ყოფილა მისული. ავტორი მას სწერს: „გუშინ შენმა მწუხარებამ ასე დამიბნია გონება, რომ სრულეზით განუხჯელად, უფიქრელად, უანგარიშოდ, დაგეთანხმე თავდებობაზე, და როდესაც ნაბძანდი, მეც მაშინ გამოვფხიზ-

ლდი.“ აღნიშნულის გათვალისწინებით, წერილი გაგზავნილი უნდა იყოს **თბილისში**.

შენიშვნები: 1. სიტყვა ხაზგასმულია; 2. ღმერთი; 3. ბოლო ორი სიტყვა ხაზგასმულია.

პირველი პუბლიკაცია: წინამდებარე გამოცემა.

დათარიღება: წერილის ადრესატს 1872 წელს დაელუპა ქმარი და ძმა. შესაბამისად, მატერიალური გაჭირვება ამ დროიდან შეიძლებოდა დასწყებოდა, მაგრამ, რამდენადაც წყაროში ნახსენებია ადგილობრივი სათავადაზნაურო ბანკი, რომელიც **1874 წელს დაარსდა, ბარათს ვათარილებთ ამის მომდევნო პერიოდით.**

გვ.: 62,8. „საყუარელო დაო ბარბარე“ – წერილის ადრესატია გრიგოლ ორბელიანის ნათესავის, მაია (მარიამ) თამაზის ასულ ორბელიანის, ქალიშვილი, ექიმ ერასტ ანდრეევსკის ქვრივი – ბარბარე გიორგის ასული თუმანიშვილი-ანდრეევსკისა.

1875

გიორგი ბაგრატიონ-მუხრანელისადმი №2 (852) გვ.: 64-65.

ავტოგრაფი: A: ფონდი №5, აღწერა 1, საქმე №7515ა (ძველი №175), 31r.

ავტოგრაფის აღწერილობა: მოყავისფრო, გახუნებული, საშუალო სისქის, ალაგ-ალაგ დალაქავებული, დიდი ფორმატის, ორ ადგილას ამოხეული ქაღალდი; ზომა: 33,5X23,5 სმ.; წერილი შესრულებულია შავი ფანქრით. I გვერდის ზედა მარცხენა მხარეს წითელი ფანქრით წერია: „X“. ხელნაწერი რესტავრირებულია. წარმოადგენს შავ პირს.

თარიღი და ადგილი: „3^ს მარტს 1875.“

ადრესატისადმი მიმართვის ფორმა: „მუხრანსკის.“ / „ჩემო ბატონო, კნ: გიორგი კონსტ!“

ადრესატის მისამართი: ადრესატი 1872 წლიდან კავკასიის მეფისნაცვლის სამმართველოში სამოქალაქო ინსპექტორის თანამდებობაზე მუშაობდა და წერილიც, სავარაუდოდ, **თბილისში** უნდა იყოს გაგზავნილი.

შენიშვნები: 1. სტრიქონის ქვეშ ხაზია გასმული; 2. სიტყვა ხაზგასმულია; 3. რომლისა. ავტორს ქარაგმის ნიშანი გამორჩენილი აქვს; 4. სიტყვა ხაზგასმულია; 5. პირველი; 6. „ჭეთალის შაჰისა“ ხაზგასმულია; 7. „ჯაფარყულისა ხოის ხანისა“ ხაზგასმულია; 8. რომელიცა; 9. პირველმა; 10. რომელიცა; 11. წინადადების მეორე ნაწილს, დანყებულს სიტყვებით – „ჩუჴნს საბრალოს“, მონიშნული სიტყვის ჩათვლით, წითელი ფანქრით ხაზი აქვს ქვეშ გასმული; 12. რომლისა.

პირველი პუბლიკაცია: წინამდებარე გამოცემა.

გვ.: 64,2. **„ბატონო, კნ: გიორგი კონსტ:“** – წერილის ადრესატია სენატორი გიორგი კონსტანტინეს ძე ბაგრატიონ-მუხრანელი, რომელსაც იმხანად სახელმწიფო მდივნის თანამდებობა ეკავა.

გვ.: 64,2-3. **„უბადრუკი შირხან“** – საუბარია ყარაბაღის ხანების შთამომავალზე, ალა სულეიმანის შვილიშვილ შირხან ალაზე.

გვ.: 64,3. **„ცოლსა ჰგზავნიან ციმბირში“** – საუბარია შირხან ალას ცოლზე, რომლის სახელი უცნობია.

გვ.: 64,3-4. **„გრიგოროვის მოკულისათჳს“** – საუბარია ელიზავეტოპოლის მაზრის უფროს მიხეილ ივანეს ძე გრიგოროვზე.

გვ.: 64,8-9. **„ალაბეგუმალა... პლ ი ცოლი ჭეთალის შაჰისა“** – საუბარია შირხანის მამიდაზე, ალაბეგი ალაზე, და ირანის მეორე მმართველზე ყაჯარების დინასტიიდან – ფეთხალი შაჰ ყაჯარზე.

გვ.: 64,11. **„ჯაფარყულისა ხოის ხანისა“** – საუბარია ქალაქ ხოის უკანასკნელ ხანზე – რუსეთის არმიის გენერალ-ლეიტენანტ ჯაფარ ყული-ხან (დუნბული) ხოელზე.

გვ.: 64,13. „აღუქსანდრემ პლ მა“ – იგულისხმება რუსეთის იმპერატორი ალექსანდრე I.

გვ.: 65,2. „მარიამ დედუფალს“ – იგულისხმება ქართლ-კახეთის უკანასკნელი დედოფალი მარიამ ციციშვილი.

გვ.: 65,2-3. „დაჰსწამეს სიკუდილი ლაზარევისა“ – საუბარია რუს გენერალ-მაიორ ივანე პეტრეს ძე ლაზარევიზე.

გვ.: 65,5-6. „ლამაკინის სატახტო ქალაქი“ – უნდა იგულისხმებოდეს ვორონეჟის ოლქში მდებარე ქალაქი.

ივანე კონსტანტინეს ძე ორბელიანისადმი №2 (853) გვ.: 65-68.

ავტოგრაფი: C: გრიგოლ ორბელიანის არქივი, №191/№64, 1r-v, 2r-v.

ავტოგრაფის აღწერილობა: მოყვითალო, გახუნებული, საშუალო სისქის, დიდი ფორმატის ქაღალდი; ზომა: 35,2X21,7 სმ.; შესრულებულია შავი მელნით, რომელიც გაჟღენთილია ფურცელში. ხელნაწერი რესტავრირებულია. I გვერდის თავში, მარცხენა მხარეს, ფანქრით წერია: «Читал.» ამავე გვერდის ბოლოს, შუაში, შავი ფანქრით მიწერილია: „574“, III გვერდის ბოლოს – „575“, ბოლო გვერდის ქვედა მარცხენა ნაწილში შავი ფანქრით:

„850

100

100

414

1464=“

თარიღი და ადგილი: „4^ს მარტს 1875 თბილისით.“ / «4 Марта 1875 года.»

ხელმოწერა: „შენი ბედნიერების მოსურნე თ გრიგოლ ორბელიანი“

ადრესატისადმი მიმართვის ფორმა: „ჩემო გულით საყუარელო ვანო!“

ადრესატის მისამართი: ივანე ორბელიანი პეტერბურგში ცხოვრობდა ისევე, როგორც გრიგოლის რძალი ბარბარე და ძმისშვილი გიორგი. წერილის შინაარსითაც ირკვევა, რომ ისინი ერთ ქალაქში არიან. ავტორი მას სწერს: „ძალუა ვარინკას ამბავი არა ვიცირა აი რამდენი თვე არის, და ვარ მოუსვენებლობასში; გიორგი ხომ არ გამხდარა კიდევ ავან? შენ მაინც დატუქსე ძალუა.“ შესაბამისად, წერილი გაგზავნილი უნდა იყოს **პეტერბურგში**.

შენიშვნები: 1. „ობშჩიის სობრანიესში“ ხაზგასმულია; 2. სიტყვა ხაზგასმულია; 3. ხელნაწერშია „ნემენციბის“; 4. ღმერთმა; 5. თარიღი შავი ფანქრით წერია; 6. სიტყვა ხაზგასმულია; 7. ღმერთი; 8. თავადი; 9. თარიღი და ადგილი ხაზგასმულია.

პირველი პუბლიკაცია: წინამდებარე გამოცემა.

გვ.: 65,9. **„გულით საყუარელო ვანო“** – წერილის ადრესატია გრიგოლ ორბელიანის ბიძაშვილიშვილი – ივანე კონსტანტინეს ძე ორბელიანი.

გვ.: 65,11. **„საქმე საჰყალტუთანისა“** – საჰყალტუთანი ეწოდებოდა ამჟამად თურქეთის ტერიტორიაზე, სომხეთთან ახლოს მდებარე პალანდოკენის მთის ნაწილს, სადაც ორბელიანებს მიწები ჰქონდათ.

გვ.: 65,13. **„ნემენცების საქმე“** – საქმე ეხება საქართველოში ჩამოსახლებული გერმანელების მიერ დაკავებული ორბელიანთა მიწების მესაკუთრეობის საკითხის განხილვას სასამართლოში.

გვ.: 65,26. **„ივანე დალისტნიდამ“** – საუბარია გრიგოლ ორბელიანის ნათესავ ივანე დავითის ძე ორბელიანზე.

გვ.: 66,1. **„ძალუა საშა“** – საუბარია გრიგოლის ბიძაშვილიშვილის, ივანე კონსტანტინეს ძე ორბელიანის, ცოლზე – ალექსანდრა გარსევანიშვილ-ორბელიანისაზე.

გვ.: 66,2-3. **„ძალუა ვარინკას ამბავი... გიორგი“** – საუბარია გრიგოლის ძმის, ილია ორბელიანის, ცოლ-შვილზე – ბარბარე ილიას ასულ ბაგრატიონ-ორბელიანისაზე და გიორგი ილიას ძე ორბელიანზე.

გვ.: 66,5. „ტასო რას ჰშვრება“ – საუბარია ადრესატის დაზე – გრიგოლ ორბელიანის ბიძაშვილიშვილ ანასტასია კონსტანტინეს ასულ ორბელიან-ოკლობჭიოზე.

გვ.: 66,7. „სოსიკო და ყველანი“ – საუბარია ადრესატის ძმაზე – გრიგოლის ბიძაშვილიშვილ იოსებ კონსტანტინეს ძე ორბელიანზე და სხვა ახლობლებზე.

გვ.: 66,7-8. „დათიკო გლუხარიჩი დაქორნილდა სარაჯოვის მეორეს ქალზე“ – საუბარია დავით გიორგის ძე ერისთავსა და მარიამ (მამა) ზაქარიას ასულ სარაჯიშვილზე, რომლებმაც 1875 წლის 10 თებერვალს იქორწინეს.

გვ.: 66,9. „ჩუჭნი ბანკი გაიხსნა“ – იგულისხმება თბილისის სათავადაზნაურო-საადგილმამულო ბანკი.

გვ.: 66,14. «Генерал Корсаков» – სავარაუდოდ, საუბარია ვლადიმერ ნიკიტას ძე კორსაკოვზე, რომელიც ცოტა მოგვიანებით დაინიშნა კავკასიის არმიის მთავარსარდლის ადიუტანტად, მაგრამ, როგორც ჩანს, ამ დროს უკვე ჩამოსული იყო თბილისში.

გვ.: 66,14-15. «Военную Гимназію, а во Владикавказе Прогимназію» – 1875 წელს თბილისის სამხედრო პროგიმნაზია გადაიტანეს ვლადიკავკაზში, თბილისში კი გახსნეს გიმნაზია.

გვ.: 66,27. «Визгалов, великій математик» – საუბარია კონსტანტინე თეოდორის ძე ვიზგალოვზე, რომელიც იმხანად თბილისის გუბერნატორის კანცელარიის უფროსად მუშაობდა.

გვ.: 66,28-29. «с Кола Эрстовым» – საუბარია გრიგოლის დისწულის, ეკატერინე ბარათაშვილის, ვაჟზე – ნიკოლოზ რევაზის ძე ერისთავზე.

გვ.: 67,22-24. „ელიზბარ ერისთავი... აკაკის ცოლის და“ – საუბარია ელიზბარ დიმიტრის ძე ერისთავსა და აკაკი წერეთლის ცოლისდაზე – ლიუბოვ (ამატა) პეტრეს ასულ ბაზილევსკაიაზე.

დიმიტრი ჯორჯაძისადმი №110 (854) გვ. 69.

ავტოგრაფი: C: გრიგოლ ორბელიანის არქივი, №620/№26, 163r.

ავტოგრაფის აღწერილობა: მოთეთრო ფერის, გახუნებული, საშუალო სისქის, ალაგ-ალაგ დალაქავებული, პატარა ფორმატის, ორად გადაკეცილი ქაღალდი; ზომა: 13,1X10,7 სმ.; შესრულებულია შავი მელნით. I გვერდის ბოლოში, შუა ადგილას, შავი ფანქრით წერია: „576.“ ბოლო ციფრი გადაკეთებული ჩანს. IV გვერდზე, ზედა მხარეს, შავი მელნით უკუღმა აწერია: „1875.“

თარიღი და ადგილი: „22^ლ მარტს 1875.“

ხელმოწერა: „თქუჴნი მარადის ერთგული თ გრიგოლ ორბელიანი“

ადრესატისადმი მიმართვის ფორმა: „ჩემო ბატონო, კნიაზო დემეტრე.“

ადრესატის მისამართი: გრიგოლ ორბელიანი ადრესატს სადილად ეპატიჟება თავისთან, რაც მიგვანიშნებს, რომ წერილი გაგზავნილია თბილისში.

შენიშვნები: 1. თავადი; 2. თარიღი ხაზგასმულია.

პირველი პუბლიკაცია: წინამდებარე გამოცემა.

გვ.: 69,22. „კნიაზო დემეტრე“ – წერილის ადრესატია გრიგოლ ორბელიანის ყოფილი მდივანი და ახლობელი – დიმიტრი დავითის ძე ჯორჯაძე.

ეკატერინე ჭავჭავაძე-დადიანისადმი №9 (855) გვ.: 70-72.

ავტოგრაფი: Z (ზსიემ), 24525 /ლიტ. არქ. 1125.

ავტოგრაფის აღწერილობა: მოყვითალო ფერის, გახუნებული, თხელი, დიდი ფორმატის ორი ფურცელი; ზომა: 27X22 სმ.; შესრულებულია შავი ტუშით, ლამაზი კალიგრაფიით. ფურ-

ცლებს შორის ზონარია გაყრილი. ბოლოში მიწერილია ლექსი, დათარიღებული 1879 წლის 16 იანვრით.

ასლი: Z (ზსიემ), 36253 /ლიტ. არქ. 2172.

თარიღი და ადგილი: „3^ა აპრილს, 1875 წ. თბილისით.“

ხელმოწერა: „თქუჴნი მარადის ერთგული მოსამსახურე თ ⁷ გრიგოლ ორბელიანი“

ადრესატისადმი მიმართვის ფორმა: „თქუჴნო უგანათლებულესობავ, უმოწყალესო დაო ეკატერინავ.“

ადრესატის მისამართი: ტექსტში ადრესატის ადგილსამყოფელი მითითებული არ არის, მაგრამ ავტორი მოიკითხავს მის შვილებს და ჩანს, რომ ეკატერინე მათთან არ იმყოფება: „როდის მოელით ნიკოს ცოლშვილითა? ანდრია როგორ გაეწყო პეტერბურლის ჰაერსა? მშვენიერის სალომესი რა იცით?“ რაც ადასტურებს, რომ ეკატერინე იმყოფებოდა **ზუგდიდში** და წერილიც აქ უნდა იყოს გაგზავნილი.

შენიშვნები: 1. ღმერთმან; 2. ღვთის; 3. სიტყვა ხაზგასმულია; 4. ღვთით; 5. ღმერთი; 6. ღმერთმან; 7. თავადი; 8. სიტყვა ხაზგასმულია.

პირველი პუბლიკაცია: ზუგდიდის სახელმწიფო ისტორიულ-ეთნოგრაფიული მუზეუმის შრომები, ტომი I, საქართველოს სსრ მინისტრთა საბჭოსთან არსებული კულტურულ-საგანმანათლებლო დაწესებულებების საქმეთა კომიტეტი, ზუგდიდის მუზეუმის გამოცემა, თბ., 1947, გვ.: 323-324.

გვ.: 70,3-4. „გილოცავ ნიკოს ქალსა“ – საუბარია ადრესატის შვილიშვილზე – ეკატერინე ნიკოლოზის ასულ დადიანზე.

გვ.: 70,21. „მამუკას შვილი დათიკო დავჴმარხეთ“ – საუბარია მამუკა (მაკარ) თამაზის ძე ორბელიანის ვაჟზე – დავითზე.

გვ.: 70,23-24. „საძაგელის კიკო ჩოლაყავეისა და მის საბრალოსა ცოლისა“ – საუბარია ნიკოლოზ (კიკო) თადეოზის ძე ჩოლოყაშვილსა და მის მეუღლეზე – მელანია ივანეს ასულ ვახვახიშვილ-ჩოლოყაშვილისაზე.

გვ.: 70,29-30. „ირაკლი... მოდის ნელ-ნელა ღონეზე“ – სავარაუდოდ, საუბარია ირაკლი ალექსანდრეს ძე ბაგრატიონ-გრუზინსკიზე.

გვ.: 71,3. „დავით არის წინანდალს“ – საუბარია ადრესატის ძმაზე – დავით ალექსანდრეს ძე ჭავჭავაძეზე.

გვ.: 71,4. „ტასო გაგარინისა“ – საუბარია გრიგოლ ორბელიანის ნათესავ ანასტასია დავითის ასულ ორბელიან-გაგარინისაზე.

გვ.: 71,7. „ველიკაა კნეჟნა“ – საუბარია მეფისნაცვალ მიხეილ ნიკოლოზის ძე რომანოვის ერთადერთ ქალიშვილზე – 15 წლის ანასტასია მიხეილის ასულ რომანოვაზე.

გვ.: 71,12. „ჩემი ძმისწული გიორგი“ – საუბარია გიორგი ილიას ძე ორბელიანზე.

გვ.: 71,14. „კნ: მირსკი, და სუმბათოვი – მიხეილის შვილი“ – საუბარია გრიგოლის ბიძაშვილის, სოფიო იაკობის ასულ ორბელიანის, ვაჟზე – 18 წლის პეტრე დიმიტრის ძე სვიატოპოლკ-მირსკიზე და პოლკოვნიკ მიხეილ ლუარსაბის ძე სუმბათაშვილის ვაჟზე – 20 წლის ივანეზე.

გვ.: 71,15. „ძალუა ვარინკაც კარგად არის“ – საუბარია გრიგოლის რძალზე – ბარბარე ილიას ასულ ბაგრატიონ-ორბელიანისაზე.

გვ.: 71,12. „ნიკოს ცოლშვილითა“ – საუბარია ადრესატის ვაჟზე – ნიკო დავითის ძე დადიანზე, მის მეუღლეზე – მარია ალექსანდრეს ასული ადლერბერგსა და მათ ქალიშვილებზე.

გვ.: 71,24. „ანდრია როგორ გაეწყო“ – საუბარია ადრესატის ვაჟზე – ანდრია დავითის ძე დადიანზე.

გვ.: 71,25-26. „სალომესი რა იცით“ – საუბარია ადრესატის ქალიშვილ სალომე დავითის ასულ დადიან-მიურატისაზე.

გვ.: 72,3. „გრიგოლ დადიანი მშვიდობიანად არის“ – საუბარია ადრესატის მამაზე, პოეტსა და საზოგადო მოღვაწეზე – გრიგოლ ლევანის ძე დადიანზე.

გვ.: 72,3-4. „თქუჴნი ყაფლან მოხუცებული“ – საუბარია გრიგოლ ორბელიანის ბიძაშვილ ყაფლან ასლანის ძე ორბელიანზე.

იაკინთე ალექსი-მესხიშვილისადმი №2 (856) გვ.: 72-77.

ავტოგრაფი: A: ფონდი №5, აღწერა 1, საქმე №7515ა (ძველი №175), 32r-v, 33r.

ავტოგრაფის აღწერილობა: მოთეთრო ფერის, გახუნებული, საშუალო სისქის, დიდი ფორმატის, ალაგ-ალაგ დალაქავებული, ოთხ ადგილას გახვრეტილი ორი ფურცელი; ზომა: 35,7X-24,0 სმ.; წერილი შესრულებულია შავი ფანქრით. ზედა მარჯვენა მხარეს შავი ფანქრით წერია: „[ალექსეევ მესხიევს],“ ხოლო წითელი ფანქრით – „დაბეჭდილია.“ | გვერდზე ეტყობა ყავისფერი და ლურჯი მეღვინის ლაქები. ხელნაწერი რესტავრირებულია. წარმოადგენს შავ პირს. ქართული ენის ბუნებაზე საუბრისას ავტორს ხაზები აქვს გასმული როგორც მაგალითებად მოყვანილი ცალკეული ასოებისთვის თუ თანდებულებისთვის, ისე ნიმუშებისთვის, სადაც დამოწმებული ასოები თუ თანდებულებია გამოყენებული.

თარიღი და ადგილი: „7^ლ აპრ: 1875 თბილისით“ / „15 აპრ:“ / „19^ლ აპრ: 1875.“

ადრესატისადმი მიმართვის ფორმა: „ჩემო ბატონო, საყუარელო იაკინთე!“

ადრესატის მისამართი: ადრესატის ადგილსამყოფელი ვერ დგინდება. წერილის შინაარსით მხოლოდ ის ირკვევა, რომ იაკინთე თბილისში არ იმყოფება.

შენიშვნები: 1. სტრიქონის ქვეშ ხაზია გასმული; 2. სიტყვა ხაზგასმულია; 3. რომელსაცა; 4. „კაკო ჩოლაყ:“ ხაზგასმულია; 5. თარიღი და „სალიტერატურო და სამუსიკო საღამო“ ხაზგასმულია; 6. ორივე პიროვნების სახელი და გვარი ხაზგასმულია; 7. ღმერთი; 8. ყველა პიროვნების სახელი და გვარი ხაზგასმულია.

ლია; 9. თარიღი ხაზგასმულია; 10. ქრისტე; 11. რომლისა; 12. რომელიცა; 13. „სახლში, ქუშყანაზე“ ხაზგასმულია; 14. რომელსაცა; 15. მაგალითები ხაზგასმულია; 16. რომელზედაც; 17. რომლის; 18. სიტყვის ბოლო 4 ასო ხაზგასმულია; 19. მაგალითები ხაზგასმულია; 20. რომელს; 21. რომელიცა; 22. რომელსაცა; 23. რომელიცა; 24. რომელსაცა; 25. რომელიმე; 26. რომელზედაც; 27. რომელშია; 28-29. მონიშნული სიტყვები ხაზგასმულია; 30. ქრისტე; 31. ღმერთმა; 32. ასე აქვს ავტორს: ჯერ ბრჭყალები და შემდეგ – ძახილის ნიშანი.

პირველი პუბლიკაცია: წინამდებარე გამოცემა.

გვ.: 72,7. „საყუარელო იაკინთე“ – წერილის ადრესატია გრიგოლ ორბელიანის ძმის, ზაქარიას, ცოლისძმა – იაკინთე დიმიტრის ძე ალექსი-მესხიშვილი.

გვ.: 72,15-16. „მე და ყაფლან“ – საუბარია გრიგოლის ბიძაშვილ ყაფლან ასლანის ძე ორბელიანზე.

გვ.: 72,18. „ყულლარის ბატონსა“ – ყულარი სოფელია მარნეულის მუნიციპალიტეტში, სადაც მიწებს ფლობდნენ ორბელიანები.

გვ.: 72,22. „ლენერ: ისრაჭილბეგ“ – სავარაუდოდ, საუბარია ისრაფილ-ბეგ ედიგაროვზე.

გვ.: 72,23. „მყრალი კიკო ჩოლაყ“ – საუბარია ნიკოლოზ (კიკო) თადეოზის ძე ჩოლოყაშვილზე.

გვ.: 73,1. „რაჭ: ერისთ: და დიმიტ: ყიფ:“ – საუბარია რაფიელ დავითის ძე ერისთავსა და დიმიტრი ივანეს ძე ყიფიანზე.

გვ.: 73,2-3. „დათიკო გლუხარიჩი ერისთ, ილია ჭავჭ, და აკაკია წერეთელი“ – საუბარია დავით გიორგის ძე ერისთავზე, ილია ჭავჭავაძესა და აკაკი წერეთელზე.

გვ.: 74,6. „უნიჭო მესხისა“ – იგულისხმება გაზეთ „დროების“ რედაქტორი – სერგეი სიმონის ძე მესხი.

გვ.: 76,29. „ველიკიი კნიაზიცა“ – საუბარია მეფისნაცვალ მიხეილ ნიკოლოზის ძე რომანოვზე.

გვ.: 76,29-30. „ტელეგრამა იმპერატორისა“ – საუბარია რუსეთის იმპერატორ ალექსანდრე II-ზე.

გვ.: 76,31-32. „თბილისიდანვე ჯულჰსა“ – იგულისხმება ქალაქი აზერბაიჯანში.

გვ.: 77,4. „ნატალიას ჯელსკოცნას მოვახსენებ“ – იგულისხმება ადრესატის მეუღლე – ნატალია ვახტანგის ასული ამილახვარი-ალექსი-მესხიშვილისა.

გვ.: 77,6. „ქეთევან, ტასო, კარგად არიან“ – იგულისხმება ადრესატის და – ქეთევან დიმიტრის ასული ალექსი-მესხიშვილი-ორბელიანისა და მათი დისწული – ანასტასია ჩერქეზიშვილი.

დიმიტრი ჯორჯაძისა და ვასილი ზოლოტარიოვისადმი №1 (857) გვ. 77.

ავტოგრაფი: A: ფონდი №5, აღწერა 1, საქმე №7516 (ძველი №173), 149r.

ავტოგრაფის აღწერილობა: თეთრი ფერის, გახუნებული, დალაქავებული, ოდნავ სქელი, პატარა ფორმატის 1 ფურცელი; ზომა; 21,2X13,4 სმ.; შესრულებულია მოშავო მელნით.

თარიღი და ადგილი: „25^ა აპრ.“

ხელმოწერა: „თქუენი ერთგული თ გრიგოლ ორბელიანი“

ადრესატისადმი მიმართვის ფორმა: „ჩემო ბატონებო დემეტრე და ვასილი გრიგორი(ს)ძე!“

ადრესატის მისამართი: წერილში ავტორი ადრესატებს თავისთან ეპატიჟება. შესაბამისად, ბარათი გაგზავნილი უნდა იყოს თბილისში.

შენიშვნა: 1. „ს“ გამორჩენილია; 2. სიტყვა ხაზგასმულია; 3. თავადი; 4. სიტყვა ხაზგასმულია.

პირველი პუბლიკაცია: წინამდებარე გამოცემა.

დათარიღება: წერილში ადრესატების გვარები მითითებული არ არის. გრიგოლ ორბელიანის წერილებში „დემეტრედ“, ძირითადად, მოხსენიებულია ხოლმე დიმიტრი დავითის ძე ჯორჯაძე. რაც შეეხება „ვასილი გრიგორის ძეს“, ამ სახელითა და

მამის სახელით გრიგოლ ორბელიანისა და დიმიტრი ჯორჯაძის მოღვაწეობის წლებში გვხვდება ვასილი გრიგოლის ძე ზოლოტარიოვი, რომელიც 1868-1869 წლებში იყო დაღესტნის ოლქის ჯარების შტაბის უფროსი და შემდეგაც ისეთი თანამდებობები ეკავა, რომ გრიგოლ ორბელიანთან და დიმიტრი ჯორჯაძესთან შეხება მუდამ ექნებოდა. 1873 წელს ირაკლი ბაგრატიონ-გრუზინსკისთვის გაგზავნილი წერილიდან ჩანს, რომ ზოლოტარიოვი იმხანად სტუმრობდა გრიგოლ ორბელიანს. ამიტომ ვფიქრობთ, რომ წერილი კავკასიიდან მის გადაყვანამდე, 1875 წლის 9 ივლისამდე უნდა იყოს დაწერილი, მაგრამ რადგან ბარათს აწერია „25 აპრილი“, ვათარილებთ 25 აპრილით, არა უგვიანეს 1875 წლისა.

გვ.: 77,12. „დემეტრე და ვასილი გრიგორი(ს)ძევ“ – წერილის ადრესატები არიან გრიგოლ ორბელიანის ყოფილი მდივანი და ახლობელი – დიმიტრი დავითის ძე ჯორჯაძე და გენერალ-ლეიტენანტი – ვასილი გრიგოლის ძე ზოლოტარიოვი, რომელიც იმჟამად მსახურობდა რუსეთის არმიის მთავარ შტაბში.

ბარბარე ბაგრატიონ-ორბელიანისადმი №69 (858) გვ.: 78-80.

ავტოგრაფი: C: გრიგოლ ორბელიანის არქივი, №163/№58, 10r-v.

ავტოგრაფის აღწერილობა: მოთეთრო ფერის, გახუნებული, საშუალო სისქის, დიდი ფორმატის ქაღალდი; ზომა: 35,3X21,9 სმ.; შესრულებულია შავი ფანქრით. | გვერდზე, ზედა მარჯვენა მხარეს, ქართულად წერია: „ბარონზე პროტივარეჩი.“ მეოთხე, მეხუთე და მეექვსე აბზაცებს მარცხენა არშიაზე შავი ფანქრით ხაზი აქვს ჩამოსმული. ხელნაწერი რესტავრირებულია. წარმოადგენს შავ პირს.

თარიღი და ადგილი: «16 Мая 1875 г.»

ადრესატისადმი მიმართვის ფორმა: «Мой друг Варвара!»

ადრესატის მისამართი: «в Петербург.»

შენიშვნები: 1. სტრიქონის ქვეშ ხაზია გასმული; 2. «месяца»; 3. «запаснаго капитала» ხაზგასმულია; 4-6. მონიშნული სიტყვები ხაზგასმულია.

პირველი პუბლიკაცია: წინამდებარე გამოცემა.

გვ.: 78,6. «**блезни Георгія**» – საუბარია გრიგოლის ძმისწულ გიორგი ილიას ძე ორბელიანზე.

გვ.: 79,29. «**Мирскіе возвратились**» – საუბარია გრიგოლის ბიძაშვილ სოფიო იაკობის ასულ ორბელიანსა და მის მეუღლეზე – დიმიტრი ივანეს ძე სვიატოპოლკ-მირსკიზე.

გვ.: 79,31. «**Иван Мухр:, а главное, и его жена**» – საუბარია ივანე კონსტანტინეს ძე ბაგრატიონ-მუხრანელსა და მის მეუღლეზე – ნინო ლევან V-ის ასულ დადიანზე.

გვ.: 79,32. «**Лиза с мужем**» – საუბარია კონსტანტინე ივანეს ძე ბაგრატიონ-მუხრანელის ცოლზე – ელისაბედ ნიკოლოზის ასულ ფალავანდიშვილ-ბაგრატიონ-მუხრანელისაზე.

გვ.: 80,4. «**Их Высо^{ва} выехали**» – საუბარია მეფისნაცვალ მიხეილ ნიკოლოზის ძე რომანოვზე და მის ოჯახზე.

გვ.: 80,4. «**Она с детьми**» – საუბარია მიხეილ ნიკოლოზის ძე რომანოვის მეუღლეზე – ოლღა თეოდორის ასულ ბადენელ-რომანოვისაზე და მათ შვილებზე: ნიკოლოზ, მიხეილ, გიორგი, ალექსანდრე და სერგეი მიხეილის ძე რომანოვებზე და ანასტასია მიხეილის ასულ რომანოვაზე.

გვ.: 80,8-10. «**Леван Меликов, Бар: Сакен, Нико Чавч:, Кармалин, Лорис Меликов, Рославлев, Старосельский и Властов**» – საუბარია გენერალ ლევან ივანეს ძე მელიქიშვილზე, ბარონ მაქსიმილიან ალექსანდრეს ძე ფონ დერ ოსტენ-საკენზე, ნიკო ზურაბის ძე ჭავჭავაძეზე, ნიკოლოზ ნიკოლოზის ძე კარმალინზე, მიხეილ ტარიელის ძე ლორის-მელიქოვზე, მიხეილ ივანეს ძე როსლავლიოვზე, დიმიტრი სიმონის ძე სტაროსელსკისა და გიორგი კონსტანტინეს ძე ვლასტოვზე.

გვ.: 80,11-13. «**дочь бедной Нины Наталія... Анастасія... от Леонида**» – საუბარია გრიგოლის დისწულის, ნინო მელიტონის ასულ ბარათაშვილ-გერმანოზიშვილის, შვილებზე – ნატალიასა და ანასტასიაზე, და მის ქმარზე – ლევან (ლეონიდ) გერმანოზის ძე გერმანოზიშვილზე (ბარათაშვილზე).

გვ.: 80,15. «**Бар: Николай**» – საუბარია ბარონ ალექსანდრე პავლეს ძე ნიკოლაიზე.

გვ.: 80,17. «**Любил Маку**» – საუბარია მარიამ (მაკა) პავლეს ასულ ნიკოლაიზე.

გვ.: 80,21. «**Алек: Оникову**» – საუბარია გრიგოლის მეგობარ ალექსანდრე ონიკაშვილზე.

პლატონ პავლოვისადმი №1 (859) გვ. 83.

ავტოგრაფი: A: ფონდი №5, აღწერა 1, საქმე №7515, ორმაგი პაგინაციით: 32v / 19v.

ავტოგრაფის აღწერილობა: მოთეთრო ფერის, გახუნებული, საშუალო სისქის, ალაგ-ალაგ დალაქავებული, ორ ადგილას გახვრეტილი, საშუალო ფორმატის ქაღალდი; ზომა: 24,1X19,1 სმ.; შესრულებულია შავი ფანქრით. ხელნაწერის მარცხენა ზედა ნაწილში შავი ფანქრით წერია: „32 დნ.“ რესტავრირებულია. წარმოადგენს შავ პირს. წინამდებარე წერილი პასუხია პლატონ პავლოვის ბარათზე გრიგოლისადმი, რომელიც გაგზავნილია 1875 წლის 31 მაისს. იგი განთავსებულია ხელნაწერის I გვერდზე (32r / 19r). როგორც ჩანს, გრიგოლმა წერილის უკანა მხარეს შავად დაწერა პასუხი, რომელსაც შემდგომში, ჩვეულებისამებრ, გადაათეთრებდა.

თარიღი და ადგილი: «2го Июня 1875. Тифлис.»

ადრესატისადმი მიმართვის ფორმა: «Платону Петровичу Павлову.»

ადრესატის მისამართი: 1875 წელს პლატონ პავლოვმა კავკასიის არმიის შტაბის უფროსის თანამდებობა დაიკავა. წერილის შინა-

არსითაც დასტურდება, რომ ამ პერიოდისთვის ის უკვე ამ თანამდებობაზეა. აღნიშნული შტაბი **თბილისში** იყო განთავსებული და წერილიც, შესაბამისად, აქ უნდა იყოს გაგზავნილი.

შენიშვნები: 1-3. სტრიქონების ქვეშ ხაზია გასმული.

პირველი პუბლიკაცია: წინამდებარე გამოცემა.

გვ.: 83,9. «**Платону Петровичу Павлову**» – წერილის ადრესატია იმხანად კავკასიის არმიის შტაბის უფროსი – პლატონ პეტრეს ძე პავლოვი.

ანასტასია ორბელიან-ოკლობუიოსადმი №2 (860) გვ.: 84-86.

ავტოგრაფი: C: გრიგოლ ორბელიანის არქივი, №133/№63, ორმაგი პაგინაციით: 1r-v, 2r-v / 3r-v, 4r-v.

ავტოგრაფის აღწერილობა: თეთრი ფერის, გახუნებული, ორად გადაკეცილი, საშუალო სისქის, ალაგ-ალაგ დალაქავებული, დიდი ფორმატის ქაღალდი; ზომა: 35,2X21,7 სმ.; შესრულებულია მუქი შავი მელნით, რომელიც გაჟღენთილია ფურცელში. I გვერდის ზედა ნაწილში შავი ფანქრით წერია: „საჭიროა.“

თარიღი და ადგილი: «13 Июня 1875 Тифлис»

ხელმოწერა: „შენი მარადის გრიგოლ ორბელიანი“

ადრესატისადმი მიმართვის ფორმა: „ჩემო საყუარელო ტასიკო!“

ადრესატის მისამართი: წერილის შინაარსით ვერ ირკვევა, სად იმყოფებოდა ადრესატი. ჩანს, რომ თვითონ სხვაგან არის წასული, ხოლო მისი ქმარი თბილისშია. ავტორი მას სწერს: „შენი ქმარი დღეს აბანოში ბძანდებოდა.“ ვიგებთ ასევე, რომ მისი ძმა – ივანე ორბელიანი – მასთან ერთადაა: „ვანოს უთხარ, რომ თავის ამბავი მომწეროს დაწერილებით.“ წერილი დაწერილია ზაფხულში (ივნისის თვეში). სხვა წერილებიდან ვიცით, რომ ვანოს რევმატიზმი აწუხებდა, რის გამოც ის ზაფხულობით ხშირად წყლებზე დადიოდა სამკურნალოდ. 1874 წლის 2 ივლისის წერილში გრიგოლი თავის რძალს აცნობებს: «Сегодня я получил письмо от Вано из Пятигорска; ему очень

полезны воды; теперь он в Эсендуках, откуда, после 15^м ванн, переедет в Железноводск, где и Тасо Оглобжіо с детьми и Сагиновы.» როგორც ვხედავთ, და-ძმა ხშირად ერთად იყო დასასვენებლად. აღნიშნულის გათვალისწინებით, წერილი გაგზავნილი უნდა იყოს ერთ-ერთ სამკურნალო კურორტზე, მაგრამ კონკრეტულად სად, ვერ დგინდება.

შენიშვნები: 1. ავტორს ბრჭყალები დახურული არა აქვს; 2-3. მონიშნული სიტყვები ხაზგასმულია; 4. ავტორს ბრჭყალები გახსნილი არა აქვს; 5. სამივე სიტყვა ხაზგასმულია; 6. სიტყვა ხაზგასმულია; 7. სიტყვა ჩამატებულია ზემოდან. 8. ავტორი აქაც ხურავს ბრჭყალებს; 9. „მოლიერის სკაპენ“ ხაზგასმულია; 10-11. მონიშნული სიტყვები ხაზგასმულია.

პირველი პუბლიკაცია: წინამდებარე გამოცემა. დღემდე გამოქვეყნებულია წერილის მეოთხე აბზაცი („ამასწინად შევიყარენით“): მეუნარგია, ი. (1905). ცხოვრება და ღვაწლი თ. გრიგოლ ორბელიანისა, გადმობეჭდილი მოამბე-დან, ელექტრონის სტამბა, წიგ. გამომც. ქართვ. ამხანაგობისა, ტფილისი, გვ.: 184-185.

გვ.: 84,1. „ჩემო საყუარელო ტასიკო“ – წერილის ადრესატია გრიგოლ ორბელიანის ბიძაშვილიშვილი – ანასტასია კონსტანტინეს ასული ორბელიანი-ოკლობჟიოსი.

გვ.: 84,2-3. „სოფიოც ჯერ ისევ“ – სავარაუდოდ, საუბარია ადრესატის დაზე – სოფიო (ხორეშან) კონსტანტინეს ასულ ორბელიან-ჩოლოყაშვილისაზე.

გვ.: 84,3. „ძალუა მაკრინაც“ – სავარაუდოდ, საუბარია გრიგოლის ბიძაშვილიშვილის, ალექსანდრე ესტატეს ძე ორბელიანის, მეუღლეზე – მარიამ (მაკრინე) ნიკოლოზის ასულ ფალავანდიშვილ-ორბელიანისაზე.

გვ.: 84,9-10. „შენის ქმრისა არ იყოს“ – იგულისხმება ივანე დიმიტრის ძე ოკლობჟიო.

გვ.: 84,14. „აპაჩინიანნი, მირსკიანნი“ – იგულისხმება ბარბარე იაკობის ასულ ორბელიანისა და გენერალ ალექსეი პეტრეს ძე ოპოჩინინის, სოფიო იაკობის ასულ ორბელიანისა და დიმიტრი ივანეს ძე სვიატოპოლკ-მირსკის ოჯახები.

გვ.: 84,19. „მაიკო, კნინა ამილახვრისა“ – შესაძლოა, საუბარი იყოს მარიამ დავით ქსნის ერისთავის ასულზე, ამირინდო ამირონდოს ძე ამილახვრის მეუღლეზე.

გვ.: 84,23. „ზაქარია ჭავჭა: სახლობით“ – საუბარია ზაქარია გულბათის ძე ჭავჭავაძისა და მარიამ (კაკო) დავითის ასულ ჭავჭავაძის ოჯახზე.

გვ.: 84,23-24. „ირაკლიანნი და ასტაჭიენნი“ – საუბარია ირაკლი ალექსანდრეს ძე ბაგრატიონ-გრუზინსკისა და ნიკოლოზ ალექსეის ძე ასტაფიევის ოჯახებზე.

გვ.: „84,28. დიმ.: ონიკოვის დარდები“ – საუბარია გრიგოლ ორბელიანის ლექსზე – „დიმიტრი ონიკაშვილის დარდები.“

გვ.: 85,1-4. „ჩილავეი, გიორგი მუხრანსკი, შახავსკოი, მირსკი, ლევან, ისაკ, ჯორჯაძე, სულთან-გირეი, სოსიკო, ალაღაროვი, სტაროსელსკი“ – იგულისხმება მიხეილ იაგორის ძე ჭილაშვილი, გიორგი კონსტანტინეს ძე ბაგრატიონ-მუხრანელი, ალექსანდრე ივანეს ძე შახოვსკი, დიმიტრი ივანეს ძე სვიატოპოლკ-მირსკი, ლევან ივანეს ძე მელიქიშვილი, ისაკ შიოს ძე თუმანიშვილი, დიმიტრი დავითის ძე ჯორჯაძე, ნიკოლოზ ალექსანდრეს ძე სულთან-კრიმ-გირეი, იოსებ კონსტანტინეს ძე ორბელიანი, ჰასან ბეგ ალაღაროვი და დიმიტრი სიმონის ძე სტაროსელსკი.

გვ.: 85,15. „კუნძუას ძმა“ – საუბარია თბილისელ ყასაბსა და მოკრივეზე, ძმის სახელი კი უცნობია.

გვ.: 85,18. „გადმოვიდა მალაუსა“ – პირის ვინაობა უცნობია.

გვ.: 85,21. „ჰუტნალალით გაიტანა“ – „ჰუტნალალში“ ცხენი იგულისხმება.

გვ.: 85,29. „მოლიერის სკაპენ“ – იგულისხმება ჟან-ბატისტ მოლიერის პიესა – „სკაპენის ოინები.“

გვ.: 85,30. „ყვარყვარე, ქართულის ისტორიიდამ“ – საუბარი უნდა იყოს გიორგი ერისთავის პიესაზე – „ყვარყვარე ათაბაგი.“

გვ.: 85,32. „ზოგჯერ მონპლეზირსა“ – იგულისხმება თბილისის ერთ-ერთი ბაღი.

გვ.: 86,1. „მოვიდა დიმიტრი ორბელიანი“ – საუბარია დიმიტრი ვახტანგის ძე ორბელიანზე.

გვ.: 86,4. „ლოლიცინა ლამაზის ქალითა“ – სავარაუდოდ, საუბარია გენერალ-მაიორ ალექსანდრე ალექსეის ძე სვეჩინის მეუღლეზე – ლიუბოვ სერგეის ასულ გოლიცინა-სვეჩინისაზე და მათ ქალიშვილზე.

გვ.: 86,8. „შენი შვილები“ – საუბარია ადრესატის ქალიშვილებზე – ნინოსა და ელენეზე.

გვ.: 86,9. «Тетушка Сашу» – საუბარია გრიგოლის ბიძაშვილიშვილის, ივანე კონსტანტინეს ძე ორბელიანის, ცოლზე – ალექსანდრა გარსევანიშვილ-ორბელიანისაზე.

გვ.: 86,10. «Поцалуй За меня Ваню» – იგულისხმება გრიგოლის ბიძაშვილიშვილი – ივანე კონსტანტინეს ძე ორბელიანი.

გვ.: 86,15. «К: Дмитрій выезжает За Границу лечить-ся» – საუბარია დიმიტრი ივანეს ძე სვიატოპოლკ-მირსკიზე.

ბარბარე ბაგრატიონ-ორბელიანისადმი №70 (861) გვ.: 87-89.

ავტოგრაფი: C: გრიგოლ ორბელიანის არქივი, №164/№58, 11r-v.

ავტოგრაფის აღწერილობა: მოთეთრო ფერის, გახუნებული, საშუალო სისქის, დიდი ფორმატის ქაღალდი; ზომა: 35,5X22,4 სმ.; შესრულებულია შავი ფანქრით. ხელნაწერი რესტავრირებულია. წარმოადგენს შავ პირს.

თარიღი და ადგილი: «26¹⁰ Июня 1875 г: Тифлис.»

ადრესატისადმი მიმართვის ფორმა: «... моя матушка, мой друг Варвара?»

ადრესატის მისამართი: ადრესატი ამ პერიოდში ცხოვრობდა პეტერბურგში, რაც ტექსტის შინაარსითაც დასტურდება. ავ-

ტორი მას სწერს: «Георгій болен; да будет проклят Петерб: климат!»

შენიშვნები: 1. სტრიქონის ქვეშ მოკლე ხაზია გასმული; 2. აქ სიტყვა წაშლილია (სავარაუდოდ, დროთა ვითარებაში); 3. სიტყვა ხაზგასმულია; 4. «непременно мне живому» ხაზგასმულია; 5. სიტყვა ხაზგასმულია.

პირველი პუბლიკაცია: წინამდებარე გამოცემა.

გვ.: 87,5-6. «**определенія Георгія**» – საუბარია ადრესატის ვაჟზე – გიორგი ილიას ძე ორბელიანზე.

გვ.: 87,13-14. «**Команд: ЛейбГу: Полка Мейндорф**» – საუბარია კავალერიის გენერალ თეოფილ იაგორის ძე მეინდორფზე.

გვ.: 89,1. «**Леван уехал сегодня в Шуру с тремя сыновьями**» – საუბარია ლევან ივანეს ძე მელიქიშვილსა და მის სამ ვაჟზე: მიხეილზე, გიორგისა და ნიკოლოზზე.

ოლღა ბადენელ-რომანოვისადმი №2 (862) გვ. 91.

ავტოგრაფი: C: გრიგოლ ორბელიანის არქივი, №153/№116, Ros-292; 2829, 69r.

ავტოგრაფის აღწერილობა: მოთეთრო ფერის, გახუნებული, დიდი ფორმატის, საშუალო სისქის, ალაგ-ალაგ დალაქავებული ქაღალდი; ზომა: 35,4X21,2 სმ.; შესრულებულია მოიასამნისფრო მელნით. ხელნაწერი რესტავრირებულია. ამავე გვერდზე, ქვედა ნაწილში, განთავსებულია ამავე ადრესატისადმი მიწერილი წერილი, რომელსაც თარიღი არ ახლავს.

თარიღი და ადგილი: «1875 Июля 11 дня Тифлис.»

ადრესატისადმი მიმართვის ფორმა: «Ея Императорскому Высочеству Государыне Великой Княгине Ольге Феодоровне.»

ადრესატის მისამართი: «В Боржом»

პირველი პუბლიკაცია: წინამდებარე გამოცემა.

გვ.: 91,11-12. «поздравляя... с тезаименитством» – 11 ივლისი წმინდა მოციქულ ოლლას ხსენების დღეა.

ოლლა ბადენელ-რომანოვისადმი №3 (863) გვ. 92.

ავტოგრაფი: C: გრიგოლ ორბელიანის არქივი, №153/№116, Ros-292; 2829, 69r.

ავტოგრაფის აღწერილობა: მოთეთრო ფერის, გახუნებული, დიდი ფორმატის, საშუალო სისქის, ალაგ-ალაგ დალაქავებული ქაღალდი; ზომა: 35,4X21,2 სმ.; შესრულებულია მოიასამნისფრო მელნით. ხელნაწერი რესტავრირებულია. ამავე გვერდზე, ზედა ნაწილში, ასეთივე ლამაზი კალიგრაფიითა და მელნით დაწერილია ამავე ადრესატისადმი 1875 წლის 11 ივლისით დათარიღებული წერილი.

ადრესატისადმი მიმართვის ფორმა: «Ея император: Высоч.^{BY} Госуд: В^{ош} Княгине Ольге Феодоровне.»

ადრესატის მისამართი: ამავე ადრესატისადმი იმავე დღეს მიწერილი წერილიდან ვიგებთ, რომ იმ პერიოდში იგი იმყოფებოდა **ბორჯომში**.

პირველი პუბლიკაცია: წინამდებარე გამოცემა.

დათარიღება: მართალია, წინამდებარე წერილს თარიღი არა აქვს, მაგრამ ის მოსდევს ამავე ადრესატისადმი 1875 წლის 11 ივლისს დაწერილ წერილს. ხელწერის სტილი, მელნის ფერი და მათში გადმოცემული საერთო ინფორმაცია ცხადყოფს, რომ ეს ორივე წერილი ერთ დღეს არის დაწერილი.

გვ.: 92,6-7. «с днем рожденія Ея Высочества Великой Княжны Анастасіи Михайловны» – საუბარია ადრესატის ქალიშვილის, ანასტასია მიხეილის ასულ რომანოვას, დაბადების დღეზე.

ქეთევან ალექსი-მესხიშვილ-ორბელიანისადმი №130 (864)
გვ.: 93-94.

ავტოგრაფი: C: გრიგოლ ორბელიანის არქივი, №380/№20 (ძველი S: 2660), ორმაგი პაგინაციით: 1r-v / 175r-v.

ავტოგრაფის აღწერილობა: მოთეთრო ფერის, გახუნებული, საშუალო სისქის, საშუალო ფორმატის ქაღალდი; ზომა: 17,8X10,6 სმ.; შესრულებულია შავი მელნით. ხელნაწერი რესტავრირებულია.

წერილს ახლავს კონვერტი გახსნილ მდგომარეობაში. 181r-v: მოთეთრო ფერის, საშუალო სისქის, პატარა ფორმატის; ზომა: 15,3X8 სმ.; შესრულებულია შავი მელნით. ერთ მხარეს აწერია ადრესატის ვინაობა და მისამართი, ხოლო მეორე მხარეს – „17 ქეთევან.“ ზოგიერთი ასო გადაკეთებული და გადახაზულია. კონვერტი რესტავრირებულია.

თარიღი და ადგილი: „7^ა აგვისტოს 1875. ნავკისით.“ / „8^ა აგვისტოს.“ [ნავკისი]

ხელმოწერა: „თქუჴნი მარადის ერთგული თ გრიგოლ ორბელიანი“

ადრესატისადმი მიმართვის ფორმა: „ჩემო ძალუავ ქეთევან!“

ადრესატის მისამართი: ადრესატი **თბილისში** ცხოვრობდა. წერილის შინაარსითაც ირკვევა, რომ ქეთევანი იქ იმყოფებოდა. ავტორი მას სწერს: „ნეტავი თქუჴნ, რომ არ მოშორდით ქალაქსა და აღსრულდა გულითადი სურვილი თქუჴნი.“

შენიშვნები: 1. მიმართვის ზემოთ იასამნისფერი ფანქრით მიწანწერია: „ნავკისი“; 2. ამის შემდეგ გადახაზულია იგივე სიტყვა „მოიღებს“; 3. თავადი; 4-5. მონიშნული სიტყვები ხაზგასმულია; 6. ღვთით; 7. სიტყვა ხაზგასმულია; 8. მთელი სტრიქონის ქვეშ ავტორს ხაზი აქვს გასმული; 9. სტრიქონის შუა ნაწილის ქვეშ ავტორს ხაზი აქვს გასმული.

პირველი პუბლიკაცია: წინამდებარე გამოცემა.

გვ.: 93, 21. „უნდა იყუნეთ აპოლონისა“ – საუბარი უნდა იყოს ადრესატის ძმისწულზე – აპოლონ სარდიონის ძე ალექ-

სი-მესხიშვილზე.

გვ.: 93,23. „ტასო ამბოზს“ – საუბარი უნდა იყოს ადრესატის დისწულზე – ანასტასია ჩერქეზიშვილ-ხერხეულიძისაზე.

გვ.: 93,25. „მიაშო ისაკმა“ – სავარაუდოდ, საუბარია ისაკ შიოს ძე თუმანიშვილზე.

გვ.: 93,28. „ყაფლან სიყუარულით მომიკითხეთ“ – საუბარია გრიგოლის ბიძაშვილზე – ყაფლან ასლანის ძე ორბელიანზე.

გვ.: 93,28-29. „ძალუა მაკრინე და მაიკო“ – სავარაუდოდ, საუბარია გრიგოლის ბიძაშვილის, ესტატე იოსების ძე ორბელიანის, ქერიზე – მაკრინე ივანეს ასულ სულხანიშვილსა და მის რძალზე, ალექსანდრე ესტატეს ძე ორბელიანის მეუღლეზე – მარიამ ნიკოლოზის ასულ ფალავანდიშვილზე.

გვ.: 94,6. „ვარინკას ტელეგრამაც“ – საუბარია გრიგოლის რძალზე – ბარბარე ილიას ასულ ბაგრატიონ-ორბელიანისაზე.

გვ.: 94,6-7. „გიორგის მოსვლია აფიცრობა“ – საუბარია გრიგოლის ძმისწულ გიორგი ილიას ძე ორბელიანზე.

ქეთევან ალექსი-მესხიშვილ-ორბელიანისადმი №131 (865)

გვ.: 94-95.

ავტოგრაფი: C: გრიგოლ ორბელიანის არქივი, №381/№20 (ძველი S: 2660), 176r.

ავტოგრაფის აღწერილობა: მოთეთრო ფერის, გახუნებული, საშუალო სისქის, საშუალო ფორმატის, ალაგ-ალაგ დალაქავებული, ორად გადაკეცილი ქაღალდი; ზომა: 21,2X13,4 სმ.; შესრულებულია შავი მელნით. I გვერდზე, ზედა მარცხენა კუთხეში, დატანილია სამეფო გვირგვინი, რომელსაც ქვემოთ უწერია – «BATH»; IV გვერდის ზედა მხარეს შავი ფანქრით უკულმა აწერია „1875.“

თარიღი და ადგილი: „15^ა აგვის: 1875. ნავკისით.“

ხელმოწერა: „თქვენი მარადის ერთგული თ გრიგოლი“

ადრესატისადმი მიმართვის ფორმა: „ჩემო ძალუავ ქეთევან!“

ადრესატის მისამართი: ადრესატი თბილისში ცხოვრობდა. წერილის შინაარსითაც ირკვევა, რომ ქეთევანი დასასვენებლად არ არის წასული. აღნიშნულის გათვალისწინებით, ბარათი გაგზავნილი უნდა იყოს **თბილისში**.

შენიშვნები: 1. „ზ“ გამოტოვებულია; 2. თავადი; 3. სიტყვა ხაზგასმულია.

პირველი პუბლიკაცია: წინამდებარე გამოცემა. დღემდე გამოქვეყნებულია წერილის პირველი აბზაცი: მეუნარგია, ი. (1905). ცხოვრება და ღვაწლი თ. გრიგოლ ორბელიანისა, გადმობეჭდილი მოამბე-დან, ელექტრონის სტამბა, წიგ. გამომც. ქართვ. ამხანაგობისა, ტფილისი, გვ. 170.

გვ.: 95,1-2. **„გიორგი მუხრანსკი, გულკევიჩი, ჯორჯაძე, შერვაშიძე, დოხტორ მრევლოვი“** – საუბარი უნდა იყოს სენატორ გიორგი კონსტანტინეს ძე ბაგრატიონ-მუხრანელზე, კავკასიის კომიტეტის მმართველ ნიკოლოზ ვასილის ძე გულკევიჩზე, დიმიტრი დავითის ძე ჯორჯაძეზე, შემდგომში თბილისის გუბერნატორ გიორგი დიმიტრის ძე შერვაშიძესა და თბილისელ ექიმ სოლომონ იოსების ძე მრევლიშვილზე.

გვ.: 95,5. **„ყაფლან... მოიკითხეთ“** – საუბარია გრიგოლის ბიძაშვილ ყაფლან ასლანის ძე ორბელიანზე.

გვ.: 95,6. **„ტასოცა და აპოლონცა“** – შესაძლოა, საუბარი იყოს ადრესატის დისწულ ანასტასია ჩერქეზიშვილ-ხერხეულიძესა და ძმისწულ აპოლონ სარდიონის ძე ალექსი-მესხიშვილზე.

გრიგოლ ბაგრატიონ-გრუზინსკისადმი №1 (866) გვ.: 95-97.

ავტოგრაფი: C, გრიგოლ ორბელიანის არქივი, №153/№116, Ros-292; 2829, 77r-v.

ავტოგრაფის აღწერილობა: მოთეთრო ფერის, გახუნებული, დიდი ფორმატის, საშუალო სისქის ქაღალდი; ზომა: 35,5X21,7 სმ.; შესრულებულია შავი ფანქრით. I გვერდზე პირველი აბზაცის ბოლო ნაწილს, მეორე-მესამე აბზაცებსა და II გვერდზე ბოლო აბზაცს მარცხენა არშიაზე შავი ფანქრით ხაზები აქვს ჩამოსმული. ხელნაწერი რესტავრირებულია. წარმოადგენს შავ პირს.

თარიღი და ადგილი: «11го Сент: 1875.»

ადრესატისადმი მიმართვის ფორმა: «Светл. Князю Григорію Ильичу Грузинскому.»

ადრესატის მისამართი: «В Москву»

შენიშვნები: 1-6. მონიშნული სიტყვები ხაზგასმულია; 7. «Кн.^а Варвара Кобулова. Она» ხაზგასმულია; 8. სიტყვა ხაზგასმულია.

პირველი პუბლიკაცია: წინამდებარე გამოცემა. დღემდე გამოქვეყნებულია წერილის მესამე აბზაცის ბოლო ნაწილი («Для меня дорог... невыносимо его обновление»); მეუნარგია, ი. (1905). ცხოვრება და ღვაწლი თ. გრიგოლ ორბელიანისა, გადმობეჭდილი მოამბე-დან, ელექტრონის სტამბა, წიგ. გამომც. ქართვ. ამხანაგობისა, ტფილისი, გვ. 146.

გვ.: 95,14. «Григорію Ильичу Грузинскому» – წერილის ადრესატია გრიგოლ ორბელიანის რძლის, ბარბარე ილიას ასულ ბაგრატიონ-ორბელიანის, ძმა – გრიგოლ ილიას ძე ბაგრატიონ-გრუზინსკი.

გვ.: 95,19-20. «ваших родителей» – საუბარია ილია გიორგი XII-ის ძე ბაგრატიონ-გრუზინსკისა და მის მეუღლე ანასტასია გრიგოლის ასულ ობოლენსკაია-ბაგრატიონისაზე.

გვ.: 95,23. «Левану Сардж(в)еладзе» – პირის შესახებ დამატებით ცნობები არ მოგვეპოვება, მაგრამ ჩანს, რომ გრი-

გოლ ბაგრატიონმა მას დასახმარებლად თანხა მიანოდა გრიგოლის ხელით.

გვ.: 96,10-11. «**Вера любила**» – საუბარია ადრესატის დაზე – ვერა ილიას ასულ ბაგრატიონ-გრუზინსკაია-სვიატოპოლკ-მირსკისაზე.

გვ.: 96,12. «**Лиза, веселая**» – საუბარია ადრესატის დაზე – ელისაბედ ილიას ასულ ბაგრატიონ-გრუზინსკაია-ბაშმაკოვისაზე.

გვ.: 96,15-16. «**мои родители, мои братья**» – საუბარია ზურაბ (დიმიტრი) ნიკოლოზის ძე ორბელიანსა და ხორეშან ზაქარიას ასულ ანდრონიკაშვილ-ორბელიანისაზე, ზაქარია და ილია ზურაბის ძე ორბელიანებზე.

გვ.: 96,25. «**Варинки из Виши**» – საუბარია ადრესატის დაზე, გრიგოლის რძალ ბარბარე ილიას ასულ ბაგრატიონ-ორბელიანისაზე, რომელიც იმხანად იმყოფებოდა საფრანგეთის მინერალურ კურორტ ვიშში.

გვ.: 96,26. «**ЛейбГусара Георгія**» – საუბარია გრიგოლის ძმისწულ გიორგი ილიას ძე ორბელიანზე.

გვ.: 96,27. «**Сумбатов, сын Кетоши**» – საუბარია ივანე მიხეილის ძე სუმბათაშვილსა და მის დედაზე – ქეთევან გრიგოლის ასულ ბაგრატიონ-გრუზინსკაია-სუმბათაშვილისაზე.

გვ.: 96,30. «**Ираклий Грузинский**» – საუბარია ირაკლი ალექსანდრეს ძე ბაგრატიონ-გრუზინსკიზე.

გვ.: 97,3. «**Вел: Кн: Наместник**» – საუბარია მეფისნაცვალ მიხეილ ნიკოლოზის ძე რომანოვზე.

გვ.: 97,6. «**Кн:^ა Варвара Кобулова**» – საუბარია ოთარ ქობულაშვილის ქვრივ ბარბარეზე.

სოფიო ერისთავ-ორბელიანისადმი №6 (867) გვ.: 100-102.

ავტოგრაფი: A: ფონდი №5, აღწერა 1, საქმე №7515ა (ძველი №175), 34r-v.

ავტოგრაფის აღწერილობა: მოყვითალო, გახუნებული, საშუალო სისქის, ალაგ-ალაგ დალაქავებული, ორ ადგილას ამოხეული, დიდი ფორმატის ქაღალდი; ზომა: 35,2X21,7 სმ.; შესრულებულია შავი ფანქრით. ორ ადგილას ტექსტს მარცხენა არშიაზე შავი ფანქრით მოკლე ხაზი აქვს ჩამოსმული. ხელნაწერი რესტავრირებულია. წარმოადგენს შავ პირს.

თარიღი და ადგილი: 15^ლ სექტემ: 1875. თბილისი“

ადრესატისადმი მიმართვის ფორმა: „ჩემო საყუარელო დაო-რძალო სოფიო!“

ადრესატის მისამართი: წერილის შინაარსით ირკვევა, რომ ადრესატი საქართველოში დაბრუნდა. ავტორი მას სწერს: „სიხარულით გილოცავ მშვიდობით მოსვლასა ქართლ-საქრისტიანოში.“ ისიც ჩანს, რომ თბილისში არ მისულა: „იმედი მქონდა, რომ ქალაქზე გამოივლიდი და გნახავდი, და აბა, ახლა რა ვქენა, როგორ გნახო?“ იმის გათვალისწინებით, რომ მისი საცხოვრებელი ადგილი **გორი** იყო, წერილი აქ უნდა იყოს გაგზავნილი.

შენიშვნები: 1. სტრიქონის ქვეშ ხაზია გასმული; 2. მრავალწერტილები ყველგან ავტორისაა; 3. სიტყვა ხაზგასმულია; 4. სახელი და გვარი ხაზგასმულია; 5. რომელმანცა; 6-7. მონიშნული სიტყვები ხაზგასმულია; 8. „კარტული არ ვიცი“ ხაზგასმულია; 9-11. მონიშნული სიტყვები ხაზგასმულია; 12. რომელმაც; 13. რომელიცა; 14-15. მონიშნული სიტყვები ხაზგასმულია; ამასთან, „ვიშვი“-ს ზემოთ უწერია უცნაური სიმბოლო, რომელიც არაფერს ჰგავს; ასეთივე სიმბოლო აქვს ქვემოთ, ბოლო აბზაცის წინ; 16. ღმერთი; 17. ამ სიტყვის წინ გაურკვეველი სიმბოლო წერია, რომელიც ფრჩხილით არის დახურული; 18-19. მონიშნული სიტყვები ხაზგასმულია.

პირველი პუბლიკაცია: წინამდებარე გამოცემა.

გვ.: 100,2. „დაო-რძალო სოფიო“ – წერილის ადრესატი

გრიგოლ ორბელიანის ბიძაშვილის, ეკატერინე ასლანის ასულ ორბელიანის, ქალიშვილი და ასევე ნათესავის, ივანე დავითის ძე ორბელიანის, მეუღლე – სოფიო შალვას ასული ერისთავი-ორბელიანისა.

გვ.: 100,4-5. „**ივანესაც აქ ვიხილავ**“ – საუბარია ადრესატის ქმარზე – ივანე დავითის ძე ორბელიანზე.

გვ.: 100,25. „**საშა მელიქ. თავის ლამაზის ქალითა**“ – საუბარია ალექსანდრა მამუკას ასულ ორბელიან-მელიქიშვილისაზე და მის ქალიშვილზე – სოფიო ლევანის ასულ მელიქიშვილზე.

გვ.: 100,26. „**ბედნიერი შვილებითა**“ – ამ დროს ალექსანდრა ორბელიან-მელიქიშვილისას ჰყავდა შვილები: მიხეილი, გიორგი, პეტრე, ნიკოლოზი და მარიამი.

გვ.: 100,28-29. „**ბარბარე კნეი: ქობულოვისა**“ – საუბარია ოთარ ქობულაშვილის ქვრივ ბარბარეზე.

გვ.: 101,6-7. „**იაკინთეს ქალი**“ – საუბარი უნდა იყოს ეკატერინე იაკინთეს ასულ ალექსი-მესხიშვილ-ბაგრატიონ-მუხრანელისაზე.

გვ.: 101,14-15. „**კონტრალტო ტიოცი... და ბარიტონი კარნინი**“ – საუბარია ოპერის მომღერლებზე.

გვ.: 101,16-17. **ვანო... თავის ცოლითა**“ – სავარაუდოდ, საუბარია ივანე კონსტანტინეს ძე ორბელიანსა და მის მეუღლე ალექსანდრაზე.

გვ.: 101,23-24. „**ირაკლიმაც დაითხოვა მინკევიჩი**“ – საუბარია ირაკლი ალექსანდრეს ძე ბაგრატიონ-გრუზინსკიზე და, სავარაუდოდ, ექიმ ივანე ივანეს ძე მინკევიჩზე.

გვ.: 101,24-25. „**თავისთავი თურმანიძესა**“ – თურმანიძეები სოფლის ექიმები იყვნენ, მაგრამ მათგან რომელი იგულისხმება, გაურკვეველია.

გვ.: 101,26. „**ისაკ ჩუჭულებრივ**“ – სავარაუდოდ, საუბარია ისაკ შიოს ძე თუმანიშვილზე.

გვ.: 101,29-30. „**გიორგი... ვიშში... დედითა**“ – საუბარია გრიგოლ ორბელიანის ძმისწულ გიორგი ილიას ძე ორბელიანსა და მის დედაზე – ბარბარე ილიას ასულ ბაგრატიონ-ორბე-

ლიანისაზე, რომლებიც იმხანად იმყოფებოდნენ საფრანგეთის მინერალურ კურორტ ვიში.

გვ.: 102,1. „დას ეკატერინას“ – იგულისხმება ადრესატის დედა – ეკატერინე ასლანის ასული ორბელიანი-ერისთავისა.

გვ.: 102,2. „შენს ძმას და დებსა“ – იგულისხმება რევაზ შალვას ძე ერისთავი, თამარ, ქეთევან და ნინო შალვას ასული ერისთავები.

გვ.: 102,3. „ყაფლან კარგათ“ – იგულისხმება გრიგოლის ბიძაშვილი, ადრესატის ბიძა – ყაფლან ასლანის ძე ორბელიანი.

გვ.: 102,5. „კატო ივანოვისა“ – საუბარია გრიგოლის ბიძაშვილზე – ეკატერინე იაკობის ასულ ორბელიან-ივანოვისაზე.

ალექსანდრე კარცოვისადმი №1 (868) გვ.: 102-104.

ავტოგრაფი: A: ფონდი №5, აღწერა 1, საქმე №7502 (ძველი №174), ორმაგი პაგინაციით: 163r-v (წითელი ფანქრით) / 16r-v (შავი ფანქრით).

ავტოგრაფის აღწერილობა: მოთეთრო ფერის, გახუნებული, საშუალო სისქის, დიდი ფორმატის, ალაგ-ალაგ დალაქავებული, ორ ადგილას გახვრეტილი ქაღალდი; ზომა: 34,3X22,5 სმ.; წერილი შესრულებულია შავი ფანქრით. II გვერდის შუა ნაწილიდან იწყება ამავე წლის 10 ნოემბერს მიხეილ ასტაფიევისადმი მიწერილი წერილი. ხელნაწერი რესტავრირებულია. წარმოადგენს შავ პირს.

თარიღი და ადგილი: «9^{то} Ноя. 1875.»

ადრესატისადმი მიმართვის ფორმა: «Генер: Адъют: Александру Петровичу Карцову.»

ადრესატის მისამართი: «в Харьков»

შენიშვნები: 1. სტრიქონის ქვეშ ხაზია გასმული; 2-3. მონიშნული სიტყვები ხაზგასმულია; 4. ეს წინადადება, დაწყებული სი-

ტყვეთ «неразлугайте», მონიშნული სიტყვის ჩათვლით, ხაზგასმულია.

პირველი პუბლიკაცია: წინამდებარე გამოცემა.

გვ.: 102,12. «**Александр Петрович Карцову**» – წერილის ადრესატია ინფანტერიის გენერალი, იმხანად ხარკოვში მცხოვრები ალექსანდრე პეტრეს ძე კარცოვი, რომელიც 1875 წლის 29 ნოემბერს გარდაიცვალა და რეაგირებას გრიგოლ ორბელიანის ამ წერილში გადმოცემულ თხოვნაზე, სავარაუდოდ, ვერ მოასწრებდა.

გვ.: 102,15-16. «**злополучной личности**» – საუბარია ჯაფარ ყული ხანის მეუღლეზე.

გვ.: 102,18. «**в Персии Джафаркули Хан**» – წარმოშობით ჯაფარ ყული ხანი ირანის ქალაქ ხოიდან იყო, რომელიც ურმიის ტბის ჩრდილოეთით მდებარეობს. მისი ერთ-ერთი ცოლის, გოვხარ ალას, დედა გვარად აბაშიძე იყო.

გვ.: 102,19. «**владетель Хойскаго Ханства**» – ხოის სახანო იყო ირანის აზერბაიჯანში.

გვ.: 102,19-20. «**осады Эривана К^м Цициановым**» – სავარაუდოდ, საუბარია 1804 წელს პავლე დიმიტრის ძე ციციანოვის (ციციშვილის) სარდლობით განხორციელებულ ერევნის აღებაზე, რომელიც უშედეგოდ დამთავრდა.

გვ.: 102,21-22. «**боясь мести Шаха**» – საუბარია ირანის იმჟამინდელ მბრძანებელ ფეთხ ალი შაჰზე.

გვ.: 102,23. «**Импер: Алекс: I^м**» – საუბარია რუსეთის იმჟამინდელ იმპერატორზე.

გვ.: 102,25. «**сын его Исмайл Хан**» – ისმაილ ხანი ნუხის (შაქის) გამგებელი იყო 1814-1819 წლებში.

გვ.: 102,26-27. «**оставив малолетнюю дочь, тубебегема**» – საუბარია თუბა ბეგუმზე, მაგრამ გენეალოგიურ ნუსხაში ისმაილ-ხანის ქალიშვილს, რომელიც მამის გარდაცვალებისას მხოლოდ რამდენიმე დღისა იყო, საადათ ბეიმი ერქვა. თუბა ბეგუმი მისი ქმრის ბაბუის, ყარაბალის ხანის, სახელი იყო და, შესაძლოა, მის საპატივცემულოდ უწოდებდნენ ასე.

გვ.: 102,28. **«богатаго человека, Ширхана»** – საუბარია შირხან ალაზე, რომელიც ელიზავეტოპოლის სოფელ ლაკში ცხოვრობდა.

გვ.: 102,28. **«внука Карабахского Хана»** – შირხან ალა იყო ყარაბაღის ხან თუბა-ბეგუმ აბრახანკზის შვილიშვილი.

გვ.: 103,1-2. **«женою Фетали Шаха Персидского»** – საუბარია ალაბეიმზე, რომელიც ლექსებს წერდა და იყო პოეტ ნათავან ხურშიდბანუს დეიდა.

გვ.: 103,2-3. **«отправляется с сыном»** – ისტორიული წყაროების მიხედვით, საადათ-ბეიმის ვაჟს ერქვა ჯახანგირ ხანი. გაზეთ „კავკაზის“ მიხედვით კი ორი ვაჟი ჩანს: სულეიმან ალა და ქელბალი ალა. სავარაუდოდ, გადასახლება პირველს მიუსაჯეს.

გვ.: 103,6. **«Уезд: Началь: Григоров»** – საუბარია ელიზავეტოპოლის მაზრის უფროს მიხეილ ივანეს ძე გრიგოროვზე.

გვ.: 103,7. **«в доме ея скрылась шайка разбойников»** – ეს ფაქტი დანვრილებით არის აღწერილი გაზეთ „კავკაზის“ 1874 წლის 28 ივნისის ნომერში (№74).

გვ.: 103,22. **«Хана, а не его жену»** – საუბარია შირხან ალასა და მის მეუღლეზე – თუბა ბეგუმზე.

გვ.: 103,24. **«через посредство Губернатора»** – ხარკოვის იმჟამინდელი გუბერნატორი იყო ალექსანდრე ევგენის ძე კოვალიოვი.

გვ.: 103,30-31. **«разбойники убили и самого Хана»** – საუბარია შირხან ალაზე.

გვ.: 104,1. **«Екатерина Николаевна»** – საუბარია ადრესატის მეუღლეზე – ეკატერინე ნიკოლოზის ასულ პუშჩინა-კარცოვისაზე.

მიხეილ ასტაფიევისადმი №1 (869) გვ. 106.

ავტოგრაფი: A: ფონდი №5, აღწერა 1, საქმე №7502 (ძველი №174), ორმაგი პაგინაციით: 163v (წითელი ფანქრით) / 16v (შავი ფანქრით).

ავტოგრაფის აღწერილობა: მოთეთრო ფერის, გახუნებული, საშუალო სისქის, დიდი ფორმატის, ალაგ-ალაგ დალაქავებული, ორ ადგილას გახვრეტილი ქაღალდი; ზომა: 34,3X22,5 სმ.; წერილი შესრულებულია შავი ფანქრით. ხელნაწერის I გვერდსა და II გვერდის ზედა ნაწილში განთავსებულია ამავე წლის 9 ნოემბერს ალექსანდრე კარცოვისადმი მიწერილი ბარათი. წინამდებარე წერილი იწყება II გვერდის შუა ნაწილიდან. ხელნაწერი რესტავრირებულია. წარმოადგენს შავ პირს.

თარიღი და ადგილი: «10го Ноян: 1875.»

ადრესატისადმი მიმართვის ფორმა: «Михайлу Ивановичу Астафьеву.»

ადრესატის მისამართი: წერილის შინაარსით ვერ ირკვევა ადრესატის ადგილსამყოფელი, მაგრამ მისი ბიოგრაფიიდან ცნობილია, რომ ამ პერიოდში ის ამიერკავკასიის მხარის საერო უწყების სახელმწიფო ქონებისა და სოფლის მეურნეობის სამმართველოს უფროსის თანამდებობაზე მსახურობდა. აღნიშნულის გათვალისწინებით, ბარათი გაგზავნილი უნდა იყოს **თბილისში**.

შენიშვნები: 1-2. ორივე სტრიქონის ქვეშ ხაზია გასმული.

პირველი პუბლიკაცია: წინამდებარე გამოცემა.

გვ.: 106,9. «Михайлу Ивановичу Астафьеву» – წერილის ადრესატია ამიერკავკასიის მხარის საერო უწყების სახელმწიფო ქონებისა და სოფლის მეურნეობის სამმართველოს უფროსი – მიხეილ ივანეს ძე ასტაფიევი.

გვ.: 106,11. «Чиновника Шароева» – საუბარია თბილისის საქალაქო სამმართველოს ყოფილ ხაზინადარ ნიკოლოზ ეგნატეს ძე შაროევზე.

ეკატერინე პუშკინა-კარცოვისადმი №3 (870) გვ.: 107-108.

ავტოგრაფი: A: ფონდი №5, აღწერა 1, საქმე №7515ა (ძველი №175), 35r.

ავტოგრაფის აღწერილობა: მოთეთრო ფერის, გახუნებული, საშუალო სისქის, დიდი ფორმატის, ალაგ-ალაგ დალაქავებული, ორ ადგილას გახვრეტილი ქაღალდი; ზომა: 33,6X24,9 სმ.; შესრულებულია შავი ფანქრით. წერილს ზედა მარცხენა მხარეს წითელი ფანქრით უწერია: „X“. ტექსტის პირველი სიტყვა გადაშლილია და შეუძლებელია წაკითხვა. 35r გვერდზე, საანალიზო წერილის შემდეგ, განთავსებულია ვლადიმერ კარპოვიჩისადმი იმავე წლის 2 დეკემბერს, ხოლო მეორე (35v) გვერდზე – ფეოდორ ვოლფრამისადმი იმავე წლის 2 დეკემბერს მიწერილი წერილები. ხელნაწერი რესტავრირებულია. წარმოადგენს შავ პირს.

თარიღი და ადგილი: «1го Дек: 1875.»

ადრესატისადმი მიმართვის ფორმა: «Екатерине Николаевне Карцовой»

ადრესატის მისამართი: «в Харьков»

შენიშვნები: 1. წლის, სახელისა და მამის სახელის ქვეშ ხაზია გასმული.

პირველი პუბლიკაცია: წინამდებარე გამოცემა.

გვ.: 107,19. «Екатерине Николаевне Карцовой» – წერილის ადრესატია ეკატერინე ნიკოლოზის ასული პუშკინა-კარცოვისა.

გვ.: 107,21. «Александра Петровича» – საუბარია ადრესატის მეუღლეზე – გენერალ ალექსანდრე პეტრეს ძე კარცოვზე.

გვ.: 108,4. «вприсутствіи Его Высочества» – საუბარია მეფისნაცვალ მიხეილ ნიკოლოზის ძე რომანოვზე.

გვ.: 108,8. «вашим детям» – შვილებიდან ცნობილია მხოლოდ ნიკოლოზ ალექსანდრეს ძე კარცოვის სახელი.

ვლადიმერ კარპოვიჩისადმი №1 (871) გვ. 109.

ავტოგრაფი: A: ფონდი №5, აღწერა 1, საქმე №7515ა (ძველი №175), 35r.

ავტოგრაფის აღწერილობა: მოთეთრო ფერის, გახუნებული, საშუალო სისქის, დიდი ფორმატის, ალაგ-ალაგ დალაქავებული ქაღალდი; ზომა: 33,6X24,9 სმ.; შესრულებულია შავი ფანქრით. წერილს ზედა მარცხენა მხარეს ნითელი ფანქრით წერია: „X“. წინამდებარე წერილის ზემოთ, იმავე გვერდზე, განთავსებულია ეკატერინე კარცოვისადმი იმავე წლის 1 დეკემბერს, ხოლო მეორე (35v) გვერდზე – ფეოდორ ვოლფრამისადმი იმავე დღეს მიწერილი წერილი. ხელნაწერი რესტავრირებულია. წარმოადგენს შავ პირს.

თარიღი და ადგილი: «2го Дек: 1875.»

ადრესატისადმი მიმართვის ფორმა: «Владим: Валеріановичу Карповичу.»

ადრესატის მისამართი: «В Ахалцых»

შენიშვნები: 1. თარიღისა და სახელის ქვეშ ხაზია გასმული.

პირველი პუბლიკაცია: წინამდებარე გამოცემა.

გვ.: 109,1. «Владим: Валеріановичу Карповичу» – ვლადიმერ ვალერიანის ძე კარპოვიჩის შესახებ დამატებითი ცნობები არ მოგვეპოვება. როგორც წერილიდან ჩანს, ის უნდა იყოს ახალციხის საქველმოქმედო საზოგადოების წარმომადგენელი.

თეოდორ ვოლფრამისადმი №1 (872) გვ. 110.

ავტოგრაფი: A: ფონდი №5, აღწერა 1, საქმე №7515ა (ძველი №175), 35v.

ავტოგრაფის აღწერილობა: მოთეთრო ფერის, გახუნებული, საშუალო სისქის, დიდი ფორმატის, ალაგ-ალაგ დალაქავებული, ორ ადგილას გახვრეტილი ქაღალდი; ზომა: 33,6X24,9 სმ.;

შესრულებულია შავი ფანქრით. 35r გვერდზე განთავსებულია ეკატერინე კარცოვისადმი და ვლადიმერ კარპოვიჩისადმი იმავე წლის 1 და 2 დეკემბერს გაგზავნილი წერილები. ხელნაწერი რესტავრირებულია. წარმოადგენს შავ პირს

თარიღი და ადგილი: «2го Декаб: 1875.»

ადრესატისადმი მიმართვის ფორმა: «Феодору Христіановичу Вольфрамy.»

ადრესატის მისამართი: ადრესატი იმ პერიოდში სახელმწიფო პრიკაზის მმართველის თანამდებობაზე მსახურობდა და წერილიც, სავარაუდოდ, **თბილისში** უნდა იყოს გაგზავნილი.

შენიშვნები: 1. წლის, სახელისა და მამის სახელის ქვეშ ხაზია გასმული.

პირველი პუბლიკაცია: წინამდებარე გამოცემა.

გვ.: 110,5. «Феодору Христіановичу Вольфрамy» – წერილის ადრესატია იმხანად სახელმწიფო პრიკაზის მმართველი – თეოდორ ქრისტიანის ძე ფონ ვოლფრამი.

გვ.: 110,11. «Ассесора Шароева» – საუბარია ნიკოლოზ ეგნატეს ძე შაროევზე, რომელიც სახელმწიფო სტრუქტურების რეორგანიზაციის შედეგად უმუშევარი დარჩა.

1876

მიხეილ ჯომარდიძისადმი №1 (873) გვ. 112.

ავტოგრაფი: A: ფონდი №5, აღწერა 1, საქმე №7515ა (ძველი №175), 40r.

ავტოგრაფის აღწერილობა: მოთეთრო ფერის, გახუნებული, საშუალო სისქის, საშუალო ფორმატის, ალაგ-ალაგ დალაქავებული, ორ ადგილას გახვრეტილი ქაღალდი; ზომა: 23,1X22,7 სმ. (გაზომილია დიდი მხრიდან); წერილი შესრულებულია შავი ფანქრით. ხელნაწერი რესტავრირებულია. წარ-

მოადგენს შავ პირს.

თარიღი და ადგილი: «12 Февр: 1876.»

ადრესატისადმი მიმართვის ფორმა: «Михайлу Григ: Джомарди-
(д)зе.»

ადრესატის მისამართი: წინამდებარე წერილით გრიგოლი ადრესატისგან ალექსანდრეს სახელობის ქვეით პოლკში მომსახურე პოდპორუჩიკ დოლუხანოვის შუშის რაზმში გადაყვანას ითხოვს. ტექსტში ისიც ჩანს, რომ მისი პოლკი ამ პერიოდში ქუთაისში იყო განთავსებული. რთული დასადგენია, მიხეილ ჯომარდიძე სად იმყოფებოდა წერილის დაწერის დროს. ცნობილია, რომ სხვადასხვა დროს იგი დალესტნის საკავალერიო პოლკის მეთაური (50-იანი წლების დასაწყისში), დერბენდის ქალაქის თავი, სამხრეთ დალესტნის სამხედრო მეთაური და კორპუსის მეთაური (1853-1868 წლებში) და თბილისის თავადაზნაურთა წარმომადგენელი იყო.

შენიშვნები: 1. სტრიქონის ქვეშ, შუა ნაწილში, ხაზია გასმული.

პირველი პუბლიკაცია: წინამდებარე გამოცემა.

გვ.: 112,1. «Михайлу Григ: Джомарди(д)зе» – წერილის ადრესატია მიხეილ გრიგოლის ძე ჯომარდიძე, რომელიც 1853-1868 წლებში იყო დერბენდის ქალაქის თავი და სამხრეთ დალესტნის სამხედრო მეთაური და კორპუსის მეთაური.

გვ.: 112,2. «Подпор: Долуханов» – საუბარია შუშელ პოდპორუჩიკზე, რომელიც იმხანად მსახურობდა ალექსანდრეს სახელობის ქვეით პოლკში.

ბარბარე ბაგრატიონ-ორბელიანისადმი №71 (874) გვ.: 113-115.

ავტოგრაფი: C: გრიგოლ ორბელიანის არქივი, №153/№116, Ros-292; 2829, 78r-v.

ავტოგრაფის აღწერილობა: მოთეთრო ფერის, გახუნებული, დიდი ფორმატის, საშუალო სისქის, ალაგ-ალაგ დალაქავებული.

ლი ქალღმერთი; ზომა: 35,5X21,9 სმ.; შესრულებულია შავი ფანქრით. ხელნაწერი რესტავრირებულია. წარმოადგენს შავ პირს.

თარიღი და ადგილი: «17 Марта 1876. Тифлис»

ადრესატისადმი მიმართვის ფორმა: «...мой друг варвара...»

ადრესატის მისამართი: ადრესატი ამ პერიოდში პეტერბურგში ცხოვრობდა და წერილიც აქ უნდა იყოს გაგზავნილი.

შენიშვნები: 1. სტრიქონის ქვეშ ხაზია გასმული; 2-3. მონიშნული სიტყვები ხაზგასმულია.

პირველი პუბლიკაცია: წინამდებარე გამოცემა. დღემდე გამოქვეყნებულია წერილის მეშვიდე აბზაცი: მეუნარგია, ი. (1905). ცხოვრება და ღვაწლი თ. გრიგოლ ორბელიანისა, გადმოზეჭდილი მოამბე-დან, ელექტრონის სტამბა, წიგ. გამომც. ქართვ. ამხანაგობისა, ტფილისი, გვ. 135.

გვ.: 113,14. «моего Георгія» – საუბარია ადრესატის გაუზე – გიორგი ილიას ძე ორბელიანზე.

გვ.: 114,19. «бедный Конст: Иван: Орловский» – საუბარია თბილისის სამოქალაქო გუბერნატორ კონსტანტინე ივანეს ძე ორლოვსკიზე.

გვ.: 114,20. «Бар: Сакен» – საუბარია მაქსიმილიან ალექსანდრეს ძე ფონ დერ ოსტენ-საკენზე.

გვ.: 114,24. «с Клушиным... Баронис-Пехи» – საუბარია კავკასიის მეფისნაცვლის მთავარი სამმართველოს უფროსზე, სენატორ პავლე ნიკოლოზის ძე კლუშინსა და ამავე სამმართველოს ყოფილ უფროს ალექსანდრე პავლეს ძე ნიკოლაიზე.

გვ.: 115,2-3. «Набоковское обращение» – შესაძლოა, იგულისხმებოდეს ინფანტერიის გენერალი ივანე ალექსანდრეს ძე ნაბოკოვი.

გვ.: 115,7. «Их Высочества» – იგულისხმება კავკასიის მეფისნაცვალის მიხეილ ნიკოლოზის ძე რომანოვი და მისი ოჯახი.

გვ.: 115,8-9. «К:³ Трубецкой... дочери Ираклия Мухранского» – საუბარია სერგეი ნიკიტას ძე ტრუბეცკოისა და სოფიო ირაკლის ასულ ბაგრატიონ-მუხრანელზე.

გვ.: 115,11. «дочери у Ираклия Грузинского» – საუბარია ადრესატის დისწულის, თამარ დავითის ასულ ჭავჭავაძის, და ირაკლი ალექსანდრეს ძე ბაგრატიონ-გრუზინსკის ქალიშვილებზე – ელისაბედსა და ეკატერინეზე.

ივანე ჩეხოვსკისადმი №1 (875) გვ.: 117-118.

ავტოგრაფი: A: ფონდი №5, აღწერა 1, საქმე №7515ა (ძველი №175), 36r.

ავტოგრაფის აღწერილობა: მოყვითალო ფერის, გახუნებული, თხელი, საშუალო ფორმატის, ალაგ-ალაგ დალაქავებული, ორ ადგილას გახვრეტილი ხაზიანი ქაღალდი; ზომა: 25,5X23,3 სმ.; წერილი შესრულებულია შავი ფანქრით. მიმართვა (გვარის გარეშე) და მესამე სტრიქონის მესამე სიტყვა, რომელიც გადახაზულია, დაწერილია ყავისფერი მელნით. ხელნაწერი რესტავრირებულია. წარმოადგენს შავ პირს.

თარიღი და ადგილი: «24 Мар: 1876 г: Тифлис»

ადრესატისადმი მიმართვის ფორმა: «Милостивый Государь, Иван Иванович! Чеховский.»

ადრესატის მისამართი: წერილში გრიგოლი ადრესატს ახალციხის მაზრაში მცხოვრები აბას ბეგისადმი დახმარებას სთხოვს: «Житель Ахалцых: Уезда Аббас бек будет иметь честь поднести вам это письмо.» ტექსტის შინაარსით ირკვევა, რომ მაზრას ის ხელმძღვანელობს. ავტორი მას სწერს: «ваш Уезд, в смутные времена, всегда первый подвергается опасности.» / «Здесь, в мирное время, пограничные начальники должны всегда иметь ввиду войну» აღნიშნულის გათვალისწინებით, წერილი გაგზავნილი უნდა იყოს ახალციხის მაზრაში.

შენიშვნები: 1. ფრაზა – «Старая Служба не должна быть забыта новыми Начальниками» – ხაზგასმულია წითელი ფანქრით; 2. სიტყვა ხაზგასმულია.

პირველი პუბლიკაცია: წინამდებარე გამოცემა.

გვ.: 117,13. «Иван Иванович! Чеховский» – წერილის ადრესატია ახალციხის მაზრის უფროსი – ივანე ივანეს ძე ჩეხოვსკი.

გვ.: 117,14. «Аббас Бек» – საუბარია ახალციხის მკვიდრ აბას ბეგ აბაშიძეზე.

გვ.: 117,17. «времена Паскевича» – საუბარია კავკასიაში ივანე თეოდორის ძე პასკევიჩის მმართველობის პერიოდზე. ის 1826-1829 წლებში იყო რუსეთის ჯარების მთავარსარდალი.

გვ.: 117,20. «К:^მ Абашидзе» – იგულისხმება აბას ბეგ აბაშიძე.

იოსებ ორბელიანისადმი №1 (876) გვ. 119.

ავტოგრაფი: A: ფონდი №5, აღწერა 1, საქმე №7515ა (ძველი №175), 41v.

ავტოგრაფის აღწერილობა: მოყვითალო ფერის, გახუნებული, საშუალო სისქის, საშუალო ფორმატის, ალაგ-ალაგ დაღაქავებული, ორ ადგილას გახვრეტილი ცალხაზიანი ქაღალდი; ზომა: 25,4X22,7 სმ.; წერილი შესრულებულია შავი ფანქრით. ის მოსდევს კაპიტან სისინის ქვრივის, ანა სისინის, სათხოვარ წერილს მისდამი, რომელიც განთავსებულია 41r-v გვერდებზე. გრიგოლის წერილი დაწერილია 5 სტრიქონად ანა სისინის მისამართის ქვეშ. ხელნაწერი რესტავრირებულია. წარმოადგენს შავ პირს. ქვრივი გრიგოლს აცნობებს, რომ 8 თვეა ავადმყოფობს, 3 თვეა, რაც ვეღარ დგება საწოლიდან და სჭირდება მეურნალობა, კერძოდ, ექიმები ურჩივენ ზღვაზე წასვლას. შეახსენებს, რომ მისი ქმარი, კაპიტანი სისინი, ერ-

თვალად ემსახურებოდა ორბელიანებს და სთხოვს შეწევნას.

ადრესატისადმი მიმართვის ფორმა: „ბატონო სოსიკო!“

ადრესატის მისამართი: ადრესატის ადგილსამყოფელი წერილის მიხედვით არ ჩანს, მაგრამ სხვა წერილებიდან ვიცით, რომ იგი თბილისში ცხოვრობდა. გრიგოლი მას ხშირად ახსენებს და ყველგან მათი ტერიტორიული სიახლოვე იკვეთება. 1877 წლის 25 სექტემბრის წერილით ვიგებთ, რომ ის ლეზგინის ხაზის უფროსად ინიშნება: „სოსიკო წავიდა ლეზგინსკის ლინიის ნაჩაღნიკად რევაზის მაგიერ,“ – წერს გრიგოლი ნიკო ზურაბის ძე ჭავჭავაძეს. მანამდე კი სულ თბილისშია. აღნიშნულის გათვალისწინებით, წერილი სავარაუდოდ, **თბილისში** უნდა იყოს გაგზავნილი.

შენიშნები: 1. სიტყვა ხაზგასმულია.

პირველი პულიკაცია: წინამდებარე გამოცემა.

დათარიღება: წერილი, მართალია, უთარიღოა, მაგრამ ის მოსდევს ანა სისინის გრიგოლისადმი მიწერილ წერილს, რომელიც თარიღდება **1876 წლის 9 აპრილით**, შესაბამისად, გრიგოლის წერილი იოსებ ორბელიანისადმი დაწერილი უნდა იყოს ან ამ დღესვე, ან ამ დღის შემდეგ მალევე.

წერილის ადრესატია გრიგოლ ორბელიანის ბიძაშვილის, კონსტანტინე იოსების ძე ორბელიანის, ვაჟი – იოსები.

გვ.: 119,2. „**გიგომ в счет будущих Агрикарских доходов**“ – საუბარია ადრესატის ძმაზე, გრიგოლ (გიგო) კონსტანტინეს ძე ორბელიანზე, და აგრიკარის მამულებზე, რომლის დაბრუნებისთვისაც ორბელიანები სასამართლოს გზით დიდხანს იბრძოდნენ ხაზინასთან.

გვ.: 119,3-4. „**საბრალოს დედაკაცსა, რომლისა ქმარი სისინი**“ – საუბარი უნდა იყოს ტოპოგრაფ პავლე ათანასეს ძე სისინსა და მის მეუღლე ანაზე.

ნიკო ზურაბის ძე ჭავჭავაძისადმი №11 (877) გვ.: 119-124.

თეთრი პირის ავტოგრაფი: C: გრიგოლ ორბელიანის არქივი, №508/№30 (ძველი S: 5327), ორმაგი პაგინაციით: 1r-v, 2r-v / 14r-v, 15r-v.

ავტოგრაფის აღწერილობა: მოთეთრო ფერის, გახუნებული, თხელი, დალაქავებული, მელნით დანიწკლული, საშუალო ფორმატის, ორად გადაკეცილი ქაღალდი; ზომა: 21,3X13,5 სმ.; შესრულებულია შავი მელნით, რომელიც გაჟღენთილია ფურცელში ისე, რომ ნაწერი მეორე მხრიდანაც ჩანს და ადგილ-ადგილ ამოკითხვა ჭირს (განსაკუთრებით ყველა გვერდის თავსა და ბოლოში). II გვერდზე, მარცხენა არშიაზე, პირველ აბზაცს ცისფერი ფანქრით ხაზი აქვს ჩამოსმული. ხელნაწერი რესტავრირებულია.

თარიღი და ადგილი: „16^ს აპრ: 1876, თბილისით.“

ხელმოწერა: „შენი მარადის ბედნიერების მსურველი გრიგოლ ორბელიანი“

ადრესატისადმი მიმართვის ფორმა: „ჩემო გულით საყუარელო ნიკო!“

შავი პირის ავტოგრაფი: A: ფონდი №5, აღწერა 1, საქმე №7515ა (ძველი №175), 39r.

ავტოგრაფის აღწერილობა: მოყვითალო ფერის, გახუნებული, საშუალო სისქის, დალაქავებული, დიდი ფორმატის, ორ ადგილას გახვრეტილი ქაღალდი; ზომა: 34,2X21,8 სმ.; შესრულებულია შავი ფანქრით. ხელნაწერის II გვერდზე მინაწერებია (I სტრიქონი – შავი მელნით, II და III სტრიქონები – შავი ფანქრით): 1) „სავანელი დუშეთ: მიროვოი სუდი – ალუსალინს – და გიორგის – მირსკისა. 2) მუსა აღა უსუფოვ – ბულატოვსა 3) ისარლოვისთვის – მირსკისა.“ ხელნაწერი რესტავრირებულია.

ადრესატისადმი მიმართვის ფორმა: „ჩემო საყუარელო ნიკო!“

ადრესატის მისამართი: ადრესატი დალესტანში მსახურობდა. როგორც წერილის შინაარსიდან ირკვევა, ის **ბოთლიხში** იმყო-

ფეხოდა. ავტორი მას სწერს: „ბოთლიხელს კაცსა დრო არა აქუს წერისათჳს.“

შენიშვნები: 1. ღვთის; 2. ღვთისაცა; 3. მთელ აბზაცს მარცხენა არშიაზე ლურჯი ფანქრით ხაზი აქვს ჩამოსმული; 4. „ბარონ საკენ“ ხაზგასმულია; 5-8. მონიშნული სიტყვები ხაზგასმულია; 9. „8 ათას“ ხაზგასმულია; 10-11. მონიშნული სიტყვები ხაზგასმულია.

პირველი პუბლიკაცია: წინამდებარე გამოცემა.

წერილის ადრესატია გრიგოლის ბიძაშვილიშვილი – ნიკო ზურაბის ძე ჭავჭავაძე.

გვ.: 119,15. „**შენცა და ლევანცა**“ – საუბარია ლევან ივანეს ძე მელიქიშვილზე.

გვ.: 121,2-3. „**არლოვსკის სიკუდილსა**“ – საუბარია თბილისის სამოქალაქო გუბერნატორ კონსტანტინე ივანეს ძე ორლოვსკიზე.

გვ.: 121,3-4. „**ვარვარა ვასილიევნა**“ – საუბარია მიხეილ იაგორის ძე თამამშევის ქვრივზე – ბარბარე ვასილის ასულ ყორღანაშვილ-თამამშევისაზე.

გვ.: 121,5. „**მიხეილ სანსუსში**“ – საუბარი უნდა იყოს მიხეილ იაგორის ძე თამამშევზე და მითითებულია თბილისში მისი გარდაცვალების ადგილი.

გვ.: 121,8. „**ღრაჭ სამოილოვიცა**“ – შესაძლოა, აქ იგულისხმებოდეს პოლკოვნიკი ნიკოლაი ალექსანდრეს ძე სამოილოვი, თუმცა დადასტურებით თქმა გვიჭირს. წყაროების მიხედვით, იგი მხიარულ, აზარტული თამაშებისა და გართობის მოყვარულ ადამიანად ხასიათდება.

გვ.: 121,12. „**კლუშინი, ბარონ ნიკოლაის ფეხი**“ – საუბარია კავკასიის მეფისნაცვლის მთავარი სამმართველოს უფროსზე, სენატორ პავლე ნიკოლოზის ძე კლუშინსა და ამავე სამმართველოს ყოფილ უფროს ალექსანდრე პავლეს ძე ნიკოლაიზე.

გვ.: 122,4. „**ნაბოკოვის დროჟსა**“ – შესაძლოა, იგულისხმებოდეს ინფანტერიის გენერალი ივანე ალექსანდრეს ძე ნაბოკოვი.

გვ.: 122,5-6. „რეადი ისე წავიდა“ – საუბარია გენერალ ნიკოლოზ ანდრეას ძე რეადზე.

გვ.: 122,8. „ბარანოვსკი დაინიშნება სენატორად“ – საუბარია ნიკოლოზ ივანეს ძე ბარანოვსკიზე.

გვ.: 122,10. „არის სტაროსელსკი“ – საუბარია დიმიტრი სიმონის ძე სტაროსელსკიზე.

გვ.: 122,12. „ბარონ საკენ“ – საუბარია მაქსიმილიან ალექსანდრეს ძე ფონ დერ ოსტენ-საკენზე.

გვ.: 122,12. „პოლკოვ: დენ“ – საუბარია ვალდემარ კარლ ფონ დენზე.

გვ.: 123,1. „ველიკიი კნიაზი და ველიკაა კნეინა“ – საუბარია მეფისნაცვალ მიხეილ ნიკოლოზის ძე რომანოვსა და მის მეუღლეზე – ოლღა თეოდორის ასულ ბადენელ-რომანოვისაზე.

გვ.: 123,3. „შვილებიკი“ – საუბარია მეფისნაცვალ მიხეილ რომანოვის შვილებზე: ნიკოლოზზე, ანასტასიაზე, მიხეილზე, გიორგიზე, ალექსანდრეზე, სერგეისა და ალექსეიზე.

გვ.: 123,5. „კონია მუხრან:“ – იგულისხმება კონსტანტინე ივანეს ძე ბაგრატიონ-მუხრანელი.

გვ.: 123,5-6. „გუსარს დავითს ერისთავსა“ – საუბარია დავით ესტატეს ძე ერისთავზე.

გვ.: 123,6-7. „ლენერალ ასტაჭიევი“ – საუბარია მიხეილ ივანეს ძე ასტაფიევიზე.

გვ.: 123,8. „ლორბუნოვს... გამოუცხადა“ – საუბარია ვასილი პეტრეს ძე გორბუნოვზე, რომელიც სახელმწიფო ქონების სამმართველოში მიხეილ ივანეს ძე ასტაფიევის დაქვემდებარებაში მუშაობდა.

გვ.: 123,10. „ლენერალ იედლინსკი“ – საუბარია ალბერტ არტურის ძე იედლინსკიზე.

გვ.: 123,11. „ჭელდმარშალთან განწესებული“ – იედლინსკი განწესებული იყო ფელდმარშალ ალექსანდრე ივანეს ძე ბარიატინსკისთან.

გვ.: 123,12-13. „ჭილოსოჭოვი... ვარშავაში“ – საუბარია დიმიტრი ალექსეის ძე ფილოსოფოსოვზე.

გვ.: 124,1. „ავთანდილოვის სიტყვები“ – საუბარია ზაქარია სტეფანეს ძე ავთანდილოვზე.

გვ.: 124,3. „ყაფლანცა ყოჩალათ“ – საუბარია ადრესატის ბიძაზე – ყაფლან ასლანის ძე ორბელიანზე.

გვ.: 124,4. „ტასო გაგარინისა“ – საუბარია გრიგოლის ნათესავ ანასტასია დავითის ასულ ორბელიან-გაგარინისაზე.

გვ.: 124,8-9. „ჩავაბარე ზისერმანსა“ – სავარაუდოდ, საუბარია არნოლდ ლევის ძე ზისერმანზე.

გვ.: 124,11. „ივანეს ოჯახის“ – იგულისხმება ივანე დავითის ძე ორბელიანის ოჯახი.

გვ.: 124,13. „რამაზ ანდრონიკოვი“ – საუბარია რამაზ ივანეს ძე ანდრონიკაშვილზე.

გვ.: 124,14. „სოსიკო კარგად არის“ – საუბარია გრიგოლის ბიძაშვილიშვილ იოსებ კონსტანტინეს ძე ორბელიანზე.

გვ.: 124,14. „ტასომ დიდის“ – საუბარია გრიგოლ ორბელიანის ბიძაშვილიშვილ ანასტასია კონსტანტინეს ასულ ორბელიან-ოკლობჟიოზე.

გვ.: 124,15. „ქმარი წაუვიდა“ – იგულისხმება ივანე დიმიტრის ძე ოკლობჟიო.

გვ.: 124,23-24. „ვარინკა და... გიორგი“ – იგულისხმება გრიგოლის რძალი ბარბარე ილიას ასული ბაგრატიონი-ორბელიანისა და მისი ვაჟი – გიორგი ორბელიანი.

ბარბარე ბაგრატიონ-ორბელიანისადმი №72 (878) გვ.: 125-126.

ავტოგრაფი: C: გრიგოლ ორბელიანის არქივი, №153 / №116, Ros-292; 2829, 79r.

ავტოგრაფის აღწერილობა: მოთეთრო ფერის, გახუნებული, დიდი ფორმატის, საშუალო სისქის ქაღალდი; ზომა: 35,7X22,4 სმ.; შესრულებულია შავი ფანქრით. ხელნაწერი რესტავრირებულია. წარმოადგენს შავ პირს.

თარიღი და ადგილი: «6¹⁰ Мая 1876 Тифлис»

ადრესატისადმი მიმართვის ფორმა: «Мой друг Варвара!»

ადრესატის მისამართი: ადრესატი ამ პერიოდში **პეტერბურგში** ცხოვრობდა, რაც ტექსტის შინაარსითაც ირკვევა. ავტორი მას სწერს: «Мне же верится, что ты всегда больна, и иначе нельзя быть в этом суровом, проклятом климате Петерб^а»

შენიშვნები: 1. სტრიქონის ქვეშ ხაზია გასმული; 2-3. ორწერტილები ავტორს არ უწერია.

პირველი პუბლიკაცია: წინამდებარე გამოცემა.

გვ.: 125,4. «**o Georgie**» – საუბარია გრიგოლის ძმისწულ გიორგი ილიას ძე ორბელიანზე.

გვ.: 125,14. «**Петя Опочинин**» – საუბარია გრიგოლის ბიძაშვილიშვილზე – პეტრე ალექსეის ძე ოპოჩინინზე.

გვ.: 125,15-16. «**Мирским, покутить**» – საუბარია გრიგოლ ორბელიანის ბიძაშვილის, სოფიო იაკობის ასულ ორბელიანის, და პოდპოლკოვნიკ დიმიტრი ივანეს ძე სვიატოპოლკ-მირსკის ვაჟზე – პეტრე დიმიტრის ძე სვიატოპოლკ-მირსკიზე.

გვ.: 125,17-18. «**Алексей Петрович**» – საუბარია გრიგოლის ბიძაშვილ ბარბარე იაკობის ასულ ორბელიან-ოპოჩინინის ვაჟზე – ალექსეი პეტრეს ძე ოპოჩინინზე.

გვ.: 125,18-19. «**а Оглобжіо**» – საუბარია ივანე დიმიტრის ძე ოკლობჟიოზე.

გვ.: 125,20. «**Их Высочество выехали**» – საუბარია მეფისნაცვალ მიხეილ ნიკოლოზის ძე რომანოვსა და მის მეუღლეზე – ოლღა თეოდორის ასულ ბადენელ-რომანოვისაზე.

გვ.: 125,21. «**Георгій Мухран:, а брат его Иван**» – საუბარია გიორგი და ივანე კონსტანტინეს ძე ბაგრატიონ-მუხრანელეებზე.

გვ.: 125,23-24. «**К^ა Трубецкаго с Княжною Софією Мухран:**» – საუბარია სერგეი ნიკიტას ძე ტრუბეცკოისა და სოფიო ირაკლის ასულ ბაგრატიონ-მუხრანელზე.

გვ.: 125,26. «**Ираклію Мухран**» – საუბარია ირაკლი კონსტანტინეს ძე ბაგრატიონ-მუხრანელზე.

გვ.: 126,8. «**один Георгій и два Петра**» – იგულისხმება ზემოხსენებული სამი ახალგაზრდა სამხედრო მოსამსახურე, ნათესავები: გიორგი ორბელიანი, პეტრე ოპოჩინინი და პეტრე სვიატოპოლკ-მირსკი.

მარია კრიუკოვსკაია-კოლიუბაკინისადმი №2 (879) გვ.: 127-128.

ავტოგრაფი: A: ფონდი №5, აღწერა 1, საქმე №7515ა (ძველი №175), 37r.

ავტოგრაფის აღწერილობა: მოთეთრო ფერის, გახუნებული, საშუალო სისქის, საშუალო ფორმატის, ალაგ-ალაგ დალაქავებული, ორ ადგილას გახვრეტილი ქალაღი; ზომა: 22,0X 18,9 სმ.; წერილი შესრულებულია შავი ფანქრით. ტექსტის ბოლოს, ქვედა მარცხენა მხარეს, არის ლურჯი მეღნით გავლებული პატარა ხაზი. ხელნაწერი რესტავრირებულია. წარმოადგენს შავ პირს.

თარიღი და ადგილი: «24 Мая 1876 г.»

ადრესატისადმი მიმართვის ფორმა: «Маріи Васильевне Колюбякиной.» / «...уважаемая Марія Васильевна...»

ადრესატის მისამართი: ადრესატი ამ პერიოდში სამხრეთ კავკასიის ქალთა ინსტიტუტის საბჭოს წევრი იყო და, წერილიც, შესაბამისად, **თბილისში** უნდა იყოს გაგზავნილი. ტექსტის შინაარსითაც ჩანს, რომ ავტორი ტერიტორიულად მასთან ახლოს მყოფი ქალთა ინსტიტუტის კურსდამთავრებულთა გამოსაშვებ საღამოზეა დაპატიჟებული. იგი წერს: «...как глубоко я огорчен невозможностью воспользоваться вашим обязательным приглашением быть сегодня навечере в Институте, получаю выпуска воспитанниу Старшаго Класа.»

შენიშვნები: 1. სტრიქონის ქვეშ ხაზია გასმული.

პირველი პუბლიკაცია: წინამდებარე გამოცემა.

გვ.: 127,22. «**Маріи Васильевне Колюбякиной**» – წერილის ადრესატია მიხეილ პეტრეს ძე კოლიუბაკინის ქვრივი – მარია ვასილის ასული კრიუკოვსკაია-კოლიუბაკინისა.

გვ.: 127,26. «**навечере в Институте**» – მარია კრიუკოვსკაია-კოლიუბაკინისა იყო ამიერკავკასიის ქალთა ინსტიტუტის საბჭოს წევრი.

გვ.: 127,27. «**у Опочининых**» – საუბარია გრიგოლის ბიძაშვილ ბარბარე იაკობის ასულ ორბელიან-ოპოჩინინისა და ალექსეი პეტრეს ძე ოპოჩინინის ოჯახზე.

დიმიტრი სვიატოპოლკ-მირსკისადმი №4 (880) გვ.: 128-129.

ავტოგრაფი: A: ფონდი №5, აღწერა 1, საქმე №7502 (ძველი №174), ორმაგი პაგინაციით: 164r (წითელი ფანქრით) / 18r (შავი ფანქრით).

ავტოგრაფის აღწერილობა: მოყავისფრო ფერის, გახუნებული, საშუალო სისქის, დიდი ფორმატის, ალაგ-ალაგ დალაქავებული, ორ ადგილას გახვრეტილი ქალალდი; ზომა: 31,9X21,7 სმ.; წერილი შესრულებულია შავი ფანქრით. ზედა მარჯვენა მხარეს ტექსტს წითელი ფანქრით მკრთალი ხაზი აქვს ჩამოსმული. ხელნაწერი რესტავრირებულია. წარმოადგენს შავ პირს.

თარიღი და ადგილი: «28 Июня 1876. Цавкиси.»

ადრესატისადმი მიმართვის ფორმა: «К¹⁰ Дм: Ив: Святополк-Мирскому»

ადრესატის მისამართი: ამ პერიოდში ადრესატს კავკასიის მეფისნაცვლის თანაშემწის თანამდებობა ეკავა. მართალია, ზაფხულის პერიოდია და სხვა წერილებიდან ვიცით, რომ ამ დროს ის ცოლ-შვილით დასასვენებლად მიდიოდა ხოლმე, მაგრამ საანალიზო ბარათი საქმიანია, სადაც ავტორი ადრესატს რამდენიმე თხოვნით მიმართავს. იმის გათვალისწინებით, რომ აგარაკზე მყოფ თანამდებობის პირს გრიგოლ ორ-

ბელიანი საქმიანი თხოვნით ვერ შეაწუხებდა, წერილი, სავარაუდოდ, **თბილისში** უნდა იყოს გაგზავნილი.

შენიშვნები: 1-2. ორივე სტრიქონის ქვეშ ხაზია გასმული; 3. საკუთარი სახელი ხაზგასმულია.

პირველი პუბლიკაცია: წინამდებარე გამოცემა.

გვ.: 128,22. «**Иосифа Конст:**» – საუბარია იოსებ კონსტანტინეს ძე ორბელიანზე.

გვ.: 128,23. «**разбойник Кёр Исмайл**» – პირის შესახებ დამატებითი ცნობები არ მოგვეპოვება.

გვ.: 129,4. «**за Его Высо^{ва} и Август: Его Семейства**» – სავარაუდოდ, საუბარია იმპერატორ ალექსანდრე II-ის ოჯახზე.

გვ.: 129,6-7. «**сыну Ташдемура**» – ტაშდემურისა და მისი ვაჟის შესახებ სხვა ცნობები არ მოგვეპოვება.

გვ.: 129,14-15. «**имена беглецов: 1) Кёр Исмайл, 2) Искандер, 3) Бадал, 4) Ибраим, или Ирайм... 5) Халил, 6) Муса**» – პირთა შესახებ დამატებითი ცნობები არ მოგვეპოვება.

გვ.: 129,18. «**Качаг Дали Ага**» – პირის შესახებ დამატებითი ცნობები არ მოგვეპოვება.

გვ.: 129,18. «**Полков: Ассан Аги**» – შესაძლოა, საუბარი იყოს ასან-ალა ჰასინსკიზე.

ადოლფ რემერტისადმი №1 (881) გვ.: 131-132.

ავტოგრაფი: A: ფონდი №5, აღწერა 1, საქმე №7515ა (ძველი №175), 42r.

ავტოგრაფის აღწერილობა: მოთეთრო ფერის, გახუნებული, საშუალო სისქის, დიდი ფორმატის, ალაგ-ალაგ დალაქავებული, ორ ადგილას გახვრეტილი ქაღალდი; ზომა: 34,2X23,7 სმ.; წერილი შესრულებულია შავი ფანქრით. ხელნაწერი რესტავრირებულია. წარმოადგენს შავ პირს.

თარიღი და ადგილი: «11го Июля 1876. Цавкиси.»

ადრესატისადმი მიმართვის ფორმა: «Ремерту.» / «Милост: Государь Адольф Александрович»

ადრესატის მისამართი: 1876 წელს ადრესატი კავკასიის სამედიცინო განყოფილებაში სამოქალაქო ნაწილის თბილისის ოლქის მედიცინისა და მინერალური წყლების განყოფილების უფროსის თანამდებობაზე მუშაობდა. ტექსტის შინაარსითაც ჩანს, რომ იგი მედიცინის საკითხებს განაგებს: ავტორი მას ექიმ მაჭავარიანის თბილისში დატოვების თხოვნით მიმართავს. აღნიშნულის გათვალისწინებით, წერილი გაგზავნილი უნდა იყოს **თბილისში**.

შენიშვნები: 1. სტრიქონის ქვეშ ხაზია გასმული.

პირველი პუბლიკაცია: წინამდებარე გამოცემა.

გვ.: 131,5. «Адольф Александрович» – წერილის ადრესატია თბილისის გუბერნიის სამედიცინო განყოფილების მმართველი – ადოლფ ალექსანდრეს ძე რემერტი.

გვ.: 131,9. «Архимандриту, прибывшим комне» – პირის არც სახელია ნახსენები და არც გვარი. ამიტომ იდენტიფიცირება ვერ ხერხდება.

გვ.: 131,13. «Медику Мачаваріани» – ექიმის სახელი უცნობია.

ალექსანდრა ფრიდერიქს-ალოპეუსისადმი №1 (882) გვ. 133.

ავტოგრაფი: A: ფონდი №5, აღწერა 1, საქმე №7502 (ძველი №174), ორმაგი პაგინაციით: 166r (წითელი ფანქრით) / 20r (შავი ფანქრით).

ავტოგრაფის აღწერილობა: მოყავისფრო ფერის, გახუნებული, საშუალო სისქის, დიდი ფორმატის, ალაგ-ალაგ დალაქავებული, ორ ადგილას გახვრეტილი და შემდეგ რესტავრირებული ქაღალდი; ზომა: 33,6X21,2 სმ.; წერილი შესრულებულია შავი მელნით, თარიღი და მისამართი კი – შავი ფანქრით. მარჯვენა მხარეს ტექსტს წითელი ფანქრით მკრთალი ხაზი აქვს ჩა-

მოსმული. ხელნაწერი რესტავრირებულია.

თარიღი და ადგილი: «16го Июля 1876. Цавкиси»

ხელმოწერა: «Генерал-адъютант Князь Орбеліани.»

ადრესატისადმი მიმართვის ფორმა: «Графине Александре Петровне, Алопеус.» / «...Графиня...»

ადრესატის მისამართი: «Боржом»

შენიშვნები: 1. სიტყვა ხაზგასმულია.

პირველი პუბლიკაცია: წინამდებარე გამოცემა.

გვ.: 133,8-9. «Александре Петровне, Алопеус» – იგულისხმება ბარონესა ალექსანდრა პეტრეს ასული ფრედერიქს-ალოპეუსისა – რუსეთის საიმპერატორო კარის ფრეილინა.

გვ.: 133,11-12. «Великой Княжне Анастасіи Михайловне» – საუბარია კავკასიის მეფისნაცვლის ქალიშვილზე – ანასტასია მიხეილის ასულ რომანოვაზე.

ნიკო ზურაბის ძე ჭავჭავაძისადმი №12 (883) გვ.: 134-135.

ავტოგრაფი: C: გრიგოლ ორბელიანის არქივი, №509/№30 (ძველი Q: 155), ორმაგი პაგინაციით: 1r-v, 2r / 16r-v, 17r.

ავტოგრაფის აღწერილობა: მოყვითალო ფერის, გახუნებული, საშუალო სისქის, მელნით დანიწკლული, საშუალო ფორმატის, ალაგ-ალაგ დალაქავებული, ორად გადაკეცილი ქალაქდი; ზომა: 21,2X13,5 სმ.; შესრულებულია შავი მელნით, რომელიც გაჟღენთილია ფურცელში ისე, რომ ნაწერი მეორე მხრიდანაც ჩანს და ადგილ-ადგილ ამოკითხვა ჭირს. ხელნაწერი რესტავრირებულია.

თარიღი და ადგილი: „20го ივლისს 1876 წავკისით.“ / „1876“

ხელმოწერა: „შენი მარადის ბედნიერების მოსურნე გრიგოლ ორბელიანი“

ადრესატისადმი მიმართვის ფორმა: „ჩემო გულით საყუარელო ნიკო!“

ადრესატის მისამართი: ამ პერიოდში ადრესატი დალესტანში, კერძოდ, **ბოთლიხში**, მსახურობდა და წერილიც, სავარაუდოდ, აქ უნდა იყოს გაგზავნილი.

შენიშვნები: 1. „კნიაზს მირსკისა“ ჩამატებულია ზემოდან; 2. ხელნაწერშია „გამურიცხვენი“; 3. „ბარბარე ანდრეევსკის ცოლი“ ხაზგასმულია; 4. სიტყვა ხაზგასმულია; 5. ღმერთი; 6. სიტყვა ხაზგასმულია.

პირველი პუბლიკაცია: წინამდებარე გამოცემა.

გვ.: 134,6. „**კნიაზს მირსკისა**“ – საუბარია დიმიტრი ივანეს ძე სვიატოპოლკ-მირსკიზე.

გვ.: 134,15-16. „**აგლოზიონნი**“ – საუბარია გრიგოლის ბიძაშვილიშვილ ანასტასია კონსტანტინეს ასულ ორბელიან-ოკლიბუიოს ოჯახზე.

გვ.: 134,6. „**სპარსეთის კონსული**“ – პირის ვინაობა მითითებული არ არის.

გვ.: 134,16. „**ანტონ კარაევი**“ – დამატებითი ცნობები პირის შესახებ არ მოგვეპოვება.

გვ.: 134,16-17. „**ლამბაროვიანნი, ხატიროვიანნი**“ – საუბარია ლამბაროვებისა და ხატიროვების ოჯახებზე.

გვ.: 134,17. „**მირსკიანნი, აპაჩინიანნი**“ – საუბარია დიმიტრი ივანეს ძე სვიატოპოლკ-მირსკისა და ალექსეი პეტრეს ძე ოპოჩინინის ოჯახებზე.

გვ.: 134,20. „**პოპორილოპულოს სახლობა**“ – საუბარია საიდუმლო მრჩეველ ალექსანდრე ივანეს ძე პოპორილოპულოს ოჯახზე.

გვ.: 134,22. „**ეძებენ ვარვარა ვასილიენას**“ – საუბარია მიხეილ იაგორის ძე თამამშევის ქვრივზე – ბარბარე ვასილის ასულ ყორღანაშვილ-თამამშევისაზე.

გვ.: 134,24. „**სოსიკო არის**“ – საუბარია გრიგოლის ბიძაშვილიშვილ იოსებ კონსტანტინეს ძე ორბელიანზე.

გვ.: 135,1. „**ისაკის იუბილეი**“ – საუბარია ისაკ შიოს ძე თუმანიშვილზე.

გვ.: 135,3. „**ბარბარე ანდრეევსკის ცოლი**“ – საუბარია ექიმ ერასტ ანდრეევსკის ქვრივზე – ბარბარე გიორგის ასულ

თუმანიშვილ-ანდრეევსკისაზე.

გვ.: 135,4. „ქალით, ნინო“ – საუბარია ნინო ერასტის ასულ ანდრეევსკაიაზე.

გვ.: 135,6. „ყაფლან ჯერაც“ – საუბარია ყაფლან ასლანის ძე ორბელიანზე.

გვ.: 135,12. „ლიზო და ალექსანდრე“ – საუბარია ელისაბედ გრიგოლის ასულ ჭავჭავაძე-საგინაშვილსა და ალექსანდრე დიმიტრის ძე საგინაშვილზე.

გვ.: 135,12-13. „დოხტორი მინკევიჩი“ – სავარაუდოდ, საუბარია ექიმ ივანე ივანეს ძე მინკევიჩზე.

რევაზ ანდრონიკაშვილისადმი №1 (884) გვ. 136.

ასლი: A: ფონდი 481, აღწერა 2, საქმე №365, 35r-v.

ასლის აღწერილობა: მოთეთრო ფერის, გახუნებული, საშუალო სისქის, საშუალო ფორმატის, ალაგ-ალაგ დალაქავებული ქალაღი; ზომა: 22,3X18,1 სმ.; წერილი შესრულებულია ყავისფერი მელნით. ხელნაწერის ზედა მარჯვენა მხარეს წერია: «копія»; ზედა მარცხენა მხარეს ცისფერი ფანქრით წერია „22“, რომელსაც ლურჯი მელნით ხაზი აქვს გადასმული. აქვე ფანქრით მინერილია: „1876. 15/X.“ ხელნაწერი რესტავრირებულია.

თარიღი და ადგილი: «15го Октября, 1876 г. Тифлис»

ხელმოწერა: «Ваш Покорный слуга Кн. Гр. Орбелиани.»

ადრესატისადმი მიმართვის ფორმა: «Ваше Сіятельство, Князь Реваз Иванович!»

ადრესატის მისამართი: ამ პერიოდში ადრესატი თბილისის გუბერნიის თავადაზნაურობის მარშალი იყო და წერილი, სავარაუდოდ, თბილისში უნდა იყოს გაგზავნილი.

შენიშვნები: 1. სიტყვა ხაზგასმულია.

პირველი პუბლიკაცია: წინამდებარე გამოცემა.

გვ.: 136,2. «Князь Реваз Иванович» – ნერილის ადრესატია რევაზ ივანეს ძე ანდრონიკაშვილი.

გვ.: 136,10-11. «семинариста Полієвкта Карбелова» – საუბარია პოლიევქტოს გრიგოლის ძე კარბელაშვილზე.

რამაზ ანდრონიკაშვილისადმი №1 (885) გვ.: 138-141.

ავტოგრაფი: A: ფონდი №5, აღწერა 1, საქმე №7515° (ძველი №175), 43r-v.

ავტოგრაფის აღწერილობა: მოყვითალო, გახუნებული, საშუალო სისქის, ალაგ-ალაგ დალაქავებული, ორ ადგილას ამოხეული, დიდი ფორმატის ქალაღი; ზომა: 35,2X21,7 სმ.; შესრულებულია შავი ფანქრით. ორ ადგილას ტექსტს მარცხენა არშიაზე შავი ფანქრით მოკლე ხაზი აქვს ჩამოსმული. ხელნაწერი წარმოადგენს შავ პირს.

თარიღი და ადგილი: „26 ოკდომ: 1876.“

ადრესატისადმი მიმართვის ფორმა: „ანდრონიკოს“ / „ჩემო ბატონო, საყუარელო კნიაზო რამაზ“

ადრესატის მისამართი: ნერილის შინაარსით ირკვევა, რომ რამაზ ანდრონიკაშვილი კახეთშია: ავტორი რამდენიმე ადგილას ახსენებს საქართველოს ამ კუთხეს: „სად არის მეორე კახეთი ეგრეთის შევნებით გაბრწყინებული“ / „როგორ არ მიყუარდეს მეცა კახეთი, სადაცა განვატარე მხიარულებით უზრუნველი სიყმაწვილე ჩემი.“ გრიგოლი ადრესატს სთხოვს გურჯაანის სკოლის მასწავლებლის, კარბელოვის, შემწეობას: „ამ წერილს მოგართმევს კარბელოვი, დანიშნული უჩიტელად გურჯაანის შკოლისა. გთხოვ ექმნეთ მფარველად ამ საბრალოს ღარიბს სემინარისტსა.“ აღნიშნულის გათვალისწინებით, წერილი, სავარაუდოდ, **გურჯაანში** უნდა იყოს გაგზავნილი.

შენიშვნები: 1. სტრიქონის ქვეშ ხაზია გასმული; 2. რომლისათვის; 3. რომელსაცა; 4. რომლისა; 5. რომელიცა; 6. ღმერთი; 7. ღვთისა; 8-9. მონიშნული სიტყვები ხაზგასმულია; 10.

რომელიცა; 11. ღმერთსა; 12. რომელიცა; 13. ხელნაწერშია „ციჭირისა“; 14. ბოლო წინადადება წითელი ფანქრით არის ხაზგასმული; 15. ღმერთმან; 16. ღმერთი.

პირველი პუბლიკაცია: წინამდებარე გამოცემა.

გვ.: 139,10. „**მოგართმევს კარბელოვი**“ – საუბარია პო-
ლიევქტოს გრიგოლის ძე კარბელაშვილზე.

გვ.: 140,4. „**თქუჭნის შვილის დანიშვნა**“ – საუბარი უნდა
იყოს ივანე რამაზის ძე ანდრონიკაშვილზე.

გვ.: 140,11-12. „**რამაზ და გიორგი... მოყურობითა**“ – ივა-
ნე რამაზის ძე ანდრონიკაშვილმა ცოლად მოიყვანა ანასტასია
გრიგოლის ასული ჯორჯაძე. ამ ფრაზაში ან ორბელიანს შეე-
შალა და „გიორგი“ დაწერა „გრიგოლის“ ნაცვლად, ან, შესაძ-
ლოა, ამ პირს „გიორგისაც“ ეძახდნენ.

გვ.: 140,14-15. „**ვარვარა ილინიშნა თავის შვილით, ლეიბ-
გუ[სარი გიო]რგით**“ – იგულისხმება გრიგოლის რძალი – ბარ-
ბარე ილიას ასული ბაგრატიონი-ორბელიანისა – და მისი ვაჟი
– გიორგი ორბელიანი.

გვ.: 140,17. „**ყაფლანისშვილის გულით**“ – ორბელიანებს,
წინაპრის სახელის მიხედვით, „ყაფლანიშვილებსაც“ უწოდებ-
დნენ.

გვ.: 140,20. „**საყუარელი დარიკო**“ – საუბარია ადრესა-
ტის ქალიშვილზე – დარია რამაზის ასულ ანდრონიკაშვილ-
ჭავჭავაძისაზე.

გვ.: 140,24-25. „**სულთანი ჰგზავნის ელჩსა პეტერბურლს**“
– საუბარია ოსმალეთის იმპერიის სულთან აბდულ ჰამიდ II-
ზე.

გვ.: 141,3. „**ლევან დაღისტნიდამ**“ – საუბარია ლევან ივა-
ნეს ძე მელიქიშვილზე.

გვ.: 141,3-4. „**ლორის მელიქოვს აღექსანდროპოლიდამ**“
– საუბარია მიხეილ ტარიელის ძე ლორის-მელიქოვზე.

გვ.: 141,4-5. „**ნიკოც, ახალი ელისავეტოპოლის ლუბერნა-
ტორი**“ – საუბარია გრიგოლის ბიძაშვილიშვილ ნიკო ზურაბის
ძე ჭავჭავაძეზე.

ისიდორ ნიკოლსკისადმი №1 (886) გვ.: 141-142.

ავტოგრაფი: A: ფონდი №5, აღწერა 1, საქმე №7515ა (ძველი №175), 44r.

ავტოგრაფის აღწერილობა: მოყვითალო ფერის, გახუნებული, საშუალო სისქის, დიდი ფორმატის, ალაგ-ალაგ დალაქავებული, სამ ადგილას გახვრეტილი ქაღალდი; ზომა: 34,9X24,2 სმ.; წერილი შესრულებულია შავი ფანქრით. ხელნაწერი რესტავრირებულია. წარმოადგენს შავ პირს.

თარიღი და ადგილი: «23 Нояб: 1876.»

ადრესატისადმი მიმართვის ფორმა: «Митрополиту Исидору.» / «Высокопреосвященный Владыко, Милостивый Архипастырь»

ადრესატის მისამართი: 1860 წლიდან ადრესატი იყო ნოვგოროდის, პეტერბურგისა და ფინეთის მიტროპოლიტი. 1885 წელს აღინიშნა მისი პეტერბურგის მიტროპოლიტად მსახურების 25 წლისთავი. აღნიშნულის გათვალისწინებით, წერილი, სავარაუდოდ, **პეტერბურგში** უნდა იყოს გაგზავნილი.

შენიშვნები: 1. სტრიქონის ქვეშ ხაზია გასმული.

პირველი პუბლიკაცია: წინამდებარე გამოცემა.

გვ.: 141,7. «Митрополиту Исидору» – წერილის ადრესატია მიტროპოლიტი ისიდორ (იაკობ) სერგეის ძე ნიკოლსკი.

გვ.: 141,14. «бедному Сабинину» – საუბარია მიხეილ (გობრონ) პავლეს ძე საბინინზე.

გვ.: 141,18-19. «избиваются безпощадно» – საუბარია თურქეთის ომზე სერბიის, ჩერნოგორიის, ბოსნიისა და ჰერცეგოვინის წინააღმდეგ.

გვ.: 142,10-11. «издание Истории Грузинской церкви» – იგულისხმება საბინინის წიგნი.

პეტრე მორიცისადმი №1 (887) გვ.: 144-145.

ავტოგრაფი: A: ფონდი №5, აღწერა 1, საქმე №7515ა (ძველი №175), [44v.].

ავტოგრაფის აღწერილობა: მოყვითალო ფერის, გახუნებული, საშუალო სისქის, დიდი ფორმატის, ალაგ-ალაგ დალაქავებული, სამ ადგილას გახვრეტილი ქაღალდი; ზომა: 34,9X24,2 სმ.; წერილი შესრულებულია შავი ფანქრით. ხელნაწერი რესტავრირებულია. წარმოადგენს შავ პირს.

თარიღი და ადგილი: «23 Ноябрь: 1876.»

ადრესატისადმი მიმართვის ფორმა: «Милост: Государь, Петр Алексеевич Мориц,»

ადრესატის მისამართი: «в Петербург.»

შენიშვნები: 1. სტრიქონის ქვეშ ხაზია გასმული; 2. სიტყვა ხაზგასმულია.

პირველი პუბლიკაცია: წინამდებარე გამოცემა.

გვ.: 144,5. «**Петр Алексеевич Мориц**» – წერილის ადრესატია რუსი სახელმწიფო და საზოგადო მოღვაწე – პეტრე ალექსეის ძე მორიცი.

გვ.: 144,6. «**Г^н Сабинин будет**» – საუბარია მიხეილ (გობრონ) პავლეს ძე საბინინზე.

გვ.: 144,11. «**Славяне, борющиеся**» – საუბარია თურქეთის ომზე სერბიის, ჩერნოგორიის, ბოსნიისა და ჰერცეგოვინის წინააღმდეგ.

გვ.: 145,9. «**издание Истории Грузинской церкви**» – იგულისხმება საბინინის წიგნი.

პლატონ პავლოვისადმი №2 (888) გვ. 147.

ავტოგრაფი: A: ფონდი №5, აღწერა 1, საქმე №7502 (ძველი №174), ორმაგი პაგინაციით: 165r (წითელი ფანქრით) / 19r (შავი ფანქრით).

ავტოგრაფის აღწერილობა: მოყავისფრო ფერის, გახუნებული, საშუალო სისქის, საშუალო ფორმატის, ალაგ-ალაგ დალაქავებული, ორ ადგილას გახვრეტილი ქაღალდი; ზომა: 25,8X 21,7 სმ.; წერილი შესრულებულია შავი ფანქრით. ხელნაწერი რესტავრირებულია. წარმოადგენს შავ პირს.

თარიღი და ადგილი: «4го Декаб: 1876.»

ადრესატისადმი მიმართვის ფორმა: «Платону Петровичу Павлову.»

ადრესატის მისამართი: პლატონ პავლოვი ამ პერიოდში კავკასიის არმიის შტაბის უფროსის თანამდებობაზე მსახურობდა და წერილიც, შესაბამისად, **თბილისში** უნდა იყოს გაგზავნილი, სადაც აღნიშნული შტაბი იყო განთავსებული.

შენიშვნები: 1. სტრიქონის ქვეშ ხაზია გასმული.

პირველი პუბლიკაცია: წინამდებარე გამოცემა.

გვ.: 147,5. «Платону Петровичу Павлову» – წერილის ადრესატია კავკასიის სამხედრო ოლქის შტაბის უფროსი – პლატონ პეტრეს ძე პავლოვი.

გვ.: 147,6. «Генералмайора Андрея Васильева» – იგულისხმება ანდრეი იაკობის ძე ვასილიევი, რომელმაც გენერალ-მაიორობა 1875 წელს მიიღო. როგორც ჩანს, პავლოვმა გრიგოლ ორბელიანის თხოვნა დააკმაყოფილა, რადგან ვასილიევი იმავე წელს ჩაირიცხა კავკასიის არმიაში.

ნიკო ზურაბის ძე ჭავჭავაძისადმი №13 (889) გვ.: 148-149.

ავტოგრაფი: C: გრიგოლ ორბელიანის არქივი, №510/№30 (ძველი S: 5327), ორმაგი პაგინაციით: 1r-v, 2r / 18r-v, 19r.

ავტოგრაფის აღწერილობა: მოთეთრო ფერის, გახუნებული, საშუალო სისქის, საშუალო ფორმატის, ორად გადაკეცილი ქაღალდი; ზომა: 21,6X14,1 სმ.; შესრულებულია შავი მელნით.

თარიღი და ადგილი: „22^ა დეკემ: 1876 თბილისით.“

ხელმოწერა: „მარადის შენი გრიგოლ ორბელიანი“

ადრესატისადმი მიმართვის ფორმა: „ჩემო გულით საყუარელო ნიკო!“

ადრესატის მისამართი: ამ პერიოდში ადრესატი დაღესტანში, კერძოდ, **ბოთლისში**, მსახურობდა და წერილიც, სავარაუდოდ, აქ უნდა იყოს გაგზავნილი. ტექსტის შინაარსიდანაც ირკვევა, რომ ნიკო ჭავჭავაძე სამსახურებრივ ადგილას იმყოფება. ავტორი მას სწერს: „შენს რეჩებსა და ქცევას გადურევია სიხარულითა მანდაური ჩინოვნიკობა.“

შენიშვნები: 1. „ჩემს ძმას“ ჩამატებულია ზემოდან. მის გვერდით გადაშლილია „ილიასთანა.“ ჩანს, რომ ავტორს ჯერ დაუწერია „მსახურობდა ჩემს ძმას ილიასთანა“, შემდეგ „მსახურობდა“ ზმნის წინ „ე“ ჩაუმატებია, თუმცა „ბ“-ს შემდეგ „ო“-ს დანერა გამორჩენია; 2. ხელნაწერშია „კონნაა“; 3. სიტყვა ხაზგასმულია; 4. „ჩლენად ღოსუდარსტვენის სოვეტისა“ ხაზგასმულია; 5. სიტყვა ხაზგასმულია.

პირველი პუბლიკაცია: წინამდებარე გამოცემა.

გვ.: „ყაზახელი მუსაალა“ – საუბარი უნდა იყოს მუსა ალა უსუფოვზე, რომელსაც გრიგოლ ორბელიანი ამავე ადრესატისადმი სხვა წერილშიც ახსენებს.

გვ.: 148,13-14. „ჩემს ძმას... განჯის ნაჩალნიკობაშიაცა“ – გრიგოლის უმცროსი ძმა – ილია ორბელიანი – იყო განჯის მაზრის უფროსი.

გვ.: 148,16. „გეგელის ფილოსოფია“ – იგულისხმება გერმანელი ფილოსოფოსი ფრიდრიხ ჰეგელი.

გვ.: 148,26-27. „კონნა არტილერიაჲ“ – იგულისხმება ცხენოსანთა არტილერია.

გვ.: 148,30. „კონჭერე(ნ)ციაჲ ძალიან გააჯანჯლა“ – საუბარია კონსტანტინეპოლის კონფერენციაზე, რომელიც 1876 წლის 23 დეკემბერს დაიწყო და 1877 წლის 20 იანვრამდე გაჩიანურდა.

გვ.: 149,2. „ბუხარის ემირის ელჩი“ – 1860-1885 წლებში ბუხარის ემირი იყო მირ-მუზაფარად-დინ ბაჰადურ ხანი, პეტერბურგში საელჩოს უფროსი კი – ემირის ცოლისძმა აბუ ალ-კასიმ-ბეი.

გვ.: 149,3. „ემირის პატარა შვილი“ – საუბარია ემირის ვაჟ სეიდ აბდ ალ-ფატახ მირზაზე.

გვ.: 149,8-9. „ველიკიის კნიაზსა“ – საუბარია მეფისნაცვალ მიხეილ ნიკოლოზის ძე რომანოვზე.

გვ.: 149,13. „ვარინკას წიგნი“ – საუბარია ბარბარე ილიას ასულ ბაგრატიონ-ორბელიანისაზე.

გვ.: 149,16. «Дом Корсаннова» – სახლის მეპატრონის შესახებ სხვა ცნობები არ მოგვეპოვება.

გვ.: 149,17. „ლევან უკეთ შეიქმნა“ – საუბარია ლევან ივანეს ძე მელიქიშვილზე.

გვ.: 149,17-18. „კლუშინიც იბარგება“ – საუბარია სენატორ პავლე ნიკოლოზის ძე კლუშინზე.

გვ.: 149,28. „შენისა ახლის თანამედებობისა“ – ნიკო ჭავჭავაძე იმხანად ახალდანიშნული იყო ელიზავეტოპოლის (ამჟამინდელი განჯის) გუბერნატორად.

ალექსანდრე ოგოლინისადმი №1 (890) გვ. 150.

ავტოგრაფი: A: ფონდი №5, აღწერა 1, საქმე №7515ა (ძველი №175), 49r.

ავტოგრაფის აღწერილობა: მოყვითალო ფერის, გახუნებული, საშუალო სისქის, დიდი ფორმატის, ალაგ-ალაგ დალაქავებული.

ლი, ორ ადგილას გახვრეტილი ქალღალი; ზომა: 31,0X22,9 სმ.; წერილი შესრულებულია შავი ფანქრით. ხელნაწერი რესტავრირებულია. წარმოადგენს შავ პირს.

თარიღი და ადგილი: «29 Декаб: 1876.»

ადრესატისადმი მიმართვის ფორმა: «Александрю Степановичу Оголину.»

ადრესატის მისამართი: ამ პერიოდში ადრესატი კავკასიის ოლქის მთავარი სამმართველოს თბილისის სასამართლო პალატის თავმჯდომარის თანამდებობაზე მსახურობდა და წერილიც, სავარაუდოდ, **თბილისში** უნდა იყოს გაგზავნილი.

შენიშვნები: 1. სტრიქონის ქვეშ ხაზია გასმული; 2. სიტყვა ხაზგასმულია.

პირველი პუბლიკაცია: წინამდებარე გამოცემა.

გვ.: 150,2. «Александрю Степановичу Оголину» – წერილის ადრესატია თბილისის სასამართლო პალატის თავმჯდომარე – ალექსანდრე სტეფანეს ძე ოგოლინი.

გვ.: 150,11-12. «Душетскаго Мироваго Судью, Саванелли» – საუბარია მომრიგებელ მოსამართლე ალექსანდრე ივანეს ძე სავანელზე.

ნიკო ზურაბის ძე ჭავჭავაძისადმი №14 (891) გვ.: 151-153.

ავტოგრაფი: C: გრიგოლ ორბელიანის არქივი, №511/№30 (ძველი S: 5327), ორმაგი პაგინაციით: 1r-v / 20r-v.

ავტოგრაფის აღწერილობა: მოთეთრო ფერის, გახუნებული, თხელი, დიდი ფორმატის, ორად გადაკეტილი ქალღალი; ზომა: 26,4X20,8 სმ.; შესრულებულია შავი მელნით, რომელიც გაჟღენთილია ფურცელში. I გვერდზე დაღვენთილია მელანი, რომელიც გადასულია II გვერდზე. ხელნაწერი რესტავრირებულია.

თარიღი და ადგილი: „30^ა დეკემ: 1876. თბილისით“

ხელმოწერა: „შენი მარადის ბედნიერების მოსურნე თ გრიგოლ ორბელიანი“

ადრესატისადმი მიმართვის ფორმა: „ჩემო გულით საყუარელო ნიკო!“

ადრესატის მისამართი: ტექსტის შინაარსიდან ჩანს, რომ ნიკო ჭავჭავაძე გუბერნატორად არის დანიშნული: „აბა, როგორ არ გაქო, როგორ არა ვჰსთქუა, რომ შენისთანა ლუბერნატორი არ იქნება არსადა!“ მისი ბიოგრაფიიდან ცნობილია, რომ ამ პერიოდში ის განჯის გენერალ-გუბერნატორად დაინიშნა, თუმცა თარიღად შეცდომით 1875 წელია მითითებული. როგორც წინამდებარე წერილიდან ირკვევა, ნიკო ჭავჭავაძემ აღნიშნული თანამდებობა 1876 წლის ბოლოს ჩაიბარა. მართალია, ავტორი მას სწერს: „ჯერ არცკი მისულხარ და მეცი მაშინვე მომიკითხე დურაჯებითა!“ მაგრამ, როგორც ჩანს, ამ სიტყვებს ის არაპირდაპირი მნიშვნელობით ეუბნება, მისი ყურადღებით განებივრებული. რეალურად კი ის უკვე განჯაში უნდა იყოს, რასაც ადასტურებს ავტორის სიტყვები: „როცა მოიცალო, უნდა დაწვრილებით აღმინერო შენი მანდ ყოფნა და ცხოვრება.“ აღნიშნულის გათვალისწინებით, წერილი გაგზავნილი უნდა იყოს **განჯაში**.

შენიშვნები: 1. ამ ადგილას მელანია დალვენთილი და კვადრატულ ფრჩხილებში მოთავსებული ასოები არ ჩანს; 2. თავადი; 3. სიტყვა ხაზგასმულია.

პირველი პუბლიკაცია: წინამდებარე გამოცემა.

გვ.: 151,23. „**კნ: მირსკი ამბოზს**“ – იგულისხმება დიმიტრი ივანეს ძე სვიატოპოლკ-მირსკი.

გვ.: 152,6. „**ვორონცოვსა**“ – საუბარია ყოფილ მეფის-ნაცვალ მიხეილ სიმონის ძე ვორონცოვზე.

გვ.: 152,27. „**გვიჭირავს სტამბოლისაკენ**“ – კონსტანტინეპოლში (სტამბოლში) 1876 წლის 23 დეკემბრიდან 1877 წლის 20 იანვრამდე გაგრძელდა კონფერენცია, რომელსაც უნდა გადაეწყვიტა მსოფლიოში ომისა და მშვიდობის საკითხი.

გვ.: 152,29. „ველიკი კნიაზი ნიკოლაი ნიკოლაევიჩი“ – საუბარია კავკასიის მეფისნაცვლის ძმაზე – ნიკოლოზ ნიკოლოზის ძე რომანოვზე.

გვ.: 152,31. „ელენას ასტაჭიევისას მოუკუდა შვილი“ – საუბარია ელენე დავითის ასულ ჭავჭავაძე-ასტაფიევისაზე.

გვ.: 152,31-33. „ყაფლან... ეკატერინასთან დღესასწაულე-ბის იქ გასატარებლად“ – საუბარია გრიგოლის ბიძის, ასლანის, შვილებზე – ყაფლან ორბელიანსა და ეკატერინე ორბელიან-ერისთავისაზე, და, რამდენადაც წერილი დეკემბრის ბოლოს არის დაწერილი, შობისა და ახალი წლის დღესასწაულებზე.

1877

ნიკო ზურაბის ძე ჭავჭავაძისადმი №15 (892) გვ.: 154-155.

ავტოგრაფი: C: გრიგოლ ორბელიანის არქივი, №506/№30 (ძველი S: 5327), ორმაგი პაგინაციით: 1r-v, 2r / 21r-v, 22r.

ავტოგრაფის აღწერილობა: მოთეთრო ფერის, გახუნებული, საშუალო სისქის, საშუალო ფორმატის, ორად გადაკეცილი ქაღალდი; ზომა: 21,6X14,2 სმ.; შესრულებულია შავი მელნით, რომელიც გაჟღენთილია ფურცელში.

თარიღი და ადგილი: „3^ლ იანვ: 1877, თბილისი.“

ხელმოწერა: „შენი მარადის ბედნიერების მსურველი თ გრიგოლ ორბელიანი“

ადრესატისადმი მიმართვის ფორმა: „ჩემო ბატონო, საყუარელო ნიკო!“

ადრესატის მისამართი: ამავე ადრესატისადმი 1876 წლის 30 დეკემბერს გაგზავნილი წერილიდან ირკვევა, რომ იგი განჯის გენერალ-გუბერნატორად დაინიშნა. წინამდებარე წერილიდან კი ჩანს, რომ ნიკო თავის სამსახურებრივ მოვალეობას ასრულებს. აღნიშნულის გათვალისწინებით, ბარათი **განჯაში** უნდა იყოს გაგზავნილი.

შენიშვნები: 1-2. მონიშნული სიტყვები ხაზგასმულია; 3. „ფანალა ვეჟილოვი“ ხაზგასმულია; 4-6. მონიშნული სიტყვები ხაზგასმულია; 7. ამის შემდეგ შედარებით მუქად წერია „არის“, მაგრამ ავტორს ასევე უწერია „თეატრია.“ როგორც ჩანს, მას „არის“ ზმნის ნაშლა დაავიწყდა; 8. სიტყვა ხაზგასმულია; 9. ღმერთი; 10. თავადი; 11. სიტყვა ხაზგასმულია.

პირველი პუბლიკაცია: წინამდებარე გამოცემა.

გვ.: 154,3. „**მოგართმევს იბრაიმოლლი**“ – პირის იდენტიფიცირება ვერ ხერხდება.

გვ.: 154,5-6. „**ისრაჰილბეგის ნათესავია**“ – სავარაუდოდ, საუბარია ისრაფილ-ბეგ ედიგაროვზე.

გვ.: 154,9. „**ფანალა ვეჟილოვი**“ – პირის შესახებ დამატებითი ცნობები არ მოგვეპოვება.

გვ.: 154,12-13. „**გადაწყდეს სტამბოლში**“ – კონსტანტინეპოლში (სტამბოლში) 1876 წლის 23 დეკემბრიდან 1877 წლის 20 იანვრამდე გაგრძელდა კონფერენცია, რომელსაც უნდა გადაეწყვიტა მსოფლიოში ომისა და მშვიდობის საკითხი.

გვ.: 154,14-15. „**სალისბურის მთავარმთავარს**“ – საუბარია დიდი ბრიტანეთის პოლიტიკურ მოღვაწეზე – რობერტ არტურ სალუსბერიზე.

გვ.: 154,20. „**ველიკი კნიაზი ნიკოლაი**“ – საუბარია ნიკოლოზ ნიკოლოზის ძე რომანოვზე.

გვ.: 154,22-23. „**ლავროვო-სტავროპოლისკის არმიისა, კოუჭმანი**“ – 1878 წლის 2 აპრილამდე ნიკოლოზ ნიკოლოზის ძე რომანოვი თავად რჩებოდა ამ თანამდებობაზე, მაგრამ, სავარაუდოდ, მის შემცვლელად მოიაზრებდნენ გენერალ კონსტანტინე პეტრეს ძე ფონ კაუფმანს.

გვ.: 154,24-25. „**კუტუზოვები და რუმინელები სულ კოუჭმანები იყვნენ**“ – განზოგადებულია ცნობილი რუსი სარდლების: პეტრე ალექსანდრეს ძე რუმინეცევის, მიხეილ ილარიონის ძე კუტუზოვისა და კონსტანტინე პეტრეს ძე კაუფმანის გვარები.

გვ.: 154,27. „თეატრია, ქოროლი“ – საუბარი უნდა იყოს ზურაბ ანტონოვის ოთხმოქმედებიან ტრაგედიაზე – „ქოროლი.“

მაქსიმილიან ოსტენ-საკენისადმი №1 (893) გვ.: 155-156.

ავტოგრაფი: A: ფონდი №5, აღწერა 1, საქმე №7502 (ძველი №174), ორმაგი პაგინაციით: 168r (წითელი ფანქრით) / 22r (შავი ფანქრით).

ავტოგრაფის აღწერილობა: მოყავისფრო, გახუნებული, საშუალო სისქის, დიდი ფორმატის, ალაგ-ალაგ დალაქავებული, ორ ადგილას გახვრეტილი ქაღალდი; ზომა: 32,7X21,8 სმ.; წერილი შესრულებულია შავი ფანქრით. II გვერდის ზედა მხარეს, შუაში, შავი მელნით წერია «В Тифлис», რომელიც გადახაზულია შავი ფანქრით. ხელნაწერი რესტავრირებულია. წარმოადგენს შავ პირს.

თარიღი და ადგილი: «7¹⁰ Генв. 1877.»

ადრესატისადმი მიმართვის ფორმა: «Барону Максимилиану Александ. Остен Сакену. Тифл. Губернатору»

ადრესატის მისამართი: ამ პერიოდში ადრესატი თბილისის გუბერნატორი იყო და წერილიც, შესაბამისად, **თბილისში** უნდა იყოს გაგზავნილი.

შენიშვნები: 1. თარიღის ქვეშ ხაზია გასმული; 2. დასახელებული პიროვნებების სახელისა და გვარის ქვეშ ხაზია გასმული.

პირველი პუბლიკაცია: წინამდებარე გამოცემა.

გვ.: 155,6. «Максимилиану Александ. Остен Сакену» – წერილის ადრესატია თბილისის იმჟამინდელი გუბერნატორი – მაქსიმილიან ალექსანდრეს ძე ფონ დერ ოსტენ-საკენი.

გვ.: 155,9. «Его Высо^{ву}» – საუბარია მეფისნაცვალ მიხეილ ნიკოლოზის ძე რომანოვზე.

გვ.: 155,10-11. «Нино Чарквіани и Николае Дрогине... Мирза Баба» – პატიმრების ნინო ჩარკვიანისა და ნიკოლაი

დროგინის (იმავე მირზა ბაბას) შესახებ დამატებითი ცნობები ვერ მოვიპოვეთ.

გვ.: 155,22. «великодушным Монархом» – საუბარია რუსეთის იმპერატორ ალექსანდრე II-ზე.

გვ.: 156, 1-9. «К^{III} Илью Палавандова... отца... дяди... другаго дяди» – პირთა შესახებ დამატებითი ცნობები ვერ მოვიპოვეთ.

გვ.: 156,16. «от имени Комитета» – იგულისხმება თბილისის სასჯელაღსრულების დაწესებულებათა ზედამხედველობის კომიტეტი.

ბარბარე ბაგრატიონ-ორბელიანისადმი №73 (894) გვ.: 158-159.

ავტოგრაფი: C: გრიგოლ ორბელიანის არქივი, №165/№58, 12r-v.

ავტოგრაფის აღწერილობა: მოთეთრო ფერის, გახუნებული, საშუალო სისქის, დიდი ფორმატის ორად გადაკეცილი ქაღალდი; ზომა: 35,3X21,7 სმ.; შესრულებულია შავი ფანქრით. III გვერდის ზედა მარჯვენა კუთხეში ქართულად აწერია: „გადანერე მარტო ეს გვერდი.“ ამავე გვერდის მარცხენა არშიაზე შავი ფანქრით ხაზია ჩამოსმული; IV გვერდის დაბლა მარჯვენა კუთხეში უკუღმა რუსულად აწერია: «Милост: Гос.» II (12v) გვერდზე წინამდებარე წერილს მოჰყვება 1877 წლის 18 იანვრის წერილი პლატონ პავლოვისადმი, 13r გვერდზე განთავსებულია 1877 წლის 26 იანვრის წერილი ბარბარე ბაგრატიონ-ორბელიანისადმი, ხოლო 13v გვერდზე – 1877 წლის 8 თებერვლის წერილი მარიამ ორბელიანისადმი. ხელნაწერი რესტავრირებულია. წარმოადგენს შავ პირს.

თარიღი და ადგილი: «Тифлис 12 Генв: 1877.»

ადრესატისადმი მიმართვის ფორმა: «Варваре Ильинишне К^{не} Орбел:» / «мой друг варвара!»

ადრესატის მისამართი: «ВПетербург:»

შენიშვნები: 1. სტრიქონის ქვეშ მოკლე ხაზია გასმული; 2-3. მონიშნული სიტყვები ხაზგასმულია.

პირველი პუბლიკაცია: წინამდებარე გამოცემა.

გვ.: 158,14. **«ты и Георгій»** – საუბარია ადრესატსა და მის ვაჟზე – გიორგი ილიას ძე ორბელიანზე.

გვ.: 158,22. **«Клушин ненахвалиться»** – საუბარია იმხანად კავკასიის მეფისნაცვლის მთავარი სამმართველოს უფროსზე, სენატორ პავლე ნიკოლოზის ძე კლუშინზე

გვ.: 158,26. **«Бар: Алек: Павловича»** – საუბარია კავკასიის მეფისნაცვლის მთავარი სამმართველოს უფროს ალექსანდრე პავლეს ძე ნიკოლაიზე.

გვ.: 158,28-29. **«Софiи, жены Ивана Орб:»** – იგულისხმება გრიგოლ ორბელიანის ნათესავის, ივანე დავითის ძე ორბელიანის, მეუღლე – სოფიო შალვას ასული ერისთავი-ორბელიანისა.

გვ.: 159,10. **«красивая Настинька»** – საუბარია ადრესატის დისწულზე – ანასტასია (ნასტენკა) დავითის ასულ ჭავჭავაძეზე. შემდგომში ცოლად გაჰყვა პოლკოვნიკ ნიკოლოზ (კიკო) ზაალის ძე ჩოლოყაშვილს.

გვ.: 159,11. **«У Бедной Елены Астафьевой умер ребенок»** – საუბარია ადრესატის დისწულზე – ელენე დავითის ასულ ჭავჭავაძე-ასტაფიევისაზე.

გვ.: 159,11-12. **«Саломэ и Тамара с их прекрасными детьми»** – საუბარია სალომე დავითის ასულ ჭავჭავაძესა და მის ქალიშვილებზე – ანა და სოფიო ოსტენ-საკენებზე, თამარ დავითის ასულ ჭავჭავაძესა და მის ქალიშვილებზე – ელისაბედ და ეკატერინე ბაგრატიონებზე.

გვ.: 159,12-13. **«Мирские, у которых поселилась Майко»** – საუბარია გრიგოლის ბიძაშვილის, სოფიო იაკობის ასულ ორბელიანის, და დიმიტრი ივანეს ძე სვიატოპოლკ-მირსკის ოჯახსა და მათ ქალიშვილ მარიამზე, რომელიც გათხო-

ვილი იყო ივანე მამუკას ძე ორბელიანზე და იმხანად ჰყავდა 4 წლის ვაჟი – მამუკა (მაკარ) ივანეს ძე ორბელიანი.

გვ.: 159,13. «**Опочинины здоровы**» – იგულისხმება ბარბარე იაკობის ასულ ორბელიანისა და გენერალ ალექსეი პეტრეს ძე ოპოჩინინის ოჯახი.

გვ.: 159,18-19. «**Многие из Молокан записались добровольно и на свой счет в Санитары**» – იგულისხმება მოლოკანები – ქრისტიანობის ერთ-ერთი მიმართულების მიმდევრები, რომელთაც საკუთარი ტრადიციები და ადათ-წესები ჰქონდათ. სახელწოდება, სავარაუდოდ, დაკავშირებულია მართლმადიდებლური მარხვის დროს მათ მიერ რძის გამოყენებასთან.

პლატონ პავლოვისადმი №3 (895) გვ. 161.

ავტოგრაფი: C: გრიგოლ ორბელიანის არქივი, №165/№58, 12v.

ავტოგრაფის აღწერილობა: მოთეთრო ფერის, გახუნებული, საშუალო სისქის, დიდი ფორმატის ორად გადაკეცილი ქაღალდი; ზომა: 35,3X21,7 სმ.; შესრულებულია შავი ფანქრით. III გვერდის ზედა მარჯვენა კუთხეში ქართულად წერია: „გადაწერე მარტო ეს გვერდი.“ ამავე გვერდის მარცხენა არშიაზე შავი ფანქრით ხაზია ჩამოსმული; IV გვერდის დაბლა მარჯვენა კუთხეში უკულმა რუსულად წერია: «Милост. Гос.» I (12r) გვერდსა და 12v გვერდის ზედა ნაწილში განთავსებულია 1877 წლის 12 იანვრის წერილი ბარბარე ბაგრატიონ-ორბელიანისადმი, წინამდებარე წერილს 13r გვერდზე მოჰყვება 1877 წლის 26 იანვრის წერილი ასევე ბარბარესადმი, ხოლო 13v გვერდზე – 1877 წლის 8 თებერვლის წერილი მარიამ ორბელიანისადმი. ხელნაწერი რესტავრირებულია. წარმოადგენს შავ პირს.

თარიღი და ადგილი: «18 Генв: 1877.»

ადრესატისადმი მიმართვის ფორმა: «Платону Петровичу Павлову. Нач: Окр: Шта: К: Арміи»

ადრესატის მისამართი: პლატონ პავლოვი ამ პერიოდში კავკასიის არმიის შტაბის უფროსის თანამდებობაზე მსახურობდა და წერილიც, შესაბამისად, **თბილისში** უნდა იყოს გაგზავნილი, სადაც აღნიშნული შტაბი იყო განთავსებული.

შენიშვნები: 1. სტრიქონის ქვეშ მოკლე ხაზია გასმული.

პირველი პუბლიკაცია: წინამდებარე გამოცემა.

გვ.: 161,10. «Платону Петровичу Павлову» – წერილის ადრესატია კავკასიის სამხედრო ოლქის შტაბის უფროსი – პლატონ პეტრეს ძე პავლოვი.

გვ.: 161,13. «Полков: Генер: Штаба Бутурлина» – სავარაუდოდ, საუბარია დიმიტრი სერგეის ძე ბუტურლინზე.

გვ.: 161,26-27. «Его Высоч:^{ом} Главноком: Кав: Армией» – კავკასიის არმიის მთავარსარდალი იმხანად იყო მეფისნაცვალის მიხეილ ნიკოლოზის ძე რომანოვი.

ნესტორ წერეთლისადმი №1 (896) გვ.: 162-164.

ავტოგრაფი: A: ფონდი №5, აღწერა 1, საქმე №7515° (ძველი №175), 50r.

ავტოგრაფის აღწერილობა: მოყვითალო, გახუნებული, საშუალო სისქის, ალაგ-ალაგ დალაქავებული, ორ ადგილას ამოხეული, დიდი ფორმატის ქაღალდი; ზომა: 35,2X21,7 სმ.; შესრულებულია შავი ფანქრით. ორ ადგილას ტექსტს მარცხენა არშიაზე შავი ფანქრით მოკლე ხაზი აქვს ჩამოსმული. ხელნაწერი წარმოადგენს შავ პირს.

თარიღი და ადგილი: „21 იან: 1877.“

ხელმოწერა: „...ნუ დამივიწყებ მარადის ერთგულსა და შენის ბედნიერების მსურველსა თ გრიგოლ(სა)“

ადრესატისადმი მიმართვის ფორმა: „კნ: ნესტორს წერეთელს“ / „ჩემო გულით საყუარელო ნესტორი!“

ადრესატის მისამართი: ადრესატი, წარმომავლობით ქუთაისელი თავადი, 1861-1867 და 1877-1883 წლებში ქუთაისის გუბერნიის თავად-აზნაურობის წინამძღოლი (მარშალი) იყო. სავარაუდოდ, წერილი **ქუთაისში** უნდა იყოს გაგზავნილი.

შენიშვნები: 1. სტრიქონის ქვეშ ხაზია გასმული; 2. ღმერთსა; 3. თავადს.

პირველი პუბლიკაცია: წინამდებარე გამოცემა. დღემდე გამოქვეყნებულია წერილის პირველი აბზაცის ფრაგმენტი („გიორგი იყო... მისი ადგილი დაცარიელდა ჩუწნთვს, თითქმის სამარადისოდ“): მეუწნარგია, ი. (1905). ცხოვრება და ღვაწლი თ. გრიგოლ ორბელიანისა, გადმობეჭდილი მოამბე-დან, ელექტრონის სტამბა, წიგ. გამომც. ქართვ. ამხანაგობისა, ტფილისი, გვ.: 138-139.

გვ.: 162,22. „**საყუარელო ნესტორი**“ – წერილის ადრესატია ნესტორ გიორგის ძე წერეთელი.

გვ.: 162,25. „**გიორგის მუხრანსკისა**“ – იგულისხმება გიორგი კონსტანტინეს ძე ბაგრატიონ-მუხრანელი.

გვ.: 163,1-2. „**არა ჰსჯეროდათ მრავალთა**“ – გიორგი ბაგრატიონ-მუხრანელი იყო ავტორი რუსულ ენაზე გამოქვეყნებული ყბადაღებული წიგნისა – „ნაციონალური ინდივიდუალობის არსისა და მსხვილი ეროვნული ერთეულების განმანათლებლური მნიშვნელობის შესახებ“, რომელშიც დიდი ერების მიერ პატარების შთანთქმა ნორმალურ მოვლენად იყო დასახული და ამ წიგნის გამო ავტორი ძალიან გააკრიტიკეს თერგდალეულებმა.

გვ.: 163,11-12. „**კონჭერენციამ იყუება**“ – საუბარია კონსტანტინეპოლის კონფერენციაზე, რომელიც 1877 წლის 20 იანვარს დასრულდა.

გვ.: 163,16. „**თქუწკენ**“ – რამდენადაც ადრესატი ქუთაისის გუბერნიის თავადაზნაურობის წინამძღოლი იყო, აქ ქუთაისის მიმართულება უნდა იგულისხმებოდეს.

გვ.: 163,18. „**ველიკიი კნიაზი**“ – საუბარია მიხეილ ნიკოლოზის ძე რომანოვზე.

გვ.: 163,21. „დას პელაგიას“ – იგულისხმება ადრესატის მეუღლე – პელაგია ქაიხოსროს ასული გურიელი-წერეთლისა.

გვ.: 163,24-25. „სალომეს... ქმრითა და... შვილებითა“ – საუბარია სალომე დავითის ასულ დადიან-მიურატისაზე, აშილ, ლუსიენ და ნაპოლეონ მიურატებზე.

გვ.: 163,25. „ეკატერინა დამშვიდდება“ – იგულისხმება ეკატერინე ალექსანდრეს ასული ჭავჭავაძე-დადიანისა.

გვ.: 163,27. „დიმიტრი გურიელი და ლევან“ – საუბარია დიმიტრი ქაიხოსროს ძე და ლევან დავითის ძე გურიელებზე.

გვ.: 164,2. „პეტრე კოპიაშვილი“ – სხვა წერილებში გრიგოლ ორბელიანი ამ პირს „კოპეიშვილად“ მოიხსენიებს.

ბარბარე ბაგრატიონ-ორბელიანისადმი №74 (897) გვ.: 164-165.

ავტოგრაფი: C: გრიგოლ ორბელიანის არქივი, №165/№58, 13r.

ავტოგრაფის აღწერილობა: მოთეთრო ფერის, გახუნებული, საშუალო სისქის, დიდი ფორმატის ორად გადაკეცილი ქალღი; ზომა: 35,3X21,7 სმ.; შესრულებულია შავი ფანქრით. III გვერდის ზედა მარჯვენა კუთხეში ქართულად წერია: „გადანერე მარტო ეს გვერდი.“ ამავე გვერდის მარცხენა არშიაზე შავი ფანქრით ხაზია ჩამოსმული; IV გვერდის დაბლა მარჯვენა კუთხეში უკულმა რუსულად წერია: «Милост: Гос.» I (12r) გვერდსა და 12v გვერდის ზედა ნაწილში განთავსებულია 1877 წლის 12 იანვრის წერილი ბარბარე ბაგრატიონ-ორბელიანისადმი, რომელსაც 12v გვერდზე მოჰყვება 1877 წლის 18 იანვრის წერილი პლატონ პავლოვისადმი, ხოლო 13v გვერდზე დაწერილია 1877 წლის 8 თებერვლის წერილი მარიამ ორბელიანისადმი. ხელნაწერი რესტავრირებულია. წარმოადგენს შავ პირს.

თარიღი და ადგილი: «26¹⁰ ГЕНВ: 1877.»

ადრესატისადმი მიმართვის ფორმა: «Варваре Ильинишне Орбе:»

ადრესატის მისამართი: «В Петерб.»

შენიშვნები: 1-2. ორივე სტრიქონის ქვეშ ხაზია გასმული.

პირველი პუბლიკაცია: წინამდებარე გამოცემა. დღემდე გამოქვეყნებულია წერილის პირველი აბზაცის ნახევარი («за его чистую душу, за светлый ум»-მდე): მეუნარგია, ი. (1905). ცხოვრება და ღვაწლი თ. გრიგოლ ორბელიანისა, გადმოებეჭდილი მოამბე-დან, ელექტრონის სტამბა, წიგ. გამომც. ქართვ. ამხანაგობისა, ტფილისი, გვ.: 137-138.

გვ.: 164,8. «Вел:^н К^н сообщил» – იგულისხმება მეფის-ნაცვალი მიხეილ ნიკოლოზის ძე რომანოვი.

გვ.: 164,9. «Геоργія Мухранскаго» – საუბარია გიორგი კონსტანტინეს ძე ბაგრატიონ-მუხრანელზე.

გვ.: 164,12-13. «Трубецкому, отнего к Григ. Дадіани» – საუბარია სოფიო ირაკლის ასულ ბაგრატიონ-მუხრანელის მეუღლეზე – სერგეი ნიკიტას ძე ტრუბეცკოიზე და გრიგოლ ლევანის ძე დადიანზე.

გვ.: 164,13-14. «Паша Витгенштейн» – იგულისხმება პელაგია (პაშა) ალექსანდრეს ასული დადიანი-ვიტგენშტეინისა.

გვ.: 164,14. «поспешил к Ивану Мухр:» – საუბარია ივანე კონსტანტინეს ძე ბაგრატიონ-მუხრანელზე.

გვ.: 165,1-2. «Саломе Мюрад с мужем и... сыновьями» – საუბარია სალომე დავითის ასულ დადიანზე, აშოლ, ლუსიენ და ნაპოლეონ მიურატებზე.

გვ.: 165,3. «Екатерина вполне успокоится» – იგულისხმება ეკატერინე ალექსანდრეს ასული ჭავჭავაძე-დადიანისა.

გვ.: 165,4-5. «Александр Николаевич Карамзин с больною женою» – საუბარი უნდა იყოს ალექსანდრე ნიკოლოზის ძე კარამზინზე, რომელიც საკუთარ ლექსებს აქვეყნებდა იმ-

დროინდელ ჟურნალებში, და მის მეუღლეზე – ნატალია ვასილის ასულ ობოლენსკაია-კარამზინისაზე.

გვ.: 165,5-6. «**Шаховские наднях выезжают**» – უნდა იგულისხმებოდეს ალექსანდრე ივანეს ძე შახოვსკის ოჯახი.

გვ.: 165,7. «**приглашены к Опочинину**» – საუბარია ალექსეი პეტრეს ძე ოპოჩინინის ოჯახზე.

გვ.: 165,12-14. «**от Княжны Майко Орбел., дочери Александра... бабушки Сомовой**» – საუბარია ალექსანდრე დავითის ძე ორბელიანის ქალიშვილ მარიამზე და მის გამზრდელ ბებიაზე – მარია შირინსკაია-შიხმატოვა-სომოვისაზე.

გვ.: 165,19. «**К: Михаил Мухранский**» – საუბარია მიხეილ კონსტანტინეს ძე ბაგრატიონ-მუხრანელზე.

მარიამ ორბელიანისადმი №1 (898) გვ. 167.

ავტოგრაფი: C: გრიგოლ ორბელიანის არქივი, №165/№58, 13v.

ავტოგრაფის აღწერილობა: მოთეთრო ფერის, გახუნებული, საშუალო სისქის, დიდი ფორმატის ორად გადაკეცილი ქალაქი; ზომა: 35,3X21,7 სმ.; შესრულებულია შავი ფანქრით. III გვერდის ზედა მარჯვენა კუთხეში ქართულად წერია: „გადანერე მარტო ეს გვერდი.“ ამავე გვერდის მარცხენა არშიაზე შავი ფანქრით ხაზია ჩამოსმული; IV გვერდის დაბლა მარჯვენა კუთხეში უკუღმა რუსულად წერია: «Милост. Гос.» | (12r) გვერდსა და 12v გვერდის ზედა ნაწილში განთავსებულია 1877 წლის 12 იანვრის წერილი ბარბარე ბაგრატიონ-ორბელიანისადმი, რომელსაც 12v გვერდზე მოჰყვება 1877 წლის 18 იანვრის წერილი პლატონ პავლოვისადმი, ხოლო 13r გვერდზე დაწერილია 1877 წლის 26 იანვრის წერილი ბარბარე ბაგრატიონ-ორბელიანისადმი. ხელნაწერი რესტავრირებულია. წარმოადგენს შავ პირს.

თარიღი და ადგილი: «8¹⁰ Фев: 1877.»

ადრესატისადმი მიმართვის ფორმა: «Княжне Маріи Александровне Орбел:» / «Моя милая, дорогая Тетушка Маня!»

ადრესატის მისამართი: «В Харьков»

შენიშვნები: 1. სტრიქონის ქვეშ მოკლე ხაზია გასმული.

პირველი პუბლიკაცია: წინამდებარე გამოცემა.

გვ.: 167,7. «Тетушка Маня» – წერილის ადრესატია გრიგოლის ნათესავის, ალექსანდრე დავითის ძე ორბელიანის, ქალიშვილი – მარიამ ალექსანდრეს ასული ორბელიანი, რომელსაც მამა ადრე დაელუპა და დედის დედა, მარია პავლეს ასული შირინსკაია-შიხმატოვა-სომოვისა, ზრდიდა. როგორც ჩანს, გრიგოლი ადრესატს მოფერებით „მანიას“ ეძახდა.

გვ.: 167,20. «Княжни Анастасія и Елена здоровы» – საუბარია ადრესატის მამიდაზე – ანასტასია დავითის ასულ ორბელიან-გაგარინისაზე და მის შვილობილზე – ელენე იაკობის ასულ ერისთავ-თარხან-მოურავისაზე.

გვ.: 167,23. «Бабушка, Марія Павловна» – საუბარია მარია პავლეს ასულ შირინსკაია-შიხმატოვა-სომოვისაზე.

გვ.: 167,27. «Симону кланяюсь» – გვარი მითითებული არ არის და პირის ვინაობა გაურკვეველია.

ნიკო ზურაბის ძე ჭავჭავაძისადმი №16 (899) გვ.: 168-171.

ავტოგრაფი: A: ფონდი №5, აღწერა 1, საქმე №7515° (ძველი №175), 51r-v.

ავტოგრაფის აღწერილობა: მოყვითალო, გახუნებული, საშუალო სისქის, ალაგ-ალაგ დალაქავებული, ორ ადგილას ამოხეული, დიდი ფორმატის ქაღალდი; ზომა: 35,2X21,7 სმ.; შესრულებულია შავი ფანქრით. ორ ადგილას ტექსტს მარცხენა არშიაზე შავი ფანქრით მოკლე ხაზი აქვს ჩამოსმული. ხელნაწერი რესტავრირებულია; წარმოადგენს შავ პირს.

თარიღი და ადგილი: „17 თებერ: 1877.“ / / „19¹⁶ თებერ:“

ადრესატისადმი მიმართვის ფორმა: „ნიკო ჭაჭა“ / „ჩემო საყუარელო ნიკო!“

ადრესატის მისამართი: „ელისავეტოპოლს.“

შენიშვნები: 1. წლისა და სახელის ქვეშ ხაზია გასმული; 2. ღვთის; 3. სიტყვა ხაზგასმულია; 4. რომელნიც; 5. „ვოსტორნის ვაპროსი“ ხაზგასმულია; 6. ავტორს ბრჭყალები არა აქვს გახსნილი; 7. სიტყვა ხაზგასმულია; 8. ღვთის; 9. ღმერთი.

პირველი პუბლიკაცია: წინამდებარე გამოცემა. დღემდე გამოქვეყნებულია წერილის მეორე აბზაცის ფრაგმენტი („ბევრი დრო გაივლის... მაგისტანა ერთი კიდეც გიორგი“) და მეექვსე აბზაცის ფრაგმენტი: „წესისაებრ ჯარები ემზადებიან... ოსტატსა და შაგირდს შუ[ა]:“ მეუნარგია, ი. (1905). ცხოვრება და ღვაწლი თ. გრიგოლ ორბელიანისა, გადმობეჭდილი მოამბედან, ელექტრონის სტამბა, წიგ. გამომც. ქართვ. ამხანაგობისა, ტფილისი, გვ.: 138; 122.

გვ.: 169,5-6. „გიორგი მუხრან[ს]კი“ – იგულისხმება გიორგი კონსტანტინეს ძე ბაგრატიონ-მუხრანელი.

გვ.: 169,6. „დედა–სობოროში“ – იგულისხმება სვეტიცხოვლის ტაძარი.

გვ.: 169,7-8. „ველიკი კნია:“ – იგულისხმება მიხეილ ნიკოლოზის ძე რომანოვი.

გვ.: 169,15-16. „დაბრმავებულთა მიაჩნდათ“ – გიორგი ბაგრატიონ-მუხრანელი იყო ავტორი რუსულ ენაზე გამოქვეყნებული ყბადაღებული წიგნისა – „ნაციონალური ინდივიდუალობის არსისა და მსხვილი ეროვნული ერთეულების განმანათლებლური მნიშვნელობის შესახებ“, რომელშიც დიდი ერების მიერ პატარების შთანთქმა ნორმალურ მოვლენად იყო დასახული და ამ წიგნის გამო ავტორი ძალიან გააკრიტიკეს თერგდალეულებმა.

გვ.: 169,22-23. „იმპერ: ნიკოლოზისათჳს“ – 18 თებერვალი (1855) იმპერატორ ნიკოლოზ I-ის გარდაცვალების დღეა.

გვ.: 169,24. „აწინდელის იმპერატორისა“ – ალექსანდრე II-ის ტახტზე ასვლა ოფიციალურად 19 თებერვალს აღინიშნებოდა.

გვ.: 169-170. „ლორის მელიქოვი და იოსებ თარხანოვი, ოღლობჟიო, ტერლუქაზოვი, დეველ, ზაქ: ჭავჭავ, ორნი ძმანი კამაროქები, ყაზიბეგ“ – საუბარია მიხეილ ტარიელის ძე ლორის-მელიქოვზე, იოსებ დავითის ძე თარხნიშვილზე, ივანე დიმიტრის ძე ოკლობჟიოზე, არზას არტემის ძე ტერლუკასოვზე, თეოდორ დანიელის ძე დეველზე, ზაქარია გულბათის ძე ჭავჭავაძესა და გიორგი ნიკოლოზის ძე ყაზიბეგზე. რაც შეეხება კომაროვებს, იყო ოთხი ძმა, ოთხივე გენერალი: კონსტანტინე, ალექსანდრე, ბესარიონ და დიმიტრი კონსტანტინეს ძე კომაროვები, მაგრამ კონტექსტის მიხედვით ძნელი სათქმელია, მათგან რომელი ორი იგულისხმება.

გვ.: 170,9. „შურიდამ კნეინას მელიქოვისას“ – საუბარია ლევან მელიქიშვილის მეუღლეზე – ალექსანდრა (ანა) მამუკას ასულ ორბელიან-მელიქიშვილისაზე.

გვ.: 170,11-12. „ლევანის ქალის ქორწილსა და ზაქარია ერისთავისა“ – საუბარია სოფიო ლევანის ასულ მელიქიშვილისა და ზაქარია გიორგის ძე ერისთავის ქორწინებაზე.

გვ.: 170,16-17. „სლავიანები... ურიგდებიან სულთანსა“ – ამ მოლაპარაკებამდე ომი მიმდინარეობდა, ერთი მხრივ, თურქეთსა და, მეორე მხრივ, სერბიას, ჩერნოგორიას, ბოსნიასა და ჰერცოგოვინას შორის.

გვ.: 170,26-27. „შეიხულისლამები“ – იგულისხმება ისლამის რელიგიურ საკითხებში ყველაზე განსწავლული პირები.

გვ.: 171,2. „ბულატოვსაც ასე აქებდა“ – საუბარია ელიზაბეტოპოლის ყოფილ გუბერნატორ ფოკიონ ევსტათის ძე ბულატოვზე.

გვ.: 171,12. „ამიროვს, რომ მივიდეთ აპაჩინინისას“ – საუბარია სტეფანე ამიროვსა და ალექსეი პეტრეს ძე ოპოჩინინზე.

გვ.: 171,15. „ყაფლანის სიდედრი“ – საუბარია ელენე გიორგის ასულ ბარათაშვილზე.

იოსებ სერაფიმოვიჩისადმი №1 (900) გვ.: 171-172.

ავტოგრაფი: A: ფონდი №5, აღწერა 1, საქმე №7515ა (ძველი №175), 52r.

ავტოგრაფის აღწერილობა: მოყვითალო ფერის, გახუნებული, საშუალო სისქის, დიდი ფორმატის, ალაგ-ალაგ დალაქავებული, ორ ადგილას გახვრეტილი ქაღალდი; ზომა: 33,4X23,5 სმ.; წერილი შესრულებულია შავი ფანქრით. მარჯვენა მხარეს, თარიღის გვერდით, მწვანე ფანქრით წერია: „X.“ ხელნაწერი რესტავრირებულია. წარმოადგენს შავ პირს. არის გადახაზული და ჩამატებული სიტყვები.

თარიღი და ადგილი: «8 Марта 1877 г.»

ადრესატისადმი მიმართვის ფორმა: «М: Г: Иосиф Мартынович Серафимович»

ადრესატის მისამართი: «В Закаталы.»

შენიშვნები: 1. თარიღი ხაზგასმულია; 2. სახელი და გვარი ხაზგასმულია.

პირველი პუბლიკაცია: წინამდებარე გამოცემა.

გვ.: 171,17. «**Иосиф Мартынович Серафимович**» – წერილის ადრესატია ზაქათალის ოლქის უფროსი – იოსებ მარტინის ძე სერაფიმოვიჩი.

გვ.: 171,20-21. «**о Ротмистре Али Кеслерухском**» – წყაროში პირის გვარი ორჯერ წერია და ორივეჯერ შეცდომით. საუბარია ალი-ჰუსეინ-ოღლი კეისერუხსკიზე, რომელიც 1863 წელს დაჯილდოვდა წმინდა გიორგის ჯვრით.

გვ.: 171,23-24. «**влияніем Шамиля**» – საუბარია ჩეჩნეთ-დაღესტნის ყოფილ იმამზე.

გვ.: 172,12-13. «**убійства К^н Шаликова**» – საუბარია 1860-1863 წლებში ზემო დაღესტნის ჯარების უფროს სვიმონ იოსების ძე შალიკაშვილზე, რომელიც მურთუზ ჰაჯიმ და აჯანყებულმა ბელაქნელებმა მოკლეს 1863 წელს.

ოლლა ბაგრატიონ-გრუზინსკაიასადმი №2 (901) გვ.: 174-175.

ავტოგრაფი: C: გრიგოლ ორბელიანის არქივი, №145/№67, 1r.
ავტოგრაფის აღწერილობა: მოყავისფრო, გახუნებული, საშუალო სისქის, დიდი ფორმატის ქაღალდი; ზომა: 34,2X21,7 სმ.; შესრულებულია შავი ფანქრით. ხელნაწერი რესტავრირებულია. წარმოადგენს შავ პირს.

თარიღი და ადგილი: «21 Марта 1877 г.»

ადრესატისადმი მიმართვის ფორმა: «Моя Царица Тетушка, Княжна Ольга.»

ადრესატის მისამართი: «в Москву»

შენიშვნები: 1. სტრიქონის ქვეშ ხაზია გასმული; 2-3. მონიშნული სიტყვები ხაზგასმულია.

პირველი პუბლიკაცია: წინამდებარე გამოცემა.

გვ.: 174,11. «**Княжна Ольга**» – წერილის ადრესატია გრიგოლ ორბელიანის ძმის, ილიას, ცოლისდა – ოლლა ილიას ასული ბაგრატიონ-გრუზინსკაია.

გვ.: 174,12. «**Бутурлин нетолько переведен**» – სავარაუდოდ, საუბარია დიმიტრი სერგეის ძე ბუტურლინზე.

გვ.: 175,3-4. «**только Корганов**» – შესაძლოა, იგულისხმებოდეს სტეფანე სიმონის ძე ყორღანაშვილი, რომელიც 1874 წლიდან მსახურობდა კავკასიის არმიაში.

გვ.: 175,10. «**вашей Сестры, Александры**» – იგულისხმება ადრესატის და – ალექსანდრა ილიას ასული ბაგრატიონ-გრუზინსკაია.

გვ.: 175,17. «**Ея Светлости Царевне**» – იგულისხმება ადრესატის დედა – ანასტასია გრიგოლის ასული ობოლენსკაია-ბაგრატიონ-გრუზინსკისა.

გვ.: 175,18-19. «**вашей Сестре, Гаяне**» – იგულისხმება ადრესატის და – გაიანე ილიას ასული ბაგრატიონ-გრუზინსკაია.

გვ.: 175,21. «**тогдашний Коля**» – იგულისხმება ადრესატის ძმა – ნიკოლოზ ილიას ძე ბაგრატიონ-გრუზინსკი.

ნიკო ზურაბის ძე ჭავჭავაძისადმი №17 (902) გვ.: 177-178.

თეთრი პირის ავტოგრაფი: C: გრიგოლ ორბელიანის არქივი, №512/№30 (ძველი S: 5327), ორმაგი პაგინაციით: 1r-v, 2r-v / 23r-v, 24r-v.

ავტოგრაფის აღწერილობა: მოთეთრო ფერის, გახუნებული, საშუალო სისქის, საშუალო ფორმატის, ორად გადაკეცილი, ალაგ-ალაგ მელნით დალაქავებული ქაღალდი; ზომა: 21X13,3 სმ.; შესრულებულია შავი მელნით.

თარიღი და ადგილი: „5^ა აპრილსა 1877.“

ხელმოწერა: „შენი მარადის გრიგოლ ორბელიანი“

ადრესატისადმი მიმართვის ფორმა: „ჩემო გულით საყუარელო ნიკო!“

შავი პირის ავტოგრაფი: A: ფონდი №5, აღწერა 1, საქმე №7515° (ძველი №175), 52r.

ავტოგრაფის აღწერილობა: მოყვითალო, გახუნებული, საშუალო სისქის, ალაგ-ალაგ დალაქავებული, ორ ადგილას ამოხეული, დიდი ფორმატის ქაღალდი; ზომა: 35,2X21,7 სმ.; შესრულებულია შავი ფანქრით. ორ ადგილას ტექსტს მარცხენა არ-შიაზე შავი ფანქრით მოკლე ხაზი აქვს ჩამოსმული.

თარიღი და ადგილი: „5^ა აპრილსა 1877“

ადრესატისადმი მიმართვის ფორმა: „ჩემო გულით საყუარელო ნიკო!“

ადრესატის მისამართი: „ელისავეტოპოლს“ (შავი პირის მონაცემი).

შენიშვნები: 1. სიტყვა ხაზგასმულია; 2. ღმერთო; 3. ღმერთი; 4. ფორმა შავი პირიდან გვაქვს აღებული. თეთრში წერია „გაუარახამდის.“

პირველი პუბლიკაცია: წინამდებარე გამოცემა. დღემდე გამოქვეყნებულია წერილის მესამე და მეოთხე აბზაცები: მეუნარგია, ი. (1905). ცხოვრება და ღვაწლი თ. გრიგოლ ორბელიანისა, გადმოზეჭდილი მოამბე-დან, ელექტრონის სტამბა, ნიგ. გამომც. ქართვ. ამხანაგობისა, ტფილისი, გვ. 121.

გვ.: 177,5. „გიორგი საჩქაროდ ითხოვს“ – იგულისხმება გრიგოლის ძმისწული – გიორგი ილიას ძე ორბელიანი.

გვ.: 177,13-14. „გრიგოლ მუხრან-ბატონის ცოლი, დიდის ქაიხოსროს წერეთლის ასული“ – საუბარია გრიგოლ (გიორგი) იოანეს ძე ბაგრატიონ-მუხრანელის ქვრივზე – მარიამ ქაიხოსროს ასულ წერეთელ-ბაგრატიონ-მუხრანელისაზე.

გვ.: 178,12. „ველიკიის კნიაზსა“ – საუბარია მიხეილ ნიკოლოზის ძე რომანოვზე.

გვ.: 178,22. „დემურჩასალიდამ გაურახამდის“ – დემურჩასალი და გაურახი ბორჩალოს მაზრის სოფლები იყო.

გვ.: 178,25-26. „გალიცინი, ჭლიგელადუტანტი, ყმაწვილი შტაბროტმისტრი“ – დიმიტრი გოლიცინთაგან, 1876 წლიდან 1877 წლის 7 ოქტომბრამდე ფლიგელადიუტანტი და როტმისტრი იყო დიმიტრი ბორისის ძე გოლიცინი.

ნიკოლოზ კარმალინისადმი №1 (903) გვ.: 179-181.

ავტოგრაფი: A: ფონდი №5, აღწერა 1, საქმე №7515ა (ძველი №175), 55r-v.

ავტოგრაფის აღწერილობა: მოყვითალო ფერის, გახუნებული, საშუალო სისქის, დიდი ფორმატის, ალაგ-ალაგ დალაქავებული, ორ ადგილას გახვრეტილი ქაღალდი; ზომა: 35,2X22,1 სმ.; წერილი შესრულებულია შავი ფანქრით. I გვერდის ზედა მარჯვენა კიდეგან წითელი ფანქრით, გაკრული ხელით ერთი სიტყვაა მიწერილი. ამავე გვერდზე მეცხრე აბზაცს წითელი ფანქრით ხაზი აქვს ჩამოსმული; II გვერდზე მეორე აბზაცი მარცხენა კიდიდან წითელი და შავი ფანქრით არის მონიშნული, ხოლო ბოლო აბზაცი შავი და წითელი ფანქრით მთლიანად არის მონიშნული. ხელნაწერი რესტავრირებულია. წარმოადგენს შავ პირს.

თარიღი და ადგილი: «20го Апр: 1877 г.»

ხელმოწერა: «Ваш всегда и всюду преданный К...»

ადრესატისადმი მიმართვის ფორმა: «Николаю Николаевичу Кармалину.»

ადრესატის მისამართი: «В Екатеринодар.»

შენიშვნები: 1. სტრიქონის ქვეშ მოკლე ხაზია გასმული; 2-24. ანთროპონიმები (სრულად), ტოპონიმები და ასევე სხვა მონიშნული სიტყვები ხაზგასმულია; 25. მრავალწერტილები ავტორისაა; 26. ავტორს ხელმოწერა არა აქვს დამთავრებული.

პირველი პუბლიკაცია: წინამდებარე გამოცემა. დღემდე გამოქვეყნებულია წერილის II ნაწილის პირველი აბზაცი: მეუნარგია, ი. (1905). ცხოვრება და ღვაწლი თ. გრიგოლ ორბელიანისა, გადმოზეჭდილი მოამბე-დან, ელექტრონის სტამბა, ნიგ. გამომც. ქართვ. ამხანაგობისა, ტფილისი, გვ.: 121-122.

გვ.: 179,1. «Николаю Николаевичу Кармалину» – წერილის ადრესატია ერევნის იმჟამინდელი გუბერნატორი – ნიკოლოზ ნიკოლოზის ძე კარმალინი.

გვ.: 179,6. «Кубанского войска Крюков» – საუბარია პროკოფი ილიას ძე კრიუკოვზე.

გვ.: 179,13. «Адагум^{ში}» – საუბარია კრასნოდარის მხარის სოფელზე.

გვ.: 179,26. «Атаман Генерал Хрещетицкий» – საუბარი უნდა იყოს როსტისლავ ალექსანდრეს ძე ხრეშჩატიცკიზე, რომლის მეთაურობითაც დონის კაზაკთა მე-12 პოლკი აქტიურად იბრძოდა რუსეთ-თურქეთის ომში.

გვ.: 180,14. «Оглобжіо, подороге» – საუბარია ივანე დიმიტრის ძე ოკლობჟიოზე.

გვ.: 180,15. «Мухаэстати» – სოფელია ამჟამინდელ აჭარის ავტონომიურ ოლქში.

გვ.: 180,15. «Генерал Девель» – საუბარია თეოდორ დანიელის ძე დეველზე.

გვ.: 180,16. «у Ардагана... до Займа» – სოფელი ზაიმი მდებარეობდა ალექსანდროპოლიდან (გიუმრიდან) ყარსისკენ მიმავალ შემოვლით გზაზე.

გვ.: 180,17. «**Полков: Комаров занял Аджарскую деревню Дгвини**» – ძმები კომაროვებიდან 1877 წელს პოლკოვნიკის წოდება ჰქონდა და რუსეთ-თურქეთის ომში იბრძოდა ალექსანდრე ბესარიონის ძე კომაროვი, რომელმაც დაიკავა სოფელი დღვინი.

გვ.: 180,19-20. «**Лорис Меликов... у Суботина**» – საუბარია მიხეილ ტარიელის ძე ლორის-მელიქოვსა და ბათუმიდან ყარსისკენ მიმავალ გზაზე მდებარე სოფელ სუბოტინოზე.

გვ.: 180,21. «**в новом Шурагельском Санджаке**» – შურაგელის სანჯაყი მდებარეობდა არაგაცის მთის ძირას.

გვ.: 180,22. «**К:^{3b} Захарій Чавчав:^д**» – იგულისხმება ზაქარია გულბათის ძე ჭავჭავაძე.

გვ.: 180,23-24. «**Мухтара Паши**» – საუბარია ოსმალეთის იმპერიის დიდ ვეზირსა და სარდალ ახმედ მუხთარ-ფაშაზე.

გვ.: 180,24-25. «**Тергукасов занял без боя Гор: Баязет**» – საუბარია არზას არტემის ძე ტერლუკასოვზე და თურქეთის ქალაქ ბაიაზეთზე.

გვ.: 181,3. «**К:^{3b} Джорджадзе здоров**» – საუბარია დიმიტრი დავითის ძე ჯორჯაძეზე.

გვ.: 181,3-4. «**Исак здоров**» – საუბარია ისაკ შიოს ძე თუმანიშვილზე.

გვ.: 181,4. «**Фисун здоров**» – შესაძლოა, იგულისხმებოდეს ალექსანდრე ალექსეის ძე ფისუნი.

გვ.: 181,4. «**К:^{3b} Ираклий**» – იგულისხმება ირაკლი ალექსანდრეს ძე ბაგრატიონ-გრუზინსკი.

გვ.: 181,6. «**в Персію Франклин**» – საუბარია ვიქტორ ანტონის ძე ფრანკლინზე, რომელიც რუსეთ-თურქეთის ომის დროს თეირანში იყო მივლენილი საგანგებო დავალებით.

გვ.: 181,7. «из Шуры К^я Меликова» – საუბარია ლევან მელიქიშვილის მეუღლეზე – ალექსანდრა (ანა) მამუკას ასულ ორბელიან-მელიქიშვილისაზე.

გვ.: 181,8. «дочь с Захаріем Эристовым» – საუბარია ლევან მელიქიშვილის ქალიშვილ სოფიოსა და ზაქარია გიორგის ძე ერისთავის ქორწინებაზე.

გვ.: 181,8-9. «у Опочининых козыряем» – იგულისხმება ალექსეი პეტრეს ძე ოპოჩინინის ოჯახი.

გვ.: 181,18-20. «Бутурлин... Светлейший Голицын, Граф Орлов–Денисов» – საუბარია დიმიტრი სერგეის ძე ბუტურლინზე, დიმიტრი ბორისის ძე გოლიცინსა და პეტრე მიხეილის ძე ორლოვ-დენისოვზე.

გვ.: 181,22. «Любовь Ивановне» – საუბარია ადრესატის მეუღლეზე – ლიუბოვ ივანეს ასულ ბელენიცინა-კარმალინისაზე.

გვ.: 181,24. «убеждению Мицкевича» – სავარაუდოდ, იგულისხმება პოლონელი პოეტის, ადამ მიცკევიჩის, ნააზრევით.

ივანე ოკლობუიოსადმი №1 (904) გვ.: 185-186.

ავტოგრაფი: A: ფონდი №5, აღწერა 1, საქმე №7515ა (ძველი №175), 56r.

ავტოგრაფის აღწერილობა: მოყვითალო ფერის, გახუნებული, საშუალო სისქის, დიდი ფორმატის, ალაგ-ალაგ დალაქავებული, ორ ადგილას გახვრეტილი ქაღალდი; ზომა: 34,2X24,5 სმ.; წერილი შესრულებულია შავი ფანქრით. ქვედა მარჯვენა კიდეზე ლურჯი მელნის ნალევნითა, რომელიც II გვერდზეა გადასული. ხელნაწერი რესტავრირებულია. წარმოადგენს შავ პირს.

თარიღი და ადგილი: «Тифлис 9го Мая 1877 г.»

ადრესატისადმი მიმართვის ფორმა: «Оглобжіо.» / «...мой друг и брат, Иван Дмитріевич!»

ადრესატის მისამართი: «возургеты.»

შენიშვნები: სტრიქონის ქვეშ ხაზია გასმული მთელ სიგრძეზე.

პირველი პუბლიკაცია: წინამდებარე გამოცემა.

გვ.: 185,2. «**Иван Дмитріевич**» – წერილის ადრესატია გრიგოლ ორბელიანის ბიძაშვილიშვილის, ანასტასია კონსტანტინეს ასულ ორბელიანის, ქმარი – ივანე დიმიტრის ძე ოკ-ლობჟიო.

გვ.: 185,6. «**Туземнаго населенія**» – სავარაუდოდ, იგულისხმება იმ ტერიტორიაზე მცხოვრები მოსახლეობა, სადაც მიმდინარეობდა ბრძოლები.

გვ.: 185,9. «**Государь Император**» – იგულისხმება იმპერატორი ალექსანდრე II.

გვ.: 185,10. «**Его Высо^{BY}**» – იგულისხმება მეფისნაცვალ-ი მიხეილ ნიკოლოზის ძე რომანოვი.

გვ.: 185,14. «**Султан с великою**» – იგულისხმება ოსმალეთის სულთანი აბდულ ჰამიდი.

გვ.: 185,18-19. «**Тергукасов... Е(в)фрата**» – საუბარია გენერალ არზას არტემის ძე ტერლუკასოვზე, რომელმაც აი-ლო ბაიაზეთი, გადაადგილდებოდა არზრუმის მიმართულებით და უხდებოდა მდინარე ევფრატის ნაპირებზე გავლა.

გვ.: 185,20. «**Князь Мирскій**» – იგულისხმება დიმიტრი ივანეს ძე სვიატოპოლკ-მირსკი.

გვ.: 185,21. «**за помощь Кравченко**» – საუბარია გენერალ პავლე პავლეს ძე კრავჩენკოზე.

გვ.: 185,24. «**В^{II} К^{3B} Константин**» – საუბარია კონსტანტინე ნიკოლოზის ძე რომანოვზე.

გვ.: 186,2. «**Сосико, кажется**» – საუბარია იოსებ კონსტანტინეს ძე ორბელიანზე.

გვ.: 186,6. «Графиня Алопеус» – იგულისხმება ბარონესა ალექსანდრა პეტრეს ასული ფრედერიქს-ალოპეუსისა – რუსეთის საიმპერატორო კარის ფრეილინა.

გვ.: 186,9. «Тасо, Эличка, Ниночка» – საუბარია გრიგოლ ორბელიანის ბიძაშვილიშვილ ანასტასია კონსტანტინეს ასულ ორბელიან-ოკლობჟიოსა და მის ქალიშვილებზე – ნინოსა და ელენეზე.

გვ.: 186,10. «Софія Левановны Меликовой с Захаріем Еристовым» – საუბარია ლევან მელიქიშვილის ქალიშვილ სოფიოსა და ზაქარია გიორგის ძე ერისთავის ქორწინებაზე.

გვ.: 186,13-14. «Амиров, Реваз, Аргут., Мюльфельд» – სავარაუდოდ, საუბარია სტეფანე ამიროვზე, რევაზ ივანეს ძე ანდრონიკაშვილზე, ნიკოლოზ ვასილის ძე არღუთინსკი-დოლგორუკოვსა და სერგეი კარლის ძე მიულფელდზე.

გვ.: 186,26-27. «Екатерина Николаевна Карцова приѣзжает сюда с дочерью» – იგულისხმება გენერალ-ადიუტანტ ალექსანდრე პეტრეს ძე კარცოვის ქვრივი, ეკატერინე ნიკოლოზის ასული პუშჩინა-კარცოვისა, და ქალიშვილი – ოლღა ალექსანდრეს ასული კარცოვა.

პლატონ პავლოვისადმი №4 (905) გვ.: 188-189.

ავტოგრაფი: С: გრიგოლ ორბელიანის არქივი, №411/№65.

ავტოგრაფის აღწერილობა: მოყვითალო ფერის, გახუნებული, საშუალო სისქის, საშუალო ფორმატის, არასტანდარტული ფორმის, ალაგ-ალაგ დალაქავებული ქაღალდი; ზომა: 22X17 სმ. (გაზომილია დიდი მხრიდან). შესრულებულია შავი ფანქრით. ხელნაწერის ზედა მხარე მოცვეთილია. წარმოადგენს შავ პირს.

თარიღი და ადგილი: «17го мая 1877.»

ადრესატისადმი მიმართვის ფორმა: «Платону Петровичу Павлову. Началь: Штаба Кав: Арміи.»

ადრესატის მისამართი: პლატონ პავლოვი ამ პერიოდში კავკასიის არმიის შტაბის უფროსის თანამდებობაზე მსახურობდა და წერილიც, შესაბამისად, **თბილისში** უნდა იყოს გაგზავნილი, სადაც აღნიშნული შტაბი იყო განთავსებული.

შენიშვნები: 1. სტრიქონის ქვეშ ხაზია გასმული.

პირველი პუბლიკაცია: წინამდებარე გამოცემა.

გვ.: 188,30. «**Генерал-Майоре Васильеве**» – იგულისხმება ანდრეი იაკობის ძე ვასილიევი, რომელმაც გენერალ-მაიორობა 1875 წელს მიიღო.

ნიკო ზურაბის ძე ჭავჭავაძისადმი №18 (906) გვ.: 189-192.

თეთრი პირის ავტოგრაფი: C: გრიგოლ ორბელიანის არქივი, №513/№30 (ძველი S: 5327), ორმაგი პაგინაციით: 1r-v, 2r / 25r-v, 26r.

ავტოგრაფის აღწერილობა: მოთეთრო ფერის, გახუნებული, საშუალო სისქის, დიდი ფორმატის, ორად გადაკეცილი ქალღლი; ზომა: 26,8X20,9 სმ.; შესრულებულია შავი მელნით, რომელიც გადასულია II გვერდზე. ხელნაწერი რესტავრირებულია.

თარიღი და ადგილი: „18 მაისისა 1877. თბილისით.“

ხელმოწერა: „შენი მარადის ბედნიერების მსურველი თ გრიგოლ ორბელიანი“

ადრესატისადმი მიმართვის ფორმა: „ჩემო საყუარელო ნიკო!“

შავი პირის ავტოგრაფი: A: ფონდი №5, აღწერა 1, საქმე №7515° (ძველი №175), 54r.

ავტოგრაფის აღწერილობა: მოყვითალო, გახუნებული, საშუალო სისქის, ალაგ-ალაგ დალაქავებული, ორ ადგილას ამოხეული, დიდი ფორმატის ქალღლი; ზომა: 35,2X21,7 სმ.; შესრულებულია შავი ფანქრით. ორ ადგილას ტექსტს მარცხენა არშიაზე შავი ფანქრით მოკლე ხაზი აქვს ჩამოსმული.

თარიღი და ადგილი: „მაისის 18^{სა} 1877. თბილისით“

ადრესატისადმი მიმართვის ფორმა: „ჩემო საყუარელო ნიკო!“
ადრესატის მისამართი: „ელისავეტოპოლს.“ (შავი პირის მიხედვით).

შენიშვნები: 1. ღვთისადმი; 2. სიტყვა ხაზგასმულია; 3. დაწერილია ზემოდან, მის დაბლა გადაშლილია „ბუტაკოვმა“; 4. ბოლო წინადადება, დაწყებული სიტყვით „მაგან“, მონიშნული სიტყვის ჩათვლით, ჩამატებულია სტრიქონებს შორის; 5. ავტორს ბრჭყალები არა აქვს დახურული; 6. ღმერთი; 7. თავადი; 8. სიტყვა ხაზგასმულია.

პირველი პუბლიკაცია: წინამდებარე გამოცემა. დღემდე გამოქვეყნებულია წერილის მესამე აბზაცი: მეუნარგია, ი. (1905). ცხოვრება და ღვაწლი თ. გრიგოლ ორბელიანისა, გამომოქმდილი მოამბე-დან, ელექტრონის სტამბა, წიგ. გამომც. ქართვ. ამხანაგობისა, ტფილისი, გვ. 123.

გვ.: 189,23-24. „**როდესაც სულთანმა**“ – იგულისხმება ოსმალეთის სულთანი აბდულ ჰამიდი.

გვ.: 190,3. „**შეიხულისლამითა**“ – იგულისხმება ისლამის რელიგიურ საკითხებში ყველაზე განსწავლული პირები.

გვ.: 190,21. „**ნინომ, გიგოს ცოლმა**“ – იგულისხმება გრიგოლის ბიძაშვილიშვილი – გრიგოლ (გიგო) კონსტანტინეს ძე ორბელიანი და მისი მეუღლე – ნინო სიმონის ასული აბაშიძე-ორბელიანისა.

გვ.: 190,25. „**სოსო ჯორჯაძემ**“ – სავარაუდოდ, საუბარია გენერალ-მაიორ იოსებ დავითის ძე ჯორჯაძეზე.

გვ.: 190,26-27. „**მარუცამ, ბაბლუცამ**“ – კონტექსტიდან გამომდინარე, ვერ ხერხდება იმის გარკვევა, თუ ვინ იგულისხმება ამ კინობით-ალერსობით სახელებში.

გვ.: 190,27-28. „**ალექსანდრე აფხაზის ქალმა, ია ანდრონიკოვის ცოლმა**“ – სავარაუდოდ, საუბარია ალექსანდრე შერმაზანის ძე აფხაზისა და თინათინ ივანეს ასულ ანდრონიკაშვილის ქალიშვილზე და გრიგოლ ორბელიანის ბიძაშვილის, ნინო იოსების ასულ ორბელიანის, ვაჟის, ემანუილ (ია) დონიკეს ძე ანდრონიკაშვილის, მეუღლეზე, რომელთა სახელებიც უცნობია.

გვ.: 190,33. „ილია ჩოლოყაშვილი გარდაიცვალა“ – საუბარია ილია ზაალის ძე ჩოლოყაშვილზე.

გვ.: 191,2. „ველიკიის კნიაზისას“ – იგულისხმება მეფის-ნაცვალი მიხეილ ნიკოლოზის ძე რომანოვი.

გვ.: 191,3. „იმპერატორმაც გარდაიხდა“ – იგულისხმება იმპერატორი ალექსანდრე II.

გვ.: 191,5. „საბრალო ელენეცა“ – იგულისხმება გრიგოლის ნათესავის, ივანე მელქისედეკის (მალხაზის) ძე ანდრონიკაშვილის, დაქვრივებული ქალიშვილი – ელენე ივანეს ასული ანდრონიკაშვილი-ჩოლოყაშვილისა.

გვ.: 191,11. „შვილები ივან მალხაზიჩისა“ – იგულისხმება გრიგოლის ნათესავი, ცნობილი გენერალი ივანე მელქისედეკის (მალხაზის) ძე ანდრონიკაშვილი და მინიშნებაა იმაზე, რომ მისი მეორე ქალიშვილიც, ბარბარე ივანეს ასული ანდრონიკაშვილი – ალექსანდრე გიორგის ძე თუმანიშვილის მეუღლე – ადრე დაქვრივდა (1872 წელს).

გვ.: 191,14. „დუბასოვმა და შოსტაკოვმა“ – საუბარია რუსეთის არმიის ადმირალ თეოდორ ვასილის ძე დუბასოვსა და კონტრადმირალ ალექსანდრე პავლეს ძე შესტაკოვზე.

გვ.: 191,18. „კრავჩენკო ჯარით“ – საუბარია გენერალ პავლე პავლეს ძე კრავჩენკოზე.

გვ.: 191,21. „შენი ძმაც წავიდა“ – იგულისხმება მიხეილ (მელქისედეკ) ზურაბის ძე ჭავჭავაძე

გვ.: 191,33. „შენი რძალი“ – საუბარია ნადეჟდა ნიკოლოზის ასულ შატხინაზე.

გვ.: 192,1. „ნინოჩკა ჩამიკოცნე“ – ნიკო ჭავჭავაძეს შვილები არ ჰყოლია და პირის ვინაობა გაურკვეველია.

გვ.: 192,3-4. „ლევანის ქალსა და ზაქარია ერისთავსა“ – საუბარია სოფიო ლევანის ასულ მელიქიშვილისა და ზაქარია გიორგის ძე ერისთავის ქორწინებაზე.

გვ.: 192,5. „ყაფლან ხშირად“ – იგულისხმება გრიგოლის ბიძაშვილი – ყაფლან ასლანის ძე ორბელიანი.

გვ.: 192,7. „მირზოევის დუქნები“ – სავარაუდოდ, იგულისხმება იმხანად ერთ-ერთი მდიდარი თბილისელი მოქალა-

ქე – ივანე მირზოევი, რომლისგანაც ხშირად სესხულობდა ფულს გრიგოლ ორბელიანი.

გვ.: 192,14. „ვიტლენშტეინ მოვიდა“ – საუბარია დიპლომატ ევგენი ალექსანდრეს ძე ვიტგენშტეინზე.

ოლღა მოსტაკოვზადენელ-რომანოვისადმი №4 (907)

გვ.: 192-193.

ავტოგრაფი: A: ფონდი №5, აღწერა 1, საქმე №7502 (ძველი №174), ორმაგი პაგინაციით: 167r (წითელი ფანქრით) / 21r (შავი ფანქრით).

ავტოგრაფის აღწერილობა: მოთეთრო ფერის, გახუნებული, საშუალო სისქის, დიდი ფორმატის, ალაგ-ალაგ დალაქავებული, ორ ადგილას გახვრეტილი ქაღალდი; ზომა: 32,0X22,0 სმ.; წერილი შესრულებულია შავი ფანქრით. პირველ აბზაცს მარჯვენა მხარეს წითელი ფანქრით მკრთალი ხაზი აქვს ჩამოსმული. ხელნაწერი რესტავრირებულია. წარმოადგენს შავ პირს.

თარიღი და ადგილი: «22¹⁰ Июня 1877. из Тифл.»

ადრესატისადმი მიმართვის ფორმა: «Ея Импер: Выс⁸⁹ Государыне Великой Княгине Ольге Феодоровне»

ადრესატის მისამართი: «в Александрополь.»

შენიშვნები: 1. სტრიქონის ქვეშ ხაზია გასმული.

პირველი პუბლიკაცია: წინამდებარე გამოცემა.

გვ.: 192,21-22. «Великой Княгине Ольге Феодоровне» – წერილის ადრესატია კავკასიის მეფისნაცვლის, მიხეილ რომანოვის, მეუღლე – ოლღა თეოდორის ასული ზადენელი-რომანოვისა.

გვ.: 192,24. «Подполк:^ა Сагинова» – საუბარი უნდა იყოს გრიგოლ ორბელიანის ნათესავისა და მეგობრის, ალექსანდრე საგინაშვილის, ახლობელზე – ივანე ბესარიონის ძე

საგინაშვილზე, რომელიც 1871-1879 წლებში სწორედ პოდ-პოლკოვნიკის წოდებას ატარებდა.

დიმიტრი სტაროსელსკისადმი №1 (908) გვ.: 193-194.

ავტოგრაფი: A: ფონდი №5, აღწერა 1, საქმე №7515ა (ძველი №175), 57r.

ავტოგრაფის აღწერილობა: მოყვითალო ფერის, გახუნებული, საშუალო სისქის, დიდი ფორმატის, ალაგ-ალაგ დალაქავებული, ორ ადგილას გახვრეტილი ქაღალდი; ზომა: 33,9X23,2 სმ.; წერილი შესრულებულია შავი ფანქრით. ხელნაწერი რესტავრირებულია. წარმოადგენს შავ პირს.

თარიღი და ადგილი: «25^{то} Июня. 1877.»

ადრესატისადმი მიმართვის ფორმა: «Дмитрію Семен: Старосельскому.»

ადრესატის მისამართი: 1876 წლიდან ადრესატი მსახურობდა კავკასიის მეფისნაცვლის მთავარი სამმართველოს განყოფილების დირექტორის თანამდებობაზე და წერილიც, შესაბამისად, თბილისში უნდა იყოს გაგზავნილი.

შენიშვნები: 1. სტრიქონის ქვეშ ხაზია გასმული; 2. მრავალწერტილი ავტორისაა.

პირველი პუბლიკაცია: წინამდებარე გამოცემა.

გვ.: 193,20. «Дмитрію Семен: Старосельскому» – წერილის ადრესატია იმხანად მეფისნაცვლის მთავარი სამმართველოს დეპარტამენტის უფროსი – დიმიტრი სიმონის ძე სტაროსელსკი.

გვ.: 194,3. «Генер: Тергукасов» – იგულისხმება არზას არტემის ძე ტერლუკასოვი.

გვ.: 194,11. «поручить Рославлеву» – სავარაუდოდ, საუბარია მიხეილ ივანეს ძე როსლავლიოვზე.

გვ.: 194,23. «Шереметьев неимеет» – შესაძლოა, საუბარი იყოს რუსეთ-თურქეთის ომის დროს კავკასიის კავალე-

რისტოთა პირველი დივიზიის მეთაურ სერგეი ალექსეის ძე შერემეტიევზე.

ივანე ოკლობუიოსადმი №2 (909) გვ.: 195-198.

ავტოგრაფი: A: ფონდი №5, აღწერა 1, საქმე №7515ა (ძველი №175), 58r-v.

ავტოგრაფის აღწერილობა: მოყვითალო ფერის, გახუნებული, საშუალო სისქის, დიდი ფორმატის, ალაგ-ალაგ დალაქავებული, ორ ადგილას გახვრეტილი ქაღალდი; ზომა: 34,5X24,0 სმ.; წერილი შესრულებულია შავი ფანქრით, რომელიც მეორე მხარესაც ეტყობა. I გვერდის ზედა მარცხენა მხარეს წითელი ფანქრით აწერია: „X“; ქვედა მარჯვენა კიდეზე ლურჯი მელნის ნალვენთია. ამავე გვერდის ბოლო აბზაცი და II გვერდის მთლიანი ტექსტი მარცხენა კიდეზე შემოხაზულია შავი ფანქრით. ხელნაწერი რესტავრირებულია. წარმოდგენს შავ პირს.

თარიღი და ადგილი: «26го Июня 1877. Тифлис»

ადრესატისადმი მიმართვის ფორმა: «Генер: Оглобжіо» / «...мой друг Иван Дмитриевич...»

ასლი: A: ფონდი №5, აღწერა 1, საქმე №7515, 96r-v, 97r-v.

ასლის აღწერილობა: მათემატიკის სტანდარტული, უჯრიანი, გახუნებული, ორი გადაბმული ფურცელი. დაწერილია შავი მელნით. ალაგ-ალაგ აქვს ლურჯი მელნის ნალვენთები.

ადრესატის მისამართი: «в Озургеты.»

შენიშვნები: 1. «Каджетис цихе» ხაზგასმულია; 2. სიტყვა ხაზგასმულია; 3. «о войне надо думать во время мира» ხაზგასმულია წითელი ფანქრით; 4-5. მონიშნული სიტყვები ხაზგასმულია.

პირველი პუბლიკაცია: წინამდებარე გამოცემა. დღემდე გამოქვეყნებულია წერილის პირველი და მეშვიდე აბზაციები: მეუნარგია, ი. (1905). ცხოვრება და ღვაწლი თ. გრიგოლ ორბე-

ლიანისა, გადმოებეჭდილი მოამბე-დან, ელექტრონის სტამბა, ნიგ. გამომც. ქართვ. ამხანაგობისა, ტფილისი, გვ.: 123-124.

გვ.: 196,9. «Героиня Грузинс^{ში} поэмы, Барсовакожа» – იგულისხმება „ვეფხისტყაოსნის“ პერსონაჟი ნესტან-დარეჯანი.

გვ.: 196,10. «Ни Паскевич, ни Муравьев» – იგულისხმება რუსი მთავარსარდალი ივანე თეოდორის ძე პასკევიჩი და ნიკოლოზ ნიკოლოზის ძე მურავიოვ ყარსელი.

გვ.: 196,22. «Тергукасов также» – საუბარია არზას არტემის ძე ტერლუკასოვზე.

გვ.: 197,3. «в Сурмалинске» – იგულისხმება სომხეთის სურმალინის მაზრა.

გვ.: 197,14. «из Игдыра» – იგულისხმება ქალაქი იგდირი აღმოსავლეთ თურქეთის ტერიტორიაზე.

გვ.: 197,15. «При Зивине» – იგულისხმება ბრძოლა სოფელ ზივინთან 1877 წლის 13 ივნისს.

გვ.: 197,16-17. «Фридрихов, Наполеонов, Густафов» – სავარაუდოდ, საუბარია პრუსიის ყოფილ იმპერატორ ფრიდრიხ დიდზე, საფრანგეთის იმპერატორ ნაპოლეონ ბონაპარტესა და შვედ მეთაურზე, ადმირალსა და ფელდმარშალზე, გრაფ კარლ-გუსტავ ვრანგელზე.

გვ.: 197,18. «Герой дня Гейман» – საუბარია ვასილი ალექსანდრეს ძე გეიმანზე.

გვ.: 197,19. «Ген: Лазарев» – სავარაუდოდ, საუბარია გენერალ ივანე დავითის ძე ლაზარევზე.

გვ.: 197,26-27. «Тасо и Эличка... Ниночка и Заза» – საუბარია გრიგოლ ორბელიანის ბიძაშვილიშვილ ანასტასია კონსტანტინეს ასულ ორბელიან-ოკლობჟიოზე, მის ქალიშვილებზე – ნინოსა და ელენეზე, მაგრამ ზაზას ვინაობა გაურკვეველია.

გვ.: 197,29. «Сосико и Софія» – სავარაუდოდ, საუბარია იოსებ კონსტანტინეს ძე და სოფიო (ხორეშან) კონსტანტინეს ასულ ორბელიანებზე.

გვ.: 197,29-30. «Опочинины и Мирскіе» – საუბარია ალექსეი პეტრეს ძე ოპოჩინინისა და დიმიტრი ივანეს ძე სვიატოპოლკ-მირსკის ოჯახებზე.

გვ.: 197,31. «Нина Статковская» – საუბარია ნინა ალექსეის ასულ ოპოჩინინა-სტატკოვსკისაზე.

გვ.: 197,32. «Лейбгусар Георгій» – იგულისხმება გრიგოლის ძმისწული – გიორგი ილიას ძე ორბელიანი.

გვ.: 198,1-2. «Вано Меликова» – საუბარია ივანე ლევანის ძე მელიქიშვილზე.

გვ.: 198,8. «Шереметьевой» – სავარაუდოდ, იგულისხმება ევდოკია ბორისის ასული გოლიცინა-შერემეტიევისა.

გვ.: 198,10. «Тасо, Джорджадзе» – სავარაუდოდ, საუბარია ადრესატის მეუღლეზე – ანასტასია კონსტანტინეს ასულ ორბელიან-ოკლობჯიოზე და დიმიტრი დავითის ძე ჯორჯაძეზე.

გვ.: 198,11-12. «к безносому Мирзоеву» – პირის სახელი მითითებული არ არის და იდენტიფიცირება ვერ ხერხდება.

დიმიტრი სტაროსელსკისადმი №2 (910) გვ.: 201-202.

ავტოგრაფი: A: ფონდი №5, აღწერა 1, საქმე №7502 (ძველი №174), ორმაგი პაგინაციით: 169r (წითელი ფანქრით) / 23r (შავი ფანქრით).

ავტოგრაფის აღწერილობა: მოთეთრო ფერის, გახუნებული, საშუალო სისქის, დიდი ფორმატის, ალაგ-ალაგ დალაქავებული, ორ ადგილას გახვრეტილი ქაღალდი; ზომა: 33,0X21,8 სმ.; ნერილი შესრულებულია შავი ფანქრით. | გვერდის მარჯვენა კიდედან პირველ და მეორე აბზაცებს წითელი ფანქრით ხა-

ზი აქვს ჩამოსმული. ხელნაწერი რესტავრირებულია. წარმოდგენს შავ პირს.

თარიღი და ადგილი: «16¹⁰ Июля 1877. Цавкиси.»

ადრესატისადმი მიმართვის ფორმა: «Старосельскому.» / «Уважаемый Дмитрий Семенович!»

ადრესატის მისამართი: 1876 წლიდან ადრესატი მსახურობდა კავკასიის მეფისნაცვლის მთავარი სამმართველოს განყოფილების დირექტორის თანამდებობაზე და წერილიც, შესაბამისად, **თბილისში** უნდა იყოს გაგზავნილი.

შენიშვნები: 1. სიტყვა ხაზგასმულია.

პირველი პუბლიკაცია: წინამდებარე გამოცემა.

გვ.: 201,22-23. «отряд Княгини Хилковой» – საუბარია რუსეთ-თურქეთის ომის დროს სანიტარული მატარებლის წითელი ჯვრის წარმომადგენლის, მიხეილ ივანეს ძე ხილკოვის, მეუღლეზე – ანნა ნიკოლოზის ასულ ნევედომსკაია-ხილკოვისაზე.

გვ.: 202,12-13. «Варвару Ильинишну» – საუბარია გრიგოლის რძალზე – ბარბარე ილიას ასულ ბაგრატიონ-ორბელიანისაზე.

გვ.: 202,13. «к ея сыну» – საუბარია გრიგოლ ორბელიანის ძმისწულზე – გიორგი ილიას ძე ორბელიანზე.

ბარბარე ბაგრატიონ-ორბელიანისადმი №75 (911) გვ.: 203-204.

ავტოგრაფი: C: გრიგოლ ორბელიანის არქივი, №158. ორმაგი პაგინაციით: 1r / 2r.

ავტოგრაფის აღწერილობა: მოყვითალო, გახუნებული, საშუალო სისქის, დალაქავებული, დიდი ფორმატის ქაღალდი; ზომა: 35,4X22 სმ.; შესრულებულია შავი ფანქრით, რომელიც მთლიანად გადასულია ფურცელზე და ამოკითხვას ართულებს. წარმოდგენს შავ პირს.

თარიღი და ადგილი: «24 Июля. 1877. Цавкиси.»

ადრესატისადმი მიმართვის ფორმა: «Мой друг варвара!»

ადრესატის მისამართი: ბარათის შინაარსიდან ირკვევა, რომ ადრესატი იმყოფებოდა **ალექსანდროპოლში**. ავტორი მას სწერს: «Я теперь успокоился, прочитав твое письмо о Георгии, принятое мною из Александрополя.»

შენიშვნები: 1. სტრიქონის ქვეშ ხაზია გასმული.

პირველი პუბლიკაცია: წინამდებარე გამოცემა.

გვ.: 203,25. «**письмо о Георгии**» – საუბარია გრიგოლ ორბელიანის ძმისწულზე – გიორგი ილიას ძე ორბელიანზე.

გვ.: 203,25-26. «**из Александрополя**» – საუბარია სომხეთის ქალაქ გიუმრიზე, რომელსაც იმხანად ალექსანდროპოლი ერქვა.

გვ.: 204,1. «**дом Алекс: Коменданта**» – სავარაუდოდ, საუბარია ალექსანდროპოლის კომენდანტზე.

გვ.: 204,2-3. «**адресованную к Коцин Мухранскому, командиру Грузинск: полка**» – იგულისხმება კონსტანტინე (კონია) ივანეს ძე ბაგრატიონ-მუხრანელი, რომელიც 1877 წელს მეთაურობდა სამეგრელოს გრენადერთა პოლკს.

გვ.: 204,8-9. «**Вⁱⁱⁱ К³⁶, возвратившийся**» – საუბარია კავკასიის მეფისნაცვალ მიხეილ ნიკოლოზის ძე რომანოვზე.

გვ.: 204,12. «**из Москвы от Царевны**» – საუბარია ადრესატის დედაზე – ანასტასია ობოლენსკაია-ბაგრატიონ-გრუზინსკისაზე.

გვ.: 204,15. «**Графиню Ностиц**» – სავარაუდოდ, საუბარია იმხანად გარდაცვლილი გენერალ-ლეიტენანტის, გიორგი ივანეს ძე ნოსტიცის, მეუღლეზე – გრაფინია ანასტასია ივანეს ასულ მოროზოვა-ნოსტიცისაზე.

გვ.: 204,17-18. «**они мне родня, в силу Краснаго Креста**» – ავტორი ხუმრობით ამბობს, წითელი ჯვრის ორგანიზაციის საერთაშორისო ხასიათის გამო.

გვ.: 204,22-23. «**война в Европе приймет громадные размеры**» – რუსეთის, ავსტრიისა და გერმანიის იმპერატორებმა

1873 წელს ხელი მოაწერეს სამშვიდობო შეთანხმებას ორი წლის ვადით, მაგრამ მას შემდეგ, რაც საფრანგეთის სათავეში მოვიდნენ მონარქისტები, გერმანიის კანცლერს, ბისმარკს, გაუჩნდა შიში, რომ საფრანგეთი მალე გაძლიერდებოდა და, თან, მისი ახალი ხელისუფლება უფრო იოლად დაამყარებდა კავშირს ევროპის ქვეყნებთან. ამიტომ არ აპირებდა მორატორიუმის ვადის გასვლისთვის დალოდებას და საომრად ემზადებოდა. ამას ცუდად აფასებდნენ ინგლისის, რუსეთისა და ავსტრიის ხელისუფალნი და 1874 წელს ევროპაში ვითარება დაძაბული იყო.

გვ.: 204,26-27. «представленных Ея Высочеству Всеволожским» – საუბარია ანდრეი ნიკიტას ძე ვსევოლოჟსკიზე, რომელიც 1877 წელს მსახურობდა კავკასიის მეფისნაცვალ მიხეილ რომანოვთან, როგორც წითელი ჯვრის საზოგადოების წარმომადგენელი.

ყაფლან ორბელიანისადმი №21 (912) გვ. 206.

ავტოგრაფი: C: გრიგოლ ორბელიანის არქივი, №406/№27 (ძველი S: 2660), 19r.

ავტოგრაფის აღწერილობა: მოთეთრო ფერის, გახუნებული, საშუალო სისქის, დიდი ფორმატის, ალაგ-ალაგ დალაქავებული ქაღალდი; ზომა: 26,9X20,7 სმ.; შესრულებულია შავი მელნით. I გვერდის ბოლოს განთავსებულია ანასტასია (ტასო) რევაზის ასულ ერისთავის წერილი, მიწერილი ყაფლანისადმი (სტილი დაცულია):

„ჩემო ბიძიჯან აკი თქვენი საყვარელი ტასო ვარ ერთი როგორ არ მნახე შენი ჭირიმე მობძანდი მნახე და მერე მე გენვევით ჩემ საყვარელს ძალუა ელისაბედს სიყვარულით მოვიკითხამ, თქვენი ტასიკო...“ (ხელმოწერა გაკრული ხელით აქვს მიწერილი. ქ.გ.).

თარიღი და ადგილი: „27 ივლისს“

ხელმოწერა: „შენი ძმა გრიგოლი“

ადრესატისადმი მიმართვის ფორმა: „ჩემო ბატონო ყაფლან!“

ადრესატის მისამართი: წერილიდან ჩანს, რომ ავტორი ქალაქში არ იმყოფება. იგი ადრესატს სწერს: „ერთხელ ვერ ამოხვედი აქა, რომ მენახე და მეთქვა დიახ ბევრი, დიახ ბევრი ამბავი ახალახალი.“ ადრესატი თბილისშიც ხშირად იყო და კოდაშიც. წერილი ზაფხულშია დაწერილი და მოსალოდნელია ყაფლანის კოდაში ყოფნა, მაგრამ ზმნის ფორმა „ამოხვედი“ უფრო მეტად იმაზე მიგვანიშნებს, რომ ის იმყოფებოდა **თბილისში** და გრიგოლი მას აგარაკზე ელოდა. როდესაც გრიგოლი თბილისიდან კოდაში სწერს წერილებს, ზმნურ ფორმებში იყენებს „ჩამო“ ზმნისწინს: „ველი, და ველი, როდის **ჩამოხვალთ**.“

შენიშვნები: 1. თარიღი ხაზგასმულია.

პირველი პუბლიკაცია: წინამდებარე გამოცემა.

დათარიღება: წერილში, რომელსაც 27 ივლისი აწერია, ზუსტი დათარიღებისთვის ხელჩასაჭიდი არაფერია. რამდენადაც ადრესატი გარდაიცვალა 1878 წლის 13 ივლისს, **ბარათი დაწერილი უნდა იყოს არა უგვიანეს 1877 წლისა.**

გვ.: 206,12. „ჩემო ბატონო ყაფლან“ – წერილის ადრესატია გრიგოლის ბიძაშვილი – ყაფლან ასლანის ძე ორბელიანი.

დიმიტრი სტაროსელსკისადმი №3 (913) გვ.: 206-207.

ავტოგრაფი: A: ფონდი №5, აღწერა 1, საქმე №7502 (ძველი №174), ორმაგი პაგინაციით: 170r (წითელი ფანქრით) / 24r (შავი ფანქრით).

ავტოგრაფის აღწერილობა: მოთეთრო ფერის, გახუნებული, სქელი, დიდი ფორმატის, ალაგ-ალაგ დალაქავებული, ორ ადგილას ამოხეული ქაღალდი; ზომა: 32,3X21,6 სმ.; წერილი შესრულებულია შავი ფანქრით. ხელნაწერი რესტავრირებულია. წარმოადგენს შავ პირს.

თარიღი და ადგილი: «29¹⁰ Июля 1877. Цавкиси.»

ადრესატისადმი მიმართვის ფორმა: «Дмитр: Семен: Старосельскому.» / «Уважаемый Дмит: Сем:!!»

ადრესატის მისამართი: 1876 წლიდან ადრესატი მსახურობდა კავკასიის მეფისნაცვლის მთავარი სამმართველოს განყოფილების დირექტორის თანამდებობაზე და წერილიც, შესაბამისად, **თბილისში** უნდა იყოს გაგზავნილი.

შენიშვნები: 1. სტრიქონის ქვეშ ხაზია გასმული; 2-3. მონიშნული სიტყვები ხაზგასმულია.

პირველი პუბლიკაცია: წინამდებარე გამოცემა.

გვ.: 207, 7-8. «**даже Кульп**» – საუბარია ერევნის გუბერნიაში მდებარე მარილის მთაზე.

გვ.: 207, 12. «**Баязетскому Коменданту Штоквичу**» – საუბარია ბაიაზეთის კომენდანტ თეოდორ ედუარდის ძე შტოკვიჩზე.

გვ.: 207, 17. «**Великой Княжне и великим Князям**» – არ არის დაკონკრეტებული, იმპერატორ ალექსანდრე II-ის რომელ დაძმაზეა საუბარი.

გვ.: 207, 20. «**представленный Всеволожским**» – საუბარია ანდრეი ნიკიტას ძე ვსევოლოჟსკიზე, რომელიც 1877 წელს მსახურობდა კავკასიის მეფისნაცვალ მიხეილ რომანოვთან, როგორც წითელი ჯვრის საზოგადოების წარმომადგენელი.

გვ.: 207, 22. «**вопросы Исакова**» – სავარაუდოდ, საუბარია ნიკოლოზ ვასილის ძე ისაკოვზე, რომელიც იყო რუსეთში წითელი ჯვრის საზოგადოების თავმჯდომარის მოადგილე.

გვ.: 207, 29. «**К: Дмитрій**» – საუბარია დიმიტრი ივანეს ძე სვიატოპოლკ-მირსკიზე.

ყაფლან ორბელიანისადმი №22 (914) გვ. 209.

ავტოგრაფი: C: გრიგოლ ორბელიანის არქივი, №401/№27 (ძველი S: 2660), ორმაგი პაგინაციით: 1r-v / 29r-v.

ავტოგრაფის აღწერილობა: მოყვითალო ფერის, გახუნებული, თხელი, საშუალო ფორმატის, ალაგ-ალაგ დალაქავებული, ორად გადაკეცილი ხაზიანი ფურცელი; ზომა: 21,6X13,7 სმ.; შესრულებულია შავი მელნით, რომელიც გადასულია II გვერდზე. წერილს დასაწყისში შავი მელნით მიწერილი აქვს „გადაბრუნე“ (ერთი „ა“ აკლია. ქ.გ.), რომელიც ხაზგასმულია. II გვერდზე დაწერილია ისაკ თუმანოვის წერილი ყაფლან ორბელიანისადმი (სტილი დაცულია):

„აქაური ჯარიანობისა ჯერ არც ავი და არც კარგი არა ისმისრა – მხოლოდ მესმა მე ერთი განსაკვირი საქმე – დაგბადებია ექვს ფეხიანი ცხენი – მაგის მყოლელს უნდა ორი მხედარი, რომელსაც აღვიარებს ყარამანიანი – ისიც შენ ხარ; მით ასიამოვნებ კნეინა ელისაბედს, რომლისათვისაც ნუგეშიც, შენს მდგომარეობაში, კარგია. –

კნეინა ელისაბედის, რომელსაც მოვიკითხამ, ნაზუქმა გამაკვირა – ესეც კარგი ღირსებაა მათ თავს, რომელთაც ჰსურსთ და გრძნობენ გემოვნებას, მათგანი გახლავს.

მარადის შენი
ისააკ თუმანოვი

წავკისით.“

I გვერდზე ორჯერ და IV გვერდზე უკუღმა იასამნისფერი მელნით წერია: „20.“

თარიღი და ადგილი: „1^ჲ აგვის. 1877. წავკისით.“

ხელმოწერა: „შენი მარადის ერთგული ძმა და მოსამსახურე თ გრიგოლ ორბელიანი.“

ადრესატისადმი მიმართვის ფორმა: „ჩემო საყუარელო ყაფლან, ძმაო თვალისჩინო!“

ადრესატის მისამართი: წერილი წავკისიდან არის გაგზავნილი, სავარაუდოდ, **თბილისში**, სადაც ადრესატი ცხოვრობდა. ტექსტის შინაარსითაც ჩანს, რომ ყაფლანი ქალაქში იმყოფებოდა: გრიგოლმა მისგან წიგნი, ხოლო მისი მეუღლისგან ნაზუქები მიიღო საჩუქრად. ის წერს: „შენი წიგნი და ძალუას ნაზუქები მომივიდა მაშინ, როდესაც ისაკიც ქალაქიდან მოსული მიზის გვერდით.“ ფრაზა – „ისაკიც ქალაქიდან მოსული“ – მიუთითებს, რომ გრიგოლმა დასახელებული ნივთებიც ქალაქიდან, ანუ, თბილისიდან მიიღო.

შენიშვნები: 1. ღმერთი; 2. ავტორს აქ წერტილი არ უწერია; 3. თავადი; 4. სიტყვა ხაზგასმულია.

პირველი პუბლიკაცია: წინამდებარე გამოცემა.

გვ.: 209,3. „**ძალუას ნაზუქები**“ – იგულისხმება ადრესატის მეუღლე – ელისაბედ ივანეს ასული ბარათაშვილი-ორბელიანისა.

გვ.: 209,3-4. „**როდესაც ისაკიც**“ – საუბარია გრიგოლ ორბელიანის მეგობარზე – გენერალ-ლეიტენანტ ისაკ შიოს ძე თუმანიშვილზე.

გვ.: 209,6. „**სოსიკოც მოვიდა**“ – საუბარია გრიგოლის ბიძაშვილიშვილ იოსებ კონსტანტინეს ძე ორბელიანზე.

გვ.: 209,7. „**უგზავნი ტასოსა და სოფიოსა**“ – საუბარია ანასტასია კონსტანტინეს ასულ ორბელიან-ოკლობჯიოსა და სოფიო (ხორეშან) კონსტანტინეს ასულ ორბელიან-ჩოლოყაშვილისაზე.

გვ.: 209,17. „**სოფიო, კეკე, ნინუცა**“ – გაურკვეველია ყაფლანთან ახლოს მყოფი სოფიოსა და კეკეს ვინაობა, ნინუცაში კი უნდა იგულისხმებოდეს მისი ქალიშვილი – ნინო ყაფლანის ასული ორბელიანი-წულუკიძისა.

გვ.: 209,19. „**ქეთევან თავის მზეთუნახავის გამდელითა**“ – სავარაუდოდ, საუბარია გრიგოლის რძალზე – ქეთევან დიმიტრის ასულ ალექსი-მესხიშვილ-ორბელიანისაზე – და ხუმრობით არის მინიშნება მის დისწულზე, ანასტასია ჩერქეზიშვილ-ხერხეულიძისაზე, რადგან გრიგოლი ქეთევანს წერილებში სულ აყვედრის, რომ ტასო თავის ჭკუაზე ატარებს.

სალომე დადიან-მიურატისადმი №1 (915) გვ.: 210-213.

ავტოგრაფი: C: გრიგოლ ორბელიანის არქივი, №117/№66, 6r-v.

ავტოგრაფის აღწერილობა: მოყავისფრო, გახუნებული, საშუალო სისქის, დიდი ფორმატის ქაღალდი; ზომა: 35,6X22,5 სმ.; წერილი შესრულებულია შავი ფანქრით. I გვერდის ზედა მარცხენა არშიაზე შავი ფანქრით ხაზია ჩამოსმული; ქვედა მარჯვენა მხარეს აქვს ყავისფერი ლაქა, რომელიც II გვერდზეა გადასული. I-ვე გვერდის ბოლოს, შუა ნაწილში, ფანქრით წერია: „581.“ ხელნაწერი რესტავრირებულია. შედეგად, მარჯვენა კიდის ზოგიერთი სიტყვა დამალულია. ისინი აღვადგინეთ კვადრატულ ფრჩხილებში. ხელნაწერის მარჯვენა ქვედა კუთხე მოხეულია. წარმოადგენს შავ პირს.

თარიღი და ადგილი: „12 აგვისტო: 1877. წავკისით.“

ადრესატისადმი მიმართვის ფორმა: „ჩემო გულით საყუარელო დისწულო სალომე!“

ადრესატის მისამართი: „გორდსა“

შენიშვნები: 1. მთელი სტრიქონი ხაზგასმულია შავი ფანქრითვე; 2. ღმერთმან; 3. წინადადება, დაწყებული სიტყვებით: „ვისაც არ უყუარს“...; მონიშნული სიტყვის ჩათვლით, ხაზგასმულია შავი ფანქრითვე; 4. ხელნაწერშია „განმავალობაში“; 5. რომელთაცა; 6. ღვთის; 7. პირველი; 8. ვითარცა; 9. „თამარ მეფის სახე ბეთანიაში“ ხაზგასმულია; 10. ხაზგასმულია; 11. ავტორს ბრჭყალები გახსნილი არა აქვს; 12-13. ღმერთმან; 14. ღმერთი; 15. პირველი გვერდი ამით მთავრდება და ბოლო სტრიქონის ქვეშ ავტორს დამთავრების ნიშნად ხაზი აქვს გასმული; 16. ასევე ხაზი აქვს გასმული ავტორს II გვერდზე, ბოლო სტრიქონის ქვეშ.

პირველი პუბლიკაცია: წინამდებარე გამოცემა.

გვ.: 210,1. „სალომეს მიურადს“ – წერილის ადრესატია ეკატერინე ჭავჭავაძისა და დავით დადიანის ქალიშვილი – სალომე დავითის ასული ჭავჭავაძე-მიურატისა.

გვ.: 210,9. „**შენი არჩილიცა**“ – ასე მოიხსენიებს გრიგოლი ადრესატის მეუღლეს – აშილ მიურატს.

გვ.: 211,3. „**მეფეთა, ირაკლიმ და გიორგიმ**“ – იგულისხმება ერეკლე II და გიორგი XII.

გვ.: 211,7. „**ქეთევან დედუფლის**“ – იგულისხმება კახეთის დედოფალი, დავით I-ის მეუღლე, რომელიც მონამებრივად მოკლეს შირაზში.

გვ.: 211,17-18. „**ბატონისშვილები, ქეთევან, მარიამ, თეკლა**“ – საუბარია ერეკლე II-ის პოეტ ქალიშვილებზე.

გვ.: 211,29. „**თამარ მეფის სახე ბეთანიაში**“ – იგულისხმება გრიგოლ ორბელიანის ლექსი.

გვ.: 211,30. „**ეკატერინასაცა და შენცა**“ – საუბარია ადრესატის დედაზე – ეკატერინე ალექსანდრეს ასულ ჭავჭავაძე-დადიანისაზე.

გვ.: 212,8. „**ტასო ოკლობუიოსას**“ – იგულისხმება გრიგოლის ბიძაშვილიშვილი – ანასტასია კონსტანტინეს ასული ორბელიანი-ოკლობუიოსი.

გვ.: 212,10. „**მუხტარფაშას**“ – საუბარია ოსმალეთის იმპერიის დიდ ვეზირსა და სარდალ ახმედ მუხთარ-ფაშაზე.

გვ.: 212,13. „**ველიკიი კნიაზი**“ – იგულისხმება მეფისნაცვალ მიხეილ ნიკოლოზის ძე რომანოვი.

გვ.: 212,14. „**მირსკი და პავლოვი**“ – საუბარია დიმიტრი ივანეს ძე სვიატოპოლკ-მირსკისა და კავკასიის სამხედრო ოლქის შტაბის უფროს პლატონ პეტრეს ძე პავლოვზე.

გვ.: 212,14. „**ველიკიი კნინა**“ – საუბარია მეფისნაცვალ მიხეილ რომანოვის მეუღლეზე – ოლღა თეოდორის ასულ ბადენელ-რომანოვისაზე.

გვ.: 212,17. „**პორუჩიკი გიორგი**“ – იგულისხმება გრიგოლის ძმისწული – გიორგი ილიას ძე ორბელიანი.

გვ.: 212,21-22. „**ლენერალ ღურკომ**“ – საუბარია გენერალ იოსებ ვლადიმერის ძე გურკოზე, რომელიც იმხანად დუნაის არმიას ხელმძღვანელობდა.

გვ.: 213,11. „**ბიძაშენი კონსტანტინე**“ – იგულისხმება კონსტანტინე ლევანის ძე დადიანი.

ყაფლან ორბელიანისადმი №23 (916) გვ.: 213-214.

ავტოგრაფი: C: გრიგოლ ორბელიანის არქივი, №405/№27 (ძველი S: 2660), ორმაგი პაგინაციით: 1r / 17r.

ავტოგრაფის აღწერილობა: მოყვითალო ფერის, გახუნებული, თხელი, საშუალო ფორმატის, ორად გადაკეცილი ხაზიანი ფურცელი; ზომა: 21,6X13,7 სმ.; შესრულებულია შავი მელ-ნით. IV გვერდზე მითითებულია ადრესატის ვინაობა მისამართის მითითების გარეშე.

თარიღი და ადგილი: „4^ა სექდ.“

ხელმოწერა: „შენი მარადის და მარადის ძმა და მოსამსახურე გრიგოლ ორბელიანი“

ადრესატისადმი მიმართვის ფორმა: „ჩემო გულითსაყუარელო ძმაო ყაფლან!“

ადრესატის მისამართი: ტექსტში არ ჩანს ადრესატის ადგილ-სამყოფელი, მაგრამ ირკვევა, რომ თბილისში არ არის, რად-გან ავტორი აქედან სწერს წერილს: „გიახელ სალუსალამად სატახტო ქალაქს თბილისს.“ ყაფლანის ოჯახი ხშირად იყო სოფელ **კოდაში** და, სავარაუდოდ, ბარათი აქ უნდა იყოს გაგ-ზავნილი.

შენიშვნები: 1. სიტყვა ხაზგასმულია; 2. ხელნაწერშია „ტასი-სო“; 3. თარიღი ხაზგასმულია; 4. ღვთით; 5. ამ ბოლო ორი სიტყვის ქვეშ ხაზია გასმული.

პირველი პუბლიკაცია: წინამდებარე გამოცემა.

დათარიღება: ყაფლან ორბელიანი გარდაიცვალა 1878 წლის 13 ივლისს, შესაბამისად, წერილი, რომელსაც 4 სექტემბერი აწერია, **დანერილი უნდა იყოს არა უგვიანეს 1877 წლისა.**

გვ.: 213,16-17 **„ტასიკო, სოსიკო, გიგო, და ალექსანდრე ონიკოვი“** – სავარაუდოდ, საუბარია გრიგოლის ბიძაშვილიშ-ვილ ანასტასია კონსტანტინეს ასულ ორბელიან-ოკლობჟიო-ზე, იოსებ და გრიგოლ (გიგო) კონსტანტინეს ძე ორბელიანებ-სა და თბილისის გუბერნიის მდივან ალექსანდრე ონიკაშვილ-ზე.

გვ.: 213,17. „**ძალუას სიყუარულით**“ – საუბარია ყაფლან ორბელიანის მეუღლეზე – ელისაბედ ივანეს ასულ ბარათაშვილ-ორბელიანისაზე.

დიმიტრი სტაროსელსკისადმი №4 (917) გვ. 214.

ავტოგრაფი: A: ფონდი №5, აღწერა 1, საქმე №7515ა (ძველი №175), ორმაგი პაგინაციით: 5r-v (ნითელი ფანქრით) / 6r-v (შავი ფანქრით),

ავტოგრაფის აღწერილობა: მოყვითალო ფერის, გახუნებული, თხელი, საშუალო ფორმატის, ალაგ-ალაგ დალაქავებული, ორ ადგილას გახვრეტილი ქაღალდი; ზომა: 20,7X15,5 სმ.; წერილი შესრულებულია მუქი შავი მელნით, რომელიც გადასულია II გვერდზე. ხელნაწერზე არის მისი ნაღვენთები. რესტავრირებულია.

თარიღი და ადგილი: «8ое Сент: 1877 г.»

ადრესატისადმი მიმართვის ფორმა: «Милостивый Государь, Дмитрій Семенович!»

ადრესატის მისამართი: 1876 წლიდან ადრესატი მსახურობდა კავკასიის მეფისნაცვლის მთავარი სამმართველოს განყოფილების დირექტორის თანამდებობაზე და წერილიც, შესაბამისად, **თბილისში** უნდა იყოს გაგზავნილი.

შენიშვნები: 1. სტრიქონის ქვეშ ხაზია გასმული; 2. სიტყვა ჩამატებულია ზემოდან, მის დაბლა გადაშლილია «отправленіи»; 3. სიტყვა ჩამატებულია ზემოდან, მის დაბლა გადაშლილია «большею частью».

პირველი პუბლიკაცია: წინამდებარე გამოცემა.

გვ.: 214,7. «**Ея Императорское Высочество**» – საუბარია მეფისნაცვლის მეუღლეზე – ოლღა თეოდორის ასულ ბადენელ-რომანოვისაზე, რომელიც რუსეთ-თურქეთის ომის დროს დაკავებული იყო ჰოსპიტლის მეთვალყურეობით.

გვ.: 214,9-10. «Николай Иванович Моренц» – საუბარია გენერალ ნიკოლოზ ივანეს ძე მორენცზე.

ნიკო ზურაბის ძე ჭავჭავაძისადმი №19 (918) გვ.: 215-217.

თეთრი პირის ავტოგრაფი: C: გრიგოლ ორბელიანის არქივი, №514/№30 (ძველი S: 5327), სამმაგი პაგინაციით: 1r-v, 2r, 3r / 27r-v, 28r, 29r.

ავტოგრაფის აღწერილობა: მოთეთრო ფერის, გახუნებული, საშუალო სისქის, დიდი ფორმატის, ორად გადაკეცილი ქაღალდი; ზომა: 27X21 სმ.; წერილი შესრულებულია შავი მელნით, რომლითაც გაჟღენთილია ფურცელი. I გვერდზე მიმართვის სიტყვები მელნით უფრო გამუქებულია. IV გვერდზე დაბლა მიწერილია რიცხვების შეკრება:

6	
- 10	

26	
220	

520	40
	13
120	8
-----	2
104	
	40

4160	

რესტავრირებულია. ხელნაწერის V გვერდზე დაწერილია წერილის შავი პირი.

თარიღი და ადგილი: „25¹ სექტემ: 1877, თბილისით“

ხელმოწერა: „შენი მარადის ერთგული და ბედნიერების მსურველი გრიგოლ ორბელიანი“

ადრესატისადმი მიმართვის ფორმა: „ჩემო გულით საყუარელო ნიკო!“

შავი პირის ავტოგრაფი: C: გრიგოლ ორბელიანის არქივი, №514/№30 (ძველი Q:155), სამმაგი პაგინაციით: 1r (ლურჯი მელნიით), 3r / 29r (შავი ფანქრით).

ავტოგრაფის აღწერილობა: მოყვითალო ფერის, გახუნებული, საშუალო სისქის, დიდი ფორმატის ქაღალდი; ზომა: 33X22,3 სმ.; წერილი დაწერილია ხელნაწერის V გვერდზე. I-III გვერდებზე განთავსებულია წერილის თეთრი პირი. შესრულებულია შავი ფანქრით. თარიღის მარჯვენა მხარეს შავი ფანქრითვე რუსულად მიწერილია «целое», რომელიც წრეშია ჩასმული, მის გვერდით წერია «а». ხელნაწერი რესტავრირებულია.

თარიღი და ადგილი: „1877.“

ადრესატისადმი მიმართვის ფორმა: „ნ: ჭავჭავაძეს“ / „ჩემო გულით საყუარელო ნიკო!“

ადრესატის მისამართი: ამ პერიოდში ადრესატი განჯის გენერალ-გუბერნატორის თანამდებობაზე მსახურობდა. ტექსტის შინაარსითაც ირკვევა, რომ იგი სამსახურებრივი მოვალეობის ადგილას იმყოფება. ავტორი მას სწერს: „მომწერე, როგორახარ შენ შენის ლუბერნიით?“ აღნიშნულის გათვალისწინებით, წერილი **განჯაში** უნდა იყოს გაგზავნილი.

შენიშვნები: 1-2. მონიშნული სიტყვები ხაზგასმულია; 3. ეს სამი ქართულად დაწერილი რუსული სიტყვა ხაზგასმულია; 4. „ი“ და „ს“ გადაბმულია და ისე ჩანს, თითქოს „როდეს“ წერია; 5-6. მონიშნული სიტყვები ხაზგასმულია; 7. ამ ადგილას მე-ლანია დალვენთილი და „ვ“ ასო არ იკითხება.

პირველი პუბლიკაცია: წინამდებარე გამოცემა. დღემდე გამოქვეყნებულია წერილის მეორე აბზაცის ნაწილი („ლევან მწერს... თორემ თათრებსა რა უჭირთ“) და მესამე აბზაცი: მეუნარგია, ი. (1905). ცხოვრება და ღვაწლი თ. გრიგოლ ორ-

ბელიანისა, გადმობეჭდილი მოამბე-დან, ელექტრონის სტამბა, წიგ. გამომც. ქართვ. ამხანაგობისა, ტფილისი, გვ.: 125-126.

გვ.: 215,24-25. „სოსიკო წავიდა ლეზგინსკის ლინიის ნაჩალნიკად“ – იგულისხმება გრიგოლის ბიძაშვილიშვილი – იოსებ კონსტანტინეს ძე ორბელიანი. ლეზგინის ხაზი კი იყო XIX საუკუნის სასაზღვრო სიმაგრეების სისტემა აღმოსავლეთ ამიერკავკასიაში, კავკასიონის მთების ძირში, მდინარეების – იორისა და ალაზნის – გასწვრივ.

გვ.: 215,25. „რევაზის მაგიერ“ – საუბარია რევაზ ივანეს ძე ანდრონიკაშვილზე.

გვ.: 216,9. „საბუეში ჰსდგას“ – საუბარია ყვარლის მუნიციპალიტეტის სოფელზე.

გვ.: 216,10. „საცხენისში“ – საუბარია გარდაბნის მუნიციპალიტეტის სოფელზე.

გვ.: 216,17. „ლევან მწერს“ – საუბარია ლევან ივანეს ძე მელიქიშვილზე.

გვ.: 216,32-33. „ველიკიის კნიაზსა, ანუ მირსკის“ – საუბარია მეფისნაცვალ მიხეილ ნიკოლოზის ძე რომანოვსა და დიმიტრი ივანეს ძე სვიატოპოლკ-მირსკიზე.

გვ.: 217,2-3. „მინგეჩაურის პერეპრაჟა“ – საუბარია იმჟამინდელი სოფლის, მინგეჩაურის, ტერიტორიაზე.

გვ.: 217,11. „ნიკო თანა-შემწედ“ – ადრესატი ადრე მსახურობდა ლევან მელიქიშვილის თანაშემწედ.

გვ.: 217,14. „დიდსა ჯელმწიფესა“ – იგულისხმება რუსეთის იმპერატორი ალექსანდრე II.

გვ.: 217,15. „ივანესი და სოფიოს“ – საუბარი უნდა იყოს ივანე დავითის ძე ორბელიანსა და მის მეუღლე სოფიო შალვას ასულ ერისთავ-ორბელიანისაზე.

ოლლა ბადენელ-რომანოვისადმი №5 (919) გვ. 218.

ავტოგრაფი: C: გრიგოლ ორბელიანის არქივი, №146/№67, 169r.

ავტოგრაფის აღწერილობა: მოყვითალო ფერის, გახუნებული, საშუალო სისქის, დიდი ფორმატის ქაღალდი; ზომა: 35,5X22,5 სმ.; შესრულებულია შავი ფანქრით. II გვერდზე ნაწერი თითქმის სრულადაა გადაშლილი. ამავე გვერდზე, საანალიზო წერილის დაბლა, განთავსებულია მიხეილ რომანოვის, დიმიტრი სვიატოპოლკ-მირსკისა და მიხეილ ლორის-მელიქოვისადმი ამავე დღეს მიწერილი ტელეგრამები. ხელნაწერი რესტავრირებულია. წარმოადგენს შავ პირს.

თარიღი და ადგილი: «4го Окт: 1877.»

ადრესატისადმი მიმართვის ფორმა: «Ея Высочеству Государыне Великой Кня^{зе} Ольге Феодоровне.» / «...Государыня...»

ადრესატის მისამართი: «В Александрополь»

შენიშვნები: 1-2. სტრიქონების ქვეშ ხაზია გასმული.

პირველი პუბლიკაცია: წინამდებარე გამოცემა.

გვ.: 218,4. «Его Высо^{ша} Михайла Михайловича» – საუბარია ადრესატის ვაჟზე – მიხეილ მიხეილის ძე რომანოვზე.

გვ.: 218,4-5. «блистательною победою» – იგულისხმება რუსეთის არმიის გამარჯვება ავლიარის სიმაღლეებზე 1877 წლის 3 ოქტომბერს.

მიხეილ რომანოვისადმი №12 (920) გვ.: 218-219.

ავტოგრაფი: C: გრიგოლ ორბელიანის არქივი, №146/№67, 169r.

ავტოგრაფის აღწერილობა: მოყვითალო ფერის, გახუნებული, საშუალო სისქის, დიდი ფორმატის ქაღალდი; ზომა: 35,5X22,5 სმ.; შესრულებულია შავი ფანქრით. II გვერდზე ნაწერი თითქმის სრულადაა გადაშლილი. ამავე გვერდზე, საანალიზო წე-

რილის ზემოთ, განთავსებულია ოლღა ბადენელ-რომანოვის, ხოლო მის დაბლა – დიმიტრი სვიატოპოლკ-მირსკისა და მიხეილ ლორის-მელიქოვისადმი ამავე დღეს მიწერილი ტელეგრამები. ხელნაწერი რესტავრირებულია. წარმოადგენს შავ პირს.

თარიღი და ადგილი: «4¹⁰ Окт: 1877.»

ადრესატისადმი მიმართვის ფორმა: «Его Высоч^{BY} Главно Командующему Кавк: Армією»

ადრესატის მისამართი: «В Караял»

შენიშვნები: 1. სტრიქონის ქვეშ ხაზია გასმული.

პირველი პუბლიკაცია: წინამდებარე გამოცემა.

გვ.: 218,16. «о блистательной победе» – იგულისხმება რუსეთის არმიის გამარჯვება ავღიარის სიმაღლეებზე 1877 წლის 3 ოქტომბერს.

გვ.: 218-219. «Сердце Царево» – იგულისხმება იმპერატორი ალექსანდრე II.

დიმიტრი სვიატოპოლკ-მირსკისადმი №5 (921) გვ. 219.

ავტოგრაფი: C: გრიგოლ ორბელიანის არქივი, №146/№67, 169r.

ავტოგრაფის აღწერილობა: მოყვითალო ფერის, გახუნებული, საშუალო სისქის, დიდი ფორმატის ქაღალდი; ზომა: 35,5X22,5 სმ.; შესრულებულია შავი ფანქრით. II გვერდზე ნაწერი თითქმის სრულადაა გადაშლილი. ამავე გვერდზე, საანალიზო წერილის ზემოთ, განთავსებულია ოლღა ბადენელ-რომანოვისა და მიხეილ რომანოვისადმი, ხოლო მის დაბლა – მიხეილ ლორის-მელიქოვისადმი ამავე დღეს მიწერილი ტელეგრამები. ხელნაწერი რესტავრირებულია. წარმოადგენს შავ პირს.

თარიღი და ადგილი: «4¹⁰ Окт: 1877.»

ადრესატისადმი მიმართვის ფორმა: «К¹⁰ Святополк-Мирскому.»

ადრესატის მისამართი: «Караял»

შენიშვნები: 1-2. სტრიქონების ქვეშ ხაზია გასმული.

პირველი პუბლიკაცია: წინამდებარე გამოცემა.

გვ.: 219,14. «**К^{го} Святополк–Мирскому**» – წერილის ადრესატია გრიგოლის ბიძაშვილის, სოფიო იაკობის ასულ ორბელიანის, მეუღლე – გენერალი დიმიტრი ივანეს ძე სვიატოპოლკ-მირსკი.

გვ.: 219,16. «**о уничтоженіи Арміи Мухтара**» – იგულისხმება რუსეთის არმიის გამარჯვება მუხტარ ფაშაზე ავღიარის სიმაღლეებთან 1877 წლის 3 ოქტომბერს.

მიხეილ ლორის-მელიქოვისადმი №3 (922) გვ. 220.

ავტოგრაფი: C: გრიგოლ ორბელიანის არქივი, №146/№67, 169r.

ავტოგრაფის აღწერილობა: მოყვითალო ფერის, გახუნებული, საშუალო სისქის, დიდი ფორმატის ქაღალდი; ზომა: 35,5X22,5 სმ.; შესრულებულია შავი ფანქრით. II გვერდზე ნაწერი თითქმის სრულადაა გადაშლილი. ამავე გვერდზე, საანალიზო წერილის ზემოთ, განთავსებულია ოლლა ბადენელ-რომანოვის, მიხეილ რომანოვისა და დიმიტრი სვიატოპოლკ-მირსკისადმი ამავე დღეს მიწერილი ტელეგრამები. ხელნაწერი რესტავრირებულია. წარმოადგენს შავ პირს.

თარიღი და ადგილი: «4го Окт. 1877.»

ადრესატისადმი მიმართვის ფორმა: «Генерал Адъютанту Лорис-Меликову»

ადრესატის მისამართი: «Караял»

შენიშვნები: 1. სტრიქონის ქვეშ ხაზია გასმული.

პირველი პუბლიკაცია: წინამდებარე გამოცემა.

გვ.: 220,7. «Генерал Адъютанту Лорис-Меликову» – წერილის ადრესატია მიხეილ ტარიელის ძე ლორის-მელიქოვი.

გვ.: 220,10. «уничтожившею Армію Мухтара» – იგულისხმება რუსეთის არმიის გამარჯვება მუხთარ ფაშაზე ავღიარის სიმაღლეებთან 1877 წლის 3 ოქტომბერს.

ბარბარე ბაგრატიონ-ორბელიანისადმი №76 (923) გვ.: 221-222.

ავტოგრაფი: C: გრიგოლ ორბელიანის არქივი, №161/№58, 14r.

ავტოგრაფის აღწერილობა: მოყვითალო, გახუნებული, საშუალო სისქის, ალაგ-ალაგ დალაქავებული, დიდი ფორმატის ქაღალდი; ზომა: 35,4X22,4 სმ.; შესრულებულია შავი ფანქრით. II გვერდზე შავი მელნით, შავი ფანქრითა და წითელი ფანქრით მიწერილია: „№30, 1877, 6.“ ფურცელს დაცულობის გამო ახლავს თაბახის ფურცელი. ხელნაწერი რესტავრირებულია. წარმოადგენს შავ პირს.

თარიღი და ადგილი: «8го Окт: 1877. Тифлис»

ადრესატისადმი მიმართვის ფორმა: «...мой друг варвара...»

ადრესატის მისამართი: «В Александрополь.»

შენიშვნები: 1. სტრიქონის ქვეშ მოკლე ხაზია გასმული; 2. «все наши здоровы» ხაზგასმულია.

პირველი პუბლიკაცია: წინამდებარე გამოცემა. დღემდე გამოქვეყნებულია წერილის მეორე აბზაცი: მეუნარგია, ი. (1905). ცხოვრება და ღვაწლი თ. გრიგოლ ორბელიანისა, გადმოთქმული მოამბე-დან, ელექტრონის სტამბა, წიგ. გამომც. ქართვ. ამხანაგობისა, ტფილისი, გვ. 126.

გვ.: 221,3-4. «в окрестностях Александро:» – ბარბარე ილიას ასული ბაგრატიონი-ორბელიანისა იმხანად იმყოფებოდა სომხეთის ტერიტორიაზე, ქალაქ ალექსანდროპოლში, ამჟამინდელ გიუმრში.

გვ.: 221,6. «мысль о Георгіе» – საუბარია ადრესატის ვაჟზე – გიორგი ილიას ძე ორბელიანზე, რომელიც იმხანად ფრონტზე იბრძოდა.

გვ.: 221,15-16. «**о уничтоженіи Арміи Мухтара Паши**» – საუბარია ოსმალეთის იმპერიის დიდ ვეზირსა და სარდალ ახმედ მუხთარ-ფაშაზე და იგულისხმება მისი მარცხი ავღიანის სიმაღლეებთან 1877 წლის 3 ოქტომბერს.

გვ.: 221,16-17. «**с Арсенальских высот**» – იგულისხმება თბილისში, ჩუღურეთის რაიონში, მდებარე მთა.

გვ.: 221,21. «**где Экзарх**» – იმ დროს საქართველოს ეგზარქოსი იყო ევსევი (ალექსეი ალექსეის ძე) ილინსკი.

გვ.: 221,25-26. «**под Плевною**» – იმ პერიოდში ქალაქი პლევნისთვის რუსებს ალყა ჰქონდათ შემორტყმული და მის აღებას დიდი მნიშვნელობა ჰქონდა ომის განვითარებისთვის.

გვ.: 221,29. «**К^м Мирскій телеграфирует Софіи**» – საუბარია გრიგოლის ბიძაშვილ სოფიო იაკობის ასულ ორბელიანსა და მის მეუღლე დიმიტრი ივანეს ძე სვიატოპოლკ-მირსკიზე.

გვ.: 222,2. «**с Генер: Исрафилъ беком**» – სავარაუდოდ, საუბარია ისრაფილ-ბეგ ედიგაროვზე.

გვ.: 222,4. «**Сосико славно**» – საუბარია გრიგოლის ბიძაშვილიშვილ იოსებ კონსტანტინეს ძე ორბელიანზე.

გვ.: 222,10. «**Нико Чавчав:**» – საუბარია გრიგოლის ბიძაშვილიშვილ ნიკო ზურაბის ძე ჭავჭავაძეზე.

გვ.: 222,14. «**Графине Ностиц**» – საუბარია გენერალ-ლეიტენანტ გიორგი ივანეს ძე ნოსტიცის მეუღლეზე – გრაფინია ანასტასია ივანეს ასულ მოროზოვა-ნოსტიცისაზე.

სალომე დადიან-მიურატისადმი №2 (924) გვ.: 224-226.

ავტოგრაფი: C: გრიგოლ ორბელიანის არქივი, №118/№66, 3r-v.
ავტოგრაფის აღწერილობა: მოთეთრო ფერის, გახუნებული, თხელი, დიდი ფორმატის ქაღალდი; ზომა: 35,6X22,3 სმ.; შესრულებულია შავი ფანქრით. | გვერდის ბოლოში შავი ფან-

ქრით მინერილია ციფრები: „578, 582.“ ამათგან პირველი გადახაზულია. II გვერდის ბოლოში შავი მელნით მინერილია ციფრი: „77.“ ხელნაწერი რესტავრირებულია. წარმოადგენს შავ პირს.

თარიღი და ადგილი: „12 ოკდომ: 1877.“

ადრესატისადმი მიმართვის ფორმა: „პრინცესა სალომეს მიუ-რადისას.“ / „ჩემო დედუფალო, ნათელ-შემოსილო სალომე!“

ადრესატის მისამართი: „ზუგდიდს.“

შენიშვნები: 1. სიტყვა ხაზგასმულია; 2. სიტყვა ჩამატებულია ზემოდან; 3. სიტყვა ხაზგასმულია; 4. ღმერთმან; 5. ყველა გეოგრაფიული სახელი ხაზგასმულია; 6-7. მონიშნული სიტყვები ხაზგასმულია; 8. ღვთის; 9. „ღენერალ ლეიმან“ ხაზგასმულია; 10. სამივე გეოგრაფიული სახელი ხაზგასმულია; 11-12. მონიშნული სიტყვები ხაზგასმულია; 13. „ისმაილ ფაშას“ ხაზგასმულია; 14. სიტყვა ხაზგასმულია; 15. „ღენერალ ლაზარევი“ ხაზგასმულია; 16. სიტყვა ხაზგასმულია; 17. „მუხთარ ფაშა“ ხაზგასმულია; 18. სიტყვა ხაზგასმულია; 19. ორივე გვარი ხაზგასმულია;

პირველი პუბლიკაცია: წინამდებარე გამოცემა. დღემდე გამოქვეყნებულია წერილის პირველი აბზაცის ნაწილი („ყოვლად მონყალემ ღო მან... აი როგორ ძვირფასია ქართველების წმინდა სისხლი!“): მეუნარგია, ი. (1905). ცხოვრება და ღვაწლი თ. გრიგოლ ორბელიანისა, გადმობეჭდილი მოამბე-დან, ელექტრონის სტამბა, წიგ. გამომც. ქართვ. ამხანაგობისა, ტფილისი, გვ. 128.

გვ.: 224,6-7. „თქუჴნის აშილისა და შვილებისა“ – იგულისხმება ადრესატის მეუღლე აშილ მიურატი და მათი შვილები – ლუსიენი და ნაპოლეონი.

გვ.: 224,10. „ძმისწული, გიორგი“ – საუბარია გიორგი ილიას ძე ორბელიანზე.

გვ.: 224,12-13. „ძალუას ვარინკასა“ – საუბარია გრიგოლის რძალ ბარბარე ილიას ასულ ბაგრატიონ-ორბელიანისაზე.

გვ.: 225,24-25. „**მუხთარის დამარცხებისა**“ – საუბარია ოსმალეთის იმპერიის დიდ ვეზირსა და სარდალ ახმედ მუხთარ-ფაშასა და ოსმალეთის არმიის 3 ოქტომბრის მარცხზე.

გვ.: 225,25-26. „**ლენერალ ლეიმან**“ – საუბარია ვასილი ალექსანდრეს ძე გეიმაზზე.

გვ.: 225,26. „**ვლადიყარსი დამ სარიყამიშისაკენ**“ – საუბარია როსტოვის ოლქის სოფელსა და ყარსის რაიონის ქალაქზე.

გვ.: 225,27-28. „**ციტოვიჩი – ყალიზმანზე**“ – საუბარია გენერალ ვიქტორ სტეფანეს ძე ციტოვიჩზე და ყარსის პროვინციის ქალაქზე.

გვ.: 225,28. „**ისმაილ ფაშას**“ – იგულისხმება იზმაილ ხაკი-ფაშა.

გვ.: 225,29. „**მისდევს ტერლუქაზოვი**“ – იგულისხმება არზას არტემის ძე ტერლუკასოვი.

გვ.: 225,29-30. „**ლენერალ ლაზარევი**“ – საუბარია გენერალ ივანე დავითის ძე ლაზარევიზე.

გვ.: 226,1. „**პლევნომ ძალიან**“ – საუბარია თურქეთის ქალაქ პლევენზე, რომელსაც ალყა ჰქონდა შემორტყმული.

გვ.: 226,6. „**ველიკიის კნიაზის შვილები**“ – საუბარია მიხეილ ნიკოლოზის ძე რომანოვის შვილებზე – ნიკოლოზ, მიხეილ, გიორგი, ალექსანდრე, სერგეი მიხეილის ძე რომანოვებსა და ანასტასია მიხეილის ასულ რომანოვაზე.

გვ.: 226,7. „**ველიკიის კნინას**“ – საუბარია მიხეილ ნიკოლოზის ძე რომანოვის მეუღლეზე – ოლღა თეოდორის ასულ ბადენელ-რომანოვისაზე.

გვ.: 226,8. „**ნიკო ჭავჭავ:**“ – იგულისხმება გრიგოლის ბიძაშვილიშვილი – ნიკო ზურაბის ძე ჭავჭავაძე.

გვ.: 226,9. „**ნაკაშიძისა და ტერასატუროვის**“ – საუბარია ალექსანდრე დავითის ძე ნაკაშიძეზე, რომელმაც 1877 წლის 5 ოქტომბერს დაამარცხა აჯანყებული მთიელები, და დიმიტრი ბოგდანის ძე ტერ-ასატუროვზე, რომელმაც ასევე თავი გამოიჩინა აჯანყებული მთიელების მოგერიებაში.

გვ.: 226,13. „ყაფლან ჯერ“ – საუბარია გრიგოლის ბი-
ძაშვილ ყაფლან ასლანის ძე ორბელიანზე.

გვ.: 226,20-21. „დას ეკატერინას“ – იგულისხმება ადრე-
სატის დედა – ეკატერინე ალექსანდრეს ასული ჭავჭავაძე-და-
დიანისა.

გვ.: 226,22. „ანდრია ძალიან კარგად არის“ – საუბარია
ადრესატის ძმაზე – ანდრია დავითის ძე დადიანზე.

ყაფლან ორბელიანისადმი №24 (925) გვ.: 226-227.

ავტოგრაფი: C: გრიგოლ ორბელიანის არქივი, №402/№27
(ძველი S: 2660), ორმაგი პაგინაციით: 1r-v, 2r / 30r-v, 31r.

ავტოგრაფის აღწერილობა: მოყვითალო ფერის, გახუნებული,
სქელი, საშუალო ფორმატის, ალაგ-ალაგ დალაქავებული,
ორად გადაკეცილი ფურცელი; ზომა: 21,1X13,4 სმ.; შესრუ-
ლებულია შავი მელნით. IV გვერდის ქვემოთ შავი ფანქრით
წერია: „1877.“ იმავე გვერდზე იასამნისფერი მელნით უკულმა
წერია: „19.“ იგივე ციფრი იმავე მელნით ორჯერ წერია I
გვერდზეც.

თარიღი და ადგილი: „5^ა ნოემბ: 1877“

ხელმოწერა: „შენის მარადის ერთგული მოსამსახურე და ძმა
გრიგოლ ორბელიანი.“

ადრესატისადმი მიმართვის ფორმა: „ჩემო ბატონო, საყუარე-
ლო ძმაო ყაფლან.“

ადრესატის მისამართი: წერილიდან ჩანს, რომ ადრესატი თბი-
ლისში არ იმყოფება. ავტორი მას სწერს: „ნისლი, ნისლი ისე-
თი რომ თითქმის ქაშუეთიც არა ჰსჩანს, სევდებს მიშლის და
ველი, და ველი, როდის ჩამოხვალთ.“ ყაფლანის ოჯახი ხში-
რად სოფელ კოდაში იყო და წერილიც, სავარაუდოდ, აქ უნ-
და იყოს გაგზავნილი.

შენიშვნები: 1. ღვთის; 2. ხაზგასმულია; 3. თარიღი ხაზგასმუ-
ლია.

პირველი პუბლიკაცია: წინამდებარე გამოცემა.

გვ.: 227,6. „**ვარინკა ძალუა და გიორგი**“ – საუბარია გრიგოლის ძმის ცოლ-შვილზე – ბარბარე ილიას ასულ ბაგრატიონ-ორბელიანისაზე და გიორგი ილიას ძე ორბელიანზე.

გვ.: 227,7-8. „**ეკატერინა დადიანისა და იმის ქალი სალომე**“ – საუბარია ეკატერინე ალექსანდრეს ასულ ჭავჭავაძე-დადიანსა და სალომე დავითის ასულ დადიან-მიურატისაზე.

გვ.: 227,10. „**ლევან... ჯარით**“ – იგულისხმება ლევან ივანეს ძე მელიქიშვილი.

გვ.: 227,13. „**ნიკო ორის ბატალიონით**“ – საუბარია გრიგოლის ბიძაშვილიშვილ ნიკო ზურაბის ძე ჭავჭავაძეზე.

გვ.: 227,17-18. „**მამაცოვმა ნუხის სიახლოეს**“ – საუბარია კონსტანტინე ქრისტეფორეს (ქაიხოსროს) ძე მამაცაშვილზე, რომელიც 1877-1878 წლებში იყო ელიზავეტოპოლის გენერალ-გუბერნატორი.

გვ.: 227,19. „**პოლკოვნიკმა შკურინსკიმ**“ – საუბარია დალესტნის ცხენოსანთა რაზმის მეთაურ სიმონ ათანასეს ძე შკურინსკიზე.

გვ.: 227,23. „**საყუარელი ძალუა**“ – საუბარია ადრესატის მეუღლეზე – ელისაბედ ივანეს ასულ ბარათაშვილ-ორბელიანისაზე.

გვ.: 227,24. „**ჩემი დარდი სოფიო**“ – შესაძლოა, იგულისხმებოდეს სოფიო შალვას ასული ერისთავი-ორბელიანისა, რომლის მეუღლესაც, ივანე დავითის ძე ორბელიანს, ფინანსური პრობლემები ჰქონდა.

დომიტრი სტაროსელსკისადმი №5 (926) გვ. 228.

ავტოგრაფი: A: ფონდი №5, აღწერა 1, საქმე №7502 (ძველი №174), ორმაგი პაგინაციით: 179r (წითელი ფანქრით) / 35r (შავი ფანქრით).

ავტოგრაფის აღწერილობა: მოყვითალო ფერის, გახუნებული,

საშუალო სისქის, საშუალო ფორმატის, ალაგ-ალაგ დალაქავებული, ორ ადგილას გახვრეტილი ქაღალდი; ზომა: 19,0-X17,8 სმ. (გაზომილია დიდი მხრიდან); წერილი შესრულებულია შავი ფანქრით. მარჯვენა მხარეს ტექსტს წითელი ფანქრით ხაზი აქვს ჩამოსმული. ხელნაწერი რესტავრირებულია. წარმოადგენს შავ პირს.

თარიღი და ადგილი: «17го Нояб: 1877.»

ადრესატისადმი მიმართვის ფორმა: «Дмит: Сем: Старосельско-му»

ადრესატის მისამართი: 1876 წლიდან ადრესატი მსახურობდა კავკასიის მეფისნაცვლის მთავარი სამმართველოს განყოფილების დირექტორის თანამდებობაზე და წერილიც, შესაბამისად, თბილისში უნდა იყოს გაგზავნილი.

შენიშვნები: 1. სტრიქონის ქვეშ ხაზია გასმული.

პირველი პუბლიკაცია: წინამდებარე გამოცემა.

გვ.: 228,3. «Ея Высочества» – საუბარია მეფისნაცვალ მიხეილ რომანოვის მეუღლეზე – ოლღა თეოდორის ასულ ბადენელ-რომანოვისაზე, რომელიც სამხედრო ჰოსპიტალს ზემდამხედველობდა.

მაქსიმოვიან ოსტენ-საკენისადმი №2 (927) გვ. 229.

ავტოგრაფი: A: ფონდი №5, აღწერა 1, საქმე №7515ა (ძველი №175), ორმაგი პაგინაციით: 57r (წითელი ფანქრით) / 59r (შავი ფანქრით).

ავტოგრაფის აღწერილობა: მოყვითალო ფერის, გახუნებული, საშუალო სისქის, დიდი ფორმატის, ალაგ-ალაგ დალაქავებული, ორ ადგილას გახვრეტილი ქაღალდი; ზომა: 31,2X24,5 სმ.; წერილი შესრულებულია შავი ფანქრით. ქვედა მარცხენა კიდეზე მელნის ნალვენთია. ხელნაწერი რესტავრირებულია. წარმოადგენს შავ პირს.

თარიღი და ადგილი: «17ое Дек: 1877.»

ადრესატისადმი მიმართვის ფორმა: «Максимилиану Александровичу, Барону Остен Сакену.»

ადრესატის მისამართი: ამ პერიოდში ადრესატი თბილისის გუბერნატორი იყო და წერილიც, შესაბამისად, **თბილისში** უნდა იყოს გაგზავნილი.

შენიშვნები: 1. სტრიქონის ქვეშ ხაზია გასმული; 2-3. გვარი ხაზგასმულია; 4. სიტყვა არა აქვს დამთავრებული.

პირველი პუბლიკაცია: წინამდებარე გამოცემა.

გვ.: 229,1. «Максимилиану Александровичу» – წერილის ადრესატია სალომე დავითის ასულ ჭავჭავაძის მეუღლე – ბარონი მაქსიმილიან ალექსანდრეს ძე ფონ დერ ოსტენ-საკენი, რომელსაც იმხანად თბილისის გუბერნატორისა და მეფისნაცვლის სასახლის კამერგერის თანამდებობა ეკავა.

გვ.: 229,6. «o Науменко» – პირის სახელი მითითებული არ არის და იდენტიფიცირება ვერ ხერხდება.

იოსებ ორბელიანისადმი №2 (928) გვ.: 230-232.

ავტოგრაფი: A: ფონდი №5, აღწერა 1, საქმე №7515° (ძველი №175), 60r.

ავტოგრაფის აღწერილობა: მოყვითალო, გახუნებული, საშუალო სისქის, ალაგ-ალაგ დალაქავებული, ორ ადგილას ამოხეული, დიდი ფორმატის ქაღალდი; ზომა: 35,2X21,7 სმ.; შესრულებულია შავი ფანქრით. ორ ადგილას ტექსტს მარცხენა არშიაზე შავი ფანქრით მოკლე ხაზი აქვს ჩამოსმული. წარმოადგენს შავ პირს.

თარიღი და ადგილი: „22^h დეკემ: 1877. თბილისით.“

ხელმოწერა: „შენი მა..“

ადრესატისადმი მიმართვის ფორმა: „ჩემო საყუარელო სოსიკო!“

ადრესატის მისამართი: „ცარსკის კალოდცს“

შენიშვნები: 1. სტრიქონის ქვეშ ხაზია გასმული; 2. სიტყვა ხაზგასმულია; 3. რომელსაცა; 4. სიტყვა ხაზგასმულია; 5. სიტყვის პირველი ასო დიდია; 6. „კლუბსაცა, თორემ დამემდურებიან“ ხაზგასმულია წითელი ფანქრით; 7-8. გვარები ხაზგასმულია; 9. რომელიცა; 10-11. ადგილის სახელები ხაზგასმულია; 12. რომელიცა; 13. რომელმანცა; 14. სიტყვა ხაზგასმულია; 15. სიტყვა დაუმთავრებელია, წერია მხოლოდ 2 ასო (სავარაუდოდ, „მა“) და გვერდზე უწერია ორი წერტილი. შესაძლოა, ავტორი გულისხმობდა სიტყვას „მარადის“; 16. სიტყვა ხაზგასმულია.

პირველი პუბლიკაცია: წინამდებარე გამოცემა.

წერილის ადრესატია გრიგოლ ორბელიანის ბიძაშვილის, კონსტანტინე იოსების ძე ორბელიანის, ვაჟი – იოსები.

გვ.: 230,28-29. **„მოქმედება ტერლუქაშოვისა“** – საუბარია გენერალ არზას არტემის ძე ტერლუკასოვზე.

გვ.: 231,3-4. **«Так, вот Судьба твоих сынов, о Рим, о Громкая Держава»** – ამონარიდია ალექსანდრე პუშკინის პოემიდან «Цыганы»: «Так вот судьба твоих сынов,

О Рим, о громкая держава!

Певец любви, певец богов,

Скажи мне, что такое слава?»

გვ.: 231,11. **„ლენერ: ამილახუარი“** – საუბარია ივანე გივის ძე ამილახვარზე.

გვ.: 231,11-12. **„მოვიდა ლაზარევიცა“** – საუბარია რუს გენერალ-მაიორ ივანე პეტრეს ძე ლაზარევიზე.

გვ.: 231,12. **„ცოლის სანახავად“** – გენერალ ლაზარევის ცოლის სახელი მითითებული არ არის.

გვ.: 231,17-18. **„გიგო სუმბათოვი“** – საუბარია გიორგი (მიხეილ) ლუარსაბის ძე სუმბათაშვილზე, რომელმაც გენერალ-მაიორის წოდება მიიღო 1877 წლის 25 დეკემბერს.

გვ.: 231,19-20. **„ველიკიის კნენისა და მირსკის შუა“** – საუბარია ოლღა თეოდორის ასულ ბადენელ-რომანოვისაზე და დიმიტრი ივანეს ძე სვიატოპოლკ-მირსკიზე.

გვ.: 231,25-26. „**ძალუა ვარინკაცა... გიორგიცა**“ – საუბარია გრიგოლის ძმის ცოლ-შვილზე – ბარბარე ილიას ასულ ბაგრატიონ-ორბელიანისაზე და გიორგი ილიას ძე ორბელიანზე.

გვ.: 231,32. „**ვანოსაგან გამოგზავნილი**“ – საუბარია ივანე დავითის ძე ორბელიანზე.

გვ.: 232,3. „**სანდრომაც შეიტანა**“ – სავარაუდოდ, იგულისხმება გრიგოლის ბიძაშვილიშვილი – ალექსანდრე ესტატეს ძე ორბელიანი.

გვ.: 232,7. „**შენი დები, ნინოჩკა-ელიჩკათი**“ – საუბარია სოფიო (ხორეშან) კონსტანტინეს ასულ ორბელიან-ჩოლოყაშვილისაზე, ანასტასია კონსტანტინეს ასულ ორბელიან-ოკლობუიოზე და მის ქალიშვილებზე – ელენესა და ნინოზე.

გვ.: 232,8. „**ღუბერნატორს გვიცვლიან**“ – 1876-1877 წლებში თბილისის გუბერნატორი იყო მაქსიმილიან ალექსანდრეს ძე ოსტენ საკენი.

გვ.: 232,9. „**ქუთაისიღამ კნ: გაგარინ**“ – საუბარია კონსტანტინე დიმიტრის ძე გაგარინზე.

გვ.: 232,10. „**შემოვიდა ჩემთან ჯომარდიძე**“ – საუბარია მიხეილ გრიგოლის ძე ჯომარდიძეზე.

გვ.: 232,11-12. „**რევაზ ანდრონიკოვი**“ – საუბარია რევაზ ივანეს ძე ანდრონიკაშვილზე.

გვ.: 232,19. „**Комаров совершил**“ – სავარაუდოდ, საუბარია პოლკოვნიკ ალექსანდრე ბესარიონის ძე კომაროვზე.

გვ.: 232,21. „**ნიკო წავიდა განჯას**“ – საუბარია გრიგოლის ბიძაშვილიშვილ ნიკო ზურაბის ძე ჭავჭავაძეზე.

გვ.: 232,21-22. „**კნ: ლევანის ადგილს აძლევენ დაღისტანში**“ – საუბარია ლევან მეღიქიშვილზე, რომელსაც ამ დროს დაღესტნის ოლქის უფროსის თანამდებობა ეკავა.

რევაზ ერისთავისადმი №2 (929) გვ. 233.

ავტოგრაფი: C: გრიგოლ ორბელიანის არქივი, №86/№57, 2r.

ავტოგრაფის აღწერილობა: მოყვითალო ფერის, გახუნებული, თხელი, საშუალო ფორმატის, ალაგ-ალაგ დალაქავებული, მელნით დაწინნკლული, ორად გადაკეცილი ფურცელი; ზომა: 20,8X13,3 სმ.; წერილი შესრულებულია მუქი შავი მელნით, რომელიც გადასულია II გვერდზე. ტექსტის ზემოთ შავი ფანქრით რუსული მინაწერია: «Григорія Орбеліани Ревазу Эриста-ву»

თარიღი და ადგილი: „28 დეკემ: 1877. თბილისით.“

ხელმოწერა: „შენი მარადის ერთგული თ გრიგოლ ორბელიანი“

ადრესატისადმი მიმართვის ფორმა: „ჩემო გულით საყუარელო რევაზ!“

ადრესატის მისამართი: სხვა წერილებიდან ვიცით, რომ ეკატერინე ასლანის ასული ორბელიანი-ერისთავისა ცხოვრობდა ქართლში. ნიკო ჭავჭავაძისადმი 1876 წლის 30 დეკემბერს გაგზავნილი წერილიდან კი ჩანს, რომ მისი საცხოვრებელი ადგილი იყო გორში. ავტორი ნიკოს სწერს: „ყაფლან ნათრის გორს ეკატერინასთან დღესასწაულების იქ გასატარებლად.“ შესაბამისად, წერილი გაგზავნილი უნდა იყოს გორში.

შენიშვნები: 1. ავტორს „ე“ გამორჩენილი აქვს; 2. თავადი; 3. სიტყვა ხაზგასმულია.

პირველი პუბლიკაცია: წინამდებარე გამოცემა.

გვ.: 233,1. „ჩემო გულით საყუარელო რევაზ!“ – წერილის ადრესატია გრიგოლ ორბელიანის ბიძაშვილის, ეკატერინე ასლანის ასულ ორბელიან-ერისთავის, ვაჟი – რევაზ შალვას ძე ერისთავი.

გვ.: 233,5-6. „ვაი მე, რომ ჩემთვის აღარავინ იქნება ეკატერინა“ – ამ დროს გარდაიცვალა გრიგოლ ორბელიანის ბიძაშვილი – ეკატერინე ასლანის ასული ორბელიანი-ერისთავისა.

გვ.: 233,8. „**დავჰხუდე ყაფლანს**“ – საუბარია ეკატერინეს ძმაზე, გრიგოლ ორბელიანის ბიძაშვილზე – ყაფლან ასლანის ძე ორბელიანზე.

გვ.: 233,17. „**ქეთევანს და ელენეს შენ მიუტირე**“ – საუბარია გარდაცვლილის ქალიშვილ ქეთევან შალვას ასულ ერისთავზე და, შესაძლოა, ეკატერინე მელიტონის ასულ ბარათაშვილისა და რევაზ ლუარსაბის ძე ერისთავის ქალიშვილზე – ელენე რევაზის ასულ ერისთავზე.

საძიებლები

პირთა ანოტირებული საძიებელი

აბაშიძე აბას ბეგი – ახალციხის მაზრის მცხოვრები. 117.

აბაშიძე-ორბელიანისა ნინო სიმონის ასული (1831-1919) – გრიგოლ (გიგო) კონსტანტინეს ძე ორბელიანის მეუღლე. 190.

ადლერბერგი ალექსანდრე ვლადიმერის ძე (1818-1888) – გრაფი, საიმპერატორო კარისა და ხელმწიფის ადგილმამულების მინისტრი (1870-1881), გენერალ-ადიუტანტი. 22.

ადლერბერგი-დადიანისა მარია ალექსანდრეს ასული (1849-1926) – სამეგრელოს უკანასკნელი მთავრის, ნიკო დადიანის, მეუღლე, ინფანტერიის გენერლის, ალექსანდრე II-სთან დაახლოებული პირის, სახელმწიფო საბჭოს წევრის, კავკასიის ომების მონაწილის, 1870-1881 წლებში საიმპერატორო კარისა და საუფლისწულო მამულის მინისტრის, ალექსანდრე ვლადიმერის ძე ადლერბერგის, შვილი. 15, 16.

ავთანდილოვი (ავთანდილაშვილი) ზაქარია სტეფანეს ძე – სახელმწიფო მრჩეველი, კავკასიის მეფისნაცვლის საბჭოს წევრი. 124.

ალექსანდრე I (1777-1825) – რომანოვების დინასტიის წარმომადგენელი, იმპერატორ პავლე I-ის უფროსი შვილი, რუსეთის იმპერატორი 1801-1825 წლებში; იმავდროულად, 1815-1825 წლებში, იყო პოლონეთის მეფე, ხოლო 1809-1825 წლებში – ფინეთის პირველი რუსი მთავარი. 64.

ალექსანდრე II (1818-1881) – რუსეთის იმპერატორი 1855-1881 წლებში, იმპერატორ ნიკოლოზ I-ის შვილი. ქვეყანაში გაატარა მნიშვნელოვანი რეფორმები, რომელთაგან აღსანიშნავია ბატონყმობის გაუქმება 1861 წელს, აგრეთვე სასამართლო, განათლებისა და სამხედრო რეფორმები. „ნაროდნიკებმა“ ის სასიკვდილოდ დაჭრეს 1881 წელს. 64, 102.

ალექსეევ-მესხიევი (ალექსი-მესხიშვილი) მიხეილ დიმიტრის ძე (18??-) – მთავარმმართველის სამმართველოს ჩინოვნიკი, „ქართველთა შორის წერა-კითხვის გამავრცელებელი საზოგადოების“ დამფუძნებელი წევრი, გრიგოლ ორბელიანის ძმის, ზაქარიას, ცოლისძმა. 58.

ალექსი-მესხიშვილი აპოლონ სარდიონის ძე (1850-1909) – გენერალ-მაიორი, რუსეთ-თურქეთის 1877-78 წლების ომის მონაწილე, გრიგოლ ორბელიანის რძლის, ქეთევან ალექსი-მესხიშვილ-ორბელიანის, ძმისშვილი. 93, 95.

ალექსი-მესხიშვილი-ბაგრატიონ-მუხრანელისა ეკატერინე იაკინთეს ასული (1845-1905) – გრიგოლ ორბელიანის ძმის, ზაქარიას, ცოლის ძმისშვილი, გიორგი ნიკოლოზის ძე ბაგრატიონ-მუხრანელის მეუღლე. 101.

ალექსი-მესხიშვილი იაკინთე დიმიტრის ძე (XIX ს-ის 10-ანი წლები -?) – აზნაური, გრიგოლ ორბელიანის ძმის, ზაქარიას, ცოლისძმა. წერილის ადრესატი.

ალექსი-მესხიშვილი-ორბელიანისა ქეთევან დიმიტრის ასული (1812-1895) – ანჩისხატის დეკანოზ დიმიტრი ალექსი-მესხიშვილის ქალიშვილი, გრიგოლ ორბელიანის ძმის, ზაქარიას, მეუღლე. 39, 44, 77, 94, 209. წერილების ადრესატი.

ამილახვარი-ალექსი-მესხიშვილისა ნატალია ვახტანგის ასული (1822-1894) – გრიგოლ ორბელიანის რძლის, ქეთევან ალექსი-მესხიშვილ-ორბელიანის, ძმის, აზნაურ იაკინთე ალექსი-მესხიშვილის, მეუღლე. 77.

ამილახვარი ამირინდო ამირინდოს ძე (1848-1886) – ქართველი თავადი, „ქართველთა შორის წერა-კითხვის გამავრცელებელი საზოგადოების“ დამფუძნებელი წევრი. 84.

ამილახვარი ივანე გივის (ეგორის) ძე (1829-1896) – გენერალ-ლეიტენანტი, გენერალ-ადიუტანტი, კავკასიის, ყირიმისა და რუსეთ-თურქეთის 1877-1878 წლების ომების მონაწილე, კავკასიის სამხედრო კორპუსის მეთაური. მისი დღიურები და მოგონებები (ჟურნალი „კავკაზსკი სბორნიკი“, 1908-1909, ტ. 26-29) საინტერესო ცნობებს შეიცავს იმ ეპოქისა და მის დროს მოღვაწე ადამიანების, მათ შორის, შამილის შესახებ. 231.

ამიროვი სტეფანე – სამხედრო პირი. მსახურობდა მოსე არლუთინსკისთან. 45, 171, 186.

ანდრეევსკაია ნინო ერასტის ასული (1848-1876) – კავკასიის მეფისნაცვალ მიხეილ ვორონცოვის პირადი ექიმის, ერასტი ანდრეევსკის, და ბარბარე გიორგის ასულ თუმანიშვილის უფროსი ქალიშვილი. მტკვარში დაიბრუნა 1876 წელს. 135.

ანდრეევსკი ერასტი სტეფანეს ძე (1809-1872) – მეფისნაცვალ მიხეილ ვორონცოვის პირადი ექიმი, ბარბარე გიორგის ასულ თუმანიშვილის მეუღლე. 135.

ანდრონიკაშვილი ივანე მალხაზის (მელქისედეკის) ძე (1798-1868) – რუსეთის არმიის კავალერიის გენერალი, თბილისის სამხედრო გუბერნატორი 1849-1855 წლებში, სამოქალა-

ქო ნაწილის მმართველი. მონაწილეობდა რუსეთ-სპარსეთის 1826-1828 და რუსეთ-ოსმალეთის 1828-1829 წლების ომებში. იხსენიება 1832 წლის შეთქმულების საგამომძიებლო საქმეებში. 1841 წელს გენერალ-მაიორია, 1849-1856 წლებში – თბილისის სამხედრო გუბერნატორი. ყირიმის ომის დროს სარდლობდა ახალციხის რაზმს. გარდაიცვალა თავის საგვარეულო მამულში, ყოფილი სიღნაღის მაზრის სოფელ ქოდალოში. 191.

ანდრონიკაშვილი-ჩოლოყაშვილისა ელენე ივანეს ასული (1832-) – ივანე მელქისედეკის (მალხაზის) ძე ანდრონიკაშვილისა და ნინო კონსტანტინეს ასულ ბაგრატიონის ქალიშვილი, გენერალ-მაიორ ილია ზაალის ძე ჩოლოყაშვილის მეუღლე. 191.

ანდრონიკაშვილი-ჭავჭავაძისა დარია რამაზის ასული (1846-) – რამაზ ივანეს ძე ანდრონიკაშვილისა და ანასტასია ივანეს ასულ რუსიშვილის ქალიშვილი, გენერალ-მაიორ ივანე სულხანის ძე ჭავჭავაძის მეუღლე. 140.

ანდრონიკოვი (ანდრონიკაშვილი) ემანუილ (ია) ანდრონიკეს (დონიკეს) ძე (1811-) – ანდრონიკე (დონიკე) ზაალის ძე ანდრონიკაშვილისა და ნინო იოსების ასულ ორბელიანის შვილი. 190.

ანდრონიკოვი (ანდრონიკაშვილი) რამაზ ივანეს ძე (1813-1885) – ტიტულოვანი მრჩეველი, 1847-1849 წლებში თელავის მაზრის მმართველი. 124, 140.
წერილის ადრესატი.

ანდრონიკოვი (ანდრონიკაშვილი) რევაზ ივანეს ძე (1814-1877) – გენერალ-ადიუტანტი, კავკასიის ომების აქტიური მონაწილე, ლეკთა კორდონის ხაზის უფროსი, თბილისის გუბერნიის თავადაზნაურთა მე-7 მარშალი. 186,

215, 232.

წერილის ადრესატი.

არლუთინსკი-დოლგოროუკოვი (არლუთინსკი-მხარგრძელი) ნიკოლოზ ვასილის ძე (1851-1919) – პოლკოვნიკი, „ქართველთა შორის წერა-კითხვის გამავრცელებელი საზოგადოების“ დამფუძნებელი წევრი, პირველი კლასიკური გიმნაზიის მზრუნველი, თბილისის სასამართლო პალატის პროკურორის მდივანი. 186.

ასტაფიევი მიხეილ ივანეს ძე (1821-1884) – გენერალ-ლეიტენანტი, კავკასიელი მთიელების წინააღმდეგ აქტიური მებრძოლი, ერევნის სამხედრო გუბერნატორი, სახელმწიფო ქონების სამმართველოს უფროსი და მთავარი სამმართველოს საბჭოს წევრი, ორენბურგის გენერალ-გუბერნატორი. 123.
წერილის ადრესატი.

ასტაფიევი ნიკოლოზ ალექსეის ძე (1842-1889) – დავით ჭავჭავაძის ქალიშვილის, ელენეს, მეუღლე. 84.

აფხაზი ალექსანდრე შერმაზანის ძე (1823-) – ქართველი თავადი, პოდპოლკოვნიკი. თავადის წოდება მას და მის შვილებს – გრიგოლსა და სვიმონს – დაუმტკიცდათ რუსეთის საიმპერატორო სენატის დადგენილებით. ცოლად ჰყავდა თინათინ ივანეს ასული ანდრონიკაშვილი. 190.

ალაბეგუმალა (ალაბეიმ ალა) – ყარაბაღის ხანების შთამომავალი, იბრაიმ ხანის შვილი, ყაჯარების დინასტიიდან ირანის მეორე მმართველის, ფეთხ ალი შაჰ ყაჯარის, პირველი ცოლი. 64.

ალალაროვი ჰასან ბეგი (1812-) – აზერბაიჯანული წარმოშობის რუსი სამხედრო მოღვაწე, გენერალ-ლეიტენანტი. თავი გამოიჩინა უნგრეთის 1848-1849 წლების აჯანყების ჩახშობაში, რუსეთ-თურქეთის 1877-1878 წლების ომში. 85.

ახმედ მუხთარ-ფაშა // გაზი ახმედ მუხთარ-ფაშა (1832-1919) – ოსმალეთის იმპერიის დიდი ვეზირი. 180, 212, 219, 220, 221, 225.

ბაბლუცა – პიროვნება დაუდგენელია. 190.

ბაგრატიონ-გრუზინსკაია ალექსანდრა ილიას ასული (1845-1909) – გიორგი XII-ის ვაჟის, ილია ბატონიშვილის, ქალიშვილი, ილია ორბელიანის მეუღლის, ბარბარეს, და, ფრეილინა. 175.

ბაგრატიონ-გრუზინსკაია-ბაშმაკოვისა ელისაბედ ილიას ასული (1836-1863) – გიორგი XII-ის ვაჟის, ილია ბატონიშვილის, ქალიშვილი, ილია ორბელიანის მეუღლის, ბარბარეს, და. 1857 წელს იქორწინა არკადი დიმიტრის ძე ბაშმაკოვზე. 96.

ბაგრატიონ-გრუზინსკაია გაიანე ილიას ასული (1832-1903) – გიორგი XII-ის ვაჟის, ილია ბატონიშვილის, ქალიშვილი, ილია ორბელიანის მეუღლის, ბარბარეს, და. 175.

ბაგრატიონ-გრუზინსკაია ოლღა ილიას ასული ((1840-1913) – გიორგი XII-ის ვაჟის, ილია ბატონიშვილის, ქალიშვილი, ილია ორბელიანის მეუღლის, ბარბარეს, და. წერილის ადრესატი.

ბაგრატიონ-გრუზინსკაია-ორბელიანისა ბარბარე (ვარვარა) ილიას ასული (1831-1884) – გრიგოლ ორბელიანის უმცროსი ძმის, ილიას, მეუღლე, გიორგი XII-ის ვაჟის,

ილია ბატონიშვილის, ქალიშვილი. 17, 18, 43, 66, 71, 94, 96, 124, 140, 149, 202, 224, 227, 231.

წერილების ადრესატი.

ბაგრატიონ-გრუზინსკაია-სვიატოპოლკ-მირსკისა ვერა ილიას ასული (1842-1861) – გიორგი XII-ის ვაჟის, ილია ბატონიშვილის, ქალიშვილი, ილია ორბელიანის მეუღლის, ბარბარეს, და. 1860 წელს ცოლად გაჰყვა ნიკოლოზ ივანეს ძე სვიატოპოლკ-მირსკის. 96.

ბაგრატიონ-გრუზინსკაია-სუმბათაშვილისა ქეთევან გრიგოლის ასული (1830-1891) – გრიგოლ იოანეს ძე ბაგრატიონ-გრუზინსკისა და ვარვარა თეოდორის ასულ ბუკრინსკაიას ქალიშვილი, გენერალ-მაიორ მიხაკო (მიხეილ) ლუარსაბის ძე სუმბათაშვილის მეუღლე. 96.

ბაგრატიონ-გრუზინსკაია-ჭავჭავაძისა ანა (ანეტა) ილიას ასული (1828-1905) – გიორგი XII-ის ვაჟის, ილია ბატონიშვილის, ქალიშვილი, ილია ორბელიანის მეუღლის, ბარბარეს, და, სასახლის ფრეილინა. 1852 წელს ცოლად გაჰყვა ალექსანდრე ჭავჭავაძის ვაჟს – დავითს. ანა ბაგრატიონს დიდი დამსახურება მიუძღვის თელავში ქალთა განათლების კერების დაარსების საქმეში. 22.

ბაგრატიონ-გრუზინსკი გრიგოლ ილიას ძე (1855-1899) – გიორგი XII-ის ვაჟის, ილია ბატონიშვილის, შვილი, გრიგოლ ორბელიანის რძლის, ბარბარეს, ძმა. წერილის ადრესატი.

ბაგრატიონ-გრუზინსკი ილია გიორგი XII-ის ძე (1790-1854) – გიორგი XII-ისა და მარიამ დედოფლის შვილი. გადასახლებული იყო რუსეთში, სწავლობდა პაჟთა კორპუსში, მონაწილეობდა 1812 წლის ომში ნაპოლეონის

წინააღმდეგ, თადარიგში გავიდა პოლკოვნიკის ჩინით, ეწეოდა მთარგმნელობით საქმიანობას. 17, 18.

ბაგრატიონ-გრუზინსკი ირაკლი ალექსანდრეს ძე (1827-1882) – უგანათლებულესი თავადი, ერეკლე II-ის ვაჟის, ალექსანდრე ბატონიშვილის, და მარიამ ისააკის ასულ ალამალოვას შვილი. დაიბადა სპარსეთში, იზრდებოდა ჯერ ერევანში დედასთან, ხოლო შემდეგ მასთან ერთად გაამგზავრეს პეტერბურგში, სადაც იმპერატორმა ნიკოლოზ I-მა თავისი მფარველობის ქვეშ მიიღო. 60-იან წლებში მკურნალობდა საფრანგეთში, სადაც დაუახლოვდა საფრანგეთის იმპერატორ ნაპოლეონ III-ს. აქვე იქორწინა დავით ჭავჭავაძის ასულ თამარზე. საქართველოში ეწეოდა კულტურულ-საგანმანათლებლო და საქველმოქმედო საქმიანობას. იყო ერთადერთი ბატონიშვილი, რომელიც საქართველოში ცხოვრობდა. 22, 27, 43, 70, 84, 86, 96, 101, 115, 181.

ბაგრატიონ-გრუზინსკი ნიკოლოზ ილიას ძე (1844-1916) – გიორგი XII-ის ვაჟის, ილია ბატონიშვილის, შვილი, ილია ორბელიანის მეუღლის, ბარბარეს, ძმა, ნამდვილი სახელმწიფო მრჩეველი, ვლადიმირის გუბერნიის თავადაზნაურთა წინამძღოლი, ვილნოს გუბერნატორი. 175.

ბაგრატიონი-ორბელიანისა თეკლა ერეკლე II-ის ასული (თეკლა ბატონიშვილი (1776-1846) – პოეტი, ვახტანგ ორბელიანის მეუღლე. მის ლექსებში გამოხატულია ძველი დიდების დაკარგვით გამოწვეული სევდა. 1832 წლის შეთქმულებაში მონაწილეობისთვის ორი წლით გადასახლებული იყო ქალაქ კალუგაში. 211.

ბაგრატიონი-ციციშვილისა მარიამ ერეკლე II-ის ასული (მარიამ ბატონიშვილი) (1755/58-1828) – პოეტი, სარდლისა და თბილისის მოურავის, დავით ალექსანდრეს ძე ციციშ-

ვილის, მეუღლე, „პატრიოტული რომანტიზმის“ ერთ-ერთი პიონერი დებთან, ქეთევან და თეკლა ბატონიშვილებთან, ერთად. 211.

ბაგრატიონ-მუხრანელი გიორგი კონსტანტინეს ძე (1820/1821-1877) – ცარიზმის ერთგული მოხელე, კავკასიის მეფისნაცვლის მთავარი სამმართველოს სასამართლო საქმეთა დეპარტამენტის დირექტორი, სენატორი, სახელმწიფო ინსპექტორი. 27, 85, 95, 125, 162, 164, 165, 169.
წერილის ადრესატი.

ბაგრატიონ-მუხრანელი გრიგოლ (გიორგი) ივანეს (იოანეს) ძე (1790-1861) – გენერალ-მაიორი, რუსეთ-სპარსეთისა და რუსეთ-თურქეთის ომების მონაწილე. მსახურობდა განსაკუთრებულ დავალებათა აღმსრულებლად მთავარსარდალთან (1822). ჭარ-ბელაქნის ოლქის გენერალ-გუბერნატორი. 177.

ბაგრატიონ-მუხრანელი ივანე კონსტანტინეს ძე (1812-1895) – გენერალ-ლეიტენანტი, ერეკლე II-ის შვილთაშვილი, კავკასიისა და რუსეთ-თურქეთის ომების აქტიური მონაწილე, „ქართველთა შორის წერა-კითხვის გამავრცელებელი საზოგადოების“ ერთ-ერთი დამფუძნებელი, 1882-1885 წლებში საზოგადოების გამგეობის თავმჯდომარე, 1881 წლიდან თბილისის გუბერნიის თავადაზნაურთა მარშალი, ყველაზე მსხვილი მემამულე თბილისის გუბერნიაში, საქართველოში ერთ-ერთი პირველი ღვინის ქარხნის მეპატრონე. 79, 125, 164.

ბაგრატიონ-მუხრანელი ირაკლი კონსტანტინეს ძე (1813-1892) – სამეფო ოჯახის წევრი, ნამდვილი სახელმწიფო მრჩეველი, ბაგრატიონთა სამეფო სახლის მუხრანელთა შტოს მეთაური, „ქართველთა შორის წერა-კითხვის

გამავრცელებელი საზოგადოების“ დამფუძნებელი წევრი. 115, 125.

ბაგრატიონ-მუხრანელი კონსტანტინე (კონია) ივანეს ძე (1838-1903) – გენერალ-მაიორი, საზოგადო მოღვაწე, რუსეთ-თურქეთისა და კავკასიის ომების აქტიური მონაწილე, თბილისის გუბერნიის თავადაზნაურთა მარშალი, ქველმოქმედი. მატერიალურად ეხმარებოდა ქართულ ეროვნულ დაწესებულებებს, სტუდენტებს. მან დიდი თანხა გაიღო ქართული გიმნაზიის შენობის (შემდგომში უნივერსიტეტი) ასაგებად. 123, 204.

ბაგრატიონ-მუხრანელი მიხეილ კონსტანტინეს ძე (1831-1907) – კონსტანტინე იოანეს ძე ბაგრატიონ-მუხრანელისა და ხორეშან ზაალის ასულ გურამიშვილის შვილი, ოღლა გურამიშვილის მამიდაშვილი. მეუღლესთან, ელისაბედ (ელიზავეტა) დიმიტრის ასულ ივინსკაიასთან, ერთად ცხოვრობდა მოსკოვში. 165.

ბაგრატიონ-მუხრანელისა ქეთევან ერეკლე II-ის ასული (ქეთევან ბატონიშვილი (1764-1840) – პოეტი, იოანე კონსტანტინეს ძე მუხრანბატონის მეუღლე. რუსეთის მიერ ქართლ-კახეთის სამეფოს დაპყრობის შემდეგ მონაწილეობას იღებდა წინააღმდეგობის მოძრაობაში, რისთვისაც იმპერატორ ალექსანდრე I-ის ბრძანებით დროებით პატიმრობაშიც იყო, 1810 წელს კი გადაასახლეს პეტერბურგში, სადაც გარდაიცვალა. 211.

ბაგრატიონ-მუხრანელი-ტრუბეცკოისა სოფიო ირაკლის ასული (1850-1932) – ირაკლი კონსტანტინეს ძე ბაგრატიონ-მუხრანელისა და ეკატერინე ივანეს ასულ არღუთინსკი-დოლგოორუკოვას ქალიშვილი, კავკასიის მეფისნაცვლის კანცელარიის უფროსის, სერგეი ტრუბეცკოის, მეუღლე. 125.

ბადალი – რუსეთის ხელისუფლების წინააღმდეგ მებრძოლი. სხვა ცნობების მოძიება ვერ მოხერხდა. 129.

ბადენელი-რომანოვისა ოლღა თეოდორის ასული (1839-1891) – დიდი ჰერცოგის, ლეოპოლდ ბადენელის, ქალიშვილი, კავკასიის მეფისნაცვლის, მიხეილ რომანოვის, მეუღლე. 39
წერილების ადრესატი.

ბარათაშვილი-გერმანოზიშვილისა ნინო მელიტონის ასული (1828-1906) – ნიკოლოზ ბარათაშვილის და. ცოლად გაჰყვა „ცისკრის“ თანამშრომელს, ლიტერატორ ლევან (ლეონიდ) გერმანოზიშვილს (ბარათაშვილს). 80.

ბარათაშვილი-ორბელიანისა ელისაბედ ივანეს ასული (1824-1892) – გრიგოლ ორბელიანის ბიძაშვილის, ყაფლან ასლანის ძე ორბელიანის, მეორე ცოლი. 43, 209.

ბარათაშვილი-ჯომარდიძისა ელენე გრიგოლის ასული (1840-) – დერბენდის გუბერნატორის, მიხეილ გრიგოლის ძე ჯომარდიძის. მეუღლე. იქორწინეს 1857 წელს. 27, 39.

ბარანოვსკი ნიკოლოზ ივანეს ძე (1829-1878) – სენატორი, საიდუმლო მრჩეველი, თბილისის სამოქალაქო ვიცე-გუბერნატორი 1860-1863 წლებში, კავკასიის მეფისნაცვლის მთავარი სამმართველოს საზოგადო საქმეების დეპარტამენტის დირექტორი, XIX საუკუნის 60-70-იანი წლების ლიბერალური რეფორმების განხორციელების აქტიური მონაწილე. 122.
წერილების ადრესატი.

ბელენიცინა-კარმალინისა ლიუბოვ ივანეს ასული (1834-1903) – მომღერალი (სოპრანო). ალაზნის ნაპირზე განლაგებული ჯარების მეთაურის, ნიკოლოზ ნიკოლოზის ძე

კარმალინის, მეულლე. 1862 წელს იმოგზაურა კავკასიაში. 181.

ბისმარკი ოტო ედუარდ ლეოპოლდ (1815-1898) – გერმანიის სახელმწიფო მოღვაწე, გერმანიის იმპერიის დამაარსებელი და პირველი რაიხსკანცლერი. 54.

ბიჩურინა ანნა ალექსანდრეს ასული (1853/1854-1888) – დიდი რუსი საოპერო მომღერალი. დაიბადა თბილისში. გარდაიცვალა სანკტ-პეტერბურგში. დაკრძალულია ნოვოდევიჩის სასაფლაოზე. 43.

ბულატოვი ფოკიონ ესტატეს ძე (1823-1895) – ნამდვილი სამოქალაქო მრჩეველი, კავკასიის მეფისნაცვლის მთავარი სამმართველოს საზოგადო საქმეთა განყოფილების ვიცე-დირექტორი, ელიზავეტოპოლის გუბერნიის პირველი გუბერნატორი 1868-1876 წლებში. 171.

ბუტურლინი დიმიტრი სერგეის ძე (1850-1920) – გენერალ-მაიორი (1895), რუსეთ-თურქეთის 1877-1878 წლების აქტიური მონაწილე. 161, 174, 175, 181.

გაგარინი გრიგოლ გრიგოლის ძე (1810-1893) – გამოჩენილი რუსი მხატვარი, ხელოვნებათმცოდნე, რუსეთის იმპერატორის კარის ობერგოფმეისტერი, გენერალ-მაიორი, რუსეთის იმპერიის სამხატვრო აკადემიის პრეზიდენტი, ვიცე-პრეზიდენტი. საქართველოში ყოფნის 6 წლის განმავლობაში მან მოხატა სიონის ეკლესიის კედლები, თბილისის ყოფილი საოპერო თეატრის დარბაზი და ფოიეები, საკუთარი ხარჯით აღადგინა ბეთანიის ეკლესიაში თამარ მეფის პორტრეტი და ფრესკა. მის კალამს ეკუთვნის მაიკო ორბელიანისა და დავით ქავჭავაძის პორტრეტები და სხვ. 56.

გაგარინი კონსტანტინე დიმიტრის ძე (1843-1916) – გენერალ-მაიორ დიმიტრი გაგარინის შვილი, საიდუმლო მრჩეველი, სენატორი, თბილისისა (1878-1883) და რიაზანის (1883-1886) გუბერნატორი. 232.

გარსევანიშვილი-ორბელიანისა ალექსანდრა (საშა) – გენერალ-მაიორ ივანე კონსტანტინეს ძე ორბელიანის („ვანკა პაჟარნი“) მეუღლე. 22, 66, 86.

გეიმანი ვასილი ალექსანდრეს ძე (1823-1878) გენერალ-ლეიტენანტი, კავკასიის დაპყრობისა და რუსეთ-თურქეთის 1877-1878 წლების ომის მონაწილე. 197, 225.

გერმანოვიშვილი (ბარათაშვილი) ანასტასია ლევანის (ლეონიდის) ასული (1868-1878) – კარის მრჩეველის, ლეონიდ გერმანოვის ძე ბარათაშვილის, და ნინო მელიტონის ასულ ბარათაშვილის შვილი. 80.

გერმანოვიშვილი (ბარათაშვილი) ლევან (ლეონიდ) გერმანოვის ძე (1826-1875) – ლიტერატორი, „ცისკრის“ თანამშრომელი, ნინო მელიტონის ასულ ბარათაშვილის მეუღლე. 54, 80.

გერმანოვიშვილი (ბარათაშვილი) ნატალია ლევანის (ლეონიდის) ასული (1866-1917) – კარის მრჩეველის, ლეონიდ გერმანოვის ძე ბარათაშვილის, და ნინო მელიტონის ასულ ბარათაშვილის შვილი. 80.

გიორგი XII (1746-1800) – ერეკლე II-ის ძე, ქართლ-კახეთის მეფე 1798-1800 წლებში. 211.

გოლენიშჩევ-კუტუზოვი მიხეილ ილარიონის ძე (1745-1813) – რუსი ფელდმარშალი, 1812 წლის რუსეთის სამამულო ომის გმირი. 154.

გოლიცინა-სვეჩინისა ლიუბოვ სერგეის ასული – რუსი სამხედრო მოღვაწის, ინფანტერიის გენერალ ალექსანდრე ალექსეის ძე სვეჩინის, მეუღლე. 86.

გოლიცინა-შერემეტიევისა ევდოკია ბორისის ასული (1848-1910) – გენერალ-ადიუტანტის, უბრწყინვალესი თავადის, ბორის გოლიცინის, შვილი. ქმრის დამსახურების გამო დაჯილდოებული იყო წმ. ეკატერინეს ჯვრით. 198.

გოლიცინი დიმიტრი ბორისის ძე (1851-1920) – კავალერიის გენერალი, რუსეთ-თურქეთის 1877-1878 წლების ომის გმირი, შუა აზიის ლაშქრობების მონაწილე. 178, 181.

გორბუნოვი ვასილი პეტრეს ძე – სახელმწიფო ქონების სამმართველოს მოხელე XIX ს-ის 70-იან წლებში. 123.

გრიგოროვი მიხეილ ივანეს ძე – თელავის მაზრის უფროსი XIX ს-ის 60-იან წლებში, ელიზავეტოპოლის მაზრის უფროსი 70-იან წლებში. მოკლეს 1874 წელს. 64, 103.

გულკევიჩი ნიკოლოზ ვასილის ძე (1817-1876) – რუსი მოხელე, საიდუმლო მრჩეველი. 1865 წელს დაინიშნა რუსეთის იმპერატორის სახელმწიფო მდივნად. იმავე დროს ხელმძღვანელობდა რუსეთის იმპერატორის კანცელარი-აში არსებულ კავკასიის კომიტეტს. 95.

გურიელი დიმიტრი ქაიხოსროს ძე (1822-1882) – გენერალ-მაიორი, ყირიმისა და რუსეთ-თურქეთის 1877-1878 წლების ომის მონაწილე, მეთაურობდა ლეიბ-გვარდიის ულანთა პოლკს, იყო იმპერატორის ამაღლის განსაკუთრებული დავალებების შემსრულებელი. მის მიერ 1873 წელს აშენებული სასახლე ოზურგეთში დღეს წარმოადგენს შე-

მოქმედის ეპისკოპოსის რეზიდენციას. 163.

გურიელი ლევან დავითის ძე (1824-1888) – გენერალ-ლეიტენანტი, რუსეთ-თურქეთისა და კავკასიის ომების მონაწილე. ქუთაისის გუბერნიის თავად-აზნაურთა წინამძღოლი. დიდი წვლილი შეიტანა აჭარის შემოერთების საქმეში. 163.

გურიელი-წერეთლისა პელაგია ქაიხოსროს ასული – ფრეილინა, გიორგი V გურიელის შვილიშვილი, ნესტორ დიმიტრის ძე წერეთლის მეუღლე, მწიგნობრული ინტერესების მქონე მანდილოსანი, გრიგოლ ორბელიანის ლექსების ადრესატი. გარდაიცვალა 1883 წელს. 163.

გურკო იოსებ ვლადიმერის ძე (1828-1901) – გენერალ-ფელდმარშალი, რუსეთ-თურქეთის 1877-1878 წლების ომის გმირი. 212.

დადიანი ანდრია დავითის ძე (1850-1910) – სამეგრელოს მთავარ დავით დადიანისა და ეკატერინე ჭავჭავაძის შვილი, რუსეთის არმიის გენერალ-ლეიტენანტი. XIX საუკუნის 60-იანი წლების ბოლოდან დედასთან და დამასთან ერთად პარიზში გადავიდა საცხოვრებლად. დაამთავრა ჰაიდელბურგის უნივერსიტეტი. იყო ცნობილი მოჭადრაკე. 15, 71, 226.

დადიანი გრიგოლ ლევანის ძე (1814-1902) – პოეტი, საზოგადო მოღვაწე, რუსეთის არმიის ინფანტერიის გენერალი, სამეგრელოს მთავრის, ლევან V-ის, შვილი. 72, 164.

დადიანი-ვიტგენშტეინისა პელაგია (პაშა) მანუჩარის (ალექსანდრეს) ასული (1847-1919) – გენერალ-მაიორ, ფერდინანდ კარლის ძე ვიტგენშტეინის მეუღლე, ალექსანდრე ლევანის ძე დადიანის ქალიშვილი. 164.

დადიანი კონსტანტინე ლევანის ძე (1819-1889) – გენერალ-ლეიტენანტი, ალექსანდრე II-ის ფლიგელ-ადიუტანტი, კავკასიისა და რუსეთ-თურქეთის ომების აქტიური მონაწილე. 213.

დადიანი-მიურატისა სალომე დავითის ასული (1848-1913) – სამეგრელოს მთავარ დავით დადიანისა და ეკატერინე ჭავჭავაძის შვილი. XIX საუკუნის 60-იანი წლების ბოლოდან დედასთან და ძმებთან ერთად პარიზში გადავიდა საცხოვრებლად. 1868 წელს ცოლად გაჰყვა შარლ ლუი ნაპოლეონ აშილ მიურატს (1847-1895), ნაპოლეონის ძმისშვილს. მათი ქორწინება პარიზში წლის მოვლენად აღიარეს. 1873 წელს წყვილი სამეგრელოში ჩამოვიდა საცხოვრებლად. 1913 წელს დაქვრივებული სალომე საფრანგეთში გაემგზავრა სამეურნალოდ, სადაც მალევე გარდაიცვალა. დაკრძალულია იქვე. 71, 163, 165, 210, 227.
წერილების ადრესატი.

დადიანი ნიკო დავითის ძე (1847-1903) – სამეგრელოს უკანასკნელი მთავარი, გენერალ-მაიორი, რუსეთ-ოსმალეთის 1877-1878 წლების ომის მონაწილე. მისი კანდიდატურა განიხილებოდა ბულგარეთის მთავრად. გარდაცვალების შემდეგ თავისი ბიბლიოთეკა უანდერძა „ქართველთა შორის წერა-კითხვის გამავრცელებელ საზოგადოებას.“ 15, 22, 70, 71.
წერილის ადრესატი.

დალი ალა – რუსეთის ხელისუფლების წინააღმდეგ მებრძოლი. სხვა ცნობების მოძიება ვერ მოხერხდა. 129.

დეველი თეოდორ დანიელის ძე (1818-1887) – გენერალ-ლეიტენანტი, კავკასიისა და რუსეთ-თურქეთის ომების აქტიური მონაწილე. 169, 180.

დენი ვოლდემარ კარლ ფონ (1838-1900) – ფინელი პოლიტიკოსი, ფინეთის სენატის წევრი, მინისტრი, ნინა დიმიტრის ასულ სვიატოპოლკ-მირსკაიას მეუღლე. 33, 52, 122.

დიბირმაჰმა (დიბირმაჰმადი) – სამხედრო პირი, შტაბსკაპიტანი, გრიგოლ ორბელიანის თანამოსამსახურე. 56.

დოლუხანოვი – „პოდპორუჩიკი.“ XIX ს-ის 70-იანი წლების შუა ხანებში მსახურობდა ალექსანდრეს სახელობის ქვეით პოლკში. წარმოშობით იყო შუშიდან. 112.

დროგინი ნიკოლაი – იგივე მირზა ბაბა. პატიმარი. სასჯელს იხდიდა თბილისის ციხეში. გრიგოლ ორბელიანმა მისი საპატიმროდან განთავისუფლების თხოვნით მიმართა მეფისნაცვალ მიხეილ რომანოვსა და თბილისის გუბერნატორ მაქსიმილიან ოსტენ-საკენს. 155.

დუბასოვი თეოდორ ვასილის ძე (1845-1912) – რუსეთის სამხედრო-საზღვაო და სახელმწიფო მოღვაწე, გენერალ-ადიუტანტი, ადმირალი, მოსკოვის გენერალ-გუბერნატორი. 191.

ედიგაროვი ისრაფილ-ბეგი (1815-1884) – ბორჩალოელი აზნაური, გენერალ-ლეიტენანტი, კავკასიის ომების აქტიური მონაწილე, „ქართველთა შორის წერა-კითხვის გამავრცელებელი საზოგადოების“ ერთ-ერთი დამფუძნებელი. 54, 72, 154, 222.

ერეკლე II (1720-1798) – თეიმურაზ II-ის ძე, ქართლ-კახეთის მეფე 1762-1798 წლებში. 211.

ერისთავი ალექსანდრე (სანდრო) ესტატეს ძე (1839-1899) – პორუჩიკი, მეტსახელად „ამერიკანეცი.“ 28, 232.

ერისთავი-ამილახვრისა მარიამ (მაიკო //მაშო) დავითის ასული (1851-1888) – დავით ლუარსაბის ძე ქსნის ერისთავის შვილი, ამირინდო ამირინდოს ძე ამილახვრის მეუღლე. 84.

ერისთავი დავით გიორგის ძე (1847-1890) – დრამატურგი, მწერალი, საზოგადო მოღვაწე, პროფესიული ქართული თეატრის აღმდგენი კომიტეტის წევრი, ქართული თეატრის რეჟისორი. 66, 73.

ერისთავი დავით ესტატეს ძე (1843-1910) – ინფანტერიის გენერალი. გარდაიცვალა პეტერბურგში. დაკრძალულია იქვე. 123.

ერისთავი ელენე რევაზის ასული (1845-1892) – რევაზ შალვას ძე ერისთავისა და ეკატერინე (კატო) მელიტონის ასულ ბარათაშვილის შვილი. 233.

ერისთავი ელიზბარ დიმიტრის ძე (1838-1890) – პოლკოვნიკი, გიორგი („რუსეთუმე“) ერისთავის ძმა, აკაკი წერეთლის ქვისლი. 67.

ერისთავი ზაქარია გიორგის ძე (1844-1912) – საზოგადო მოღვაწე, მენარმე, ქველმოქმედი, კოოპერატივის დამაარსებელი, „ქართველთა შორის წერა-კითხვის გამავრცელებელი საზოგადოების“ დამფუძნებელი წევრი. 170, 181, 186, 192.

ერისთავი-თარხან-მოურავისა ელენე იაკობის ასული (1852-1922) – თავად გრიგოლ ალექსანდრეს ძე თარხან-მოურავის ცოლი. გარდაიცვალა ყირიმში. 167.

ერისთავი ნიკოლოზ (კოლა) რევაზის ძე (1850-1915) – ქსნის ერისთავების შთამომავალი. ნიკოლოზ ბარათაშვილის

დის, ეკატერინეს, და გვარდიის როტმისტრის, „ქართველთა შორის წერა-კითხვის გამავრცელებელი საზოგადოების“ დამფუძნებელი წევრის, რევაზ შალვას ძე ერისთავის, ვაჟი. 66.

ერისთავი-ორბელიანისა სოფიო შალვას ასული (1832-1887) – ქსნის ერისთავების წარმომადგენელი, გრიგოლ ორბელიანის ნათესავის, ივანე დავითის ძე ორბელიანის, მეუღლე. 158, 217, 227.
წერილების ადრესატი.

ერისთავი რაფიელ დავითის ძე (1824-1901) – საზოგადო მოღვაწე, მწერალი, ისტორიკოსი, ეთნოლოგი, დრამატურგი, პუბლიცისტი. 73.

ერისთავი რევაზ შალვას ძე (1828-1899) – გვარდიის როტმისტრი, „ქართველთა შორის წერა-კითხვის გამავრცელებელი საზოგადოების“ დამფუძნებელი წევრი.
წერილის ადრესატი.

ერისთავი ქეთევან შალვას ასული (1826-1906) – გრიგოლ ორბელიანის ბიძაშვილის, ეკატერინე ასლანის ასულ ორბელიანის, და შალვა რევაზის ძე ერისთავის შვილი, ელიზბარ ერისთავის მეუღლე. 233.

ვასილიევი ანდრეი იაკობის ძე – გენერალ-მაიორი, კავკასიის არმიის ოფიცერი. 147, 188.

ვაჩნაძე-ორბელიანისა ხორეშან ვასილის ასული (1805-1874) – გრიგოლ ორბელიანის ბიძაშვილის, კონსტანტინე იოსების ძე ორბელიანის, მეუღლე. 22.

ვახო – გრიგოლ ორბელიანის წერილის მიხედვით, მეგობარი იული თეოდორის ძე მინკვიცის ვაჟისა, რომელმაც დუელში მოკლა იგი. 40.

ვექილოვი ფანა ალა – პიროვნება დაუდგენელია. 154.

ვიზგალოვი კონსტანტინე თედორეს ძე – მათემატიკოსი. თბილისის გუბერნატორის კანცელარიის უფროსი. 66.

ვიტგენშტეინი ევგენი ალექსანდრეს ძე – თავადი, დიპლომატი, ელიზავეტა ეილერის (1816-1896) მეუღლე. 192.

ვლასტოვი გიორგი კონსტანტინეს ძე (1827-1899) – საზოგადო მოღვაწე, მწერალი. სხვადასხვა დროს იყო კავკასიის მეფისნაცვლის საგანგებო დავალებათა ჩინოვნიკი, სტავროპოლისა და ქუთაისის გუბერნატორი, თბილისის ვიცე-გუბერნატორი, სამეგრელოს სამთავროს მმართველი. 80.

ვოლფრამი თეოდორ ქრისტიანის ძე – 1869-1872 წლებში ბაქოს ვიცე-გუბერნატორი, შემდეგ კი სახელმწიფო პრიკაზის მმართველი. წერილის ადრესატი.

ვორონცოვი მიხეილ სიმონის ძე (1782-1856) – რუსი თავადი, გენერალ-ფელდმარშალი, კავკასიის მეფისნაცვალი 1844-1854 წლებში. მანამდე ნოვოროსიისკის გენერალ-გუბერნატორი და ბესარაბიის მეფისნაცვალი იყო. 3 წლიდან 19 წლამდე ლონდონში იზრდებოდა, სადაც მამამისი რუსეთის იმპერიის ელჩად მუშაობდა. უდიდესი წვლილი შეიტანა ოდესის განვითარებაში. შამილის წინააღმდეგ ბრძოლისა და ჩეჩნეთში გამოჩენილი თავგანწირვისათვის პრინციპის წოდება მიანიჭეს. 1848 წლისთვის დაღესტნის უდიდესი ნაწილი უკვე დაპყრობილი ჰქონდა. სარდლობდა დარლოს ოპერაციას, რომელიც რუსეთის მხედრობისთვის სამარცხვინო კრახით დასრულდა. თბილისში მის დროს დაარსდა საჯარო ბიბლიოთეკა, ბოტანიკური ბაღი, ქართული ჟურ-

ნალი, ოპერა, ქართული და რუსული თეატრები და სხვ. 25, 152.

ვრანგელი კარლ-გუსტავი (1613-1676) – შვედი მეთაური, გრაფი, გენერალ-მაიორი, შვედეთის ფლოტის ადმირალი, ფელდმარშალი. 197.

ვსევოლოჟსკი ანდრეი ნიკიტას ძე (1840-1893) – რუსეთის სახელმწიფო მოღვაწე, ნამდვილი სახელმწიფო მრჩეველი და სასახლის კამერგერი, ნიჟე-გოროდის ვიცე-გუბერნატორი. მსახურობდა კავკასიის მეფისნაცვალთან, როგორც XIX ს-ის 50-იან, ისე 70-იან წლებში. იყო ნითელი ჯვრის წარმომადგენელი. 204, 207.

ზაზა – პიროვნება დაუდგენელია. 197.

ზისერმანი არნოლდ ლევის ძე (1824-1897) – რუსი სამხედრო ისტორიკოსი, პოლკოვნიკი, კავკასიის ომების მონაწილე. გატაცებული იყო კავკასიით და კარგად იცნობდა მას. სრულყოფილად ფლობდა ქართულ და აზერბაიჯანულ ენებს. მსახურობდა სხვადასხვა ადგილას კავკასიაში. მოგვიანებით დაკავდა კავკასიის ომების ისტორიის კვლევით. მის მთავარ თხზულებას წარმოადგენს ორტომეული – „ოცდახუთი წელი კავკასიაში. 1842-1867“, რომელიც 1879 წელს გამოსცა. მეტად ფასეულია მის მიერ კავკასიაში მიმდინარე სოციალური და სამოქალაქო ცვლილებების, მნიშვნელოვანი პიროვნებების ცხოვრების, სამხედრო მედიცინის, სამხედრო ფოტოგრაფიისა და მეფისნაცვლის კარზე მომხდარი სკანდალების აღწერა. 124.

ზოლოტარევი (ზოლოტარიოვი) ვასილი გრიგოლის ძე (1837-1891) – გენერალ-ლეიტენანტი, რუსეთ-თურქეთის 1877-1878 წლების ომის მონაწილე. მსახურობდა კავ-

კასიაში დალესტნის ჯარების შტაბის უფროსად, რუსეთის არმიის მთავარ შტაბში, ბულგარეთის სამთავროში სამხედრო მინისტრის თანამდებობაზე. 58.
წერილის ადრესატი.

თალალა – პიროვნება დაუდგენელია. 44.

თამამშევი მიხეილ იაგორის ძე – ცნობილი მეცენატი, პირველი გილდიის ვაჭარი, თბილისის საზოგადოებრივი ცხოვრების აქტიური მონაწილე. 56, 121.

თარხანოვი (თარხნიშვილი, თარხან-მოურავი) იოსებ დავითის ძე (1819-1878) – გენერალი, კავკასიისა და ყირიმის ომების მონაწილე. დაქორწინებული იყო ვარვარა (ბაბო) მამუკას ასულ ორბელიანზე. 169.

თუბა ბეგუმი – ნუხის გამგებლის, ისმაილ ხანის, შვილი, შირხან ალას მეუღლე. 102.

თუმანიშვილი-ანდრეევსკისა ბარბარე გიორგის ასული – ექიმ ერასტი ანდრეევსკის მეუღლე. 135.
წერილის ადრესატი.

თუმანოვი (თუმანიშვილი) ისაკ შიოს (სოლომონის) ძე (1803-1880) – გენერალ-ლეიტენანტი, კავკასიისა და ყირიმის ომების მონაწილე, კავკასიის სამხედრო ოლქის ჯარების სავსე აუდიტორატის წარმომადგენელი, ნავანგინის ქვეითი პოლკის მეთაური. 27, 36, 85, 93, 101, 135, 181, 209.

თურმანიძე – ცნობილი სოფლის ექიმების საგვარეულოს ერთ-ერთი წარმომადგენელი. 101.

იასინსკი მარკ კონსტანტინეს ძე – პოლკოვნიკი, კავკასიის

ომების მონაწილე, ნოვოროსიისკის კომენდანტი, გრიგოლ ორბელიანის თანამებრძოლი დაღესტანში. 29.

იბრაიმი // ირაიმი – ლტოლვილი ციმბირიდან. რუსეთის ხელი-სუფლების წინააღმდეგ მებრძოლი. სხვა ცნობების მოძიება ვერ მოხერხდა. 129.

იბრაიმოლლი – პიროვნება დაუდგენელია. 154.

იბრაჰიმ ხანი (იბრაჰიმ ხალილ ხანი) (1732-1806) - ყარაბაღის ხანი (1759/1763-1806), რომლის მმართველობის დროსაც ყარაბაღის სახანო ერთ-ერთ უძლიერეს აზერბაიჯანულ ერთეულად ჩამოყალიბდა. მისი გავლენა მეზობელ სახანოებზეც ვრცელდებოდა. 64.

იედლინსკი ალბერტ არტურის ძე (1813-1878) – გენერალ-ლეიტენანტი, კავკასიის ომების აქტიური მონაწილე. 123.

იზმაილ ხაკი ფაშა – ოსმალეთის ჯარების სარდალი რუსეთ-თურქეთის 1877-1878 წლების ომში, ბალკანეთის ნახევარკუნძულზე მდებარე ტელიშის სიმაგრეების კომენდანტი. 225.

ისაკოვი ნიკოლოზ ვასილის ძე (1821-1891) – ინფანტერიის გენერალი, მოსკოვის სასწავლო ოლქის მზრუნველი, რუსეთის სამხედრო-სასწავლო დაწესებულებების უფროსი, XIX ს-ის 60-70-იან წლებში რუსეთის სამხედრო განათლების რეფორმის ხელმძღვანელი. რუსეთში წითელი ჯვრის საზოგადოების თავმჯდომარის მოადგილე. 207.

ისარლოვი (ისარლიშვილი) ლუკა სტეფანეს ძე (1814-1893) – პოეტი, პუბლიცისტი, ცენზორი. სახელმწიფო მოხელე, ცარიზმის ოფიციალური პოლიტიკის ერთგული გამტა-

რებელი. ფსევდონიმი – „სამცხელი.“ სწავლობდა ნიკოლოზ ბარათაშვილთან ერთად, რომელზეც საინტერესო მოგონება დატოვა. 32, 33, 58.

ისკანდერი – რუსეთის ხელისუფლების წინააღმდეგ მებრძოლი. სხვა ცნობების მოძიება ვერ მოხერხდა. 129.

ისმაილ კიორი – რუსეთის ხელისუფლების წინააღმდეგ მებრძოლი. 128, 129.

ისმაილ ხანი – ნუხის (შექის) გამგებელი 1814-1819 წლებში. 102.

კარაევი ანტონი – პიროვნება დაუდგენელია. 134.

კარამზინი ალექსანდრე ნიკოლოზის ძე (1815/1816-1888) – პოეტი, „პროპორშიკი“, ცნობილი ისტორიკოსის, ნიკოლოზ მიხეილის ძე კარამზინის, ვაჟი. თადარიგში გასვლის შემდეგ მისდევდა სოფლის მეურნეობას. იყო ნიჟეგოროდის გუბერნიის თავადაზნაურთა წინამძღვარი. 165.

კარბელოვი (კარბელაშვილი) პოლიექტოს გრიგოლის ძე (1855-1936) – ისტორიკოსი, მწერალი, მუსიკოსი, დეკანოზი, ძველი ქართული საგალობლების მკვლევარი და შემსრულებელი. მან გადანერა და შემოინახა 2000-მდე ქართული საისტორიო საბუთი, ეწეოდა საგამომცემლო საქმიანობას. 136, 139.

კარმალინი ნიკოლოზ ნიკოლოზის ძე (1824-1900) – ინჟანტერიის გენერალი, ერევნის სამხედრო გუბერნატორი, ყუბანის კაზაკთა ჯარების ატამანი, სამხედრო საბჭოს წევრი. 80.
ნერილის ადრესატი.

კარნინი – ოპერის მომღერალი. ბარიტონი. მღეროდა თბილისის ახლად დაარსებულ ოპერაში. 101.

კარპოვიჩი ვლადიმერ ვალერიანის ძე – წერილების მიხედვით, ახალციხის საქველმოქმედო საზოგადოების წარმომადგენელი. დამატებითი ინფორმაცია არ მოგვეპოვება.
წერილის ადრესატი.

კარცოვი ალექსანდრე პეტრეს ძე (1817-1875) – გენერალ-ადიუტანტი, ინფანტერიის გენერალი, კავკასიის არმიის მთავარი შტაბის უფროსი, მეფისნაცვლის თანაშემწე, სამხედრო საბჭოს წევრი. დაკავებული იყო აკადემიური საქმიანობითაც, მის კალამს ეკუთვნის სამხედრო ხასითვის არაერთი ნაშრომი. 107.
წერილის ადრესატი.

კაუფმანი კონსტანტინე პეტრეს ძე (1818-1882) – რუსი სამხედრო მოღვაწე, გენერალ-ადიუტანტი, შუა აზიის რეგიონების დაპყრობისა და კოლონიზაციის ხელმძღვანელი. 154.

კეისერუხსკი ალი ჰუსეინ ოღლი – კავკასიის მკვიდრი, რუსეთის არმიის კაპიტანი. აქტიურად იბრძოდა კავკასიაში რუსეთის დამკვიდრებისათვის, რის გამოც 1863 წელს დაჯილდოვდა წმ. გიორგის ჯვრით. 171, 172.

კეკე – პიროვნება დაუდგენელია. 209.

კლუშინი პავლე ნიკოლოზის ძე (1810/1814–1886) – რუსი სახელმწიფო მოღვაწე, ნამდვილი საიდუმლო მრჩეველი, კავკასიის მეფისნაცვლის მთავარი სამმართველოს უფროსი, პერმის, ვოლინის, ვიტებსკის, ხერსონის გუბერნიების გუბერნატორი, სახელმწიფო საბჭოს წევრი. 114, 115, 121, 123, 149, 158.

კომაროვები – 170.

კომაროვი ალექსანდრე ბესარიონის ძე (1830-1904) – ინჟანტერიის გენერალი, კავკასიის ომებისა და თურქესტანის ლაშქრობების მონაწილე. 180, 232.

კოპეიშვილი // კოპიაშვილი პეტრე – ქუთაისის ცხენოსანთა პოლიკის როტმისტრი, გრიგოლ ორბელიანის ყოფილი თანამებრძოლი, წმ. სტანისლავისა და წმ. ანას მესამე ხარისხის ორდენების კავალერი. 18, 19, 20, 164.

კორსაკოვი ვლადიმერ ნიკიტას ძე (1846-1900) – რუსი სამხედრო მოღვაწე, გენერალ-მაიორი, რუსეთ-თურქეთის 1877-1878 წლების ომის მონაწილე, კავკასიის არმიის მთავარსარდლის განსაკუთრებულ დავალებათა ოფიცერი. 66.

კორსანოვი – ცარსკოე სელოს მცხოვრები, რომლის სახლშიც დროებით ცხოვრობდა გრიგოლ ორბელიანის რძალი – ბარბარე ბაგრატიონ-გრუზინსკაია-ორბელიანისა. 149.

კრაჟჩენკო პავლე პავლეს ძე (1829-1889) – გენერალ-ლეიტენანტი, რუსეთ-თურქეთის 1877-1878 წლების ომის მონაწილე, თურქეთის დესანტისაგან სოხუმის დაცვის ხელმძღვანელი. 185, 191.

კრიუკოვი პროკოფი ილიას ძე (1824-1895) – გენერალ-მაიორი 1883 წლიდან. 1871-1876 წლებში მეთაურობდა კაზაკთა პოლკს. 179.

კრიუკოვსკაია-კოლიუბაკინისა მარია ვასილის ასული (1820-1901) – ბაქოს სამხედრო გუბერნატორის, გენერალ-ლეიტენანტ მიხეილ პეტრეს ძე კოლიუბაკინის, ცოლი. აქტიურად ეხმარებოდა მეუღლეს ბაქოს საზოგადოებ-

რივ საქმიანობაში. დიდი წვლილი შეიტანა ქალთა განათლების საქმეში, იყო ამიერკავკასიის ქალთა ინსტიტუტის საბჭოს წევრი.
წერილის ადრესატი.

კუნძუა – თბილისელი ყასაბი და მოკრივე. 85.

ლაზარევი ივანე დავითის ძე (1820-1879) – გენერალ-ლეიტენანტი, გენერალ-ადიუტანტი, კავკასიისა და რუსეთ-თურქეთის ომების მონაწილე. 65, 197, 225.

ლაზარევი ივანე პეტრეს ძე (1763-1803) – გენერალ-მაიორი. რუსეთის იმპერატორის მიერ 1801 წელს უფლისწულ დავითის ნაცვლად ქართლ-კახეთის დროებით მმართველად დაინიშნა. მარიამ დედოფლის საქართველოდან ძალით გასახლების დროს სასიკვდილოდ დაიჭრა სასახლეში. 231.

ლევაშევი (ლევაშოვი) ვლადიმერ ვასილის ძე (1834-1898) – გრაფი, არტილერიის გენერალი, ყირიმის ომის მონაწილე, ქუთაისის სამხედრო გუბერნატორი 1871-1874 წლებში, ქალაქ ოდესის თავი 1874-1878 წლებში. 57.
წერილის ადრესატი.

ლორის-მელიქოვი მიხეილ ტარიელის ძე (1825-1888) – გენერალ-ადიუტანტი, გრაფი, რუსეთის სახელმწიფო საბჭოს წევრი, 1880-1881 წლებში რუსეთის შინაგან საქმეთა მინისტრი და ჟანდარმერიის შეფი, რუსეთის პირველი კონსტიტუციის პროექტის ავტორი. ალექსანდრე II-ის მკვლელობის შემდეგ, რომლის უსაზღვრო ნდობითაც სარგებლობდა, თანამდებობიდან გადადგა და დარჩენილი წლები, ძირითადად, უცხოეთში გაატარა. სომხური წარმოშობის მიუხედავად, თავს ქართველად თვლიდა და მონაწილეობდა საქართველოს საზოგადოებრივ-კულტურულ ცხოვრებაში. გარდაიცვალა

1888 წელს საფრანგეთის ქალაქ ნიცაში. 1889 წელს ჩამოასვენეს და დაკრძალეს თბილისში, ვანქის ეკლესიის გალავანში. 80, 141, 169, 171, 180.
წერილის ადრესატი.

მალაუსა – თბილისის მოქალაქე. 85.

მამაცოვი (მამაცაშვილი) იოსებ ქრისტეფორეს ძე (1809-1874) – ქართველი ლიტერატორი და საზოგადო მოღვაწე. თბილისის სასულიერო სემინარიის დამთავრების შემდეგ მსახურობდა გორში ოლქის უფროსის თარჯიმნად და თბილისის უზენაეს სასამართლოში (Экспедиция суда и расправы). 1832 წლის შეთქმულებაში მონაწილეობისათვის გადაასახლეს ვიატკაში. სამშობლოში დაბრუნების შემდეგ (1836 წ.) ეწეოდა ინტენსიურ საზოგადოებრივსა და ლიტერატურულ საქმიანობას. ბეჭდავდა სტატიებს ჟურნალებში – „ცისკარი“ და „გუთნის დედა.“ 58.

მამაცოვი (მამაცაშვილი) კონსტანტინე ქრისტეფორეს (ქაიხოსროს) ძე (1818-1900) – გენერალ-ლეიტენანტი, კავკასიისა და რუსეთ-თურქეთის ომების აქტიური მონაწილე, განჯის გუბერნატორი, საზოგადო მოღვაწე. მან დიდი ღვაწლი დასდო სათავადაზნაურო ბანკს, „ქართველთა შორის წერა-კითხვის გამავრცელებელ საზოგადოებას“, იყო თბილისის სათავადაზნაურო გიმნაზიის ერთ-ერთი დამაარსებელი. აღსანიშნავია მისი განსაკუთრებული ყურადღება მაჰმადიანი ქართველების მიმართ. 227.

მართა – პიროვნება დაუდგენელია. 44.

მარუცა – პიროვნება დაუდგენელია. 190.

მაჭავარიანი – თბილისელების ნდობით აღჭურვილი ექიმი. 131.

მაჰმად (მაჰმად) ყელესე – დალესტნელი მთიელი. ევგენიევსკის მცხოვრები, „პროპოზიჩი“, რუსეთის სამხედრო სამსახურში მყოფი, ბარონ ნიკოლაისთან დაახლოებული პირი. ბარონი მისი ხელით უგზავნიდა გრიგოლ ორბელიანის ბარათებს შამილსა და მის ქართველ ტყვეებს და აწარმოებდა მოლაპარაკებას კახეთიდან გატაცებული ქალებისა და ბავშვების გამოსხნაზე. 28.

მეინდორფი თეოფილ იაგორის ძე (1838-1919) – კავალერიის გენერალი, გენერალ-ადიუტანტი, 1877-1878 წლების რუსეთ-თურქეთისა და 1904-1905 წლების რუსეთ-იაპონიის ომების მონაწილე, 1874 წლიდან – ლეიბ-გვარდიის ჰუსართა პოლკის მეთაური. 87.

მელიქოვა (მელიქიშვილი)-ერისთავისა სოფიო ლევანის ასული (1859-1912) – გენერალ ლევან მელიქიშვილის შვილი, ზაქარია გიორგის ძე ერისთავის მეუღლე. 186.

მელიქოვი (მელიქიშვილი) ივანე (ვანო) ლევანის ძე (1855-) – გენერალ ლევან მელიქიშვილის უფროსი ვაჟიშვილი. 198.

მელიქოვი (მელიქიშვილი) ლევან ივანეს ძე (1817-1892) – თბილისელი ხელმოკლე თავადი, რომელიც შემდგომში საკმაოდ დანინაურდა სამხედრო სამსახურში: მთიელებთან ბრძოლაში გამოჩენილი თავდადებისათვის აყვანილ იქნა ჯერ შტაბსკაპიტნის, შემდეგ კაპიტნის ხარისხში. ბოლოს კავალერიის გენერლობასაც მიაღწია. იყო მეფისნაცვლის მოადგილე და სახელმწიფო საბჭოს წევრი. 4 თვის განმავლობაში ნახჭევანში ასრულებდა მაზრის უფროსის მოვალეობას. ცოლად ჰყავდა მამუკა ორბელიანის ქალიშვილი ალექსანდრა. დაკრძალულია მამადავითის ეკლესიაში. 22, 27, 55, 56,

58, 80, 85, 89, 119, 141, 149, 170, 181, 186, 192, 216, 217, 227, 232.

მესხი სერგეი სიმონის ძე (1845-1883) – მწერალი, პუბლიცისტი, ჟურნალისტი. 1868 წლიდან ჟურნალ „დროების“ რედაქტორი, „მამებისა“ და „შვილების“ ბრძოლის აქტიური მონაწილე. მან დიდი წვლილი შეიტანა ახალი ქართული სალიტერატურო ენის, კრიტიკის, ჟურნალისტიკისა და ქართული თეატრის განვითარების საქმეში. 74.

მინკევიჩი ივანე ივანეს ძე (1826-1897) – პოლონური წარმოშობის რუსი ექიმი. 1853-1856 წლების ყირიმის ომის მონაწილე. 1856 წლიდან კავკასიის არმიის მთავარი ქირურგი. კავკასიის სამედიცინო საზოგადოების ერთ-ერთი დამფუძნებელი. 101, 135.

მინკვიცი იული თეოდორის ძე (1807-1870) – გენერალ-ლეიტენანტი 1858 წლიდან, 1857 წლიდან ხელმძღვანელობდა კავკასიის ჟანდარმერიას. დერბენდის გუბერნატორი. 40.

მინკვიცისა – დერბენდის გუბერნატორის, გენერალ-ლეიტენანტის, იული თეოდორის ძე მინკვიცის, მეუღლე. 23.

მირზოევი – პიროვნება დაუდგენელია. 198.

მირზოევი (მიზოევი, მირზოიანი) ივანე (ოვანეს) მინაის (მინასის) ძე – თბილისელი მდიდარი ვაჭარი, რომლისგანაც სესხს იღებდნენ. 192.

მიულფელდი სერგეი კარლის ძე – რუსი ჩინოვნიკი, მუშაობდა კავკასიის მეფისნაცვალთან, 1858-1860 წლებში ლაზა-

რევის ინსტიტუტში სწავლობდა აღმოსავლურ ენებს.
186.

მიურატი აშილ შარლ ლუი ნაპოლეონი (1847-1895) – ფრანგი მეწარმე. ნეაპოლის მეფის, იოახიმ მიურატის, შვილიშვილი. ნაპოლეონ III-ის ადიუტანტი. 1868 წელს იქორწინა დავით დადიანისა და ეკატერინე ჭავჭავაძის ქალიშვილ სალომეზე. დაკრძალულია სამეგრელოს სოფელ ჭკადუაშის კათოლიკური ეკლესიის ბაღში. 210, 213, 224, 226.

მიცკევიჩი ადამ (1798-1855) – უდიდესი პოლონელი პოეტი, დრამატურგი, ესეისტი, მთარგმნელი და პოლიტიკოსი. ის ასევე მიჩნეულია ლიტვისა და ბელორუსიის პოეტად. 181.

მიხეილი (მიხეილა) – მზარეული. 45.

მოლიერი (პოკლენი) ჟან-ბატისტი (1622-1673) – ფრანგი დრამატურგი, მსახიობი, თეატრალური მოღვაწე, თეატრალური დასის ხელმძღვანელი, „მაღალი კომედიის“ ჟანრის ფუძემდებელი. 85.

მორენცი ნიკოლოზ ივანეს ძე (1818-1882) – გენერალ-მაიორი 1860 წლიდან, გენერალ-ლეიტენანტი 1869 წლიდან. 214.

მორიცი პეტრე ალექსანდრეს ძე (1818-1898) – რუსეთის სახელმწიფო და საზოგადო მოღვაწე, ნამდვილი საიდუმლო მრჩეველი. წერილის ადრესატი.

მოროზოვა-ნოსტიცისა ანასტასია ივანეს ასული – რუსეთის არმიის გენერალ-ლეიტენანტის, გიორგი ივანეს ძე ნოსტიცის, მეუღლე. 204, 222.

მრევლოვი (მრევლიშვილი) სოლომონ იოსების ძე (1835-1909) – თბილისელი ექიმი, მედიცინის დოქტორი; ნამდვილი სამოქალაქო მრჩეველი, კავკასიის სამედიცინო საზოგადოების აქტიური წევრი. 95.

მურავიოვ-ყარსელი ნიკოლოზ ნიკოლოზის ძე (1794-1866) – კავკასიის მეფისნაცვალი და კავკასიის ცალკეული კორპუსის მთავარსარდალი 1854-1856 წლებში, რუსეთის იმპერიის სახელმწიფო საბჭოს წევრი. 196.

მუსა – ლტოლვილი ციმბირიდან. რუსეთის ხელისუფლების წინააღმდეგ მებრძოლი. სხვა ცნობების მოძიება ვერ მოხერხდა. 129.

ნაპოკოვი ივანე ალექსანდრეს ძე (1787-1852) – ინფანტერიის გენერალი, გენერალ-ადიუტანტი, ნაპოლეონის წინააღმდეგ ომის აქტიური მონაწილე. სამხედრო კარიერის დასრულების შემდეგ იყო პეტრე-პავლეს ციხესიმაგრის კომენდანტი. 115, 122.

ნაკაშიძე ალექსანდრე დავითის ძე – გენერალ მიხეილ პეტრეს ძე კოლიუბაკინის ადიუტანტი. 226.

ნაპოლეონ ბონაპარტე (1769-1821) – მსოფლიო მასშტაბის სამხედრო და პოლიტიკური ლიდერი, საფრანგეთის რევოლუციის გენერალი, პრემიერ-კონსული, საფრანგეთის პირველი იმპერატორი (1804-1815). ევროპის სახელმწიფოების კოალიციასთან საბოლოოდ დამარცხებული. ევროპაში გაბატონების მსურველი ნაპოლეონი გადასახლეს წმინდა ელენეს კუნძულზე, სადაც ექვსი წლის შემდეგ გარდაიცვალა. 197.

ნაუმენკო – სამხედრო პირი. 229.

ნევედომსკაია-ხილკოვისა ანნა ნიკოლოზის ასული (1839-1892)

– რუსეთ-თურქეთის 1877-1878 წლების ომის დროს სანიტარული მატარებლის წითელი ჯვრის წარმომადგენლის, მიხეილ ივანეს ძე ხილკოვის, მეუღლე. 201.

ნიკოლაი ალექსანდრე პავლეს ძე (1821-1899) – ბარონი, სა-

ხელმწიფო საბჭოს წევრი. 1863 წელს დაინიშნა სენატორად და კავკასიის მეფისნაცვლის მთავარი სამმართველოს უფროსად, ასევე ამავე სამმართველოში – ამიერკავკასიაში გლეხთა მდგომარეობის კეთილმოწყობის ცენტრალური კომიტეტის თავმჯდომარედ. 1864 წლიდან მუშაობდა სახალხო სასწავლებლების სანიმუშო წესდებისა და საგლეხო და სასამართლო რეფორმების შემმუშავებელ კომისიებში. 1881-1882 წლებში იყო რუსეთის იმპერიის სახალხო განათლების მინისტრი. ცოლად ჰყავდა სოფიო ალექსანდრეს ასული ჭავჭავაძე. 52, 80, 121, 158.

წერილის ადრესატი.

ნიკოლაი-შერვაშიძის მარიამ (მაკა) ალექსანდრეს ასული

(1859-1919) – ფრელინა, ალექსანდრე ნიკოლაისა და სოფიო ალექსანდრეს ასულ ჭავჭავაძის შვილი. 52, 80.

ნიკოლოზ I (1796-1855) – ნიკოლოზ პავლეს ძე რომანოვი, რუსე-

თის იმპერატორი 1825-1855 წლებში. ცნობილი იყო თავისი კონსერვატორული შეხედულებებით. მისი მეფობა გამოირჩეოდა იმპერიის გეოგრაფიული საზღვრების გაფართოებით, რეპრესიული პოლიტიკით, ეკონომიკური სტაგნაციით, კორუფციული ბიუროკრაციით, სუსტი ადმინისტრაციული პოლიტიკით, აგრესიული ომების წარმოებით, რომლის კულმინაციასაც წარმოადგენდა ყირიმის 1853-1856 წლების ომი. 169.

ნიკოლსკი ისიდორ (იაკობ) სერგეის ძე (1799-1892) – რუსეთის

მართლმადიდებელი ეკლესიის ეპისკოპოსი, არქიმანდრიტი, ორლოვის სასულიერო სემინარიის რექტორი.
წერილის ადრესატი.

ნინოჩკა – პიროვნება დაუდგენელია. 192.

ნურიჩი – შტაბსკაპიტან დიბირმაჰმადის მამა. 56.

ოგოლინი ალექსანდრე სტეფანეს ძე (1821-1911) – რუსეთის იმპერიის სახელმწიფო მოღვაწე, სენატორი, ნამდვილი სამოქალაქო მრჩეველი, თბილისის სასამართლო პალატის თავმჯდომარე, ქუთაისისა და ვიტებსკის გუბერნატორი.
წერილის ადრესატი.

ოკლობჟიო ელენე (ელიზა) ივანეს ასული – კავკასიის ომების აქტიური მონაწილის, ივანე დიმიტრის ძე ოკლობჟიოს, და ანასტასია კონსტანტინეს ასულ ორბელიანის შვილი. 186, 197, 232.

ოკლობჟიო ივანე დიმიტრის ძე (1821-1880) – გენერალ-ლეიტენანტი, კავკასიის, ყირიმისა და რუსეთ-თურქეთის 1877-1878 წლების ომების აქტიური მონაწილე. 45, 84, 125, 134, 169, 180.
წერილების ადრესატი.

ოკლობჟიო ნინო (ნინოჩკა) ივანეს ასული (-1917 წლის შემდეგ) – კავკასიის ომების აქტიური მონაწილის, ივანე დიმიტრის ძე ოკლობჟიოს, და ანასტასია კონსტანტინეს ასულ ორბელიანის შვილი. 1911 წელს ცოლად გაჰყვა ლევანდოვსკის. 186, 197, 232.

ონიკოვი (ონიკაშვილი) ალექსანდრე ნიკოლოზის ძე – თბილისის გუბერნიის მდივანი, მწიგნობარ და კალიგრაფ ნი-

კოლოზ ონიკაშვილის ვაჟი, გრიგოლ ორბელიანის მეგობარი. 28, 45, 80, 213.

ოპოჩინინა-სტატკოვსკისა ნინა ალექსეის ასული – გენერალ ალექსეი პეტრეს ძე ოპოჩინინისა და გრიგოლ ორბელიანის ბიძაშვილის, ბარბარე იაკობის ასულ ორბელიანის, ქალიშვილი. 22, 197.

ოპოჩინინი ალექსეი პეტრეს ძე (1807-1885) – ინფანტერიის გენერალი, თბილისის კომენდანტი 1868-1885 წლებში. გრიგოლის ბიძაშვილის, ბარბარე იაკობის ასულ ორბელიანის, მეუღლე. 22, 39, 46, 48, 84, 125, 127, 134, 159, 165, 171, 181, 197.

ოპოჩინინი პეტრე ალექსეის ძე (1853-1907) – გენერალ ალექსეი პეტრეს ძე ოპოჩინინისა და გრიგოლ ორბელიანის ბიძაშვილის, ბარბარე იაკობის ასულ ორბელიანის, შვილი. 125, 126.

ორბელიანი ალექსანდრე დავითის ძე (1829-1869) – გენერალი, პოეტი, დრამატურგი, პუბლიცისტი, მანანა ორბელიანის ვაჟი. 165.

ორბელიანი-გაგარინისა ანასტასია (ტასო) დავითის ასული (1825-1907) – გრიგოლ ორბელიანის ნათესავი, მეორე ცოლი ქუთაისის გენერალ-გუბერნატორ ალექსანდრე ივანეს ძე გაგარინისა, რომელიც სასიკვდილოდ დაჭრა სვანეთის მთავარმა კონსტანტინე დადეშქელიანმა 1857 წელს. მეუღლის მკვლელობის შემდეგ დასახლდა მის მამულში, ყირიმში, სადაც ააგო ციხე-სიმაგრე. გამოირჩეოდა მოსახლეობისადმი მზრუნველობით. 28, 71, 124, 167.
წერილის ადრესატი.

ორბელიანი გიორგი ილიას ძე (1853-1924) – გენერალ-ლეიტენანტი, გრიგოლ ორბელიანის ძმის, ილიას, შვილი (ტყუპისცალი), რუსეთ-იაპონიის, რუსეთ-თურქეთის ომებისა და I მსოფლიო ომის მონაწილე. 1886 წელს იქორწინა მარიამ ალექსანდრეს ასულ ორბელიანზე. გარდაიცვალა საფრანგეთში. დაკრძალულია იქვე. 17, 22, 23, 35, 37, 38, 39, 43, 46, 47, 48, 51, 52, 59, 60, 66, 71, 78, 79, 80, 87, 88, 89, 94, 96, 101, 113, 114, 124, 125, 126, 140, 158, 159, 177, 178, 197, 202, 203, 204, 212, 221, 222, 224, 227, 231.

ორბელიანი გრიგოლ (გიგო) კონსტანტინეს ძე (1836-1887) – შტაბს-კაპიტანი, „ქართველთა შორის წერა-კითხვის გამავრცელებელი საზოგადოების“ წევრი. 119, 190, 213.

ორბელიანი დავით (დათიკო) მამუკას ძე (1838-1875) – შტაბს-როტმისტრი. 70.

ორბელიანი დიმიტრი (პაჭონე) ვახტანგის ძე (1806-1882) – გვარდიის „პოდპორუჩიკი“ (1832), საზოგადო მოღვაწე, თეკლა ბატონიშვილის შვილი, გრიგოლ ორბელიანის ნათესავი, მეფისნაცვალ ალექსანდრე ბარიატინსკის სიმამრი. 48, 86.

ორბელიანი-ერისთავისა ეკატერინე ასლანის ასული (1802-1877) – გრიგოლ ორბელიანის ბიძაშვილი, შალვა რევაზის ძე ქსნის ერისთავის მეუღლე. 102, 152, 233.

ორბელიანი ვახტანგ ვახტანგის ძე (1812-1890) – გენერალ-მაიორი, პოლკოვნიკ ვახტანგ ორბელიანისა და ერეკლე II-ის ასულის, თეკლა ბატონიშვილის, შვილი, 1832 წლის შეთქმულების მონაწილე, ქართული რომანტიზმის თვალსაჩინო წარმომადგენელი, „ქართველთა შორის წერა-კითხვის გამავრცელებელი საზოგადოების“ ერთ-ერთი დამფუძნებელი. 22.

ორბელიანი ივანე დავითის ძე (1824-1893) – გენერალ-მაიორი, მანანა ორბელიანის ვაჟი. მოიხსენიებდნენ „მანანი-ჩად.“ „ქართველთა შორის წერა-კითხვის გამავრცელებელი საზოგადოების“ წევრი. 28, 65, 100, 102, 124, 158, 217, 231.

ორბელიანი ივანე (ვანო) კონსტანტინეს ძე („ვანკა პაჭარნი“) (1830-1892) – ფლიგელ-ადიუტანტი, გენერალ-მაიორი 1887 წლიდან. გრიგოლ ორბელიანის ბიძაშვილის, კონსტანტინე იოსების ძე ორბელიანის, შვილი. მსახურობდა კავკასიის სამხედრო ოლქში, მეთაურობდა სხვადასხვა სამხედრო ნაწილს. სიცოცხლის ბოლო წლები რუსეთში გაატარა, სადაც გარდაიცვალა. დაკრძალულია ნოვოდევიჩის სასაფლაოზე. 22, 35, 39, 86, 101. წერილების ადრესატი.

ორბელიანი ივანე მამუკას ძე (1844-1919) – გენერალ-მაიორი, კავკასიის კაზაკთა დივიზიის მეორე ბრიგადის მეთაური, მამუკა (მაკარ) თამაზის ძე ორბელიანისა და ქეთევან გიორგის ასულ ერისთავის ვაჟი, მარიამ დიმიტრის ასულ სვიატოპოლკ-მირსკაიას მეუღლე. 45.

ორბელიანი-ივანოვისა ეკატერინე იაკობის ასული (1824-1875) – გენერალ-ლეიტენანტ ნიკოლოზ ალაპოს ძე ივანოვის მეუღლე, გრიგოლ ორბელიანის ბიძაშვილი. 102.

ორბელიანი ილია დიმიტრის (ზურაბის) ძე (1815-1853) – გრიგოლ ორბელიანის უმცროსი ძმა, გენერალ-მაიორი. მონაწილეობდა დაღესტნის ბრძოლებში, რის შედეგადაც ტყვედ ჩაუვარდა მთიელებს (1842). სხვა ტყვეებთან ერთად იგი შამილს მიჰგვარეს დარღოში (შამილის რეზიდენცია 1840-1845 წლებში). რამდენიმე თვის შემდეგ გაქცევა უცდია, მაგრამ გზაზე, სოფ. მეხელტას ახლოს, დაუჭვრიათ და უკანვე მიუგვრიათ იმამის-

თვის. გათავისუფლების შემდეგ, 1846 წელს, დანიშნეს მაზრის უფროსის თანამდებობაზე განჯაში, სადაც საშუალება მიეცა, მიეხედა თავისი დისშვილის – ნიკოლოზ ბარათაშვილის – საფლავისთვის. გარდაიცვალა ყირიმის ომში მიღებული ჭრილობის შედეგად. დაკრძალულია ქაშუეთის ეკლესიაში. 17

ორბელიანი იოსებ (სოსიკო) კონსტანტინეს ძე (1824-1879) – გენერალ-მაიორი, რუსეთ-თურქეთისა და კავკასიის ომების მონაწილე, წმინდა გიორგის ორდენის კავალერი, ალაზნის ხაზის ჯარების სარდალი. გრიგოლ ორბელიანის ბიძაშვილიშვილი. 42, 43, 45, 60, 66, 85, 124, 128, 129, 134, 186, 192, 197, 198, 209, 213, 215, 216, 222.
წერილების ადრესატი.

ორბელიანი მამუკა (მაკარ) ივანეს ძე (1873-1924) – საზოგადო მოღვაწე, „ქართველთა შორის წერა-კითხვის გამავრცელებელი საზოგადოების“ ნამდვილი წევრი. 70.

ორბელიანი მარიამ (მარია // მანია) ალექსანდრეს ასული – ალექსანდრე დავითის ძე ორბელიანისა და ევდოკია სომოვას შვილი. მამის გარდაცვალების შემდეგ დედამისი გათხოვდა ლუი ნაპოლეონ მიურატზე და ამიტომ გაზარდა ბებიამ – მარია შირინსკაია-შიხმატოვა-სომოვისამ. 165.
წერილის ადრესატი.

ორბელიანი-მელიქიშვილისა ალექსანდრა (საშა // ანა) მამუკას ასული (1835-1914) – ლევან მელიქიშვილის მეუღლე. მან იშვილა მაიკო ორბელიანისა და ლევან მელიქიშვილის დაობლებული შვილი. თვითონ სამი ვაჟი შეეძინა ლევანთან. 58, 100, 170.

ორბელიანი-ოკლობუიოსი ანასტასია (ტასო, ტასიკო) კონსტანტინეს ასული (1831-1884) – გრიგოლ ორბელიანის ბიძაშვილი, გენერალ-ლეიტენანტ ივანე დიმიტრის ძე ოკლობუიოს მეუღლე. 35, 39, 66, 124, 186, 197, 198, 209, 212, 213.
წერილის ადრესატი.

ორბელიანი-ოპოჩინინისა ბარბარე იაკობის ასული (1820-) – გრიგოლ ორბელიანის ბიძაშვილი, გენერალ-მაიორ ალექსეი პეტრეს ძე ოპოჩინინის მეუღლე. 22,

ორბელიანი-სვიატოპოლკ-მირსკისა სოფიო იაკობის ასული (1829-1879) – გრიგოლ ორბელიანის ბიძაშვილი, გენერალ დიმიტრი ივანეს ძე სვიატოპოლკ-მირსკის მეუღლე. 45, 52, 221.

ორბელიანი ყაფლან ასლანის ძე (1813-1878) – გრიგოლ ორბელიანის ბიძაშვილი. გადმოცემით, კარგი მომღერალი და მშვენიერი გარეგნობის მამაკაცი. მღეროდა ალექსანდრე ჭავჭავაძისა და ნიკოლოზ ბარათაშვილის ლექსებზე. 43, 45, 57, 72, 77, 93, 95, 102, 124, 135, 152, 171, 192, 214, 226, 233.
წერილების ადრესატი.

ორბელიანი-ჩოლოყაშვილისა სოფიო (ხორეშან) კონსტანტინეს ასული (1827-1884) – გრიგოლ ორბელიანის ბიძაშვილიშვილი, ზურაბ დიმიტრის ძე ჩოლოყაშვილის მეუღლე. 44, 84, 197, 209.

ორბელიანი-წულუკიძისა ნინო (ნინუცა) ყაფლანის ასული (1839-) – გრიგოლ ორბელიანის ბიძაშვილის, ყაფლან ასლანის ძე ორბელიანის, შვილი. 1864 წელს იქორწინა თავად დიმიტრი პაატას ძე წულუკიძეზე. 209.

ორლოვ-დენისოვი პეტრე მიხეილის ძე (1852-1881) – გრაფი, ფლიგელ-ადიუტანტი, შუა აზიის დაპყრობებისა და რუსეთ-თურქეთის 1877-1878 წლების ომის მონაწილე. 181.

ორლოვსკი კონსტანტინე ივანეს ძე (1810-1876) – საიდუმლო მრჩეველი, თბილისის სამოქალაქო გუბერნატორი 1860-1876 წლებში. 114, 121.
წერილის ადრესატი.

ოსტენ-საკენი ფონ დერ მაქსიმილიან ალექსანდრეს ძე (1833-1884) – ბარონი, რუსეთის სახელმწიფო მოღვაწე, კავკასიის ომის მონაწილე, საიდუმლო მრჩეველი, სტავროპოლისა (1873-1876) და თბილისის (1876-1877) გუბერნატორი, მეფისნაცვლის სასახლის კამერგერი, სალომე დავითის ასულ ჭავჭავაძის მეუღლე. 80, 114, 122, 124.
წერილების ადრესატი.

პავლოვი პლატონ პეტრეს ძე (1834-1904) – ინფანტერიის გენერალი, რუსეთ-თურქეთისა და კავკასიის ომების აქტიური მონაწილე, კავკასიის არმიის შტაბის უფროსი. 212.
წერილების ადრესატი.

პასეკი დიომიდე ვასილის ძე (1808-1845) – გენერალ-მაიორი, დაღესტნის ბრძოლების წარმატებული მხედართმთავარი. სხვადასხვა დროს იყო აფშერონის პოლკის მეთაური, ხუნძახის გარნიზონის უფროსი. 29.

პასკევიჩი ივანე თეოდორის ძე (1782-1856) – გენერალ-ფელდ-მარშალი, გენერალ-ადიუტანტი, რუსეთის იმპერიის სამხედრო მოღვაწე, რუსეთ-ირანის 1826-1828 და რუსეთ-თურქეთის 1828-1829 წლების ომების დროს იყო

კავკასიის ჯარების მთავარსარდალი, ხელმძღვანელობდა პოლონეთის 1830-1831 წლების აჯანყების ჩახშობას. ჰქონდა ერევნის გრაფისა და ვარშავის პრინცის წოდებები. 1831 წელს დაინიშნა პოლონეთის სამეფოს მეფისნაცვლად. უნგრეთის 1848-1849 წლების რევოლუციის დროს სარდლობდა რუსეთის არმიას. აქტიური მონაწილეობა მიიღო ყირიმის ომში. 117, 196.

პოპორილოპულო ალექსანდრე ივანეს ძე – საიდუმლო მრჩეველი. 134.

პოპრუჟენკო დანიელ – სასულიერო პირი. XIX ს-ის 40-იან წლებში მსახურობდა ოფშერონის პოლკში, მონაწილეობდა კავკასიის ომებში. წერილის ადრესატი.

პუშჩინა-კარცოვისა ეკატერინე ნიკოლოზის ასული – მეფისნაცვლის თანაშემწის, ინფანტერიის გენერალ ალექსანდრე პეტრეს ძე კარცოვის, მეუღლე, ამიერკავკასიის ქალთა საქველმოქმედო საზოგადოების საბჭოს წევრი. 104, 186. წერილის ადრესატი.

ჟდანოვა – პიროვნება დაუდგენელია. 45.

რეადი ნიკოლოზ ანდრეას ძე (1793-1855) – გენერალი, კავკასიის სამხედრო და სამოქალაქო სამმართველოს ინსპექტორი, მოგვიანებით – კავკასიის ჯარების კორპუსის სარდალი. მასზე გრიგოლ ორბელიანი წერდა: „ისე წავიდა კავკასიიდან, ვერ გაარჩია დუშეთი თუშებისაგანო.“ 122.

რემერტი ადოლფ ალექსანდრეს ძე (1835-1902) – მედიცინის დოქ-

ტორი, ნამდვილი სახელმწიფო მრჩეველი, XIX ს-ის 70-იან წლებში იყო თბილისის სამედიცინო განყოფილების მმართველი, მოგვიანებით კი – რუსეთის არმიის მთავარი სამხედრო-სამედიცინო სამმართველოს უფროსი. წერილის ადრესატი.

რიჟოვისა – თბილისის ვაჟთა გიმნაზიის რუსული სიტყვიერების პედაგოგის, სტეფანე ივანეს ძე რიჟოვის, მეუღლე. 44.

რიჟოვი სტეფანე ივანეს ძე – თბილისის ვაჟთა გიმნაზიის რუსული სიტყვიერების პედაგოგი, პუბლიცისტი. 44.

რომანოვა ანასტასია მიხეილის ასული (1860-1922) – რუსეთის იმპერატორ ნიკოლოზ I-ის შვილიშვილი, მიხეილ რომანოვის ქალიშვილი, ჰერცოგ ფრიდრიხ ფრანც III-ის მეუღლე. გამოირჩეოდა განსაკუთრებული სილამაზითა და კეთილშობილებით. გარდაიცვალა საფრანგეთში. 92, 133.

რომანოვი კონსტანტინე ნიკოლოზის ძე (1827-1892) – დიდი მთავარი, გენერალ-ადმირალი, სახელმწიფო საბჭოს თავმჯდომარე 1865-1881 წლებში, პოლონეთის მეფის-ნაცვალი 1862-1863 წლებში, იმპერატორ ალექსანდრე II-ის უმცროსი ძმა. 185.

რომანოვი მიხეილ მიხეილის ძე (1861-1929) – რუსეთის იმპერატორ ნიკოლოზ I-ის შვილიშვილი, მიხეილ რომანოვის ვაჟი. ბავშვობა გაატარა თბილისში. 1881 წლიდან მსახურობდა ლეიბ-გვარდიის ეგერთა პოლკში, სადაც მალე მიიღო პოლკოვნიკის ჩინი. 1891 წელს იმპერატორ ალექსანდრე III-ისა და მშობლების ნებართვის გარეშე იქორწინა ალექსანდრე პუშკინის შვილიშვილზე, გრაფინია სოფია ნიკოლოზის ასულ მერენბერგზე (დეტორბიზე), რის გამოც ის განთავისუფლდა სახელ-

მნიფო სამსახურიდან და ჩამოერთვა ყველა უფლება, აეკრძალა რუსეთში შესვლა. ამის გამო ის მეუღლესთან ერთად ცხოვრობდა საფრანგეთსა და ინგლისში. გარდაიცვალა ლონდონში. 218.

რომანოვი მიხეილ ნიკოლოზის ძე (1832-1909) – იმპერატორ ნიკოლოზ I-ის მეოთხე შვილი, იმპერატორ ალექსანდრე II-ის ძმა, გენერალ-ფელდმარშალი, გენერალ-ფელდციეხმეისტერი, სახელმწიფო საბჭოს თავმჯდომარე, რუსეთ-თურქეთის ომების აქტიური მონაწილე. 1862 წლიდან 20 წლის განმავლობაში იყო კავკასიის მეფისნაცვალის და კავკასიის არმიის მთავარსარდალი. წერილის ადრესატი.

რომანოვი ნიკოლოზ ნიკოლოზის ძე (1831-1891) – იმპერატორ ნიკოლოზ I-ის მესამე შვილი, იმპერატორ ალექსანდრე II-ის ძმა, გენერალ-ფელდმარშალი, რუსეთ-თურქეთის ომების აქტიური მონაწილე, სახელმწიფო საბჭოს წევრი. 152, 154.

როსლავლიოვი მიხეილ ივანეს ძე (1822-1887) – გენერალ-ლეიტენანტი, რუსეთ-თურქეთის 1853-1856 და 1877-1878 წლების ომების მონაწილე, ერევნის სამხედრო გუბერნატორი. 80, 194.

რუმინცევი პეტრე ალექსანდრეს ძე (1725-1796) – რუსი მხედართმთავარი, გრაფი, გენერალ-ფელდმარშალი, სამხედრო თეორეტიკოსი. 154.

რუსთაველი შოთა – XII-XIII საუკუნეების დიდი ქართველი პოეტი. 60.

საბინინი მიხეილ (გობრონ) პავლეს ძე (1845-1900) – ბერი გობრონი, საქართველოს ეკლესიის ისტორიკოსი, თბილი-

სის გიმნაზიისა და პეტერბურგის სასულიერო აკადემიის კურსდამთავრებული. 141, 142, 144, 145.

საგინოვი (საგინაშვილი) ალექსანდრე დიმიტრის ძე (1808-1887) – რუსეთის არმიის გენერალ-ლეიტენანტი. მე-ლიტონ ბარათაშვილის დის, მარიამ (მაია) ნიკოლოზის ასულ ბარათაშვილის, შვილი და გრიგოლ ორბელიანის ბიძაშვილის, ბარბარე სამარაგდონის ასულ ორბელიანის, მეუღლე. მონაწილეობდა რუსეთ-სპარსეთის (1826-1828), რუსეთ-თურქეთისა (1828-1829, 1877-1878) და კავკასიის ომებში. 1869 წელს მიიღო გენერალ-მაიორის ჩინი. ბარბარეს გარდაცვალების შემდეგ დაქორწინდა ასაკით ბევრად უმცროს ელისაბედ გრიგოლის ასულ ჭავჭავაძეზე (ილიას დაზე). ალექსანდრეს არც ერთი ქორწინებიდან შვილი არ ჰყოლია. 39, 43, 135.

საგინოვი (საგინაშვილი) ივანე ბესარიონის (ვასილის) ძე (1825-1909) – გენერალ-მაიორი 1880 წლიდან, თადარიგში გასვლის შემდეგ, 1897 წლიდან, იყო თბილისის გუბერნიის თავადაზნაურთა წინამძღოლი. 192.

სავანელი ალექსანდრე ივანეს ძე – მომრიგებელი მოსამართლე დუშეთში ილია ჭავჭავაძის შემდეგ, ჟურნალ „ცისკრის“ თანამშრომელი, ცნობილი მუსიკოსის, თბილისის მუსიკალური სკოლის დამაარსებლის, ხარლამპ სავანელის (1812-1890), ძმა. 150.

სალუსბერი (სალისბერი, სოლსბერი) რობერტ არტური (1830-1903) – ინგლისელი პოლიტიკური მოღვაწე, ლორდთა პალატის წევრი, 1885-1892 და 1895-1902 წლებში ბრიტანეთის პრემიერ-მინისტრი. 154.

სამოილოვი ნიკოლაი ალექსანდრეს ძე – პოლკოვნიკი. 121.

სარაჯვეი გიორგი მიხეილის ძე – ექიმი. 27.

სარაჯოვი (სარაჯიშვილი)-ერისთავისა მარიამ (მაშა) ზაქარიას ასული (1851-1913) – დრამატურგ დავით გიორგის ძე ერისთავის მეუღლე. 66.

სარაჯოვი ზაქარია – დრამატურგ დავით გიორგის ძე ერისთავის სიმამრი. 66.

სარჯველაძე ლევან – პიროვნება დააუდგენელია. 95.

სერაფიმოვიჩი იოსებ მარტინის ძე (1832-1881) – რუსი სამხედრო მოღვაწე, პოლკოვნიკი, გეორგიევსკის ორდენის კავალერი, ზაქათალის ოლქის უფროსი. წერილის ადრესატი.

სვიატოპოლკ-მირსკაია-ორბელიანისა მარიამ (მაიკო) დიმიტრის ასული (1853-1889) – დიმიტრი ივანე ძე სვიატოპოლკ-მირსკისა და სოფიო იაკობის ასულ ორბელიანის შვილი, გენერალ-მაიორ ივანე მამუკას ძე ორბელიანის მეუღლე. 22, 46, 159.

სვიატოპოლკ-მირსკი დიმიტრი ივანეს ძე (1824-1899) – გენერალი, კავკასიის, ყირიმის ომისა და რუსეთ-თურქეთის 1877-1878 წლების ომის აქტიური მონაწილე, ქუთაისის გენერალ-გუბერნატორი 1863-1867 წლებში, სახელმწიფო საბჭოს წევრი, გრიგოლ ორბელიანის ბიძაშვილის, სოფიო იაკობის ასულ ორბელიანის, ქმარი. 33, 39, 45, 48, 52, 60, 79, 84, 85, 86, 134, 151, 159, 185, 197, 198, 207, 212, 216, 221, 231. წერილების ადრესატი.

სვიატოპოლკ-მირსკი ნიკოლოზ ივანეს ძე (1833-1898) – კავა-

ლერიის გენერალი, სახელმწიფო საბჭოს წევრი, ვერა ილიას ასულ ბატონიშვილის მეუღლე, რუსეთ-თურქეთის 1877-1878 წლების ომის მონაწილე, დონის კაზაკთა ჯარების მეთაური. 48.

სვიატოპოლკ-მირსკი პეტრე დიმიტრის ძე (1857-1914) – რუსეთის სახელმწიფო მოღვაწე, კავალერიის გენერალი, გენერალ-ადიუტანტი, რუსეთ-თურქეთის 1877-1878 წლების ომის მონაწილე, კავკასიის მეფისნაცვლის თანაშემწე, რუსეთის იმპერიის შინაგან საქმეთა მინისტრი, დიმიტრი ივანე ძე სვიატოპოლკ-მირსკისა და სოფიო იაკობის ასულ ორბელიანის შვილი. 48, 71, 125, 126.

სვისტუნოვი ალექსანდრე პავლეს ძე (1830-1903?) – არტილერიის გენერალი, გენერალ-ადიუტანტი, კავკასიისა და ყირიმის ომების აქტიური მონაწილე, კავკასიის სამხედრო ოლქის შტაბის უფროსი, თერგის ოლქის უფროსი და თერგის კაზაკთა ჯარების ატამანი. წერილის ადრესატი.

სიმონი – პიროვნება დაუდგენელია. 167.

სისინი პავლე ათანასეს ძე – ტოპოგრაფი, „პოდპორუჩიკი.“ 119.

სოფიო – პიროვნება დაუდგენელია. 209.

სტაროსელსკი დიმიტრი სიმონის ძე (1832-1884) – გენერალ-ლეიტენანტი, ბაქოს გუბერნატორი, ამიერკავკასიაში მეფისნაცვლის მთავარი სამმართველოს უფროსი, ოლა გურამიშვილის დის, ეკატერინეს, მეუღლე. 80, 85, 122.
წერილების ადრესატი.

სულთან კრიმ-გირეი ნიკოლოზ ალექსანდრეს ძე (1836-1917/20)

– რუსი სახელმწიფო მოღვაწე, კავკასიის მთავარი სამმართველოს სამოქალაქო ნაწილის საბჭოს წევრი, 1903 წლიდან საიდუმლო მრჩეველი, 1905 წლიდან – კავკასიის მეფისნაცვლის მოადგილე სამოქალაქო დარგში. 85.

სულხანიშვილი-ორბელიანისა მაკრინე ივანეს ასული (1815-

1885) – აზნაურ ივანე სულხანიშვილის შვილი, ესტატე
იოსების ძე ორბელიანის მეუღლე. 42, 43, 93.

სუმბათოვი (სუმბათაშვილი) გიორგი (მიხეილ) ლუარსაბის ძე (1822-

1886) – პოლკოვნიკი, კაპიტანი, გენერალ-მაიორი. მონაწი-
ლეობდა კავკასიისა და რუსეთ-თურქეთის ომებში. 71,
231.

სუმბათოვი (სუმბათაშვილი) ივანე მიხეილის ძე (1855-) – სამხედრო
პირი. 71, 96.

ტაშდემური – რუსეთის ხელისუფლების წინააღმდეგ მებრძო-
ლი მთიელის მამა. 129.

ტერ-ასატუროვი დიმიტრი ბოგდანის ძე (1836-1897) – თბილი-

სელი სომეხი. რუსეთის არმიის გენერალ-ლეიტენანტი,
კავკასიისა და რუსეთ-თურქეთის ომების აქტიური მო-
ნაწილე. 226.

ტერლუკასოვი არზას არტემის ძე – გენერალ-ლეიტენანტი, კა-

ვკასიისა და რუსეთ-თურქეთის 1877-1878 წლების
ომების მონაწილე, აფშერონის ქვეითი პოლკის ბატა-
ლიონის მეთაური. 169, 180, 185, 194, 196, 197, 225,
230, 232.

ტიოცი – ოპერის მომღერალი ქალი. მღეროდა თბილისის ახლად დაარსებულ ოპერაში. 101.

ტრუბეცკოი სერგეი ნიკიტას ძე (1829-1899) – ოპერ-გოფმარშალი, კავკასიის მეფისნაცვლის კანცელარიის უფროსი, საიმპერატორო ერმიტაჟის დირექტორი, სოფიო ირაკლის ასულ ბაგრატიონ-მუხრანელის მეუღლე. 115, 125, 164.

უსუფოვი მუსა აღა – ილია ორბელიანის თანამებრძოლი. 148.

ფალავანდიშვილი-ბაგრატიონ-მუხრანელისა ელისაბედ (ლიზა) ნიკოლოზის ასული (1840-1916) – კონსტანტინე (კოტე) ივანეს ძე ბაგრატიონ-მუხრანელის მეუღლე. 79.

ფალავანდიშვილი-ორბელიანისა მარიამ (მაკრინე) ნიკოლოზის ასული (1852-) – შტაბს-კაპიტან ალექსანდრე ესტატეს ძე ორბელიანის მეუღლე. 44, 56, 84, 93.

ფალავანდოვი ილია – ქართველი თავადი, რომელსაც მისჯილი ჰქონდა ციმბირში გადასახლება პოლიციის პრისტავთან კონფლიქტის გამო. გრიგოლ ორბელიანმა მისი საპატიმროდან განთავისუფლების თხოვნით მიმართა თბილისის გუბერნატორ მაქსიმილიან ოსტენ-საკენს. 156.

ფეთხ ალი შაჰი // ბაბა ხანი (1771-1834) – ირანის შაჰი ყაჯართა დინასტიიდან 1797-1834 წლებში. ყაჯართა დინასტიის დამაარსებლის, საჭურისი აღა მუჰამედის, ძმის შვილი და მემკვიდრე. 64, 103.

ფილოსოფოვი დიმიტრი ალექსეის ძე (1837-1877) – გენერალ-მაიორი (1875 წლიდან), კავკასიის მეფისნაცვალ მიხეილ რომანოვის ადიუტანტი, რუსეთის გენერალური შტაბის აკადემიის კურსდამთავრებული, რუსეთ-თურ-

ქეთის 1877-1878 წლების ომის აქტიური მონაწილე.
123.

ფისუნი ალექსანდრე ალექსეის ძე – კავკასიის სააქციო სამ-
მართველოს უფროსი. 181.

ფოკი-სვისტუნოვისა მარია ბორისის ასული – კავკასიის სამ-
ხედრო ოლქის შტაბის უფროსის, ალექსანდრე პავლეს
ძე სვისტუნოვის, მეუღლე. 46.

ფრანკლინი ვიქტორ ანტონის ძე (1820-1892) – გენერალ-ლეი-
ტენანტი, სამხედრო მწერალი, ყარსის პირველი გუ-
ბერნატორი. 181.

**ფრედერიქს-ალოპეუსისა ალექსანდრა პეტრეს ასული (1815-
1901)** – ბარონესა, რუსეთის საიმპერატორო კარის
ფრეილინა, თეოდორე დავითის ძე ალოპეუსის მეუღ-
ლე. 186.
წერილის ადრესატი.

ფრიდრიხ II დიდი (1712-1786) – ჰოენცოლერნების დინასტიის
წარმომადგენელი. პრუსიის მეფე და სამხედრო მოღ-
ვაწე, განათლებული აბსოლუტიზმის თვალსაჩინო
წარმომადგენელი, გერმანული სახელმწიფოებრიობის
ფუძემდებელი. გერმანელმა ერმა მას „ფრიდრიხ დი-
დი“ და ზედმეტსახელად „ბებერი ფრიცი“ შეარქვა.
197.

ქეთევან დედოფალი / ქეთევან წამებული (1560-1624) – წმინდა
დიდმოწამე, საქართველოს მნათობი, კახეთის დედო-
ფალი. ამოთან მუხრანბატონის ქალიშვილი, კახეთის
მეფის, დავით I-ის, მეუღლე, თეიმურაზ I-ის დედა,
ქრისტიანობისათვის და სამშობლოსათვის წამებული
1624 წელს. 211.

ქობულოვი (ქობულაშვილი) ოთარი – ქართლ-კახეთის სამეფო კარზე დანიშნაურებული პირის, დავით ქობულაშვილის, ვაჟი. მათ ნაბოძები ჰქონიათ კახეთის მდივნობა. ამ თანამდებობაზე მამის შემდეგ ოთარიც უკუერთხებიათ. 100.

ქობულოვისა (ქობულაშვილისა) ბარბარე (-1875) – ოთარ ქობულაშვილის მეუღლე, სილამაზითა და გონიერებით გამორჩეული ქალბატონი, ერთ-ერთი პირველი ლიბერალი ქალი საქართველოში. 97, 100.

ლამბაროვი – ვინაობა დაუდგენელია. 134.

ყაზბეგი გიორგი ნიკოლოზის ძე (1840-1921) – ინფანტერიის გენერალი, სამხედრო მწერალი, ივანგოროდის, ვარშავისა და ვლადივოსტოკის ციხე-სიმაგრეების კომენდანტი. 170.

ყიფიანი დიმიტრი ივანეს ძე (1814-1887) – ქართველი სახელმწიფო და საზოგადო მოღვაწე, პუბლიცისტი, ეროვნულ-განმათავისუფლებელი მოძრაობის ერთ-ერთი მესვეური, საქართველოს ეკლესიის მიერ წმინდანად შერაცხული. 73.

ყორღანაშვილი-თამამშევისა ბარბარე ვასილის ასული – მიხეილ იაგორის ძე თამამშევის მეუღლე. ცოლ-ქმარი აქტიურად იყო ჩართული თბილისის კულტურულ ცხოვრებაში და ჰქონდათ პირველი არისტოკრატიული „ინგლისური“ კლუბი. 121, 134.

ყორღანოვი (ყორღანაშვილი) // ყორღანიანცი ანტონ სოლომონის ძე // (1838-1902) – კაპიტანი, რუსეთ-თურქეთის 1877-1878 წლების ომის მონაწილე, რომლის დამთავრების შემდეგ გადავიდა სამოქალაქო სამსახურში.

1879 წელს არჩეულ იქნა თბილისის თავად, მაგრამ მალევე გადადგა. ხელმძღვანელობდა თბილისის საკრედიტო საზოგადოებას. 59.

ყორღანოვი (ყორღანაშვილი) სტეფანე სიმონის ძე – პოდპოლკოვნიკი. 1874 წლიდან მსახურობდა კავკასიის არმიაში. 175.

შალიკოვი (შალიკაშვილი) სვიმონ იოსების ძე (1808-1863) – გენერალ-მაიორი. მსახურობდა ქართველ გრენადერთა პოლკში 1830-1850 წლებში, ზაქათალის ოლქში (ამჟამად შედის აზერბაიჯანის რესპუბლიკის შემადგენლობაში) ქართველ გრენადერთა პოლკის ხაზინადრად 1850-1854 წლებში. 60-იან წლებში იყო ზემო დაღესტნის ჯარების უფროსი. 172.

შამილი (1798-1871) – კავკასიელი მუსულმანების პოლიტიკური, სამხედრო და რელიგიური ლიდერი (1834-1859). წარმოშობით დაღესტნელი. მის მიერ დაარსებულმა მოძრაობამ – მიურიდიზმმა – დაღესტანი და ჩეჩნეთი, სადაც ის განსაკუთრებული ავტორიტეტით სარგებლობდა, რუსეთის ბატონობის წინააღმდეგ მიმართული ბრძოლისთვის გააერთიანა. 1859 წლის 28 აგვისტოს დაატყვევეს და ოჯახით კალუგაში გადაასახლეს. გარდაიცვალა ქ. მედინაში (ახლანდელი საუდის არაბეთი), სადაც მოსალოცად იყო წასული. 171.

შაროვეი ნიკოლოზ ეგნატეს ძე – კავკასიის მეფისნაცვლის კანცელარიის მოხელე. 106, 110.

შახოვსკი ალექსანდრე ივანე ძე (1821-1900) – რუსეთის არმიის გენერალი. მონაწილეობდა კავკასიის ბრძოლებში მთელთა წინააღმდეგ. 85, 165.

შერეშეტიევი სერგეი ალექსეის ძე (1836-1896) – გენერალ-ადიუტანტი, კავალერიის გენერალი, ყუბანის ოლქის უფროსი, კავკასიის სამხედრო ოლქის ჯარების სარდალი. 194.

შერვაშიძე გიორგი დიმიტრის ძე (1847-1918) – რუსეთის არმიის გენერალ-მაიორი, ტიტულოვანი მრჩეველი, კამერგერი, თბილისის ვიცე-გუბერნატორი, შემდგომში – გუბერნატორი, „ქართველთა შორის წერა-კითხვის გამავრცელებელი საზოგადოების“ დამფუძნებელი წევრი. 95.

შესტაკოვი ალექსანდრე პავლეს ძე (1848-1903/1904) – რუსეთის საიმპერატორო ფლოტის კონტრ-ადმირალი, რუსეთ-თურქეთის 1877-1878 წლების ომის მონაწილე. 191.

შირინსკაია-შიხმატოვა-სომოვისა მარია პავლეს ასული (1851-მდე-1883) – მიხეილ სომოვის მეუღლე, მარიამ ალექსანდრეს ასულ ორბელიანის გამზრდელი ბებია. 165, 167.

შირხან ალა – ყარაბაღის ხანების შთამომავალი. მისი მამიდა იყო ირანის გამგებლის, ფეთხ ალი შაჰის, პირველი ცოლი. ცხოვრობდა ელიზავეტოპოლის სოფელ ლაკში. 64, 102.

შკურინსკი სიმონ ათანასეს ძე – გენერალ-მაიორი, დაღესტნის ცხენოსანი რაზმის მეთაური, კავკასიისა და რუსეთ-თურქეთის 1877-1878 წლების ომების მონაწილე. 227.

შტოკვიჩი თეოდორ ედუარდის ძე (1828-1896) – პოლკოვნიკი, კავკასიის, ყირიმისა და რუსეთ-თურქეთის 1877-1878 წლების ომების მონაწილე, ბაიაზეთის კომენდანტი. 207.

შჩუკინი – რუსი ჩინოვნიკი. სხვა ინფორმაციის მოძიება ვერ მოხერხდა. 45.

ჩარკვიანი ნინო – პატიმარი. სასჯელს იხდიდა თბილისის ციხეში. გრიგოლ ორბელიანმა მისი საპატიმროდან განთავისუფლების თხოვნით მიმართა მეფისნაცვალ მიხეილ რომანოვსა და თბილისის გუბერნატორ მაქსიმილიან ოსტენ-საკენს. 155.

ჩერქეზიშვილი-ხერხეულიძის ანასტასია (ტასო) – გრიგოლ ორბელიანის რძლის, ქეთევან ალექსი-მესხიშვილ-ორბელიანის, დისშვილი. 43, 44, 45, 77, 93, 95.

ჩხოვსკი ივანე ივანეს ძე – ახალციხის მაზრის უფროსი XIX ს-ის 70-იანი წლების შუა ხანებში. წერილის ადრესატი.

ჩოლოყაევი (ჩოლოყაშვილი) ნიკოლოზ (კიკო) თადეოზის ძე (1828-1903) – ქართული ინტელიგენციის ცნობილი წარმომადგენელი. მის ოჯახს ჰქონია მდიდარი ბიბლიოთეკა (მათ შორის, უცხოენოვანი) და ძველი ქართული სიგელ-გუჯრები. მისი ქალიშვილი მელიტა მონათლული ჰყოლია ილია ჭავჭავაძეს. 70, 72.

ჩოლოყაშვილი ილია ზაალის ძე (1823-1877) – გენერალ-მაიორი, კავკასიისა და რუსეთ-თურქეთის ომების აქტიური მონაწილე, მრავალი ორდენის კავალერი. 190.

ციტოვიჩი ვიქტორ სტეფანეს ძე (1824-1882) – რუსეთის გენერალური შტაბის გენერალ-ლეიტენანტი, სახელმწიფო და სამხედრო მოღვაწე, აკმოლინის ოლქის სამხედრო გუბერნატორი და ჯარების სარდალი, რუსეთის საიმპერატორო გეოგრაფიული საზოგადოების დასავლეთ ციმბირის განყოფილების წევრი. 225.

ციციანოვი (ციციშვილი) პავლე დიმიტრის ძე (1754-1806) – გენერალ-ლეიტენანტი, რუსეთის პოლიტიკური და სამ-

ხედრო მოღვაწე. დაიბადა და სამხედრო განათლება მიიღო მოსკოვში. გამოირჩეოდა რუსეთის იმპერიის ერთგულებით. 102.

ციციშვილი-ბაგრატიონისა მარიამ გიორგის ასული (1768-1850)

– ქართლ-კახეთის მეფის, გიორგი XII-ის, მეორე ცოლი. 1803 წელს გადაასახლეს რუსეთში, ბელგოროდის ერთ-ერთ მიყრუებულ მონასტერში. 8 წლის შემდეგ მოსკოვში ცხოვრების ნება დართეს, სადაც გარდაიცვალა. 65.

წერეთელი აკაკი როსტომის ძე (1840-1915) –

ცნობილი ქართველი პოეტი, საზოგადო მოღვაწე, პუბლიცისტი, საქართველოს ეროვნულ-განმანთავისუფლებელი მოძრაობის ერთ-ერთი ლიდერი, ახალი ქართული ლიტერატურის ერთ-ერთი ფუძემდებელი, თანამედროვე ქართული სალიტერატურო ენის ერთ-ერთი რეფორმატორი. 73.

წერეთელი-ბაგრატიონ-მუხრანელისა მარიამ ქაიხოსროს ასული (1807-1877) –

გრიგოლ (გიორგი) იოანეს (ივანეს) ძე ბაგრატიონ-მუხრანელის მეუღლე. 177.

წერეთელი ნესტორ დიმიტრის ძე (-1883) –

გენერალ-მაიორი, იმპერატორის ფლიგელ-ადიუტანტი, კავკასიის ომების აქტიური მონაწილე, ქუთაისის გუბერნიის თავადაზნაურობის მარშალი 1861-1867 და 1877-1883 წლებში, „ქართველთა შორის წერა-კითხვის გამავრცელებელი საზოგადოების“ ერთ-ერთი დამფუძნებელი.

წერილის ადრესატი.

წერეთელი ქაიხოსრო (17??-1828) –

პოლკოვნიკი, XVIII საუკუნის 90-იანი წლებისა და XIX საუკუნის I მეოთხედის ზემო იმერეთის უკანასკნელი სარდალი. იმერეთის აჯანყების

დამარცხების შემდეგ ემიგრაციაში გაჰყვა სოლომონ II-ს. 1816 წელს კი საქართველოში დაბრუნდა და რუსეთის მთავრობას შეურიგდა. 177.

ჭავჭავაძე ალექსანდრე დავითის ძე (1853-1900) – დავით ალექსანდრეს ძე ჭავჭავაძის შვილი. ერთი წლის ასაკში შამილის ტყვეობაში იმყოფებოდა ოჯახის წევრებთან ერთად. ცოლად ჰყავდა თავად ალექსანდრე მარალაშვილის ასული თინათინი. გარდაიცვალა ბაქოში. დაკრძალულია თბილისში, დიდუბის ეკლესიის გალავანში. 40.

ჭავჭავაძე ანასტასია (ნასტენკა) დავითის ასული (1856-1927) – დავით ალექსანდრეს ძე ჭავჭავაძის შვილი. ცოლად გაჰყვა პოლკოვნიკ ნიკოლოზ (კიკო) ზაალის ძე ჩოლოყაშვილს. 159.

ჭავჭავაძე-ასტაფიევისა ელენე დავითის ასული (1850-1929) – დავით ალექსანდრეს ძე ჭავჭავაძის შვილი, გენერალ ნიკოლოზ ალექსეის ძე ასტაფიევის მეუღლე. 22, 27, 152, 159.

ჭავჭავაძე-ბაგრატიონ-გრუზინსკისა თამარ დავითის ასული (1852-1933) – დავით ალექსანდრეს ძე ჭავჭავაძის შვილი, ფრეილინა, გამოჩენილი საზოგადო მოღვაწე, „ქართველთა შორის წერა-კითხვის გამავრცელებელი საზოგადოების“ წევრი, ირაკლი ალექსანდრეს ძე ბაგრატიონ-გრუზინსკის მეუღლე. ორი წლის ასაკში შამილის ტყვეობაში იმყოფებოდა ოჯახის წევრებთან ერთად. დაკრძალულია სვეტიცხოველში. 22, 159.

ჭავჭავაძე-დადიანისა ეკატერინე ალექსანდრეს ასული (1816-1882) – პოეტ ალექსანდრე ჭავჭავაძის ასული, სამეგრელოს მთავარ დავით დადიანის მეუღლე, სამეგრელოს სამთავროს უკანასკნელი დედოფალი. მემკვიდ-

რის სრულწლოვანებამდე, მეუღლის გარდაცვალების შემდეგ, 1853 წელს, რუსეთის იმპერატორმა რეგენტად დაამტკიცა. ყირიმის ომის დროს ეკატერინე პირადად მონაწილეობდა ოსმალთა სარდალ ომარ ფაშას წინააღმდეგ კამპანიაში. სამეგრელოს სამთავროს გაუქმების შემდეგ დასახლდა ჯერ სანკტ-პეტერბურგში (სადაც „სტატს დამის“ წოდება მიანიჭეს და წმინდა გიორგის მედლით დააჯილდოვეს), შემდეგ კი გერმანიაში გაემგზავრა. 60-იანი წლების ბოლოს, საფრანგეთის იმპერატორ ნაპოლეონ III-ის ოჯახის მიწვევით, შვილებთან ერთად საცხოვრებლად პარიზში გადავიდა. გარდაიცვალა გულის ავადმყოფობით. დაკრძალულია მარტვილის მონასტერში, მეუღლის გვერდით. 163, 165, 211, 213, 226, 227.

წერილების ადრესატი.

ჭავჭავაძე დავით ალექსანდრეს ძე (1817-1884) – პოეტ ალექსანდრე ჭავჭავაძის ვაჟი, რუსეთის არმიის გენერალ-ლეიტენანტი, შტაბსკაპიტანი, მიხეილ ვორონცოვის ადიუტანტი. მსახურობდა ლეიბგვარდიის გრენადერთა პოლკში. ყირიმის ომის დროს (1853-1856) ხელმძღვანელობდა კახეთის დაცვას შამილის რაზმებისაგან. 1854 წელს განსაკუთრებული დამსახურებისათვის პოლკოვნიკის წოდება მიენიჭა და მეფის ფლიგელ-ადიუტანტი გახდა. 1856 წელს თბილისის ეგერთა პოლკში გადაიყვანეს. 1861 წელს გენერალ-მაიორის ჩინი მიენიჭა და მეფის ამალაში ჩაირიცხა. ამავდროულად, კავკასიის არმიაშიც მსახურობდა. ცოლად ჰყავდა ილია ბატონიშვილის ასული ანა (ანეტა). 40, 43, 71.

ჭავჭავაძე ზაქარია გულბათის ძე (1825-1905) – გამოჩენილი მხედართმთავარი, კავალერიის გენერალი, გენერალ-ადიუტანტი. 17 წლის ასაკში ნიჟნი-ნოვგოროდის დრაგუნთა პოლკში ჩაირიცხა მოხალისედ. 1885-1893

ნლებში კავკასიის არმიის პირველ კორპუსს მეთაურობდა. ოფიცრობის 50 წლისთავთან დაკავშირებით, „ბრილიანტის ნიშანი“ და ალექსანდრე ნეველის I კლასის ორდენი გადაეცა. დაკრძალულია წინანდალში, საგვარეულო სასაფლაოზე. 57, 84, 169-170, 180.

ჭავჭავაძე ილია გრიგოლის ძე (1837-1907) – ქართველი საზოგადო მოღვაწე, პუბლიცისტი, პოლიტიკოსი, მწერალი, რუსეთის იმპერიის სახელმწიფო საბჭოს დეპუტატი 1906-1907 წლებში. მან გადამწყვეტი წვლილი შეიტანა საქართველოს ეროვნულ-განმანთავისუფლებელ მოძრაობაში, სამოქალაქო საზოგადოების ჩამოყალიბებასა და ლიბერალური ფასეულობების გავრცელებაში. ხშირად მას „საქართველოს უგვირგვინო მეფედ“ მოიხსენიებენ. 56, 73.

ჭავჭავაძე მარიამ (კაკო) დავითის ასული (1949-1921) – დავით ალექსანდრეს ძე ჭავჭავაძის შვილი, ზაქარია გულბათის ძე ჭავჭავაძის მეუღლე. გამოირჩეოდა საზოგადოებრივ ცხოვრებაში აქტიური მონაწილეობით. იყო შესანიშნავი ცხენოსანი. 22, 43, 57.

ჭავჭავაძე ნიკო (ნიკოლოზ) ზურაბის ძე (1830-1897) – „დიდი ნიკო“, სამხედრო და სახელმწიფო მოღვაწე, ლეიბ-გვარდიის კაზაკთა პოლკის „პორუჩიკი“, კავალერიის გენერალი, გენერალ-ადიუტანტი, კავკასიის, ყირიმისა და რუსეთ-თურქეთის ომების მონაწილე, დასავლეთ დაღესტნის სამხედრო გუბერნატორი 1866-1876 წლებში, განჯის გენერალ-გუბერნატორი 1876-1877 წლებში, დაღესტნის ოლქის უფროსი და ჯარების სარდალი 1880-1883 წლებში. გარდაიცვალა დაღესტანში. 28, 80, 141, 171, 217, 222, 226, 227, 232.
წერილების ადრესატი.

ჭავჭავაძე-ოსტენ-საკენისა სალომე დავითის ასული (1848-1919) – დავით ალექსანდრეს ძე ჭავჭავაძის შვილი, ბარონ მაქსიმილიან ალექსანდრეს ძე ფონ დერ ოსტენ-საკენის მეუღლე. გარდაიცვალა პეტროგრადში, ინვალიდების სახლში. 159.

ჭავჭავაძე-საგინაშვილისა ელისაბედ (ლიზა) გრიგოლის ასული (1840-1925) – „ქართველთა შორის წერა-კითხვის გამავრცელებელი საზოგადოების“ დამფუძნებელი წევრი, ილია ჭავჭავაძის და, გენერალ ალექსანდრე საგინაშვილის მეორე ცოლი. 39, 43, 135.

ჭილაევი (ჭელიძე) იაგორ ალექსის ძე – სამხედრო პირი. 27.

ჭილაევი (ჭილაშვილი) მიხეილ ეგორის (იაგორის) ძე (-1878) – კავკასიისა და ამიერკავკასიის საკარანტინო-საბაჟო ნაწილის მმართველი, სამეგრელოს სამთავროს დროებითი მმართველი 1865 წლამდე. 85.

ხალილი – რუსეთის ხელისუფლების წინააღმდეგ მებრძოლი. სხვა ცნობების მოძიება ვერ მოხერხდა. 129.

ხატიროვი – ვინაობა დაუდგენელია. 134.

ხრეშჩატიცკი როსტისლავ ალექსანდრეს ძე (1841-1906) – კავალერიის გენერალი, ამურისპირეთის ჯარების სარდალი და მხარის გენერალ-გუბერნატორის მოვალეობის შემსრულებელი. 179, 180.

ჯაფარ ყული ხანი (-1814) – რუსეთის არმიის გენერალ-ლეიტენანტი. აზერბაიჯანის ტერიტორიაზე მდებარე ხოის სახანოს უკანასკნელი გამგებელი. იგი განუდგა ფეთხალი შაჰს და რუსეთის მხარეზე გადავიდა ალექსანდრე I-ის მეფობის დროს. მისი ერთ-ერთი ცოლის, გოვხარ ალას, დედა აბაშიძე იყო. 64, 102.

ჯომარდიძე მიხეილ გრიგოლის ძე (1822-1889) – დალესტნის ცხენოსანთა პოლკის უფროსი 1852-1854 წლებში. მსახურობდა აფშერონის პოლკშიც. ქუთაისის ბრძოლის შემდეგ მიიღო კაპიტნის ხარისხი. 1853-1868 წლებში იყო დერბენდის ქალაქის თავი. 27, 232.

ჯორჯაძე გრიგოლი – ქართველი თავადი. რამაზ ივანეს ძე ანდრონიკაშვილის მძახალი. 140.

ჯორჯაძე დიმიტრი დავითის ძე (1822-1883) – საოლქო კანცელარიის გამგე დალესტანში, ქალაქ თემირხანშურაში (დღევანდელი ბუინაქსკი). მოგვიანებით გახდა მეფისნაცვლის საბჭოს წევრი და „ქართველთა შორის წერა-კითხვის გამავრცელებელი საზოგადოების“ ერთ-ერთი დამფუძნებელი. რუსი ჩინოვნიკის, სემიონ შჩუკინის, დახასიათებით, ის იყო კეთილშობილი პიროვნება, რომელსაც დახმარებისათვის მიმართავდა ნაცნობი თუ უცნობი და მისგან ღებულობდა ადამიანურ სიტბოსა და ყოველგვარ შემწეობას. 58, 85, 95, 181, 198.
წერილების ადრესატი.

ჯორჯაძე იოსებ (სოსო) დავითის ძე (1820-1879) – გენერალ-მაიორი, ყირიმისა და რუსეთ-თურქეთის 1877-1878 წლების ომების მონაწილე. მეთაურობდა სხვადასხვა სამხედრო ნაწილს. 190.

ჰასინსკი ასან აღა – რუსეთის არმიის პოლკოვნიკი. 129.

პეგელი გეორგ ვილჰელმ ფრიდრიხი (1770-1831) – გერმანული კლასიკური ფილოსოფიის წარმომადგენელი, ბერლინის უნივერსიტეტის პროფესორი და რექტორი 1829-1830 წლებში. 148.

გეოგრაფიულ სახელთა ანოტირებული საძიებელი⁸⁹

აგრიკარი – აქ: სოფელი დმანისის მუნიციპალიტეტში.⁹⁰ 119.

ადაგუმი – სოფელი კრასნოდარის მხარეში. 179.

ავსტრია – სახელმწიფო ცენტრალურ ევროპაში. დედაქალაქი – ვენა, სახელმწიფო ენა – გერმანული. 177.

აზია – 22, 36, 66, 68, 101, 126, 212.

ალექსანდროვის ბაღი – რუსთაველის გამზირის ნაწილი, ამჟამინდელი პარლამენტის მიმდებარე ტერიტორია. გაშენდა 1859 წელს ალექსანდრე ბარიატინსკის ინიციატივით საასპარეზო ყაზახის ძველ ტერიტორიაზე. სახელი ეწოდა რუსეთის იმპერატორ ალექსანდრე II-ის საპატივსაცემოდ. 181, 191.

ალექსანდროპოლი – დღევანდელი ქალაქი გიუმრი სომხეთის ტერიტორიაზე. 80, 141, 163, 174, 178, 186, 190, 191, 192, 197, 202, 203, 204, 212, 218, 221, 224.

ანატოლია – კავკასიასთან ერთად წარმოადგენს ევროპისა და აზიის შემაერთებელ ხიდს. შეადგენს თურქეთის აზიურ ნაწილს. 218.

⁸⁹სამეცნიერო აპარატის დასაწყისში, კერძოდ, წერილში „ტექსტისათვის“ აღვნიშნეთ და აქაც შევავსენებთ მკითხველს, რომ საქართველოს ქალაქები და კუთხეები, ასევე კონტინენტები საძიებელში მოცემულია ანოტაციების გარეშე.

⁹⁰ ამ დასახელების მთა და მდინარეც არის ცნობილი ამავე მუნიციპალიტეტში.

ანგლია (ინგლისი) – გაერთიანებული სამეფოს ადმინისტრაციული ერთეული. მოიცავს დიდი ბრიტანეთის კუნძულის ორ მესამედს. დედაქალაქი – ლონდონი. 140, 154, 212, 225, 231.

ანწუხი – ხუნძების სამოსახლო დაღესტნის თლიარატის რაიონში (ეკუთვნის რუსეთის ფედერაციას). ძველად იყო ხუნძეთის (ავარიის) ნაწილი. რუსეთის იმპერიის არსებობის პერიოდში ლუნიზის ოლქის, ხოლო 1920 წლიდან რუსეთის საბჭოთა ფედერაციული სოციალისტური რესპუბლიკის შემადგენლობაში შედიოდა. 1921-1926 წლებში – ანწუხ-კაპუჭის რაიონი ეწოდებოდა.⁹¹ 215.

არაგვი – მდინარე საქართველოში. მიედინება ყაზბეგის, დუშეთისა და მცხეთის მუნიციპალიტეტების ტერიტორიაზე. 186.

არდაგანი // არდაჰანი – ქალაქი ჩრდილო-აღმოსავლეთ თურქეთში, საქართველოს საზღვართან ახლოს. 180, 185, 189, 190.

არზრუმი (იგივე ერზურუმი) – ქალაქი თურქეთის ჩრდილო აღმოსავლეთში, ერზურუმის პროვინციის ადმინისტრაციული ცენტრი. მოსახლეობის უდიდეს ნაწილს ქურთები შეადგენენ. 180, 225.

⁹¹ ჯავახიშვილი, ნ. (2021). „საქართველო და მსოფლიო / ანწუხი და ანწუხელნი – საქართველოს ისტორიაში (XIV-XVIII საუკუნეები):“ ახალი და უახლესი ისტორიის საკითხები, ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტი, ივანე ჯავახიშვილის ისტორიისა და ეთნოლოგიის ინსტიტუტი, №1 (25), გამომცემლობა „მერიდიანი“, გვ.: 110-127.

არსენალის სიმაღლე – არსენალის მთა. მდებარეობს თბილისში, ჩუღურეთის რაიონის ჩრდილო-აღმოსავლეთით. 218, 221.

ასტარა – ქალაქი სამხრეთ აზერბაიჯანში, ირანის რესპუბლიკის საზღვართან. 54.

ასტრახანი – ქალაქი რუსეთის ფედერაციის ტერიტორიაზე, მდინარე ვოლგის დელტაში. 129.

აფხაზეთი – 197.

აჭარა – 180.

ახალქალაქი – 224.

ახალციხე – 94, 109, 117, 163, 197, 224, 232.

ახატელი – სოფელი აღმოსავლეთ საქართველოში, თელავის მუნიციპალიტეტში. 57.

ახტა – სოფელი დაღესტნის სამხრეთ ნაწილში, ყოფილი სამურის ოლქში, ახტისა და სამურის მდინარეების შენაკადთან. ადრე კავკასიის ალბანეთის შემადგენლობაში შედიოდა ტლურის სახელწოდებით, შემდეგ – ლაქის ადრეფეოდალურ სახელმწიფოში, უფრო მოგვიანებით კი რუსეთის იმპერიის შემადგენლობაში შევიდა. 227.

ბათუმი – 94, 180, 232.

ბაიაზეთი – ქალაქი თურქეთში (თურქ: დოღუბაიაზით 1934 წლამდე). 180, 181, 196, 197, 207.

ბაქუ (ბაქო) – აზერბაიჯანის დედაქალაქი. „ბაქო“ აზერბაიჯანულად ნიშნავს ქარიან ადგილს. მდებარეობს კასპიის ზღვის დასავლეთ სანაპიროზე, აფშერონის ნახევარკუნძულის სამხრეთ ნაწილში. 76, 96, 122, 224.

ბელაქანი – ქალაქი აზერბაიჯანში, ბელაქნის რაიონის ადმინისტრაციული ცენტრი, შაქი-ზაქათალის ეკონომიკური ზონის ნაწილი. მოსახლეობის უმეტესობას აზერბაიჯანელები შეადგენენ, დაახლოებით მეხუთედი ხუნძები არიან, ცხოვრობენ ასევე ქართველები (ინგილოები). 171.

ბოთლიხი – სამხრეთ-დასავლეთ დაღესტნის სოფელი და რაიონული ცენტრი. ბოთლიხები დაღესტნის ერთ-ერთი მცირერიცხოვანი ხალხია. 26, 57, 119.

ბორჯომი – 39, 42, 43, 44, 52, 80, 84, 88, 91, 96, 123, 133, 207, 212, 226.

ბუხარა – ქალაქი უზბეკეთში, ბუხარის ვილაიეთის დედაქალაქი. 149.

განჯა – ისტორიულად ირანის (სპარსეთის) მნიშვნელოვანი ქალაქი, ამჟამად აზერბაიჯანის სიდიდით მეორე ქალაქი. რუსეთის იმპერიის პერიოდში „ელიზავეტოპოლი“ ერქვა, 1920-1935 წლებში ეწოდებოდა „განჯა“, 1935-1991 წლებში – „კიროვაბადი.“ 1991 წლიდან ისევ „განჯა“ დაერქვა. 148, 232.

გაურახი – სოფელი ყოფილ ბორჩალოს მაზრაში. 178.

გოლოვინის პროსპექტი – დღევანდელი რუსთაველის გამზირი. 211.

გორდი – დაბა იმერეთში. აქ მდებარეობდა დადიანების საზაფხულო რეზიდენცია, გორდის სასახლე. 210.

გორი – 152.

გროზნა (გროზნო) – ჩეჩნეთის დედაქალაქი. მდებარეობს მდინარე სუნჯაზე. დაარსდა 1818 წელს. 65.

გუდაური – სამთო-სათხილამურო კურორტი ყაზბეგის მუნიციპალიტეტში. 175.

გურჯაანი – 136, 139.

დაღესტანი (დაღესტანი) (სიტყვა თურქულია, „დაგ“ მთებს ნიშნავს, „სტანი“ – მიწას) – დაღესტნის რესპუბლიკა. შედის რუსეთის სამხრეთ ფედერალური ოლქის შემადგენლობაში, დედაქალაქი – მაჰაჩყალა. 1813 წელს დაღესტანი გულისტანის ხელშეკრულებით რუსეთის იმპერიას მიუერთეს, 1860 წელს კი დაარსდა რუსეთის იმპერიის დაღესტნის ოლქი. 1920 წელს გამოცხადდა დაღესტნის ავტონომია, 1921 წელს შეიქმნა დაღესტნის ასსრ. 1991 წელს დადგინდა მისი სტატუსი: დაღესტნის რესპუბლიკა – რუსეთის ფედერაციის შემადგენლობაში. 19, 57, 59, 65, 141, 156, 158, 171, 185, 189, 215, 216, 217, 222, 226, 227, 232.

დედოფლის წყარო (დედოფლისწყარო) – დედოფლისწყაროს მუნიციპალიტეტის ადმინისტრაციული ცენტრი. საბჭოთა ხელისუფლების დროს „ნითელწყარო“ ეწოდა, მანამდე კი, XIX საუკუნის დასაწყისში, რუსებმა „ცარსკიე კოლოდცი“ დაარქვეს. პირვანდელი სახელწოდება „დედოფლისწყარო“ ქალაქმა 1991 წელს აღიდგინა. 216.

დემურჩასალი – სოფელი ყოფილ ბორჩალოს მაზრაში. 178.

დერბენდი – ძვ. დარუბანდი (სპარს. დარ – კარი, ბანდ – ზღუდე), ქალაქი დაღესტანში, კასპიის ზღვის სანაპიროზე. 1722 შეუერთდა რუსეთს, მაგრამ 1735 წლის განჯის ხელშეკრულებით ისევ ირანს დაუბრუნდა. 1747 დაარსდა დერბენდის სახანო. 1813 წლის გულისტანის საზავო ხელშეკრულებით, საბოლოოდ შეუერთდა რუსეთს. 23, 224.

დიდუბე – უბანი თბილისში. ადრე აქ დასახლება ყოფილა, სადაც განთავსებული იყო მეფის სასახლე, ეკლესია, ბალები და სარწყავი არხი. XIX საუკუნის 60-იანი წლებიდან თბილისს შემოუერთეს. 56.

დუნაი – ევროკავშირის ტერიტორიაზე ყველაზე გრძელი და ევროპაში სიგრძით მეორე მდინარე. მიედინება 10 სახელმწიფოს ტერიტორიაზე. 154, 181, 185, 204, 207, 212, 225.

დუშეთი – 122, 150.

დღვინი – სოფელი აჭარაში. 180.

ევროპა – 26, 54, 101, 117, 140, 144, 170, 177, 185, 204, 212, 224, 225, 231.

ევფრატი – დასავლეთ აზიის ყველაზე გრძელი მდინარე. ძველი სახელწოდება – ბურანუნი. 185.

ეკატერინოდარი – 1792 წელს ეკატერინე II-მ გამოსცა წყალობის სიგელი, რომლის მიხედვითაც, შავი ზღვის კაზაკთა ჯარებს მუდმივი სარგებლობის უფლებით გადაეცათ ყუბანის მიწა. კაზაკებმა ამ ადგილს ეკატერი-

ნეს საპატივსაცემოდ „ეკატერინოდარი უწოდეს.“
1860 წლიდან დასახლება იქცა ყუბანის ოლქის ადმინისტრაციულ ცენტრად. ქალაქის სტატუსი 1876 წელს მიიღო. 1920 წელს ეწოდა „კრასნოდარი.“ 179.

ელისავეტოპოლი – ანოტაციისთვის იხ. **განჯა**. 141, 168.

ერევანი – სომხეთის რესპუბლიკის დედაქალაქი. მდებარეობს მდინარე რაზდანზე. სხვადასხვა დროს ერქვა „ერებუნი“, „ერივანი.“ 102, 163, 186, 197, 201, 207, 224, 231.

ერევნის გუბერნია – რუსეთის იმპერიის ადმინისტრაციულ-ტერიტორიული ერთეული 1849-1917 წლებში, ადმინისტრაციული ცენტრი – ერევანი. 194.

ესენდუკი – საკურორტო ქალაქი სტავროპოლის მხარეში, რუსეთის ფედერაციაში. 39, 84.

ეჩმიადინი – იგივე ვალარშაპატი. ერთ დროს სომხეთის დედაქალაქი იყო. ქრისტიანობის მიღების შემდეგ სომხურ-გრიგორიანული ეკლესიის ცენტრი და კათოლიკოსის რეზიდენციაა. 207.

ვანი – აქ: ქალაქი იმერეთში, ვანის მუნიციპალიტეტში. 231.

ვარშავა – პოლონეთის დედაქალაქი. მდებარეობს მაზოვიეცის დაბლობზე, მდინარე ვისლის ორივე ნაპირას. 1596 წლიდან პოლონეთის დედაქალაქია. 123.

ვენა – ავსტრიის დედაქალაქი, მსოფლიოს ერთ-ერთი ულამაზესი ქალაქი. მდებარეობს მდინარე დუნაის ორივე სანაპიროზე, ცენტრალური ევროპის სამხრეთ-აღმოსავლეთ კუთხეში. 94, 135.

ვერა – თბილისის ერთ-ერთი ძველი უბანი. მდებარეობს მტკვრის მარჯვენა სანაპიროზე. ძველი სახელწოდება – სკვირეთი (სკორეთი). 52, 100.

ვიში – საკურორტო ქალაქი ცენტრალურ საფრანგეთში, ოვერნის რეგიონში. 96, 101, 102.

ვლადიკავკაზი – ოსეთის რესპუბლიკის დედაქალაქი. მდებარეობს ქვეყნის სამხრეთ-აღმოსავლეთით. სხვადასხვა დროს ეწოდებოდა „ძაუჯიყაუ“ და „ორჯონიკიძე.“ 66, 96, 170, 177, 198, 214.

ვლადიყარსი – დღევანდელი კუმბეთლი. მდებარეობს ყარსთან. მოლოკანების ყოფილი სოფელი. 225.

ზაიმი – სოფელი ალექსანდროპოლიდან (გიუმრიდან) ყარსისკენ მიმავალ შემოვლით გზაზე. 180.

ზაქათალა – ზაქათალის რაიონის ადმინისტრაციული ცენტრი აზერბაიჯანის რესპუბლიკის ჩრდილო-დასავლეთით. 1918-1921 წლებში საქართველოს დემოკრატიულ რესპუბლიკაში შემავალი ზაქათალის ავტონომიური ოლქის ცენტრი იყო. 1921 წელს კავკასიელმა კომუნისტებმა, საბჭოთა რუსეთის მითითებით, ქალაქი ზაქათალა, თავის ოლქთან, ბელაქანთან და კახთან ერთად, საქართველოს უკანონოდ ჩამოაჭრეს და აზერბაიჯანს გადასცეს. 171, 172.

ზივინი – დასახლება აღმოსავლეთ თურქეთში, ყარსის დასავლეთით. რუსეთ-თურქეთის 1877-1878 წლების ომის დროს მის მახლობლად მოხდა ცნობილი ბრძოლა. 197.

ზირანი // ზირინა (ზირიანი) – სოფელი აღმოსავლეთ აზერბაიჯანის პროვინციაში, კალიბარის ცენტრალურ რაიონში (ირანი). 29.

ზუგდიდი – 165, 185, 224.

თალიშის სახანო – ფეოდალური სახელმწიფო აზერბაიჯანში. 1813 წლის გულისტანისა და 1828 წლის თურქმანჩაის ხელშეკრულებებით რუსეთის იმპერიას შეუერთდა. 224.

თბილისი – 15, 16, 21, 23, 26, 35, 36, 37, 44, 51, 52, 54, 56, 58, 59, 66, 71, 72, 73, 76, 83, 86, 87, 88, 91, 93, 96, 97, 100, 103, 113, 114, 118, 122, 124, 125, 131, 136, 149, 153, 155, 158, 159, 165, 167, 171, 181, 185, 191, 192, 195, 201, 202, 203, 204, 213, 214, 217, 218, 220, 221, 226, 229, 230, 232, 233.

თურქეთი – ევრაზიის სახელმწიფო მცირე აზიის ნახევარკუნძულზე. ესაზღვრება ოთხი ზღვა: შავი, ხმელთაშუა, მარმარილოსა და ეგეოსის. 142, 145, 174, 180, 196.

იგდირი – ქალაქი და რაიონი თურქეთის უკიდურეს აღმოსავლეთში. რუსეთის იმპერიის პერიოდში – სურმალინის ოლქის ადმინისტრაციული ცენტრი. მდებარეობს არარატის ხეობაში, მდინარე არაქსის მარჯვენა ნაპირზე. 197.

იმერეთი – 57, 159.

ირკუტსკის გუბერნია – რუსეთის იმპერიის ადმინისტრაციულ-ტერიტორიული ერთეული. 70, 72.

კავკასია – ვრცელი ბუნებრივი რეგიონი შავ, კასპიისა და აზოვის ზღვებს შორის. შემოსაზღვრულია კუმა-მანჩის ღრმულით (ჩრდილოეთი), ირანით, თურქეთით, ყუბანის შესართავითა და აფშერონის ნახევარკუნძულით. 18, 29, 47, 80, 83, 106, 110, 159, 161, 174, 178, 179, 181, 188, 218, 219, 220, 221.

კასპიის ზღვა – ევროპისა და აზიის მიჯნაზე მდებარე წყალსატევი. სახელწოდება მიიღო კავკასიის აღმოსავლურ ნაწილში მცხოვრები კასპიების ტომებისაგან. ადრე ეწოდებოდა „პირკანი,“ შემდეგ – „ხალთანი.“ 96.

კახეთი – 57, 70, 138, 215, 216, 222.

კახი – სოფელი ყოფილ ჭარ-ბელაქნის ოლქში, ისტორიული კახეთის ტერიტორიაზე. დღეს აზერბაიჯანის რესპუბლიკის შემადგენლობაშია. 227.

კობი – სოფელი საქართველოში, ყაზბეგის მუნიციპალიტეტში. 174.

კოდა – ორბელიანთა საგვარეულო მამული ქვემო ქართლში, ახლანდელი თეთრიწყაროს მუნიციპალიტეტის ტერიტორიაზე. 45, 57, 125.

კონსტანტინოპოლი (კონსტანტინეპოლი) – ანოტაციისთვის იხ. სტამბოლი. 185, 219, 220.

კოჯორი – დაბა თბილისთან ახლოს, თრიალეთის ქედის განშტოებაზე. 39, 45, 46, 48, 88, 96, 134, 197, 207.

კრონშტადტი – ქალაქი სანკტ-პეტერბურგის ოლქში (რუსეთის ფედერაცია). 185.

კულპი – მარილის მთა ერევნის გუბერნიაში, ეჩმიაძინის მახლობლად. 207.

კუმისი – სოფელი ქვემო ქართლში, გარდაბნის მუნიციპალიტეტში. ისტორიულ წყაროებში იხსენიება XV საუკუნიდან. სოფელში მდებარეობს შუა საუკუნეების სამების ეკლესია და ორბელიანების საგვარეულო საძვალე. 125.

ლაგოდები – 33, 216.

ლამაკინი – ქალაქი რუსეთში, ვორონეჟის ოლქში. 65.

ლამისყანა – სოფელი შიდა ქართლში, კასპის მუნიციპალიტეტში. 186, 192.

ლიფლანდია – ლივონიის (აღმოსავლეთ ბალტიისპირეთის ისტორიული მხარის) გერმანული სახელწოდება. 201.

ლონდონი – დიდი ბრიტანეთისა და ჩრდილოეთ ირლანდიის გაერთიანებული სამეფოს პოლიტიკური, ეკონომიკური და კულტურული ცენტრი. ქვეყნის დედაქალაქი. 185, 189, 219, 220.

მარტყობი // მარტყოფი – სოფელი ქვემო ქართლში, გარდაბნის მუნიციპალიტეტში. 44, 45.

მინგეჩაური – ქალაქი აზერბაიჯანში. XIX საუკუნეში დასახლება იყო. ქალაქის სტატუსი მიიღო 1948 წელს. 217.

მინგრელია (სამეგრელო) – 123, 197.

მიხაილოვის ხიდი – დღევანდელი ჩუღურეთისა და ე. წ. „მშრალი ხიდის“ ადგილზე წინათ არსებული ორი ხიდის – მიხაილოვის დიდი და მცირე ხიდის – საერთო

სახელწოდება. სხვადასხვა დროს ატარებდა „კუკიის“, „ნმ. მიხეილის“, „კარლ მარქსის“, „ჩუღურეთის“, „ზა-არბრიუკენის“ სახელებს. 192.

მლეთი – სოფელი საქართველოში, დუშეთის მუნიციპალიტეტში. 170.

მონპლეზირი – აქ: ბალი თბილისში. გაშენდა XIX ს-ის 60-იან წლებში. იყო თავშეყრისა და გართობის ადგილი. 85.

მოსკოვი – რუსეთის ფედერაციის დედაქალაქი. სხვადასხვა დროს იყო მოსკოვის დიდი სამთავროს, რუსეთის სამეფოს, რუსეთის იმპერიის, საბჭოთა რუსეთის, საბჭოთა კავშირის დედაქალაქი. 165, 174, 193, 204, 222.

მტკვარი – ამიერკავკასიის უდიდესი მდინარე. სათავეს იღებს თურქეთში. 85, 95, 97.

მუშთაიდის ბალი – ბალი თბილისში. გააშენა მუშთაიდმა, წარმოშობით აზერბაიჯანელმა, ირანის რელიგიურმა და პოლიტიკურმა ლიდერმა XIX საუკუნეში. 56, 167, 181.

მუხაესტატი – სოფელი აჭარის ავტონომიურ ოლქში, ქობულეთის მუნიციპალიტეტში. 180.

მცხეთა – 164, 169.

მჭადიჯვარი – სოფელი საქართველოში, მდინარე წარეკვავის ნაპირას, დუშეთის მუნიციპალიტეტში. 125.

ნახჩევანი (ნახჭევანი) – აზერბაიჯანის რესპუბლიკის შემადგენლობაში შემავალი ამავე სახელწოდების ავტონომიური რესპუბლიკის დედაქალაქი. 1828 წელს თურ-

ქმანჩაის ხელშეკრულებით შეიერთა რუსეთმა. 1924 წელს აზერბაიჯანის ნაწილი გახდა. 224.

ნიკოლაევსკი – ქალაქი რუსეთის ვოლგოგრადის ოლქში. 180, 181.

ნუხა – ყოფილი სამაზრო ქალაქი აზერბაიჯანში, ამჟამად შაქი. 186, 216, 227.

ნუხის სახანო – ირანის აგრესიის წინააღმდეგ აზერბაიჯანის ჩრდილოეთ ნაწილში შექმნილი ფეოდალური სახელმწიფო, რომელიც არსებობდა XVIII საუკუნის შუა წლებიდან XIX საუკუნის დასაწყისამდე. 1805 წელს მეფის რუსეთის შემადგენლობაში აღმოჩნდა. 1819 წელს პროვინციად გარდაქმნილი რუსეთის სამხედრო ადმინისტრაციას დაექვემდებარა. 1859 წელს ბაქოს გუბერნიის შემადგენლობაში შევიდა, 1868 წლიდან კი ელიზავეტოპოლის გუბერნიის გამგებლობაში მოექცა. ნუხას ამჟამად ჰქვია „შაქი.“ 64, 102.

ნუხის უეზღი (იგივე შაქის მაზრა) – რუსეთის იმპერიის, შემდეგ კი აზერბაიჯანის დემოკრატიული რესპუბლიკის ელიზავეტოპოლის გუბერნიის ერთ-ერთი ყოფილი უეზღი. მდებარეობდა მის შორეულ ჩრდილო-აღმოსავლეთ ნაწილში. ადმინისტრაციული ცენტრი 1868-1921 წლებში – შაქი. 217.

ოზურგეთი – 185, 195.

ორთაქალა – თბილისის ერთ-ერთი ძველი უბანი. სანაპიროების აგებამდე და მტკვრის კალაპოტის კედლებში მოქცევამდე არსებობდა კუნძულის სახით. მდებარეობდა ქალაქის აღმოსავლეთით სეიდაბადის (შემდგომში ხარფუხის) ქვევით. მოქცეული იყო მტკვრის ძირითად კა-

ლაპოტსა და მის მარჯვენა ტოტს შორის. ამით ხსნიან მის სახელწოდებას – ორთა (წყალს) შორის მდებარე ჭალა. 85.

ოსმალეთი – დღევანდელი თურქეთი. ოსმალეთის იმპერია არსებობდა 1299-1923 წლებში. ხშირად მოიხსენიებოდა აგრეთვე, როგორც „თურქეთის იმპერია.“ მისი ძლევამოსილების პერიოდში, XVI-XVII საუკუნეებში, იმპერიის ტერიტორია მოიცავდა ანატოლიას, ახლო აღმოსავლეთს, ჩრდ. აფრიკის ნაწილს, სამხრეთ-აღმოსავლეთ ევროპისა და კავკასიის მნიშვნელოვან ნაწილს. 177.

პარიჟი (პარიზი) – საფრანგეთის დედაქალაქი (აღრე – ლუტეცია). გაშენებულია მდინარე სენის ნაპირზე. მსოფლიოს ერთ-ერთი პოლიტიკური, კულტურული და ეკონომიკური ცენტრი. 71, 94, 125, 162, 164, 165, 186, 192.

პეტერბურლი (სანკტ-პეტერბურგი) – ქალაქი ჩრდილოეთ ევროპაში, რუსეთის ფედერაციის ჩრდილო-დასავლეთით, ტურიზმის მნიშვნელოვანი ცენტრი. 1712-1728 და 1732-1918 წლებში რუსეთის დედაქალაქი იყო. პეტერბურგთანაა დაკავშირებული ქართული კულტურის განვითარების გარკვეული პერიოდი. XVIII საუკუნის 30-იანი წლებიდან დაიწყო აქ ქართველთა ინტენსიური კულტურულ-მეცნიერული მოღვაწეობა. XIX საუკუნის შუა წლებში კი პეტერბურგის უნივერსიტეტი ერთ-ერთ ყველაზე მნიშვნელოვან საგანმანათლებლო კერას წარმოადგენდა ქართველთათვის. 17, 22, 34, 38, 39, 46, 48, 51, 52, 56, 60, 71, 78, 80, 88, 89, 101, 115, 122, 125, 140, 144, 149, 158, 164, 177, 185, 186.

პეტროვსკი – დაღესტნის კულტურულ-ადმინისტრაციული ცენტრი XIX ს-ში, დღევანდელი მაჰაჩყალა – დაღესტნის დე-

დაქალაქი. მდებარეობს კასპიის ზღვის პირას. 1857 წელს დასახლებამ მიიღო ქალაქის სტატუსი და საპორტო ქალაქ „პეტროვსკ-პორტის“ სახელწოდება. 65.

პიატიგორსკი – მსხვილი ბალნეოლოგიური საკურორტო ქალაქი სტავროპოლის მხარეში, კავკასიის მინერალური წყლების საკურორტო რეგიონში. 2010 წლიდან – ჩრდილოეთ კავკასიის ფედერალური ოლქის ადმინისტრაციული ცენტრი. 39, 84.

პლევნა // პლევნო (იგივე **პლევანი**) – ქალაქი ბულგარეთის ჩრდილოეთ ნაწილში. პლევანის ოლქის ადმინისტრაციული ცენტრი. 221, 226.

ჟელეზნოვოდსკი (ჟელენოვოდსკი) – ბალნეოლოგიური საკურორტო ქალაქი რუსეთის სტავროპოლის მხარეში. 39.

რიონი – მდინარე დასავლეთ საქართველოში. 204.

რომი – იტალიისა და ლაციოს რეგიონის დედაქალაქი. 52, 231.

რუსეთი – მსოფლიოს უდიდესი ქვეყანა. ფლობს აღმოსავლეთ ევროპისა და ჩრდილოეთ აზიის უდიდეს ნაწილს. პირველი რუსული სახელმწიფო იყო კიევის რუსეთი. შემდეგ შეიქმნა რუსეთის სამეფო, რომელიც პეტრე დიდის დროს იმპერიად გამოცხადდა. იმპერია შეცვალა საბჭოთა კავშირმა. ეს უკანასკნელი 1991 წელს დაიშალა. 28, 29, 38, 64, 88, 102, 142, 145, 154, 165, 170, 177, 178, 181, 185, 204, 210, 216, 224.

საბერძნეთი (საბერძნეთის რესპუბლიკა) - ევროპის სამხრეთ-აღმოსავლეთ და ხმელთაშუაზღვისპირეთის აღმოსავლეთ ნაწილში მდებარე სახელმწიფო. ფლობს ბალკა-

ნეთის ნახევარკუნძულის სამხრეთ ნაწილს ოთხ მიმდებარე კუნძულთან (კრეტა, ევბეა, როდოსი, ლესბოსი) ერთად. 225.

საბუე – სოფელი კახეთში, ყვარლის მუნიციპალიტეტში. 215, 216.

საგურამო – სოფელი თბილისის ჩრდილოეთით, მცხეთის მუნიციპალიტეტში. 101.

სამური – აქ: სოფელი აზერბაიჯანში, გუსარის რაიონში. 227.

სანსუსი – აქ: ბაღი თბილისში. გაშენდა XIX ს-ის 60-იან წლებში. იყო თავშეყრისა და გართობის ადგილი. 121, 135, 190.

სარიყამიში – ქალაქი თურქეთში, ყარსის ვილაიეთში. 225.

საქართველო – 27, 28, 34, 52, 65, 70, 72, 86, 96, 97, 100, 102, 138, 139, 142, 145, 149, 152, 163, 164, 169, 174, 178, 191, 196, 210, 211, 216, 219, 221, 224, 225.

საცხენისი – სოფელი ქვემო ქართლში, გარდაბნის მუნიციპალიტეტში. 216.

საჰყალტუთანი – პალანდოკენის მთის ნაწილი დღევანდელი თურქეთის რესპუბლიკის ტერიტორიაზე, სომხეთთან ახლოს. აქ ორბელიანებს მიწები ჰქონდათ. 65.

სელენგინი – ქალაქური ტიპის დასახლება აღმოსავლეთ ციმბირში. 48.

სომხითი (სომხეთი) – სახელმწიფო სამხრეთ კავკასიის მთიანეთში. ესაზღვრება საქართველო, აზერბაიჯანი, თურ-

ქეთი, ირანი. ქვეყნის დიდი ნაწილი შედიოდა ოსმალეთის იმპერიის შემადგენლობაში. დედაქალაქი – ერევანი. 225.

სოღანლული (იგივე **ფონიჭალა**) – უბანი თბილისში, კრწანისის რაიონში, ყოფილი სოფელი სოღანლულის ტერიტორიაზე. 1973 წლიდან ეწოდა „ფონიჭალა.“ 2006 წელს შეუერთდა თბილისს. 225.

სპარსეთი (იგივე **ირანი**). დედაქალაქი – თეირანი. სახელწოდება „ირანი“ იხმარებოდა სასანიანთა სახელმწიფოს ძირითადი ნაწილის აღსანიშნავად. ირანელები თავიანთ ქვეყანას ამ სახელით მოიხსენიებდნენ, ევროპელებმა კი „სპარსეთი“ შეარქვეს. 1935 წელს ქვეყნის ხელისუფლებამ მსოფლიოს სახელმწიფოებს მიმართა, რათა იგი მოეხსენიებინათ, როგორც ირანი. 102, 103, 149, 181, 224.

სტავროპოლი – ქალაქი ჩრდილოეთ კავკასიაში, სტავროპოლის მხარის ადმინისტრაციული ცენტრი. დაარსდა 1777 წელს, როგორც ციხესიმაგრე. 124.

სტავროპოლის გუბერნია – რუსეთის იმპერიის ადმინისტრაციულ-ტერიტორიული ერთეული 1847-1917 წლებში. ცენტრი – სტავროპოლი. 122.

სტამბოლი – ისტორიული ქალაქი, თურქეთის ეკონომიკური და კულტურული ცენტრი. მდებარეობს ევროპასა და აზიას შორის, ბოსფორის სრუტის გასწვრივ, მარმარილოსა და შავი ზღვის სანაპიროზე. ქალაქს საუკუნეების განმავლობაში „კონსტანტინოპოლი“ ერქვა, როცა ის ბიზანტიის იმპერიის დედაქალაქი იყო (მისი ძველი ბერძნული სახელია „ბიზანტიუმი“). მთელი შუა საუკუნეების განმავლობაში იგი უდიდესი და უმდიდრესი

ქალაქი იყო ევროპაში, რის გამოც „ქალაქთა დედოფალი“ შეარქვეს. 152, 154, 189, 190, 212, 225.

სუბოტინო – სოფელი ბათუმიდან ყარსისკენ მიმავალ გზაზე. 180.

სურამი – სამთო-კლიმატური კურორტი შიდა ქართლში, ხაშურის მუნიციპალიტეტში. 186, 193, 198.

სურმალინი – იგივე სურმალინის ოლქი – ტერიტორიულ-ადმინისტრაციული ერთეული ერევანის პროვინციაში (1828-1918), შემდგომში – სომხეთის რესპუბლიკაში (1918-1920). ადმინისტრაციული ცენტრი – იგდირი. 197.

სუხუმი (სოხუმი) – 65, 185, 191.

ტაბახმელა – სოფელი თბილისთან ახლოს, მთაწმინდის რაიონში, ორბელიანების სამფლობელო მამული XVIII საუკუნის II ნახევრიდან. 39, 45, 46, 48, 80.

ტანძია – სოფელი ქვემო ქართლში, ბოლნისის მუნიციპალიტეტში. სულხან-საბა ორბელიანის დაბადების ადგილი. 128, 134.

ტაშქენთი (ტაშქენტი) – შუა აზიის უდიდესი ქალაქი, უზბეკეთისა და ტაშქენტის პროვინციის დედაქალაქი. მდებარეობს უზბეკეთის აღმოსავლეთ ნაწილში. 192.

ტომსკი – ქალაქი დასავლეთ სიბირის აღმოსავლეთ ნაწილში, მდინარე ტომის ნაპირზე. 103.

ტურცია – 212. ანოტაციისთვის იხ. **თურქეთი**.

უძო – მთა თრიალეთის ქედის სამხრეთ-აღმოსავლეთით. 209.

ფინეთი (ფინეთის რესპუბლიკა) – სახელმწიფო ჩრდილოეთ ევროპაში, სკანდინავიაში. დედაქალაქი – ჰელსინკი. 52.

ფოთი – 96, 180.

ქართლი – 43, 70, 100, 120, 169.

ქობულეთი – 195.

ქუთაისი – 18, 20, 32, 112, 124, 232.

ყაზანი – ქალაქი რუსეთის ცენტრალურ ევროპულ ნაწილში. თათრეთის რესპუბლიკის დედაქალაქი. 59, 192.

ყაზახი – აზერბაიჯანის რაიონის ადმინისტრაციული ცენტრი 1930 წლიდან. XVIII ს-ში ყაზახის სასულთნოს დედაქალაქი, ხოლო რუსეთის იმპერიაში – ყოფილი ელიზავეტოპოლის გუბერნიის ყაზახის მაზრის ადმინისტრაციული ცენტრი. მდებარეობს ქვეყნის დასავლეთ ნაწილში, მდინარე ალსტაფზე. 123, 129.

ყარაბახი // ყარაბაღი – გეოგრაფიული და ისტორიული რეგიონი ამიერკავკასიაში. XVIII საუკუნის შუახანებსა და XIX საუკუნის დასაწყისში აქ არსებობდა ყარაბაღის სახანო. 1805 წლიდან ყარაბაღი რუსეთის იმპერიის შემადგენლობაში მოექცა. საბჭოთა პერიოდში ზერბაიჯანის სსრ-ის შემადგენლობაში შედიოდა. ამჟამად დეიურე აზერბაიჯანის რესპუბლიკის ნაწილს შეადგენს. წარმოადგენს გაუთავებელი დავის საგანს სომხეთსა და აზერბაიჯანს შორის. 102, 224.

ყარაიალი – ყარსის აღმოსავლეთით მდებარე მთა. ცნობილია 1877-1878 წლების რუსეთ-თურქეთის ომის დროს აქ გამართული ბრძოლებით. 218, 219, 220.

ყარსი – ქალაქი ჩრდილო-აღმოსავლეთ თურქეთში, ყარსის პროვინციის დედაქალაქი, ყოფილი სანჯაყის ცენტრი თურქულ ვილაიეთ არზრუმში. ქალაქ ყარსის ძველი ქართული სახელწოდებაა „კარი.“ 180, 185, 189, 191, 197, 224, 225.

ყალიზმანი – თურქეთის ჩრდილო-აღმოსავლეთით, ყარსის ვილაიეთში, მდებარე ქალაქი და რაიონი. აქედან შემოჭრისა და საქართველოში მარილი. ქართველები მას „ალზევანს“ უწოდებდნენ. 225.

ყვარელი – 216.

ყირიმი – ტერიტორია ყირიმის ნახევარკუნძულზე, შავი ზღვის ჩრდილოეთ ნაწილში. ოკუპირებულია რუსეთის ფედერაციის მიერ. 28, 71, 97.

ყუბა – ქალაქი აზერბაიჯანში, ყუბის რაიონში. 215, 224.

ყუბანი – ჩრდილოეთ კავკასიის ისტორიულ-გეოგრაფიული რეგიონი. მოიცავს სტავროპოლის მხარის დასავლეთ ნაწილს, კრასნოდარის მხარის დიდ ნაწილს, ასევე ადიღესა და ყარაჩაი-ჩერქეზეთს. 179, 192.

ყულლარი (ყულარი) – სოფელი მარნეულის მუნიციპალიტეტში. 72.

შავი ზღვა – ევრაზიის ერთ-ერთი ყველაზე წყალუხვი სივრცე. ესაზღვრება უკრაინას, რუსეთს, საქართველოს, თურქეთს, ბულგარეთს, რუმინეთს. 96.

შაქი – ქალაქი აზერბაიჯანის ჩრდილო-დასავლეთ ნაწილში, შაქის რაიონის ადმინისტრაციული ცენტრი. 224.

შილდა – სოფელი კახეთში, ყვარლის მუნიციპალიტეტში. 216.

შირვანი – მეფის რუსეთის მმართველობის პერიოდში შირვანის მაზრა, ამჟამად – შირვანის რაიონი. მდებარეობს აზერბაიჯანის ჩრდილო-აღმოსავლეთ ნაწილში. წარმოადგენდა კავკასიის ალბანეთის ნაწილს. 224.

შურა (თემირხანშურა) – 1922 წლამდე ციხესიმაგრე დაღესტანში, კავკასიონის მთისწინეთში, მდ. შურა ოზენის ნაპირზე. ამჟამად – ქალაქი ბუინაქსკი. 27, 29, 89, 149, 170, 181.

შურაგელის სანჯაყი – ადმინისტრაციულ-ტერიტორიული ერთეული. მდებარეობდა არაგაცის მთის ძირას. მასში 172 სოფელი შედიოდა. 180.

შუშა – ქალაქი აზერბაიჯანში, მთიან ყარაბაღში. 112, 231.

ჩეჩნეთი – რუსეთის ფედერაციის სუბიექტი. შედის ჩრდილოეთ კავკასიის ფედერალური ოლქის შემადგენლობაში. დედაქალაქი – გროზნო. 185.

ცარსკის კალოდცი – 230. ანოტაციისთვის იხ. **დედოფლისწყარო**.

ცარსკის სელო (ცარსკოე სელო) – ამჟამად ქალაქი პუშკინი. შედის სანკტ-პეტერბურგის შემადგენლობაში. იყო რომანოვების საზაფხულო რეზიდენცია. მისი მშენებლობა 1717 წელს დაიწყო. რუსეთის მეფე პეტრე I-მა ეს ტერიტორია აჩუქა მეუღლეს, ეკატერინე ალექსანდრეს ასულს. ამ ქალაქთან

ნაა დაკავშირებული რუსი მწერლისა და მოაზროვნის, ალექსანდრე პუშკინის, ახალგაზრდობის წლები. 124, 149.

ციმბირი – რუსეთის იმპერიის, ამჟამად კი რუსეთის ფედერაციის, აზიური ნაწილი. 64. 65, 129, 156.

ციმბირის გუბერნია – რუსეთის იმპერიის ადმინისტრაციულ-ტერიტორიული ერთეული. ჩამოყალიბდა 1708 წელს პეტრე I-ის რეფორმის შედეგად. არსებობდა 1782 წლის ადმინისტრაციულ რეფორმამდე. მოიცავდა ციმბირისა და ურალის ტერიტორიებს. 70, 72.

ციხისძირი – სოფელი აჭარის ავტონომიურ ოლქში, ქობულეთის მუნიციპალიტეტში. 196.

წავკისი – სოფელი თბილისთან ახლოს, მთაწმინდის რაიონში. 80, 86, 93, 94, 95, 128, 131, 133, 134, 135, 186, 197, 201, 203, 206, 209, 210.

წებელდა (ყოფილი წაბალი) – სოფელი აფხაზეთში, გულრიფშის მუნიციპალიტეტში, წებელდის ქვაბულში, სოხუმის სამხედრო გზაზე. 2008 წლიდან ოკუპირებულია რუსეთის ფედერაციის მიერ. 191.

წინანდალი – სოფელი გომბორის ქედის ჩრდილო-აღმოსავლეთი კალთის ძირას, თელავის მუნიციპალიტეტში. წინანდლის დასახლება მეფე ვახტანგ VI-ის ვაჟის, ვახუშტი ბაგრატიონის, „საქართველოს გეოგრაფიაში“ ნახსენები. ჭავჭავაძეების ოჯახის ისტორია აქ XVII ს-იდან იწყება. 43, 71, 159.

ჭარი – სოფელი ყოფილ ზაქათალის ოლქში. 216.

ხაპიორი – მდინარე, დონის უდიდესი მარცხენა შენაკადი, მოიცავს პენზის, სარატოვის, ვორონეჟისა და ვოლგოგრადის რეგიონებს. 179.

ხარკოვი – სიდიდით მეორე ქალაქი უკრაინაში. მდებარეობს ქვეყნის ჩრდილო-აღმოსავლეთით. 102, 103, 107, 165, 167.

ხოის სახანო – ირანის აზერბაიჯანის ერთ-ერთი სამთავრო. მდებარეობდა მდინარე არაქსის სამხრეთით. მისი პირველი ხელისუფალი იყო შაჰბაზ ხანი (1747-1763). 64, 102.

ხუნძახი – ავარიის სახანო, ფეოდალური სამფლობელო დალესტანში XII-XIV საუკუნეებში. სახანომ ძლიერების მწვერვალს მიაღწია XVIII საუკუნეში. მაშინ იგი დალესტნის მთელ ჩრდილოეთსა და დასავლეთ რაიონებს მოიცავდა. 1828 წელს კავკასიის სამხედრო ხელმძღვანელობამ ის ორ ნაწილად გაყო. 1843 წელს რუსეთმა გააუქმა ავარიის სახანო და შექმნა გამგეობა, რომლის ზედამხედველობა დაეკისრა ხუნძახის ციტადელის სამხედრო უფროსს – გრიგოლ ორბელიანს. 30.

ჯულფა – ქალაქი აზერბაიჯანში, ჯულფის რაიონის ადმინისტრაციული ცენტრი. 76.

ლექსიკონი⁹²

- აგრე** – ასე 42,25; 43,33; 73,23; 171,6.
- აკციზი** [ფრან.] – აქციზი. არაპირდაპირი სახელმწიფო გადასახადი ფართო მოხმარების საგნებზე 139,18.
- ალაგი** – ადგილი 139,24-25; 152,25; 154,24; 216,13.
- ამერიკანეცი** – ამერიკელი 28,22.
- ამხელად** – ამჯერად 192,8.
- არენდა** – აქ: იჯარის, უძრავი ქონების (შენობის, მიწის...) გადასახადი 134,10.
- არქიერი** (არქიელი) [ბერძ. archiereus მღვდელმთავარი] – მღვდელმთავართა ზოგადი სახელწოდება 45,8; 170,28.
- ასკიკუკუ** – იგივეა, რაც ასკინკილა. აქ: გართობა, ხტუნაობა 134,12.
- ასრე** – ასე 62,12.
- აფიცერი** [გერ. offizier] – ოფიცერი 71,13.
- აფიცრობა** – ოფიცრობა 94,7.
- აფიშკა** [ფრან.] – აფიშა 72,27.
- აქიმი** – ექიმი 27,13.
- ალუსლა** – აღსვლა, ასვლა 169,24.
- ანიდელი** – ახლანდელი 73,9; 75,30; 76,19; 138,24; 139,4; 169,24; 210,18; 211,28.
- ახოტნიკი** [რუს. охотник] – აქ: მოყვარული, მოტრფიალე 212,18.
- ახრში** – სავარაუდოდ, უნდა იყოს „იახშის“ ბადალი. 177,27.
- ბაიყუში** – უცხვირპირო 27,11.
- ბალი** [ფრან.] – მეჯლისი 26,6.

⁹² ლექსიკონზე მუშაობისას ვეყრდნობოდით ქართული ენის განმარტებითი ლექსიკონის ელექტრონულ ვერსიას (<https://ice.ge/liv/liv/ganmartebiti.php>), ასევე იოსებ გრიშაშვილის ქალაქურ ლექსიკონს: გრიშაშვილი, ი. (1997). ქალაქური ლექსიკონი (საარქივო მასალა), გამოსაცემად მოამზადა რუსუდან კუსრაშვილმა. გამომცემლობა „სამშობლო“, თბილისი.

ბანკროტობა [ფრან. იტალ.] – ვალის გადახდის უუნარობა 177,21.

ბაშმაკი [მონღ., რუს. ენის მეშვ. башмак] – ფეხსაცმელი 101,1.

ბიოლრაფია [ბერძ.] – ბიოგრაფია 64,15.

ბიჭი – აქ: მოსამსახურე 44,23; 45,3; 45,5.

ბოსტონი – ბანქოს თამაშის ერთ-ერთი სახეობა 26,7; 171,12.

ბრავო [იტალ.] – მოწონების, აღტაცების გამომხატველი შეძახილი 43,8.

გამდელი – გამზრდელი 84,15; 209,19.

განწილვა – გაყოფა 74,20.

გარეშე – აქ:⁹³ უცხო („ასე ვჰრჩებით მარტო, ასე უცნობ გარეშეთათვის“) 26,12.

გლაზა [რუს. гласа] – თვალეები 170,22.

გოზუმ [აზერბ.] – თვალისჩინი 85,24.

გრძელკუდა – აქ: ეშმაკი, ცბიერი 43,22.

გულ-მსწრაფლი – გულსწრაფი 74,7.

გულ-მტკივნეულობით – გულისტკივილით 62,8.

დადარება – შედარება (დაგადარებ) 171,3.

დადევნა – აქ: ანგარიშის განევა (დავდიეთ) 190,29.

დაუდევნელად – დაუდევრად 190,32.

დაუდევნელობა – დაუდევრობა 57,20-21.

დაუდევნელობით – დაუდევრობით 74,16-17.

დაღალული – დაღლილი 209,20.

დანინდვა – დანიშვნა 16,4.

დაჭრილობა – ჭრილობა 93,27; 190-191; 215,27.

დედუფალი – დედოფალი / პატარძალი 65,2; 211,7; 211,24; 213,3; 224,3; / 45,15; 45,17.

დესეტინა (დესეტინა) [რუს. десятина] – ძვ. მიწის ზომის ერთეული 124,5; 124,6-7.

⁹³ თანდებულის მნიშვნელობით გამოყენების შემთხვევებს არ ვუთითებთ.

დვორიანსკი [რუს. дворянский] – თავადაზნაურული, სათავა-
დაზნაურო 63,2.

დიპლომატია [ფრან.] – აქ: დიპლომატიური კორპუსი 140,28;
170,14.

დნევენიკი [რუს. дневник] – დღიური 192,2.

დოხტორი [ლათ.] – ექიმი 95,2; 101,19; 135,12; 216,2.

დურაკი [რუს. дурак] – სულელი 56,34.

დურაჯი – ქათმების ოჯახის მცირე ზომის გარეული ფრინვე-
ლი 151,15; 151,16-17.

დღეყოველ – ყოველდღე 224,10-11.

ენკენისთვე – სექტემბერი 93,2.

ესოდენი – ამდენი 65,24; 84,17; 177,21; 212,31; 216,20.

ესრეთ – ასე 74,25; 100,17.

ესრეთი – ასეთი 70,17; 73,22-23; 74,13-14; 101,2; 138,27;
139,3; 162,6; 211,1; 216,24; 224,30; 225,17.

ვაპროსი [რუს. вопрос] – აქ: საკითხი 170,13.

ვალონი [ინგ. wagon. რუს. ენის მეშვეობით] – ვაგონი 84,16.

ველიკაა [რუს. великая] – დიდი 71,7; 71,11; 123,1.

ველიკიი [რუს. великий] – 76,29; 123,1; 149,8; 152,29; 154,20;
163,18; 169,7; 170,25; 170,29-30; 178,12; 191,2; 191,12;
192,12; 212,13; 212,14; 216,32; 226,6; 226,7; 231,19. დი-
დი

ვერსტი [რუს. верста] – სიგრძის საზომი ერთეული, უდრის
1,0668 კილომეტრს) 192,15.

ვილაძაც – ვილაძამ 101,20; 215,25.

ვლიანიე [რუს. влияние] – გავლენა 170,32.

ვოზსტანიე [რუს. восстание] – აჯანყება 216,18.

ვოსტოჩნი [რუს. восточный] – აღმოსავლეთის 170,13.

ზაფრა [არაბ.] – ნალველი, დარდი 149,11.

ზეგარდამო – ზეგარდმო 26,20; 138,15.

ზიმნის დვორეცი [რუს. зимний дворец] – ზამთრის სასახლე
191,3-4.

ზინკრი კიკო [კიკო – ბანქოს სათამაშო ქალღი, რომელზეც მხოლოდ ერთი გამოსახულებაა]. წერილში, სავარაუდოდ, გამოთქმა უნდა ნიშნავდეს: „გავერთოთ“, „დრო ვატაროთ.“⁹⁴ 28,16.

ზრდილი – ზრდილობიანი 154,4.

ზურნა – აღმოსავლური ჩასაბერი საკრავი 45,14; 85,5.

თავ-მადლა აღებული – თავანუელი 171,8.

თავშლაპკიანი [გერმ. schappe შლაპა] – შლაპიანი 43,22.

თამასუქი – ხელწერილი, რომლითაც განსაზღვრულ ვადაში კისრულობენ გარკვეული თანხის გადახდას. 28,19.

თანამდები – მოვალე, ვალდებული 55,27-28.

თარი [სპარს.] – აღმოსავლური სიმებიანი საკრავი, რომელსაც მიზრაფით (თხელი, პატარა ფირფიტა) უკრავენ. 85,5.

თვარემ – თორემ 26,24.

თუნგი [სპარს.] – სპილენძის, ან თიხის ვინოცელიანი ქურჭელი 139,26; 139,31; 139,33.

იარანალობა – გენერლობა 231,18.

იმოდენი – იმდენი 26,3; 177,20.

ინსტიტუტკა [რუს. институтка] – რევოლუციამდ. საუბ. ინსტიტუტში, ქალთა დახურულ სასწავლებელში, აღზრდილი ქალი 211,13-14.

ინშაჰლა [არაბ.] – დიდება ალაჰს 149,27.

ირან ხარაბეს [აზერბ. ხარაბა – დანგრეული, განადგურებული, დაქცეული]. წერილში, სავარაუდოდ, გამოთქმა უნდა ნიშნავდეს: „ცუდად იქნება საქმე“, „გაფუჭდება საქმე.“ 68,2.

კავალკადა [ფრან. cavalcade < იტ. cavalcata] – ჯგუფი, რომელშიც მხედრები ცალ-ცალკე, წყვილებად, სამ-სამი და ა. შ. მოდიან ერთმანეთის უკან. 56,21.

კამანდირი [რუს. командир] – უფროსი, მეთაური 123,13.

კანვოი [რუს. конвой] – მცველი, ბადრაგი 149,8.

⁹⁴ „ზინკრის“ მნიშვნელობა ვერ დავადგინეთ.

კანიკული [რუს. каникулы] – აქ: შვებულება 68,1.
კარტოჩკა [რუს. карточка] – სურათი 213,10.
კახი – აქ: კახელი 138,14.
კნეინა [რუს. княгиня] – დედოფალი 15,1; თავადის მეუღლე 58,3-4; 84,19; 86,4; 94,12; 170,9; მთავრის მეუღლე 123,1; 212,14; 226,7; 231,19-20.
კნეჟნა [რუს. княжна] – მთავრის ასული 71,7; 71,11.
კნიაზი [რუს. князь] – თავადი 55,24; 58,10; 69,22; 134,6; 138,2; 170,29; მთავარი 16,2; 76,29; 123,1; 149,9; 152,29; 154,20; 163,18; 170,25; 170,30; 178,12; 191,2; 191,12; 192,12; 212,13; 216,32-33; 226,6.
კოზირობა – ბანქოს თამაში 45,19; 85,33; 93,11.
კრუჟოკი [რუს. кружок] – წრე 26,6; 71,17; 72,19.85,32.
ლაგირი [რუს. лагерь] – ბანაკი 43,11.
ლაზათის განევა [არაბ. ლაზათ „სიამოვნება“] – სიამოვნების მიღება 227,5-6.
ლეიბგუსარი – ლეიბჰუსარი. სავარაუდოდ, ლეიბგვარდიის ჰუსართა პოლკის ოფიცერი 101,29; 124,23; 140,15; 212,17.
ლეთნი [летний] – საზაფხულო 85,31.
ლინია [რუს. линия] – ხაზი 215,24; 216,7.
ლოტობა – ლოტოს თამაში 84,3.
მაგაზინი [რუს. магазин] – მაღაზია 93,5.
მანდეთი – მაგეტა 217,25.
მაშა – მაშ 75,7; 134,10.
მახლაზ – მახლას, შორისდებული. კონტექსტის მიხედვით გა-
 მოხატავს დანაწევას, ან აღტაცება-აღფრთოვანებას.
 23,1; 65,4; 67,21; 85,34; 163,8; 190,28; 231,4.
მეიდანი – მოედანი 163,12.
მეფა – დედოფალი 213,3.
მითომ – ვითომ 84,8; 84,9; 154,21; 190,1; 232,19.
მიკიტანი – ძვ. სამიკიტნოს პატრონი 85,20.
მიმდევი – მიმდევარი 74,6.

მიმშველი – მშველელი 154,17.
მინუტა [რუს. минута] – წუთი 67,22; 124,15; 162,22; 177,4; 191,27; 213,16; 232,10.
მიტირება – აქ: მისამძიმრება („ქეთევანს და ელენეს შენ მიუტირე ჩემმაგიერ“) 233,17.
მოზილიზირუთს [ფრან. ლათ.] – სამხედრო ძალების საომარ მდგომარეობაში გადაყვანა 178,14.
მორიაკი [რუს. моряк] – მეზღვაური, ზღვაოსანი 191,13.
მოუღალავად – მოუღლელად, შეუსვენებლად 230,20-21.
მოშვება – აქ: წართმევა („ლონე სრულებით მომეშუა“) 233,3.
მოხედვით – აქ: კარგად, ჯანმრთელად 86,2-3.
მოხინხილება – გაჭირვებით მოსვლა 140,8.
მსწავლული – სწავლული 75,18.
მუზიკა [რუს. музыка] – მუსიკა 26,30.
მლუთაებრივი – ღვთაებრივი 27,7.
მძოვარით ამოსვლა – წყლიდან ამოსვლის ერთ-ერთი ფორმა ღრმად ჩაყვინთვის შემდეგ („მძოვარით ამოვიდა“) 85,18-19.
მჭევრმეტყველობით – მჭევრმეტყველურად 190,7-8.
ნაპრავო [რუს. направо] – მარჯვნივ 170,22.
ნაჭაიდა [თურქ. „ნა ფაიდა“] – რა სარგებელი, რა ხეირი; რა გაეწყობა 206,15.
ნაჩალნიკი [რუს. начальник] – უფროსი 56,14; 149,26; 151,26; 152,3; 152,5; 215,25; 231,14.
ნაჩალნიკობა – უფროსობა 148,14.
ნახვინება – ვინმესთვის მონახულების უფლების მიცემა („ინახვინებთ“) 64,7.
ნემენცი [რუს. немец] – გერმანელი 65,13; 65,15-16; 65,22; 65,28; 68,2.
ნოქარი – პირადი მცველი, მოსამსახურე 56,6.
ობში [რუს. общий] – საერთო, საზოგადო 65,10; 65,14.
ოკრუჟნი [რუს. окружной] – საოლქო 65,9; 70,23.
ოტპუსკი – [რუს. отпуск] – შვებულება 45,22.

ოფიციალნის [ლათ. officialis თანამდებობრივი; სამსახურებრივი; რუს. ენ. მეშვ. официальный; წიგნ. ხელისუფლების მიერ მიღებული, დაკანონებული] – ოფიციალური 57,15.

პაჟარნის კამანდა [რუს. пожарный ხანძრის, სახანძრო; команда რაზმი] – სახანძრო რაზმი, ბრიგადა 56,29.

პაჟესკი [ფრან. page] – მეფის რუსეთში სათავადაზნაურო პრივილეგირებული სამხედრო სასწავლებელი 149,3.

პასიანსი [ფრან. patience მოთმინება] – ბანქოს გაშლა გარკვეული წესით (ჩვეულებრივ, სამკითხაოდ) 212,8.

პასტორი [ლათ. pastor – მწყემსი] – პროტესტანტების მღვდელი 170,27; 170,30.

პატრი [ლათ. pater – მამა] – კათოლიკე მღვდელი 170,27.

პახოდი [რუს. поход] – ლაშქრობა, ომი 148,13-14; 192,13.

პახოდობა – ლაშქრობა, ომი 191,24; 226,22.

პენცია – პენსია 56,9-10; 124,11.

პერეპრავა [რუს. переправа] – აქ: გადასასვლელი 217,3.

პლანი [ლათ.] – გეგმა 28,20; 119,1.

პოვორი [რუს. повар] – მზარეული 45,1.

პოვსემესტნოე [რუს. повсеместное] – საყოველთაო 216,18.

პორუჩიკი [რუს. поручик] – რევოლუციამდ. ოფიცრის ხარისხი მეფის რუსეთის არმიაში 212,17.

პოსლანნიკი [რუს. посланник] – დესპანი, ელჩი 154,14.

პოტაშჩილიო [რუს. потащить] – წათრევა 84,20-21.

პრეობრაზოვანიე [რუს. преобразование] – გარდაქმნა 154,7.

პრიკაზი [რუს. приказ] – სახელმწიფო საკრედიტო ორგანიზაცია – საზოგადოებრივი მზრუნველობის „პრიკაზი“, რომელიც უძრავი ქონების უზრუნველყოფით გასცემდა სესხს და იღებდა წლიურ 6%-იან სარგებელს. 27,28.

პრისტავი [რუს. пристав] – რევოლუციამდ. პოლიციის მოხელე, რომელსაც ებარა მაზრის ნაწილი სოფლად ან უბანი ქალაქში 57,19.

რაზბოინიკი [რუს. разбойник] – ყაჩაღი, ავაზაკი 151,30.

რაზზონიკობა – ყაჩაღობა, ავაზაკობა 154,11.
რალასაც – რალაცას 84,9.
რესკრიპტი [ლათ. rescriptum] – წერილობითი პასუხი 57,4.
რეჩი [რუს. речь] – ზეპირად წარმოთქმული სიტყვა 149,24.
რუმკა [რუს. румка] – თლილი მინის ჭიქა 101,22.
საგძალი – საგზალი 45,2.
საზანდარი – აქ: დასი, რომელიც შედგება საზის, თარის, ჭიანურის დამკვრელებისა და დაირის დამკვრელ-მომღერლებისაგან. 45,14; 85,22; 190,19-20.
საკურველი – საკვირველი 28,10; 28,17; 43,2; 64,16; 121,2; 123,2; 178,11; 191,10-11; 209,10-11; 209,14.
საკურველად – საკვირველად 26,31.
საღდათი [რუს. солдат] – ჯარისკაცი 68,5; 190,1.
სამზღუარ-გარე – საზღვარგარეთ 122,8-9; 123,2.
სამზღუარი – საზღვარი 140,29.
სამტირალი – სატირალი 163,6.
საპახოდოდ – სალაშქროდ 190,18.
სასიამო – სასიამოვნო 225,33.
სასძლო – სარძლო 15,6.
სალუსალამად – სავარაუდოდ, სალსალამათად, ჯანმრთელად 213,15.
საცნობელად – შესატყობინებლად 189,20.
სახლობა – ოჯახობა, ოჯახი; 43,9-10; 84,23; 134,20; ცხოვრება 225,18.
სვეტლეიშიი [რუს. светлейший] – უგანათლებულესი 178,25.
სლავიანი – სლავი 170,16; 177,18-19; 177,22-23; 178,8; 178,9; 225,5.
სმოტრი [რუს. смотреть] – დათვალიერება 148,28.
სოპორო – ტაძარი 169,6.
სოპრანიე [რუს. собрание] – შეკრება 65,10-11; 65,14.
სოვეტი [რუს. совет] – აქ: საბჭო 27,25; 149,19.
სოტნა [რუს. сотня] – ასი, ასეული 212,18; 216,10.
სტანცია [რუს. станция] – სადგური 170,6.

სტაქანი [რუს. стакан] – ჭიქა 85,11-12; 85,22.
სუდებნი [რუს. судебный] – სასამართლოსი 149,23; 149,24.
სუდი [რუს. суд] – სასამართლო 57,9; 57,22; 64,16.
სერიოზნოე⁹⁵ [რუს. серьезное] – სერიოზული 216,18.
სურო ცხვარი – ლეკური ჯიშის ცხვარი, რომელიც წონით 60 კგ-მდე აღწევს, წელიწადში ერთხელ იპარსება და არა აქვს დუმა. 57,12.
ტამოჟნი [რუს. таможенный] – საბაჟო 232,8.
ტანციობა [რუს. танцевать] – ცეკვა 71,17; 71,19-20; 72,20.
ტეორია [ბერძ.] – თეორია 73,24; 73,27; 75,29.
ტეტუშკა [რუს. тетушка] – აქ: რძალი 58,3.
ტრუბა [რუს. труба] – მილი 231,28.
უამბოდ – ამბის გარეშე 170,8.
უბადრუკი – უბედური, უმწეო, ბეჩავი 27,9; 64,1-2; 163,2; 211,23.
უბნობა – აქ: მეტყველება 74,15.
უეზდი [რუს. уезд] – მაზრა 217,2.
უპრავლენიე [რუს. управление] – აქ: მმართველობა 134,19.
ურა [რუს. ура] – ვაშა 170,28; 190,25.
უფიქრელად – დაუფიქრებლად 62,15-16.
უჩიტელი [რუს. учитель] – მასწავლებელი კაცი 139,10-11.
ფეშქაში [სპ.] (საუბ.) – საჩუქარი, ძღვენი 231,27.
ფეხი – აქ. შემცველი თანამდებობაზე 114,24; 121,12.
ფოსტა [ფრან. poste] – ფოსტა 170,7; 217,5.
ჟაეტონი [ბერძ.] – ფაეტონი 44,19; 44,20; 44,21; 56,21.
ჟელდმარშალი [გერმ. feldmarschall] – უმაღლესი სამხედრო წოდება (ძველად რუსეთის, ასევე ზოგი უცხო ქვეყნის არმიაში) 123,11.

⁹⁵ გრიგოლ ორბელიანი ხშირად ამ სიტყვას ასე წერს რუსულად. «Суриозное» (და არა «Сериозное»).

ჭორმალნოსტი [რუს. *Формальность*] – ცარიელი ფორმალობა 66,10.

ჭრანტობა [ფრანტი: პოლ. *frant*, გერმ. *Freund*-იდან მეგობარი – ჩაცმა-დახურვას გადაყოლილი კაცი, მოდის მიმდევარი] – მოდის აყოლა 124,4.

ჭუნტი სტერლინლი – ინგლისური ფულის ერთეული 225,18.

ჭურგონი // ჭურლონი [ფრან. *fourgon*] – ეტლი, სატვირთო ოთხთვალა (ჩვეულებრივ, გადახურული) 44,23-24; 45,1; 45,2-3; 45,5 // 44,22.

ქინაქინა [პერუს ინდიელთა ენიდან: ქინა – „ქერქი“] – ფარმაკ. თეთრი ფხვნილი მწარე გემოსი. გამოიყენება მალარიის (ციებ-ცხელების) წამლად. 27,14; 101,20.

ქუდჩაკეცით – ამაყად, თავანეული 232,4.

ქულჭათი (ქულბაქი) [სპარს.] – აქ: ოჯახი 57,26.

ღენერალი – გენერალი 123,6; 123,10; 212,21; 225,25-26; 225,27; 225,29-30.

ღვარდისკი [იტალ.] – გვარდიის (რჩეული ჯარი; სამხედრო და პოლიტიკური დანიშნულების საგანგებო შენაერთი) 123,13.

ღიმნაზია [ბერძ.] – გიმნაზია, საშუალო სასწავლებელი 162,23-24.

ღლავენი // ღლავენოე [რუს. *главный // главное*] – მთავარი 134,19; 212,18 // 134,19.

ღლავენოკომანდუშჩი [რუს. *главнокомандующий*] – უმაღლესი მთავარსარდალი 154,22.

ღოსუდარსტვენნი [რუს. *государственный*] – სახელმწიფო 27,25; 27,29; 149,18.

ღოშპიტალი [ლათ. *hospitalis*] – ჰოსპიტალი 212,15-16.

ღრაჭი [გერმ.] – გრაფი 121,8.

ღრაჭინია (გრაფინია) – გრაფის ცოლი, ან ქალიშვილი 15,5; 16,4.

ღუბერნატორი [რუს. Губернатор] – გუბერნატორი 57,15; 57,20; 122,11; 124,9-10; 141,5; 151,13; 152,11; 152,17; 232,8.

ღუბერნატორობა – გუბერნატორობა 217,9.

ღუბერნია [რუს. Губерния] – გუბერნია 70,25; 70,26; 72,25; 124,5; 168,27; 216,29-30; 217,17.

ყათლანი (ყათლამი) – ძვ. ცემა-ჟლეტა, კვლა 227,21.

შადლულ (შადლუხი) – თოფის ხშირი სროლა სადღესასწაულოდ 169,23.

შამპანსკი [ფრან. საფრანგეთის პროვინცია Champagne-ს მიხედვით] – შამპანური 45,14.

შაჭერი [გერმ. Schaffer] – ძვ. მეჯვარე 45,17; 45,17-18.

შეიხულისლამი – ისლამური რელიგიის კარგად მცოდნე 170,26-27; 170,30; 190,3; 190,7.

შესაწუხარი – სამწუხარო 57,28-29; 70,20; 152,28.

შესწავება – შესწავლა 210,15; 211,9.

შკოლა [რუს. школа] – სკოლა 139,11.

შლეიფი [გერმ. scheife რუს. ენის მეშვეობით] – ქალის კაბის გრძელი კალთა, რომელიც ძირს მისთრევს. 211,22.

შტაბროტმისტრი – ძვ. სამხ. ოფიცრის ჩინი კავალერიასა და ჟანდარმერიაში 178,26.

ჩაპროშტვა – ჩაკოცნა 66,1.

ჩალუპვა – აქ: მდინარეში ღრმად ჩაყვინთვა 85,18.

ჩლენი [რუს. член] – წევრი 149,18.

ციგანკა – ციგანი, ბოშა 101,14.

წელის მოწყვეტა – აქ: დამწუხრება, დადარდიანება 190,12.

წინამძღომი – წინამძღოლი 56,24.

ჭიანური – ერთგვარი ხემიანი საკრავი 85,5.

ხან-გრძელი – ხანგრძლივი, დღეგგრძელი 26,17.

ხინხილი – ხანხალით, გაჭირვებით სიარული 27,13.

ხმა – აქ: ბგერა 74,22.

ჯელთ-მ(ძ)ღუანად – სახელმძღვანელოდ 74,5.

ჯელთსამძღუანი – სახელმძღვანელო 76,22.

ჯელმნიფა – დედოფალი 226,20.

ჯანუმ – სულოჯან 85,24.

ჯეროვანი – შესაბამისი, სათანადო 139,24; 216,13.

ჯიდა – ძვ. იგივეა, რაც ხიშტი 231,27.

ჯირალდანი [სპარ. ჩირალდან – შანდალი] – ჟინჟილი, მაშხალა, სანათი, ლამპარი, კანდელი 190,11.

ჰაზრი – აზრი 26,27; 27,7; 58,19; 64,26; 73,19; 74,10; 74,18; 76,24; 76,25; 149,1; 177,7; 177,27; 225,17; 231,17.

ჰალალბედზე – ალალბედზე 45,26-27.

ჰართიფურთობა – ამოო ფაცაფუცი, ფუსფუსი 231,22-23.

ჰუტნალაღი – სავარაუდოდ, ცხენი 85,21.

სარჩევი

შესავალი.....	4
---------------	---

1874

ეკატერინე ჭავჭავაძე-დადიანისადმი №8 (830) (5 იანვარი)	15
ნიკო დადიანისადმი №1 (831) (5 იანვარი)	16
ნიკოლოზ ბარანოვსკისადმი №6 (832)	
(რუსული ტექსტი) (6 იანვარი)	16
ნიკოლოზ ბარანოვსკისადმი №6 (832)	
(ქართული ტექსტი) (6 იანვარი)	17
ნიკოლოზ ბარანოვსკისადმი №7 (833)	
(რუსული ტექსტი) (8 იანვარი)	17
ნიკოლოზ ბარანოვსკისადმი №7 (833)	
(ქართული ტექსტი) (8 იანვარი)	18
ალექსანდრე სვისტუნოვისადმი №4 (834)	
(რუსული ტექსტი) (11 თებერვალი)	18
ალექსანდრე სვისტუნოვისადმი №4 (834)	
(ქართული ტექსტი) (11 თებერვალი).....	20
ბარბარე ბაგრატიონ-ორბელიანისადმი №63 (835)	
(რუსული ტექსტი) (24 თებერვალი)	21
ბარბარე ბაგრატიონ-ორბელიანისადმი №63 (835)	
(ქართული ტექსტი) (24 თებერვალი).....	23
ალექსანდრე ნიკოლაისადმი №15 (836)	
(რუსული ტექსტი) (13 მარტი).....	25
ალექსანდრე ნიკოლაისადმი №15 (836)	
(ქართული ტექსტი) (13 მარტი).....	25
სოფიო ერისთავ-ორბელიანისადმი №5 (837) (17 მარტი)	26
დანიელ პოპრუჟენკოსადმი №1 (838)	
(რუსული ტექსტი) (13 აპრილი)	29
დანიელ პოპრუჟენკოსადმი №1 (838)	
(ქართული ტექსტი) (13 აპრილი).....	31
ვლადიმერ ლევაშოვისადმი №2 (839)	

(რუსული ტექსტი) (22 აპრილი)	32
ვლადიმერ ლევაშოვისადმი №2 (839)	
(ქართული ტექსტი) (22 აპრილი)	33
ივანე კონსტანტინეს ძე ორბელიანისადმი №1 (840)	
[1874 წლის 19 მაისამდე]	34
ბარბარე ბაგრატიონ-ორბელიანისადმი №64 (841)	
(რუსული ტექსტი) (19 მაისი)	35
ბარბარე ბაგრატიონ-ორბელიანისადმი №64 (841)	
(ქართული ტექსტი) (19 მაისი)	36
ბარბარე ბაგრატიონ-ორბელიანისადმი №65 (842)	
(რუსული ტექსტი) (2 ივლისი)	37
ბარბარე ბაგრატიონ-ორბელიანისადმი №65 (842)	
(ქართული ტექსტი) (2 ივლისი)	40
ქეთევან ალექსი-მესხიშვილ-ორბელიანისადმი №128 (843)	
(10 ივლისი)	42
ქეთევან ალექსი-მესხიშვილ-ორბელიანისადმი №129 (844)	
(31 ივლისი)	44
ბარბარე ბაგრატიონ-ორბელიანისადმი №66 (845)	
(რუსული ტექსტი) (18 აგვისტო)	46
ბარბარე ბაგრატიონ-ორბელიანისადმი №66 (845)	
(ქართული ტექსტი) (18 აგვისტო)	49
ბარბარე ბაგრატიონ-ორბელიანისადმი №67 (846)	
(რუსული ტექსტი) (ოქტომბერი)	51
ბარბარე ბაგრატიონ-ორბელიანისადმი №67 (846)	
ქართული ტექსტი) (ოქტომბერი)	53
კონსტანტინე ორლოვსკისადმი №4 (847)	
(რუსული ტექსტი) (ოქტომბერი)	54
კონსტანტინე ორლოვსკისადმი №4 (847)	
(ქართული ტექსტი) (ოქტომბერი)	55
ნიკო ზურაბის ძე ჭავჭავაძისადმი №10 (848) (1 დეკემბერი)...	55
დიმიტრი ჯორჯაძისადმი №109 (849) (7 დეკემბერი).....	58
ბარბარე ბაგრატიონ-ორბელიანისადმი №68 (850)	
(რუსული ტექსტი) (11 დეკემბერი).....	59
ბარბარე ბაგრატიონ-ორბელიანისადმი №68 (850)	

(ქართული ტექსტი) (11 დეკემბერი).....	60
ბარბარე თუმანიშვილ-ანდრეევსკისადმი №2 (851)	
[1874 წლის შემდეგ]	62

1875

გიორგი ბაგრატიონ-მუხრანელისადმი №2 (852) (3 მარტი)	64
ივანე კონსტანტინეს ძე ორბელიანისადმი №2 (853)	
(4 მარტი)	65
დიმიტრი ჯორჯაძისადმი №110 (854) (22 მარტი)	69
ეკატერინე ჭავჭავაძე-დადიანისადმი №9 (855) (3 აპრილი) ...	70
იაკინთე ალექსი-მესხიშვილისადმი №2 (856) (7 აპრილი)	72
დიმიტრი ჯორჯაძისა და ვასილი ზოლოტარიოვისადმი	
№1 (857) (25 აპრილი [არა უგვიანეს 1875 წლისა])	77
ბარბარე ბაგრატიონ-ორბელიანისადმი №69 (858)	
(რუსული ტექსტი) (16 მაისი)	78
ბარბარე ბაგრატიონ-ორბელიანისადმი №69 (858)	
(ქართული ტექსტი) (16 მაისი)	80
პლატონ პავლოვისადმი №1 (859)	
(რუსული ტექსტი) (2 ივნისი)	83
პლატონ პავლოვისადმი №1 (859)	
(ქართული ტექსტი) (2 ივნისი)	83
ანასტასია ორბელიან-ოკლობუიოსადმი №2 (860) (13 ივნისი). 84	
ბარბარე ბაგრატიონ-ორბელიანისადმი №70 (861)	
(რუსული ტექსტი) (26 ივნისი)	87
ბარბარე ბაგრატიონ-ორბელიანისადმი №70 (861)	
(ქართული ტექსტი) (26 ივნისი)	89
ოლღა ბადენელ-რომანოვისადმი №2 (862)	
(რუსული ტექსტი) (11 ივლისი)	91
ოლღა ბადენელ-რომანოვისადმი №2 (862)	
(ქართული ტექსტი) (11 ივლისი)	91
ოლღა ბადენელ-რომანოვისადმი №3 (863)	
(რუსული ტექსტი) [11 ივლისი]	92
ოლღა ბადენელ-რომანოვისადმი №3 (863)	

(ქართული ტექსტი)[11 ივლისი].....	92
ქეთევან ალექსი-მესხიშვილ-ორბელიანისადმი №130 (864)	
(7-8 აგვისტო)	93
ქეთევან ალექსი-მესხიშვილ-ორბელიანისადმი №131 (865)	
(15 აგვისტო).....	94
გრიგოლ ბაგრატიონ-გრუზინსკისადმი №1 (866)	
(რუსული ტექსტი) (11 სექტემბერი).....	95
გრიგოლ ბაგრატიონ-გრუზინსკისადმი №1 (866)	
(ქართული ტექსტი) (11 სექტემბერი).....	97
სოფიო ერისთავ-ორბელიანისადმი №6 (867) (15 სექტემბერი)	100
ალექსანდრე კარცოვისადმი №1 (868)	
(რუსული ტექსტი) (9 ნოემბერი)	102
ალექსანდრე კარცოვისადმი №1 (868)	
(ქართული ტექსტი) (9 ნოემბერი)	104
მიხეილ ასტაფიევისადმი №1 (869)	
(რუსული ტექსტი) (10 ნოემბერი)	106
მიხეილ ასტაფიევისადმი №1 (869)	
(ქართული ტექსტი) (10 ნოემბერი).....	107
ეკატერინე პუშჩინა-კარცოვისადმი №3 (870)	
(რუსული ტექსტი) (1 დეკემბერი)	107
ეკატერინე პუშჩინა-კარცოვისადმი №3 (870)	
(ქართული ტექსტი) (1 დეკემბერი).....	108
ვლადიმერ კარპოვიჩისადმი №1 (871)	
(რუსული ტექსტი) (2 დეკემბერი)	109
ვლადიმერ კარპოვიჩისადმი №1 (871)	
(ქართული ტექსტი) (2 დეკემბერი).....	109
თეოდორ ვოლფრამისადმი №1 (872)	
(რუსული ტექსტი) (2 დეკემბერი)	110
თეოდორ ვოლფრამისადმი №1 (872)	
(ქართული ტექსტი) (2 დეკემბერი).....	111

1876

მიხეილ ჯომარდიძისადმი №1 (873)

(რუსული ტექსტი) (12 თებერვალი)	112
მიხეილ ჯომარდიძისადმი №1 (873)	
(ქართული ტექსტი) (12 თებერვალი).....	112
ბარბარე ბაგრატიონ-ორბელიანისადმი №71 (874)	
(რუსული ტექსტი) (17 მარტი).....	113
ბარბარე ბაგრატიონ-ორბელიანისადმი №71 (874)	
(ქართული ტექსტი) (17 მარტი).....	115
ივანე ჩეხოვსკისადმი №1 (875)	
(რუსული ტექსტი) (24 მარტი).....	117
ივანე ჩეხოვსკისადმი №1 (875)	
(ქართული ტექსტი) (24 მარტი).....	118
იოსებ ორბელიანისადმი №1 (876)	
[1876 წლის 9 აპრილს, ან მის შემდეგ მალევე]	119
ნიკო ზურაბის ძე ჭავჭავაძისადმი №11 (877) (16 აპრილი) ...	119
ბარბარე ბაგრატიონ-ორბელიანისადმი №72 (878)	
(რუსული ტექსტი) (6 მაისი)	125
ბარბარე ბაგრატიონ-ორბელიანისადმი №72 (878)	
(ქართული ტექსტი) (6 მაისი)	126
მარია კრიუკოვსკაია-კოლიუბაკინისადმი №2 (879)	
(რუსული ტექსტი) (24 მაისი)	127
მარია კრიუკოვსკაია-კოლიუბაკინისადმი №2 (879)	
(ქართული ტექსტი) (24 მაისი)	128
დიმიტრი სვიატოპოლკ-მირსკისადმი №4 (880)	
(რუსული ტექსტი) (28 ივნისი)	128
დიმიტრი სვიატოპოლკ-მირსკისადმი №4 (880)	
(ქართული ტექსტი) (28 ივნისი).....	130
ადოლფ რემერტისადმი №1 (881)	
(რუსული ტექსტი) (16 ივლისი)	131
ადოლფ რემერტისადმი №1 (881)	
(ქართული ტექსტი) (16 ივლისი)	132
ალექსანდრა ფრიდერიქს-ალოპეუსისადმი №1 (882)	
(რუსული ტექსტი) (16 ივლისი)	133
ალექსანდრა ფრიდერიქს-ალოპეუსისადმი №1 (882)	
(ქართული ტექსტი) (16 ივლისი)	133

ნიკო ზურაბის ძე ჭავჭავაძისადმი №12 (883) (20 ივლისი).....	134
რევაზ ანდრონიკაშვილისადმი №1 (884)	
(რუსული ტექსტი) (15 ოქტომბერი)	136
რევაზ ანდრონიკაშვილისადმი №1 (884)	
(ქართული ტექსტი) (15 ოქტომბერი)	137
რამაზ ანდრონიკაშვილისადმი №1 (885) (26 ოქტომბერი).....	138
ისიდორ ნიკოლსკისადმი №1 (886)	
(რუსული ტექსტი) (23 ნოემბერი)	141
ისიდორ ნიკოლსკისადმი №1 (886)	
(ქართული ტექსტი) (23 ნოემბერი).....	142
პეტრე მორიციისადმი №1 (887)	
(რუსული ტექსტი) (23 ნოემბერი)	144
პეტრე მორიციისადმი №1 (887)	
(ქართული ტექსტი) (23 ნოემბერი).....	145
პლატონ პავლოვისადმი №2 (888)	
(რუსული ტექსტი) (4 დეკემბერი)	147
პლატონ პავლოვისადმი №2 (888)	
(ქართული ტექსტი) (4 დეკემბერი).....	147
ნიკო ზურაბის ძე ჭავჭავაძისადმი №13 (889) (22 დეკემბერი)	148
ალექსანდრე ოგოლინისადმი №1 (890)	
(რუსული ტექსტი) (29 დეკემბერი).....	150
ალექსანდრე ოგოლინისადმი №1 (890)	
(ქართული ტექსტი) (29 დეკემბერი).....	150
ნიკო ზურაბის ძე ჭავჭავაძისადმი №14 (891) (30 დეკემბერი)	151

1877

ნიკო ზურაბის ძე ჭავჭავაძისადმი №15 (892) (3 იანვარი).....	154
მაქსიმილიან ოსტენ-საკენისადმი №1 (893)	
(რუსული ტექსტი) (7 იანვარი)	155
მაქსიმილიან ოსტენ-საკენისადმი №1 (893)	
(ქართული ტექსტი) (7 იანვარი)	156
ბარბარე ბაგრატიონ-ორბელიანისადმი №73 (894)	
(რუსული ტექსტი) (12 იანვარი)	158

ბარბარე ბაგრატიონ-ორბელიანისადმი №73 (894)	
(ქართული ტექსტი) (12 იანვარი)	159
პლატონ პავლოვისადმი №3 (895)	
(რუსული ტექსტი) (18 იანვარი)	161
პლატონ პავლოვისადმი №3 (895)	
(ქართული ტექსტი) (18 იანვარი)	162
ნესტორ ნერეთლისადმი №1 (896) (21 იანვარი).....	162
ბარბარე ბაგრატიონ-ორბელიანისადმი №74 (897)	
(რუსული ტექსტი) (26 იანვარი)	164
ბარბარე ბაგრატიონ-ორბელიანისადმი №74 (897)	
(ქართული ტექსტი) (26 იანვარი)	165
მარიამ ორბელიანისადმი №1 (898)	
(რუსული ტექსტი) (8 თებერვალი)	167
მარიამ ორბელიანისადმი №1 (898)	
(ქართული ტექსტი) (8 თებერვალი)	168
ნიკო ზურაბის ძე ჭავჭავაძისადმი №16 (899)	
(17-19 თებერვალი)	168
იოსებ სერაფიმოვიჩისადმი №1 (900)	
(რუსული ტექსტი) (8 მარტი)	171
იოსებ სერაფიმოვიჩისადმი №1 (900)	
(ქართული ტექსტი) (8 მარტი)	173
ოლღა ბაგრატიონ-გრუზინსკაიასადმი №2 (901)	
(რუსული ტექსტი) (21 მარტი).....	174
ოლღა ბაგრატიონ-გრუზინსკაიასადმი №2 (901)	
(ქართული ტექსტი) (21 მარტი)	175
ნიკო ზურაბის ძე ჭავჭავაძისადმი №17 (902) (5 აპრილი).....	177
ნიკოლოზ კარმალინისადმი №1 (903)	
(რუსული ტექსტი) (20 აპრილი)	179
ნიკოლოზ კარმალინისადმი №1 (903)	
(ქართული ტექსტი) (20 აპრილი).....	182
ივანე ოკლობჟიოსადმი №1 (904)	
(რუსული ტექსტი) (9 მაისი)	185
ივანე ოკლობჟიოსადმი №1 (904)	
(ქართული ტექსტი) (9 მაისი)	187

პლატონ პავლოვისადმი №4 (905)	
(რუსული ტექსტი) (17 მაისი)	188
პლატონ პავლოვისადმი №4 (905)	
(ქართული ტექსტი) (17 მაისი)	189
ნიკო ზურაბის ძე ჭავჭავაძისადმი №18 (906) (18 მაისი).....	189
ოლღა ბადენელ-რომანოვისადმი №4 (907)	
(რუსული ტექსტი) (22 ივნისი)	192
ოლღა ბადენელ-რომანოვისადმი №4 (907)	
(ქართული ტექსტი) (22 ივნისი).....	193
დიმიტრი სტაროსელსკისადმი №1 (908)	
(რუსული ტექსტი) (25 ივნისი)	193
დიმიტრი სტაროსელსკისადმი №1 (908)	
(ქართული ტექსტი) (25 ივნისი).....	194
ივანე ოკლობჟიოსადმი №2 (909)	
(რუსული ტექსტი) (26 ივნისი)	195
ივანე ოკლობჟიოსადმი №2 (909)	
(ქართული ტექსტი) (26 ივნისი).....	198
დიმიტრი სტაროსელსკისადმი №2 (910)	
(რუსული ტექსტი) (16 ივლისი)	201
დიმიტრი სტაროსელსკისადმი №2 (910)	
(ქართული ტექსტი) (16 ივლისი)	202
ბარბარე ბაგრატიონ-ორბელიანისადმი №75 (911)	
(რუსული ტექსტი) 24 ივლისი	203
ბარბარე ბაგრატიონ-ორბელიანისადმი №75 (911)	
(ქართული ტექსტი) 24 ივლისი	205
ყაფლან ორბელიანისადმი №21 (912)	
(27 ივლისი [არა უგვიანეს 1877 წლისა])	206
დიმიტრი სტაროსელსკისადმი №3 (913)	
(რუსული ტექსტი) (29 ივლისი)	206
დიმიტრი სტაროსელსკისადმი №3 (913)	
(ქართული ტექსტი) (29 ივლისი)	208
ყაფლან ორბელიანისადმი №22 (914) (1 აგვისტო).....	209
სალომე დადიან-მიურატისადმი №1 (915) (12 აგვისტო).....	210
ყაფლან ორბელიანისადმი №23 (916) (4 სექტემბერი)	

[არა უგვიანეს 1877 წლისა].....	213
დიმიტრი სტაროსელსკისადმი №4 (917)	
(რუსული ტექსტი) (8 სექტემბერი).....	214
დიმიტრი სტაროსელსკისადმი №4 (917)	
(ქართული ტექსტი) (8 სექტემბერი).....	215
ნიკო ზურაბის ძე ჭავჭავაძისადმი №19 (918)	
(25 სექტემბერი).....	215
ოლღა ბადენელ-რომანოვისადმი №5 (919)	
(რუსული ტექსტი) (4 ოქტომბერი).....	218
ოლღა ბადენელ-რომანოვისადმი №5 (919)	
(ქართული ტექსტი) (4 ოქტომბერი).....	218
მიხეილ რომანოვისადმი №12 (920)	
(რუსული ტექსტი) (4 ოქტომბერი).....	218
მიხეილ რომანოვისადმი №12 (920)	
(ქართული ტექსტი) (4 ოქტომბერი).....	219
დიმიტრი სვიატოპოლკ-მირსკისადმი №5 (921)	
(რუსული ტექსტი) (4 ოქტომბერი).....	219
დიმიტრი სვიატოპოლკ-მირსკისადმი №5 (921)	
(ქართული ტექსტი) (4 ოქტომბერი).....	220
მიხეილ ლორის-მელიქოვისადმი №3 (922)	
(რუსული ტექსტი) (4 ოქტომბერი).....	220
მიხეილ ლორის-მელიქოვისადმი №3 (922)	
(ქართული ტექსტი) (4 ოქტომბერი).....	220
ბარბარე ბაგრატიონ-ორბელიანისადმი №76 (923)	
(რუსული ტექსტი) (8 ოქტომბერი).....	221
ბარბარე ბაგრატიონ-ორბელიანისადმი №76 (923)	
(ქართული ტექსტი) (8 ოქტომბერი).....	222
სალომე დადიან-მიურატისადმი №2 (924)	
(12 ოქტომბერი).....	224
ყაფლან ორბელიანისადმი №24 (925) (5 ნოემბერი).....	226
დიმიტრი სტაროსელსკისადმი №5 (926)	
(რუსული ტექსტი) (17 ნოემბერი).....	228
დიმიტრი სტაროსელსკისადმი №5 (926)	
(ქართული ტექსტი) (17 ნოემბერი).....	228

მაქსიმილიან ოსტენ-საკენისადმი №2 (927)	
(რუსული ტექსტი) (17 დეკემბერი).....	229
მაქსიმილიან ოსტენ-საკენისადმი №2 (927)	
(ქართული ტექსტი) (17 დეკემბერი).....	229
იოსებ ორბელიანისადმი №2 (928) (22 დეკემბერი)	230
რევაზ ერისთავისადმი №2 (929) (28 დეკემბერი)	233
პასპორტები, შენიშვნები, კომენტარები.....	234
ტექსტისათვის.....	235
საძიებლები	397
პირთა ანოტირებული საძიებელი.....	398
გეოგრაფიულ სახელთა ანოტირებული საძიებელი.....	457
ლექსიკონი	480
სარჩევი	492

გამომცემლობა „უნივერსალი“
Publishing House “UNIVERSAL”

ბილისი, 0186, ა. პოლიტკოვსკაია №4,
4, A. Politkovskaia st., 0186, Tbilisi, Georgia
☎: 5(99) 17 22 30; 5(99) 33 52 02
E-mail: universal505@ymail.com;
gamomcemlobauniversali@gmail.com